

GORIŠKI LEHTNIK

7/1980

ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA

**GORIŠKI LETNIK
ZBORNIK GORIŠKEGA MUZEJA**

7

NOVA GORICA 1980
IZDAL GORIŠKI MUZEJ

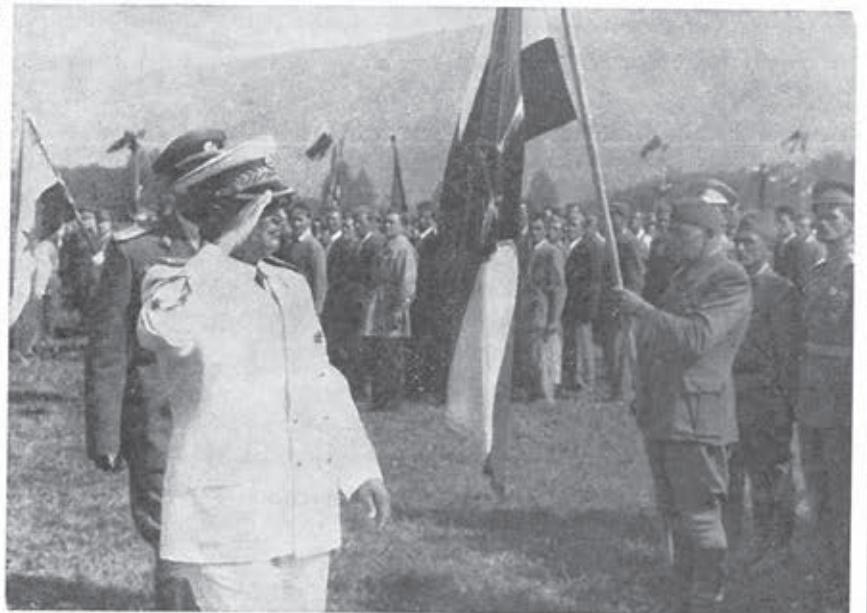

Tito na Okroglici (6. 9. 1953)

»...ŠELE V VELIKI OSVOBODILNI
BORBI, KO SO NARODI NAŠE DEŽELE SAMI VZELI
USODO V SVOJE ROKE, KO SO SI Z OROŽJEM, IN TO
S Priborjenim orožjem, izbojevali možnost,
da vzamejo svojo usodo v lastne roke, šele
tedaj so narodi slovenskega primorja in istre
lahko ponovno osvojili in trdno stopili na
svoja sveta, v zgodovini s krvjo napojena
tla...«

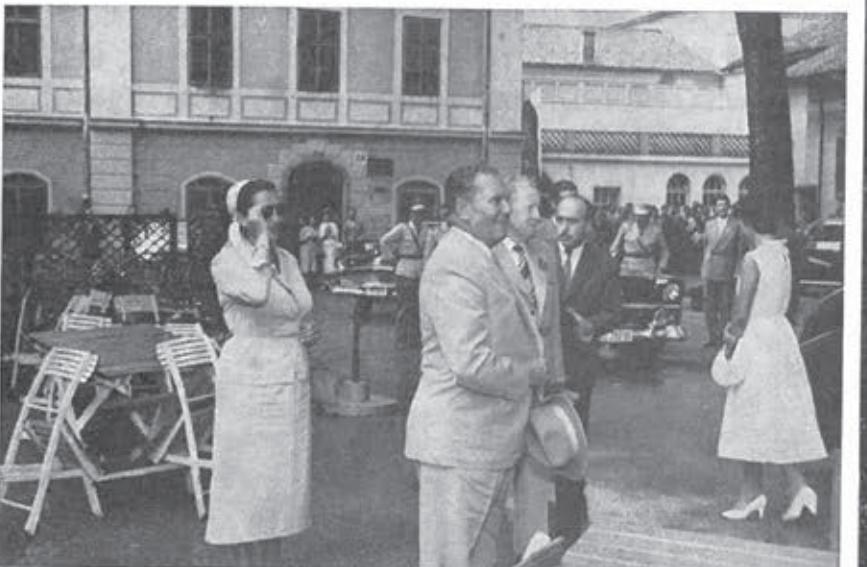
iz govora tovariša Tita na zborovanju na Okroglici
ob desetletnici osvoboditve Slovenskega primorja
6. septembra 1953

573/2002

Tito pozdravlja partizanske brigade na Okroglici (6. 9. 1953)

Predsednik Tito v Tolminu (23. 8. 1958)

Tito sredi Goriških Brd (26. 7. 1959)

Tito z etiopskim cesarjem Hailem Selasijem v Ajdovščini (21. 8. 1959)

Tito v Lipici (6. 6. 1960)

Tito in egiptovski predsednik Naser v Ajdovščini (18. 8. 1960)

GORIŠKI LETNIK 7 1980

Tudi sedma številka Goriškega letnika prinaša predvsem zgodovinske prispevke. Tako vsebinsko naravnost določa predvsem objava nekaterih prispevkov s strokovnega posvetu »Goriška srečanja 1979«, ki ga je Goriški muzej pripravil v Novi Gorici 9. in 10. novembra 1979 v sodelovanju z Ljubljanskim Institutom za zgodovino delavskega gibanja ter ga posvetil 60-letnici KPJ, 35-letnici 2. in 3. pokrajinske konference KPS za Primorsko ter 35-letnici izvolitve PNCO. Več o tem posvetu prinaša poročilo v samem Letniku na drugem mestu. Dva prispevka sta nadaljevanji iz šeste številke. Prvi dokončuje z bibliografskim popisom monografijo o skladatelju Vodopivcu, drugi pa nadaljuje s popisom spominskih plošč, ki so na območju petih primorskih občin posvečene posameznikom; popis se bo še nadaljeval. Tokrat je zastopana tudi etnologija in članka s področja arheologije. Novost v tej sedmi številki je prisotnost tujega pisca, čigar prispevek objavljamo v izvirniku obenem s prevodom. Dosedanjim rubrikam smo dodali novo, nekrologe za našimi umrlimi sodelavci. Med poročila in ocene smo vključili nekaj novih naslovov, zlasti zato, da bi bilo poročanje o znanstvenem periodičnem tisku, ki ga ostali slovenski tisk ne spremlja, kar najbolj popolno. Z zadovoljstvom sporočamo, da je sofinanciranje sedme številke prevzele tudi Raziskovalna skupnost Slovenije, ki se ji za pomoč zahvaljujemo. Letnik sofinancirajo tudi Kulturne skupnosti Ajdovščine, Nova Gorica in Sežana.

Branko Marušič

Grad Kromberk (Nova Gorica), 20. maja 1980

BRONASTA FIGURICA IZ TOLMINA*

Prvo leto izkopavanj prazgodovinskega grobišča v Tolminu je bila v kv. 15. v zemlji med grobovi ob grobu 64, najdena bronasta figurica. Tako kot obilica drugih predmetov, ki so bili razsuti zunaj grobov, je tudi ta figurica bila izgubljena med pokopavanjem in predstavlja zagotovo del inventarja tega grobišča. Ker pa je ne moremo povezati z nobenim izmed grobov, ni narobe, da jo obravnavamo ločeno.¹

Opis

Vlita bronasta antropomorfnna figura razpotegnjene trapezaste oblike. Ozek zgornji del se od sredine navzdol močno zvončasto razširi, na vrhu pa se razvije v polmesečast zaključek. Sredi ozkega zgornjega dela iz bočnih robov štrlita dva šiljasta izrastka, v isti višini na izboženi strani pa izstopa poudarjena stožčasta grba. Na drugi, ravni strani sta nad in pod bočnima štrcljema dve poudarjeni, po osi figure postavljeni izboklini. Vrhinja, ki sega še do sredine polmesečastega zaključka, je vzdolžno prevrtana, predrtina pa se nazira tudi v spodnji, vendar je z otrdelim oksidom povsem zaprta. Višina figure 5,6 cm, širina zgoraj 1,6 cm, spodaj 2,6 cm. Hrani jo Goriški muzej pod inv. št. P 386.

Kaj predstavlja? Kljub večnemu dvomu, ki obremenjuje pojasnjevalca davne človekove tvornosti, umetnostne pa še posebej, moremo z gotovostjo ta predmet iz tolmskega grobišča označiti kot upodobitev človeškega lika, ki mu je oblikovalec kljub sploščenosti in zvrhani meri stilizacije z velikim občutkom za razumljivost pustil ali poudaril zadosti razpoznavnih sestavin. Hrbtno plat postave je zanemaril, zasnovan je povsem plosko, izboklini na njej sta očitno le z uporabo predmeta povezani zanki. Prednjo stran telesa poudarja že rahlo napeta površina, še bolj pa stožčasta izboklina v sredini gornjega dela lika, med obema bočnima štrcljema. Z njo je oblikovalec figurice po vsej verjetnosti ponazoril dojke in v geometrično zasnovanem liku zanje našel izpovedno najbolj učinkovito obliko.² Telo je poudarjeno še z oblikovanjem rok, ki so nakazane le v zasnovi, izpeljane le kot koničasta štrclja iz bočnih robov osnovnega lika, vendar zadosti prepričljivo in obliki plastike primerno, še vedno v mejah razumljive simbolike. Še najbolj preseneča to, da je oblikovalec zanemaril upodobitev glave, očitno mu je zadostovalo, da jo je združil v precej dolgem nastavku telesa nad rokami s polmesečastim pokrivalom in tako poudaril še del noše, ki ga očitno ni želet zanemariti. Nasprotno, nošo je poudaril prav toliko ali pa še bolj učinkovito kot telo. Poleg pokrivala je namreč zelo nazorno upodobljeno tudi dolgo zvončasto oblačilo, z izrazitim prehodom zvončaste oblike v paličasto pa je dosežena tudi nazorna deilitve telesa (mar tudi oblačila?) v pasu.³ V oblikovni zasnovi figurice posebej ugaja čistost oblik. Izrazita geometričnost, simetrija, ravnotežje, vse to izpoveduje izdelovalčev občutek za red in težnjo po razumljivosti. Tej uravnoteženosti oblike so podrejene tudi vse tiste sestavine, ki so, za razpoznavnost oblikovalčeve zamisli, na liku morale ostati.

* Barvni posnetek figurice je objavljen v knjigi »Zakladi Slovenije« (1979) 256.

¹ D. Svoljšak, Prazgodovinsko grobišče v Tolminu, Arheološki vestnik 24 (1975) 397 sqq.

² Enako opredeljuje tako izbokline na sorodnih figurah tudi S. Batovič, Nekoliko Hrirskeih antropomorfnih figura iz sjeverne Dalmacije, Arheološki vestnik 6/2 (1955) 237.

³ S. Batovič, o. c. 239 sqq meni, da polmesečni zaključek na mestu glave simbolizira neko vrsto pokrivala, ruto ali velo, vsekakor iz pročne tvarine, npr. platna. Za trikotno oblačilo pa sodi, da se vklaplja v splošno razširjeno obliko oblačila starejše železne dobe v Evropi.

Tolminska plastika ni osamljena v naši arheološki dediščini. Po obliku in po načinu upodobitve človeškega telesa sodi med podobne in sorodne plastike, ki jih je bilo največ odkritih v Liki, na področju Japodov (sl. 1), tolminska figurica pa je, skupaj s tisto iz Donje Doline najbolj odmaknjena od območja največje gostote. Osnovna oblikovna vez tolminske figurice z ostalimi je trapezoidna oblika in polmesečasti zaključek zgornjega dela, nobeni od teh sorodnih plastik pa ni tolminska povsem enaka. Še najbolj sta si podobni s figurico na sl. 3: 3 iz Like,⁴ v zasnovi rok jo lahko primerjamo s primerki iz Zatona pri Ninu (sl. 4: 1—3), Donje Doline (sl. 4: 8) in Prozora (sl. 3: 7, 8). S primerki iz Zatona, Donje Doline in Prozora (sl. 3: 8) ima tolminska tudi skupno izboklino višini rok. Očitna je torej pisanost izvedbe posameznih sestavin figuric v sicer skupni osnovni obliki,⁵ vendar pa bi bilo moč te razločke označevati le kot prilastke inačic in ne kot razvojne posebnosti.

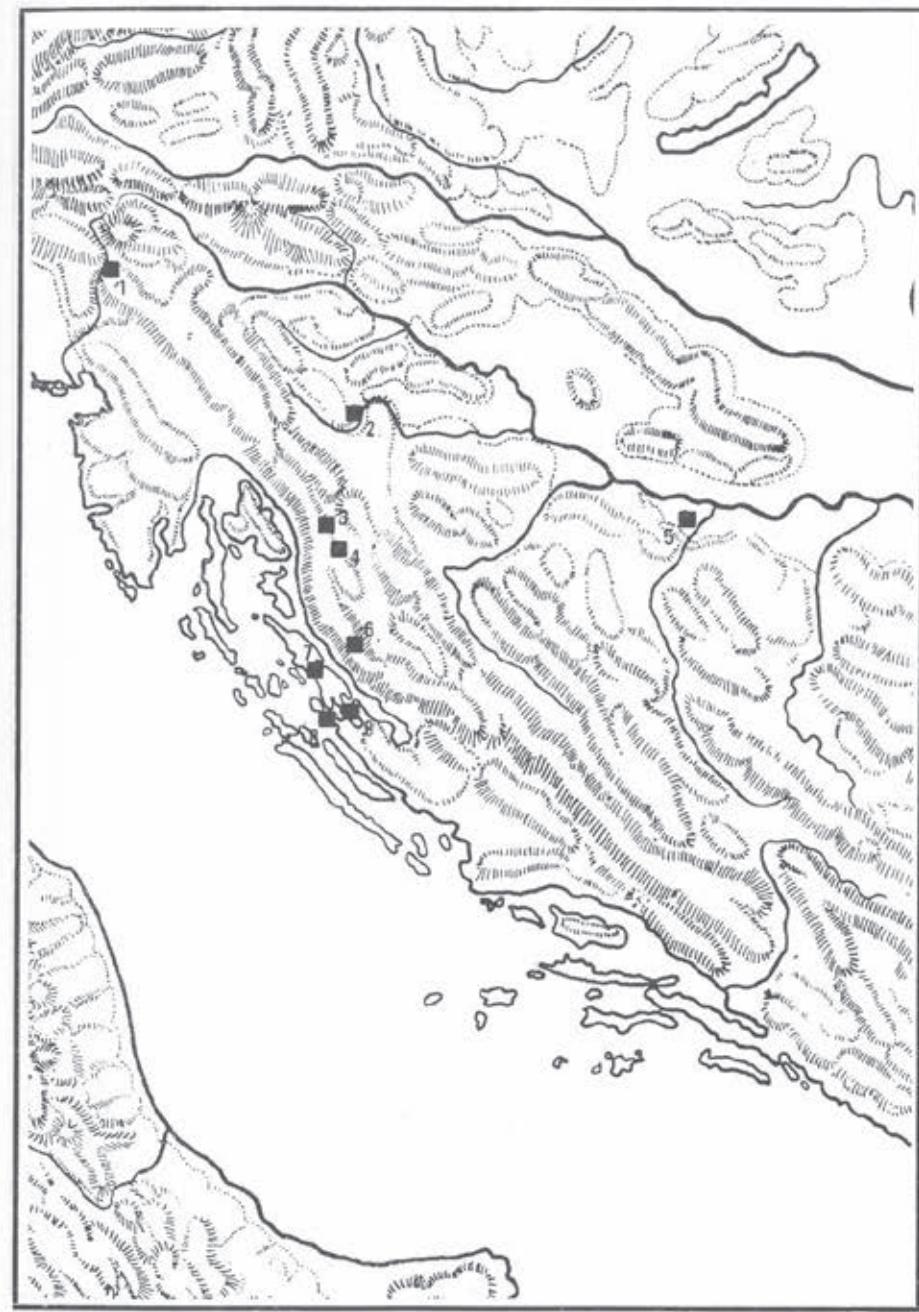
Zanki na hrbtni strani tolminske plastike sta dokazilo o načinu uporabe, imetnik jo je nosil prišto na oblačilo. Za vse druge moremo soditi, da so bile uporabljane kot obeski, saj imajo predrto polmesečasto pokrivalo, npr. figurice iz Kolana (sl. 5, 9, 10), figurica iz Kolana na sl. 4: 10 je visela na zapestnici, iz Nina (sl. 4: 6), Zatona (sl. 4: 1, 2, 4), iz Kompolja (sl. 3: 1), iz Prozora (sl. 3: 6, 13, 14), tiste iz Podzemelja (sl. 2: 2) pa so še ohranjene obešene na polmesečasto bronasto ploščico. Obesek pa so bile tudi figurice iz Zatona (sl. 4: 3, 7) ali Donje Doline (sl. 4: 8), le da so visele na zanki, izoblikovani na vrhu hrbtne strani. Razen tolminske nima torej nobena dveh pripenjalnih mest (spodnja zanka je močno zapojnjena z oksidom in je predrtina komajda zaznavna), zato je tolminska nekakšna posebnost tudi po načinu nošnje.

⁴ Točnega najdišča po podatkih iz literature (R. Drechsler — Bižić, Predslavenske kulture u Lici, Lika u prošlosti i sadašnjosti [Karlovac 1973] stran 149; 2) ni bilo moč dogmati.

⁵ Le v Prozoru je bilo najdenih več povsem enakih primerkov, na pr. 34 takih, kot je na sl. 3: 9, pet figuric je bilo takih kot na sl. 3: 10, 38 kot na sl. 3: 11, 16 pa takih kot na sl. 3: 8. Očitno je tu bila delavnica, podobno kot meni za nekatera primerka iz severne Dalmacije Š. Batović, o. c. 241, da so bili narejeni v isti delavnici ali vltvi celo v istem kalupu.

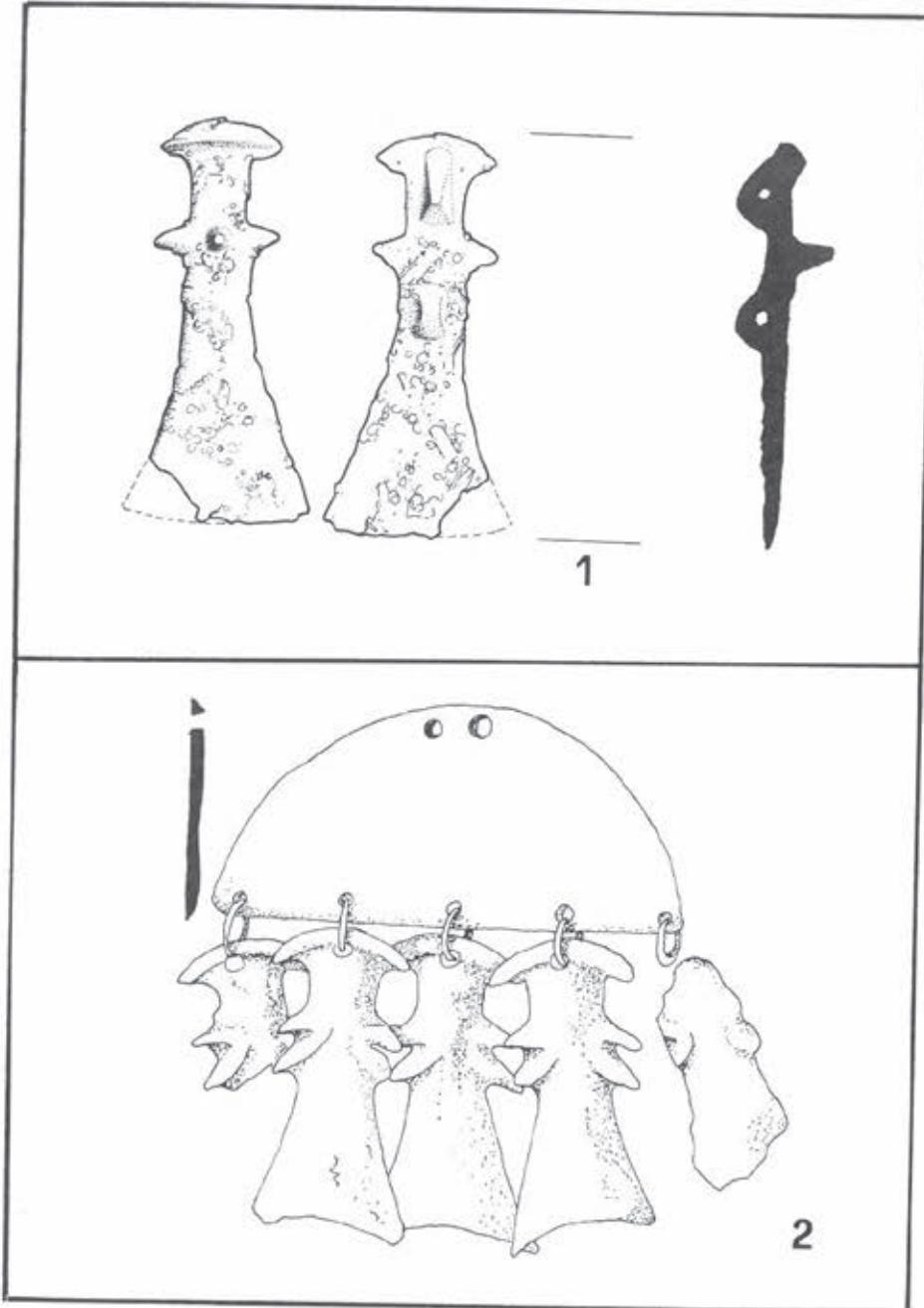
Sl. 1. Razprostranjenost trapezoidnih ženskih figur Fig. 1. The expansion of bronze trapezoid female figures

1. Tolmin, 1 primerek, sl. 2: 1.
2. Podzemelj, 5 primerkov, sl. 2: 2; Hoernes-Menghin, *Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa* (1925) sl. na str. 49; F. E. Barth, *Die Hallstattzeitlichen Grabhügel im bereiche des Kuntscher bei Podzemel* (Slowenien), *Antiquitas* 5 (1969) 56 in 107 sq, Tab. XI: 7, iz groba 11 v gomilli I in Grma.
3. Kompolje, 2 primerka, sl. 3: 1, 2; V. Vejvoda, *Japodske dvokrake igle*, *Vjesnik AMZ*, ser. 3, sv. 2 (1961) 117, tab. 1: 2, najdena v grobu 111 (ali 11); R. Drechsler — Bižić, *Rozultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955 — 1956*, *Vjesnik AMZ*, ser. 3, sv. 2 (1961) 95, tab. 4: 8, najdena v grobu 1 na prsh; idem, *Istraživanje nekropole praistorijskog Japoda u Kompolju*, *Arheološki radovi i rasprave* I (1959) 245 seq, sl. 28 na str. 258.
4. Prozor, 100 primerkov, izbor posameznih tipov na sl. 3: 6 — 11; 12, 13; 14; Š. Ljubić, *Popis arheoloških objekta Nar. muzeja u Zagrebu, odsjek I* (1889) 133 seqq, Tab. XXII: 132, 133 — 139; A. Stipčević, *Iliri* (1974) 203, sl. na str. 206, a in b; R. Drechsler, *Područje Like od ranog brončanog doba do dolaska Rimljana, Arheološka problematika Like*, *Znanstveni skup, Otočac* 1974 (*Split 1975*) 30, sl. 5.
5. Donja Dolina, 1 primerek, sl. 4: 8; Z. Marić, *Donja Dolina, Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu, Arheologija* NS 19 (1964) 38 sq. in 54 sq, tab. 10: 21.
6. Smiljan, okoli 20 primerkov, sl. 3: 4, 5; V. Hoffiller, *Prehistorische groblje u Smiljanu kraj Gospića*, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva* NS 8 (1905) 197 in 202, sl. 25: 9, 10.
7. Kelan na Pagu, 3 primerki, sl. 4: 5, 9, 10; Š. Batović, *Nekoliko ilirskeh antropomorfnih figura iz sjeverne Dalmacije*, *Arheološki vestnik* 6 (1955) 236 seqq, tab. 1: 9—11.
8. Zaton pri Ninu, 6 primerkov, sl. 4: 1—4, 7; Š. Batović, o. c. 233—235, tab. 1: 1—5; F. Stare, *Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale, Adriatica prehistorica et antiqua* (1970) 189 seqq, tab. 1: 11—14.
9. Nin, 1 primerek, Š. Batović, o. c. 234, tab. 1: 6.

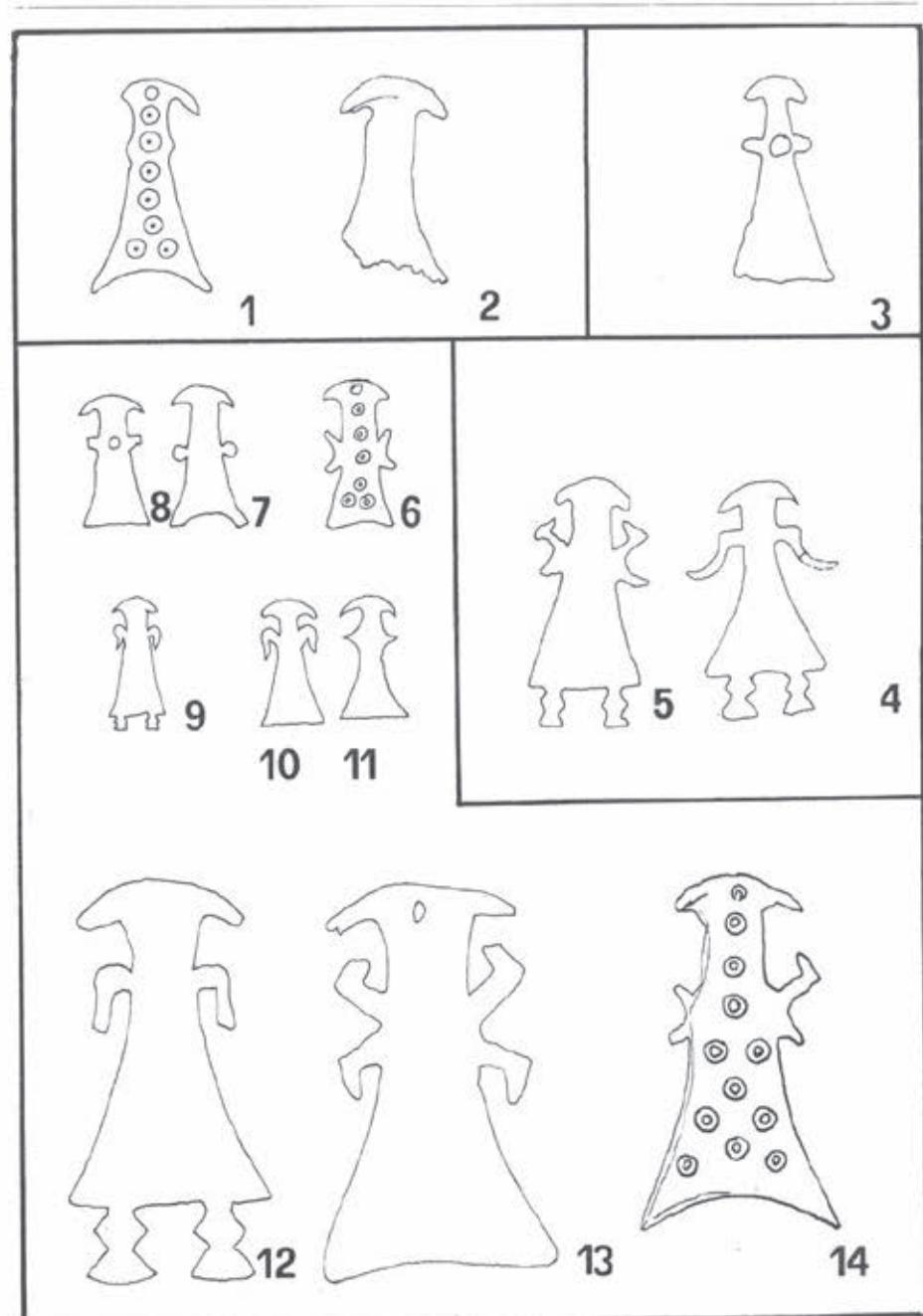

Sl. 1. Razprostranjenost trapezoidnih ženskih figur. (Seznam najdišč glej na str. 10)

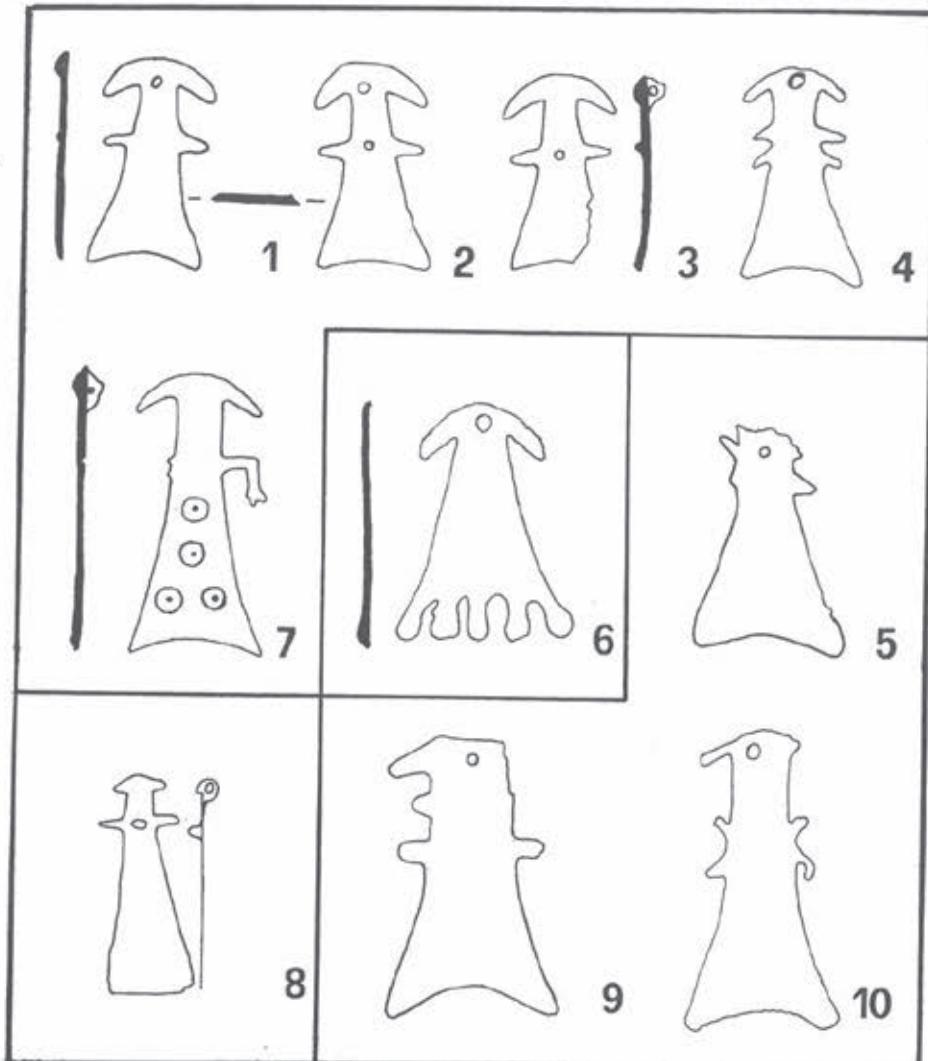
Fig. 1. The expansion of bronze trapezoid female figures. (See special list of enumerated findingplaces on page 10)

Sl. 2. 1 Tolmin, M 1 : 1; 2 Podzemelj (po F. E. Barthu)
Fig. 2. 1 Tolmin, 1 : 1; 2 Podzemelj (from F. E. Barth)

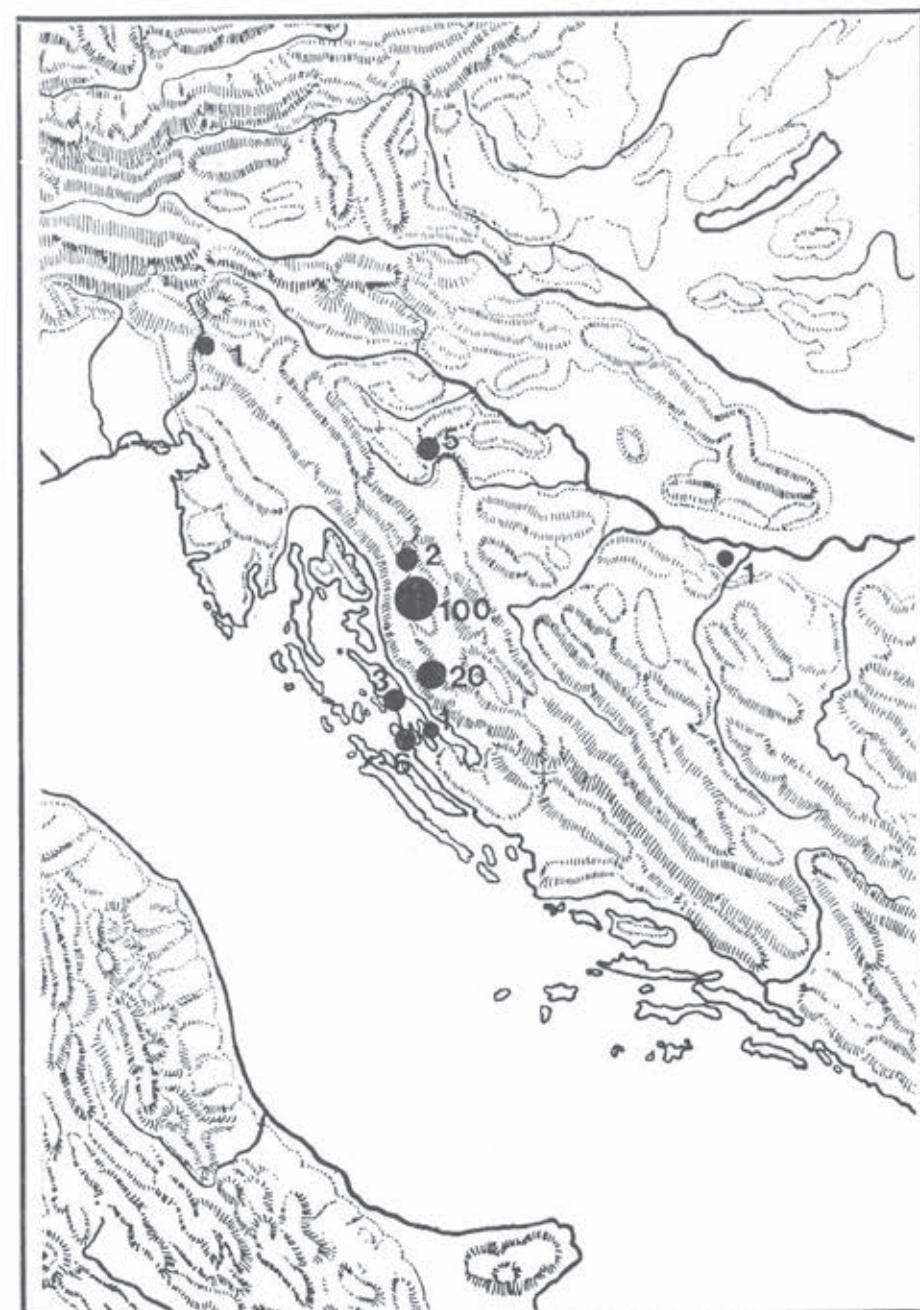
(Opis glej na str. 17)
(See the description on page 17)

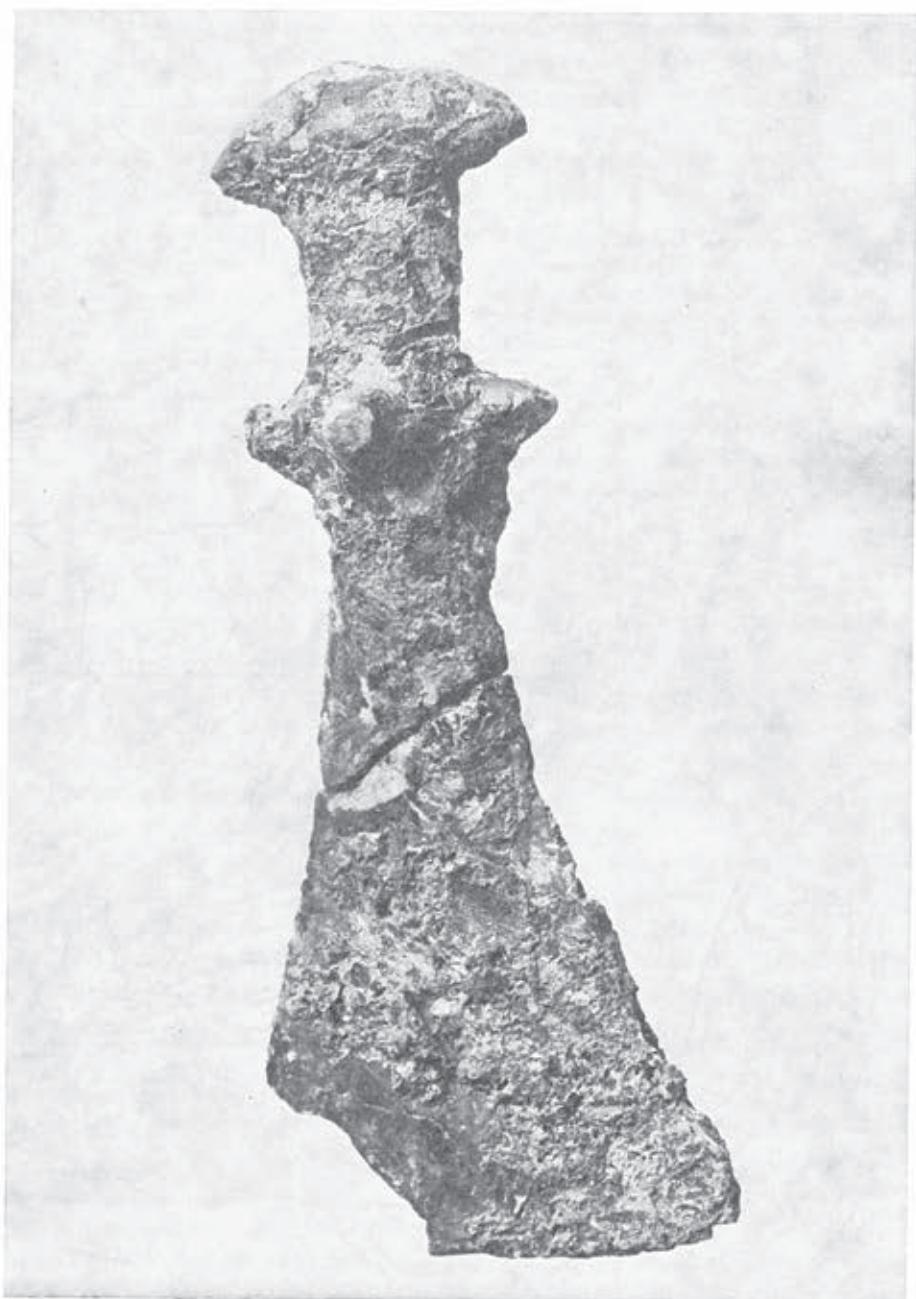
Sl. 4. 1—4 in 7 Zaton (po Š. Batoviću); 6 Nin (po Š. Batoviću); 5, 9, 10 Kolan (po Š. Batoviću); 8 Donja Dolina (po Z. Mariću).

Fig. 4. 1—4 and 7 Zaton (from Š. Batović); 6 Nin (from Š. Batović); 5, 9, 10 Kolan (from Š. Batović); 8 Donja Dolina (from Z. Marić).

Bolj kot kako, je teže dojemljivo, zakaj so te predmete ljudje nosili. Uporabnostni namen jim vsekakor moremo odreči, enako odločno jih smemo označiti kot lišp, v katerem je na poseben način izpolnjena želja po oblikovanju človeškega lika, v našem primeru upodabljanje ženske; samo namigniti pa moremo še na neki

Sl. 5. Razprostiranost bronastih ženskih tigur — primerjava po količini najdenih primerkov
Fig. 5. The expansion of bronze female figures — a comparison of the quantity of found objects

Sl. 6. Bronasta ženska figura iz Tolmina
Fig. 6. A bronze female figure from Tolmin

drugačen namen nošnje teh predmetov, to je za namen, povezan z verovanjem ali z magijo, h kateremu se radi zatekamo, ko iščemo pravih (?) razlag.⁴

Tolminska figurica je bila žal najdena v plasteh med grobovi; ta okoliščina nas je prikrajšala za možnost podrobne časovne opredelitve. Tvegati bi sicer mogli z možnostjo, da je bila izgubljena v času pokopavanja v grob 64, ob katerem je bila najdena, to pa bi bilo preveč smelo, tvegano in z ničemer opravičljivo početje. Opravičevati bi ga sicer mogli s spoznanjem, da je v Tolminu okoli grobov in tudi nad grobnimi ploščami bila kar zajetna kulturna plast, ki je nastala tako, da so po opravljenem pokopu okoli grobov poravnali višek zemlje, ki se ji je med pogrebnim obredjem primešala tudi žganina in marsikak predmet, še največ pa odlomkov med pogrebnim obredjem uporabljene lončenine. Prežgana površina figurice je zadosten dokaz, da je bila, tako kot vsi kovinski predmeti, skupaj s pokojnikom na grmadi, med pokopom je bila očitno izgubljena.⁵ Širši časovni okvir ji zato zamejuje tolminsko grobišče kot celota (HaB 3 — HaC 2/HaD 1),⁶ ožja daturacija (na konec HaC stopnje, pretežno v HaD stopnjo) pa izhaja iz primerjav.⁷

Še bolj nas mora pritegniti problem pojava take plastike v Tolminu; tu je osamljena v sicer dokaj enovitem grobnem inventarju. Vsi, ki so se dosedaj ubadali s tovrstnimi predmeti, jih označujejo kot značilni japodski izdelek in to prav zato, ker je doslej dognana njihova največja zgoščenost prav na nekdaj japodskih teh (sl. 5).⁸ Redki primerki zunaj japodskega prostora so torej sled obstoječih vezi med Japodi in njihovimi sosedji; tolminska figurica je potem takem priča takih vezi posoške svetolucijske halštatske kulturne skupine preko notranjske halštatske kulturne skupine,⁹ še verjetnejne pa kar brez tega posrednika.

⁴ Magično moč jim pripisuje Z. Marić, Donja Dolina, Glasnik zemeljskog muzeja v Sarajevu, Arheologija, NS 19 (1964) 54 sqq.; na možnost povezave teh plastik z religijo in čaranjem pa opozarja tudi Š. Batović, o. c. 241.

⁵ O načinu pokopa na prazgodovinskem grobišču v Tolminu prim. D. Svoljsak, o. c. 387 sqq.

⁶ D. Svoljsak, Inventaria Archaeologica, Tolmin, fasc. 18 (1974) Y 169 — 176; Idem, Tolmin, nécropole de l'Age du Fer Ancien, Epoque préhistorique et protohistorique en Yougoslavie (Beograd 1971) 233 sqq.

⁷ Zaton, Nin, Kolan: Š. Batović, o. c. 243: nikakor nimo starejše od 7. stol. pr. n. št., verjetno pa so iz 6. ali 5. stol. pr. n. št., njihova uporaba pa je bila mnogo daljša; F. Stare, Dva prazgodovinska groba z dalmatinske obale, Adriatica prehistoricæ et antiquæ (1970) 189 sqq; konec HaC stopnje, razvita HaD stopnja; Kompolje: R. Drechsler — Bižić, Rezultati istraživanja japodske nekropole u Kompolju 1955 — 1956 godine, Vjesnik AMZ, ser. III, sv. II (1961) 67 sqq; stratum II, stopnja HaC, pretežno HaD; V. Vejvoda, Japodske dvokrake igle, Vjesnik AMZ, ser. III, sv. II (1961) 117: HaC stopnja; Smiljan: V. Hoffmiller, Prehistoricke groblje u Smiljanu kraj Gospicu, Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva NS 8 (1905) 197 sqq; raje pred letom 400 pr. n. št. kot v čas med letom 400 in 100 pr. n. št.; Donja Dolina: Z. Marić, o. c. DD faza II b, 800 — 500 pr. n. št.

⁸ A. Stipčević, Iliri (1974) 203; R. Drechsler — Bižić, Predslovensko kulturo u Lici, Lika u prošlosti i sadašnjosti (Karlovac 1973) 148; Š. Batović, o. c. 243.

⁹ O japodskih vplivih in predvsem o prvinah Japodske materialne kulture v gradivu notranjske halštatske kulturne skupine prim. M. Gaštan, Kronologija notranjske skupine, Arheološki vestnik 24 (1975) 473 in 488; idem, Notranjska, Katalogi in monografije 17 (1980) 30.

Sl. 3. 1—2 Kompolje (po V. Vejvoda in R. Drechsler-Bižić); 3 Neugotovljeno najdlisce v Liki (po R. Drechsler-Bižić, Lika u prošlosti); 4—5 Smiljan (po V. Hoffmiller); 6—14 Prozor (6—11 po S. Ljubić, 12, 13 po A. Stipčeviću, 14 po R. Drechsler-Bižić, Lika u prošlosti).

Fig. 3. 1—2 Kompolje (from V. Vejvoda and Drechsler-Bižić); 3 Unascertained finding-places in Lika (from R. Drechsler-Bižić, Lika u prošlosti); 4—5 Smiljan (from V. Hoffmiller); 6—14 Prozor (6—11 from S. Ljubić, 12, 13 from A. Stipčević, 14 from R. Drechsler-Bižić, Lika u prošlosti).

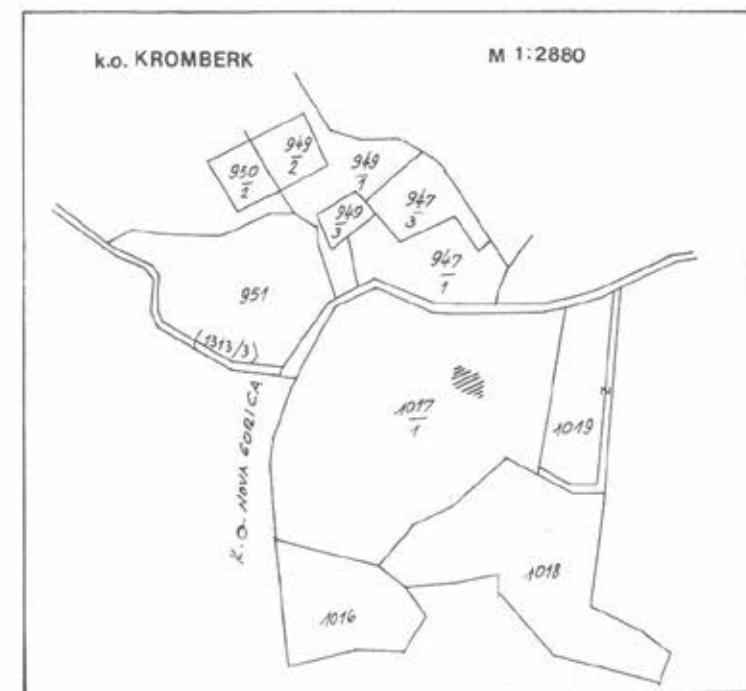
BRONZENE FIGUR AUS TOLMIN
(Zusammenfassung)

Bei der Ausgrabungen der vorgeschichtlichen Necropole in Tolmin (1965) wurde schon im ersten Jahr beim Grab Nr. 64 in der Erde zwischen den Gräbern (Bemerkung 7) eine bronzenen anthropomorphe Figur gefunden. Der Gestalter hat ihr trotz alle Abplattung und Stilisierung genug Merkmale gelassen, um sie ohne Zweifel als eine Abbildung der menschlicher Figur bzw. einer Frauenfigur bezeichnen zu können. Zu dieser Definition tragen insbesonders zwei Merkmale der Figur zu: eine kugelförmige Wölbung in der Mitte des oberen Figurenteils zwischen den seitlichen Stümpfen (Arme), die eine einfache Brustabbildung darstellt und die Bekleidung, lang, glockenförmig, derer Teil auch eine halbmondförmige Kopfbedeckung ist (Bemerkung 2, 3, Bild 1). Diese Plastik ist nicht allein stehend in unserem arhäologischen Nachlass, der Form nach, gehört sie zu den ähnlichen und verwandten Plastiken, die in Lika — Japodengebiet — und zu einigen, die ausserhalb diese Gebiets gefunden wurden (Bild 1, 5). Sie wurde durch zwei Schlingen an der Rückseite auf das Bekleidungstück angenähert, also als Schmuck benutzt. Der Umstand, dass die Figur ausserhalb des Grabs gefunden wurde, macht die genaue zeitliche Bestimmung unmöglich. Die Grabstätte in Tolmin gehört in die Zeit HaB3 — HaC2/HaD1 (Bemerkung 8). Das engere Datum, das Ende der HaC Stufe, vorwiegend HaD wurde mit Vergleichungsmethode festgestellt (Bemerkung 9). Die Figur ist im gleichertigen Fund der Grabstätte in Tolmin eine durchaus einsame Erscheinung. Alle, die sich mit Gegenständen dieser Art befassen, bezeichnen sie als typisches Japodenerzeugnis auf Grund der Tatsache, dass eine Anzahl dieser Figuren im Japodengebiet festgestellt wurde. Seltene Exemplare ausserhalb Japodengebiets weisen auf die Beziehungen der Japoden zu den Nachbaren hinzu. Die Figur aus Tolmin ist eine Bestätigung der Verbindungen der Halstätter Kulturgruppe vom Gebiet Soča mit Japoden, möglicherweise über Halstätter Kulturgruppe in Notranjska (Bemerkung 11), höchst wahrscheinlich aber ohne diesen Vermittler.

Jernej Zavrtanik

NOVA ARHEOLOŠKA NAJDBA V SOLKANU

Aprila 1980 je Zofija Zavrtanik (Žabji kraj 13, Nova Gorica) pri delu v vinogradu na parc. št. 1017/1, k.o. Kromberk (sl. 1) z ledinskim imenom Varda, našla bronasto ločno fibulo, ki jo sedaj hrani Goriški muzej v Kromberku, Inv. št. ZSV 3982.¹

Sl. 1. Položaj najdbe

Fig. 1. The position of the finding

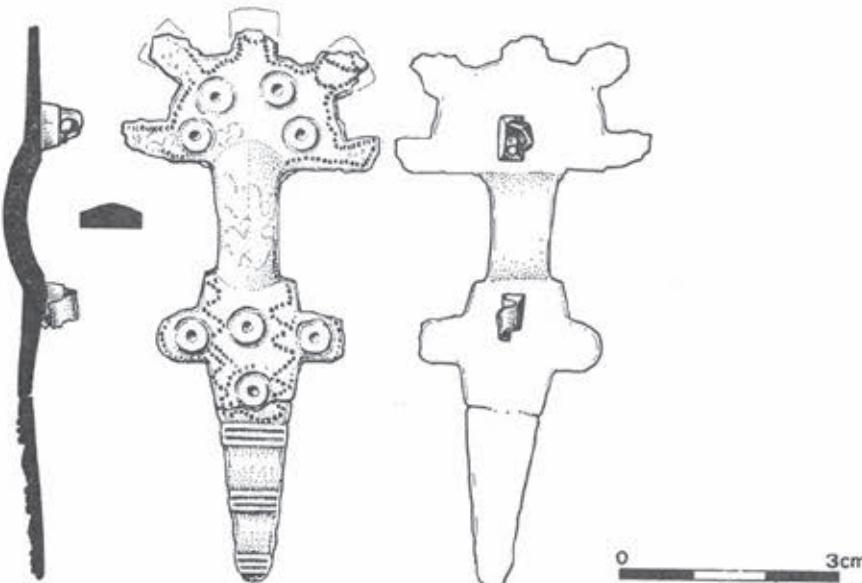
Površina fibule je precej poškodovana, ker je bila dalj časa izpostavljena atmosferskim vplivom. Ulita je iz brona, dolga 7,7 cm in široka 3,5 cm. Okrašena

¹ Za pomoč se najlepše zahvaljujem Timoteju Knificu (PZE za arheologijo FF v Ljubljani). Risba fibule: Dragica Knific-Lunder (Institut za arheologijo SAZU, Ljubljana). Fotografije: Metod Zavrdlav (foto atelje Pavšič) Solkan.

je s punkturo, ki poteka ob robu glave fibule ter ob robu razširjenega dela noge in v cik-cak liniji od širšega proti ožjemu delu noge. Okrašena je že z osmimi vrezanimi krogci s točko v sredini in na nogi s tremi pasovi trojnih prečnih reber. Na glavi ima pet izrastkov. Lok je masiven in rahlo usločen, z blago poudarjenim grebenom (sl. 2 in 3).

Po velikosti in obliki je podobna vzhodnogotskim fibulam s podonavskoga prostora, ki so okrašene z vticami (Karavukovski stil)² in tudi vzhodnogotskim fibulam iz Italije, ki so okrašene s pleteninastimi motivi.³ Punktirani krogci, ki so upodobljeni na tej fibuli, pa so značilni poznoantični okras in v tem primeru v poenostavljeni obliki skušajo posnemati ali vitičasti ali pleteninasti okras. Analogijo za prečna rebra na nogi fibule imamo na fibuli iz groba št. 20 na alemanskem grobišču v Bodmanu.⁴ Na osnovi navedenih primerkov bi ta fibula sodila v prvo polovico 6. stoletja.

V okolini Solkana je bila doslej ugotovljena naselitev v prazgodovinskem obdobju na Sv. Katarini (Kekec)⁵ in na »Čahlnah« nad Solkanom.⁶ Rimske najdbe

Sl. 2. Nova Gorica (Solkan), bron, 1:1

Fig. 2. Nova Gorica (Solkan), bronze, 1:1

² Z. Vinski, O neobičajnim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni, VAMZ 6–7 (1972–73) 177–288 s., T4, 42; T5, 50.

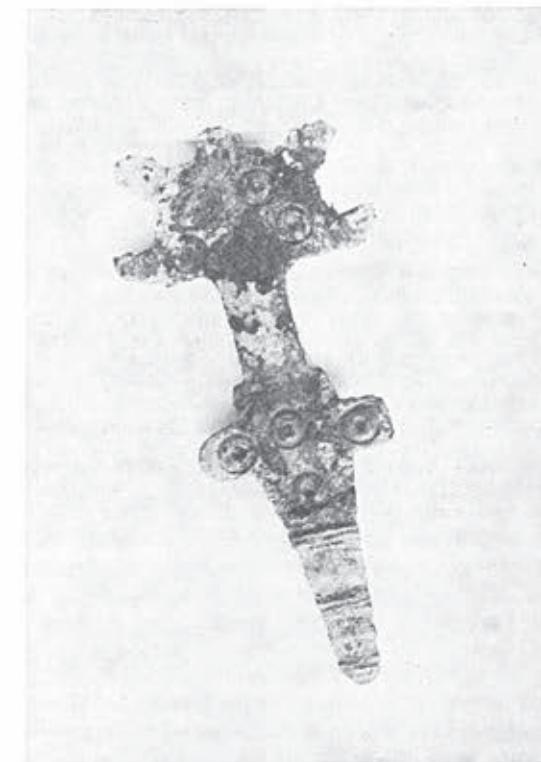
³ V. Bierbrauer, Die Ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien, Spoleto 1975, T27, 4; Ts2, 1; T70, 5.

⁴ F. Garscha, Die Alemannen in Südbaden, Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit XI, Berlin 1970, Bodman grab 20, T19A, 3.

⁵ D. Svoljšak, AP 13, 1971, 29–31 s.

⁶ Topografski ogled avtorja pričajočega prispevka 26. XII. 1979.

so izpričane na Sv. Katarini in na Ledinah.⁷ Najdbe iz zgodnjega srednjega veka pa ravno tako na Sv. Katarini,⁸ Ledinah⁹ in na langobardskem grobišču »Na steni«.¹⁰

Sl. 3. Nova Gorica (Solkan), bronasta fibula

Fig. 3. Nova Gorica (Solkan), A bronze fibula

⁷ N. Osmuk, VS XXI (1977) 235 ss.

⁸ D. Svoljšak, AP 17 (1975) 101 ss.

⁹ D. Svoljšak—T. Knific, Vipavska dolina, Situla 17 (1976) 59 ss.

¹⁰ N. Osmuk, VS XXI (1977) 235 ss.

¹¹ D. Svoljšak, AP 17 (1975) 101–102 s.

¹² Neobjavljeno.

NEUER ARHÄOLOGISCHER FUND IN SOLKAN
(Zusammenfassung)

Im April 1980 hat Zofija Zavrtanik (Zabj kraj 13, Nova Gorica) (Bild 1) bei der Arbeit im Weingarten, Parzelle Nr. 1017/1, mit Brachfeldname Varda, Kataster Gemeinde Kromberk, eine bronzenen Bogenfibel, die jetzt in Goriški muzej schaugestellt ist, gefunden. (Inv. N. ZSV 3982).¹

Die Fibeloberfläche ist ziemlich beschädigt, denn sie wurde längere Zeit den atmosphärischen Einflüssen ausgesetzt. Sie ist in Bronze abgegossen, 7,7 cm lang und 3,5 cm breit. Durch Punktieren ist die Verzierung erreicht, die am Rand des Fibelkopfes, der Fussverbreitung und in der Zackenlinie vom breiteren zu engeren Teil des Fusses verläuft. Außerdem ist die Fibel auch mit acht eingravierten Ringen mit dem Punkt in der Mitte, der Fuss aber mit drei Streifen von Querstegen, verziert. Am Kopf sind fünf Auswüchse zu sehen. Der Bogen ist masiv und leicht gewölbt mit etwas betontem Kamm (Bild 2 und 3).

Der Grösse und Form nach, ist sie den ostgotischen Fibeln aus Donauraum, die mit Ranken (Karavukov Stil)² und ostgotischen Fibeln aus Italien, die mit gleichartigen Motiven verziert sind, ähnlich.³ Die punktierte Kreise, die auf dieser Fibel erscheinen, sind für spätantike Verzierung charakteristisch und in diesem Fall ist das ein Versuch in einfacher Form diese Art der Verzierung nachzunehmen. Die Analogie für Querstegen am Fibelfuss ist bei der Fibel aus dem Grab Nr. 20 des allemanischen Friedhofs in Bodman festzustellen.⁴ Auf Grund der aufgezählten Exemplare könnte diese Fibel in die erste Hälfte des 6. Jahrhundert gehören.

In der Umgebung von Solkan wurden bis jetzt Ansiedlungen aus vorhistorischem Zeithabschnitt an Sv. Katarina (Kekec)⁵ und »Na Cahlnah«⁶ oberhalb Solkan festgestellt. Auffindungen aus Römerzeit wurden an Sv. Katarina und Ledine⁷ ausgegraben, die aus früheren Mittelalter wurden genauso an Sv. Katarina,⁸ Ledine⁹ und an langobardischer Grabstätte »Na steni«¹⁰ (»An der Wand«) gefunden.

dr. Zmaga Kumer

**PEVSKO IN PLESNO IZROČILO
Z GORE NAD VIPAVSKO DOLINO**

Etnološka raziskava nekega območja ne more biti popolna, če ne zajame izročila duhovne kulture, h kateri spadata tudi glasba in ples. Ko se je Goriški muzej odločil obdelati etnološko podobo vasi na Gori nad Vipavsko dolino, je torej Glasbeno narodopisna sekcijska ISN Slovenske akademije znanosti in umetnosti ponudila, da z etnomuzikološkega vidika dopolni njegovo delo.

Goro smo obiskali prvič v juniju 1976, da bi se seznanili s pevci in godci ter se dogovorili za čas nadaljnjih snemanj, ki smo jih opravili še isto leto v juniju in oktobru ter decembra 1977. Razen podpisane sta sodelovala Julijan Strajnar in Marko Terseglav. Podatke smo zbirali po vseh vaseh, snemali pa iz praktičnih razlogov le na Predmeji in Otrlici, kamor so prišli pevci in pevke, da bi zapeli skupaj, kot je navada. Posamez ljudje neradi pojo, deloma zato, ker se jim zdi večglasno petje lepše, deloma pa se počutijo sigurnejše, ker lahko drug drugega spominjajo ali popravljajo. Kot zmeraj se tudi tokrat nismo omejili samo na snemanje glasbenega izročila, marveč so nas zanimale vse okoliščine v zvezi s petjem, razmerje ljudi do glasbe nasprotno, spraševali smo za podatke k posameznim pesmim, za stanje izročila nekdaj in zdaj ter seveda skušali dognati repertoar vsega območja. Naš cilj je bil ugotoviti, kakšno je bilo oz. je glasbeno in plesno izročilo na Gori samo po sebi in v razmerju do drugih pokrajin, do Slovenije v celoti.

Naši informatorji so bile pretežno ženske srednjih let, tako da so se spominjale življenja iz let med obema vojnami, tisto izpred prve svetovne vojne pa poznale iz pripovedovanja rodu pred njimi. Pele so vse napamet in tudi za besedila niso imele nobene tiskane ali rokopisne pesmarice. Njihov repertoar je obsegal v glavnem izročilo starejšega pevskega rodu in le izjemoma so se kakšne pesmi naučile od nedomačinov ali iz radia oz. pri zboru, ki je tam obstajal nekaj let. Če se je pri petju zataknilo, da niso vedele vsega besedila, so med vzroki za to navedle okoliščino, da pojeno manj, kot so včasih, ker so mladi na delu v dolini in odhajajo tja tudi v prostem času, zaradi česar ni več prave družabnosti. V resnici smo se morali z moškimi posebej dogovoriti za snemanje ob času, ko ne bi imeli opravkov zdoma. Ker se tudi šolarji vozijo v dolino, dobiš na Gori le none, ki oskrbujejo tisto malo živine in varujejo otroke. Iz njihovega pripovedovanja smo spoznali, da je na obstoj izročila usodno vplivala najprej prva svetovna vojna, ki ji je sledil fašizem z zatiranjem vsega slovenskega, nato pa še druga svetovna vojna, po kateri se je bistveno spremenil način življenja.

»Nekdaj«, tj. pred prvo svetovno vojno, »v stari Avstriji«, je bilo petje še zelo živo in se je oglašalo ob najrazličnejših priložnostih. Čeprav so vasi raztresene, so ljudje našli možnosti za shajanje in so gojili družabno življenje, kolikor se je dalo. Zbirališča niso bili samo domovi (npr. za skupna dela), marveč tudi gostilna. Tam so se dobivali fantje in dekleta ob nedeljah po poldne, ko so se v gručah vračali iz cerkve domov. Pevke so omenile, da so

¹ Für die Mithilfe bedanke ich mich Timotej Knific (PZE za arheologijo FF, Ljubljana) recht herzlich. Die Zeichnung der Fibula: Dragica Knific-Lunder (Institut za arheologijo SAZU, Ljubljana).

² Photographie: Metod Zavadlav (foto atelje Pavšič, Solkan).

³ Z. Vinski, O rovščenim fibulama Ostrogata i tirinčana povodom rijetkog tirinčkog nalaza u Saloni, VAMZ 6–7 (1972–73), 177–200 S., T4, 42; T5, 50.

⁴ V. Bierbrauer, Die Ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien, Spoleto 1975, T27, 4; T52, 1; T70, 5.

⁵ F. Garscha, Die Alemannen in Südbaden, Germanische Denkmäler der Völkerwanderungszeit XI, Berlin 1970, Bodman Grab 20, T19A, 3.

⁶ D. Svoljšak, AP 13 (1971) 29–31s.

⁷ Topografische Beschichtung des Verfassers dieses Beitrages 26. XII. 1979.

⁸ N. Osmuk, VS 21 (1977) 235 ss.

⁹ D. Svoljšak, AP 17 (1975) 101ss.

¹⁰ D. Svoljšak–T. Knific, Vipavsko dolina, Situla 17 (1976) 59ss.

¹¹ N. Osmuk, VS 21 (1977) 235 ss.

¹² D. Svoljšak, AP 17 (1975) 101–102s.

¹³ Noch nicht veröffentlicht.

pele na paši, v malinah, pri skupnih delih v hiši, pri klekljanju in celo posamez med gospodinjskimi deli (»mati je polento mešala jən púójala«), ali pa so sedli skupaj nalač za petje (»smo se zbrali v kolobar, oče je sedel na sredi, ker je bil že star, in smo púójali, tudi do ane po pownoči, poleti zadaj za hišo«). Posrebej so poudarile, da so pele ob žetvi: »Kadar smo žele, smo zapójale: ko smo prišle na kosilo, po kosilu ali ko smo šle nazaj. Pri nas je navada, da gremo eden drugemu pomagat. Se nas več zbere vkup, deset ževk (= žanjic), kolikor se jih nabere. Ko se [delo] konča, se naštima malco, in stopimo v kolobar, kozarček vina spijemo pa zapojemo.« Fantje so peli zvečer na vasi, po gostilnah in kadar so šli na štélengo (= nabor) ali k vojakom. Takrat se jih je zbralo 10–15 in so »tako zapeli, da se je vse treslo«. Dekleta so jim dale šopke, da so šli ozaljšani v Ajdovščino, peš tja in nazaj. Ob novem letu so fantje hodili pet od hiše do hiše in imeli s seboj godca, ki je igral na ramoniko. Včasih je kateri pomagal na kakšno pišu, tretji pa tolkel na boben, ki je imel zgoraj pokrivače (= činele). Petje je bilo seveda tudi na svatbi, zagotovo npr. takrat, ko so svatje prišli po nevesto in se je morala posloviti od domačih.

Kot drugod po Slovenskem je tudi na Gori navada, da pridejo sorodniki, znanci in sosedje zvečer kropit mrliča in potem čujejo pri njem. »Nekdaj« so ob tej priložnosti zelo veliko peli. »Stari so molili, fantje in punce« so peli. »Ostali so do jutra.« Pevke so nam povedale, da zdaj »kropit še hodijo, pojeno pa ne več«. Peli so »glasno, da se je treslo po hiši«. Zadnjikrat so peli pri mrliču 11. sept. 1942, ko je umrla sestra ene od pevk. Tega se natanko spominjajo, ker je prišel v hišo brigadir in zahteval, naj ne pojo več. »Morda bi [zdaj] še peli, če bi kdo začel,« so dejale, ko je ena pripomnila, da njena mati, ki je zmeraj rada pela in bila cerkvena pevka, večkrat pravi, da ji bodo morali peti, kadar bo umrla.

»Pod Italijo« so peli slovensko le na skrivaj, javno niso smeli. Prepo vedano ni bilo petje nasprotni, marveč le slovensko, ker je bilo to znamenje nacionalne pripadnosti. Vpričo karabinjerjev niso tvegali slovenske pesmi; če so zapeli furlansko ali italijansko — zaradi soseščine so znali nekaj pesmi —, so jim karabinjerji dali za kavo, tako jim je petje ugajalo.

Med zadnjo vojno so dosti ljudi iz teh krajev odgnali v zapore v Gorico in potem v nemška taborišča. V Auschwitzu so bile Slovenke edine poleg Rusinj, ki so kaj pele. Zbirale so se zjutraj pred apelom zadaj za blokom ali pa ob nedeljah popoldne, ko jim ni bilo treba delati. Ker pazniki niso razumeli jezika, so pele tudi partizanske pesmi oz. odporniške.

Dokler so bile še doma in tiste, ki niso bile odpeljane, so sodelovale na partizanskih mitingih. Prva leta po vojni se je družabnost razvila spet pri udarniških delih in raznih prireditvah (npr. za dan žena). Zdelenje se je, da se bo razmahnilo tudi petje. Toda bolj ko se je zviševala življenjska raven, manj je bilo družabnosti, ljudje se vse manj shajajo, vse več so v dolini, kjer delajo, čeprav še niso zapustili svojih domov na Gori. Nekdanje fantovske petje je zamrlo, nekaj let je obstajal moški pevski zbor, ki je združeval pevce iz vseh vasi in so vadili izmenoma na Predmeji in Otlici. Potem je prišlo do nekakšnega razcepa in zdaj še obstaja oktet, ki posnema zborovsko petje šolanih pevcev, tako po načinu kot repertoarju. Po zatrjevanju pevk so prav 60. leta prelomnica, ker so takrat minile težave povojnih let in se je začelo blagostanje z raznimi pridobitvami moderne tehnike. Življenje je postalo v marsičem lažje in prijetnejše, hkrati pa za marsikaj revnejše.

Vprašanje, kje ali od koga so se pesmi naučili, smo zastavljali sproti in odgovore povečini tudi snemali. Nasprotni so pevke odgovarjale, da so pesmi slišale doma. Npr. nekatere mrliške pesmi, ki so jih bile v mladih letih znale in potem pozabile, so za snemanje posebej pripravile, tako da so vprašale starejše žene, matere, ki so jih tudi pri drugih pesmih največkrat imenovale kot vir svojega pevskega znanja. Za neko pesem je pevka povedala, da jo je slišala od starega očeta, neko drugo je prinesla na Goro tja primožena Ljubljancanka. Prešernovo »Luna sije« so peli pred leti v zboru, »Oj božime« so slišale v radiu. Za nekatere pesmi so vedele samo, da so znane še iz prve vojne ali da so jih »stari ljudje peli«. Od godca Pepeta s Kolka so si zapomnile nekaj Šaljivih. Za krajevno domoljubno »Za Čavnom visokim« so pevke na Predmeji trdile, da jo znajo že 50 let in ne vedo od kod, tiste na Otlici pa so izjavile, da so jo sestavile same, »vsaka nekaj«, in ji dodale melodijo od Gregorčičeve »Veseli pastir«. Ko so zapele mrliško »Gozdič je že zelen«, so dejale, da so »nekaj vzele po starem, nekaj dodale po svoje«.

Videti je torej, da so pesmi z Gore resnično izročilo, ki se je prenašalo (ali se še prenaša) od ust do ust. Pevke so odločno izjavile, da vse, kar pojo, vedo napamet. Pred vojno so sicer imele neke zapiske besedil in nekaj so si jih sestavile v taborišču, toda to se je izgubilo. Tudi partizanske pesmarice niso nikoli uporabljale, ker so besedila kar pobirale za njimi, namreč partizani. Melodij pa sploh nikoli nihče ni imel zapisanih, ker melodijo so že ujeli.

Ko smo za posamezne pesmi spraševali, ob kakšnih priložnostih so jih peli ali jih še pojo, se je izkazalo, da imajo nekatere posebno vlogo, druge je mogoče peti kadarkoli, čeprav se je tudi za nekatere od teh ustalilo pravilo, kdaj jih »navadno« pojo. Tako so pevke povedale, da so npr. »Adijo pa zdrava ostani« ali »Sinoči sem na vasi bil« peli fantje po gostilnah, »Snoč pa dav je slanca padla« iz gostilne grede, »Na gori je moj dom« in »Rožmarin se je posušil« pa takrat, ko so šli na nabor oz. k vojakom. Za pesem »Po Nemškem, po Laškem« so rekle, da je žetvena, češ da so jo zmeraj »ževke pele«. Pesem »Prišla je pošta iz nebes« so označile za mrliško, ker so jo peli pri mrliču. »Preljuba nevesta, le vzemi slovo« je kajpkat svatovska. Izraz klámfarska uporabljajo za šaljive, malo robate ali »kosmate« pesmi, ki niso za vsakršna ušesa. Ena od pevke se je poohvalila, da zna »klámfarske, da bi vsi zbežali ven«. Ko se je udala prigovarjanju in eno zapela, pa ji je postalо žal, češ »tu je gŕdu zame za púójat«. Čeprav je očitno, da so klámfarske peli v družbi, jih ponavadi naprtijo godeem: »Godci so same takšne godli in pójali«. Kadar je godec Pepe s Kolka v gostilni pel in godel za ples, so odrasli podili otroke proč, da bi jih ne slišali. Ker je z besedami žetvena, mrliška in svatovska označena poleg zvrsti zlasti vloga pesmi, je izraz klámfarska v resnici edina prava oznaka za pesemske zvrsti, ki smo jih slišali.

Ceprav je bilo že v začetku očitno, da pojo na Gori samo večglasno in je mogoče iz zvočnih posnetkov razbrati način petja, smo vendar še posebej spraševali o tem. Pevke so dejale, da so »stari peli vsak svoj glas«, nato pa pojasnile, da je eden pel naprej, drugi počez, ostali bas, toda »kakšen se je dobil, da je del tretji glas; ta je pel čez vse«. To pomeni, da je bilo tudi na Gori znano slovensko ljudsko štiriglasje. Pevke so trdile, da so dostikrat slišale peti na tretjo. Nasprotno so fantje, mlajši po letih, izjavljali, da tega pri njih ni bilo, slišali pa so, da drugod obstaja »petje na tretko«. Povedali so nam še, da se pri nekaterih pesmih na koncu »zavriska, če je kakšna taka«, namreč vesela in je vriskanje primerno. Petje je bilo zmeraj glasno, v hiši malo manj,

zunaj pa kolikor je grlo zmoglo. »Tistega ‚piano in forte‘ kot je danes, prej niso poznali,« so zagotavljale pevke, toda lahko smo slišali, da so se tudi »danes« vsaj povečini vendar držale izročila in pele brez dinamike in agogike, kot ljudski pevci nasprost. Nasprotno skušajo fantje, ki pojo v oktetu, posnemati manire zborovskih pevcev, tudi če pojo navadne pesmi, npr. ne začenjajo po ljudsko »eden naprej«, marveč vsi hkrati kot zbori.

Ko smo se pozanimali, kakšno je zanimanje za glasbo nasprost, so pevke povedale, da poslušajo iz radia povečini petje, zlasti tisto, »če je bolj po starem«, medtem ko popevk ne marajo. Opera se jim zdi dolgočasna in preveč učena za njih, »mladi tako raje poslušajo«. Od instrumentalne glasbe so jim všeč Slakove viže in Avsenikove pa narodno zabavne. Ramonika jih potegne za sabo, knófarca. V radiu jim ugaja »četrtek večer« in »torkova oddaja« (= »Slovenska zemlja v pesmi in besedi«, komentirana oddaja dokumentarnih posnetkov).

Glede plesnega izročila smo mogli dobiti le ustne podatke, ker ni bilo godca, brez muzike pa ni mogoče zanesljivo pokazati plesa. Povedali so nam torej, da so »včasih«, se pravi pred kakšnimi 30—40 leti, plesali vsako nedeljo v gostilni, kamor so fantje pripeljali svoja dekleta, ali pa v kakšni večji hiši. Godel je ponavadi samo harmonikar, redkeje sta se pridružila še pišu in boben. Na Gori je bilo več godev, toda največ so nam govorili o nem Pepetu s Kolka, ki da je tudi pel zraven. Nekajkrat v letu so fantje še posebej priredili ples npr. za novo leto, o pustu, o sv. Štefanu (26. dec.), na velikonočni in binkoštni pondeljek. Ob vrtniti z nabora so fantje povabili dekleta na ples v kakšno hišo. Če je dekle prišla na ples s svojim fantom in je drugi hotel plesati z njo, je moral onega vprašati za dovoljenje. Dekle samo ni smelo odkloniti nikomur (»tudi s ciganom mora it plesat«), sicer bi jo bil užaljeni plesalec peljal do praga in pognal ven, ker mu je naredila sramoto.

Kadar je bila svatba, je godec naročil samo ženin, enega, čeprav jih je bilo v vasi več. Le takrat, »ko se je rajnik Tine Mójkov poročil, so imeli dva godca, je bila bogatija, je bilo kakšnih 40 ohjetárju (= svatov). Je godel Pepe Hruš ob in rajnik Šemáru, ker je vsaka stran imela svojega godeca in so plesali v dveh hišah«. Godec je prišel z ženinom po nevesto. Ko so po dolgem prekanju pred zaprtimi vrtati in ponujanjem lažnih nevest navsezadnje spustili ven pravo, je godec zagodel, ženin in nevesta pa sta zaplesala. Na gostiji so plesali tudi ženinovi in nevestini starši ter drugi svatje. Solo-plesov ni bilo, razen če je kdo posebej zahteval. Plesali so največ polko in valcer, kar znajo še danes. Druge plese so pozabili, čeprav so jih nekdaj videli, ali pa vedo le imena zanje. »Stari ljudje so znali zigmošrit, pajeriš, špicpolko, šuštarsko (s pesmijo »Šuštar vleče dreto«), povštranc, mazulko, cotič, na špegu, štajeriš. Rajnik Šemáru je [nekoč] zagodel cotič in ni znal nobeden plesati, vsi so gledali. Le rajnica Lohájnara je plesala in rajnik Kukol, sola sta plesala. Z nogami sta delala an prot drugam, on z levo, ona z desno.« — Pri štajerišu, so povedali, »se ploska spredaj in zadaj«, »gresta narazen in prideta skupaj«. — Pri zigmošritu »gresta sedemkrat gor in dol, potem zaplešeta«. — Za povštranc »so se deli v kolobar, eden na sredi ima povštar (= blazino) na ramu. Drugi hodijo počasi okoli. Tisti v sredini potem vrže povštar tistem, ki mu je všeč. Ce je fant, vrže punci, poklekneta nanjo, se poljubita in zaplešeta. »Potem je on šel ven, je ostala punca, je pa ona [izbirala in] vrgla fantu. Tako je šlo do konca. Eden v kolobarju je bil odveč in tisti, ki je [nazadnjel] ostal, so mu dali metlo, da je z njo plesal.« Povštranca niso plesali samo na svatbi,

marveč tudi sicer, če so fantje priredili ples. Ponavadi so dekleta prišla na ples s svojim fantom in tako jim pri povštrancu ni bilo nerodno poljubiti plesalca. — Za izbiro soplesalca je šlo tudi pri plesu na špegu. Tisti, ki je izbiral, je sedel na stolu in držal v roki špegu (= ogledalo), da je v njem zaledal soplesalca, ki so mu ga pripeljali od zadaj. Če mu ni ugajal, »je pobrisal špegu«, sicer ga je oddal drugemu in šel z izbranim plesat. Plesal je vedno samo en par, drugi so stali ob strani, dokler niso prišli na vrsto.¹

Ko smo se tako pogovarjali o glasbenem in plesnem izročilu, je naglo mineval čas, pa so pevke morale kaj postoriti v hiši, opraviti pri živini, utešiti od zaspanosti sitnega otroka, pripraviti večerjo ipd. Beseda je nanesla na to, kako so živelji »nekaj« in kako je »zdaj«. Vstajali so spomini (»nazaj se obuja«) in ni bilo treba dosti spraševati, da smo zvedeli, kakšna je bila pred pol stoletja praznična noša,² kaj so kuhal ob navadnih in prazničnih dneh,³ katere zdravilne rastline poznajo,⁴ s čim so se sicer zdravili,⁵ kaj je treba storiti ali

¹ Znano je, da se na poimenovanje plesov ni mogoče zanesti. Tako se tudi na Gori opisi plesov ne ujemajo z imeni. Po tem, kakor so opisali »cotič«, vidimo, da gre za »rašplos«, medtem ko je ples, ki so ga imenovali »štajeriš«, v resnici »šotiš«.

² »Moški so imeli obleke, črne, plave, sive, rjave.« Srajce so bile bele, »so imele špički (= čipke), take zobce dol po prsih, mašetline koščene, trde. Na glavi klobuke in gamsporte (= gamsov čop) zadaj. Vsako soboto zvečer je morala dati dekli fantu nagelj in roženkraut, da je pripel na prsi šopek in »šel k maši z njim«. Ženske so »nosile dolge široke kikle (= krilo), rjave, vijolaste. Blago je bilo volneno. Kikla je bila na modre, povrh je bila jopca, spodaj pa bela, na špice, z nabranimi dolgimi rokavi, da so gledale špice izpod rokavov jopice. Na nogah so imele čizme, nizke. Šolnu nej bli tist buot. Nogavice so bile večinoma črne. Ženske so imele tudi po deset oblek, da je bila vsako nedeljo druga za k maši. Neveste so imele na glavi krancl, poročene ženske pa facóle židane. Rajnica Tolškovka je imela plav facót, Jelenčeva mati pa rdečga.«

³ Vsakdanja hrana je bil krompir, koleraba, kislo zelje in korenje. Za pust je bila ovčirkovca iz turšne (= koruzne) moke. Spekli so jo tako, da so testo položili na ognjišče in pokrili s skledo polno žerjavice. V eni urji je bila pogača pečena. Za nekaj boljšega je veljala božja kopca tj. olupljen, kuhan krompir, zmečkan z matičkom, naložen v skledo v obliki kope in zabeljen z ocvirkom; okrog so vili se mleko. Jedli so vsi iz ene sklede. Polenti, ki so jo zmešali s kuhanim zmečkanim krompirjem, so rekli ozenjena polenta. V postu so jedli kisu krompir. Potice so bile samo za veliko noč, za božič in za šagro (1. nedeljo v septembru).

⁴ »Kamilica je za vse, za čaj in obkladke (npr. za otok so jo zmešali z oljem). Kimal (= kumna) je za trebuh, za ščipanje. Zajbelj je za prehlad, ačjan (= encijan) za želodec, kriempalmah za bolečine v trebuhu, čisti žolč in želodec, na mleku kuhan je za pljuča; tropotec vleče ven, če se gnaji, bezgovo cvetje je za prehlad (zvečer se pije čaj). Za čaj so še bezgove jagode, vendar pravijo, da so »premočne za srce«. Arniko uporabljajo namočeno v žganje ali olje.

⁵ Ce je koga glava bolela, recimo otroka, so »staré žene« skuhalo kamilice, majaron, kumno, romac in dale popiti ta čaj. Ce ni pomagal, so rekli o bolniku: »Vreden je!« Kakšna bolezen naj bi bila to, niso vedeli povedati. Peteršnikov slovar razlagata, da pomeni vreden na Notranjskem in na Krasu ranjen ali otekel ter navaja iz Rodika na Krasu: »Kadar človek od velikega truda ali sedeča otecé okoli pasu, vele, da je vreden.« Na Gori so se spominjali, da so se v takem primeru zatekli k zagonvarjanju, pri čemer je imela neko vlogo lesena skleda, v katero je bilo treba zapišiti šivanko in moliti očenaše narobe. Se leta 1932 je neka ženska zagovarjala bolezen pri ljudeh in živini, toda na skrivaj, da ni nihče ne videl ne slišal. Vedeli so le, da je zagovore brala iz velike knjige. Zoper zlom ali zvin so bolni ud namazali z jazbečeve mastjo, ki je tudi za revmo dobra. Ce je otroka ujed pŕimla, je pomagalo materino mleko, lahko tudi od druge žene. Ce je koga gad pičil, so prezreali rano, povezali in strup izsesali. Bradavice so izginile, če so jih namazali s hudičevim oljem, ki so ga kupili v lekarini ali s polževo slino. Ječmen na očesu je treba trikrat požeti vnic s facólom in pri tem govoriti: »Amen, amen, jest ječmen žajnem!« Bolnik odgovori: »Ti baba lažeš!«

česa ne, da se obvaruje hudega.⁶ Na dan so prišla tudi razna vedeževanja in vraže⁷ ter nekatere igre.⁸

Taki podatki sicer resda ne spadajo v okvir etnomuzikologije, če jo gledamo ozko. Toda glasbeno izročilo ni in nikoli ni bilo ločeno od življenja, zunaj časa in prostora, zato je uspešno etnomuzikološko raziskovanje mogoče le ob upoštevanju celotne ljudske kulture, ki je sestavni del načina življenja v neki dobi na nekem območju. Če nam ljudje sprva trdijo, da so vse pozabili, ker nič več ne pojejo, se nam zanesljivo posreči »izkopati« nekdanji pevski in plesni repertoar prav s pomočjo pogovora o šegah in vsem tistem, kar je »nekoč bilo«, kar so »stari ljudje pravili«, česar »zdaj ni več« ali je »po novem drugače«. Ta metoda, uporabljena in preizkušena na toliko drugih slovenskih območjih, se je obnesla tudi na Gori. Brez nje bi zagotovo ne dobili toliko, kolikor smo: 102 zvočna posnetka je več kot zadovoljiv uspeh za tako majhen okoliš.

Posneli pa smo na Predmeji te-le pesmi:

(priovedne)

*1. Tam pri Sveti gori⁹

Var. po vsej Sloveniji znane pesmi o prošnji umirajočega junaka. Pesem je izvirno hrvaška in se je od vzhoda razširila po slovenskih pokrajinah, v času narodnoosvobodilnih bojev v zadnji vojni pa je z malenkostno spremembou v besedilu postala partizanska, včasih krajevno obarvana (gl. SLP [= Slovenske ljudske pesmi. I. Ljubljana, Slovenska matica, 1970], št. 19). To se je zgodilo tudi v var. z Gore: pevci so »črno goro« izvirnika zamenjali s »Sveto goro«, ker so pač v prvi svetovni vojni tod divjali boji soške fronte. Pevke so izrecno povedale, da jo znajo še od takrat.

⁶ Npr. jajčne lupine od velikonočnih pirhov odganjajo kače, zato jih je treba potresti okrog hiše. Ce je grmelo in treskaloo, so zažigali oljko od cvetne nedelje in molili, da Buh odvrni šibe božje. Nosečnica ne sme čez voje in ne sme iti kropiti mrlja, da ga ne bi pogledala, ker bi to škodovalo otroku. Porodnica ni smela jesti krompirja in kislega zelja, pač pa so ji pred porodom dali pititi vrelega vina. Pozneje je jedla prežganko in šnite.

⁷ Npr. kdor se umije na starega leta dan, bo vse leto lep. — Kdor tako koplje na njivi, da na sredi pusti, bo tisto leto umrl. — Na cvetno nedeljo so vedeževali z oljčnimi listi. Ko so oljko prinesli domov, so na ognjišču odmaknili tri žareče oglje in položili nanje trikrat po tri oljčne liste. Ce je listič mirno bležal, so rekli, da bo tisto leto nekdo umrl. Ce je listič odskočil in zaplesal, bo tisti, za kogar so vedeževali, še živel in plesal. Ker so listki pokali, ko so se žgali, so po številu pokov ugibali, koliko let bo živel.

⁸ Npr. za cvetno nedeljo nesejo blagoslovit oljko, ki pa je v resnici butarica, saj je v njej razen oljke še rožmarin, lojbær (= lovor) in brin. Včasih so bile oljke bolj košate, kot so zdaj in so se otroci nazaj grede dostikrat stepli z njimi. Na veliko soboto so nesli blagoslovit kruh (ne potice!), pršut, jajca (barvana ali bela), hren, kavo, živinsko sol, sladkor. — Pri mrlju »so se igrali kapcinarja«, sicer pa so peli in si kaj priovedovali. Dekleta so bila v družbi fantov in če se jim je zdelo prijetno, so ostali tudi do jutra. Domaci so postregli s kavo. Druge pijače ni bilo in tudi ne kruha. — Na Vseh svetih dan (= 1. nov.) so morali zvečer prinesti polne škafe vode, ker so na ta dan ob 11. uri zvečer vse verne duše doma; pridejo se umit in pit vodo. — Za vahti (2. nov.) so šli otroci od hiše do hiše pobirat vahtence tj. kos pogače iz ržene moke. Nekateri so dajali tudi denar, orehe ali žemlje. — Otroci so hodili tudi tepežkat (28. dec.), a brez posebnega besedila.

⁹ Zvezdica pomeni, da je pesem objavljena v Dodatku (z isto št. kot v seznamu). Melodije so pisane v G-duru, tj. transponirane po mednarodni rabi na g-finalis kot vse drugo gradivo v arhivu sekcijs, ker tako poenotenje terja ureditev kataloga. V resnici so pevci oz. pevci peli za nekaj tonov više ali niže, vsekakor v srednji legi (gl. v arhivu sekcijs mape Predmeja-Otlica; melodije je z zvočnega traku prepisal J. Strajnar, besedila Z. Kumer).

2. Teci, tec, bistra voda

Odlomek legendarne balade o spokorjenem grešniku, ki je prav tako vseslovenska in ima korenine v srednjeveškem izročilu (gl. Iv. Grafenauer, Spokorjeni grešnik. SAZU, razr. II, Dela 19, ISN 8, Ljubljana 1965).

3. Mamca, mamca, le pustite (dvakrat posnet)

Novejša pesem priopovedne vsebine. Po besedilu spominja na umetno poezijo povprečne vrednosti, toda v rokopisnih pesmaricah ljudskih pevk od konca 19. stol. dalje srečujemo pogosto take sentimentalne pesmi. Na Gori so jo peli kot mrlisko na dve različni melodiji.

4. Marija z Ogerskega gre

Var. ene najbolj razširjenih legendarnih pesmi na Slovenskem, ki se je ohranila tako živa prav zato, ker so jo skoraj povsod peli pri mrljih. Posnetek z Gore se po besedilu in melodiji ujema z najbolj navadno, po vsej Sloveniji znano obliko te pesmi, ki izvira po snovi iz srednjeveškega izročila na slovensko-hrvaškem etničnem območju (gl. Iv. Grafenauer, Slovensko-hrvaška ljudska pesem »Marija in brodnik«. SAZU, razr. II, Dela 21, ISN 9, Ljubljana 1966).

5. Stoji, stoji Ljubljanca

6. Sem šew, sem šew čez gmajnico

7. Ko so fantje proti vasi šli

8. Luna sije, kladivo bije (Fr. Prešeren)

Pevke so se te pesmi naučile v mladih letih, ko so pele pri zboru; velja jim za »težko«.

9. Snoč pa dav je slanca padia (2-krat)

10. Rože je na vrtni plela (S. Gregorčič)

Po mnenju pevk je pesem zelo stara. Toda besedilo je zložil S. Gregorčič in je bilo prvič objavljeno v Stritarjevem Zvonu 1. 1870, med ljudi v podeželju pa je moglo priti šele po izidu Poezij, torej v 80. letih.

*11. Le sekaj, sekaj smrečico

*12. Adijo, pa zdrava ostani (2-krat)

13. Tam na vrtni gredi (Lj. Poljanec)

Besedilo je zložila Ljudmila Poljanec in je izšlo v njenih Poezijah 1906. Umetna je tudi melodija, vendar je pesem dostikrat najti pri ljudskih pevcih. Prvič je bila zapisana že leta 1907 na Stajerskem (gl. arhiv Glasbeno narodopisne sekcije). Pevke z Gore so se je naučile od neke Ljubljancanke, ki se je bila semkaj primožila, in so jo pele v zboru.

14. Pod rožnato planino (odlomek)

15. Eno drevce mi je zrastlo

16. Ko fantič iz vojske dam pride

Pesem, ki je po slovenskem zelo znana in jo povsod enako pojo, izvira pravzaprav iz nemške balade, ki je pri nas postala ljubezenska pesem, a ohranila izvirno melodijo (gl. Z. Kumer, »Po polju že rožce cvetejo...« Prispevek k raziskovanju interetničnih vplivov v ljudski pesmi. Muzikološki zbornik 3, Ljubljana 1967, 113—121).

17. Nekoč v starih časih

18. Zvedel sem nekaj nowega

19. Stoji na gori lovec mlad

20. Regiment po cesti gre

21. Delaj, delaj, dekla, pušelc

*22. Pozimi pa rožice ne cveto

23. Terezinka

24. Fantje po polj gredo
Pesem je zapela 10-letna deklica. Po dveh kiticah je prešla na drugo besedilo in melodijo, namreč na 1. kitico pesmi »Je bela cesta uglašena«. Dejala je, da se je naučila v šoli.
25. Dan, ko vtrgana mi je ljubezen
Dosej smo to pesem zasledili le na Primorskem. Po izvoru je gotovo umetna, mogoče prevedena iz italijanščine.
- *26. Rasti mi, rasti, travca zelen
*27. Hribčki, ponižajte se
28. Po gorah grmi in se bliska
*29. Odpiraj okence
*30. Gozdič je že zelen (2-krat)
31. Rasti, rasti, rožmarin
32. Tam kanonček poka
Pesem znajo še iz prve vojne. Morda je spričo bližine soške fronte takrat tudi nastala, toda po zgledu starejših vojaških pesmi, kot sklepamo po nekaterih znanih vrsticah.
33. V Ljubljanco pridem čez goro
34. Počiva jezero v tihoti
Pevke so zagotavljale, da so pesem še po vojni pogosto prevale na mladinskih sestankih. Zato jim je ostala v spominu, medtem ko so za veliko drugih partizanskih priznale, da so jih záble (= pozabile), ker jih po vojni niso več peli.
35. Janez, kranjski Janez
K splošno znanemu besedilu so na Gori dodali še kitico o Rupniku.
*36. Pod Čavnom visokim prebivam
Pevke so trdile, da znajo to pesem že 50 let in ne vedo, kje so jo slišale. (gl. opombo k posnetku z Otlice, št. 85).
37. Tam, kjer teče bistra Zila
Značilna koroška pesem. Take so se po Sloveniji širile s posredovanjem zborov po prvi svetovni vojni in so jih peli kot izraz prizadetosti za izgubljeno deželo.
38. Kje je moj ljubi dom
39. Lan sem se oženil, pred pustom je blo
40. Sem se oženil, se kesam
41. Kolkor kapljic, tolko let
K znani zdravci so pevke dodale še štiri kitice šaljivo-ljubezenske vsebine, zložene v istem metričnem obrazcu, kot je zdravica. Dejala so, da so pesem peli kadarkoli, torej po vlogi ni bila zgolj zdravica, za kakršno ponavadi velja.
*42. Aj, baj komesaj — izštevalnica
*43. Amba rumba — izštevalnica
44. Biba leze
*45. Plikapolonca
46. Polž, pokaž roge
47. U gozdu se mrači
Novo pesmico o Dedku Mrazu je zapel 4-letni Leo, sin učiteljice, zato je veliko v družbi šolarjev in od njih pobira pesmi.
48. Dedeck naš prihaja
49. Ringa ringa raja
Zgled, da se otroci ne naučijo pesmic le v šoli ali od odraslih, marveč prav po ustrem izročanju med seboj: pevko, 4-letno Sonko, je to pesmico naučila 10-letna Katica, to pa njena sestra.

- (prično) 50. Zima, zima bela
*51. Srčno novo leto
Novoletno vočilo je bilo brez melodije, toda z rimo v besedilu, ki pa je že porušeno.
- (nabožne) 52. Angel, varuj me
Pevke so povedale, da pesem ni cerkvena; sicer je pa niso več dobro znale.
53. Šebrám, šebrám
Pevka Marica Blaško pd. Cuntova (1920) je to apokrifno načrno besedilo slišala od matere, ki je umrla leta 1974 pri 89 letih. Posamezne vrstice in motivi so sicer znani iz drugih tovrstnih besedil, v celoti pa je dokaj samosvoj primer. »Šebrám« je popačeno iz »žebram« (glagol »žebrati« pomeni mrmati molitve, moliti), kar je znano s Koroškega, ne pa tudi na Primorskem in torej domnevamo, da je besedilo prišlo od drugod na Goro.
- (različne) 54. Kje so tiste rožice (V. Orožen)
Ceprav ima Orožnovo besedilo še drugo melodijo, ga tudi na Gori pojejo po znani Ipavčevi, ki je bolj v rabi.
55. Prišla bo pomlad
56. Slišala sem ptičko pet
57. Le predi, dekle, predi (A. M. Slomšek)
- Na Otlici smo posneli tele pesmi:
- (prične) 58. Stoji, stoji Ljubljanca (tudi št. 5)
59. Tam u štajerski deželi
Pesem je nastala najbrž kot parodija na t. i. sejmarske pesmi, ki so bile v srednji Evropi v navadi nekako od 16. stol. pa tja do 19. stol. (posamez še kasneje) in so jih peli po sejmih putujoči pevci, hkrati ko so prodajali tiskane letake z besedili. Ker so imele te pesmi za vsebino ponavadi senzacionalne, krvave zgodbe, so »sejmarske pesmi« postale poimenovanje za posebno zvrst pričednih pesmi. (Gl. Z. Kumer, Zur Frage der Flugblattlieder in Slowenien. Jahrbuch für Volksliedforschung 21, Berlin 1976, 114—125, in tam navedeno literaturo).
- (ljubezenske) 60. Oj, ti dekle, zakaj žaluješ
61. Le pojdi z mano plesat
St. 61—63 so zgledi šaljivih, kosmatih, ki so jih peli godeči.
62. Ne šlati kolenca
63. Prešmentrana dekle
*64. Sinoči sem na vasi bil
*65. Rožmarin se je posušil
66. Ančica devojka
Pevke so izjavile, da so to pesem slišale od Čehov, ki so bili nekaj mesecev leta 1917 v bolnici na Predmeji. Toda besedilo je napol slovensko, napol hrvaško. Nemara so Čehi slišali pesem od slovenskih vojakov, ki pa so jo povzeli od Hrvatov.
67. Zvedel sem nekaj novega (tudi št. 18)
*68. Snoč je bil, dav je šel (2-krat)
69. Adijo, pa zdrava ostani (2-krat, a tudi št. 12)
70. Na gori je moj dom
71. Po Nemškem, po Laškem
Pevke so pesem imenovale »žetveno«, ker da so jo ob žetvi peli, pač zaradi besedila.
72. Bom šel na planince
73. Dekle, zakaj tajš
74. Pozimi pa rožice ne cveto
75. Visoka je gora

- (svatovske)
(mrliške)
- *76. Preljuba nevesta, le vzemi slovo (2-krat)
  - 77. Prišla je enajsta ura
  - 78. Prišla je pošta iz nebes
  - 79. Rasti, rasti, rožmarin (tudi št. 31)
  - 80. Gozdič je že zelen (tudi št. 30)
  - 81. Janez, kranjski Janez (tudi št. 35)
  - 82. Svoboda je zlata.
  - 83. Kovači smo mi
  - 84. Za vasjo je čredo pasla
- *85. Primorska dekleta v zapor gredo
Pevke so dejale, da so to pele v zaporu v Gorici, preden so jih odpeljali v nemška taborišča. Besedilo da so zložile same, melodijo pa dodala Angela Pavlovec pd. za klancam (1924) po pesmi »Mi smo fantje, mi smo mi«. Toda obstaja tudi štajerska var. te pesmi in besedilo je sestavljeno iz rečenic, ki pripadajo splošno znani zalogi izraznih sredstev naše ljudske pesmi. Po 1. kit. in melodiji je var. z Gore podobna štajerski »Fantje vrbanjski na vojsko gredo« (prim. K. Štrekelj, Slov. nar. pesmi, 4. zv., dod. voj. str. 211, št. 17).
- (domoljubne)
- *86. Pod Cavnom visokim prebivam (tudi št. 36)
Medtem ko so pевke na Predmeji trdile, da poznajo pesem že 50 let (gl. spredaj), so dejale na Oticu, da so jo sestavile same, »vsaka nekaj«, melodijo pa dodale od Gregorčeve »Zakrivileno palico v roki«. Toda pesem je bila zapisana že leta 1953 v Vipavi in v Lokavcu p. Ajdovščini (v arhivu sekcije GNI 15 051 in 15 062), kjer je zapisovalka Tončka Maroltova zvedela, da jo je zložil z melodijo vred učitelj Vovk in da jo pojo po vsej Vipavski dolini. V resnici se obe var. z Gore ujemata z vipavskima (gl. med notnimi primeri). Pevke so torej besedilu kvečjemu dopolnile oz. spremenile, kar se pri prenašanju ljudskih pesmi rado dogaja in spada med njene značilnosti.
  - 87. Slovenski fantje, saj smo mi
Pevke so se spominjale, da so to slišale peti fante, ko so šli na nabor. Besedila je bilo več, pa so ga pozabile.
  - 88. Hej, Slovani, kje so naše meje
Pesem je prinesel oče Angele Pavlovec s fronte na Piavi v prvi svetovni vojni.
  - 89. Saj Gorica je slovenska
Pesem je nastala v času narodnostnega pritiska po prvi vojni, vsaj pевke pravijo, da jo znajo od takrat, a so jo že precej pozabile.
  - 90. Lipa zelenela je (Dav. Jenko)
Fantje, ki pojo skupaj kot oktet (po zgledu Slovenskega okteteta in tistih, ki so nastali za njim), se skušajo tudi v repertoarju približati svojim vzornikom, zato segajo po pesmih, ki jih »navadni« podeželski pevci ne pojo, in seveda po priredbah in povsem umetnih zborovskih skladbah. Jenkove Lipe prej na Gori niso peli in tudi zdaj jo znajo samo ti pevci.
  - 91. Naš maček je ljubco imel (S. Jenko)
Zborovska pesem, ki pa jo tudi podeželske skupine rade pojo; na Gori so jo zapeli fantje od okteteta.
  - *92. Mi pa gremo v vas Kitajsko
Vas Kitajska je del Oticice. Pesem velja za klamfarsko. Melodija je od znane beneške »Oj božime«, ki jo poznajo tudi na Gori, in je po izvoru furlanska.

(šaljive)

(različne)

11

Kot je videti iz posnetih primerov, se pevsko izročilo območja Gore ne razlikuje od onega iz drugih slovenskih pokrajin. Po vsebini prevladujejo ljubezenske pesmi, pripovednih je zelo malo, svatovskih in drugih v zvezi z običaji pa skoraj nič. Zdi se, da so jih prenehali peti že pred prvo vojno in jih niso opustili šele pod pritiskom fašističnih prepovedi. Vzrok za to bi mogel biti v izrazitem nagnjenju do družabnosti, do zborovskega petja, kar je značilno za kraje na Primorskem. Repertoar okteteta z Oticice izpričuje usmerjenost v umetne zborovske pesmi. Po izjavah pevcev so imeli prejšnja leta celo večji zbor in pевke so pripovedovale o igralskem udejstvovanju in o pesnikovanju med vojno oz. v taboriščih. To sicer ni nekaj izjemnega, vendar se vidi iz ljubezenskih in »različnih« pesmi našega seznama, da segajo pevci tukaj bolj kot drugod po umetnih in ponarodelih pesmih. Nekoliko preseneča, da je razmeroma malo mrliških pesmi, čeprav se je navada mrliškega varovanja še ohranila. Večje število otroških med našimi posnetki je posledica okoliščine, da je bilo v času snemanja pri hiši več otrok, ki so jih none varovale tudi med petjem in so jim otroške pesmi prišle lažje na misel kot bi sicer. Razumljivo je, da najdemo tu več domoljubnih in partizanskih oz. odporniških pesmi: v času raznarodovalnega pritiska je bila slovenska pesem znamenje etnične pridnosti in izraz narodne zavesti, med zadnjo vojno pa je petje podžigalo navdušenje in borbenost ob prihajajoči, težko pričakovani osvoboditvi. Spričo bližnje soseščine italijanskega in furlanskega življa ne more presenetiti, da so zapeli tudi italijansko, po vsem Primorskem znano pesem »Quel marolin di fiori« in poskušali neko furlansko.

Kot z vsebinskega vidika ni opaziti kakšnih izrazitih posebnosti, tako tudi z glasbenega nismo ugotovili nič takega, kar bi območje Gore izvezemo iz vseslovenskega izročila. Kot drugod pojo tukaj dvoglasno v tercah in sekstah, pri triglasju pa je vodilni glas v sredi. Ob doslednem giusto-ritmu se v nekaterih pesmih pojavlja rubato ritem, zlasti v tistih, ki jih tudi v drugih pokrajinah pojo rubato. Nagnjenje k petdelnemu ritmu, značilnem za slovensko ljudsko pesem, je tukaj prav tako očitno, saj se $\frac{5}{8}$ takt pojavlja npr. v pesmih, ki jim priredbe za zbor predpisujejo $\frac{3}{4}$ s punkтирano prvo četrtinko. Treba je samo primerjati, kako so staro svatovsko zapele pевke po domače in kako jo je zapel oktet! Večkrat se v izročilu Gore pojavlja $\frac{7}{8}$ takt, mogoče pod vplivom italijanskih pesmi, kar na obmejnem ozemlju ni nič nenavadnega. Način petja je pri oktetu zborovski, saj začenjajo pesem zmeraj vsi hkrati, medtem ko pевke, ki pojo po domače, počakajo, da se najprej oglesi vodilni glas. Če se že v besedilih splošno znanih pesmi pojavi tu in tam kakšna krajevno barvana sprememba, pa so melodije take kot drugod.

Zaradi omejenega prostora ni mogoče objaviti vsega gradiva, čeprav bi se tako bolje kot s samo besedo razodela podoba glasbenega izročila Gore. Da bi pa naše izsledke vsaj nekoliko ponazorili, smo odbrali za objavo 21 primerov, različnih po vsebini, ritmu in načinu petja, upoštevajoč zlasti tiste, ki so na Gori nastali ali se vsaj v besedilu značilno krajevno obarvali. Izvirniki transkripcij vsega gradiva so v arhivu sekcije, hkrati s podatki o pevcih in z vsemi drugimi, ki so se ob snemanju glasbenega gradiva nabrali.

DODATEK

$\text{♩} = 176$ Giusto

1. Tam pri Sveti go - ri, tam so hu - di bo - ji,
tam pri Sve - ti go - ri, tam so hu - di bo - ji.

1. Tam pri Sveti gori,
tam so hudi boji.
2. Mimo pa prijaše
trideset junakov,
vsi so čvrsti, zdravi,
samo eden rajnen.
3. Rajnenec poprosi:
»Skoplite mi jamo,
skopajte mi jamo
dol pri Svetem Ivanu.
4. Vanjo položite
moje revno truplo,
zunaj pa pustite
mojo desno roko.

Peli: Lojzka Vidic (1923)
Cilka Črnigoj (1913), doma iz Trebuše

$\text{♩} = 118-130$

1. Ma - ri - ja z, O - ger - ske - ga gre, za njo gre ža - lo - stno sr - ce.

1. Marija z Oggerskega gre,
za njo gre žalostno srce.
2. Za njo pa pride fantič mlad,
nazaj jo bi poklical rad:

3. »Nazaj, nazaj, Marija ti,
Marija sledem žalosti!«
4. Marija pride do morja,
prav lepo prosi bródarja:
5. »Le p'eli me za b'ozí lon
in tud za ta nebeški tron!«
6. »Ne vozim ne za boži lon
in tud za ta nebeški tron!«
7. Jast vozim sam za krajcarje,
za tiste bele zeksarje.«
8. Marija vzdigne krilice
in se poda čez jezero.
9. Brodar zaupije na vso moč:
»Marija, hiti na pomoč!«
10. »Jest ti ne morem pomagáť,
ne morem čolnčka gor držáť!«
11. Naj ti pomagajo krajarji
in tisti beli zeksarji!«

Peli: Lojzka Vidic (1923)
Cilka Črnigoj (1913)
Valerija Bratina (1921)

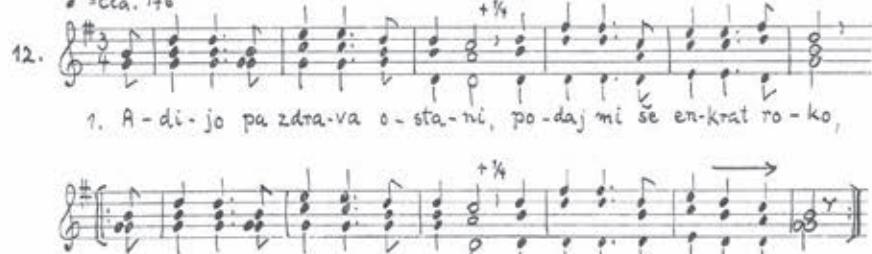
$\text{♩} = 200$

11. Le se - kaj, se - kaj smre - či - co, ti - dre - ja, ti - dre - ja, ti - drom,
da boš na - te - diw bar - či - co, ti - dre - ja, ti - dre - ja, ti - drom.

1. Le sekaj, sekaj smrečico,
da boš narediw barčico!
2. Je barčica pripravljena,
na morje je postavljena.
3. Je barčica zaplavala,
je ljubca pa zajamrala.
4. Je barčica na sred morja,
je ljubica na sred srca.
5. Je barčica na kraj morja,
je ljubica na kraj srca.

Peli: kot st. 4

f = cca. 126

12.

1. A-di-jo pa zdra-va o-sta-ni, po-daj mi še en-krat ro-ko,
in na-me nik-dar ne po-zabi, če-ravno drug žen-in tvoj bo.

1. Adijo, pa zdrava ostani,
podaj mi še enkrat rokó
in name nikdar ne pozabi,
čeravno drug ženin tvoj bo.
2. Jast nate ne bom pozabila,
zapisala sredi srca,
u srcu te bodem nosila
do konca življenja svojga.

Pele: kot št. 4
Začetka 4. kit. ni mogoče razumeti

f = cca. 152 Rubato

22.

1. Po-zim-i pa ro-ži-ce ne cveto-to, le glej, ti de-kle, kaj za pu-šel-ček bo,
pu-šelc paj mo-ra bit, ze-len al plav, ž_nim bom slo-vo je-maw.

1. Pozimi pa rožice ne cveto,
le glej, ti dekle, kaj za pušelček
bo!
Pušelc pa mora bit, zelen al plav,
ž_nim bom slovo jemaw.
2. Plavo žido kupila bom,
pušelc lep naredila bom,
da ga boš nosiw za spomin,
da se boš troštar ž_nim.

Pele: kot št. 4

f = 120 - 126 Poco rubato

26.

1. Ra-sti mi, ra-sti, trav-ca ze-le-na,
gor na tej trav-ci na hiš-ca sto-jic.

1. Rasti mi, rasti, travca zelena,
gor na tej travci na hišca stoji.
2. Noter v.ti hišci,j na posle poslana,
gor na ti posli no dekle leži.
3. Al si bolana, al si zaspana,
al te ranjeno srce boli?
4. Nisem bolana, tud ne zaspana,
men bo od žalosti počlo srce.
5. Nožek bom vzela, srce načela
in ven uzela tri kaple krvi.
6. Prvi bo zame, drugi bo zate,
tretji za sinčka, ki v.zibki leži.

Pele: kot št. 4

f = cca. 126 Rubato

27.

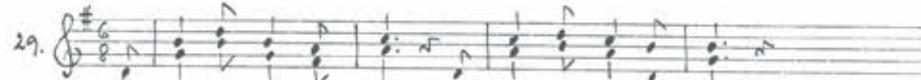
1. Hrib-čki, po-ni-žaj-te se, do-lin-ce, po-vi-saj-te se,
da se bo vi-dlo to rav-no po-lje, da m jast vi-dla, kod fantič moj gre!

1. Hribčki, ponižajte se,
dolince, povijajte se,
da se bo vidlo to ravno polje,
da_m jast vidla, kod fantič moj
2. Megle, razpršite se,
oblaki, razgrnite se,
da se bo vidlo to jasno nebo,
da_m jast vidla, kje fantič moj bo.
gre.

3. Hribčki se nočjo ponižat,
dolince se nočjo povišat,
se noče storiti to ravno polje,
da m jast vidla, kod fantič moj
gre.

Pele: kot št. 4

$\text{♩} = 190$

29.

1. Od-pi-raj o-ken-ca, že dol-go ča-kam te,
še en po-ljub mi, dra-ga, daj, po-tem grem v-drug-i kraj, -tem grem v-drug-i kraj.

1. Odpiraj okence,
že dolgo čakam te,
še en poljub mi, draga, daj,
potem grem v drugi kraj.

3. In zdaj pa za slavo
podaja si roko,
vsak svojo pot hodiva
in ta najboljši bo.

2. Poljuba ne dobiš,
le pojdi, kamor čiš, (!)
poljube sem že dala vse
in žnjimi tudi srece.

4. Bo prišew dan vesew,
ko drug te bo objew,
saj z drugim srečo vživala,
saj jast jo nisem smew.

Pele: Lojzka Vidic (1923)
Cilka Crnigoj (1913)

$\text{♩} = \text{cca. } 158 \text{ Rubato}$

30.

1. Go-zalč je že zel-en, trav-nik je raz-cve-tlen,
ptički pod ne-bom ve-se-lo po-jo.

1. Gozdič je že zelen,
travnik je razcvetlen,
ptički pod nebom
veselo pojo.

3. Spomlad res prišla bo,
tebe na svet ne bo,
al te bodo djali
v-to črno zemlo.

2. Ptički, jaz vprašam vas,
al bo že skor spomlad,
al bo že skoraj
zelena spomlad?

4. Ptički en čas pojo,
rožce en čas cveto,
al mojga veselja
nikdár več ne bo.

Pele: Lojzka Vidic (1923)
Cilka Crnigoj (1913)

$\text{♩} = 134$

36.

1. Pod Čavnom vi-so-ki-m pre-bi-vam, z-bistro vo-di-co se,u-mi-vam,
(Jaccq. 96)
gle-dam do-lin-co pre-kras-no, vi-dim l-par-co po-čas-no.

1. Pod Čavnom visokim prebivam, 3. Trgoveci, vozniki, kovači,
z-bistro vodico se,umivam, žagar in bognar, tesači,
gledam dolinco prekrasno, vsak večer se skupaj dobimo,
vidim Ipavco počasno.

2. Čez Nanos se sončice smeje,
slovensko se srčice greje,
tički veselo pojejo,
pisane rožce cvetejo.

4. Kot Čaven ne dam se ganiti,
svoj narod čem hrabro braniti,
zemla slovenska je sveta,
tuje naj se v-njo ne zaleta.

Pele: kot št. 4

$\text{♩} = 126-138$

42.

$\frac{2}{4}$

 $\text{♩} = 138$

43.

$\frac{2}{4}$

Povedala: Marica Blaško (1920)

45.

$\text{♩} = 98$

Povedala: Valerija Bratina (1921)

51. Vam v^{uo}ščom sr^ečnu novo letu,
da bi zdravi, veseli
še včakali dons nu letu,
v^uštalci pr žvalci,
v^uhišci pr držinci,
na puli dobro letno!

Povedala: Cilka Crnigov (1913)

$\text{♩} = 160-190$

Povedala: Cilka Vidic (1923)

1. Sinoči sem na vasi biw,
na oni kraj potoka,
slišaw sem en mili glas,
se moje dekle joka.
2. Le jokaj se, le jokaj se,
saj si sama kriva,
imela s fanta lušnega,
zakaj s ga zapustila.
3. Jutri bo v Celovcu smenj,
tja gor ga bom peljala,
- al ga bom zatavšala,
al ga bom prodala.
4. Prav poceni ga ne dam,
sem ga težko dobila,
rajši ga domov peljam,
še bolj ga bom ljubila.
5. Polento mu bom skuhala,
zocvirki zabelila,
ko bo tiste dol pojow,
še mleka bom dolila.

Peli: Angela Furlan (1923), Filomena Cesnik (1901), Amalija Blizjak (1920), Marica Vidic (1926),
Angela Pavlovec (1924), Fanica Bratina (1932), Milka Vidmar (1928), Rozalka Polanc (1911),
Janez Cernigoj (1914).

J = 160

65.

1. Rož-ma-rin se mje po-su-šin, su-ho per-je pa-da preč,
kier moj fant me je za-pu-stiw, šew je vši-ro-ki svet.

1. Rožmarin se mje posušiw,
suho perje pada preč,
kier moj fant me je zapustiw,
šew je vširoki svet.
2. [Zraven] tega mje oblijubiw,
da mi bode zvest ostaw,
zraven tega mje oblijubiw,
da mi bode zvest ostaw.
3. [Zlati] prsten mi je kupiw,
zraven še poljubček daw,
zlati prstan mi je kupiw,
zraven še poljubček daw.
4. Nič ne jokaj, dekle moje,
nič ne bodi žalostna,
čez sedem kratkih let
se bova videla spet.

Peli: Ženske kot St. 64

J = cca. 166

1. Snoč je biw, dav je šew, drev bo na-zaj pri-šew,
če ga pa drev ne bo, vzew je slav-vo.

2. Micka Kovačeva
pila, nič plačela,
piw bi pa vsak hudič,
plačow nikjer.

3. Mi pa ne gremo dam,
da se bo delaw dan,
da se bo sanjalo (!)
tje prot Ljubljjan.

Peli: Ženske kot St. 64

J = cca. 144

76.

1. Pre-ljuba ne-vesta, le rze-mi slo-vo,
po-daj svo-jí ma-te-ri des-ko to-ko,
kol-ko-krat so te mo-gli vna-ro-čju no-sit,
a zdaj ih pa morš za-pu-stit.

1. Preljuba nevesta, le vzemi slovo,
podaj svoji materi desno roko,
kolkokrat so te mogli v naročju nositi,
a zdaj ih pa morš zapustiti.

2. Preljubi ti ženin, zdaj zakonski mož,
glej da svoje neveste zavrgew ne boš!
Začela sta vživat svoj zakonski stan,
kone bosta več ledik in fraj.

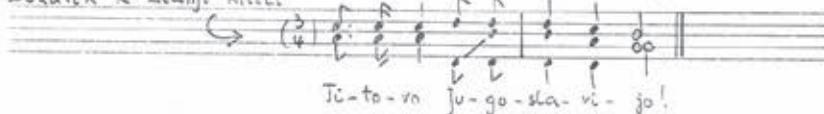
Pele: ženske kot št. 64

f = 150 - 176 Giusto

85.

2. Ml-zin je te-den, dva-ga-li tri, na-ših deklet od ni-ko-dez ni,
de-klet-a pi-sa-le so pi-simce žalost-no: Oč-ka in mam-ca, u Nem-či-jogre-mo!

Dodatek k zadnji kitici

Ti-to-vo Ju-go-sla-vi-jo!

1. .... Primorske dekleta v zapor gremo,
žvižgamo in pojmo,
srce je žalosno,
očka in mamca za nami jokajo.
3. Očka in mamca prišla sta oba,
prinesla sta hčerki kruha in mesa.
»Srečno, preljuba hči,
saj ne bo za večne dni,
srečno, na svodenje, preljuba
hčerka ti!«

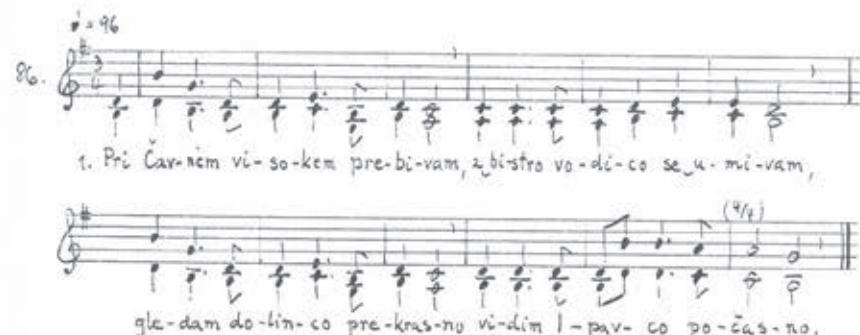
2. Miniw je teden dva ali tri,
naših deklet od nikoder ni.
Dekleta pisale so
pisemce žalostno:
»Očka in mamca, že v Nemčijo
gremo!«
4. Hčerka z ulaka tako govorit:
»Očka in mamca, ne bodte
žalostni,
kler zame prostoti ni,
dokler sovrag živi,
saj moramo trpeti za svobodo usi!

5. Prišew bo dan, ko iz sužnosti dni
prihajali bomo z useh strani,
takrat že svoboda bo,
vraga pa več ne bo,
Živijo, oj Živijo nam Slovenijo!
Titovo Jugoslavijo!

Pele: ženske kot št. 64

1. Kitico so začele šele na drugi del melodije, torej ni popolna po oblikki, čeprav vsebinsko nič ne manjka.

 # = 96

96.

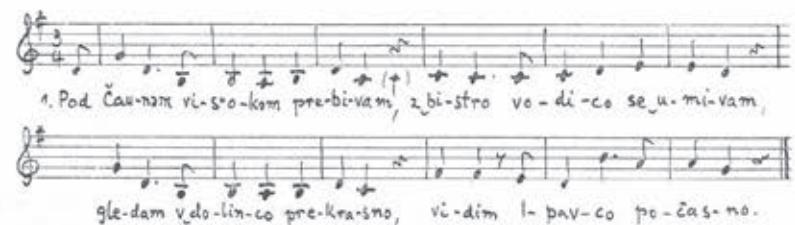
1. Pri Čau-nem vi-so-kem pre-bi-vam, zbi-stro vo-di-co se-u-mi-vam,
(9/4)
gle-dam do-lin-co pre-kras-no vi-dim l-pav-co po-čas-no.

1. Pri Čavnem visokem prebivam, 2. Čez Nanos se sončice smeje,
zubistro vodico se umivam, Slovenec si srčice greje,
gledam dolinco prekrasno, ptički veselo pojejo,
vidim Ipavco počasno.

3. Če zgorá ke se sliši, bo burja,
če neha, bo dežja od murja,
kula in žage drdrajo,
cvenka obilo nam dajo.

Pele: kot št. 64

Prim. k temu zapis iz Lokaveca (gl. spredaj str. 12):

1. Pod Čau-nam vi-so-kem pre-bi-vam, zbi-stro vo-di-co se-u-mi-vam,
gle-dam v do-lin-co pre-kras-no, vi-dim l-pav-co po-čas-no.

1. Pod Caunem visokem prebivam, 2. Čez Nanos se sončice smeje,
zubistro vodico se umivam, slovensko me srčice greje,
gledam u dolinco prekrasno, tički veselo pojejo,
vidim Ipavco počasno.

3. Če Hubel se sliši, bo burja,
če Jevšek, bo dežja od murja,
žage in kula drdrajo,
cvenka obilo nam dajo.

f = 152 Quasi giusto

92.

1. Mi pa gre-mo, mi pa gre-mo u vas Ké-taj-sko,
gre-mo, mi pa gre-mo u vas Ké-taj-sko,

mi pa gre-mo, mi pa gre-mo u vas Ké-taj-sko, mi pa
tam, kjer pol-ko, tam, kjer

2. pol-ko špi-la-jo.

1. Mi pa gremo u vas Kitajsко,
tam, kjer polko špilajo.

3. Preljuba Malka, duol se usledi,
da ti skuham no kofle!

2. Ko je polka zašpilala,
prec je Malka plesat šla.

4. Preljubi fantje, ne zam'erte,
da vam skuham no kofle.

Pele: ženske kote Št. 64

THE SINGING AND THE DANCING TRADITIONS FROM GORA ABOVE THE VIPAVA VALLEY (Summary)

The ethnomusicological research from Gora above the Vipava Valley, reported in this article, represents a supplement to the ethnological research made previously by the Goriški muzej (Museum of Nova Gorica).

The collecting of musical material and data was begun in 1976 and finished in 1977 about one hundred musical recordings. The informants were mostly middle-aged women. Their repertoire included mainly the tradition of the older singing generation, only War I followed by the Fascist denationalizing oppression and afterwards the World War II the continuation of the song tradition was inadvertently influenced at first by the World exceptionally they could sing songs from other places. Their narration made it clear that followed by essential changes in the way of living for which reason social life and singing hardly exist.

The singers told that in their younger days the occasions for singing were common labour, keeping vigil when a person died, meetings with village lads on Saturday evenings, leaving for the army, weddings and other festive occasions. During the war they were even singing in concentration camps and at home at partisan meetings. Some songs have even a special name indicating their function or contents. The songs were sung with two or three voices but older songs were sung also with four voices.

For the instrumental and dance tradition only oral data were still available. The players played separately on the accordion, but sometimes also together with the clarinet and the drum. In dance music, waltz and polka were prevalent, which are still preserved but other dances known mostly in Slovene regions and in Central Europe, are only a reminiscence. In investigating the musical tradition we acquired also many other data such as relating to the costumes, way of nutrition, folk medicine, superstitions, etc. As the whole the material from Gora cannot be published in this volume, the article brings only a list of recordings with comments and 21 examples of songs (tunes and texts) for illustration.

Drago Sedmak

NUOVA IDEA — PRVO SOCIALISTIČNO GLASILO NA GORIŠKEM

Organizirano delavsko socialistično gibanje se je na Goriškem pojavilo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. V primerjavi z ostalimi slovenskimi deželami, zlasti pa še s Trstom, je bilo šibkeje razvito. Razmere v delavskem gibanju na Goriškem je pogojevala umirjena rast industrije in pretežno agrarni značaj dežele. Večja Industrijska središča so poleg Gorice bila le še Ajdovščina, Nabrežina, Podgora in Tržič. Gorica je takrat imela nekaj manjših tovarn, nekaj obrtnih delavnic, zlasti pa je bila močno razvita trgovina. Poleg številne železničarske kolonije je bilo v Gorici precej državnih in deželnih uslužbencov, vojaštva in upokojencev. V njeni bližini, v Stračicah, je bila tekstilna tovarna, v Podgori pa tovarna papirja in celuloze. Solkan je bil poznan po razviti mizarski obrti in deloma po papirci. V ajdovski predilnici, ki je delovala tedaj že nad 60 let, je

Mizarski delavci v Solkanu (1902)
Joiners at Solkan (1902)

bilo zaposlenih tudi veliko delavcev, Nabrežina pa je zaposlovala prek tisoč kamnosekov in kamnolomcev, v glavnem Kraševcev. Večje število kamnosekov je bilo tudi v Mirnu, ki pa je bolj slovel po usnjarih in čevljarijih. V Renčah, Vrtojbi, Biljah in Bukovici so bili doma opekarski delavci in zidarji, bičarstvo pa je bilo razvito v Opatjem selu.¹

Ostali slovenski kraji na Goriškem so bili večinoma kmečki, kar velja tudi za furlanski del dežele z izjemami Gradišča ob Soči, Krmina, Zagraja, Romansa in Koprive. Dežela je bila narodnostno razdeljena na Slovence in Furlane, le Gorica je bila narodnostno mešana.

Prvi socialdemokrati aktivisti Ettbin Kristan, Josip Kopač, Carlo Ucekar, Valentino Pittoni, Antonio Gerin in drugi so prihajali iz Trsta, socialistične ideje pa so se širile tudi v krogih železničarjev v Gorici. 30. avgusta 1896 je bil v Dreherjevi pivovarni v Gorici prvi ugotovljeni pomembnejši socialistični sestanek, ki ga je vodil Carlo Ucekar iz Trsta.² Za prva zborovanja, ki jih je organizirala tržaška centrala, je značilno, da so propadla zaradi skromnega števila goriških socialistov. Nekateri aktivisti, kot npr. Antonio Strasser, so celo ugotavljal apatičnost Goričanov do socialismu.³

Veliki delavski nemiri, ki so od konca šestdesetih let pretresali Trst in sosednje dežele, so odmevali tudi na Goriškem, kjer je aprila 1884 prišlo do štrajka krmenskih mizarjev, ki so zahtevali zvišanje mezd, konec decembra 1887 do štrajka delavcev v Podgori, leta 1890 pa so v znani »poprvomajski« stavki pokazali svojo moč tudi kamnarski delavci v Nabrežini. Nedvomno je na to gibanje vplivala tudi avstrijska delavska zakonodaja, sprejeta 1885, ki je predpisovala počtek ob praznikih, skrčila delavnik na 11 ur, prepovedovala nočno delo žensk, določala spodnjo starostno mejo 12 let za sprejem otrok na delo, itd., a je delodajalc niso upoštevalli. Meščansko časopisje se je v to zakonodajo zelo zaganjalo in pisalo o »hujskanju delavcev« in o njihovem »brezdelju«, pa tudi izjave nekaterih goriških tovarnarjev niso bile naklonjene novi zakonodaji. Vse to je gotovo pobudilo prve štrajke v Gorici 1885.⁴

Nabrežinski delavci so bili med prvimi na Goriškem, ki so ustanovili svojo strokovno organizacijo. Avgusta 1897 so kot druga strokovna organizacija sledili tisti, ki so jo 1894 ustanovili goriški grafični delavci.⁵ V Gorici pa je že 1899 obstajala skupina osrednje sindikalne organizacije Federazione dei lavoratori e lavoratrici, katere sedež pa je bil v Trstu. Na prehodu v dvajseto stoletje so obstajale še druge strokovne organizacije, ki pa niso vse delovale na socialistični podlagi. Združevale so delavce istih poklicev ne glede na narodnost, po večini pa so bili v njih Italijani.⁶

V decembri 1897 je bila v Trstu ustanovljena Italijanska socialnodemokratska stranka v Avstriji, ki je skušala tudi na Goriškem organizirati delavce. Tako je bil 7. julija 1901 v Dreherjevi pivovarni organiziran javni shod goriških delavcev, ki jih je v imenu centrale pozdravil Carlo Ucekar. Na zborovanju sta govorila še tiskarski delavec Giuseppe Candutti in Luigi Zei. Ob koncu zborovanja so delavci

¹ Jože Petajan, Spomini na socialistično gibanje na Goriškem pred prvo svetovno vojno, v: Goriški zbornik 1947–1957, Nova Gorica 1957, 49–58.
(Branko Marušič—Drago Sedmak), Delavsko gibanje na Primorsku do konca prve svetovne vojne, Nova Gorica 1979, 3–27.

² Branko Marušič, Slovenska politika na Goriškem v zadnjem desetletju devetnajstega stoletja, Zgodovinski časopis 1977 št. 1/2, 45.

³ Leopold Devetak: Vecchi e nuovi partiti politici Goriziani nel primo Novecento, Tesi di laurea, Università di Trieste, a. a. 1969–1970.

⁴ Silvano Benvenuti, La classe operaia, v: Storia regionale contemporanea. Guida alla ricerca, Udine 1979, 273–311.

⁵ Petajan, n. d.

⁶ Zgodovinski arhiv KPJ, tom 5, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869–1920, Beograd 1951, 59.

izvolili Canduttija za predsednika, Zeia pa za tajnika sekcijske za Goriško. Ker pa je Canduttij maja 1902 naredil samomor, so še isti mesec izvolili za novega predsednika dr. Adolfa Codermasa.⁷

Zgodovina delavskega gibanja na Goriškem še ni raziskana do tiste mere, kot je npr. za Trst, ki je že precej obdelan tako v slovenski kot italijanski historiografiji. Delavskega gibanja pri Slovencih na Goriškem sta se v spominih dotaknila le dr. Henrik Tuma, ki je v socialistično gibanje prišel šele leta 1907, in Josip Petajan, ki se je sindikalno udejstvoval že nekoliko poprej. Pred enajstimi leti pa se je dotaknil to teme tudi Leopold Devetak, ki je to vprašanje delno obravnaval v doktorski disertaciji Vecchi e nuovi partiti politici Goriziani nel primo Novecento. Prav v zadnjih letih pa so se nekateri italijanski zgodovinarji, ki so obravnavali delavsko gibanje v Trstu, zlasti pa v Furlaniji s širšega stališča, dotaknili tudi Goriške in njenega delavskega razreda. Omenim naj vsaj Nina Agostinettija, Marino Cattaruzza in Silvana Benvenutija, ki so v svojih razpravah delno zajeli tudi Goriško.⁸

V svojih spominih na socialistično gibanje na Goriškem pred prvo svetovno vojno, ki so izšli v Goriškem zborniku (1957), je Josip Petajan opozoril na pomembno vlogo, ki jo je v šibkem socialističnem gibanju na Goriškem v prvih letih dvajsetega stoletja imel pekarski pomočnik France Milost, ki je urejal italijanski socialistični list Nuova Idea (v Petajanovem tekstu Idea Nuova) in bil dopisnik lista Il Lavoratore ter slovenskih socialističnih listov v Trstu in Ljubljani.

Prvi socialistični list na Goriškem
First Socialist News-paper in the Gorica Region

V tem času sta v Trstu izhajala Rdeči prapor, glasilo JSDS, ki je s svojimi vestmi in problematiko pokrival ves slovenski prostor, in Il Lavoratore, glasilo italijanske socialno-demokratske stranke v Avstriji.

Poleg tržaških osrednjih glasil so izhajala tudi pokrajinska, ki pa so manj znana. V Pulju je izhajal Il Proletario in se ukvarjal s problematiko istrskih de-

⁷ Devetak, n. d. — Dr. Adolfo Codermas je kmalu zapustil delavske in prešel v vladne vrste, saj je od 11. novembra 1903 bil odgovorni urednik in založnik pravljadnega dnevnika Il Gazzettino Popolare, ki je izhajal v Gorici.

⁸ Prim.: Nina Agostinetti, Le associazioni Goriziane alla vigilia della prima guerra mondiale, Padova; Marina Cattaruzza, La formazione del proletariato urbano, Torino 1979; Silvano Benvenuti, Proletariato sloveno e capitale triestino, v: Bollettino dell'Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia, 2, Trieste 1974.

lavcev, v Dalmaciji pa dvojezični hrvatsko-italijanski II Socialista. Konec leta 1902 je na Goriškem pričelo izhajati socialistično glasilo Nuova Idea s podnaslovom *Organo del Proletariato del Goriziano*. Razprava na četrtem kongresu italijanske socialno-demokratske stranke, ki je bil v Trstu 3. in 4. januarja 1904, je ugotovila, da je do lokalnih izdaj časopisov prišlo zaradi potrebe po obveščanju in prikazovanju lokalne problematike tako na Goriškem kot v Istri in Dalmaciji. Te Izdaje pa so glasili II Lavoratore zmanjšale naklado od 5.000 na 3.000 izvodov ter mu povzročale neprestano finančno krizo in izgube.⁹

O listu Nuova Idea izvemo iz literature zelo malo. Razumljivo je, da lista ne vključujejo pregledi slovenskega tiska na Primorskem, vendar je čudno, da so ga spregledali tudi v italijanskih pregledih goriškega tiska, npr. Jolanda Pisani.¹⁰ Nepopolen izvod lista hrani Biblioteca Statale Isontina v Gorici in sicer le številke od 32 do 75, ki naj bi bila zadnja. Precej podatkov o listu pa daje sodobno časopisje, predvsem goriški dnevnik II Gazzettino Popolare, Soča in tržaški Rdeči prapor.

Po podatkih iz gornjih listov naj bi prva številka glasila Nuova Idea izšla 5. decembra 1902, vendar pa ni ugotovljen kraj izida. Po navedbah lista II Gazzettino Popolare je izšla v Gradišču ob Soči.¹¹ Rdeči prapor navaja, da je izšla v Gorici in da je njen urednik Giuseppe Piano.¹² Vendar pa so nadaljnje omembe v časniku II Gazzettino Popolare nakazale, da je Nuova Idea izhajala v Gradišču ob Soči. Vestl o njej in njenih urednikih se stalno pojavljajo v stolpcu, ki je bil namenjen poročilom iz tega kraja. Dopisniki iz Gradišča ob Soči so v Gazzettinu Popolare poročali, da je Nuova Idea 11. aprila 1903 izšla v drugi izdaji brez dveh stolpcev, ki jih je cenzura zaplenila.¹³ 24. aprila 1903 pa je bila Nuova Idea zaplenjena zaradi članka proti goriškemu časniku II Popolo di Gorizia, vendar pa je državno pravdništvo razsodbo cenzure ovrglo in urednika oprostilo.¹⁴

Kmalu pa je prišlo do zamenjave v njenem uredništvu, saj je Gazzettino Popolare v maju in juniju 1903 večkrat poročal, da je urednik lista Nuova Idea Nicolò Fallig bil pred sodiščem, ker so ga tožili občinski možje iz Gradišča ob Soči.¹⁵

Zadnja izmed novic, ki dajejo slutiti, da je uredništvo še vedno bilo v Gradišču ob Soči in da je tam izhajal tudi časopis, je julija 1903 obnovljeni napad, ki ga je Gazzettino Popolare sprožil na goriškega dopisnika lista Nuova Idea, češ da poroča o stvareh, ki jih ne pozna dovolj natančno.¹⁶

V avgustu 1903 je Gazzettino Popolare poročal na goriški strani, da je bila Nuova Idea z datumom 28. avgusta zaplenjena zaradi članka, ki je govoril o štrajku goriških šivilj in o procesu proti delavskemu sindikalistu Luigiju Zeiu.¹⁷ To novo je potrdil tudi urednik Nuove Idee v naslednji številki, t.j. v prvi številki, ki je ohranjena (4. 9. 1903). Anton Gorkič je zapisal, da je bil časopis zaplenjen zaradi napadanja orožnika Furlana, ki je brutalno postopal s stavkajočimi šiviljami in prišel v spor z Zeiem.¹⁸

⁹ Nuova Idea 1.—9. 1. 1904; Zgodovinski arhiv . . . , 113.

¹⁰ Jolanda Pisani (Cassandra), La stampa a Gorizia dal 1800 ai giorni nostri, Studi Goriziani XIX/1956, 39—49.

¹¹ II Gazzettino Popolare 7. 12. 1902.

¹² Rdeči prapor 19. 12. 1902.

¹³ II Gazzettino Popolare 12. 4. 1903.

¹⁴ II Gazzettino Popolare 26. 4. 1903.

¹⁵ II Gazzettino Popolare 28. 6. 1903.

¹⁶ II Gazzettino Popolare 28. 7. 1903.

¹⁷ II Gazzettino Popolare 30. 8. 1903.

¹⁸ Anton Gorkič je bil aktiven že prej, saj je bil na zborovanju Društva delavcev in delavk (Federazione dei lavoratori e lavoratrici) 22. 2. 1903 v Gorici izvoljen za predsednika. V odboru so še bili: Francesco Zecovich — podpredsednik, Giuseppe Preschern — tajnik, Andrea Rea — podtajnik, Rodolfo Baucer — blagajnik in njegov namestnik — Filippo Pallik. (Prim. II Gazzettino Popolare 27. 2. 1903 ter Soča 25. 2. 1903).

Prva ohranjena številka Nuove Idee je datirana v Gorici 4. septembra 1903. Izhajala je kot tednik ob petkih popoldne, tiskali pa so jo v tiskarni Spiridiona Skerta v Gorici. Anton Gorkič jo je urejal do vključno 72. številke, 73. številko, ki je izšla 1. maja 1904, in še nadaljnji dve pa je uredil France Milost.¹⁹

Časopis je praviloma obsegal štiri strani. Prva je bila namenjena uradnim objavam, vabilom na razne sestanke ter mednarodni politiki. Nekaj številk je prineslo tudi podlistke. Na notranjih dveh straneh so bile objavljene novice iz Gorice in okoliških krajev ter razne poučne razprave. Zadnja stran pa je bila namenjena komercialnim oglasom in obvestilom bralcem, kje lahko list dobijo. Ta shema pa ni vedno enaka, zaradi pomanjkanja ali preobilice materiala je tehnični urednik list po potrebi preoblikoval. Tako je to storil ob priliki četrtega konгрesa italijanske socialnodemokratske stranke v Trstu januarja 1904 in prav isti mesec ob kongresu sindikatov.²⁰

V skladu z antimilitarističnimi načeli, ki so jih zagovarjali socialdemokrati, se je tudi Nuova Idea vključila v take polemike, vendar so njeni članki bili predvsem povzemki ali prevodi iz ostalega socialdemokratskega časopisa. Prinašala je veliko statističnih podatkov o oborožitvi, sredstvih, ki jih je le-ta zahtevala, ter se zaganjala v nečloveške metode, ki so vladale v avstro-ogrski vojski.

Prav tako se je zanimala za razmere v Rusiji in veliko člankov je pisalo o tem. Zlasti pa se je razpisala ob rusko-japonski vojni ter poročala o žrtvah ter razmerah v ruski armadi. Ob tej priliki je potrebno omeniti, da je v nekaj številkah pisala tudi o Japonski in njenem razvoju na vseh področjih. Od 4. septembra do 6. novembra 1903 je izhajal tudi podlistek, v katerem je delavec Betronio opisoval razmere in svoje življenje v Južni Ameriki, kjer je bival dvajset mesecev kot emigrant.

Iz krajevnih novic, ki so bile objavljene v listu Nuova Idea, je razvidno, da so ga zanimale le razmere v furlanskem delu Goriške in deloma bližnja okolica Gorice. Poleg goriških mestnih so se javljale vesti še iz naslednjih krajev: Gradišče ob Soči, Podgora, Zdravščina, Romans, Medeja, Stražice, Tržič, Krmín, Zagoraj, Štandrež, Nabrežina, Vilesse, Mariano, Versa, Ločnik, Farra, Fogliano, Građež, Starenzano, Topogliano in S. Pier d'Isonzo. Od 25. septembra do 5. decembra 1903 so se javljali z novicami tudi dopisniki z Reke. Veliko poročil je bilo tudi iz Trsta. Kljub temu, da sta bila urednika lista Slovenca, pa iz slovenskega dela Goriške ni bilo nobene novice.

Krajevne novice so obravnavale razne pritožbe proti delodajalcem in prikazovale razmere in industrijskih obratih, zlasti veliko je bilo pritožb proti nadzornikom v tovarni v Podgori. Veliko je tudi bilo napadov na krajevne razmere in posameznike, kar je imelo za posledico vrsto polemičnih člankov v ostalem goriškem časopisu. Veliko je tudi bilo poročil o strokovnem gibanju in o organiziranju delavskih zborovanj v teh krajih.

V stolpih, namenjenih izpopolnjevanju delavcev, je list obravnaval različne teme. Tako je Silvio Spazzal pisal o delavskem razredu in nezgodnem zavarovanju, ki ga je ta dosegel v Trstu, ter prinesel nekaj statističnih podatkov.²¹ Nadalje so razprave govorile o odnosu socializma do religije,²² bilo pa je tudi veliko polemik z duhovniki v posebnem stolpcu z značilnim naslovom *Sacco nero*. Te novice so prihajale ne le iz Avstrije, ampak tudi iz ostale Evrope, zlasti pa še iz

¹⁹ Ne drži Petajanov trditve, da je list Nuova Idea ves čas urejeval le France Milost.

²⁰ Nuova Idea 1.—9. 1. 1904 in 22. 1. 1904.

²¹ Nuova Idea 6. in 13. 11. 1903.

²² Nuova Idea 23. 10. 1903.

Italije. Dogodkom v Italiji in v italijanskem delavskem gibanju so stalno posvečali nekaj stolpcev.

Pri pisanku o delavskih in deloma kmečkih zadružah se je časopis veliko naslanjal na članke, objavljene v listu *Il Lavoratore*, deloma pa je prinašal poročila o njih delu in uspehih tudi v krajevnih novicah. V nekaj primerih pa je prinesel prevode iz Rdečega praporja, ki so govorili o vprašanju centralizacije, oziroma decentralizacije avstrijske kamnarske strokovne organizacije, kar je bilo pomembno zlasti za Nabrežino. Poleg teh člankov pa je Nuova Idea skušala na svojih straneh samostojno spodbuditi polemiko o tem vprašanju, vendar je kaj kmalu prenehala, ker jo je Rdeči prapor napadel, da ima o tem problemu popolnoma napačne informacije.²³

Z veliko vnemo pa je Nuova Idea napadala razne oblike krumirizma (= stavkokokaštva). Poleg člankov, ki so poučevali in opozarjali delavce na probleme stavkokazov, je uredništvo objavljalo tudi njihova imena in pozivalo delavce, naj se jih izogibajo. Podobno kot sorodni časopisi je tudi Nuova Idea sodelovala s članki o problemu alkoholizma med delavci ter o ženskem vprašanju.

Med avtorji člankov v Nuovi Idei so se javljali tudi nekateri goriški sindikalni delavci pa tudi delavski voditelji tistega časa. Največ jih je napisal France Milost in v njih obravnaval različne probleme. Pisal je o kolektivizaciji javnih dobrin, o socialnih nasprotjih in brezposelnosti sezonskih delavcev na Goriškem.²⁴

Cetrtična stran je bila namenjena komercialnim oglasom, kar kaže, da je časopis izhajal v stalnih finančnih težavah. Uredništvo je pogosto pozivalo goriške trgovce, naj se poslužujejo časopisa v reklamne namene. Med vsemi goriškimi trgovci pa je največ oglašal slovenski veletrgovec Medved, ki je prav v tistem času odpril novo trgovino.

Sodni procesi proti urednikom in upraviteljem časnika ter plačevanje sodnih stroškov so tudi težko bremenili blagajno, zato je uredništvo pozivalo delavce, naj prispevajo v njen tiskovni sklad. Delavci so se pozivom odzivali in njih imena je list objavljala na zadnji strani. Iz seznamov je mogoče ugotoviti, da so med bračci časopisa bili tudi slovenski delavci, zlasti tisti iz Podgorje in Nabrežine.²⁵

Klub prizadevanju lista Nuova Idea, da bi se delavci na Goriškem čim bolje organizirali, so kongresna poročila trdila, da vlada v socialističnem gibanju na Goriškem zaradi premajhnega števila aktivistov precejšnje mrvilo. To je pokazala tudi polemika med goriškimi socialisti, zlasti med Francetom Milostom, Luigijem Tonetom in Carlom Medeottijem, ki je potekala na straneh lista v januarju in februarju leta 1904, to je po četrtem kongresu italijanske socialno-demokratske stranke v Trstu.²⁶ Pokazalo se je, da je bilo organiziranih delavcev sorazmerno malo, niti ena četrtnina.²⁷

Te organizacijske težave so se kazale tudi v nenehnih volitvah novih političnih odborov, ki naj bi bolje delovali kot starji. Tako so 11. oktobra 1903 izvolili

²³ Rdeči prapor 18. 9. 1903.

²⁴ Nuova Idea 25. 9., 16. 10. 1903 in 5. 2. 1904.

²⁵ Nuova Idea 29. 1. in 5. 2. ter 12. 2. 1904.

²⁶ Nuova Idea 1. — 9. 1. 1904; v Gorici in okolici je bilo razmerje med organiziranimi in neorganiziranimi delavci po strokah sledenje:

zidarjev 350, organiziranih 230

tkalcer 1800, organiziranih 144

mizarjev 400, organiziranih 90

kamnosekov 34, organiziranih 34

kovinarjev 60, organiziranih 30

čevljarjev 120, organiziranih 50

pekov (pistori) 62, organiziranih 47

Skupaj je bilo torej od 2826 delavcev le 625 organiziranih; mnogi med njimi samo na papirju.

nov odbor, ki so ga sestavljali: Carlo Medeotti, Francesco Nadaia, Luigi Trevisan in Luigi Zei.²⁸ Toda tudi ta odbor ni zdržal dlje časa, ker je imel težave z vodenjem strankinoga glasila. Posredovati je moral »izvrševalni odbor« italijanske socialno-demokratske stranke v Trstu, ki je 19. maja 1904 izdal komunike, v katerem je najostreje obsodil lahkomisljenost sodelavcev lista Nuova Idea, ki da so prejeli finančno pomoč za saniranje kroničnih finančnih težav časopisa od »osebe« iz nasprotnega političnega tabora. Zaradi tega je odbor v interesu stranke zahteval, »da ravnatelj in odgovorni urednik lista, sodruži Tonet in Milost, kakor tudi člani političnega odbora v Gorici, sodruži Medeotti, Trevisan in Zei odložijo vsa mesta v stranki, ter iz nje izstopijo.«²⁹

Goriški socialisti so na podlagi tega sklepa izvolili 29. maja 1904 posebno komisijo, ki naj bi zadevo še enkrat preiskala in izvršila reorganizacijo političnega odbora za Goriško. V njej so bili: Matej Bitešnik, Fran Cibej, Anton Jež, Fran Lipicer, Luigi Schiozza, Pietro Valentino in Lodovico Watt. Prav tako je bilo sklenjeno, da bo Nuova Idea izhajala v Trstu pod nadzorstvom izvršilnega odbora. To pa naj ne bi bil več samostojen časopis, ampak bi izhajal kot priloga listu *Il Lavoratore*.³⁰

Julija 1904 so furlanski delavci na kongresu v Gorici sklenili, da se Tonetu, Milostu in Trevisanu odvzamejo vse važnejše funkcije, vendar so lahko ostali strankini člani, Medeotti pa je bil izključen iz delavskih vrst zaradi denunciantstva.³¹

Zadnja ohranjena številka glasila Nuova Idea nosi datum 13. maj 1904, list pa pri tem ne prinaša nobenega posebnega obvestila ali pojasnila o svojem prenehanju. Goriški *Il Gazzettino Popolare* je 19. maja 1904 na prošnjo Luigija Toneta objavil vest, da bo Nuova Idea izhajala kot priloga lista *Il Lavoratore* v Trstu. Ostala naj bi glasilo furlanskih socialistov.

La completa vittoria dei moratori.

Glasilo furlanske sekcijske socialistične stranke Italijanov v Avstro-Ogrski
(urednik Josip Petejan)

Organ of the Friuli Section of the Socialist Party of Italy in Austro-Hungarian Empire
(Editor Josip Petejan)

Vsekakor so ti začetki socialističnega tiska na Goriškem vse pre malo raziskani. Poudariti moramo, da so Slovenci imeli v socialističnem tisku na Goriškem pomembno vlogo, zlasti če pomislimo na kasnejše socialistično glasilo *Il Socialista Friulano*, ki je izhajalo v Gorici v letih 1910—1912 in ga je urejeval ter bil njegov izdajatelj Josip Petejan.

²⁸ Nuova Idea 16. 10. 1903.

²⁹ Rdeči prapor 3. 6. 1904.

³⁰ Rdeči prapor 3. 6. 1904.

³¹ Rdeči prapor 22. 7. 1904.

NUOVA IDEA — PRIMO GIORNALE SOCIALISTA DEL GORIZIANO
(Riassunto)

Nell'articolo, di cui fu data lettura nell'incontro di storici in »Goriška srečanja« del 1979, l'autore tenta di presentare la »Nuova Idea«, settimanale socialista che usciva dal dicembre 1902 al maggio 1904. Il settimanale, con il sottotitolo di *Organo del Proletariato del Goriziano*, usciva in lingua italiana e cercava di sensibilizzare e organizzare gli operai della parte friulana della Provincia di Gorizia e Gradisca. Dall'elenco dei sostenitori risulta che esso contava lettori anche tra gli operai sloveni, specie tra quelli di Nabresina (Aurisina) e Piedimonte; Inoltre, tra i redattori e corrispondenti incontriamo pure due sloveni: Anton Gorkič e France Milost.

Enormi le difficoltà nella ricerca d'identificare le località dove il settimanale usciva: infatti dei 75 numeri pubblicati se ne conservano solo 32. Tra l'altro, l'autore ha appurato che il primo numero uscì il 5 dicembre 1902 a Gradisca d'Isonzo e che nella stessa sede uscirono pure i numeri successivi fino alla fine dell'agosto 1903, dopo di che il settimanale si trasferì a Gorizia. I numeri usciti a Gradisca non erano disponibili all'articolista. Di regola, ogni numero constava di 4 pagine, di cui la prima era destinata agli avvisi ufficiali, agli inviti alle riunioni ed alla politica interne. Nelle pagine interne c'erano le notizie della città e dei dintorni nonché articoli istruttivo-divulgativi. L'ultima pagina portava gli avvisi commerciali e comunicazioni varie (ad es. dove il giornale era a disposizione).

All'organo interessavano in primo luogo le notizie locali della parte friulana della provincia, della città e dei suoi immediati dintorni. Nessuna notizia dalla parte slovena della Provincia.

Tra gli articoli pubblicati, numerosi quelli tratti da altri giornali operai, specie da *Il Lavoratore* di Trieste. Non numerose invece le traduzioni di articoli apparsi sull'organo operaio sloveno *Rdeči prapor*. Parecchio interesse suscitavano, d'altra parte, le condizioni operaie in Italia.

A causa delle difficoltà organizzative ed irregolarità da parte dei dirigenti fu decisa, nel maggio del 1904, la cessazione delle pubblicazioni e la fusione con l'organo centrale: »Il Lavoratore« di Trieste. La crisi che aveva colpito l'organizzazione operaia del Goriziano venne risolta appena dopo il 1907. Occorre però mettere in rilievo che pure nei successivi organi di stampa operaia, specie nel *Socialista Friulano*, che si pubblicava a Gorizia negli anni 1910—1912, ebbero un ruolo importante anche gli Sloveni; infatti tra i redattori ed editori troviamo anche Josip Petejan.

dr. Franc Rozman

DELAVSKO GIBANJE NA GORIŠKEM IN KMEČKO Vprašanje

Stališče socialnodemokratske stranke na Slovenskem do kmečkega vprašanja, pri čemer mislim predvsem na stališče stranke, s katerim je opredeljevala, ali je kmet lahko njen zaveznik ali ne, je bilo še zlasti važno zato, ker je bil v industrijsko sorazmerno zaostalih avstrijskih deželah s slovenskim prebivalstvom kmečki delež prebivalstva zelo visok, pri tem pa je bil tudi položaj kmetov vse do začetka 20. stoletja izrazito slab. Pri nas praktično ni bilo veleposesti, oziroma je bila v rokah posvetnih in cerkvenih fevdalcev, medtem ko se je kmečka posest pretežno omejevala na male kmete in je bilo tudi srednjih kmetov malo. Ekstenzivno kmetovanje, višek delovne sile na kmetijskih obratih, zadolženost in s tem propadanje kmetij ali vsaj njihova cepitev, vse to je ustvarjalo množico pavperiziranega prebivalstva, ki je odhajalo v veliki meri v Ameriko in v zahodnoevropske rudnike ali pa se je zaposlovalo v novo nastajajoči industriji na Slovenskem, tvorilo kmečke delavce in posle ter vaški proletariat. Težaven položaj v agrarju je bil tako eden središčnih problemov v slovenskem gospodarskem in političnem življenju druge polovice 19. stoletja. Tako je bilo več kot jasno, da bo moralno tudi delavsko gibanje, oziroma od leta 1896 Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS) zavzeti do tega problema jasno stališče. Med drugim tudi zato, ker se je v devetdesetih letih začelo hitro širiti krščanskosocialno gibanje, ki je imelo za svoj cilj med drugim tudi pomagati obubožanemu kmetu in je s svojimi kmetijskimi zadružami na tem področju storilo pomembne korake, obenem pa je večina kmečkega prebivalstva na ta način prešla v klerikalno stranko.

Socialna demokracija se do devetdesetih let ni prav dosti menila za kmete, vsaj razpoložljivi viri nam o tem ničesar ne povedo. Res je, da so na marsikaterem delavskem shodu sodelovali tudi kmetje, da so socialni demokrati v svojih govorih in resolucijah napadali veleposest, prevelike davke, obtoževali oblast, da z neustrezno gospodarsko politiko povzroča izseljevanje in podobno, vendar pa je bilo v vseh teh govorih ali člankih jasno čutiti tisti argument, ki je kmata tako tedaj, kot tudi v bodoče odvračal od socialne demokracije, namreč geslo, da bodi vsa zembla skupna last.

Ustanovni zbor jugoslovanske socialnodemokratske stranke, ki je bil v Ljubljani 15. in 16. avgusta 1896, je kot svojo četrto točko dnevnega reda obravnaval tudi agrarno vprašanje. Referat o tem je imel Rok Drofenik, ki je v predlagani resoluciji tudi že postavil program socialnodemokratske stranke pri reševanju kmečkega vprašanja: 1) Občinska posest naj se poveča in naj jo vzajemno obdelujejo vsi občani, v bodisi posredno ali neposredno zato ustanovljeni zadruži, v katero lahko vstopi vsak občan. Do dohodka teh občinskih posesti ima vsak občan enake pravice, če seveda zemljo obdeluje. Od dohodkov naj se del porabi za vzdrževanje starih in onemoglih. 2) Kdor ima manj kot 600 goldinarjev letnega dohodka, naj bo oproščen davka, 3) Podržavi naj se ves državni in hipotekarni dolg, obrestna mera pa zmanjša do višine lastnih sredstev, 4) Odpravijo naj se pristojbine pri nakupu, prodaji ali prepisu zemljišč, kot tudi koleki za prošnje in

listine, 5) Brezplačno zdravstveno in pravno pomoč, 6) Zavarovanje v primeru bolezni ali telesnih poškodb, odpravi naj se poselski red, zavarovanje proti elementarnim nesrečam naj se podprtja, dā naj se podpora ob naravnih nesrečah in dovoljen naj bo lov.¹ Drofenik je na popoldanski seji še bolj konkretno orisal težave kmetov in pokazal, da je to vprašanje precej dobro poznal. Zavedal pa se je, da socialna demokracija o kmetih ne misli kot o svojih zaveznikih in da nima razčlenjenega pogleda na agrarno vprašanje. Opozoril je, da klerikalci osvajajo kmečki teren in zato apeliral, da socialni demokrati morajo kmetu pokazati pot. »Resolucija nič ne izjavlja, a je potrebna za našo taktiko. Kmečkega stanu z njo ne bomo rešili, a mi ne smemo reči: Kadar ne boš nič imel, pa pridi k nam«.² V debati je Drofenikova resolucija nato res propadla. Zavertnik je v svoji diskusiji izjavil: »Kar se tukaj predlaga je lepo, volja je dobra, a vendar nam nič ne pomaga. Resolucija ne bude rešila kmeta pred poginom. V resoluciji je predloženo, naj se vzame kmetu davek, kdo bo pa potem plačeval? Delavec. A za to jaz kot socialni demokrat ne morem glasovati. S kmetom konkuriра veleposestnik ravno tako kakor tovarnar in kapitalist z malim obrtnikom. Ako pride socialna demokracija do vlade, dobil bode današnji kmet česar potrebuje, preje mu pa ne moremo z resolucijami pomagati. Mi smatramo tudi kmeta za delavca, tedaj velja tudi za njega strankarski program. Mi smo povsod nasprotniki zasebne posesti in moramo tudi tukaj biti konsekventni.«³ Proti resoluciji so govorili tudi Čobal, Železnikar in Kristan, ki pa vendar ni bil tako docela odklonilen kot ostali in dejal, da je »agrarno vprašanje za nas še tako nejasno, da nam ni mogoče kaj skleniti. Mi moramo že sedaj kmeta sprejeti v naše vrste, ne smemo mu pa v ta namen iluzije delati, temveč mu moramo le dokazati, da zahteva njegov lastni interes spremenitev družbenega reda, zato naj se med kmeti širijo poljudno pisane agitacijske brošure.« Ta dva predloga je zbor sprejel.⁴

Na 6. zboru avstrijske socialne demokratske stranke na Dunaju junija 1897 je Josip Zavertnik poudaril, da mora socialna demokracija pridobiti tudi kmeta, ne le industrijske delavce, medtem ko je bil Čobal proti agrarnemu programu, češ, da socialna demokracija lahko dovolj uspešno agitira že s hainfeldskim programom in je treba kmetom le razložiti, da jih bo socialna demokracija osvobodila, ne pa da jim bo kaj vzela.⁵ Različni delegati so nastopili proti ustanovitvi posebnega lista za kmeta, bili so mnenja, naj se delavski listi bolj bavijo z zadevami kmečkega proletariata in pri tem kmetu vedno znova povedo, da je proletarec in nič drugega in da morajo biti njegove koristi, če naj jih zastopa socialna demokracija, identične s koristmi industrijskih delavcev.⁶

Na II. zboru JSDS 25. in 26. decembra 1897 v Ljubljani na dnevnem redu ni bilo agrarnega vprašanja, čeprav je bil sklep ustanovnega zборa, da naj se o tem razpravlja na naslednjem zboru stranke.⁷ Iz poročila izvršnega odbora JSDS za VII. zbor avstrijske socialnodemokratske stranke v Brnu septembra 1899 pa je razvidno, da so v letu 1897/98 agitirali tudi med gorenjskimi kmeti in pripravljali celo ustanovitev politične organizacije za gorenjske kmete, ki naj bi imela sedež v Radovljici.⁸ Vendar iz tega ni bilo nič.

¹ Zgodovinski arhiv KPJ, V, Socialistično gibanje v Sloveniji 1869–1920, Beograd 1951, str. 33.

² Prav tam, str. 34.

³ Prav tam, str. 34–35.

⁴ Prav tam, str. 35–36.

⁵ Prav tam, str. 51–52.

⁶ Prav tam, str. 54.

⁷ Svobodni glasovi, f. XI, 1897, št. 3.

⁸ Zgodovinski arhiv..., str. 60, 61.

Strankin zbor nemške socialne demokracije v Avstriji je na svojem zasedanju leta 1900 v Gradcu sprejel resolucijo o agitaciji med kmeti, o kateri je potem sklepal tudi zbor vseavstrijske socialnodemokratske stranke na Dunaju leta 1901, ki pa ni bila sprejeta kot dodatek k strankinemu programu. V tej resoluciji je med ostalim rečeno, da se ne loteva načelnih razpravljanj o agrarnem vprašanju, katerega znanstvene osnove so še deloma nedografene. Naloga socialnodemokratske agitacije med kmeti je predvsem vzgojiti kmečko prebivalstvo k socialističnemu mišljenju. Socialnodemokratska agitacija med kmeti mora nadalje težiti predvsem za tem, da odstrani duhovne in politične pregraje kmečkega konservativizma, mora torej energično delovati, da se razširi šolska izobrazba, da prevzame država kmečke dolgove, boriti se mora za splošno, enako, direktno in tajno volilno pravico in poučevati kmečko prebivalstvo s časniki, brošurami, kmečkimi koledarji i.p. ter se z vso silo bojevati proti klerikalizmu, ki poneumila ljudstvo, pri čemer pa naj se ustrezno našemu programu ogiba žaljenju verskih čustev kmečkega prebivalstva. Med praktičnimi poljedelskimi reformami je treba nastopati za tiste, pri katerih gre za družbeno organizacijo proizvajanja in porazdeljevanja pridelkov (torej za zadružništvo), odpravo privilegijev in krivičnih possegov posameznih posedujočih, gre za splošni in skupni koristi služeči dvig poljedelstva, kakor tudi za izboljšanje, pocenitev in olajšanje dovoza živiljenjskih potrebščin ter za fizično in duhovno zaščito kmečkih delavcev. Končno je treba imeti pred očmi, da je prebuja kmečkega prebivalstva tudi stvar političnega boja in da bodo podeželski prebivalci iskali tem trajnejšo naslonitev na socialno demokracijo, čim odločneje in brezobzirneje bo le-ta izpolnjevala svojo dolžnost v boju za vse zahteve človečnosti, pravičnosti in svobode. Zato je naloga agitacije med kmeti tudi, da povsod odkrito nastopa za vse druge zahteve socialne demokracije, kjerkoli pridejo v poštev, in da z neumornim izobraževalnim delom iztrga kmečko prebivalstvo iz ravnodušnosti.⁹ O tej resoluciji, ki v program stranke ni bila sprejeta, je Kristan na zboru stranke na Dunaju dejal: »Resoluciji o agitaciji med kmeti bi izkazali preveč časti, če bi jo sprejeli v program. Vsi, ki so govorili o agitaciji med kmeti, so priznali, da resolucija še ni zrela, zakaj naj bi otežavali program z nezrelimi rečmi, Adler je menil, da s kmeti nimamo kaj opraviti. Toda so kraji v državi, kjer je vprašanje stališča socialne demokracije do kmetov zares pereče, tako pri nas na jugu, kjer je industrija v povojuh, kjer imamo zgolj agrarna področja in kjer je tudi med agrarnim prebivalstvom zanimanje za socijalizem. Toda mislim, da si bomo lahko pomagali in si bomo morali pomagati še dolga leta z resolucijo.«¹⁰

Na zborih JSDS pa je bil odmev te resolucije pravzaprav ničen. Še pred sprejetjem te resolucije je bil septembra 1900 v Trstu III. zbor JSDS, na katerem je bila sprejeta resolucija, ki pravi, da z ozirom na eminentno agrarni značaj naših krajev smatra zbor neobhodno potrebno, z agitacijo in organizacijo se ozirati na kmečke delavce in male kmete. Zbor je v ta namen izvolil agrarno komisijo, katere naloga bo, proučevati agrarno vprašanje in vprašanje kmečke organizacije ter o rezultatih poročati prihodnjemu rednemu zboru stranke.¹¹ Naslednji, torej IV. zbor stranke je bil decembra 1902 v Celju in na njem je o agrarnem vprašanju poročal takrat komaj 21-letni Albin Prepeluh-Abditus, ki se je tedaj že aktivno ukvarjal z agrarnim vprašanjem in o tem tudi korespondiral s Karlom Kautskim, ki je pred malo časa izdal svojo knjigo »Die Agrarfrage«. Prepeluh je na zboru

⁹ Prav tam, str. 431, 432.

¹⁰ Prav tam, str. 92.

¹¹ Prav tam, str. 78.

predlagal resolucijo, v kateri priporoča zadružništvo, ki pa jo je zbor odklonil. Stranka je spet priporočila, da naj se izdajajo agitacijski spisi.¹² V svojem referatu je Prepeluh na podlagi statistike in strokovne literature dokazoval, da ni res, da bi mala in srednja posestva propadala in je zato predlagal ustanavljanje kreditne, konzumne in produktivne zadruge. O tem zboru stranke se ni ohranil zapisnik in smo navezani le na skopo poročilo v »Rdečem praporu« in »Naših zapiskih ter na nekaj Prepeluhovih spominskih zapiskov.¹³ Značilen za ta zbor je spopad med bernsteinovci in zagovorniki revolucionarnega marksizma, pri čemer so bili slednji zaradi revolucionarne ideologije še posebej mnjenja, da mora kmet propasti in bo šele kot proletarec pravi član socialne demokracije, ne le zgolj bolj ali manj sumljiv sopotnik. Odslej se agrarno vprašanje kot posebna točka dnevnega reda na zborih JSDS ne pojavlja več. Na zboru v Ljubljani leta 1912, osmem po vrsti, je bilo agrarno vprašanje sicer na dnevnom redu, a ga je zbor odložil na dnevni red prihodnjega zборa, na njem, leta 1914, pa je bil sklep že pozabljjen. Razen občasnih pripomb posameznih socialnodemokratskih voditeljev in teoretikov, kot npr. Tume in zlasti Prepeluha, se JSDS ni več dosti zavzemala za kmeta, pač v skladu z ideologijo nemške in avstrijske socialne demokracije, ki je v grobem rečeno smatrala, da je socializem stvar brezlastniškega razreda, kar pa kmet ni. Na VII. zboru JSDS v Ljubljani od 31. 1. do 1. 2. 1909 je Tuma v svojem referatu o taktiki sicer konstatiral, da je »socialnodemokratska stranka deloma skriva klerikalizma na Slovenskem, ker je taktično nastopala izključno kot delavska, proletarska in ne kot splošna politična stranka in ni iskala nobene dotike s proletarsko našo kmečko maso. Tako je socialnodemokratska stranka stala nedelavna nasproti gibanju malega obrtnika, malega trgovca in učitelja in nižjih slojev uradništva ter prepričala, da je to prehajalo ali v klerikalni all in liberalni tabor in da so ti sloji danes vzgojeni s predsodki ene ali druge stranke proti nam, ter da jih je predvsem versko ali narodno načelo trgal od naše stranke.¹⁴ Za bodoče delovanje JSDS glede kmetov pa je dejal: »Eminently aktualno vprašanje pred nami je agrarno vprašanje. Naš kmet je mali kmet. Razumemo pod tem kmečkega posestnika, ki s svojim in s svoje družine delom pridobiva toliko, da si vzdržuje življenje, in ni v stanu nabirati kapitala. In pridemo do zaključka, da je naš nasprotnik in nasprotnik malega posestnika le veleposestnik, da je le ta agrarec, da nam pa mora biti mali posestnik kmečki demokrat, proletarec. Bodl nam aksiom, da le kmet premore kmeta, da naj se agitatorni boj za kmata deli med duhovstvom in učiteljstvom. Lotimo se iniciativ, da se učiteljstvo socialno izobrazi in da postane naš zaveznik v boju za kmata demokrata, imajoč pred očmi principiellno točko, ki kmata deli od delavca. Ako je delavec brez produkcijskih sredstev in je glavna organizacija in taktika njegova družiti se v strokovnih in političnih organizacijah, da si pribori politično moč in potom te produkcijska sredstva, tako je naravna organizacija in taktika kmečkega ljudstva v združevanju malih produkcijskih sredstev potom zadružništva proti veletrgovini... Zaradi tega bi se mi Jugoslovani že a priori odrekli vsaki politični moči, ako ne bi priznavali kmečkemu ljudstvu njegove posebne ekonomične organizacije v zadružništvu... Po danih dejanskih razmerah je naše kmečko ljudstvo mogoče organizirati predvsem ekonomično potom zadružništva tako, da dobimo s kmečkimi producenti naraven stik v svojih konzumnih družtvih. Politična organizacija — in to je glavno, tu se dobimo na skupnem splošnem programu socialno-

¹² Prav tam, str. 111; Albin Prepeluh-Abditus, Priporome k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938, str. 29—32.

¹³ Prav tam.

¹⁴ Zgodovinski arhiv..., str. 175—176.

demokratske stranke — bodi ena in ista. Izpodbijmo kmetu pred sodke, ki izvirajo iz napačnega tolmačenja vere, učimo kmečko ljudstvo ločiti klerikalizem od verstva, pa naš slovenski in hrvatski kmet, po krvi in mesu demokratičen, sprejme v doglednem času splošni program socialnodemokratske stranke... Le če v naše proletarsko gibanje pivedemo realno gibanje vseh slojev našega slovenskega ljudstva, le potem postanemo tudi mi velika jugoslovanska splošna politična stranka, stranka, ki je njena prihodnost.¹⁵ Mnenja sem, da je bilo to zelo daljnovidno, obenem pa tudi realno gledanje na taktiko stranke, in debata, ki se je na referat razvila, le dokazuje okostenelo cehovsko miselnost, ki je takrat prevladovala v JSDS. Tako je Petejan dejal, da ni za to, »da bi skušali pridobiti male obrtnike in kmete, ki so glavna ovira proletarski stranki, ker nimajo razrednega smisla. Naš boj mora biti razredni boj.¹⁶ Milost pa je dodal: »Če hočejo mali kmetje, mali obrtniki priti k nam, jih ne bomo odbijali, ampak povedati jim moramo resnico. Tistih ne maramo, ki bi pri nas radi zasledovali nacionalistične cilje. Kar se tiče zadružništva, je moje mnenje to, da lahko osnujemo različnim stanovom zadruge, a kadar se jih bo dobro godilo, nam pokažejo osle. Naj vedo vsi, da nismo splošna, ampak razredna stranka.¹⁷ Etbin Kristan je slovel kot dober taktik, ki ni zastopal ekstremnih stališč in je tudi v tej razpravi tako nastopil. Dejal je: »Naravno je, da ne bomo rešili malih kmetov kot male kmete, pač pa ne moremo ignorirati kmečkega vprašanja, ki se nas močno tiče. Z demagogijo ne smemo loviti kmetov, prihajali pa bodo sami, ker jih bo agrarni kapitalizem prisilil.¹⁸ Tuma je s svojim gledanjem ostal sam in resolucija, ki je bila sprejeta, je sicer vsebovala stavek, da se JSDS smatra tudi za realno, splošno politično stranko ter kot tako edino resnično zastopnico jugoslovanskega ljudstva¹⁹ vendar pa je ostal zelo jasno podprt proletarski značaj stranke in razredni boj. Nekako skozi zadnja vrata je dopuščala tudi kmetom, da bi v njej videli zastopnico svojih stremljenj, v bistvu pa ni bil storjen nikakršen korak naprej.

Po tem kratkem in sumarnem pregledu stališč o agrarnem vprašanju, kačno je imela JSDS, je potrebno nekoliko podrobnejše pogledati stališče goriške deželne organizacije JSDS. To pa predvsem zato, ker so prav na Goriškem socialni demokrati bolj kot v drugih slovenskih deželah iskali poti do malih kmetov. V drugi polovici leta 1908 so se dotele na deželni ravni nehomogeno organizirane krajevne organizacije JSDS združile in osnovale goriško deželno organizacijo, ki jo je do prve svetovne vojne bolj ali manj vodil Henrik Tuma, ki je leta 1908 iz liberalne prešel v socialnodemokratsko stranko. Že na prvi deželni konferenci v Gorici 11. julija 1909 so socialnodemokratske organizacije lahko pokazale prve uspešne politične akcije in konferenca je že tedaj sprejela resolucijo, ki pravi, da »konferenca vidi v združenem delu in skupni organizaciji kmečkega in fabriškega delavstva edino rešitev goriškega ljudstva iz gospodarske odvisnosti, političnega tlačanstva in duševne zanemarjenosti.²⁰ Na isti konferenci je Tuma imel referat o političnem položaju na Goriškem, v katerem je med drugim dejal, »da mora socialna demokracija z veseljem konstatirati, da se je v goriškem kmetu vzbudil proletarski instinkt in prepričanje, da mu krade veleindustrija in veletrgovina plodove dela prav tako kakor delavcu, da je vir vse kmečke bede v kapitalizmu in nikjer drugod (podčrtal Tuma). Vzgojevalno lahko v tem smislu

¹⁵ Prav tam, str. 176—179.

¹⁶ Prav tam.

¹⁷ Prav tam.

¹⁸ Prav tam, str. 179.

¹⁹ Prav tam.

²⁰ Rdeči prapor, 13. VII. 1909, št. 70.

vplivamo na kmečko ljudstvo in menda bo goriško ljudstvo na Slovenskem prvo na tej poti lastne gospodarske organizacije. Ni naša naloga dajati mu svete in vtikati se v njegovo organizacijo. Prepričan sem, da goriško ljudstvo vsled bede samo pride na to pot in takrat bo mogoč tudi skupen političen nastop. S tem je pokazano kako stališče je edino mogoče zavzeti socialno demokratični stranki. Proč s klerikalizmom, proč z liberalizmom, čakajmo s puško v roki bližnje bodočnosti! Vaša velika pot je začrtana po ciljih svetovnega socializma, naš bližnji cilj je jasno začrtan v našem programu, naša bližnja pot v lastni krepki organizaciji.²¹ Tukaj je že nakazana pot v skupnem nastopu delavcev in kmetov v konzumnih zadrugah, ki je pokazala prav na Goriškem neke, sicer ne prav znatne, uspehe. Nezaupanje do zbljevanja s kmeti je na tej konferenci, prikrito sicer, pokazal Etbin Kristan, ki je zastopal mnenje vodstva JSDS, in je dejal: »Na Goriškem so razmere, iz katerih bi se morala poroditi stranka kmečkega proletařata, s katero bi bilo mogoče kako sodelovanje. Ali se to zgodi, ne vem, vem pa to, da v kmečkem političnem vprašanju tuji vzori niso vedno odločilni. Vem, da je splošno agrarno in ne samo agrarično politično vprašanje še precej malo rešena uganka in bojim se, da je vendar na Goriškem definitivno ne rešimo. Verujem v možnost takega preobrata, verujem, da pripelje politika sedenje kmečke stranke kmeta, zlasti malega kmeta, sama v tako situacijo, da mu postane jarem kmečke stranke neznosen in da ga vrže od sebe. In morda pride trenutek, ko bo socialna demokracija vplivala nanj in ga vodila, kakor vodi starejši Izkušenje mlajšega. Ločiti pa moramo medtem, kar lahko postane in medtem kar je danes. Prinципi popolnoma simpatiziramo z demokratičnim gibanjem med kmeti.«²² Kristanova izvajanja se nanašajo že na predvolilno propagando za deželnozborske volitve, na katerih se je z uspehom pojavila nova agrarna stranka, ki sta jo vodila dr. Alojzij Franko in Mermolja. Glavni politični slogan te stranke je bil, naj kmet voli kmeta, pognala je močne korenine med učiteljstvom, sicer pa se je je liberalna stranka odrekla. Socialni demokrati so njene pristaše skušali pridobiti na svojo stran ali med njimi vsaj agitirati v socialističnem smislu, in ko je stranka kmalu razpadla, so nekaj pristašev tudi dobili. V volilnem proglašu socialnodemokratske stranke za deželnozborske volitve 1909 je bilo rečeno, da skupen cilj veže delavca in malega posestnika v tem, da se spravi v stik malega posestnika producenta z delavcem konzumentom, eden in isti je sovražnik obeh: veleposestnik, veletrgovec in veleindustrialec. Boj proti temu je mogoč le v demokratični organizaciji, kakor jo je ustvarila socialdemokratska stranka. Zato stopa danes delavska stranka pred vas kmetovalce goriške dežele z geslom: Proč od klerikalizma, proč od liberalizma, proč od laži-naprednjaštva.²³ Na deželni konferenci JSDS za Goriško 24. septembra 1910 je zanimanje JSDS za agrarno stranko pokazal eden voditelj, Josip Petejan, ki je dejal, »da nas agrarna stranka interesira, ker je bila nekak prehod v socialdemokratsko stranko«.²⁴ Ocena socialne demokracije se je pokazala za zgrešeno, saj agrarna stranka ni bila prehod k socialistom.

Deželnozborske volitve 1911 so socialnodemokratsko stranko v njeni agitaciji postavile pred dejstvo, da je marksistična teorija o agrarnem vprašanju še močno nedognana. V tem smislu je razlagati, da je bila na deželni konferenci v Gorici sprejeta resolucija, ki med drugim zahteva, da odbor deželne organizacije izposluje za bodoči strankarski zbor, da stavi na dnevni red agrarno vprašanje

²¹ Rdeči prapor, 7. VIII. 1909, št. 81.
²² Rdeči prapor, 10. VIII. 1909, št. 82.
²³ Rdeči prapor, 7. X. 1909, št. 107.
²⁴ Rdeči prapor, 1. X. 1910, št. 107.

in da se dajo direktive deželnim organizacijam v katerem smislu je nastopiti pri organizaciji kmečkega ljudstva. Predvsem je treba omejiti agitacijo na gospodarska vprašanja, izključiti verska, sicer pa naj se dajo posameznim organizacijam kolikor mogoče proste roke. Nalaga se krajevnim političnim organizacijam po deželi, da se resneje bavijo z vprašanjem samostojne in vzporedne organizacije kmetov ter iščejo pri vsaki priliki stike z naprednejšimi elementi kmečke stranke.²⁵ Na tej konferenci je v debati o tisku Tuma kritično pripomnil, da »Rdeči prapor« ne ustreza lokalnim potrebam, ker na njegovih straneh ni mogoče voditi polemike z domačimi, torej goriškimi strankami, niti priti v stik s kmečkim ljudstvom. Zaradi tega »Rdeči prapor« na Goriškem nima dosti bralcev, kar škoduje agitaciji. Tumo so podprli še nekateri sodruži in zato je bila pri vprašanju tiska sprejeta posebna resolucija, ki pravi, da »deželna konferenca poudarja potrebo strankinega glasila, in potrebu agitacije za isto; obenem konstata, da je na Goriškem skrajna potreba po lokalnem listu, ki bi zastopal specialne domače delavske interese in pripravljal delo za zbljevanje kmečkega in delavskega stanu«.²⁶ Na tej konferenci je o kmečkem vprašanju poročal Tuma in v svojem referatu dejal, da morata hoditi kmeti in socialdemokrat skupaj proti kapitalizmu. Ni res, da izgine mali kmet iz sveta, da izpodrine veliki posestnik malega. Pokazalo se je, da je to izpodrivanje popolnoma odvisno od zemlje. Dočim se delavska socialna demokracija razvija po enakih načelih po vsem svetu, se kmečka stranka razvija v vsaki deželi samostojno. (Tu mu je nasprotoval Etbin Kristan v debati, ki smo jo že omenili). Kjer je zemlja enotna, da se na velikem kompleksu lahko pridelujejo pridelki iste vrste, tam se razvije veliko posestvo, kjer pa zemlja ni enotna, se deli ter prihaja iz srednje in velike posesti v roke malih posestnikov, katere lahko kvalificiramo kot kmečki proletariat. Tak primer se mu zdi goriška dežela, zato je menil, da pride socialna demokracija na Goriškem do moči, ko bo pridobil malega posestnika. Dejal je, da je na Goriškem okoli 50 % malih posestnikov, ki nimajo toliko, da bi živeli od svoje zemlje in jo morajo sami obdelovati. Ti mali posestniki imajo enake interese z nami. Glavni dohodek ima naš kmet od vina in sadja, ki ga goji za prodajo. Ti mali posestniki morajo kupovati živali, žito in meso, kakor delavci in zavzemajo na ta način docela proletarsko stališče. Na podlagi primerjav z zahodnoevropskimi državami je prišel do stališča, da prihaja socialna demokracija do politične moči dejansko le tam, kjer je kmeta potegnila v svojo politično organizacijo, kjer se je pokazalo, da so interesi kmečkega prebivalstva isti, kakor interesi proletariata. Radi tega treba, da se zavzemamo za organizacijo kmetov.²⁷ Zato je naša naloga izpodvajati kmete k samostojni organizaciji v demokratičnem smislu: kmet nastopaj samostojno, proč od posvetne in duhovne gospode.²⁸

Po državnozborskih volitvah je bila v Gorici 4. februarja 1912 4. deželna konferenca, na kateri je Tuma v političnem poročilu dejal, »da so zadnje volitve pokazale, da je klerikalizem na Goriškem dobil prevlado, da se je kmečka stranka razsula in je liberalna stranka izgubila veljavo. Socialna demokracija je močno napredovala, lahko rečemo, da je svojo moč več kot podvojila, saj je dobila 13,75 % glasov v primerjavi s 5,4 % na preteklih volitvah, vendar se je to zgodilo le tam, kjer imamo obilo delavskega prebivalstva, in pa na Krasu, od koder gre v Trst in druge industrijske kraje vse polno mladine na delo in ta je zanesla prvi duh socializma med domače poljedelsko prebivalstvo. Proti sebi

²⁵ Rdeči prapor, 8. X. 1910, št. 109.
²⁶ Rdeči prapor, 12. X. 1910, št. 110.
²⁷ Rdeči prapor, 5. X. 1910, št. 108.
²⁸ Rdeči prapor, 8. X. 1910, št. 109.

pa ima socialna demokracija veliko kmečko maso pod vodstvom duhovščine, ki je ignorantra do socialističnega gibanja in vsled tega tudi socialni demokraciji sovražna. Oni del kmečkega prebivalstva, ki pripada liberalni stranki, je vsled edinega idealnega momenta, to je narodnostnega in vsled organizacije v sokolskih društvih in podružnicah Ciril-Metodovske družbe socialni demokraciji skoraj še bolj nasproten nego indolentna kmečka masa. Liberalna stranka je ob svojem čllem prvem nastopu in potem, dokler je imela dovolj denarnih sredstev ter po utrjenem časopisu dobila precej močnih tal, posebno po Vipavskem.²⁹ »Vsled intenzivne agitacije liberalne stranke pod načelom narodnosti in klerikalne pod načelom vere, vsled desetletnega obnašanja deželnega odbora in vlade, po katerem vidi ljudstvo, da leži vsa politika v tem, koliko podpore v denarju dobi ta ali ona občina, ta ali oni pripadnik stranke, je izginila skoraj vsaka smisel velike mase ljudstva za pošteno politično in stvarno ekonomično delo. Zato je ob takih razmerah za socialno demokracijo, ki ima tako precizno politično smer in gospodarske cilje, prodiranje silno težavno, ker mora to svoje stališče ohraniti in ne sme iskati v oportunitetu trenutnih slučajnih uspehov, zvez in dotik z drugimi strankami. Organizatorsko in agitacijsko delo mora tako ostajati več ali manj v stadiju prvega političnega in ekonomskega pouka med kmečkim prebivalstvom, kajti na to se je socialni demokraciji na Goriškem obrniti, ako hoče priti do odločilne veljave. Morda je na Goriškem bolj dan položaj, da socialna demokracija začne organizirati poljedelce kakor drugod, zato je tudi odbor deželne organizacije ponovno postavil kmečko vprašanje na dnevni red.»³⁰

Konkreten korak k zbljanju med delavci in kmeti so bile kmečke in delavske zadruge, ki so se začele pojavljati v letu 1913. Tako je v začetku julija 1913 »Zarja« objavila razglas z naslovom »Goriškim kmečkim volilcem v preudarek«, v katerem je rečeno, da si bodo kmetje izboljšali svoj položaj le na ta način, da se združijo v zadruge, ki bi bile v neposredni zvezi z delavskimi konzumnimi zadrugami. Svoje pridelke bi na ta način prodajali za višje cene, a svoje potrebščine bi si nabavljali v delavskih konzumnih zadragah ceneje kakor pri trgovcih in branjevcih.³¹ Podrobnejših podatkov o teh zadragah vsaj v časnikih ni najti, vendar piše »Zarja« sredi julija 1913, da se je 6. julija 1913 samostojna Kmečka in delavska zadruga v Bertokih pridružila Delavskim konzumnim zadragam za Trst, Istro in Furlanijo, potem ko se je poskusno sodelovanje, ki je trajalo od 15. marca do 30. junija 1913, obneslo. Kratka notica se konča z ugotovitvijo, da je zadruga v Bertokih peta v Istri, ki se je pridružila delavskim konzumnim zadragam in da bodo družine zadružnikov imele od tega le koristi. Ostale štiri zadruge so bile v Kopru, Fari, Krminu in Moši.³² Sicer pa je širjenje socialističnih idej in vpliva na goriškem podeželu prodiralo počasneje, kot je stranka upala in želeta. To je razvidno iz poročila po ožjih volitvah julija 1913, v katerem je stranka zapisala, da ima socialna demokracija svojo oporo v industrijskih centrih, to so posebno Nabrežina, Podgora, Solkan, Standrež in Vrtojba. Iz goriške okolice in Nabrežine pa se socializem počasi širi po deželi. Socialni demokraciji primanjkuje zlasti sposobnih in zavednih zaupnikov. »Radil tega je število glasov po kmečkih vaseh jako spremenljivo in negotovo. Vendar se širi socializem polagoma po vsej deželi, kar kažejo raztreseni glasovi po vseh občinah. Proti terorizmu duhovščine in imenitnikov po vaseh je prostemu delavcu agitatorju težko nastopati. Kljub vsej prijaznosti za ideje socializma in za pro-

²⁹ Zarja, 10. II. 1912, št. 205.

³⁰ Zarja, 12. II. 1912, št. 206.

³¹ Zarja, 3. VII. 1913, št. 622.

³² Zarja, 14. VII. 1913, št. 631.

gram socialne demokracije po kmečkih vaseh ni mogoče preiti do stalnih rezultatov in hitrejšega in širšega razvoja.»³³

Prav gotovo je zavrlo širjenje vpliva socialne demokratske stranke na Goriškem med kmečkim prebivalstvom stališče, ki se je izoblikovalo na peti goriški deželni konferenci JSDS maja 1913 v Podgori, na kateri je prevladalo stališče vodstva stranke, konkretno Josipa Kopača in je pokazalo, da je slovenska socialna demokracija krenila na pot stranke izključno industrijskega proletariata, ki je čutila problematiko v glavnem na strokovni ravni in se z agrarnim vprašanjem ni resneje spoprijemala. Na konferenci v Podgori je o agrarnem vprašanju govoril Josip Srebrnič, tudi sam kmet, ki je menil, da socialna demokracija preveč poudarja važnost kapitalizma, industrije in trgovine ter se često postavlja v nasprotja s poljedelcem. To razmerje pa je nezdravo. Zaradi tega je tudi poljedelec nasproten socialni demokraciji. Le-ta mora torej spraviti interes delavca in poljedelca v sklad, predvsem mora skrbeti za širši razvoj organizacije po deželi, kjer je poljedelec v večini. Krepek razvoj socialne demokracije je mogoč po sedanjem sistemu le v takih državah, kjer prevladuje industrija, v agrarnih državah pa je socialna demokracija obsojena na manjšino. Med Slovenci imajo poljedelci skoraj dvotretjinsko večino nad meščani in delavci, zaradi tega je za slovensko socialno demokratsko stranko agrarno vprašanje posebno važno in je treba, da ta problem stranka reši. Treba je organizirati poljedelca samostojno, posebno gospodarsko. Treba pa je pridobiti poljedelca tudi za politično delo. Po sedanjem poti organizacije, agitacije in časopisa pa to ni mogoče, ker se vse preveč ozira le na delavca in zanemarja kmeta. Zato je posebno treba skrbeti za politični in strokovni poduk kmečkega prebivalstva s tem, da se prične izdajati poseben list. Z ozirom na vse povedano, je Srebrnič predlagal naslednjo resolucijo: »Deželna konferenca poudarja važnost agrarnega vprašanja in nujno potrebo samostojne organizacije kmečkega delavca in poljedelca in to za Goriško s posebnim ozirom na dejanske okoliščine, da tvori kmečko ljudstvo ogromno večino v deželi. Poziva se izvršni odbor stranke, da se intenzivne peča z agrarnim vprašanjem, da sklene izdajanje tednika za kmete in da se končno da direktiva deželnim organizacijam glede postopanja med kmečkim prebivalstvom.»³⁴ Proti Srebrniču je ostro nastopil Josip Kopač, češ da poljedelcu danes ni mogoče pomagati z nobeno posebno gospodarsko organizacijo, ker je kmet vsled napredajoče industrializacije in izseljevanja delavstva s kmetov v industrijska središča obsojen na obubožanje. Kmetu se mora to jasno povedati, kot tudi to, da so njegovi končni interesi isti kakor delavčevi, ter ga pozvati naj vstopi v politične organizacije socialno demokratične stranke, kajti le z zmago socializma se odpomore istočasno bednemu položaju poljedelca in kmeta. Kopaču se tudi ni zdelo dovolj važno, da bi se agrarno vprašanje obravnavalo na deželni konferenci, ker se tod tako komplikiran problem sploh ne da rešiti.³⁵ V to debato je posegel tudi Henrik Tuma in se zavzel deloma za Srebrniča, češ da je agrarni problem zelo važen, torej je imel nasprotno mnenje kot Kopač, vendar pa je tudi menil, da je Srebrničev pristop njegovo osebno mnenje in je zato izvršni odbor goriške deželne organizacije zavzel drugačno stališče. Po njegovem mnenju je med posestnikom in delavcem v kapitalistični družbi z razrednega stališča dejansko veliko nasprotje, vendar pa je nasprotje pravega poljedelca, to je malega posestnika, ki mora z ročnim delom sebi in družini pridobivati vsakdanjo

³³ Zarja, 18. VIII. 1913, št. 833.

³⁴ Zgodovinski arhiv . . . , str. 271—272.

³⁵ Prav tam.

hrano in potrebščine, le navidezno. Srednji in veliki posestnik sta pa dejansko razredna nasprotnika tako tovarniškega kot poljedelskega delavca. Ponovno se je Tuma zavzel za ustanavljanje konzumnih društev.³⁴ Po tej debati je Srebrnič prvi del svoje resolucije umaknil.

Tako je tudi na Goriškem prevladalo enotno stališče stranke o agrarnem vprašanju in to epizodno zavzemanje za nekoliko drugačno politiko v tem bistvenem vprašanju takratne slovenske družbe je prišlo v sklad s politiko celotne JSDS, ki je pričakovala rešitev in zmago od drugih, močnejših delavskih središč in je zato ostala ozka stanovska organizacija, kar se ji je ob in po propadu monarhije, še kako poznalo.

DIE ARBEITERSBEWEGUNG IN DER GÖRZER GEGEND UND DIE BAUERNFRAGE (Zusammenfassung)

Auf Grund der Dokumenten und Zeitungen, der Autor forscht die Ansichten und die Politik der slowenischen Sozialdemokratie hinsichtlich der Agrarfrage im Zeitraum von der Gründung der Partei bis zum Anfang des ersten Weltkrieges. In zweiten Teil des Beitrages wird die Görzer Sozialdemokratie austüührlicher erörtert, die unter dem Einfluss der Politiker dr. Henrik Tuma und Jože Srebrnič, zu dieser Frage verschiedene Stellung als die Parteileitung in Ljubljana nahm. Die Görzer Sozialdemokratie verteidigte eine engere Zusammenarbeit mit dem Bauernvolk, ins besondere mit dem Kleinbauern, und gründete Bauern-Arbeiter Genossenschaften die aber keinen grösseren Aufschwung erlebten da auch die Görzer Sozialdemokratie musste sich der gemeinsamen Politik der slowenischen Sozialdemokratie unterordnen die der Meinung war, dass der Bauer kein Bundesgenosse ist, so lang er sein Privatgrundeingentum besitzt.

³⁴ Prav tam.

Petar Strčić

IZ ODNOSA JOSIPA BROZA TITA PREMA ISTRI IZMEDU DVA SVJETSKA RATA

Zadnjih je godina u nas iskršlo na površinu pitanje u kojem se i nije ranije razmišljalo — kada je zapravo Josip Broz Tito došao u kontakt s Istrom, kada je i kako došao do prvih podrobnejih vijesti o situaciji na Istarskom poluotoku i u ostalim susjednim hrvatskim i slovenskim krajevima koje je poslije prvo svjetskog rata okupirala i zadržala Kraljevina Italija.

U ovom prilogu dat ćemo uvid u samo neke vidove odnosa Josipa Broza Tita prema Istri između dva svjetska rata, odnosno — ovaj je članak samo izvod iz opsežnijeg materijala u kojem je obradeno spomenuto pitanje.

1.

Josip Broz je, kao što je poznato, nakon povratka iz Sovjetskog saveza poslije prvo svjetskog rata, zajedno s obitelju živio i radio u Sjevernoj Hrvatskoj, u Velikom Trojstvu; ovdje se, međutim, tako ubrzano eksponirao kao radnički borac da se morao odseliti. Primio je zadatak od predstavnika Komunističke partije Jugoslavije da potakne napredni rad u Kraljevici i u njezinu brodogradilištu, koje je radilo i za kraljevsku jugoslavensku ratnu mornaricu.

Broz je stupio na posao 21. rujna 1925., a otpušten je već 2. listopada 1926. godine. To je relativno kratko vrijeme, ali Broz je s velikim uspjehom izvršio krupan zadatak — okupio je radnike u sindikalnu organizaciju, ojačao partijsku jedinicu, pripremio i vodio štrajk, izborio Isplatu zaslужenih nadnica, ukratko — pokazao se sposobnim i spretnim rukovodiocem, kakvih je tada bilo malo. Broz je bio zapažen od rukovodilaca revolucionarnog pokreta Jugoslavije, ali i od režimskih vlasti; naglje i brže krenuo je prema rukovodećim mjestima u KPJ, zahvaljujući i prvom velikom uspjehu i to u Kraljevici, među brodogradilišnim radnicima. Tako je iz Kvarnerskog primorja otišao kao afirmiran radnički prvak, pa je već slijedeće godine postao organizacijski sekretar Mjesnog komiteta vrlo jake zagrebačke organizacije KPJ, rukovodilac dva sindikata radnika i jednog međustrukovnog odbora.

Josip Broz je prvu partijsku vezu u Kraljevici imao u Antunu Štefaniću, brodogradilišnom majstoru. To je bio, koliko za sada znamo, i prvi direktniji Brozov susret s Istrom i njezinim tadašnjim problemima. Hranio se i prvo vrijeme je stanovao kod Štefanića, kao i Brozova supruga Pelagijsa i sin Žarka, koji su u Kraljevici stigli nešto kasnije. Kod Štefanića je Broz prvi put susreo i dra Pavla Gregorića, liječnika, koji je do tada radio na jačanju komunističkog pokreta u ovome kraju. Štefanić je bio rodom s otoka Krka, koji je od Kraljevice udaljen svega stotinjak metara. Štefanić je postao brodograditelj — kao i njegov otac — u austrijskom Arsenalu u Pullu. Bio je član naprednog socijaldemokratskog pokreta austrijskog dijela Habsburške Monarhije te zbog toga i zatvaran. I u doba talijanske okupacije radio je u sindikatima, postao je član Socijalističke partije Italije, a u doba rascjepa opredijelio se za Komunističku partiju Italije. Krajem

1921. godine, međutim, morao je, kao i mnogi drugi Hrvati i Slovenci, otići iz Istre — stigao je u Kraljevicu.

Štefanić je odmah nakon dolaska Broza postao njegov vrlo dobar drug i pomoćnik u brodogradilištu, u sindikatu, u organiziranju i vodenju štrajka. Koliko nam je dosada poznato — prve podrobniye informacije o situaciji u Istri od 1918. do 1921. godine Broz je dobio upravo u Kraljevici od Štefanića. A taj metalски radnik imao mu je i šta pričati — ta bio je sudionik mnogih okršaja radnika u Puli s novim režimom, bio je svjedok terorističkih mјera koje su provodili kraljevski organi vlasti — civilni i vojni nad većinom stanovnika Istre koje su sačinjavali Hrvati i Slovenci, svjedok je bio i prvih fašističkih pohoda po Istri, sinhroniziranih s akcijama regularnih organa Kraljevine Italije i u savezništvu s njima. No, i tadašnja Rijeka (tada samo grad na desnoj obali Rječine) bila je blizu Kraljevice, pa je Broz lako i sâm mogao pratiti što se zbiva preko Rječine, kako se intenzivno provodi denacionalizacija, kako se razvija fašistička struktura društva, kako stradava radnička klasa — jer tadašnja je Rijeka od velikog cvatućeg pomorsko-industrijskog i lučko-trgovačkog grada madarske polovine gomleme Habsburške Monarhije postala periferijski gradić Savojske Monarhije.

Broz je formirao svoje stajalište o fašizmu, kojeg se, očito je, drži i slijedećih desetljeća. Jer, samo duboko poznavanje temelja fašističkog pokreta, a jedan od tih temelja izrastao je na bazi starog Ireditističkog pokreta upravo i u Istri, moglo je dovesti do stvaranja one jasne politike, koja je — uprkos ugovoru Staljin—Hitler i totalnoj dezorientiranosti mnogih komunista u svijetu — omogućila jugoslavenskim komunistima da ostanu budni i da i dalje smatraju fašizam za jednog od glavnih protivnika slobodoljubivog i naprednog radnog svijeta.

2.

Antun Štefanić bio je komunista, ali Hrvat, i nedobronamjeran čovjek mogao bi pomisliti da je bio pristran u informiranju Broza o zblivanjima u Istri koju je držala Kraljevina Italija. Međutim, ubrzo nakon dolaska u Zagreb, Broz je došao u kontakt i s Andreom Benussijem, članom KP Italije, Talijanom iz Vodnjana, istaknutim radničkim prvakom, koji je krajem 1926. godine morao pobjeći iz Istre u Kraljevinu Srbu, Hrvata i Slovenaca; uskoro je postao član KP Jugoslavije. Po zadatku koji je primio od samoga Broza, Benussi je sudjelovao u širenju partijske baze u Zagrebu, Štoviše — bio je i član čelije u kojoj je Broz bio sekretar. Benussi je pisao:

»Upoznao sam Tita — on je to borbeno ime kasnije uzeo — na sastancima čelije koji su se tajno ali redovito održavali u sjedištu Nezavisnih sindikata ili drugdje, kako je to zahtijevala opreznost. Broz je bio naš tajnik. Osim sindikalnih problema, najviše se raspravljalo o nutarnjim odnosima u Partiji, o odlučnom sukobu s desnim i lijevim frakcijama, o propagiranju KPJ među radničkim masama i djelotvornoj akciji koja bi izazvala sve veće simpatije prema njoj i podigla joj ugled i, naravno, stekla sto veći broj pristalica. Iz tog vremena u sjećanju mi je ostala željezna disciplina i uvjerljiva stvarnost djelovanja osnovnih organizacija. Drug Broz nije volio duge diskusije, nego bi podijelio zadatke zahtijevajući najveću točnost u radu. Vladalo je iskreno drugarstvo bez ikakvih zastranjivanja ili bilo kakvog isticanja...«.

Dakle, bila je to još jedna prigoda da Josip Broz upozna iz prve ruke, ovaj put od komunista talijanske narodnosti, sve ono o čemu je mogao čitati — o fašističkom »rješavanju« nacionalnog pitanja u Istri i drugim okupiranim krajevima, o slamanju radničkog otpora 20-ih godina, o ogromnim teškoćama s kojima se morao susretati radni čovjek Istre.

Broz je i dalje bio u kontaktu s emigrantima iz Istre i Slovenskog primorja; on je, na primjer, kao referent Balkanskog zemaljskog sekretarijata Kominterne i član Predstavništva KPJ u Kominterni suradivao s nizom naših i stranih komunista, a među njima i s Ivanom Regentom, sekretarom PK KPI za Julijsku krajinu 20-ih godina, koji je tridesetih godina bio u emigraciji u SSSR-u, davao je podrobnu karakteristiku za Savu Zlatića iz Bužešćine, glavnog urednika Novog studenta (1. listopada 1939. godine), itd.

Svi ti kontakti, između ostalog, dali su osnovu Titu da razradi svojevrsnu i originalnu politiku prema fašizmu uopće, da u prvi plan svoga rada, osim borbe za očuvanje jedinstva KPJ, u tridesetim godinama s velikim iskustvom i znanjem napiše niz tekstova, da i usmeno, osobno utječe na razvoj politike koja će u prvi plan izbaciti potrebu priprema za obračun s fašistima, kako s onima u zemlji tako i s onima izvan nje.

U tom kontekstu treba između ostalog, shvatiti i jedan od takvih obračuna — bio je to onaj s Istraninom dr Antonom Ciligom iz južne Istre; na tome ćemo se nešto duže zadržati, jer je u nas taj sukob slabo poznat.

Prvi put je na tu epizodu svraćena veća pažnja tek kada je nečavno započeto objavljivanje Sabranih djela Josipa Broza Tita. Međutim, to pitanje zaokupljalo je dio Titove pažnje pred četiri decenija — u drugoj polovini tridesetih godina, dakle u dijelu perioda njegovih golemih napora da obnovi snagu Partije, da je organizaciono učvrsti, da je pretvori u jaku političku snagu koja mora imati bazu u radničkoj klasi i u radnim slojevima jugoslavenskih naroda i narodnosti općenito.

U ljetu 1936. godine u zemlji je bio stvoren posebni Akcioni trockistički komitet KPJ; u Zagrebu, Beogradu i Mariboru 1937. i 1938. godine djelovalo su manje grupe ultraljevičara, sljedbenika Lava Trockoga i protivnika suradnje s demokratskim grupacijama koje su bile lijevo orijentirane. U tim trenucima u Jugoslaviji se pojavio dr Ante Ciliga sa Sjedovim, sinom Trockoga. Taj Hrvat iz Istre nije bio samo zabunu među Istrane, naročito među one brojne emigrante u Kraljevini Jugoslaviji, koje je fašistička Kraljevina Italija istjerala ili natjerala da napuste rodni kraj, već je pokušao nanijeti udarce direktno i samoj Komunističkoj partiji Jugoslavije. U akciju raskrinkavanja Cilige ušao je osobno i Tito.

Ante Ciliga nije bio osoba koja je mogla bitno utjecati na širi i duži revolucionarni hod radničke klase, ali njegova prošlost ipak je bila takva da je mogao povući za sobom jedan broj ljudi, naročito intelektualaca, i to ne samo Istrane; to je, opet, moglo izazvati negativne posljedice u trenucima Titove borbe za konsolidaciju redova Partije općenito, a posebno u vezi s tzv. sukobom na Ilevici.

Ciliga je iz Pariza stigao u Jugoslaviju 1937. godine, a u 43-em broju glavnog emigrantskog lista Istra iste je godine ugledni dr Mijo Mirković (popularan i kao Mate Balota) posvetio Ciligi cijeli jedan feljton; doduše, Mirković se potpisao kao »Miho Krvavac« a naslov članka bio je: »Istra se mijenja. Razgovori s Tonom Proštinicom«, ali istarski emigrantski svijet dobro je znao o kojim se osobama radi. Mirković, ugledni ekonomista, historičar, pjesnik i publicista, pisao je, dakle, 1937. godine o Ciligi ovako: »To je onaj isti — japeničarski sin, koji je bio odličan dok mostarske, pazinske i brnjenske gimnazije, koji zna kako izgledaju zatvori u Italiji, Čehoslovačkoj, Jugoslaviji i Sibiriji, vod pobuna i skitalica po evropsko-azijskom kopnu od pariške Seine do Jenisejske rijeke... On krhak uza svu svoju glomaznost htio je da se bori... protiv svjetskog kapitalizma i protiv Staljina u Isto vrijeme, pa se jedva izvukao iz Sibirije...«

Ne treba mnogo naglašavati u koliko su mjeri ove riječi istaknutog Istranina utjecale na dobar dio emigrantskog svijeta.

Međutim, Ciligu je u srpnju 1937. godine spominjala i samo moskovska Pravda, i to u više članaka pod naslovom »Špijunska Internacionala«; u njima je nazivan »vodom trockista u Jugoslaviji«, »špijunom talijanskog fašizma« i »agentom jugoslavenske policije«.

Tito je sigurno znao za tekst u Pravdi, mislimo da se u to ne mora sumnjati; nismo sigurni, međutim, da li je znao i za Mirkovićev članak u Istri. Za sada samo možemo pretpostaviti da je Tito pratio i Istru. Pretpostavljamo da je i to bio jedan od razloga da osobno krene u raskrinkavanje Cilige. Jer, očito je da je o Ciligi vladalo još uvijek vrlo visoko mišljenje — ono isto kakvo je i 1971. godine sudionik proštinskih događaja iz 1921. godine stari seljak Juraj Cvek iznio: »Naš cilj je bio Ciligin cilj, cilj Ante Ciliga, a njegov cilj je bio naš cilj: srušiti fašizam, uspostaviti socijalizam... Bili smo mi crvena vojska a fašisti su nas zvali 'ribeli', kao poslijе i partizane.« U svijest Istrana 30-ih godina Ante Ciliga ostao je svjetla figura velikog seljačkog borbenog pokreta jugozapadne Istre 20-ih godina; a u tim vremenima, sa mnogobrojnim složenim problemima, nije se bilo lako snaći ni jednom intelektualnom kapacitetu kakav je bio Mijo Mirković, koji je, međutim, iskreno poštovao i fanatično volio rad.

Edvard Kardelj je u rujanskom broju Proletera 1937. godine upozorio javnost na putovanje Cilige i sina Trockog u Jugoslaviju, nazivajući ih trockističko-fašističkim agentima; bila je to tada uobičajena terminologija. No, to očito nije bilo dosta. Tito je 11. siječnja 1938. godine obavijestio Vilhelma Picka, rukovodioča Balkanskog zemaljskog sekretarijata da se u beogradskom zatvoru »Glavnjača« nalazi dr Ante Ciliga; povezuju ga s djelovanjem trockističkih grupa u zemlji. Tito kaže: »Po svojoj vjerojatnosti i on ima pomoćnika, koji pokušavaju da nam naškode pod svaku cijenu. Takoder smatram da nastoje da u tu svrhu opet ožive u našoj firmi staru lijevu i desnu frakciju i tako oslabe firmu i onemoguće sprovodenje pravilne linije. U tom cilju iskorištavaju i vrlo poštene ali nepočudne elemente.« Tito je zatražio od drugova da se Ciliga raskrinka.

Vjerojatno krajem istog mjeseca, Tito je napisao i članak, koji je pod naslovom »Trockisti — agenti međunarodnog fašizma« objavljen u Proleteru (br. 1–2) za siječanj–veljaču 1938. godine. Tito u članku navodi primjere negativnog rada trockista u Španjolskoj, Kini i SSSR-u, kaže da su u Jugoslaviji »još odviše malobrojni da otvoreno istupe«, te da će nastojati izazvati »grupaške ili frakcijske borbe«. Tito upozorava i na Kardeljev članak; naglašava da Ciligin boravak u Jugoslaviji nije izazvao efekat, te da ga je Stojadinovićev režim zato i stavio u Glavnjaču, u kojoj se, inače, odlično osjeća; Tito za Ciligu kaže da je »Trockistički agent i špijun Mussolinija«, a sada treba dobiti aureolu mučenika. Tito smatra da će Ciligin pokušaj ostati pokušaj, te ističe: »Ali budimo budni prema toj zarazi, čuvajmo jedinstvo naše Partije, koje je tako teškim i krvavim mukama steceno, čuvajmo naše kadrove i vaspitavajmo ih i budimo nepomirljivi prema tim zločinačkim tipovima i svim vrstama štetočina. Svi pokušaji krvave reakcije nisu uspjeli da nas izvana unište. Neka se i ubuduće svi pokušaji trockističkih bandita razbiju na monolitnosti, disciplini i jedinstvu naše Partije.«

Istarski emigranti u Jugoslaviji tada su bili u previranju, Mirkovićeva spomenuta javna naklonost prema Ciligu bila je opasna, komunisti su tek počeli preuzimati neke pozicije u istarskim društvima od režimskih elemenata. Osim toga, trockisti općenito u zemlji imaju neke sljedbenike, naročito na sveučilištima. Tito je smatrao potrebnim da i po drugi put, osobno, javno apostrofira Ciligu,

ovaj put čak i u članku koji je u cijelini posvećen tome renegatu, ali je u prvome redu namijenjen stranome svijetu, naročito naprednoj javnosti. Tekst nosi naslov: »Protiv trockističkih špijuna i njihovih pomagača. Agent fašističke špijunske službe u ulozi 'pisca'«; vjerojatno je pisan u Zagrebu, polovinom svibnja 1938. godine, a objavljen je na njemačkom jeziku u organu Kominterne Rundschau (br. 31) 9. lipnja iste godine.

Tito ističe na početku članka da organ francuske Socijaldemokratske stranke Populaire nema pravo kada hvali Ciliginu knjigu »U zemlji velike prevare«, koju je na francuskom jeziku izdao Gallimard početkom 1938. godine i u kojoj vrijeđa i SSSR i komunizam i radni svijet općenito. Zatim, Broz podrobno objašnjava tko je zapravo Ciliga — da se 1919. godine uvukao u KPJ, da je godine 1921. bio jedan od voda seljačkog ustanka u Puljštini, da je ustanak ugušen u krvi, ali da je Ciliga lako emigrirao u Jugoslaviju, da je 1925. godine protjeran u Italiju, ali da je samo kraće vrijeme bio protjeran te da su mu talijanski fašisti dali čak i pasoš, da nije bio član Politbiroa KPJ, kako tvrdi, da je 1926. godine emigrirao u SSSR i postao član SKP(b), da je počeo frakcionašti i organizirati trockističke grupe, da je godine 1929. isključen iz SKP(b), uhapšen, te da je 1936. godine dobio od talijanskog poslanstva u Moskvi pasoš i od tada neometano putuje kao agent OVRE i Gestapoa. Tito dalje kaže da je Ciliga postao jedan od voda tzv. trockističkog centra, da je u pariškoj bazi bio zadužen za Balkan, te da se u zadnje vrijeme za ovo područje naročito zanimaju i Rim i Berlin. Ciliga je sa Sjedovim, sinom Trockoga, prošle godine stigao u Jugoslaviju u skladu s planovima njemačke špijunske baze u Beogradu i poslanika fon Nojhauzena. Tito upozorava i na zanimljivu činjenicu — jugoslavenske su vlasti svojedobno protjerale iz zemlje Ciligu kao opasnog komunista, a sada ga puštaju da slobodno po zemlji organizira trockističke, provokativne grupe. Josip Broz kaže dalje da grupe pod Ciliginim rukovodstvom rade protiv narodnofrontovskog pokreta, opozicione Demokratske stranke, uspostavljanja diplomatskih odnosa sa SSSR-om i »protiv orientacije Jugoslavije na demokratske zemlje«. Sve to koordinira Akcioni trockistički komitet KPJ. Ciliga se u Beogradu sporazumio i s Antikominterskim komitetom, koji je objavio Ciligine antisovjetske članke. Tito zaključuje: »Jugoslavenski radnici ne sumnjuju ni trenutak u to da je Ciliga tajni agent i provokator, koji je već dugo u najmu fašističkih agresora i koji u zemljama Balkana čini svoja nedjela.«

Josip Broz Tito je i u »Izvještaju o Partiji«, koji je pisan u Moskvi na početku 1938. godine, spomenuo da poznati komunista Brajer u Zagrebu »u svojoj knjižari prodaje knjige A. Cilige i druge trockističke spise«.

Ante Ciliga je u zagrebačkom časopisu Nova Evropa (br. 3) 1938. godine pokušao odbaciti optužbe moskovske Pravde. Ističao je da se »politički i organizacioni razišao s Trockim još 1932., dakle, četiri godine prije moskovskih procesa.« To je, zapravo, kako Ciliga 1943. godine piše, bilo doba njegova tamnovanja u Sibiru, kada se razišao ne samo sa staljinizmom, već i s lenjinizmom, s komunizmom i »s politikom uopće«, te kada je dao javnu izjavu svojim »zatvoreničkim drugovima o mom razlazu sa komunizmom, o mom istupanju iz svih komunističko-opozicionih i uopće političkih organizacija...«

No, očito je da tvrdnje Cilige 1938. i 1943. godine nisu bile točne, a to govori i njegova djelatnost općenito. Miroslav Bertoša je 1972. godine uočio: »Deformacije ruske stvarnosti 30. godina Ciliga ne shvaća i ne tumači kao staljinističke deformacije već ih proglašava deformacijama karakterističnim za socijalističko i komunističko društvo uopće. Dok su mnogobrojni ruski i inozemni komunisti i poslijе dvadeset godina provedenim u Staljinovim sibirskim logorima,

proživjevši veća osobna stradanja i strašnije obiteljske tragedije od Cilige, sačuvali vjeru u komunizam. Ante se Ciliga vratio u Evropu ne samo kao kritičar staljinizma nego i kao protivnik komunizma uopće». Dakle, Tito je imao razloga da osobno uđe u raskrinkavanje takvog »političara«, koji se skladno uklopio u situaciju o kojoj sâm Tito nedavno kaže:

»S obzirom na dugotrajanu neizvjesnost u kojoj se nalazila naša Partija i na opasnost da bude raspuštena od strane Kominterne, što su iskoristili pojedini elementi za svoju frakcionašku, destruktivnu akciju, i s obzirom na kolebanja, naročito u redovima intelektualaca, izazvana prvenstveno nekim zbivanjima u SSSR, naša Partija se našla pred najtežim zadatkom — da očuva jedinstvo svojih redova.

Jedinstvo Partije i cijelog revolucionarno-demokratskog pokreta bilo je utoliko neophodnije što se naša zemlja nalazila neposredno pred fašističkom agresijom i pred opasnošću zavodenja totalitarnog sistema vladavine po uzoru na fašističke zemlje, uz ozivljavanje najgorih strana šestostanuarske diktature. Stoga je svaka nevjerica u socijalizam ugrožavala jedinstvo revolucionarnih redova i objektivno je služila neprijatelju. Iz tih razloga smo, vodeći energičnu borbu za jedinstvo Partije, te pojave kvalifikovali kao trockizam ili liberalizam i neshvatanje osnovnih zadataka Partije, koja je stajala neposredno pred revolucijom.

Medutim, bez obzira što pojedinci nisu odmah shvatili suštinu i smisao tadašnje borbe naše Partije, oni su u svojoj većini ostali na pozicijama našeg revolucionarnog pokreta«.

Jedan od rijetkih koji nije ostao na tom putu bio je Ante Ciliga. Štoviše, njegova kasnija politička djelatnost gotovo da potvrđuje tvrdnje da je 30-tih godina zaista bio fašistički a ne samo trockistički agent. Naime, suradivao je za drugog svjetskog rata s ustašama, god. 1943. omogućeno mu je u Zagrebu da objavi antikomunističku brošuru »Deset godina u Sovjetskoj Rusiji«, no, na vrijeme je shvatio da tzv. »Nezavisna Država Hrvatska« nema dugi vijek, prebacio se u Italiju, povezao se s klerofašistima, uređivao i izdavao najreakcionarnije, hrvatske, nacionalističke publikacije, te se redovno ističe protivnikom svega onoga što radi jugoslavenska zajednica naroda i narodnosti. Ali, činjenica jeste — već na IV zemaljskoj konferenciji koja je 1934. god. održana u Ljubljani govorenje je o »padajući niza Partiji odanih drugova u emigraciji... na lepak trockista (Cilige i Dragića) ...«; medutim, nije ništa bitnije učinjeno da se spriječi njihova djelatnost. Tek Titova odlučna intervencija učinila je kraj Ciligoj destruktivnoj ulozi u redovima radničke klase Jugoslavije. Tek od njegova kratkog ali umješnog i oštrog obračuna, skinuta je aureola ovom Istraninu kao komunističkog mučenika, on nije više ni epizodni faktor u hrvatskom, odnosno u jugoslavenskom javnom životu a što je, očito, želio biti. A mogao je i biti; to svjedoči i spomenuti Mirkovićev tekst, jer ne treba zaboraviti — Mirković je i 1918. god. u puljskom Hrvatskom listu objavio podlistak »Pismo barba Mate Balote zrmanu Toni Proštinaru na Moravu«, tj. Ciligi koji je tada bio u Brnu, u Moravskoj, u kojem opisuje teške prilike na Bujštini u Istri. Ciliga je 20-ih i 30-ih godina bio poznata ličnost, jedan od rijetkih Istrana intelektualaca i — još k tome — s doktoratom; toj se ličnosti vjerovalo i trebalo ga je zaista do kraja raskrinkati kako ne bi mogao predstavljati opasnost. To je Tito učinio brzo, energično, u kratko vrijeme i uspješno. Doduše, Mijo Mirković je i sam raskrstio s Ciligom već 1938. godine, ali vjerojatno više iz pjesničke sujete nego iz političkih razloga; naime, Ciliga je vrlo kritički ocije-

nio Balotinu knjigu pjesama »Dragi kamen« — jedan od kamena temeljaca poetskog stvaralaštva na čakavštini — pa je došlo do javne polemike.

Uza svu tadašnju epizodnost Ciligine pojave, u kontekstu situacije Titova akcija bila je od dalekosežnog i sveobuhvatnog značenja. Naime, ne treba zaboraviti da je to doba približavanja talijanskog i jugoslavenskog vladajućeg režima, da su sklopljeni sporazumi Ciano — Stojadinović, da je treći val istarskih emigranata — u doba španjolskog i etiopskog rata — upravo stizao u Jugoslaviju, da se Italija intenzivno spremala za svjetski rat, da u te svrhe mobilizira i Istrane i privredne kapacitete Istre. Ciligino djeđovanje išlo je u korist fašizma, a u Istri se taj režim već smatrao potpunim gospodarem; sada mu je preostajalo da krene dalje, i preko rapallske granice, u zaposjedanje i drugih hrvatskih i slovenskih, odnosno jugoslavenskih zemalja.

I na kraju, potrebno je reći da je Josip Broz Tito u negativnom svjetlu apostrofirao Antu Ciligu i na V kongresu Komunističke partije Jugoslavije. Na tom skupu jugoslavenskih komunista, koji je donosio odluke od povijesnog značenja, kada se pružio otvoreni otpor Staljinovu pritisku, Tito je odlučno odbio i sve druge pritiske. Okrenut budućnosti, on je odlučno osudio i sve ostatke prošlosti koje su vodili natrag i kočili revolucionarne tokove jugoslavenskih naroda i narodnosti. Govoreći o frakcionaškoj borbi u redovima KPJ dvadesetih godina, o »desnicu« i o »ljevičicu«, Tito je tom prigodom rekao: »Sve je to bilo razlog da je u redovima partijskog članstva raslo nezadovoljstvo i protiv jedne i protiv druge frakcije, kao i protiv kontrarevolucionarnog trockizma Antuna Cilige, koji se lijepio uz lijevu frakciju«. Od toga »ljevičarskog« kruga u KPJ do prelaska u sasvim desni, ovaj put čak fašistički tabor — bio je to put dr. Antuna Cilige, ličnosti gotovo bez primjera u novijoj istarskoj povijesti, čovjek koji je — kako kaže dr. Fikret Ješić-Bulić — »preko 'Spremnosti' apelirao na Istrane u NDH, posebno u Zagrebu, prvenstveno na intelektualce, da se što spremnije uključe u propagandu za uspostavu i jačanje ustaških političkih i kulturnih pozicija u Istri«. U tom smislu je, na primjer, objavio članak u tom poznatom Pavelićevu glasilu 19. rujna 1943. godine. Dakle, bilo je to svega šest dana nakon što je Okružni NOO za Istru donio i objavio povijesnu odluku o sjedinjenju Istre s maticom zemljom Hrvatskom u novoj Jugoslaviji, izražavajući na taj način prave osjećaje naroda Istre.

Josip Broz Tito u svojim radovima iz tog razdoblja — tridesetih godina — ne posvećuje mnogo riječi Istri u do sada poznatim materijalima. Takav je slučaj i s proglašom Osnivačkog kongresa Komunističke partije Hrvatske, koji je pisao u Zagrebu krajem srpnja 1937. godine, redigirao u Parizu u drugoj polovini listopada, i objavio u novembarskom broju Proletera. Ta činjenica je vrlo zanimljiva; zašto je kazano samo ovo: »Sudbinu Abesinije, Španjolske, Kine i naše mukotrpne Istre — takvu sudbinu spremi fašizam i hrvatskom narodu«. Ali, treba imati na umu: upravo tih godina najbliži Titov suradnik Kardelj objavio je veliku studiju u kojoj je ukazao na svu složenost problematike koju za sobom nose Istra, Slovensko primorje i susjedni krajevi u Kraljevini Italiji. Tito je odavno bio načistu s etničkom situacijom u Istri, a da se i ne govori o prirodi i djelu fašizma u tom kraju i općenito. Tito se i osobno uvjерavao u tešku situaciju u Istri i Slovenskom primorju — iz Rijeke je putovao vlakom preko Trsta za Veneciju, a, osim toga, on se prisjeća i jednog putovanja brodom uz zapadnu obalu Istre u drugoj polovini 30-ih godina kada su maltretirani slovenski putnici samo zbog toga jer su govorili materinjim jezikom. Vjerojatno se smatralo da u proglašu koji je pročitan u Anin Dolu kod Samobora 1937. godine — na Osnivačkom kongresu KPH Hrvatske, u radu kojeg je sudjelovao i Tito — nije ni trebalo tada više govoriti jer

riječi »naša mukotrpna Istra« — s naglaskom na »naša« — objašnjavaju upravo sve: jasno je da Tito smatra taj kraj jugoslavenskim teritorijom, te da je to područje podvrgnuto u Kraljevini Italiji teškom tretmanu. U tom istom proglašu Tito ističe kako hrvatskom narodu »prijeti i druga, još veća opasnost — Hitler i Mussolini, zakleti neprijatelji narodne slobode...«. U proglašu CK KPJ narodima Jugoslavije koji je napisan u ožujku 1938. god. u Parizu, upozorava se da su nacističke jedinice, nakon okupacije Austrije, na granicama Jugoslavije. U proglašu se izričito obraća jugoslavenskom narodu, radnicima, seljacima i građanima, te upozorava da jedan dio slovenskog naroda »već gazi peta Hitlera i Mussolinija«; pod ovim riječima očito se misli i na goričko i istarsko (slovensko) područje. Poziva se slovenski narod: »Onemogući izdajničku politiku Korošca i združi svoje snage s bratskim hrvatskim i srpskim narodom i zajednički branite slobodu Slovenije i Jugoslavije.«

Tito je u svibnju 1940. god. u Proleteru u ime CK KPJ dao i »Odgovor svim ratnim huškačima i klevetnicima naše Partije«, izražavajući zabrinutost koja se »Naročito osjeća kod nas u Jugoslaviji, koja se ne može pohvaliti da se graniči s prijateljskim zemljama, već, naprotiv, s državama koje su do danas u raznim oblicima ispoljavale svoje pretenzije na Jugoslaviju ili na njezine pojedine pokrajine, bez obzira na njihove suprotne izjave«. U prvom redu Tito je — pri pisanju te rečenice — mislio na Kraljevinu Italiju. Naime, fašistički je Savojski Imperij počeo zaokruživati Jugoslaviju tako da ju je držao u klijesićima ne samo sa zapada nego i s juga, jer je u travnju 1939. god. anektirao i Kraljevinu Albaniju. No, na razbijanju Kraljevine Jugoslavije radilo se i iznutra, pa je Tito, upozoravajući na petu kolonu, objavio članak u Proleteru, kao i u organu CK KPH Srp i čekić, u kojem naglašava da slovenski i hrvatski svećenici koriste i crkvu radi propagande u korist nacista i fašista. Tito naglašava: »Slovenački klerikalci otvoreno rade na tome da i ovaj dio Slovenije doživi istu sudbinu kao Istra i Koruška«. Očito je da je u skladu s tim Tltovim naporima da pripremi Partiju i zemlju za rat s budućim agresorima bila i akcija Pinka Tomažića, kada se ovaj vratilo iz emigracije u Jugoslaviju natrag u Julijsku krajinu, kada je pledirao za stvaranje jedinstvene slovenske fronte, udružene s talijanskim proletarijatom, i za stvaranje sovjetske Slovenije, odnosno da se treba pripremati i za oružani »ustanak Slovenaca u Italiji koji će izbiti u trenutku talijanskog napada na Jugoslaviju«.

Dakako, u ovom prilogu nije izneseno sve iz odnosa Tito — Istra između dva svjetska rata, još uvijek ostaje niz otvorenih pitanja. Jer, kao što je vidljivo, ovaj prilog samo je prvi, načelnii pristup odgovoru na neka od pitanja, ali možemo se nadati da će bliža budućnost omogućiti da se dode i do većih i širih rezultata. Jer, koliko nam je poznato, do sada u jednoj cjelini nije znanstveno i stručno obradeno pitanje koje govori o odnosu Josipa Broza Tita prema Istri između dva svjetska rata. Zbog toga je ovaj kratki članak samo prvi pokušaj da se bací nešto više svjetla i na taj odnos, točnije rečeno — da potaknemo i sebe i druge na intenzivniji rad na tome polju.

IZBOR IZ LITERATURE

- Andrea BENUSSI — Alessandro DAMIANI, *La mia vita per un'idea. Rovinj, Centro di ricerche storiche*; Rijeka, Edit 1973. (Monografie; 3).
- Andrea BENUSSI, *Ricordi di un combattente istriano*. Zagreb, Zora 1951. (Biblioteca italiana; 2).
- Andrea BENUSSI, *Uspomene jednog borca*. Rijeka, Edit 1954.
- Andrea BENUSSI, *Zivot za jednu ideju*. Rijeka, Centar mladih 1976.
- Josip BROZ Tito, *Sabrena djela*. Beograd, Izdavački centar »Kommunist«; Beograd, Beogradski izdavačko-grafički zavod; Zagreb, »Naprijed«; Beograd, Institut za savremenu istoriju, knj. 1—4, Beograd 1977, knj. 5, 1978.
- Miroslav BERTOSA, *Proština 1921. Antifašistički pokret seljaka jugoistočne Istre*. Pula, NIPP »Glas Istre« 1972. (Biblioteca »Istarski mozaik«).
- COMPENDIO** storico della Lega dei comunisti della Jugoslavia. Rijeka, Edit 1964.
- Lavo CERMELJ, *Sloveni in Hrvatija pod Italijo med obema vojnoma*. Ljubljana, Slovenska matica 1965.
- Pero DAMJANOVIC, *Tito pred temama istorije*. Beograd, Institut za savremenu istoriju 1972; 2. izd., Beograd, Biblioteka savremenih istorijskih tema, Institut za savremenu istoriju I »Narodna knjiga«, Novi Sad, »Dnevnik«, Skopje, »Neša knjiga« 1977.
- Vladimir DEDIJER, *Josip Broz Tito. Contributi per una biografia*. Rijeka, Edit 1953.
- Vladimir DEDIJER, *Josip Broz Tito. Prilizi za biografiju*. Beograd, Kultura 1953.
- Vladimir DEDIJER, *Josip Broz Tito. Prispevki za življenjepis*, 1. knj. 2. razš. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1972.
- 240 [DVIVESTO CETERDESET] godina brodogradnje u Kraljevcu. 1729—1969. Kraljevec, Odbor za proslavu 240-godišnjice osnutka brodogradilišta 1969.
- ISTRA** i Slovensko Primorje. Borba za slobodu kroz vječove. Beograd, Rad 1952.
- Bosiljka JANJATOVIC — Petar STRČIĆ, Komunistički pokret u riječkom području od 1929. do 1941. godine. Prilog za načrt povijesti, v: Dometi, (Rijeka) IX (1976), 8—10, str. 131—148.
- Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941—1945*. 1. izd. Zagreb, Liber i Školska knjiga 1977; 2. izd. 1978. (Monografije-biografije; 5).
- Ivan JELIĆ, Komunistička partija Hrvatske 1937—1941. Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske 1971.
- Milica KACIN-WOHIN, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921—28*. Ljubljana, Založba Lipa, Založništvo triškega tiska, Institut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani 1977. (=Zgodovina Slovencev 1918—1945; 1 in 2).
- Edvard KARDELJ, *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*. Ljubljana, Naša založba 1939; 2. dopolnjena izd.. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1957; 3. pregledana in dopolnj. izd., 1970.
- Edvard KARDELJ, *Razvoj slovenskog nacionalnog pitanja*. Beograd, Kultura 1958.
- KOMUNISTIČKI pokret i socijalistička revolucija u Hrvatskoj. Zagreb, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske 1969.
- V. [PETI] kongres Komunističke partije Jugoslavije 21.—20. jula 1948. Stenografske bilješke. Zagreb, Kultura 1949.
- PREGLED istorije Saveza komunista Jugoslavije. Beograd, Institut za izučavanje radničkog pokreta 1963.
- PREGLED povijesti radničkog pokreta I NOB-a. Posebni otisak iz časopisa Dometi (Rijeka) IX 1976 8—9—10. (O Rijeći i riječkom području).
- RADNIČKI pokret Hrvatskog primorja, Gorski kotara I Istri 1919—1941. Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta I NOR-a Istri, Hrvatskog primorja I Gorskih kotara u Rijeci, Zbornik, sv. 1, 1970.
- Ivan REGENT, *Poglavlja iz boja za socializem*. Ljubljana, Cankarjeva založba 1958, knj. [1]; 1960, knj. 2; 1961, knj. 3.
- SLOVENSKA** Istra u boju za slobodo. Prispevki in gradivo za krajevno zgodovinol. Koper, Založba Lipa 1976.
- SLOVENSKO** Primorje in Istra. Boj za slobodo skozi stoletje. Beograd, Rad 1953.
- Mihail SOBOLEVSKI, Ogulinski proces Josipu Brozu. Zagreb, »August Cesareo« 1976. (Biblioteka Svjedočanstva iz revolucije).
- Mihail SOBOLEVSKI, Ogulinski proces Josipu Brozu Titu 1927. Ogulin, Očulinski obor SUBNORA- 1968.
- Mihail SOBOLEVSKI, Ogulinski proces 1927. Josipu Brozu i grupi komunista i simpatizera KPJ iz Hrvatskog primorja, v: Dječinost KPJ na području Karlovca, Kordun, Like i Popuklja, Karlovac, Historijski arhiv, Zbornik, sv. 1, 1969.
- Petar STRČIĆ, Josip Broz nel Litorale Quarnerino (1925—1939). Rijeka, La Voce del Popolo 25. V. 1977 no. 120, pg. 13—15.
- Petar STRČIĆ, Josip Broz Tito u Kvarnerskom primorju (1925—1939). Zagreb, Nastave povijesti, sv. 3—4, 1977, str. 145—151.
- Petar STRČIĆ, Josip Broz Tito na otoku Krku između dva svjetska rata. Krčki zbornik (Krk) sv. 5 1972, str. 17—83.
- Petar STRČIĆ, La lotta di Josip Broz Tito per l'Istria sul piano della politica estera dal 1941 al 1945. Rijeka, Centro editoriale di Fiume 1978 (Biblioteca »Documenti«; 2).
- Petar STRČIĆ, Radnički, antifašistički, komunistički i narodnooslobodilački pokret Istri, Kvarnerskog primorja i Gorskih kotara. Prilog bibliografiji. Knjige i brošure. Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta I NOR Istri, Hrvatskog primorja I Gorskih kotara 1980. (Posebne izdanja; 9).
- Petar STRČIĆ, Tito u Primorju između dva svjetska rata. Istra (Pula) 1977 4 str. 1—39.
- Petar STRČIĆ, Titova vanjskopolitička borba za Istru 1941—1945. godine. Forum (Zagreb) 1978 knj. XXXVI sv. 9 str. 314—335.
- Petar STRČIĆ, Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine. Rijeka, Izdavački centar Rijeka 1978. (Biblioteca »Documenti«; 1).
- Petar STRČIĆ, Vanjskopolitička borba Josipa Broza Tita za Istru od 1941. do 1945. godine. Prilog za bibliografiju. Dometi (Rijeka) 1978. 9—10—11 str. 59—84.
- Darko STUPARIĆ, Revolucioner i bez funkcija. Rijeka, Otokar Keršovani Opatija 1975 (»Svjedočanstva«).
- TITO. Istra—Hrvatsko primorje—Gorski kotar. Rijeka, Centar za historiju radničkog pokreta I NOR Istri, Hrvatskog primorja I Gorskih kotara 1977 (Posebno Izdanje; 6).

ABOUT JOSIP BROZ'S OPINION CONCERNING ISTRA IN THE PERIOD FROM WORLD WAR I TO WORLD WAR II
 (Summary)

Josip Broz got acquainted with the situation in Istria in the period after World War I. He became informed about the situation in Istria after World War I by Antun Štefanić, a wharf labourer in Pula, who escaped from the Fascist repression. He was employed at Kraljevica and in 1925–26 he became the first political collaborator of Josip Broz when he came here to reorganise the syndicate and to reinforce the organisation of the Communist Party of Yugoslavia. Since that time, Josip Broz regularly followed the political events in Istria and the Slovene Littoral (among others it was Andrea Benussi who was also informing Josip Broz in the 20s in Zagreb and who had also escaped from Istria and became a member of the Party cell). Josip Broz travelled through Istria by land and by sea and could personally see the terrible Fascist oppression in Istria and in the Slovene Littoral under the Fascist rule of the Kingdom of Italy. Josip Broz's policy towards Fascism in the second half of the thirties, and also later, originates in his knowledge dating from the twenties.

The contribution also deals with decisive steps made by Tito in the second half of the thirties, in the period when he struggled to consolidate the Party ranks and to transform them into a mobile proletarian force; namely, at that time Trotskists attempted to participate in the political life of Yugoslavia, and the chief of them was the Istrian A. Ciliga. Tito was quick to unmask Ciliga who later on, in the course of the War, joined the Fascist ranks (among Pavelić's «ustashi»). In the continuation, the paper delves with Tito's cooperation and contacts with other Croats and Slovenes from the then Fascist Julian March, as well as with his attitude towards Istria on the eve of the attack carried out by the Kingdom of Italy on the Kingdom of Yugoslavia.

The present text is the first contribution towards the topic indicated in the title. A part of the material used here for that purpose became known only after the publication of Tito's «Collected Works».

France Klopčič

**NACIONALNA POLITIKA SLOVENSKIH KOMUNISTOV IN
 NJEN ODMEV V KOMUNISTIČNI STRANKI ITALIJE V
 LETIH 1923 — 1930**

Podobno slovenski socialdemokratski stranki, ki je od ustanovitve leta 1896 skozi dve desetletji vključevala v svojo razredno, socialistično politiko ne-prestano tudi napore za nacionalno svobodo Slovencev, se je prav tako komunistična stranka od ustanovitve leta 1920 dalje nepretrgoma zavzemala za narodno svobodo Slovencev. K temu ju je siliš položaj, v katerem je bil slovenski narod pred prvo svetovno vojno in po njej: bil je predmet nacionalnega zatiranja in izkorisčanja ter vadljanja med imperialističnimi državami zanj in za njegovo pomembno ozemlje.

Če prav na kratko označim nacionalno politiko slovenske komunistične stranke leta 1920 — na Primorskem je takrat še ni bilo — moram omeniti dvoje stališč. Glede na revolucionarni razvoj v Italiji, ki je nakazoval možnost proletarske revolucije, kar bi utegnila kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev izrabiti za oboroženo intervencijo z izgovorom, da gre za osvoboditev »lastnih bratov«, je ljubljansko strankino glasilo »Rdeči prapor« poudarjalo, da delovno ljudstvo noče »nacionalistične vojne« ter opozorilo: »In rabelj našega primorskega ljudstva bi bil oni, ki bi ga šel osvobojati od komunizma«.¹ Kar se tiče položaja v sami kraljevini SHS, je pri komunistih prevladovalo stališče o »sovjetski Jugoslaviji«. S tem je bila nakazana prihodnja ureditev odnosov med narodi v Jugoslaviji. Kajti sovjetska ureditev je neločljivo nosila s seboj osvoboditev narodov in njihovo povezovanje v federacijo »nacionalnih socialističnih republik«, to je po načelih, ki jih je oktobrska revolucija v Rusiji razglasila sredi novembra 1917 z deklaracijo pravic narodov Rusije in uresničila januarja 1918 z ustanovitvijo Socialistične federalivne sovjetske republike Rusije. Računajoč z možnostjo revolucionarnega razvoja v Evropi, se je ta rešitev narodnega vprašanja zdela realna v skorajšnji prihodnosti.²

Toda revolucionarno vrenje po prvi svetovni vojni je pologoma plahnelo in k letu 1921 splahnelo. Pričakovati socialistično revolucijo v Evropi ni bilo več mogoče. Revolucionarne sile so bile poražene. Meščanstvo si je opomoglo, se utrdilo in prešlo v protinapad. Čuteč svojo moč je pregnalo z oblasti celo socialdemokratske stranke. Kapitalistični red se je stabiliziral.

Novi položaj je terjal novo preureditev vrst delavskega razreda: ozdravitev od razoračanj po porazih, utrjevanje bojne avantgarde, ki je ostala zvesta ciljem emancipacije delavstva, premagovanje pasivnosti med delovnim ljudstvom, pri-

¹ Rdeči prapor, Ljubljana, št. 17 z dne 20. julija 1920, članek »Italija, proletarska revolucija in naša buržazija«, podpis D. G.

² Leta 1919 je v Ljubljani izšla brošura »Ustava Ruske socialistične federalivne sovjetske republike«. Seznanjal je slovensko javnost z osnovnim zakonom sovjetske države. To je bil tudi prvi izvirni tekst v Sloveniji o Sovjetski Rusiji. Takrat ni bilo dvomov v sovjetsko nacionalno politiko, kakor obstajajo danes. Današnja indoktrinacija ne more biti merilo za dogodek pred šestdesetimi leti.

dobivanje privržencev in zaveznikov za dolgorajnejšo borbo itd. Za to novo strategijo in taktiko ob nespremenjenih ciljih je bilo potrebno natančno spoznati položaj v deželi, ugotoviti razmerje sil v družbi, odkriti razvojne težnje v njej in vplivati na te težnje z delom za revolucionaren izid, za nove preobrazbe, a s tem tudi določiti naloge za dosego ciljev.

Ta težaven in odgovoren proces je Komunistična stranka Jugoslavije obvaledala v letih 1922 in 1923, zlasti z obsežno, načelno diskusijo o vseh pogledih na tedanjo družbo, ki se je odvijala v drugi polovici leta 1923. To razpravljanje je zaključila III. vsedržavna konferenca KP Jugoslavije januarja 1924 s sprejetjem vrste programskih sklepov in organizacijskih ukrepov.

Med temi sklepi zavzema na novo sprejeta nacionalna politika jugoslovenskih komunistov opazno mesto; pomenila je senzacionalen prevrat v idejnopolitičnih presojah o usodah narodov v Jugoslaviji. Ustvarjena je bila marksistična in leninistična podlaga za tedanjo in poznejšo politiko KPJ v vseh nacionalnih zadevah.

Tretja vsedržavna konferenca je namreč videla v tedanji kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev nehomogeno narodno državo, v kateri biva več narodov in narodnih manjšin in »vladajoči razred enega (srbskega) naroda zatira druge narode«.

Po ugotovitvi takšnega stanja se je konferenca oklenila načela samoodločbe narodov in sklenila

»priznati vsakemu narodu pravico do suverenosti pri določanju svojih odnosov, torej tudi pravico do svobodne odcepitve in do ustanovitve svoje posebne države oziroma do pridružitve svoji nacionalni državi«, pri čemer je konferenca pripomnila, da »odcepitev ni zmerom smotrna«.³

Konferenca je ocenila zedinjenje jugoslovenskih narodov kot pozitivno dejanje:

»Zedinjenje srbskega, hrvaškega in slovenskega naroda v skupno državo odseva smer zgodovinskega napredka in hkrati koristi proletarskemu razrednemu boju. Da bi pa zedinjenje izvršilo svoje poslanstvo, mora skupna država temeljiti na prostovoljni zvezi in na enakopravnosti vseh članov, česar doslej ni bilo.«⁴

Izhajajoč iz takšne ocene, se je tretja konferenca izrekla — ob svobodnem odločanju vsakega naroda — za sožitje jugoslovenskih narodov, za »njihovo prostovoljno federativno (zvezno) državno zedinjenje kot najprimernejšo obliko za gospodarski in kulturni razvoj tako celote kot posameznih delov.«⁵

Kakor vidimo se kot prvine v nacionalni politiki KPJ opredeljujejo štiri načela: prvič, samoodločba narodov, drugič, pravica narodov do odcepitve od obstoječe države, kar ne pomeni obveznosti odcepitve, tretjič, pravica narodov do svoje nacionalne države in četrtič, federativna povezava svobodno odločajočih se narodov.

Kako temeljite so bile te prvine nacionalnega programa KPJ in kako veljavne so bile za vse pripetljaje bodočega razvoja, priča predstava o prihodnosti Jugoslavije — če se narodi »nesebično in brez predsodkov« odločijo — ki naj bi kot svobodna federacija vključevala Srbijo, Hrvatsko, Bosno in Hercegovino, Črno goro, Makedonijo, Slovenijo in Vojvodino.

³ Istoriski arhiv KPJ, tom II, Beograd 1949, str. 70.

⁴ Prav tam, str. 71.

⁵ Prav tam.

Tako je pisalo legalno glasilo slovenske komunistične stranke »Glas svobode« dne 3. januarja 1924, na večer pred tretjo vsedržavno konferenco.

Če izpustimo Vojvodino, se pred 55 leti zamišljena državna ureditev Jugoslavije popolnoma ujema s sedanjo federativno ureditvijo.

Prenikavo so gledali slovenski komunisti v razvoj družbe!

Avtor članka v »Glasu svobode« je bil Dragotin Gustinčič, kakor je bil on tudi pisec omenjenega članka leta 1920 v »Rdečem praporu«. Na podlagi teh dejstev, ki jim lahko priključimo še druge, **smemo imeti Dragotina Gustinčiča za idejnega ustvarjalca nacionalne politike slovenskih komunistov.**

V marksistično smer reševanja nacionalnega vprašanja Slovencev je leta 1922 in 1923 tipal tudi Lovro Klemenčič, vendar ne tako jasno in dosledno kot Dragotin Gustinčič in brez realističnega vizionarstva, ki veje iz spisov Dragotina Gustinčiča.

Razume se, resolucija o nacionalnem vprašanju, ki jo je sprejela III. vsedržavna konferenca KPJ januarja 1924, vsebuje tudi naloge za obrambo zatiranih narodov v vsakdanjem življenju in v javnosti, za enakopravnost, zoper šovinizem in krivičnost v gospodarskem, političnem, kulturnem in upravnem sistemu, zoper centralizem, za najširšo krajevno avtonomijo itd.

Tako izdelana strategija in taktika jugoslovenskega komunizma v nacionalnih zadevah je prejela podporo Komunistične internacionale; še več, spomladi 1925 je postala predmet študija in diskusije v vodstvu internacionale ob udeležbi najspodbujnejših zastopnikov številnih partij.

Ni torej čudno, če sta dva slovenska komunista iz Trsta oziroma Slovenskega primorja, Vladimir Martelanc in Albin Vodopivec, ko sta poleti 1923 obiskala Ljubljano, našla tu »že bolj pripravljena tla« za »pametno narodno politiko«, ki je »za proletarsko revolucijo ogromnega pomena«. Vladimir Martelanc in Jože Pertot, urednik tržaškega »Dela«, sta v tem času postala prepicana — zaradi članka Djura Cvijića v zagrebški »Borbì« in zaradi lastnih izkušenj — »da si moramo tudi mi izdelati svoja konkretna stališča v nacionalnem vprašanju, kajti izogibati se mu kakor doslej bi dejansko pomenilo, da smo se osamilili znotraj slovenskega političnega življenja in bl dali našim nacionalistom možnost, da se upravičeno nazivajo, »vrhovne predstavnike slovenskih nacionalnih interesov v Italiji«.⁶

Izraz »izogibati se« nacionalnemu vprašanju, ki ga tu rabi V. Martelanc, je odločno premil. Tržaško »Delo«, glasilo slovenskih komunistov v Trstu in Primorju, je razglašalo anacionalna stališča, pri tem s takšno vehemenco, kakor da ima

⁶ Glas svobode, Ljubljana, dne 3. jan. 1924, članek Načrt tez o nacionalnem vprašanju v Jugoslaviji; podpisal ga je Dragotin Gustinčič.

⁷ Citali so iz spisa Vladimira Martelanca »Nacionalnyj vopros v nešči politike v Julijskoj Veneciji (1923—1927). Iz vospominanij«, ki ga je avtor, živeč v Sovjetski zvezni, napisal v dobrri ruščini z roko na 19 stranach, mu na koncu pristavil datum 11. XI. 1933 in ga pocipiral. Spis je poslal Dragotinu Gustinčiču v Moskvo. Le-ta ga je po osvoboditvi Jugoslavije prinesel s seboj iz Moskve, ga prevedel v slovenščino z naslovom »Narodno vprašanje v naši politiki v Julijski krajini (1923—1927). Iz spominov« in leta 1963 izobil rokopis. In prevod — tipkopsi na 27 straneh — Inštitut za zgodovinovodljiv delavskega gibanja, ki ju hrani v arhivu. V nadaljnjem citiram: V. Martelanc, Narodno vprašanje; navajam stran ruskega rokopisa in v oklepaju stran prevoda. Prevod sem popravil, ker je slab; prevažalec ni prebral nekaterih izrazov in kritic, nekajkrat je izpuščal besede. Spis doslej ni bil objavljen. Dragotin Gustinčič je prevodu dodal komentar s podatki o življenjski usodi V. Martelanca. Že po letu 1963 je družina Martelancjev v Trstu prejela uradno obvestilo, da je V. Martelanc umrl v Dachau dne 11. aprila 1944. Navedba D. Gustinčiča v začetku komentatorja, da se je bil Martelanc obvezal Italijanski policiji delati zanj in med italijanskimi komunisti v emigraciji, nasprotuje druga, mnogo verjetnejša razlagi njegovega »kompromisa« s fašistično politiko, da pojde delat za komunizem v Jugoslaviji in s tem izpodkopavat moč te države, kar bi bilo Italiji v korist. Zaključni stavki Martelancjevega spisa potrjuje to drugo varianto. To varianto sta mi povedala pokojna Dušan Kermavner in Ivan Regent, ki sta zanj zvezela neposredno od V. Martelanca. Po izpustitvi iz zapora se je Martelanc neutegnoma javil vodstvu KP Italije in vso povedal. Seveda ni imel namena, da se ravna po »kompromisu«. V spisu iz leta 1933 priznava svojo »veliko napako«. Izpeljal je iz aktivnega političnega udejstvovanja.

delavski razred glavnega sovražnika v narodnih manjšinah in njihovem — upravičenem — nacionalizmu.

Glasnik teh anacionalnih stališč — sorodne nacionalnemu nihilizmu — je bil Ivan Regent, priznana avtoriteta med slovenskim delovnim ljudstvom v Trstu in Primorju. Naj navedem nekaj njegovih izjav, ki jih je priobčil v tržaškem »Delu« in ki jih je zbral pozneje v svoji knjigi »Poglavlja iz boja za socializem«.¹¹

Dne 15. junija 1922 je pisal Ivan Regent:

»Varujmo se torej nacionalizma. Iz naših vrst mora priti beseda, ki mu napove najstrekši boj. Proletarskih vrst ne sme okužiti to zlo. Proletariat se mora danes boriti za svoje pravice proti izkorisčanju. To je njegova naloga. Kadar bo ta boj izbojevan, bodo rešena tudi vsa narodna vprašanja...«¹²

Njegovo je mnenje v »Delu« dne 22. februarja 1923:

»Cilji, za katerimi streme komunisti, so diametralno nasprotni ciljem, za katere se borijo narodnostne manjšine. Narodna enakopravnost je za komuniste princip, po katerem se ravna, če in kjer pridejo na oblast.«¹³ »Komunisti pa niso in ne morejo biti združeni z nikomer, ki ni proletarec ali reven kmet.«¹⁴ In čeprav so zahodne imperialistične velesile nasilno zarisale čez slovensko ozemlje krivljenje meje, ki so Slovence razdelile med štiri države — stanje docela nevzdržno! — meni Ivan Regent, da komunisti »ne bodo ganili niti z mezincem zato, da bi se meje vnovič pričele menjavati...«¹⁵

Še leta 1924, dne 13. novembra, poziva Ivan Regent:

»Zato komunistična stranka vabi vse slovenske proletarce, naj bijejo proti slovenskim narodnjakom in slovenskim klerikalcem najstrekši boj in naj vabijo slovensko ljudstvo, naj se pridruži gibanju, ki je sposobno premagati fašizem in vse protiljudske krivice.«¹⁶

Tržaško »Delo« je priobčevalo tudi drugačne prispevke o narodnem vprašanju, ki so rahlo nasprotovali Regentovim. Vendar je odmevnost Regentovih stališč bila večja in zato zasluzila pozornost. Ob Regentova stališča so se spoplikali tudi slovenski komunisti v Jugoslaviji in jih imeli za nevzdržne. Zato je avgusta in septembra 1924 — kakor piše V. Martelanc¹⁷ — prišlo v Trstu do vrste posvetovanj, ki so se jih udeležili Ivan Regent, Dragotin Gustinčič, Vladimir Martelanc ter Cyril Štukelj in Dušan Kermavner.

Zapisnikov s teh posvetovanj ni. Zato velja omeniti le drobec njihove oznake izpod peresa V. Martelanca: »Na teh posvetovanjih so se zopet pokazala naša nesoglasja z Regentom. Sodruži iz Jugoslavije so vztrajali pri zahtevi, da opredelimo našo linijo (v Julijski krajini — Fr. K.) že zato, ker so pri agitaciji v Jugoslaviji stalno naleteli na argumente nasprotnikov, češ da jugoslovanski komunisti kričijo o narodnem zatiranju v Jugoslaviji, medtem ko italijanski komunisti ne črhejo niti besedice o Julijski krajini. Gustinčič in jaz sva tudi vztrajala pri tem. Toda Regent je ostajal pri svojih nazorih.«

Iz teh podatkov je jasno videti, kakšne napore so morali premagovati tedanjí slovenski komunisti pri uveljavljanju marksistične in leninistične nacionalne politike med primorskimi komunisti slovenske narodnosti. Pri tem so posredno zopravili tudi komunistom iz vrst italijanskega naroda v Julijski krajini, ki so zavzemali stališča, sorodna Regentovim. Poudarjam, da mislim prav trža-

¹¹ Ivan Regent, *Poglavlja iz boja za socializem*, CZ Ljubljana, I. zv. 1958, II. zv. 1960 in III. zv. 1961; v nadaljnjem I. Regent, *Poglavlja*.

¹² I. Regent, *Poglavlja*, I. str. 301.

¹³ I. Regent, *Poglavlja*, II. str. 169.

¹⁴ Prav tam, str. 170.

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ I. Regent, *Poglavlja*, I. str. 312.

¹⁷ V. Martelanc, *Narodno vprašanje*, str. 10 (14).

ške italijanske komuniste. Kajti centralno vodstvo KP Italije je oktobra 1923 zavzelo do narodnih manjšin, ki jih je zatirala italijanska buržoazija, dokaj jasno stališče — in v toliko ni utemeljena trditev, da Italijanski komunisti niso črnili niti besedice o Julijski krajini — ki se glasi: »Naj bodo katerekoli narodnosti, naj govore katerikoli jezik, imajo prebivalci Reke pravico biti svobodni, prav tako kot imajo pravico do nacionalne svobode Italijani, ki prebivajo na vzhodnem jadranskem obrežju, Slovenci in Hrvati v Julijski krajini in Nemci ob zgornji Adiži.«¹⁸ Izjava je sprejemljiva, toda enostranska, ne daje celotne rešitve nacionalnih odnosov, predvsem je ne spremila oznaka agresivnosti italijanskega imperializma.

Anacionalno stališče Ivana Regenta gre povezati z njegovim obsojanjem politike slovenskih narodnjakov v Trstu in Primorju. Ta politika se je povsem integrirala v Italijansko državo, pozdravila dinastijo Savojev itd. Ko je leta 1922 Italijanski kralj obiskal Julijsko krajino, je tržaška »Edinost« dne 21. maja v štev. 120 priobčila na prvi strani slavnostno pesem v hrvaščini z naslovom »Viktoru Emanuelu III o dolasku u Julijsku Krajino«. V njej je neki R. K. J. iz Voloske — Opatije napisal med drugim:

Zdravo, svjetli Kralju,
Tebi pozdrav šalju
U stotinu glasa
Djeca ovog Krasa
I sinovi Slave ...

Uredništvo »Edinosti« je poohvalilo pesnika in njegovo »krasno in krepko hrvatsko pesem... Ona je umetniški izliv naših duš.«

Ta pritrdirnil in ponizevalni odnos »Edinosti« do italijanske monarhije priča, da si narodnjaki niso privoščili niti enostavnega republikanizma. Razumljivo je, da je Ivanu Regentu narodnaštvo take baže krepko presedalo. Vendar to ni razlog, da bi se podajal v drugo skrajnost. Zaradi nje tako Martelanc kot Kermavner očitata Regentu bordigianstvo, to je levičarstvo.¹⁹ Stvar zaslubi, da se ji pogleda v korenine, v idejnopolitično sorodstvo ali nesorodstvo.

Posvetovanje vodilnih slovenskih komunistov avgusta—septembra 1924 v Trstu je privedlo k skupnemu izdajanju publicistične in teoretične revije »Zapiski Delavsko-kmetske matice«. Revija je izhajala leta 1925 v Ljubljani. Po eni strani je odsevala stanje v nacionalni politiki slovenskih komunistov z obeh strani jugoslovansko-italijanske meje, po drugi pa je storila nov in velik korak naprej v najbolj polnem zajetu slovenskega narodnega vprašanja.

»Zapiski Delavsko-kmetske matice« so priobčili tri prispevke, namenjene primorski Sloveniji. Razen tega je tudi v drugih člankih govor o slovenskem narodnem vprašanju. Tako na primer je tretja številka obravnavala strankin neuspeh pri volitvah v parlament februarja 1925. Kritična razčlenba je ugotovila nezadosten poudarek osnovni partijski politiki, vštevši politiko v nacionalnih zadevah. V članku Fr. Klopčiča piše: »Sploh ni bilo jasno postavljeno geslo samostojne in neodvisne Slovenije v zvezi s samostojno in neodvisno Hrvatsko ter drugimi narodi na Balkanu.«²⁰ Anton Štebi je zapisal: »...naš proletariat zahteva socialno in gospodarsko osvobojenje, neokrnjeno samostojnost in brez-

¹⁸ Delo, Trst, št. 184 z dne 4. oktobra 1923.

¹⁹ Glej V. Martelanc, *Narodno vprašanje*, str. 14 (19) in Dušan Kermavner *Temeljni problemi primorske politične zgodovine* (zlasti v letih 1918—1921, str. 95). Bordigianstvo je Lenin I. 1920 prišteval k »levičarstvu«, ki ga je imel za bolezni komunizma.

²⁰ Zapiski Delavsko-kmetske matice, 1925, št. 3, članek *Vzroki neuspehu v volitvah*, str. 113.

²¹ Prav tam, članek *Volitve 8. februarja 1925*, str. 101.

pogojno samoodločbo.¹⁸ Toda v danem razmotrivanju nas zanima predvsem poseg revije v nacionalne odnose na Primorskem.

V prvi številki je Ivan Regent v članku »Nekaj o delavskem gibanju v Italiji«¹⁹ popolnoma prezrl narodno vprašanje. Niti z besedo ni omenil slovenske in hrvaške manjšine v Julijski krajini. To je bilo že leta 1925. Opazimo torej, da Ivan Regent v svojih nazorih od leta 1922 dalje ni ničesar bistvenega menjal: obtičal je pri anacionalnosti.

V isti številki je Dragotin Gustinčič v članku »K taktiki v narodnostenem vprašanju na Primorskem« razvil dotedanji nacionalni program jugoslovanskih in slovenskih komunistov s posebnim ozirom na Primorsko pod Italijo. Po razčlembi položaja je pисec najprej nakazal rešitev iz narodnih nasprotij in bojev:

...popolnoma svobodna samoopredelitev Slovencev, Hrvatov in Italijanov do eventuelne odceplitve teh narodov od Italije in priključitve k drugi državi, ali pa ustanovitve nove samostojne republike ali celo do ustanovitve več novih republik. To se pravi: narodi na tem spornem ozemlju morajo dobiti suvereno voljo in svobodo, da razpolagajo s seboj.²⁰

Pri takšnih širokopoteznih zamislih in pri tisti predpostavki, da zna razvoj kreniti po različnih poteh, pa je prav Gustinčič razumel in v članku poudaril pomen nenehne obrambe perečih dnevnih vprašanj Slovencev pod Italijo, ki je izvajala hudo in poniževalno raznarodovalno politiko. Zato je predlagal borbi za socialna vprašanja pridružiti boj za narodno svobodo in za vsakodnevne zahteve Slovencev (in Hrvatov), med katere je naštrel: »proti redukciji slovenskih šol na Primorskem, proti redukciji in šikanam slovanskega učiteljstva, proti poitaljanjevanju slovenskih šol, proti nastavljanju Italijanskega učiteljstva na slovenskih šolah v čisto politične namene in za rabo slovenskih jezikov pred sodiščem in vseh uradih...«²¹

S temi pogledi je Dragotin Gustinčič določil večji del programa in taktike slovenskih (in hrvaških) komunistov pod Italijo. Narodnjakom v brk je izpričal, da delavstvo, ki priznava resnični internacionalizem, ni breznarodno ali proti-narodno, kakor so trdili.

Razlika med stališči Ivana Regenta in Dragotina Gustinčiča je več kot ocitna.

Nekaj mesecev kasneje se je v tretji številki »Zapiskov Delavsko-kmetske matice« oglasil Vladimir Martelanc; bil je tedaj v Parizu. Njegov članek »K vprašanju italijanske imperialistične politike na Jadranu in Balkanu ter k vprašanju Julijske krajine« je izredno bogat po razčlembah osnovnega dejavnika tedanje Italije — njenega imperializma; fašizem je bil namreč le politično oblačilo za imperializem! Prav tako izčrpna je podoba Julijske krajine pod peto italijanske buržoazije. Martelanc prihaja k istim zaključkom kot Dragotin Gustinčič, ko razvija zamisel o nacionalni svobodi zatiranih narodov oziroma narodnih manjšin. Pri tem je Martelanc dopustil napako, ko se je izrazil za samoodločbo **delovnih ljudstev**, ne pa **narodov** v celoti. Gustinčič mu je z opombo pod črto povsem upravičen pooprekal in pojasnil, da mora samoodločba veljati za ves narod.²² Bistvena novost

¹⁸ Prav tam, št. 1, str. 22–27.

¹⁹ Prav tam, št. 1, str. 30.

²⁰ Prav tam, št. 1, str. 32. Pozornost zasluzi Gustinčičeva doslednost: uporabiti ista načela za vse Slovane v Julijski krajini, to je za Slovence in Hrivate.

²¹ Prav tam, št. 3, str. 127. — Milica Kacin-Wohinz ni razumela opombo Drag. Gustinčiča. Po njenem mnenju (v knjigi *Narodnoobrambno gibanje... str. 385, op. 45*) naj bi Gustinčič očital Martelancu, da bi glede pravic narodov do združitve moral zahtevati pravico do združitve »s katerosibodi državno ento«, ne pa s »katerosibodi delavsko-kmečko ento«. V resnici gre za napacno omejitev samoodločbe na delovno ljudstvo, kakor se je izrazil Martelanc, namesto samoodločbe vsega naroda. Kot je videti, gre za svobodno in tovariško izmenjavo stališč.

v Martelančevi razpravi pa je njegovo zavzemanje za »ustanovitev samostojne delavsko-kmetske republike Slovenije, kateri bi pripadali tudi primorski Sloveni...«²³ S to izjavo je prvič v tisku slovenskih komunistov omenjena nujnost združitve Slovencev v lastno slovensko državo navzlic mejam, ki so jih krojile imperialistične velesile. Zdavnje geslo zedinjenje Slovenije, ki so ga po prvi svetovni vojni povsem opustile in pozabile meščanske stranke, se je vnovič pojavilo, to pot v programu slovenskega komunizma.

Martelančeva zamisel je bila neutegoma sprejeta. Slovenska komunistična stranka je od leta 1925 dalje razglasila svojo nacionalno politiko s strnjениm gesлом: za svobodno in zedinjeno Slovenijo v zvezi s svobodnimi sosednimi narodi.²⁴

Ko so leta 1926 postale pravomočne netunske konvencije med Jugoslavijo in Italijo, je Pokrajinski komite KPJ v Ljubljani v posebnem, legalno tiskanem in razširjenem letaku dne 1. julija svoje stališče strnil v sklepnih geslih letaka: »Za pravico do samostojne države vsakemu narodu na Balkanu! Za zedinjenje Slovencev v svobodno Slovenijo!« Dne 21. oktobra istega leta 1926, ko je bilo slišati o zakulisnih kupčijah o ozemljih med Italijo in Jugoslavijo, je legalno glasilo partijski v Ljubljani »Enotnost« zapisalo: »Rešitev za slovensko ljudstvo iz kremljev dveh imperializmov to in onstran Jadrana je samo v zedinjenju Slovencev v slovenski republiki v balkanski federaciji.«²⁵

Tako je bil izdelan nacionalni program slovenskega komunizma. Globoke razčlembe razmer, jasne in konkrette rešitve nacionalnih nasprotij, prodorne vizije prihodnjih odnosov med narodi so pomenile takšno nakopičeno bogastvo najnovejših idej in takšno potencialno politično moč, da je seglo čez slovenske okvire, da je vplivalo na stališča drugih komunističnih partij in da je še zlasti konstruktivno prenikalo v notranje idejno življenje Komunistične partije Italije. Poleg Dragotina Gustinčiča je bil Vladimir Martelanc nosilec tega vpliva, pri čemer je imel večje možnosti od Gustinčiča, da širi svoje ideje vrsto let v tesnih stikih z Italijanskimi komunističnimi voditelji.

Vladimir Martelanc je bil od druge polovice leta 1923 na Dunaju povezen z Gustinčičem in drugimi srbskimi in hrvaškimi komunisti, še posebej takrat, ko je dopisoval v glasilo »La fédération balcanique«. Na Dunaju se je seznanil z Antoniom Gramscijem, ideologom Italijanskega komunizma in razpravljal z njim o nacionalnih zadevah. Na vabilo Gramscija je Martelanc maja 1925 dopotoval v Rim in se udeleževal posvetov rimskega dela CK partije glede Julijske krajine. Pogledi in predlogi v napisanem referatu V. Martelanca so bili sprejeti. V Rimu je zvedel o kontaktih člena CK Italijanske stranke R. Grieca s slovenskim poslancem A. Besednjakom. Marca 1926 je V. Martelanc pisemno razgrnil novo nacionalno politiko na seji pokrajinskega komiteja partije za Julijsko krajino v Trstu ob navzočnosti člena CK Scoccimarra, ki je na koncu doigotrajne diskusije docela odobril nazore in predloge V. Martelanca. Leta 1926 se Martelanc ponovno sestaja z Gramscijem in predлага CK izkoristiti parlamentarno dejavnost komunističnih poslancev za obrambo slovenske narodne manjšine. Predlogi so bili sprejeti.

²³ Prav tam, str. 128.

²⁴ Obsežnejše o tem glej Franceta Klopčiča knjigo »Kritično o slovenskem zgodovinopisu«, Lj. 1977, str. 447–468, zlasti str. 455–456, v članku Nekaj faktografije o nacionalni politiki komunistične partije v dvajsetih letih.

²⁵ Prav tam, zlasti str. 456.

Leta 1927 prehaja Martelanc na delo v Centralni komite KP Italije in sestavlja zanj obsežen elaborat o nacionalnem vprašanju.²⁸

Pri vseh teh stikih, posvetih in sklepih sporoča in utemeljuje V. Martelanc svoja stališča vodstvu KPI v pismenih beležkah, poročilih in referatih, od katerih so pomembni trije: referat maja 1925 za sejo rimskega dela CK, referat za tržaško vodstvo marca 1926 in poročilo iz leta 1927.²⁹

Vsi našteti podatki dovoljujejo zaključek, da je V. Martelanc izkušnje in nove ideje jugoslovanskih in slovenskih komunistov z nacionalnega področja, všeči lastne pri tem, prenašal v vrste italijanske komunistične partije, zlasti vodstvu, a še posebej med tržaške komuniste, kjer je prihajalo zaradi njih do ostrih polemik in stalnih diskusij.

Ta zaključek ne pomeni, da znotraj same Italijanske komunistične stranke in v njenem vodstvu ni potekal samostojen proces osvobajanja od socialdemokratizma in od bordigianstva. Tako imenovana boljševizacija partij, članic Komunistične internationale, je v tistih letih pomenila temeljiti študij Leninovih naukov in izkušenj boljševizma, ki si je upravičeno pripisoval zmago oktobra revolucije. Osvajanje pristnih naukov marksizma in leninizma hkrati izdelavo lastnih zamisli — upoštevajmo velike zasluge Antonia Gramscija! — se je odvijalo v italijanski partiji tako kakor v drugih komunističnih partijah; razvoj je šel v nekaterih strankah hitreje ali uspešneje, v drugih počasneje ali težavnejše. Pri tem je prav KP Jugoslavije najhitreje utirala pota novi, leninistični nacionalni politiki — k temu jo je sili položaj znotraj kraljevine SHS — in je zato vplivala na stališča drugih partij na tem področju. Vpliv slovenskih komunistov na italijanske v narodnem vprašanju se je vrhu tega usklajeval z nalogi Italijanske partije, prebroditi in premagati bordigianstvo, to je politiko dozdevnega levičarstva, ki je italijanskemu komunizmu prizadejal dokaj škode.

• • •

Ko je V. Martelanc leta 1933 v Sovjetski zvezzi pisal svoj sestavek »Narodno vprašanje...«, je navedel, s kakšnimi zgrešenimi idejnopolitičnimi pogledi med Italijanskimi komunisti se je moral spoprijemati.

K takšnim idejnopolitičnim zamislim, ki so ovirale marksistično in leninistično oceno in reševanje nacionalnih nasprotij, je prišteval Martelanc tri probleme: vprašanje Trsta in njegovega zaledja, oceno italijanskega imperializma in stališče, da je nacionalno vprašanje v bistvu kmečko vprašanje.

Glede Trsta in njegovega zaledja, to je odnosa mesta z večidel italijanskim prebivalstvom in zaledja s slovansko večino ostaja Martelanc čvrsto pri demokratičnem načelu samoodločbe narodov. Argument o nujni pripadnosti zaledja k Trstu — ne narobe! — zaradi gospodarskih soodvisnosti zavrača, kajti narodna vprašanja ne gre omejiti na gospodarske odnose.

²⁸ V. Martelanc, Narodno vprašanje. Podatki so zbrani z različnih strani tega spisa. Nastop Scoccimarra je omenjen na str. 16 (21). Podatki gre vorjeti; prvič, zapisani so bili leta 1933, torej že po svezem spominu; drugič zapisani so bili po kontrolli, ki jo je Martelanc prestal v Sovjetski zvezzi, ko ga je KPI po letu 1927 poslala v Moskvo. In tretjič, ni nobenih pripomemb Drag. Gustinčiča k vsebin spisa, ki bi jih prav gotovo storil, če bi opazil neresničnost ali nenatančnost. Za nekatere podatke, na primer o Martelančevem delu v CK KPI, sem vedel že v dvajsetih letih. Navede iz tiska, ki jih je Martelanc vključil v spis, so prevedene v ruščino — kakor sem ugotovil, primerjajo jih z viri — s takšno natančnostjo, da je mogoče sklepiti, da je Martelanc razpolagal s steklami tržaškega »Dela« in drugim gradivom; morda je gradivo celo prinesel s seboj iz inozemstva.

²⁹ V. Martelanc, Narodno vprašanje, str. 13 (17–18), 15 (20) in 19 (20). — Trditve, da je poročilo V. Martelanca iz l. 1927 »krožilo« s podpisom Ignazio Silonja, kakor sem dejal na posvetu v Novi Gorici dne 9. novembra 1979, je tveganja; vsakakor se lahko pridružimo mnenju Milice Kacinc-Wohlinz, kako je povsem verjetno — po podatku Staneta Vilharja — da je Silone vsaj uporabil Martelančev poročilo za svoj rezultat, če ga je bil v celoti prevzel (glej njeno delo Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928, 2. del, str. 517).

Obsežneje razpravlja o ocenah italijanskega imperializma. Takole kritično je pisal Martelanc leta 1933:

»Sploh je treba reči, da je KP Italije v svoji oceni italijanskega imperializma posvečala pozornost predvsem njegovim slabostim, njegovi odvisnosti od drugih imperializmov in njegovi neuspešnosti, ne pa njegovi agresivnosti in ekspanzivnosti. To jo je privredlo do tega, da množicam ni razkrinkaval tako, kakor je bilo potrebno, vseh zavojevalnih načrtov, ki so jih fašisti Izvajali in še izvajajo na vsakem koraku ob množični agitaciji, sklicujoč se na trditve, da je bila Italija v imperialistični vojni baje prikrajšana v svojih svetih pravicah do Dalmacije in drugih ozemelj. Koliko so te kampanje vplivale na množice sem razvidel iz pogovorov z mnogimi italijanskimi komunisti, celo z opaznimi strankinimi funkcionarji, ki so razodeli nepričakovano nepoučenost glede pravega stanja stvari.«³⁰

S tem je Martelanc zadel enega poglavitnih problemov italijanske družbe svojega časa ter upravičeno in zgodaj opozarjal na agresivnost italijanskega imperializma.

Še globlje v probleme tedanje družbe je posegel Martelanc, ko se je zoperstavil stališču, da je nacionalno vprašanje v bistvu kmečka zadeva. Prenikanje v poglavitne silnice nacionalnih gibanj v tedanji Evropi in zlasti v gibalne sile zatiranih narodov in narodnih manjših v Italiji in Jugoslaviji so ga prepričale, da je narodno vprašanje mnogo širše od kmečkega vprašanja.

S tem se je Martelanc dejansko postavil po robu trditvi Josipa Stalina iz leta 1925, ko je v polemiki s Simo Markovičem dejal: »Doceača pravilno je, da ne smemo narodnega vprašanja enačiti s kmečkim, kajti narodno vprašanje zajema razen kmečkega še vprašanje nacionalne kulture, nacionalne državnosti in druge. Toda ne gre dvomiti, da pomeni vendarle kmečko vprašanje podlago narodnemu vprašanju, njegovo notranje bistvo. S tem se dā pojasniti, zakaj se stavlja kmečki živelj poglavitno armado nacionalnega gibanja, zakaj brez kmečkih množic ni in ne more biti močnega narodnega gibanja. To okoliščino upoštevajo tisti, ki pravijo, da je narodno vprašanje v svojem bistvu kmečko vprašanje.«³¹

Ko je Martelanc — po njegovem zapisu — objavil svoj članek v reviji »Lo stato operaio«, je član CK Grieco članek popravljil in opremil s pripombami, kjer prihaja Stalinnova stališča do polnega izraza. Zategadelj Martelanc nasprotuje:

»Vprašanje julijskih Slovencev se je pri tem sprevrglo izključno v vprašanje kmečke rezerve za italijansko proletarsko revolucijo. Ideja hegemonije proletariata se je spremenila v tem primeru v idejo hegemonije italijanskega delavstva v odnosu do slovenskega kmeta...«

In takoj nadaljuje razvijati svojo vizijo prihodnosti takole:

»...medtem ko smo mi smatrali, da mora v procesu slovenske narodne revolucije pri verjetni odcepitvi naše pokrajine od Italije preiti vloga hegemonije k slovenskemu proletariatu naše krajine, pa ne samo v okviru Julisce Benečije, marveč tudi v odnosu do industrijsko zaostalih območij jugoslovanske Slovenije in južne Koroške pod Avstrijo.«³²

Zgodovinski dogodki desetletje pozneje so docela potrdili Martelančevu vizijo: slovensko narodno revolucijo in odcepitev Julisce krajine od Italije. Nekolikanj se je preselilo le geografsko težišče hegemonije slovenskega delavskega razreda in sicer iz Trsta, ki mu je tedaj Martelanc dajal prednost, v jugoslovansko

²⁸ V. Martelanc, Narodno vprašanje, str. 17 (23).

²⁹ J. Stalin, Dela (v ruščini), zv. 7, str. 71–72.

³⁰ V. Martelanc, Narodno vprašanje, str. 18 (24–25).

Slovenijo. Takemu industrijskemu središču, kakor je bil Trst, je Martelanc pred 46 leti prisojal »velikansko vlogo v revoluciji«, ki bi lahko segla tudi »na širna ozemlja onstran ozkih mej Slovenije«. Zgodovina je tu storila popravek. Trst ni postal »privlačna točka za ostale slovenske dežele in sosedne pokrajine«, kakor se izraža Martelanc, celo ne pod pogojem, ki ga on navaja, »posebnega poudarka na začasnom značaju take razrošitve vprašanja...«, to je začasne vodilne vloge Trsta.³¹

Poglavitni presoji Martelančevi glede »slovenske narodne revolucije« in »verjetne odcepitve naše pokrajine od Italije« pa moramo dodati še eno njegovo bistveno misel, ki je presegla vladajoče predstave o poteh socialistične revolucije, da namreč obstaja več verjetnosti za proletarsko revolucijo v deželah razvite družbe z močnim revolucionarnim gibanjem kakor pa v manj razvitih deželah s slabotnim delavskim gibanjem. Po teh predstavah je bila pričakovati, da izbruhne revolucija prej v Italiji kot v Jugoslaviji. Martelanc je drugačnega mnenja. Takole pravi:

»Zato je bilo treba razmotrovati slovensko vprašanje iz perspektiv revolucije v Evropi in na Balkanu, a ne omejevali ga s perspektivo italijanske revolucije!«³²

Tu je imel Martelanc tisočkrat prav, zgodovina mu je pritrnila. Ni šlo vezati usode primorskih Slovencev na potek italijanske revolucije! Saj je še danes ni...

Tako je V. Martelanc v letih 1926—1927 daljnovidno razčlenjeval položaj in predvideval razvoj. Če bi obtičal pri Stalinovi oceni, da je bistvo nacionalnega vprašanja v kmečkih množicah, ne bi mogel samostojno ustvarjati in nameriti poglede v prihodnost tolikanj realistično, da so večidel doživeli potrditev na praksi.

Zanimivo je, da je še en znamenit slovenski mislec ubral podobno pot, namreč odstopanje od Stalinove teze o odločilnem pomenu kmečkega vprašanja za rešitev nacionalnih zadev. V »Književnosti« za leto 1933 je Edvard Kardelj zaključil svoj članek z misljijo:

»... nacionalni problem v svojem jedru ni kulturni problem, marveč socialni. Zato se kot hegemon v tem boju vedno bolj uveljavlja proletariat.«³³

Pri svojskih nazorih Martelanc ni mogel, da ne bi nasprotoval idejam, ki jih je leta 1927 objavljal R. Grieco v strankini reviji »Lo stato operaio«, ko je z vrsto člankov razpravljal programsko o poteh italijanske revolucije. V enem izmed člankov je predvideval razdelitev Italije na tri sovjetske socialistične republike: na južno Italijo, srednjo Italijo in severno Italijo. Pri tem je sovjetski socialistični republiki Severne Italije pridružil sovjetsko socialistično republiko Slovenijo in sovjetsko socialistično republiko Južno Tirolsko. Nobene samoodločbe ni priznal Martelanc negativno ocenjuje podobno ravnanje: »Tako stališče je moglo dati le orožje v roke našim in jugoslovanskim nacionalistom, katerih poglaviti argument v boju proti nam je bila trditev: »Italijanski komunisti izvajajo glede Slovencev prav takšno imperialistično politiko kakor italijanska buržoazija!«³⁴

Bogastvo Martelančevih presoj in prenikanj v prihodnost je zares veliko in edinstveno. Prerasel je starejši rod in svoje vrstnike v partiji. Odpiral je problem za problemom, jih razčlenjeval in reševal. Prodorno je vplival na svoje

³¹ Prav tam.

³² Prav tam, str. 18 (25). Podprtjal Fr. K.

³³ Edvard Kardelj (Tore Brodar), Nacionalno vprašanje kot znanstveno vprašanje, Književnost, Ljubljana, št. 1 do 6 za leto 1932—1933, str. 243.

³⁴ V. Martelanc, Narodno vprašanje, str. 19 (26).

okolje, predvsem na vodilne kroge KP Italije. Dejanski razvoj je potrdil večino Martelančevih idej.

Menim, da V. Martelanc zaslubi vse priznanje kot komunist in Slovenec, kot teoretik in praktik, kot redek talent med talenti. Žal ga je življenska pot po letu 1927 odtrgala od magistralnih političnih tokov.

* * *

Razčlenba nacionalnega vprašanja v Julijski krajini pod Italijo ne bi bila popolna, če ne bi dodali še ene prvine iz družbene stvarnosti, ki je vplivala na ideje in prakso, ki je pa ni omenil ne Martelanc ne Gustinčič ne Regent. Nanjo je opozoril s pismenimi in ustnimi pripombami v zadnjih letih primorski slovenski komunist Stane Vilhar, ki je bil v tridesetih letih član Centralnega komiteja KP Italije in delegat te partije na sedmem, zadnjem kongresu Komunistične internationale. Gre za predstave italijanskega risorgimenta — preroda — o osvoboditvi Italije in zedinjenju vseh italijanskih ozemelj, ki so iz preteklega stoletja zakoračile v sedanji vek, postale orodje Italijanskega imperializma in pri tem prejele spačeno podobo šovinizma, agresivnosti, pohlepnosti po osvajanju novih ozemelj. Tako je Italijansko meščanstvo razglasilo Julijsko krajino za neodtujljivo italijansko svojino. V ujetništvu te ideologije in množične psihologije so ostali tudi mnogi Italijanski komunisti, celo v vodstvenih organih, zlasti tržaški komunisti italijanske narodnosti.

Martelanc ni omenjal vloge ideologije risorgimenta. Ko se je v praksi spoprijemal z zastarelimi predstavami o odnosih med narodi, je imel to predstave za ostanke socialdemokratizma.³⁵

V omenjenem spisu Martelanc dvakrat toži, kako je vodstvo KPI sprejelo njegova stališča in njegove predloge, toda izvajalo jih bodisi ni ali z zavlačevanjem.³⁶ Zato je bil do te prakse zelo kritičen. V Trstu se je namreč dobra prepričal, kako škodljive so zastarele predstave pri vodilnih komunističnih odbornikih. Tako na primer je Marini dejal — citiram Martelanca — »da so moje postavke pravcati nacionalizem, da so pri nas v Italiji popolnoma drugačne razmere kakor v deželah, na katere se nanaša taktika Komunistične internationale v narodnem vprašanju, pri čemer ni mogoče primerjati Julijske krajine niti z Alzacijo in Loreno, kaj šele z narodnim vprašanje Hrvaške, Makedonije in drugih pokrajin.«³⁷

Tu imamo pred seboj obrazec robatega, a spretnega opravljevanja Italijanskega imperializma z navidez resnim argumentiranjem toda pri analizi bistva lahko ugotovimo le, da je vsa Marinijeva »filozofija« obešena na trditev, kako pomeni Julijska krajina nekaj povsem svojskega, izjemnega, k čemur ni mogoče pristopiti niti z načeli Komunistične internationale. Podmena o izjemnosti, ekskluzivnosti je navadno spremjevalka velikodržavnih hotenj.

O protislovijih med bazo, ki se je držala starih zamisli, in vodstvom Italijanske partije, obnovljenem takrat, ki je uvidevalo in uvajalo potrebne spremembe, je imel Martelanc izoblikovano mnenje: »CK se je rajš odločil za evolucijo v vrstah KP Italije od starih socialdemokratskih stališč k boljševiškemu pojmovanju narodnega vprašanja, to je postopno, brez ostrih spopadov in diskusij. Če je ta metoda obvarovala stranko pred potresi, ki bi bili lahko nastali zaradi ostrine preloma, pa ni mogla ustvariti popolne jasnosti med sodrugi. To je bil vzrok, da se je v vsem nadaljnjem delovanju stranke stalno pojavljalo nerazumevanje

³⁵ Prav tam, str. 12 (16) in 13 (17).

³⁶ Prav tam, str. 12—13 (17) in 17 (24).

³⁷ Prav tam, str. 12 (17).

narodnega vprašanja, čim bi prišlo na dnevni red kakršnokoli politično razmotrivanje Julisce krajine.³⁸

Kako prav je imel V. Martelanc nam kaže skupni posvet zastopnikov KP Jugoslavije in KP Italije dne 9. januarja 1930. Teda Martelanc ni bil več aktiven. Na posvetu so bila usklajena mnoga stališča in sprejeti konkretni sklepi. Pri enem bistvenih načel pa so se razodele razlike. Jugoslovanski tovariši so vnesli v zapisnik strnjeno izraz ciljev nacionalne politike v takih geslih:

»Za zedinjeno, neodvisno Slovenijo oziroma Hrvatsko, za delavsko-kmečko vladu; za balkansko federacijo delavsko-kmečkih republik!«³⁹

Italijanski tovariši so k tem geslom imeli pomisleke. V zapisniku piše:

»Italijanski sodruži menijo, da bi bilo potrebno zadnja tri gesla oblikovati takole:

- a) pravica Slovencev in Hrvatov do samoodločbe, vštevi odcepitev;
- b) za slovensko in hrvatsko delavsko-kmečko republiko;
- c) za balkansko federacijo delavsko-kmečkih republik.«⁴⁰

Predlogi italijanskih zastopnikov sami po sebi niso nesprejemljivi, nasproto, načelno veljajo. Toda od predlogov jugoslovanskih zastopnikov so se razlikovali po tem, da je iz njih izpadla zahteva po zedinjeni Sloveniji oziroma Hrvatski. Združitev vseh Slovencev (oziora Hrvatov) v eno državo bi nujno pomenila odcepitev slovenskega (hrvatskega) dela Julisce krajine. Ne, tega pa ne! Če je ideja risorgimenta terjala osvoboditev in združitev italijanskega naroda, so se ostanki te ideje v spačeni obliki upirali priznati iste pravice drugemu narodu, v danem primeru Slovencem in Hrvatom, do združitve v suvereno državo.

Jugoslovanski zastopniki so vztrajali pri svojem stališču in zabeležili v zapisniku, »da smatrajo geslo za zedinjeno, neodvisno Slovenijo oziroma Hrvatsko kot konkretizacijo gesla o pravici Slovencev in Hrvatov do samoodločbe, vštevi odcepitev.«⁴¹

Naj navedem še en primer iz kasnejših časov, po podatkih Staneta Vilharja. Ko je leta 1936 ali 1937 prišlo v vodstvu KP Italije do diskusije o pravicah narodnih manjšin in so vodilni tovariši poudarili, da mora partija zagovarjati te pravice tudi v okviru buržoazne družbe, to se pravi tudi brez socialistične revolucije ali preden do nje pride, so se italijanski komunisti iz Trsta užaljeni uprl takemu tolmačenju nacionalne politike, češ da gre v Julisce krajini za gospodarska vprašanja, za mesto Trst in njegovo zaledje, da zaledja ni mogoče odtrgati od mesta brez katastrofalnih posledic zanj, kar je praktično odsevalo stališče, da Trsta in zaledja ni mogoče ločiti od Italije. S tem so se znašli, objektivno vzeto, na postojankah stare družbe. Nejevoljen je član CK Rugiero Grieco — po prestanih preizkušnjah — vzkliknil s kancem ironije: Deviazioni triestinistiche! Večni tržačanski odklon!⁴²

Martelančeva kritičnost do počasnega, zavlačevalnega premagovanja težav v nacionalni politiki je bila še dolga leta upravlčena.

Nadalne raziskave nam bodo lahko razodele, če ni morda prav ta »tržačanski odklon« glavni krivec, da Trst v letih druge svetovne vojne, zlasti po vstaji narodov Jugoslavije zoper fašistične okupatorje, ni postal »privlačna točka« — kakor se je izrazil Martelanc — za zaledje in sosednje pokrajine v nastopajočem revolucionarnem razpletu. To domnevo dopušča ugotovitev Staneta Vilharja, ki

³⁸ Prav tam, str. 12–13 (17).

³⁹ Arhiv CK ZKS, Ljubljana, fond Kominterne 57/548–540.

⁴⁰ Prav tam.

⁴¹ Prav tam.

⁴² Glej o tem Fr. Klopčič, Iz spominov, Naši razgledi, št. 9 (656) z dne 11. maja 1979, str. 258–259.

je v poročilu Centralnemu komiteju KP Italije leta 1936, podpisanim s psevdonimom Borier, zapisal, da tržački proletariat kot glavna ljudska sila Julisce krajine ni znal braniti interesov slovenskega in hrvatskega naroda pred bremenimi in nasiljem italijanskega imperializma in fašizma ter ni postal nosilec nacionalnega gibanja Slovencev in Hrvatov ali vsaj poglaviti opornik tega gibanja, kar je bila njegova zgodovinska dolžnost.⁴³

»Tržačanski odklon« je vsekakor eden vzrokov za praznino v strategiji in taktiki delavskega razreda Trsta pri prelomnem dogajanju po zlomu fašizma leta 1943 in pri razvoju odporniškega gibanja do oblik partizanskega bojevanja. K sreči je zgodovina zapolnila to praznino s svojo tvornostjo, predvsem zaradi naporov subjektivnih sil nove Jugoslavije, ki v razvoju narodnoosvobodilne vojne in socialistične revolucije niso poznale praznine v idejnopolitičnih ciljih in nalogah.

* * *

Po vsem zgoraj omenjenem lahko storimo nekaj zaključkov.

Prvič, izdelava poglavitnih načel v nacionalni politiki Komunistične stranke Jugoslavije leta 1923–1924, vštevi narodno vprašanje Slovencev, je našla odmev in posnemanje med slovenskimi komunisti na Primorskem pod Italijo. Pri nadaljnjem razpravljanju o usodi slovenskega naroda so primorski komunisti z načelom združitve Slovencev vnesli svoj bistveni delež v nacionalni program slovenskih komunistov.

Drugič, nova, komunistična nacionalna politika na Primorskem je v vseh pogledih prekašala oportunistično narodnjaško politiko slovenskih meščanskih krogov. V začetku je naletela na nerazumevanje in odpor pri pomembnem delu slovenskih in še posebej italijanskih komunistov Trsta in Primorja, da bi po nekaj letih omajala pri njih, toda ne povsem odstranila stara stališča italijanskega risorgimenta in reformistične koncepcije socialdemokracije.

Tretjič, nova, komunistična nacionalna politika na Primorskem je našla odmev pri vodstvu KP Italije; novo vodstvo te partije je odobravalo pobude slovenskih komunistov v nacionalnem vprašanju, vendar jih je počasi in nedosledno izvajalo. Nosilec nove orientacije je bil Vladimir Martelanc.

Cetrтиč, ob razpravljanju o nacionalnih odnosih v Julisce krajini so prihajali na dan poglavitni problemi italijanske družbe, ki so terjali razčlembu, oceno in razrešitve. K temu naj bi prispevalo teoretično in praktično premagovanje ideologije in politike italijanskega imperializma.

Na drugo in tretjo tezo se veže ugotovitev Dušana Kermavnerja v njegovih posthumnih knjigi, namreč da »so slovenski primorski komunisti sebe in Komunistično partijo Italije povedli proti sredi dvajsetih let na pot k novemu stališču v narodnem vprašanju.«⁴⁴

Zaključki razdejajo uspeh slovenskega komunizma tako v nacionalnih mejah kakor v internacionalnem merilu.

* * *

V knjigi »Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921–1928«, ki je izšla leta 1977, je dr. Milica Kacin-Wohinz na široko izkoristila številne vire, doslej večidel neupoštevane, iz katerih je videti, kako so slovenski komunisti v Jugoslaviji in pod Italijo, pa tudi Komunistična partija Italije obravnavali in reševali nacionalno vprašanje v dvajsetih letih tega stoletja, vprašanje, ki je

⁴³ Poročilo Boriera, okt. nov. 1936, A PCI (Arhiv KP Italije), Rim, št. 1379/40 in 1401/18.

⁴⁴ Dušan Kermavner, Temeljni problemi primorske politične zgodovine (zlasti v letih 1918–1921), Lj., 1977, str. 6.

bilo tedaj silno pereče tako v Jugoslaviji kot v Italiji. Tako je zapisala, da je »ožji krog slovenskih komunistov v Julijski krajini... kakor smo videli, že od leta 1923 dalje iskal novih rešitev po Leninovih načelih in jih posredoval prek komunističnega tiska tudi širši javnosti«.⁴⁵ Prav tako je zapisala: »Načrtovanje komunistične politike na nacionalnem področju se je začelo s tretjim kongresom PSI (torej od leta 1926 — Fr. K.) in odtlej je bila ta politika sestavni del splošne politike Komunistične stranke Italije.«⁴⁶ Ta priznanja se temeljito razlikujejo od nekdanjih izjav iste avtorice, ki je zanikala, da bi se komunistične partije že zgodaj v dvajsetih letih lotile reševanja nacionalnih zadev. Leta 1972 je namreč pisala: »Šele v tridesetih letih je bila na osnovi širšega proučevanja ugotovljena potreba po združevanju socialnega boja z narodnimi, kar je bilo izraženo v znani izjavi treh komunističnih strank 1934. leta.«⁴⁷

Popravek je vsekakor zgleden.

V omenjenem delu iz leta 1977 je Milica Kacin-Wohinz koristila tudi spis V. Martelanca *Narodno vprašanje*, največ faktografski. V danem referatu sem ta vir izrabil tudi sam. Dragocene misli, prepričljivi podatki in odkritost V. Martelanca so avtorico očitno privedle do zaključka — storil sem ga tudi jaz — da v politiki CK KPI od leta 1925 dalje stališča — v zvezi s slovansko narodno manjšino v Italiji niso nastala brez vpliva slovenskih komunistov, posebej Martelanca.⁴⁸ V avtoričini knjigi beremo nadalje zaključek: »Tretji kongres Komunistične stranke Italije januarja 1926 je končno sprejet tudi stališče do narodnih manjšin, kakor ga je doslej razvijala skupina slovenskih komunistov v Julijski krajini.«⁴⁹ Avtorica se pri tem ni lotila bogastva problemov in teorij, ki jih odpira in tolmači V. Martelanc. Vsekakor se njeni tu navedeni zaključki usklajujejo s citirano trditvijo Dušana Kermavnerja v zadnji njegovi knjigi, da so slovenski komunisti Primorja vplivali na KP Italije.⁵⁰

Dušan Kermavner je bil seveda tega mnenja že zdavnaj, saj je leta 1924 skupaj s Cirilom Štukljem potoval v Trst in se udeležil posveta s primorskim komunisti, ob navzočnosti Dragotina Gustinčiča in Vladimira Martelanca, glede narodnih zadev in bil torej neposreden ustvarjalec novih stališč. Leta 1967 je Dušan Kermavner na znanstvenem posvetovanju v Ljubljani omenil Martelancove spise *Narodno vprašanje* in opozoril na podporo, ki jo je imel V. Martelanc pri CK KP Italije za zagovaranje novih, leninističnih gledanj na nacionalne odnose.⁵¹

Skladnost stališč Dušana Kermavnerja in Milice Kacin-Wohinz o vplivu slovenskih komunistov na italijanske gre še posebej zabeležiti kot pozitivno dejstvo spričo obsežne diskusije in polemike okrog zadnje knjige D. Kermavnerja, ko je vrsta zgodovinarjev pohitela branit delo M. Kacin-Wohinz in označeval Kermavnerovo delo kot pamflet, kot paskvil, kot da je zanj »izraz polemika odločno premil« itd. Pričakovati je, da bodo oporečniki Kermavnerju zdaj pozdravili konsez med imenovanimi avtorjema v enem važnih problemov — v zadevi, ki je slovenskemu komunizmu v prid in čast.

⁴⁵ Milica Kacin-Wohinz, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev v letih 1921—1928*, Ljubljana—Trst 1977, 2. del, str. 501. Avtorica se je omejila (zakaj?) na »dogajanje v slovenskem nacionalnem taboru v Julijski krajini«, to je na »osrednjeno narodnopolitično problematiko«, in je delno upoštevala »gospodarske, socialne in kulturne razmere«, kakor pravi v uvodu. Na ostra razredna nasprotja v Julijski krajini se ni osredotočila, desni za narodnimi nasprotji stote razredni interes in spopadi. Venjar so se težnje, akcije in naloge delavskega razreda in v njegovem okviru dejavnost komunističnega gibanja neustavljivo vrnilile na strani knjige, pač zaradi svoje neizprosne objektivitete teže.

⁴⁶ Prav tam, str. 503.

⁴⁷ Milica Kacin-Wohinz, *Primorski Slovenci pod Italijansko zasedbo 1918—1921*, str. 271—272.

⁴⁸ M. Kacin-Wohinz, *Narodnoobrambno gibanje ...*, 2. del, str. 505, opomba 3 izven osnovnega besedila.

⁴⁹ Prav tam, str. 388.

⁵⁰ Glej op. 44.

⁵¹ *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja*, leto 1967, str. 427—428.

THE NATIONAL POLICY OF SLOVENE COMMUNISTS AND ITS ECHO IN THE COMMUNIST PARTY OF ITALY IN 1923—1930
(Summary)

In the years 1923—24 the Communist Party of Yugoslavia elaborated the main principles of its national policy and thus radically dissociated itself from the socialdemocracy.

In accordance with these elements of the national programme the newspaper of the Communist Party in Ljubljana declared the future of Yugoslavia to be a free federation including Serbia, Macedonia, Slovenia, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Vojvodina. The ideologist of this political programme among the Slovene communists was Dragotin Gustinčič. The national programme of the Communist Party of Yugoslavia found response and was followed by the Slovene communists in The Julian March under Italian rule, superseding the national viewpoints about the national movement of Slovene and Croatian minorities against Italian Imperialism and Fascism (cf. viewpoints of Ivan Regent). Vladimir Martelanc advocated the new course and completed the national programme of the Slovene communists demanding the union of all Slovenes in one state. He also advocated the common front of all democratic forces in the Slovene Littoral. The efforts of Vladimir Martelanc were at first not approved of by a considerable part of Slovene and particularly Italian communists of Trieste and the Littoral Region, but the old ideas of the Italian Risorgimento and of the reformistic social democracy were later removed.

The new Marxist-Leninist national policy in the Littoral was supported by the leadership of the Communist Party of Italy and in particular by the new Central Committee. Vladimir Martelanc favoured by A. Gramsci, Scocimarro and partially by Grieco compiled several treatises on national policy. Vladimir Martelanc wrote a retrospective study on these ideological currents in which he sharply opposed the Stalinist point of view according to which the national minority question should be substantially identified with the „peasants“ question. The further development of events made it clear that Martelanc's valuations were correct.

Vladimir Martelanc deserves every recognition as a good communist and Slovene, as theorist and a man of practice — a man gifted with rare talents. Unfortunately, after 1927, his life was separated from the main political events.

Especially emphasized in his report is the so called »Trieste Deviations« (deviazioni triestinistiche) as Ruggero Grieco critically characterized the points of view of the Trieste communists who did not admit the Slovenes the same rights demanded in the 19th century by the Italian Risorgimento, i.e. the liberation and union of the whole Italian nation.

According to the report, the Trieste deviations was one of the reason for the political emptiness in the working-class policy in Trieste at the fall of Fascism in 1943 and in the development of the partisan resistance movement. This political emptiness was made up for by the subjective forces of new Yugoslavia in the National Liberation War and the Socialist Revolution.

dr. Milica Kacin-Wohinz

O STALIŠČIH KPI IN KPJ DO NACIONALNEGA VPRAŠANJA V JULIJSKI KRAJINI MED OBEMA VOJNAMA

Razvoj komunističnega reševanja nacionalnega vprašanja jugoslovanske manjšine v Italiji med dvema vojnoma še ni nadrobno proučen. V zgodovinskih delih o nacionalni politiki Komunistične partije Jugoslavije je to vprašanje le mimogrede omenjeno, izjema je razprava A. Nedogove o tripartitni deklaraciji. Stališča Komunistične partije Italije do leta 1929 so podrobnejše opisana v moji zadnji knjigi, krajši pregled za celo dvajsetletje pa je v Zgodovinskem časopisu.¹

Reševanje vprašanja Slovencev in Hrvatov v Italiji je bilo odvisno od splošnega razvoja in politike italijanske in jugoslovanske partije in seveda od stališč Komunistične internationale. V tem razvoju zaznamo štiri faze. Prva, ko nacionalno vprašanje še nima mesta v partijski politiki; druga, ko se partijska politika nacionalnega problema v okviru svojih držav, v Italiji in v Jugoslaviji; tretja, ko usklajujeta stališča in jih uradno formulirata in četrta, ko to vprašanje rešujejo v okviru ljudskofrontne politike.

V prvih letih po ustanovitvi sta obe partiji usmerjeni v politiko čistega razrednega boja. Čeprav soglašata z Leninovim načelom o pravici narodov do samoodločbe in odcepitve, tega načela ne aplicirata na razmere v lastnih državah in smatrata, da so nacionalni konflikti stvar buržoazije. KPJ vidi v jugoslovanskih narodih enoten narod, italijanska partija pa prepušča rešitev nacionalnega vprašanja manjšin proletarski revolucioni. Posledica tega stališča je, da se ob upadu revolucionarnih perspektiv v Italiji, širše množice v Julijski krajini — zlasti kmečke — pridružijo narodnjaškemu društvu Edinost, ki edino zastopa njihove nacionalne pravice. Dokaz za to so že volilni rezultati maja 1921, ko v Julijski krajini dobi društvo Edinost pet mandatov, komunistična partija pa dva.

Prvi prelom v komunističnem reševanju nacionalnega vprašanja je storjen v letih 1923—1926 v skladu s stališči III. plenuma izvršnega komiteja Komunistične internationale iz junija 1923. Na plenumu je bila izrečena zahteva, naj komunistične partije ponovno preučijo nacionalno vprašanje, ker ga nekatere pod krinko internacionalizma celo zanikajo, dasi je ponekod eno najpomembnejših vprašanj. Kritika je bila usmerjena predvsem Komunistični partiji Jugoslavije, zato se je ta na III. konferenci januarja 1924 prvič soočila z dejstvom o različnih narodih v Jugoslaviji in sprejela načelo o pravici do samoodločbe in odcepitve. To načelo je bilo odtlej temelj celotne politike KPJ. Vprašanje je konferenca omejila na jugoslovansko državo, od proletariata in kmetov jugoslovanske manjšine v Julijski krajini pa je zahtevala, naj se »zberejo okrog revolucionarnega proletariata in delovnega ljudstva drugih nacij«.²

¹ M. Kacin-Wohinz, *Narodnoobrambno gibanje primorskih Slovencev, 1921—1928*, Koper 1977, str. 365 in sl., str. 527 in sl. ter *Nacionalno vprašanje Slovencev in Hrvatov v politiki italijanske komunistične partije (1921—1940)*, Zgodovinski časopis, XXXII/1978, št. 3, str. 279 in sl.

² G. Vlajčić, *Revolucion i nacije*, Zagreb 1978, str. 81.

Komunistična partija Italije pa se tedaj, v letih 1923—1924, še ni zavedala pomena nacionalnega vprašanja za njeno razredno politiko v Julijski krajini. Pač pa se je tega zavedala skupina mlajših slovenskih komunistov v Trstu. Že leta 1923 je ugotavljala, da se partija z zanikanjem nacionalnega vprašanja postavlja izven političnega življenja manjšine in da prepušča narodnjaški Edinosti predstavnštvo njenih nacionalnih interesov.³ Ko so na parlamentarnih volitvah aprila 1924 komunisti dobili visoko število glasov na slovensko-hrvaškem podeželju je Vladimir Martelanc zapisal v Delu, da so s tem dani predpogoji, da postane partija zastopnica vseh interesov zatirane manjšine, če bo znala povezati razredni boj z bojem proti nasilni asimilaciji.⁴ To je bil začetek razprav med slovenskimi komunisti v Trstu, ob sodelovanju komunistov iz Slovenije, ki so privedle do naslednjih stališč: nacionalno vprašanje v Julijski krajini je rešljivo že v kapitalistični družbi z zahtevo pravice po popolnoma svobodni samoopredelitvi Slovencev, Hrvatov in Italijanov do eventualne odcepitve od Italije in do priključitve k drugi državi ali pa do ustanovitve samostojnih republik. Narodi na tem spornem ozemlju morajo dobiti suvereno svobodo, da razpolagajo sami s seboj.⁵ Tem stališčem so nasprotovali zlasti italijanski komunisti v Trstu, pač pa jih je Antonio Gramsci, kot pravi Martelanc v spominih, ocenil kot pravilna in v skladu z novo politiko italijanske partije, ki jo je prav tedaj uveljavljal v boju z Bordigovo sektaško linijo.

Na osnovi omenjenih stališč slovenskih komunistov je vodstvo KPI leta 1925 sestavilo obsežne teze o nacionalnem in kolonialnem vprašanju za III. kongres KPI. V tezah je med drugim rečeno, da bo italijanska partija v sporazumu z jugoslovansko in avstrijsko izoblikovala akcijski program za delo med manjšinami v Italiji. KPI in KPJ da sta dolžni voditi boj za pravico do samoodločbe zoper italijanski in srbski imperializem, ki naj privede do odcepitve Slovencev od Italije in Srbije in do »ustanovitve neodvisne slovenske republike v sklopu Federacije balkanskih narodov«. Glede meja te bodoče slovenske države je v tezah rečeno, da to vprašanje ne obstaja, ker je njena ustanovitev odvisna od ustanovitve Federacije balkanskih republik in delavske države v Italiji, v delavsko-kmečkih državah pa nacionalnih nasprotij itak ni in tudi vprašanje meja ne obstaja.⁶ Ta stališča so bila posledica navodil V. kongresa Kominterne iz leta 1924, ki je zadolžil KPI, da vodi nacionalno propagando v sporazumu s KPJ, jugoslovanski partiji pa je naložil politiko obvezne odcepitve narodov od Jugoslavije. Razbitje Jugoslavije je spadalo v okvir splošne politike Kominterne o nujnosti razbijanja versajskega sistema. Vprašanje pa je, zakaj je v tezah KPI omenjena le ustanovitev slovenske republike, medtem ko za hrvatsko manjšino in nemško na Južnem Tirolskem teze navajajo le splošno načelo o samoodločbi, ne konkretizirajo pa njegove rešitve v smislu združitve z matičnima narodoma.

Tretji kongres KPI januarja 1926 je sprejel temeljno načelo o pravici manjšin do samoodločbe in odcepitve od Italije in odtej je KPI to načelo dosledno zagovarjala. S tem, da je kongres uvrstil zatirane manjšine med nosilce revolucije je dobil njihov nacionalni boj svoje mesto v splošni partijski politiki, kakor jo je zasnovalo novo vodstvo KPI z Gramscijem. To pomeni kvalitetni skok v nacionalni politiki KPI in začetek nove faze v razvoju reševanja vprašanja nacionalnih manjšin, ki traja tja do leta 1929—1930.

³ V. Martelanc, *Narodno vprašanje in naši politiki v Julijski Benečiji, 1923—1930*, rokopis v IZDG, Dolo, 17. 4. 1924, Vprašanje Julijske krajine.

⁴ Zapiski delavsko-kmetiške matice, Ljubljana 1925, št. 1, str. 30.

⁵ Archivio centrale dello Stato, Ministero dell'interno, Direzione generale della pubblica sicurezza, Divisione Affari generali e riservati, 1925, fasc. 103. »Tesi per il lavoro nazionale e coloniale«, ki jih je zaplenila policija poleti 1925 na sedežu vodstva KPI.

Za to drugo razdobje je značilno poglobljeno preučevanje razmer v Julijski krajini, iskanje najprimernejših gesel in organizacijskih oblik za povezavo razrednega boja z nacionalnim in za osvojitev najširših slovensko-hrvatskih množic. Slovenski komunisti v Julijski krajini so v ta namen sestavljali akcijske programe in teze o katerih je razpravljal politični biro CK KPI v emigraciji. Z vprašanjem so se ukvarjali zlasti Ruggero Grieco, Ignazio Silone, Luigi Longo, Palmiro Togliatti in Angelo Tasca; na slovenski strani pa Vladimir Martelanc, Albin Vodopivec, Ivan Regent, Ferdo Ferjančič, Marina Bernetič, Jože Srebrnič, Alojz Rovan, Viktor Vatovec, Alojz Hreščak in morda še drugi. Načrtovali so ustanovitev Zveze slovenskih in hrvatskih kmetov, ločeno od italijanske deželne zveze, da bi zastopala vse zahteve slovensko-hrvatskega kmečkega prebivalstva. Dalje, enotno fronto vseh plasti zatirane manjšine in ustanovitev narodnega sveta iz predstavnikov delavsko-kmetiških odborov. Narodni svet naj bi se izoblikoval v slovensko konstituanto, ki bi prevzela oblast v prehodnem razdobju od demokratične v socialistično slovensko državo. Za koordinacijo dela med Slovenci in Hrvati na obeh straneh rapalske meje je bil predviden poseben biro iz predstavnikov KPI in KPJ, vendar ni bil ustanovljen, najbrž iz bojazni, da bi utegnil postati avtonomni organ. Za nas posebej zanimiv pa je predlog o ustanovitvi posebne partijske organizacije Slovencev in Hrvatov v sklopu KPI, ločeno od organizacije italijanskih komunistov v Julijski krajini.⁷ Ta posebna federacija je v načrtu še v letih 1931—1932. Toda iz virov ni razvidno, da bi bila tudi zares ustanovljena, le leta 1934 je podpisana na izjavi z odsodbo stališč mariborskega kongresa Zveze emigrantskih društev, ki jo je objavilo Delo. Ideja pa gotovo priča, da se je vodstvo KPI že zelo zgodaj zavedalo pomena take samostojne organizacije za vodilno vlogo proletariata v gibanju za nacionalno osvoboditev.

Večji del predlogov iz teh let ni bil realiziran in prvi uradni dokument o tem vprašanju je vodstvo KPI sestavilo šele konec leta 1929. To je shema platforme za politično akcijo komunistov v Julijski krajini, ki jo je leta 1930 objavila osrednja partijska revija *Lo Stato operaio*. Ta shema pomeni velik korak naprej, čeprav v marsičem zožuje dotedanja stališča. Zožuje jih najbrž zaradi napak, ki so se pojavljale na terenu in so izvirale iz nerazumevanja nacionalnega vprašanja, pa tudi zaradi ožje podreditve politiki Kominterne. Osnovno načelo o pravici nacionalnih manjšin do samoodločbe in odcepitve od Italije je v shemi potrjeno, vendar je konkretizacija tega načela vezana na interes revolucije. »Mi ne podpiramo vsakega nacionalnega gibanja«, je rečeno v shemi, »marveč le tistega, ki ima stvarno revolucionarno vsebino. To pomeni, da mi vprašanja osvoboditve zatiranih narodov ne presojamo z vidika abstraktne pravice, marveč le z vidika realnosti interesov revolucije.« Podpora nacionalnim gibanjem je v shemi ponovno izražena, vendar je izključena vsakršna povezava s slovensko-hrvatskimi nacionalnimi strujami, tudi z narodnorevolucionarno — TIGR — zaradi njene metode individualnega terorja.⁸ Ta stališča so bila odraz stališč Kominterne, ki je narodna gibanja upoštevala le z vidika revolucionarnih možnosti; zato je proletariatu nalagala, da ta gibanja podpre, ne pa tudi, da prevzame v njih in v narodu nasprotno vodilno vlogo.⁹ K temu je treba dodati še oceno VI. kongresa Kominterne leta 1928 o nevarnosti vojne in napada na Sovjetsko zvezo. Ta ocena je vplivala, da je KPJ sprejela na IV. kongresu leta 1928 stališče o obvezni odcepitvi narodov od Jugoslavije, ki jo današnje zgodovinopisje označuje kot »politiko raz-

⁷ Prim. M. Kacin-Wohinz, *Narodnoobrambno gibanje*, n. d.

⁸ Lo Stato operaio, 1930 (IV), št. 8, avgust, str. 514. »Schema di una piattaforma per l'azione politica delle organizzazioni comuniste della Venezia Giulia.«

⁹ J. Pieterski, *Pogledi KPJ na nacionalno vprašanje v Jugoslaviji*, Naši razgledi 8. in 22. XII. 1978.

bijanja Jugoslavije«. KPI pa je v zvezi z vojno videla možnost revolucije v Italiji in nevarnost jugoslovanske vojaške intervencije pod krinko osvoboditve Slovencev in Hrvatov. Zato je v shemi in drugih dokumentih poudarjena potreba po pravocasni pridobitvi jugoslovanske manjšine z geslom o samoodločbi, da se bo pri-družila Italijanski revoluciji in ne buržoazni Jugoslaviji. Še v naslednjih letih je živo prepričanje, da bodo nacionalne manjšine ustvarile sovjetske republike v okviru italijanske socialistične države, kar je, sodeč po spominskih podatkih, odvrnilo tiste slovenske narodne revolucionarje, ki so se želeli nasloniti na KPI.¹² Sicer pa je zanimivo dejstvo, da shema platforme ni bila objavljena tudi v časopisu Delo. Le-ta je v juliju 1930 objavil teze KPJ o nacionalnem vprašanju s pripombo, da veljajo tudi za komuniste v Julijski krajini, ker so v skladu s tezami Kominterne.¹³

Tretja faza reševanja nacionalnega vprašanja jugoslovanske manjšine v Italiji obsega razdobje 1930—1935. To je razdobje tesnih stikov med KPI in KPJ, ki privedejo do konkretnega izoblikovanja stališč in do njihove avtoritativne potrditve v medpartijskih deklaracijah. Prvi razgovori o tem vprašanju med predstavniki obeh partij segajo v pomlad 1927. Ker se je dotlej le KPI ukvarjala z vprašanjem, so jugoslovanski predstavniki sprejeli njene predloge, kakor razberemo iz italijanskih virov, s pripombo, naj bo načelo o pravici manjšino do samoodločbe in odcepitve na prvem mestu.¹⁴ Nato, do leta 1930 iz virov ni razvidno, da bi bili še drugi medpartijski razgovori. Medtem je bil IV. kongres KPJ, novembra 1928, ki je sprejel stališče o obvezni odcepitvi narodov od Jugoslavije, toda jugoslovanskih manjšin v Italiji in Avstriji ni omenil. Očitno je njihovo vprašanje prepustil tamkajšnjim partijam v skladu z globalno strategijo in takto Kominterne.¹⁵ Gotovo pa je prav parola tega kongresa o boju proletariata za neodvisno Slovenijo, Hrvatsko in drugih jugoslovanskih narodov vsebovala tudi geslo o združitvi posameznega naroda, razkosanega na več držav. Na tej osnovi so predstavniki jugoslovanske partije na sestanku s predstavniki KPI, januarja 1930, zahtevali konkretnizacijo gesla o samoodločbi jugoslovanske manjšine v Italiji s formulacijo: »za enotno in neodvisno Slovenijo in Hrvatsko«. Italijanska predstavnika sta z oklevanjem pristala na to geslo, češ, da zadostuje splošno načelo o samoodločbi, kar ponovno potrjuje, da KPI še ni resneje računala tudi z realizacijo odcepitve manjšin od Italije in njihove združitve z matičnimi narodi. Na tem sestanku, ki ga jemljemo kot začetek tretje faze, so bila sprejeta še druga splošna gesla, zlasti v zvezi z vojno nevarnostjo in zaščito vsakdanjih nacionalnih in socialnih pravic manjšine v Italiji. Sprejet je bil tudi sklep o izdajanju časopisa Delo, kot skupnega glasila obeh partij za Slovence v vseh treh državah. Za Hrvate v Istri pa naj bi Proleter izdajal posebno prilogu.¹⁶ Kot vemo je bil sklep o časopisu Delo uresničen, tiskali so ga na Dunaju in v Parizu, med uredniki so bili Lovro Kuhar, Stane Vilhar, Aleš Bebler. Leta 1932 se je izdaja Dela ustavila, nakar je bila obnovljena v letih 1933—1935. Delo je objavljalo dokumente v zvezi z nacionalnim in posebej slovenskim vprašanjem, posamezni članki pa enakomerno obravnavajo problematiko v vseh treh državah in tudi med Slovenci v izseljeništvu. Delo je poleg deklaracij najboljši dokaz o resnih prizadevanjih obeh partij na področju usklajenega reševanja slovenskega narodnega vprašanja, ne gre pa pozabiti, da

¹² Ustni viri T. Sardoč in D. Pahor.

¹³ Delo, XI., št. 4, 20. VII. 1930.

¹⁴ Istituto A. Gramsci, Archivio del PCI (IG APC), 560/73—77.

¹⁵ G. Vlajčič, n. d., str. 139.

¹⁶ Arhiv CK ZKS, F. Komunistična internacionala, 57/548—549. KPI sta zastopala Luigi Longo-Gallo in Radovoljčić Michele-Quinto iz Istre; KPJ: Đuro Salaj in Gorkić, komunistično mladino Jugoslavije Štefan, balkansko federacijo pa Filip Filipović Baum.

je iniciativa in konkretna dejavnost ležala predvsem ali samo na slovenskih komunistih.

V letu 1930 ali celo konec leta 1929 je bila pri CK KPI ustanovljena tudi nacionalna sekcijska (ali komisija) za preučevanje problematike in za delovanje med manjšinami v Italiji. Sestavljali so jo komunisti iz Julijske krajine v emigraciji (Luigi Frausin, Ivan Regent, Nadal Kolarič, Anton Ukmar) vendar, sodeč po zapisnikih njenih sestankov, ni bila povsem kos svojim nalogam. Leta 1932 je začasno celo nehalo delovati. To je bila predvsem posledica šibkega kadrovskega sestava, — naj omenim samo podatek, da nekaj časa ni bilo v njej nobenega člana, ki bi znal slovensko ali hrvatsko. Pa tudi nerazumevanje vprašanja nacionalnih manjšin v Italiji je hromilo delo na terenu. Tako zvemo Iz Togliattijeve kritike na sestanku komisije januarja 1932, da so se samo slovenski nacionalisti borili za slovenske šole, jezik in druge manjšinske pravice in da zato množice upravičeno vidijo v KPI le stranko, ki pelje v socialno ne pa tudi v nacionalno osvoboditev. Do tega je prišlo zato, pravi Togliatti, ker komunisti ne vidijo objektivne zgodovinske povezave med protiimperialističnim bojem in bojem za nacionalno osvoboditev ter razlike med nacionalizmom zatiranega naroda in imperializmom zatiralskega naroda. Ker prikazujejo slovenske nacionalne voditelje kot sovražnike ljudstva, negirajo celotno nacionalno vprašanje manjšin.¹⁷ Še leta 1936 je Stane Vilhar, ki je kot odposlanec CK KPJ deloval med slovenskimi izseljeniki in v Julijski krajini, ugotavljal: »Ni res, da so vsi Slovenci z nami, tudi tisti v Italiji ne. Šli bodo le s tisto stranko, ki se bo znala bolje boriti za njihove nacionalne in ekonomske zahteve. Menim, da bo to naša partija, pod pogojem, da bo znala prodreti med množice.«¹⁸

V tezah za četrти kongres KPI aprila 1931 je potrjeno temeljno načelo o brezpogojni pravici manjšin do samoodločbe. Italijanskim komunistom teze načagojo, da z bojem proti italijanskemu imperializmu pridobe simpatije nacionalnih manjšin, slovenskim, hrvaškim in nemškim komunistom v Italiji pa, da se borijo zoper srbski in nemški imperializem in da ustvarjajo pogoje za delavsko-kmečke vlade na ozemlju manjšin. Izražena je tudi podpora nacionalnim revolucionarnim gibanjem in predvidena je enotna fronta zatiranih manjšin na osnovi političnih sporazumov.¹⁹ S tem je bila presežena omenjena shema platforme iz leta 1929 in je bil storjen prvi korak v smeri poznejše ljudske fronte. Toda iz doslej znanih kongresnih dokumentov ni razvidno, da bi bile te teze tudi uradno sprejete. Morda zato ne, ker je na kongresu ponovno prišlo do izraza nerazumevanje nacionalnega vprašanja. Nekaterim diskutantom se je zdelo, da ne kaže prepričati Slovencev in Hrvatov fašistični Jugoslaviji in da je možno pristati na odcepitve manjšin le v primeru ustanovitve slovenske in hrvaške sovjetske republike. Proti temu pojmovanju je nastopil Ruggero Grieco, ki je napovedal revizijo partijske politike do Slovencev in Hrvatov v Italiji z vidika, da je odločilen njihov boj proti fašizmu, zato partija ne postavlja pogoje glede samoodločbe; stvar slovenskih in hrvaških komunistov pa je, je pribil, da ustvari pogoje za sovjetsko rešitev vprašanja.²⁰

V tezah za četrти kongres KPI je bilo predvideno usklajevanje stališč in dela na nacionalnem področju v Italiji s partijami Jugoslavije, Avstrije in Nemčije. O stikih s KPJ imamo dokument šele z dne 6. decembra 1932. Tedaj se sestanejo predstavniki obeh partij, da obnove dogovor o časopisu Delo, ki leta 1932 ni izhajal.

¹⁷ IG APC, 1051/5. «Riunione commissione nazionale», 25. I. 1932.

¹⁸ IG APC, 1299/38. K tej ugotovitvi je nekdo pripisal opombo »Giusto!«

¹⁹ IG APC, »Estratto dalle teze del IV congresso del PCI, aprile 1931.«

²⁰ P. Secchia, L'azione svolta dal partito comunista in Italia durante il fascismo, 1926—1932, Annali G. Feltrinelli, 1960, str. 396 in sl.

Ob tem spet ugotove potrebo po sklicanju konference predstavnikov italijanske, jugoslovanske, avstrijske in madžarske partije, ki naj bi obravnavala vprašanje vojne, nacionalnorevolucionarnih gibanj in medsebojnega sodelovanja. Konferenca naj bi pripravila skupen manifest o rešitvi nacionalnega vprašanja Slovencev. Centralna komiteja KPI in KPJ pa naj bi se sporazumela glede tendenc po ustavovitvi KPS in konkretizirala geslo o zedinjeni in neodvisni Sloveniji.²⁰ Očitno je te predloge dala KPJ ali njen nov centralni komite. Le-ta je namreč že razpravljal o tendencah po samostojni komunistični partiji Slovenije in naložil Lovru Kuharju in Djuri Cvijiću da sestavita projekt resolucije o slovenskem vprašanju.²¹ Očitno so tendence po samostojni partiji, ki bi vključevalo Slovence v vseh treh državah, usmerile pozornost k slovenskemu vprašanju, medtem ko o Hrvatih, ki so bili tudi razdeljeni v dveh državah, v teh dokumentih, kakor tudi v naslednjih, ni posebej govorila. Predvidene konference partij, ki jih je zadevalo slovensko vprašanje očitno ni bilo, pač pa je bila 1. januarja 1933 konferenca evropskih komunističnih partij v Essnu, ki je obravnavala vprašanja v zvezi z vojno nevarnostjo in poenotila stališča na osnovi krepitve internacionalizma. V sklopu koncepta o razbijanju versajskega sistema je potrdila načelo o pravici narodov in narodnih manjšin do samoodločbe in odcepitve in se zavzela tudi za odcepitev narodnih manjšin od Italije.²²

Na teh izhodiščih in posebej z vidika nevarnosti vojne med Italijo in Jugoslavijo sta centralna komiteja KPJ in KPI že naslednji mesec, februarja 1933, podpisala skupno izjavo. V njej se partiji obvezujeta, da bosta z vsemi silami podpirali in razvijali boj vseh zatiranih narodov in narodnih manjšin v obeh državah in da se brez pridržkov ali pogojev borita za »pravico samoodločbe, osvoboditve in edinstva slovenskega, hravatskega, albanskega, makedonskega in drugih narodov v Jugoslaviji in Italiji«. Borita se tudi proti vsem oblikam zatiranja in raznarodenja ter za Izgon »italijanskih osvajalcev iz Primorske in Albanije, kakor srbskih osvajalcev iz Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore, Kosova.« V tem smislu podpirata nacionalnorevolucionarne boje in se zavzemata za revolucionarno zvezo delavskega razreda vladajočih narodov obeh držav z nacionalnorevolucionarnim gibanjem zatiranih narodov.²³

Posebej sta tedaj centralna komiteja obravnavala slovensko vprašanje in sprejela sklep o enotni liniji za boj proti nacionalnemu zatiranju slovenskega naroda v Italiji in Jugoslaviji. Ta stališča dopolnjujejo dvostrankarsko izjavo in vsebujejo vse elemente poznejše tristrankarske izjave. In sicer: geslo o pravici do samoodločbe slovenskega naroda je temeljno za italijanske, srbske in slovenske komuniste; uveljaviti ga je treba z vsakdanjim bojem pod parolo za osvoboditev in združitev Slovencev, ki ga vodijo slovenski komunisti ob polni podpori srbskih in italijanskih komunistov; z vsakdanjim bojem proti vsem oblikam nacionalnega zatiranja (jezik, šole, kolonizacija itd.) je mogoče pritegniti množice in komunisti morajo na vsej črti podpirati ustanavljanje in delovanje narodnorevolucionarnih odborov. Centralna komiteja sta zavrnila predlog o ustavovitvi komunistične partije za Slovence v vseh treh državah na osnovi načela, da je v vsaki državi le ena komunistična partija — sekcija III. internationale.²⁴

²⁰ IG APCI, 1135/2.

²¹ A. Nedog, O nastanku izjave treh komunističnih strank o slovenskem narodnem vprašanju. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, VII/1967, št. 1–2, str. 368.

²² Prav tam, str. 370.

²³ Delo, XII., št. 1, marec 1933. V tekstu objavljenem v Nacionalno pitanje u djelima klasičnega marksizma i u dokumentima i praksi KPJ–SKJ, Zagreb 1978, str. 247 je med naštetimi narodi izpuščen slovenski, pa tudi Primorska ni omenjena, navedena je le Istra.

²⁴ Delo, XII., št. 2/3, maj–julij 1933.

Medtem je že začelo delo na pripravi temeljite analize slovenskega vprašanja, ki privede do izjave treh partij: Jugoslovanske, italijanske in avstrijske, aprila 1934. O nastanku izjave obstaja razprava A. Nedogove. Tu moram opozoriti le na dejstvo, da je bil v skupini za pripravo dokumentov poleg dveh jugoslovenskih komunistov — Dragotina Gustinciča in Karla Hudomala — Ivan Regent kot član oziroma predstavnik KPI. To pomeni, da je bil tudi sestav delovne skupine v Moskvi stvar dogovora med obema partijama, dasi je pobuda prišla s strani CK KPJ. Vsebina izjave je znana. Sloni na načelih sprejetih v omenjeni dvostrankarski izjavi in se v bistvu ujema s stališči obeh partij o slovenskem vprašanju sprejetimi ob tisti priložnosti. Le formulacije so sedaj natančnejše in bolj utemeljene. Medtem ko stališča iz leta 1933 povezujejo zedinjeno Slovenijo z zmagovalo revolucijo na Balkanu, v Podonavju in v Italiji, pušča tristrankarska izjava to vprašanje odprt. Razredni značaj boja za rešitev vprašanja je v tej izjavi takole formuliran: »Komunisti vseh treh delov Slovenije ... bodo ... vezali boj za uresničitev osvoboditve in združitve slovenskega naroda z bojem proti lastni buržoaziji za vzpostavitev delavske oblasti ... Slovenski narod svojo osvoboditev in združitev lahko doseže samo z revolucionarnim bojem pod vodstvom delavskega razreda in v zvezi s proletariatom vladajočih narodov.«²⁵ S tristrankarsko izjavo je bilo avtoritativno potrjeno geslo o zedinjeni Sloveniji in slovensko vprašanje je bilo prvič postavljen v okvir mednarodnega delavskega gibanja. Proletariat treh vladajočih narodov je sprejel dolžnost, da se aktivno bori za doseg svobodne in zedinjene Slovenije prek boja za vsakdanje nacionalne zahteve zatiranih Slovencev. Za slovenske komuniste so bila stališča izjave temelj za neposredni prehod v narodnoosvobodilni boj. Zastavlja pa se dvoje vprašanj. Zakaj je pri podpisu izjave izpadla Komunistična partija Madžarske, ki je bila v prvotnem predlogu decembra 1932 tudi predvidena, da sodeluje pri sprejemaju stališč o slovenskem vprašanju in zakaj KPJ in KPI nista podpisali podobne izjave za hrvaško vprašanje oziroma za zedinjenje istrskih Hrvatov s Hrvati v Jugoslaviji. Zanje je obstajalo le splošno načelo, izraženo v dvostrankarski izjavi. Tudi v manifestu ustanovnega kongresa KPH I. 1937. vprašanje združitve Hrvatov ni omenjeno. Istra je omenjena le kot primer zaslužene dežele, kar grozi cel Hrvatski.²⁶ Problematika hrvaškega vprašanja je očitno drugačna od slovenskega in v tej smeri so še potrebne raziskave.

Po letu 1935 je v partijski politiki reševanja nacionalnega vprašanja nastopilo novo obdobje, obdobje ljudskofrontne politike, ki je pogojevalo tudi nacionalno politiko. Glavna novost v tem razdobju je spremenjena politika KPJ do jugoslovanske države. KPJ je namreč po splitskem plenumu junija 1935 zavzela pozitivno stališče do jugoslovanske države v nasprotju z dotedanjim konceptom o razbitju Jugoslavije. In, če povzamemo po J. Pieterskem, se to stališče ni »ujemalo samo z osnovnimi interesu jugoslovenskih narodov ... temveč je imelo tudi svojo razredno revolucionarno vsebino«. Z ljudsko fronto je šlo namreč za uresničevanje zamisli o nujnosti, da se proletariat postavi na celo narodov, od česar je bila odvisna tudi njegova razredna osvoboditev.²⁷ S tega vidika in spričo naraščajoče nevarnosti fašistične agresije na Jugoslavijo se je parola o združitvi Slovencev umaknila ljudskofrontnim parolam o boju proti fašizmu in proti vojni. »Naša parola „ujedinjena i oslobođena Slovenija“ ostaje i nadalje kao izraz konačnog rješenja slovenskog nacionalnog pitanja. Ali mi danas ne trebam da

²⁵ Prim. Delo, XIII., št. 10–11, oktober–november 1934. Povojna italijanska historiografija o KPI te izjave praviloma ne omenja — izjema so tržaški zgodovinarji. Toda tudi v citiranih zbirkih dokumentov »Nacionalno pitanje« iz leta 1978 izjava ni objavljena. Težko je verjeti, da jugoslovenski zgodovinarji zanje ne bi vedeli.

²⁶ Prim. Nacionalno pitanje, n. d., str. 264 in sl.

²⁷ J. Pieterski, n. d., Naši razgledi 8. XII. 1978.

težište naše politike po nacionalnom pitanju, prebacujemo na konačno rješenje tog pitanja», ker »velika većina... slovenskog naroda danas ne traži odjeljenje Slovenije«, ker bi v sedanji mednarodni situaciji odcepitev utegnila povzročiti imperialistično vojno in ker je danes mogoče »ujediniti veliku većinu slovenskog naroda oko parola i zahtjeva, čije ostvarenje znači potkopavanje temelja velikosrbske hegemonije i sloboden razvitak slovenskog naroda, s obzirom na sve ove momente naša se partija danas ne izjašnjava za odcepitev Slovenije od Jugoslavije«. Težišće dela in stališč o nacionalnem vprašanju prenaša »na borbu za nacionalnu i gradjansku ravнопravnost, za demokratske slobode i prava, protiv fašizma i ugnjetavanja«.³⁰ Zato odtlej tudi izjava treh partij v uradnih dokumentih ni več omenjena.

Tipičen primer uresničevanja ljudske fronte je akcijski pakt, ki ga je KPJ sklenila z narodnorevolucionarnim gibanjem Slovencev in Hrvatov v Julijski krajini novembra 1935. V njem je potrdila dotedanja načela in se ponovno obvezala, da se bo aktivno borila za uresničitev samoodločbe in odcepitve jugoslovanske manjšine. Bistvo pakta pa je obveza skupnega boja za vsakdanje nacionalne in socialne pravice manjšine, boja proti fašizmu in proti vojni in s tem v zvezi obveza za ustanovitev slovenske in hrvatske ljudske fronte v Julijski krajini v povezavi z italijansko ljudsko fronto.³¹ Pakt je bil edini sporazum, ki ga je KPJ pred vojno sklenila z neko nedelavsko organizacijo. Bil je logična posledica razvoja komunistične politike na nacionalnem področju, posledica levčarske preusmeritve narodnorevolucionarne organizacije, predvsem pa posledica spoznanja, da je odločilen boj proti fašizmu, ki je skupen obema organizacijama in ustreza težnjam zatiranih slovensko-hrvatskih množic. Parola o zedinjeni Sloveniji v paktu ni omenjena in kar je posebej značilno tudi list Ljudska fronta, ki so ga na osnovi pakta izdajali narodni revolucionarji, povezuje nacionalno osvoboditev manjšine s proletarsko revolucijo v Italiji. Očitno je torej, da je ljudskofrontna politika narekovala gesla, sprejemljiva za najširše sloje manjšine in za vse Italijanske antifašistične struje. Sicer pa je geslo o pravici do odcepitve vsebovalo vse možnosti, tudi združeno Slovenijo. Tudi iz poročila Staneta Vilharja iz leta 1936 zvemo, da je svetoval slovenskim komunistom na Primorskem, naj ne govore o združitvi z Jugoslavijo, kajti »smo v Italiji, boriti se je treba proti fašizmu, nato bomo videli.«³²

Odcepitvi manjšin in posebej njihovi združitvi z matičnimi narodi so nasprotovale vse Italijanske meščanske protifašistične struje, katere naj bi tvorile italijansko ljudsko fronto. Ponujale so manjšinam le avtonomijo v mejah Italije. To velja tudi za socialistično stranko, čeprav je v paktu s KPJ leta 1934 pristala na načelo o pravici vseh tlačenih narodov do samoodločbe.³³ Odcepitvi jugoslovanskih manjšin pa so nasprotovali še leta 1936 tudi tržaški komunisti z argumentom, da narodnostno mešanega ozemlja ni moč razmejiti, še posebno ne z vidika njegovega gospodarskega razvoja. To je bila najbrž reakcija na stališče Ruggera Grieča, ki je, kot zvemo posredno iz dokumentov, zastopal celo možnost, da bodo Italijani v Trstu nacionalna manjšina v bodoči sovjetski Sloveniji.³⁴ Vodstvo KPJ je nato v odprttem pismu Tržačanom odgovorilo, da zahteva po samoodločbi verjetno ne bo

³⁰ Strogo zaupno pismo politbiroja CK KPJ z dne 1. novembra 1935 na Dunaju Pokrajinskemu komitetu KPJ za Slovenijo objavljeno v Zborniku ob štiri desetletnici ustanovnega kongresa KPS, CZIP Komunist, Lj. 1977, str. 259.

³¹ Pakt je objavljen v Quaderni, Centro di ricerche storiche Rovigno, vol. II, 1972, skupno z drugimi dokumenti iz arhiva KPJ in razprave M. Kacin-Wohinz: Appunti sul movimento antifascista sloveno della Venezia Giulia, str. 413—447.

³² IG APCI, 1379/132.

³³ Delo, XII., št. 9, avgust 1934.

³⁴ IG APCI, 1358/1—2, zapisnik seje političnega biroja CK KPJ dne 2. V. 1936.

postavljena konkretno, razen v slučaju revolucionarne situacije v Italiji in da pravica do odcepitve še ne pomeni obveze. Tej pravici se bodo manjšine lahko odrekle, to je njihova stvar. Sicer pa more na odločitev vplivati italijanski proletarij, je še rečeno v pismu, ki ima »nalogo, da vodi boj za nacionalno osvoboditev Julijske krajine.«³⁵

Sodeč po doslej dostopnih virih v ljudskofrontnem razdobju ni več razgovorov med partijama glede nacionalnega vprašanja, tudi Delo kot glasilo dveh partij za Slovence v vseh treh državah preneha izhajati. Le ena skupna deklaracija KPJ in KPJ je bila sprejeta maja 1937, in sicer z obsodbo Ciano-Stojadinovićevega sporazuma. Sodelovanje je torej še obstajalo, le nacionalno vprašanje, kot predmet skupne obravnave ni bilo več v ospredju. To pa ne pomeni, da se je KPJ odrekla programskim načelom tristrankarske izjave, katere bistvo ni v pravici Slovencem do odcepitve, pač pa v pravici do združitve. Zato je v manifestu ustanovnega kongresa KPS aprila 1937 rečeno, da je slovenski narod v Jugoslaviji matica, iz katere črpajo novih sil Slovenci v Italiji in Avstriji, in da je treba boj teh manjšin za nacionalne pravice podpirati, kajti »slovenski narod se ne more in ne sme odpovedati svojemu staremu cilju združeni in svobodni Sloveniji«. To združeno Slovenijo je manifest postavil v okvir svobodne zveze bratskih narodov Jugoslavije.³⁶ To stališče je prevzel tudi Pinko Tomažič, ko je v letih 1937—1940 ustvarjal temelje slovenskega protifašistične in poznejše osvobodilne fronte na Primorskem. Njegov program, ki ga poznamo po spominskih virih pa tudi iz poslovilnega pisma tovarišem, vsebuje temeljno parolo o združeni sovjetski republiki Sloveniji. Implicitno pa je zedinjena Slovenija vsebovana tudi v stališčih KPJ sprejetih na majske posvetovanje leta 1941, potem ko je bila Jugoslavija že okupirana in razkosana. KPS je dobila nalogu, da zbere okrog sebe slovenski narod za boj proti okupatorju na vsem okupiranem ozemlju, tudi na tistem, ki je bilo v prejšnji imperialistični vojni ugrabilo Sloveniji.³⁷

Problematika, ki sem jo tu, tudi zaradi kratko odmerjenega časa, le v glavnih črtah nakazala, je torej bolj zapletena, kot smo bili navajeni misliti. Zato in zaradi še vedno pomanjkljivih virov so mnoga vprašanja še odprta in jih bo mogoče razumeti le s poglobljeno raziskavo. Navzlic temu pa je že na osnovi dosedanjega znanja možno ugotoviti naslednje: z vprašanjem jugoslovanske manjšine v Italiji se je ukvarjala predvsem italijanska komunistična partija, tako kakor se je jugoslovanska ukvarjala z vprašanjem narodov in narodnih manjšin v Jugoslaviji. Pobudo za uveljavljanje leninistične nacionalne politike v Julijski krajini so dali slovenski komunisti z obeh strani meje. Ko je KPJ leta 1926 sprejela osnovno načelo o samoodločbi, se je zanj dosledno zavzemala, dasi smo dolga leta menili, da ni ničesar storila na tem področju. Res pa je, da je ob praktičnem delu in sprico spremenjajočih se okoliščin prihajalo do odklonov, o katerih govore sami partijski dokumenti. V začetni dobi je enačila nacionalno vprašanje manjšin s kmečkim vprašanjem, zato je predvidevala hegemonijo italijanskega in ne slovensko-hrvatskega proletariata v nacionalnem gibanju. V tem gibanju je namreč videla le rezervo za italijansko revolucijo. Ker ni poudarjal razlike med zatiranim in zatiralskim narodom oz. razlike med slovenskim samobrambnim nacionalizmom in italijanskim imperializmom, je povzročala na terenu enačenje obojnega nacionalizma in nezaupanje v nacionalno gibanje manjšine. Ker je predvidevala revolucionarno situacijo le v Italiji, ne pa tudi v Jugoslaviji,

³⁵ Lo Stato operario, 1936 (X), št. 6, str. 416—421.

³⁶ Zbornik ob štiri desetletnici ustanovnega kongresa KPS, CZIP Komunist, Ljubljana 1977, str. 276.

³⁷ Nacionalno pitanje, n. d., str. 285.

se ji je zdela odcepitev Slovencev in Hrvatov nerealna, še manj realno pa njihovo zedinjenje z brati v Jugoslaviji.

KPI in KPJ sta poenotili stališča in delovanje v dobi, ko je bila pri KPJ v ospredju politika obvezne odcepitve narodov oziroma politika »razbijanja« Jugoslavije. Geslo o obvezni odcepitvi narodov od Jugoslavije je vsebovalo tudi geslo o združitvi razkosanih jugoslovanskih narodov. Vendar sta partijski to geslo uradno formulirali in konkretizirali le za Slovence ne pa tudi za Hrvate. V dobi ljudske fronte KPJ ne poudarja več gesla o samoodločbi in odcepitvi narodov, ker se odloči za ohranitev zvezne jugoslovanskega narodov. To je bil pozitiven korak v partijski nacionalni politiki, ki pa je še vedno vsebovala stališče o združitvi razkosane Slovenije. To geslo formulirano v tristrankarski izjavi je bilo za slovenske komuniste v vseh treh državah temelj za enoten oborožen narodnoosvobodilni boj in socialistično revolucijo.

THE STANDS OF COMMUNIST PARTY OF YUGOSLAVIA AND COMMUNIST PARTY OF ITALY REGARDING THE NATIONAL MINORITY IN THE JULIAN MARCH IN THE PERIOD FROM WORLD WAR I TO WORLD WAR II

(Summary)

On the basis of primary and other documents, the treatise offers an outline on the policy of the Italian and Yugoslav Communist parties concerning the Slovene-Croat national minorities subjugated to denationalisation in Italy from World War I to World War II. The Communist Party of Italy dealt with the national minority problem in agreement with the Communist Party of Yugoslavia. The initiative for the application of the Lenin principle on the right of the minorities to self-determination and separation and for association with another state or to found independent republics was given by Slovene communists in the Communist Party of Italy. They realized that the Slovene-Croat minority could be influenced only by joining the struggle for social emancipation with the struggle against the violent assimilation. The Communist Party of Italy accepted this principle in 1926 and never renounced it. Still, in the practical work, many deviations from these principles occurred, due to misunderstanding of the national minority problems and to the changes of political situations in the world. At first, the Communist Party of Italy identified the national minority question with the peasants' question and advocated the hegemony of the Italian proletariat in the Slovene-Croat national movement. The Slovene-Croat proletariat was regarded as some kind of reserve strength for the Italian revolution. The Italian Communist Party did not stress the difference between the self-defending nationalism of the oppressed people and between the nationalism of the oppressing people, the public opinion was biased to equal both nationalisms and the communists were mistrustful of the national movement of the minority. The Communist Party of Italy anticipated the revolution only in Italy and not in Yugoslavia, thus the separation of Yugoslav nations from Yugoslavia as demanded by the Comintern. This policy was regarded as unrealistic.

The Communist Party of Italy and of Yugoslavia unified their points of view at the time when the Communist Party of Yugoslavia was advocating the policy of secession of Yugoslav nations from Yugoslavia as demanded by the Comintern. This policy advocated also the slogan of the union of the Slovene and Croat nations what was confirmed in 1930 upon a common agreement between the Communist Party of Italy and Yugoslavia.

This point was officially declared in 1934 in the declaration of the Communist Party of Yugoslavia, Italy and Austria; however, this declaration concerned only the Slovene nation and not the Croat. In this declaration the three parties obliged themselves that the proletariat of the oppressing nations would fight for the United Slovenia and for the elementary rights of the oppressed Slovenes in Yugoslavia, Austria and Italy. The viewpoints of this declaration were for the Slovene communists a significant basis which led directly into the National Liberation War.

Slavica Plahuta

NARODNOOSVOBODILNE TEHNIKE NA VIPAVSKEM 1941—1945

Narodnoosvobodilni tisk je bil za širjenje narodnoosvobodilnega gibanja v gornji Vipavski dolini pomemben že leta 1941. V začetku je gradivo prihajalo z območja Postojne in Pivke, ki je bilo povezano z osrednjo Slovenijo. V okolici Postojne pa so že leta 1941 organizirali lastno narodnoosvobodilno ciklostilno tehniko in pričeli razmnoževati velike količine drobnega in periodičnega tiska. Leta 1941 pa so tudi na Vipavskem načrtovali ustanovitev svoje ciklostilne tehnike s pomočjo postojnskih organizatorjev in aktivistov. Prvi zametki ilegalnega tiska so nastali pri Perhavčevih v Vipavi. Perhavčev sorodnik Rado Morel-Modest, znan organizator narodnoosvobodilnega gibanja na Postojnskem, je proti koncu leta 1941 priskrbel pisalni stroj, na katerega je potem sam pisal matrice, narekovala pa mu je Dora Perhavec. Stroj je prinesel Viktor Bizjak iz Postojne. Napisane matrice je Morel odnašal po vsej verjetnosti v Postojno, kjer so jih potem razmnoževali. Postojnsko tehniko je vodil Viktor Hajna-Jane (Perun). Dora Perhavec se spominja, da so pisali predvsem daljše tekste z različno vsebino, kakršno je takrat objavljal narodnoosvobodilni periodični tisk. To delo so opravljali v glavnem ponoči. Spomladi 1942, ko so italijanske oblasti arretale hišnega gospodarja Avgusta Perhavca (6. aprila), pa so z delom prenehali. Ob hišni preiskavi italijanski karabinjerji sledov tehnike niso odkrili. Po teh dogodkih so iz hiše odstranili ves obremenilni material — tudi tehnični.¹

V začetku leta 1942 so preprosto tehniko organizirali tudi pri družini Malik na Slapu pri Vipavi. Pobudnik za njen nastanek je bil Peter Žorž-Tekač, znan organizator in aktivist narodnoosvobodilnega gibanja v zgornji Vipavski dolini. Žorž je k Malikovim prinesel pisalni stroj in tehnični material, na stroju je potem tudi pisal, pomagala pa sta mu Slavka Malik-Hočevar in Jože Podgornik. Razmnoževali so letake za lokalno organizacijo.² Tudi ta tehniko ni delala dolgo časa, saj so jo že pred poletjem 1942 ukinili. Januarja 1942 pa so ilegalno ciklostilno tehniko organizirali pri družini Kante pri Kobolih v Gornji Branici. Tehniko je vodil Jože Lemut-Saša.³ Pri delu pa so mu pomagali člani domače družine: brata Evgen in Milan Kante, njun svak Viktor Ukmar in sestra Gizela, poročena Ukmar, ki je nabavljala tehnični material in potreben papir. Tehnični material je nabavljala tudi Jožica Židanik. Material so kupovali v Trstu. Pri delu je pomagal tudi Gizelin osemletni sin Zmago. Ukmarjeva je potem razpošiljala na ciklostil razmnoženo gradivo v Vipavsko dolino, na Kras, v Gorico in celo v Trst. Februarja 1942 so italijanske oblasti konfinirale Evgena Kanteta. Tehnika je prenehalo delati. Ciklostil so prenesli v Lože k »Ukarnovim«, kjer so pod vodstvom Petra Žorža-

¹ Izjava Dore Perhavec 10. 7. 1979.

² Izjava Slavko Malik-Hočevar, 5. 6. 1979.

³ Izjava Jožice Židanik (29. 5. 1980).

Ciklostil je Jože Lemut prinesel iz Jugoslavije sredi decembra 1941. Nekaj časa ga je hranił pri svojih sorodnikih v Malem polju, zatem pa ga je skupaj z bratom Leopoldom oddal Jožici Židanik v varstvo. Tuk pred Novim letom 1942 pa ga je Židanikova Izročila Evgenu Kantetu.

Tekača nadaljevali z razmnoževanjem že pripravljenih matric.³ To delo je opravljala Klavdija Trošt, pomagal pa ji je gospodarjev sin Franc Jamšek.

Kljub lastni tehniki je bila ves čas aktivna tudi zveza s Postojno, od koder je po kanalu, ki ga je vzdrževal Viktor Hajna-Perun z gornjevipavskima aktivistoma Maksom Valičem in Antonom Semeničem-Medvedom, že leta 1941 prihajalo veliko narodnoosvobodilnega tiska. Glavna javka je bila Podraga, oddajali pa so ga tudi v Vipavi, na Gočah in po drugih vseh gornje Vipavske doline. To so bili predvsem številni ponatisi »Slovenskega poročevalca« in razni letaki. V Zalogu so razmnoževali tudi matrice, ki so jih sestavljali na Vipavskem. Gradivo je prinašal Viktor Hajna, pogostokrat pa tudi Anton Semenič s svojo patruljo. Ta povezava

Aktivisti Viktor Hajna, Maks Valič in Anton Semenič-Medved v Semeničevem vinogradu v Podragi (1941)

The National Liberation Movement activists Viktor Hajna, Maks Valič and Anton Semenič-Medved in the vineyard of Semenič at podraga (1941)

je delovala do jeseni 1942, ko so na Vipavskem postavili novo ciklostiilno tehniko. Tudi njeno nastajanje in začetek dela sta tesno vezana na Viktorja Hajna, ki si je do tedaj pridobil veliko izkušenj pri izdajanju ilegalnega narodnoosvobodilnega tiska. Hajna, ki je bil češki državljan in je uporabljal (po priključitvi Češkoslovaške k Nemčiji) nemški potni list, je imel večje možnosti za potovanje. Po sestanku z Darkom Marušičem-Blažem in Antonom Veluščkom-Matevžem oktobra 1942 je postal odgovoren za delo tehnik na tem območju. Velike možnosti pri delu pa je nudila tudi povezanost postojnskih aktivistov s tiskarskim mojstrom Eliom Merkužo, ki je v tiskarni Maksa Šebra v odsotnosti gospodarja organiziral na-

³ Andrej Pegan-Ogarev, Partizanska tehnika Javornik, Slovenski Jadran 24. 3. 1961. — Topografija NOB Goriški muzej (Podraga).

bavljanje tehničnega materiala. Po naročilu in s finančnimi sredstvi postojnske organizacije narodnoosvobodilnega gibanja je Merkuž s pretvezo, da se material nabavlja za okupacijske oblasti v Sloveniji, naročal tehnične potrebščine celo v Livornu.⁴

Po dogovoru s podraškimi aktivisti je pozno poleti 1942 Hajna kupil ciklostiilni stroj znamke »Gestetner« in tri pisalne stroje znamke »Olivetti«, en stroj je bil prenosni, dva pa namizna. V Trstu je nabavil tudi ostali tehnični material. Sredstva za nakup strojev je Radoslavi Žgur-Jasni izročil Franc Bavčar, trgovec iz Vipave. Septembra 1942 pa je material in stroje pri Hajni prevzel Anton Semenič in jih s svojo patruljo odnesel v karavlo P—2 v bližini Podrage. Za njim je v Podrago prišel še Hajna in domačinom dal prve napotke za delo v tehniki.⁵ Tehniko so organizirali v neposredni bližini karavle v bunkerju na prostem, kraj pa so po dogovoru poimenovali »Preksonče«. V naslednjih mesecih je delo tehnike zaživello. Vodstvo je prevzel Štefan Nabergoj-Vipavec, pri delu pa so mu pomagali podraški aktivisti.⁶

V svojem poročilu z dne 16. decembra 1942, naslovjenem na dr. Aleša Beblerja, je Nabergoj navedel, da je od takrat vedno po potrebi na voljo za tehnično delo in ker še ni bil v ilegali in se je svobodno gibal po terenu, je bil povezaan z Antonom Semeničem. V tehniki so razmnoževali literaturo, ki so jo po raznih kanalih prinašali iz Slovenije. Kakor je razvidno iz poročil, so razmnoževali periodične tiske in letake: posebno številko »Slovenskega poročevalca«, prvo številko glasila »Naprek« in druge tiske, ki so jih razpošiljali na Kras in po Vipavski dolini. Kakor navaja Nabergoj, so imeli dobro urejen prostor, pogrešali so le radiosprejemno postajo.⁷

Z nastopom zime in mraka, ko se je tiskarska barva pričela strjevati, so nastale pri delu resne težave. Tehnika se je zato morala preseliti v primernejše prostore. Najverjetneje se je selila k Francu Pestelju v Podrago. V njegovi hiši je delovala le nekaj časa.⁸ Dne 18. decembra 1942 je bila napadena karavla P—2, na kateri se je med drugim zbiral ves tehnični material, ki ga je iz Postojne za tehniko pošiljal Hajna. Poročilo Franca Lavrenčiča-Filozofa in Nabergaja 6. januarja 1943, ki omenja tudi napad na karavlo, kaže, da se je tehnika v tistem času že preselila v nov začasen prostor v drugem kraju. Aktivista sta tudi poročala, da sta predlagala, da se v prejšnji bunker tehnikе

⁴ Izjave Gizele Ukmar, Klavdije Trošt in Jožice Židanik marec—maj 1980. Datum o delovanju tehnik in njenem nadaljevanju v Branici in Ložah so sporni. Gisela Ukmar trdi, da je pri njih ostala tehnika tudi po arretaciji Evgena Kanteta in da je delala do avgusta 1942, ko je Lemut postal komandanata bataljona Simona Gregorčiča in se posvetil vojaškim zadavam.

Klavdija Trošt, ki je delala v tehniki pri Ukarinovih v Ložah, sicer navaja, da so v Loži prinesli ciklostil iz Branice, a podarja, da je bilo to že pozimi 1941/42. Tudi Jožica Židanik, ki je bila kot aktivistica seznanjena z delom tehnik, potrjuje, da se je tehnika po eretaciji Evgena Kanteta februarja 1942 preselila k Ukarinovim v Loži. Obe sta tudi mnenja, da je tam tehnika delala do bojev na Nancu aprila 1942. Svoje delo v tehniki do avgusta 1942 Klavdija Trošt popolnoma izključuje, ker so jo Italijanske oblasti teda že aretrirale in jo bila v zaporu.

Usoda ciklostila poslej ni znana, možno je, da so ga proti koncu leta 1942 vključili v eno tehnik v Podragi.

⁵ Viktor Hajna, izjava 6. 4. 1979; Franc Lavrenčič, izjava 7. 6. 1979.

⁶ Arhiv IZDG F 532/5, izjava Franca Lavrenčiča 7. 6. 1979.

⁷ Arhiv IZDG F 532/5.

⁸ Franc Pestelj, Se o tehniki na Gočah, TV 15. 8. 2. 1979. — Datum je sporen. Pestelj trdi, da je bila pri njem tehnik do 11. decembra 1942. Aktivisti Hermrina Vidrih-Mercina in Silva Benčina-Cunja pa z gospodarjevstvom navajata, da je bila tehnika 8. decembra, ko je cerkevni praznik, že pri Benčinovih na Gočah. Štefan Nabergoj pa v poročilu, ki ga je napisal 16. 12. 1942, omenja, da je tehnika v bližini karavle št. 2 (»Preksonče«). Problematično pa ni le datum, ampak tudi kontinuiteta iste tehnik. Podraški aktivisti trdijo, da se je na Goči sella tehnika iz Podrage, Benčinov aktivisti Hermrina Mercina in Silva Cunja pa menita, da se je tehnika priselila iz Branice (glej opombo 4). Tehnični material so prinesli aktivisti Franc Volk, Ivan Kerševan-Crni Martin, Ivan Bobek-Zadar in kurir, ki se ga več ne spominjata. Ustanovitev nove tehnikе pa pogovorjuje izjave Viktorja Hajna, ki se še dobro spominja, da je za Vipavsko nabavil in potem odpadal vsaj tri komplekte strojev in tehničnega materiala. Material pa je oddal tudi na Gočah.

preseli karavla, kar pa so »prizadeti« (verjetno Anton Semenič, ki je bil ob napadu na karavlo ranjen) zavnili z mnenjem, da je kraj preveč kompromitiran.¹⁶ O sami selitvi pa ni podatkov. Med tem časom so prostore za delo tehnike uredili tudi pri Benčinovih na Gočah in vanje naselili tehnični material. Sredi decembra pa je tehnika pričela delati. Nabergojevo poročilo z dne 9. aprila 1943, ko je okupator tehniko že odkril, pa med podatki o tehniki navaja, da je bil tudi ta prostor samo prehoden, saj je bila Benčinova hiša prvenstveno namenjena organizaciji narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju. Dejansko so se tako v hiši sami kakor tudi v bunkerju zelo pogosto zadrževali funkcionarji okrožnega odbora OF.¹⁷ Tehnika je na Gočah ostala do marca. Njeno delo je vodil Nabergoj, ki je tudi tipkal matrice in jih ob pomoči aktivistov s tega območja in tudi Benčinove družine razmnoževal.

Proti koncu decembra 1942 ali prav na začetku januarja naslednjega leta je Lavrenčič imel krajši sestanek z dr. Beblerjem v »Preksončju«. Razpravljal sta tudi o problematiki delovanja tehnike in sklenila, da ustanovijo pokrajinsko tehniko, ki bi razmnoževala tiske za celo Primorsko. Dr. Bebler je s seboj prpeljal tudi Jakoba Krašovca-Jovota iz Trbovelj¹⁸ kot izvedenca za delo v tehniki.¹⁹

Poročilo z dne 6. januarja 1943 navaja, da je bil Krašovec tedaj že na Vipavskem, a je v razgovoru z Nabergojem predlagal, naj bo Nabergoj vodja tehnike.²⁰ Ob snovanju okrožnega odbora OF za gornjo Vipavsko, ko so že imeli določene referente za vojsko, za preskrbo in politično organizacijo, so predlagali še referenta za tisk. Okrožna konferenca, ki je bila 25. in 26. januarja na Vrtovčah in se je konstituirala v okrožni odbor OF, je, kakor je razvidno iz zapisnika 30. januarja 1943, določila ostale funkcionarje, ni pa določila tehničnega, čeprav so na njej razpravljali tudi o tehniki.²¹ Za tehniko je uradno odgovarjal Krašovec, vendar je v njej odločilno deloval Nabergoj. Krašovec ni znal niti tipkati, zato je skrbel predvsem za razmnoževanje, tipkal pa je Nabergoj. Njegovo stalno mesto je bilo pri Benčinovih na Gočah. Zaman pa so si prizadevali, pridobiti še nekoga, ki bi bil več tipkanja matric. Do okrožne konference so razmnožili še dve številki »Slovenskega poročevalca« po 200 izvodov in jih tudi razdelili, za tem pa so zaradi okvar na strojih z delom prenehali. Že pripravljeni matrice so odnašali k Hajni v Postojno, da bi jih tam razmnožili, vendar pa je to počasi delovalo. Dne 2. februarja 1943 je Nabergoj z dopisom opozoril pokrajinski komite KPS, da ponatisi ne prihajajo, izdaja nove, še tako nujne literature pa proti njihovi volji zaostaja. V dopisu tudi omenja, da so naročili dva nova pisalna stroja in »rotacijski stroj« ter da računajo na »tovarišico, ki zna dobro pisati na stroj in še kakšnega tovariša«. Omenil je tudi, da iščejo nove prostore, ki bi bili primernejši, kajti pisalni stroj pri delu ustvarja ropot, za razmnoževanje pa mora biti toplo.²² Nedatirano poročilo vipavskega okrožnega odbora OF, ki je moralno nastati prve dni marca 1943, pa že navaja, da so dokončno uredili prostore tehnike. Imeli da so tri notranje prostore, enega pa so si uredili na prostem. Ta bi postal primeren, ko bi drevje ozelenelo. Prostore so si skušali tudi dobro urediti, saj so v vsakem hoteli imeti poleg ostalega potrebnega materiala še radijski spre-

¹⁶ Arhiv IZDG F 532/5.

¹⁷ Ib.

¹⁸ Zbornik dokumentov revolucije v Sloveniji, knj. 5. Ljubljana 1979.

¹⁹ Izjava Franca Lavrenčiča 7. 6. 1979.

²⁰ Arhiv IZDG F 532/5.

²¹ Ib.

²² Ib.

jemnik, električno peč in pisalni stroj. Imeli pa so moderen razmnoževalni stroj, enemu je manjkal valj. Nadalje so imeli štiri pisalne stroje, čeprav dva nista bila primerna za pisanje matric, in dve manjši in tri večje priprave za risanje na matrice ter dve svileni plošči za podlago pri risanju. Na voljo so imeli 45.000 kosov papirja, okrog 570 matric in štiri korekturne lake. Potrebovali bi le nekaj kopirnega in pisarniškega papirja.²³

Posebej prostor so si uredili še v Podragi pri Alojziji Bratuž-Tanji (pri Sandrovih). Bunker je bil nad podzemno kletjo in prislonjen k hiši. Zgradila sta ga Franc Lozej-Marko in Franc Pestelj. Vanj so napeljali električno razsvetljavo. Vhod, ki so ga pripravili iz sobe, pa so zamaskirali z desko in starimi krpami. V tem bunkerju je v glavnem delal Krašovec, razmnoževal je matrice, ki sta jih napisala Nabergoj in Srečko Čebren-Zdravko. Pri delu so mu pomagali tudi podraški aktivisti: Franc Lavrenčič, Franc Lozej, Branko Božič-Krištof, Štefan Trošt-Kolumb, Franc Volk-Stojan. Po potrebi pa je Krašovec pomagal pri političnem delu.²⁴

Z ureditvijo prostorov in po nabavi strojev je delo tehnike ponovno zaživel. Z veliko zamudo so izdelali stare publikacije. Tako nedatirano poročilo iz začetka marca, poslano na pokrajinski komite KPS, navaja, da so izdelali »Slovenski poročevalci« z datumom 1. januar 1943 z Radiovestnikom in komentarjem za drugo polovico februarja, »Poročevalci« z datumom 25. januar pa so tiste dni razmnoževali. Slovenske poročevalce so izdelali v nakladah 500 izvodov. Izdelali so tudi dva letaka v nakladu 300 do 500 izvodov. Oba sta bila po mnemu okrožnega odbora OF nujno potrebna. Načrtovali so tudi letak za italijanske vojake, pesmarico in nekatere tiske. Poročilo je ugotavljalo, da je bilo prihajanje literature redno in jo je tudi bilo dovolj, niso pa imeli ljudi, ki bi bili primerni za tehnično delo.²⁵

O dogodkih, ki so sledili, pokrajinski komite KPS ni bil seznanjen, zato je 20. marca 1943 poslal odgovor na omenjeno poročilo in naročil, naj izdelajo prvo številko »Našega boja«. Glasilo naj izdelajo za vsako vas vipavskega in kraškega okrožja. Predlagali so, naj vsako okrožje prejme vsaj po 70 izvodov glasila. V dopisu, ki je bil sicer naslovjen na sekretarja okrožnega komiteja Čebrona, je pokrajinski komite močno kritiziral vsebino zadnjih letakov in v bodoče prepovedal izdelovanje lastnih letakov. Okrožna tehnika naj bi razmnoževala le tisto gradivo, ki bi ga prejela od pokrajinskega ali centralnega komiteja KPS oziroma izvršnega odbora OF ali glavnega poveljstva NOV in POS.²⁶ Ta dopis so na okrožnem komiteju prejeli šele julija 1943.²⁷ V tem času pa je vipavsko okrožje s svojo tehniko doživljalo zelo hude čase. Doživeli so izdajo Ivana Kerševana-Črnega Martina. V hišni preiskavi pri Benčinovih na Gočah 10. marca 1943 so Italijanski karabinjerji in policijski oddelki odkrili bunker in tehnični material v njem. Kakor navaja Nabergoj v poročilu okrožnega odbora OF Ajdovščina 9. aprila 1943, je bil Kerševan obveščevalc v 1. bataljonu »Simona Gregorčiča«, izdajal se je za komandirja udarne čete, ki naj bi jo ustanovili in za bodočega vojaškega funkcionarja. S to prevezo si je ogledoval teren, dobro je poznal karavlo št. 2 in kurirje, s katerimi je hodil po okrožju. Vedel je tudi za začasno spravljen ciklostilni papir in tehnični material, ki so ga kurirji prinašali od Hajne iz Postojne, ter za tehniko, ker so mu Benčinovi, kjer se je pogostokrat mudil, zaupali.²⁸

²⁶ Ib.

²⁷ Topografija NOB Goriški muzej (Podraga); Arhiv IZDG F 532/5.

²⁸ Arhiv IZDG F 532/5.

²⁹ Ib.

³⁰ Arhiv IZDG F 615/1.

³¹ Arhiv IZDG F 532/5.

Dne 27. februarja 1943 so prebivalci gornjevipavskih vasi izvedeli, da je Kerševan pri italijanskih karabinjerjih v Vipavi. Prva poročila niso bila niti preveč zastrašjujoča, ker so vsi računali, da je bil ujet in aretiran. Vipavske žene so ga v naslednjih dneh obiskovale in mu nosile hrano ter mu celo pripravljale beg. Sredi prve polovice marca pa se je naglo razvedelo, da je Kerševan izdajalec in da je sam odšel k italijanskim oblastem v Vipavo in pričel izdajati. Prve preiskave in aretacije so bile že 7. marca na Erzelju in so se naslednje dni nadaljevale po okoliških vaseh. Benčinova družina se je ob dogodkih čutila ogroženo in je že 8. marca naprosila okrožni odbor OF za Vipavsko, naj odredi, da se bunker izprazni. Predlogi okrožnega odbora, naj se tehnika preseli k sosedom, so bili nesprejemljivi, ker je Kerševan poznal tudi tisto družino. Po dveh dneh negotovega čakanja in tveganja tako Benčinovih kot okrožnega odbora so se 10. marca pričele preiskave tudi na Gočah. Iz bunkerja, kjer je delala tehnika, so se sicer umaknili aktivisti, v celoti pa je ostal tehnični material.²² V preiskavi so zaplenili radioaparat, ciklostilni stroj, dva pisalna stroja, nad 200 matric, papir in drugi tehnični material, v drugem prostoru pa še nad 40.000 listov ciklostilnega papirja.²³ Benčinovo družino so preiskovalci, med katerimi so bili vipavski karabinjerji, vojaki in predstavniki tržaške kvesture, pričeli mučiti in poniževati. Člane družine so aretirali. Gospodarju Ivanu in njegovi hčerkki Silvi je potem sodilo posebno sodišče za zaščito države.²⁴

Pri preiskavi pa sta ostala neodkrita dva bunkerja, v katerih so imeli še en pisalni stroj, ki pa za matrice ni bil prikladen in so ga zato prepustili bataljonu »Simona Gregorčiča«, ostalo je 20 že napisanih matric za publikacije »Slovenski kristjan v boj zoper belo gardo«, »Dokumenti o izdaji bele garde«, »Pesmarica« in »Radiovestnik«, ki je med tem že zastarel. V bunkerju je ostala skoraj celotna naklada »Poročevalcev« št. 2, 3 in 4, glasila »Naš boj« pa potem niso niti napisali. Ostal jim je tudi še en električni aparat, razmnoževalni stroj, ki je sicer imel utrgano mrežo, in nekaj črnila. Težav pa s tem tudi še ni bilo konec. Krašovec, ki je delal v bunkerju v Podragi, se je med tem časom vdal pitju in je hudo duševno in telesno opešal, tako da so ga morali aktivisti Franc Volk, Stefan Trošt, Branko Božič in Anton Semenič, ki je bil zaradi ran, ki jih je dobil ob napadu na karavlo št. 2, pri Sandrovih na okrevanju, več dni varovati. Poročili okrožnega odbora OF z 29. marca in 9. aprila 1943 navajata, da je Krašovec dobil hude mentalne motnje in da se je hotel prijaviti na karabinjerski postaji v Vipavi. V strahu, da bi postal drugi Kerševan, so ga likvidirali. Vprašanje tehnik, ki je bila do vpada dobro tehnično opremljena, je postalno spet odprtlo, zlasti ker so že naročili nove materiale in novo mrežo za ciklostil.²⁵ Stefan Nabergoj, ki je v tehniku uspešno delal, je že proti koncu zime leta 1943 postal inštruktor v I. bataljonu Južnoprimskega odreda. Novega vodje za tehniko, ki ga je Nabergojevo poročilo napovedalo 9. aprila, pa na Vipavsko ni bilo. Delo tehnik je zamrlo. Izdaje Črnega Martina in Cvetka Grilanca-Nedeljka na mejnem območju s Krasom pa tudi splošno stanje narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju so med prebivalstvom močno odmevali. Italijani so izselili vasi Goče, Erzelj, Planina, Gabrje, Sanabor in Bela. Več aktivistov je odšlo k partizanom. Poročili 9. aprila in 4. maja navajata, da imajo ljudje sicer še vedno dobro voljo, a so vsaj za enkrat vsi preplašeni in

²² Izjava Hermine Mercina in Silve Cunja, Gorški muzej.

²³ Arhiv IZDG F 532/5.

²⁴ Izjava Hermine Mercina, Gorški muzej; Feliks Hladnik, Illegala tehnika na Gočah, TV 15 16. 11. 1978.

²⁵ Arhiv IZDG F 532/5.

se bojijo kaj več udejstvovati.²⁶ Tudi pri Sandrovih so bunker izpraznili in tehnični material zakopali.²⁷

Dne 25. maja, ko je bila za Primorsko že določena nova upravno-politična razdelitev in so se že dogovorili za ustanovitev okrajnih komitejev kot vmesnih organov med pokrajino in okrožji, je Zdravko Čebren-Peter sporočil sekretarju okrajnega komiteja KPS za srednjeprimorsko (Center) Juliju Beltramu, naj »tov. Jodi« (Lado Trebevšek), ki da je določen za vipavsko tehniko, ne pride toliko časa, dokler ne postavijo karavle in novega bunkerja, ker da so v starega prišli vojaki. Čim bodo z delom zaključili, bodo sporočili.²⁸ Lado Trebevšek, ki je skupaj z Justinom Miklavcem-Očkom Gabrovcem v začetku junija 1943 prišel na Primorsko, je postal vodja tehnikе za južnoprimski okraj. Razmnoževalli so gradivo za okrožja južnoprimskega okraja — in tako tudi za ajdovsko okrožje, ki je od 25. junija do začetka avgusta 1943 spadalo v ta okraj.²⁹ Literatura pa je prihajala tudi po drugih kanalih od drugih primorskih tehnik in iz osrednje Slovenije. V tem obdobju je nekaj časa delala tudi pokrajinska tehnik na Vogrskem. Vodil jo je Andrej Kumar-Stric Marko.³⁰

Narodnoosvobodilne tehnike na Vipavskem po kapitulaciji Italije

V razmahu ciklostilnih tehnik, ki so nastale po kapitulaciji Italije, je tudi vipavsko okrožje dobilo svojo okrožno ciklostilno tehniko. V prehodnem obdobju pa je propagandno gradivo prihajalo iz tehnike »Snežnik«, ki je nasledila tehniko za južnoprimski okraj, in iz tehnike »Doberdob«, ki jo je vodil Ljubo Komel v kraju Črni Kras nad Kanalskim Lomom. Ta tehniko je bila zadolžena za razmnoževanje ilegalnega tiska za kraško in vipavsko okrožje. Novembra 1943 je zaradi prezaposlenosti tehnike »Doberdob« oskrbovanje kraškega in vipavskega okrožja prevzela tehnika »Čaven«, ki je imela svoj sedež v kraju Koren pri Kalu nad Kanalom. Tehniko, ki je sicer razmnoževala za goriško okrožje, je vodil Venceslav Žižmond-Dušan, za tisk pa je na tem območju odgovarjal Andrej Kumar-Stric Marko.³¹ Ob pomoči okrožnega vodstva narodnoosvobodilnega gibanja so na Vipavskem uredili prostore za tehniko in nabavili tehnične stroje, potrebne za delo. Okrog 20. novembra so tehniko ustavili in pričeli delati. Vodja tehnikе je postal Franc Lozej-Marko iz Podrage,³² pri delu pa sta mu pomagala Venceslav Vidrih in njegov brat Milan. Bunker so si uredili v hiši Antona Pestelja v Podragi. Ob nevarnosti so material skrili pod pòd v svinjaku, sicer pa so delali v bunkerju v sobi. Tehnični material so nabavljali v Trstu. Dne 30. novembra so prve izdelke že odposlali na ogled pokrajinskemu komiteju KPS za Slovensko Primorje.³³ Prvo naročilo za delo so prejeli 6. decembra 1943, ko jim je pokrajinski komite KPS naročil, naj izdelajo »Slovenskega poročevalca« in »Slovenko« v količini, ki bo zadostovala za potrebe v celiem okrožju in za vojsko. Pokrajinski komite KPS jim je naznani tudi obisk Viktorja Hovarja, ki jim bo dal potrebna navodila za delo.³⁴

²⁶ Ib.

²⁷ Topografija NOB, Gorški muzej.

²⁸ Arhiv IZDG F 532/3.

²⁹ Tone Ferenc, Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem Primorju od decembra 1942 do septembra 1943, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 1961 str. 137.

³⁰ Slavica Plahuta, Narodnoosvobodilne ciklostilne tehnike v srednjeprimorskem okrožju, Jadranski koledar, 1980, str. 138–139.

³¹ Ib.

³² F. Lozej-Marko je bil pred tem vodil Franca Lavrenčiča.

³³ Arhiv IZDG F 616.

³⁴ Ib.

Po obisku na Krasu, kjer so tedaj ustanavljali tehniko »Grmado«, je Ilovar sredi decembra prispel na Vipavsko, vendar je tehniko »Javornik« našel razbito, njeni člani pa so se v hajki razšli. V poročilu, ki ga je 19. decembra 1943 poslal dr. Alešu Beblerju, je ugotovil, da je v tehniko prišel nekoliko prepozno in da bi potrebovali tehnično sposobne delavce, da bi prepredli hude začetniške težave. Poročal je tudi, da iščejo primerne prostore in poudaril, da ni mogoče računati, da bi »Javornik« razmnoževala tudi za okrožni komite KPS za Idrijo. Odredil je, naj do nadaljnega za idrijsko okrožje razmnožuje tehniko »Porezen«, za ajdovsko pa »Javornik«. Dr. Beblerju je tudi sporočil naročilo za vodjo tehnikе »Jelenk« Draga Hartnerja-Harrya, naj bi ta odposlal Avgusta Bratino-Gusteljna, ki se je zadnjih dvajset dni uvajal v tehnično delo v »Jelenku«, na Vipavsko. Ilovar je tudi poročal, da ima tehniko »Javornik« ugodne možnosti za nabavljanje tehničnega materiala in je pokrajinskemu komitetu KPS za Slovensko Primorje naročil, naj opozori okrožni komite KPS Ajdovščina, da ponudi tehniki potrebne kredite, tudi za večje količine tehničnega materiala, ki bi ga potem razpošiljali v tehnike severne Primorske.³³

Na podlagi Ilovarjevega dopisa je pokrajinski komite KPS v naslednjih dneh prevzel iniciativo za okrepitev tehnikе »Javornik«. Jaka Štucin-Cveto, član pokrajinskega komiteja KPS za Slovensko Primorje, je že 22. decembra 1943 opozoril ajdovski okrožni komite, naj nudi tehniki vso potrebno materialno pomoč.³⁴ Tehnik »Jelenk« pa je naročil, naj nemudoma pošlje svojega člana Bratino na Vipavsko. Potuje naj mimo karavel P—7 in P—5 na P—14, kjer naj poišče zvezo s članom okrožnega komiteja KPS za Ajdovščino Antonom Semeničem. Ker je bil Bratina med tem časom že dodeljen tehniki »Špik«, so z novim dopisom odredili njegovo novo prenestitev. V tehniko »Javornik« je prispel prve dni januarja 1944. Spričo neprestanih nemških kontrol po Podragi so si tehniki zaradi nevarnosti med tem časom pripravili nov, prikladnejši bunker pri Kantetovih pri Kobolih v Gornji Branici, kamor so se preselili že decembra 1943. Pri preselitvi je tehniko doživelova tudi prve kadrovske spremembe. Zapustila sta jo brata Vidriha; Venceslav je postal tajnik okrožne gospodarske komisije za Vipavsko, Milan pa se je vključil v operativne enote. Na novo pa so v tehniko sprejeli Marto Terčelj-Črnolasko, Dušana Čehovina, Zdravka Fabjana, Vencija Pestelja in Ivana Trošta.³⁵ Ob svojem prihodu je Bratina našel popolnoma organizirano in kadrovsko močno zasedeno tehniko. V dopisu dr. Alešu Beblerju v prvi polovici januarja 1944 je sporočil, da je bilo delo tehnikе v začetku slabo, a da je v tem času doseglo potrebno kvaliteto. Predlagal je tudi, da bi smel tehniko zapustiti in oditi v kako drugo tehniko, kjer bi bil bolj potreben.³⁶ Odgovor na dopis je Bebler odposlal že 17. januarja in mu namignil, da je spričo posebne vloge tehnikе »Javornik« pri nabavljanju tehničnega materiala potrebno, da ostane v tehniki in to dejavnost še bolj organizira. Predlagal mu je tudi, naj si pripravijo varen zazidan prostor, osebje pa naj pomnožijo tako, da bodo stalno imeli dve ali celo tri ekipe, ki bodo delale v izmenah ali pa na več ciklostilov. Navedel pa mu je še, da bo pokrajinski komite KPS izdal dovolj naročil za delo.³⁷ Dne 19. januarja 1944 je dr. Bebler ponovno pisal Bratini. Na podlagi stališč o razvoju narodnoosvobodilnih tehnik v tem delu Primorske, ki jih je Bratina poslal vodji pokrajinske tehnikе »Jelenk« Dragu-Hartnerju, le-ta pa dr. Beblerju, je pokrajinski komite določil, naj

³³ Arhiv IZDG tehnikе F 40/3.

³⁴ Arhiv IZDG F 616.

³⁵ Ivan Trošt, Ustanovitev tehnikе »Javornik«, Goriški muzej M 6/1. Dušan Čehovin, Izjava 5. 2. 1980.

³⁶ Arhiv IZDG tehnikе F 36/2.

³⁷ Ib.

Bratina, ki je dejansko primeren za težje naloge, prevzame odgovornost nad tehnikami jugovzhodnega dela Primorske (okrožja Pivka, Brkini, Istra in Ajdovščina). Dal mu je tudi za to potrebna navodila, s katerimi je tudi določil naloge tehnik. Za »Javornik« so ostala veljavna stara navodila.³⁸ Bratina je potem prevzel novo delovno dolžnost. Tehnika pa se je preselila k Fabjanovim pri Kobolovih v Gornji Branici.³⁹ V februarju se je ponovno selila, nov sedež si je uredila v hiši Zore Peganove v Gabrijah. Tu so pričeli izdajati »Radiovestnik« za vipavsko okrožje. Potrebne podatke pa so dobivali v Štanjelu, kjer so poslušali radio. Na opozorilo obveščevalne službe se je tehniko 26. februarja 1944 tik pred nemškim napadom na vas umaknila in se preselila na Erzelj. Bunker so si uredili v župnišču.⁴⁰

Prva poročila o delu omenjajo verjetno tudi prve pomembnejše izdelke. Razmnožili so dve številki glasila »Slovenski poročevalec« (št. 13 in 14), dve številki »Vojaškega vestnika« z datumom 25. in 28. decembra 1943, »Slovenko« št. 5 in več raznih pozivnic, letakov, opozoril in obrazcev ter drugih tiskovin za gospodarsko komisijo. Delo so opravili do 6. januarja. Dne 9. januarja pa so že sporočili o razmnoženi brošuri Josipa Broza Tita: »Poročilo na drugem zasedanju AVNOJ 29. novembra 1943«, (50), s katero se je tehniko udeležila tekmovanja med primorskimi tehnikami glede ličnosti izdelave, porabljenega časa za delo itd. Naročilo so prejeli 7. januarja, z delom pa so pričeli naslednji dan in delali od 9. do 20. ure, 9. januarja pa od 8. do 16. ure in izdelali 300 izvodov publikacije.⁴¹ Ob izidu tekmovanja 14. februarja 1944 so dosegli peto mesto.⁴² V naslednjih dneh so razmnožili glasilo »Mladi puntar« v 500 izvodih za ajdovsko okrožje in letak v ruščini, napisan v cirilici, v 1600 izvodih za mongolske vojake v nemški vojski.⁴³ Do 24. januarja so izdelali še »Navodila za delo partizanskih komitejev in celic na terenu« in »Okrožnice« št. 6 in 7 za okrožni odbor OF za Ajdovščino. V poročilu o opravljenem delu 24. januarja je Lozej navedel, da bodo pričeli izdelovati tudi večja dela, zlasti brošure. Dne 28. januarja 1944 je pokrajinski odbor OF naročil izdelavo 300 izvodov brošure »Ob 100 letnici pisatelja Josipa Jurčiča« in sporočil, da jim bo načrt za ovitek poslala tehniko »Jelenk«. Publikacijo pa naj izdelajo do 15. februarja. (22) Kako je izdelava potekala, ni podatkov, le 10. februarja, ko je Lozej odposlal tri primerke razmnoženih Hitlerjevih karikatur na pokrajinski komite KPS, je med drugim sporočil, da zaman pričakujejo načrt za ovitek iz tehnikе »Jelenk« in da bodo zato sami pričeli z delom.⁴⁴ Naslednje vesti o delu so znane šele v drugi polovici marca 1944. Poročilo 23. marca navaja, da je tehniko do tedaj izdelala 3000 kuvert. Čez dva dni je izdelala 1000 izvodov okrožnice »Vipavci, tovariši, tovarišice«, 26. marca pa 400 izvodov »Radiovestnika« za Vipavsko okrožje, 500 nakazil za hrano za okrožno gospodarsko komisijo, 500 obrazcev za osebni popis za okrožni komite KPS in 200 izvodov slovarčka s tujkami in kraticami. Delo so jim naročili okrožni OOF, okrožna komisija VOS in okrožna gospodarska komisija za Vipavsko. Dne 26. marca so pokrajinski komite zaprosili še za izdelavo glasila »Mladina«, ki jim ga je naročil pokrajinski odbor ZSM. Do konca marca so potem glasilo v 500 izvodih tudi razmnožili. Izdelali pa so še dve številki »Radiovestnika« z datumom 28. in 30. marec.⁴⁵ Izdelovanje »Radiovestnikov« je

³⁸ Ib.

³⁹ Ivan Trošt, Ustanovitev . . .

⁴⁰ Dušan Čehovin, Izjava 5. 2. 1980.

⁴¹ Naslov publikacije se glasi: Razvoj osvobodilne borbe narodov Jugoslavije v zvezi z mednarodnimi dogodki. Porotilo z drugega zasedanja AVNOJ 29. novembra 1943. Stevilke v oklepaju označujejo enoto v delu: Marjan Breclj, Bibliografija partizanskega tiska na Primorskem, Nova Gorica 1965.

⁴² Arhiv Goriškega muzeja F 12/3.

⁴³ Arhiv IZDG, tehnikе 36/2.

⁴⁴ Ib.

⁴⁵ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

bilo težava naloga, vezana na redno potovanje sestavljalca Dušana Čehovina v Štanjel, kjer je poslušal radijska poročila. Omenjeni zadnji dve številki pa sta naleteli na veliko kritiko zaradi številnih vsebinskih in slovničnih napak. Številki so zaradi Čehovinove bolezni sestavili njegovi sodelavci, ki niso bili prav vešči pisanja. Zadeva pa je vendar imela pozitiven odmev, saj jim je pokrajinski komite KPS obljudil in potem tudi priskrbel radijski sprejemnik.³⁸

Tehnika "Javornik"

Na položaju, dne 3.4.944.

AGIT -PROP. KOMISIJA ZA PRIMORSKO
SLOVENIJO.

Pošiljamo vam poročilo dela v naši tehniki.

Od dne 27.3.944. smo razmnožili sledeče:
 Dne 28.3.944. Radio vesti - izvodov 400.=
 " 30.3.944. " " - " 400.=
 " 30.3.944. Mladina - " 500.=
 " 1.4.944. Slovenka - " 500.=
 " 1.4.944. Radio vesti : " 400.=
 Porabili smo 7200. ciklostil papirja.

Za razmnožitev imamo še sledeče:
 "Kmečki glas" ki se sedaj razmnožuje; potem(brošuro) "Kaj je in kaj hoče OF.Slovenskega naroda".

Smrt fašizmu - svobodo narodu !

Za tehniko "Javornik"
(tov. Marko)

Dopis tehnike
A letter of the Printing Works

Dne 15. marca 1944 so v tehniki osnovali celico KPS s tremi člani. Marka Lozeja so izvolili za sekretarja, Dušana Čehovina za pisanje zapisnika, Milan Kante pa je bil član. Na ustanovnem sestanku so prebrali okrožnico pokrajinske tehnike KPS za Slovensko Primorje »Začasna navodila za delo partijskih celic v tehniki« in sklenili, da bodo v prihodnosti upoštevali njena navodila. Dogovorili so se, da bodo idejno in politično izobraževali in brali partijsko ter frontovsko literaturo. Na sestanku so razpravljali tudi o disciplini, ki je bila v tehniki proble-

³⁸ Ib.

matična.³⁹ Najbolj kritična je bila konspiracija. V tehniki, ki je imela svoje sedeže po gornjevipavskih vaseh, so bili zaposleni v glavnem le domačini, ki so izrabljali sleherno priliko in zahajali na svoje domove. Tehnika je tako delovala skoraj javno in se zelo pogosto selila. Na ta problem so opozarjali na vsakem celičnem sestanku, vendar posebnega uspeha niso dosegli. Tudi študijski sestanki so slabše uspevali. Tehnika pa se je odlikovala po svoji aktivnosti in samoiniciativnosti. Prvi so na območju srednjeprimorskih okrožij pričeli izdajati »Radijske vesti«, poročila o opravljenem delu pa so kazala veliko delavnost.⁴⁰ Dne 23. marca 1944 so imeli že drugi celični sestanek. Pestelj je postal član KPS, celica pa je poudarila, da so tudi ostali člani tehnike primerni za sprejem v KPS.⁴¹ Na naslednjem celičnem sestanku 3. aprila je nova članica KPS postala Marta Terčelj-Črnolaska, večino članov pa so sprejeli v KPS 9. maja 1944.⁴² V tem mesecu se je tehnika ponovno selila v Podrago in doživelova nove kadrovske spremembe. Okrožni komite KPS za Vipavsko je določil Marka Lozeja za vodjo okrožne komisije za ugotavljanje okupatorjevih zločinov. Referat je prevzel maja 1944, vodstvo tehnike pa je predal Dušanu Čehovinu iz Gornje Branice.⁴³ Nov sekretar celice je postal Milan Kante, prav tako iz Gornje Branice. Delovno mesto so si uredili v leseni baraki v gozdčku blizu Podrage. Prostor je bil tehnično slabo opremljen. Bili je tudi vlažen, zato sta bila živiljenje in delo v njem zelo otežena.⁴⁴ Tedaj je bilo v tehniki devet članov, ki so si med seboj razdelili delo. Čehovin je opravljal dejavnost vodje tehnike, sestavljal je »Radiovestnik« in po potrebi pomagal pri tipkanju. Marta Terčelj je tipkala, kot novo moč pa so za tipkanje dobili še Doro Kobal iz Lenivca pri Erzelju. Ivan Trošt je risal, Milan Kante, Vencelj Pestelj in Boris Mohorčič,⁴⁵ ki so ga tudi na novo prejeli, pa so delali pri ciklostilu. Zdravko Fabjan je opravljal intendantske posle, kuhalo jim je Jūdita Čehovin iz Čehovinov v Gornji Branici, kjer je tudi imela svojo družino. Ob koncu junija so zaradi obveznosti do družine Čehovinovo razrešili dela v tehniki, 28. junija na 8. celičnem sestanku pa še članstva v celici tehnike.⁴⁶ Junija 1944 so v tehniki nastale še druge kadrovske spremembe. Zaradi slabega zdravja in težkih pogojev dela v tehniki, jo je zapustila Marta Terčelj, ki je prevzela nove zadolžitve pri pokrajinski gospodarski komisiji, njena pomočna moč Dora Kobal, ki je bila v tehniki le začasno, pa je odpotovala sredi junija. Stevilo kadrov se je tako bistveno skrilo, zelo neugodna je bila tudi struktura delavcev, ki so ostali. Že na 7. celičnem sestanku 17. junija, ko so razpravljali o kadrovskih problemih, so sklenili, da bodo mobilizirali nove ljudi. Potrebovali bi dva kurirja, eno kuharico in še kakšno članico, ki bi pomagala pri raznih opravilih.⁴⁷ Do naslednjega celičnega sestanka 25. junija so mobilizirali novo kuharico Ivanko Rupnik iz Loma nad Črnim vrhom in kurirja Jožeta Ferjančiča iz Podrage. Iz Čehovinovega odgovora z dne 20. julija na okrožnico pokrajinske tehnike KPS za Slovensko Primorje »Kadri ciklostilnih tehnik« je razvidno, da je tehniko zapustil tudi Boris Mohorčič, ki je nevarno zbolel in je moral celo v bolnišnico. V tehniki je ostal le vodja in

³⁹ Arhiv IZDG, tehnike F 36/2.

⁴⁰ Arhiv IZDG, tehnike F 36/2; arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

⁴¹ Arhiv IZDG, tehnike F 36/2.

⁴² Ib.

⁴³ Čehovin je pred vojno opravil osem razredov gimnazije in dva letnika tehnične fakultete v Padovi, zatem je moral služiti vojaški rok, po kapitulaciji Italije pa se je vključil v NOV. Bili je borec II. UB Ljuba Šeršerja, delal v Štabu XIV. divizije, od koder so ga poslali na politični tečaj v Dragatuš. Po razpustitvi tečaja se je zaradi bolezni vrnil domov in se vključil v tehniko »Javornik«.

⁴⁴ Dušan Čehovin, izjava 5. 2. 1980.

⁴⁵ Boris Mohorčič je bil na okrevari v Branici, kjer se je srečal s tehniko in se potem vanjo vključil.

⁴⁶ Arhiv IZDG, tehnike F 36/2.

⁴⁷ Ib.

šest članov, pet je bilo partijcev. Rupnikova in Ferjančič sta bila skojevca. Njihovo zdravstveno stanje je bilo slabo, zlasti velike težave sta imela Trošt in Fabjan, ki sta se morala pogosto zdraviti.⁷⁷ Za tehniko je skrbela okrožna gospodarska komisija za Vipavsko. V prvi polovici junija so pri oskrbi nastale večje motnje, kajti gospodarska komisija je vse svoje zaloge morala odposlati na intendanco IX. korpusa. Težave v tehniki so proti koncu meseca s posredovanjem pokrajinske tehnikе KPS za Slovensko Primorje potem rešili, niso pa odpravili tedaj že kritičnega pomanjkanja tehničnega materiala, ki bi ga tehnika potrebovala za nemoteno delo. Ugodne možnosti pri nabavljanju, ki so bile značilne za prve mesece leta 1944, so se bistveno poslabšale že maja 1944. Dne 21. maja je Čehovin o tem že obvestil pokrajinsko tehniko, posebno okrožnico s prošnjo za pomoč pri nabavljanju tehničnega materiala pa so naslovili na vse rajonske odbore OF, SPZZ in ZSM. Vsi ukrepi pa niso rodili posebnega uspeha. Dne 25. maja in 4. junija je Čehovin ponovno poročal o kritičnem stanju, resno so tedaj načeli tudi obvezno rezervo. Težave so deloma odpravili šele konec julija, ko jim je nabavni oddelek posredoval najnujnejše količine tehničnega materiala.⁷⁸

Spirčo neustreznih delovnih pogojev v Podragi in vseh težav, ki so jih spremljali, se je tehnika sredi junija ponovno selila. Delovni prostori so si uredili pri družini Ferjančič na Gočah. Na to mesto so novi kadri tudi prispleli.⁷⁹ S pomočjo okrožne gospodarske komisije se je v novih delovnih pogojih tudi položaj tehnikе zelo izboljšal. Delali so v sobi in, kakor je Čehovin poročal v odgovoru na okrožnico »Kadri ciklostilniki tehnik« 20. julija, so bili tudi dobro opremljeni. Imeli so tri pisalne stroje, rotarko in dva ciklostila z dvema dodatnima valjčkoma ter tri strojčke za šivanje papirja. Del strojev je bil pokvarjen, novo rotarko znamke »Victoria« so dobili v začetku julija, ker pa niso bili večsi dela, se je Čehovin dogovoril z vodjo ciklostilnega oddelka, da bo nekaj članov tehnikе »Javornik« odšlo v »Grmado« na Kras, da se izučijo dela na rotarki. Imeli so tudi svoj radio. Zelo so pogrešali še kakšnega tipkarja, tipkala pa sta le Pestelj in Čehovin.⁸⁰

Tehnika »Javornik« je razmnoževala za okrožje Ajdovščina (Vipava) in za okrožji Kras in Gorica, po potrebi pa tudi za Trst. Ob popolni reorganizaciji pokrajinske tehnikе KPS junija 1944 je dobila označbo G–36, po imenovanju kontrolorjev v začetku julija 1944 je to funkcijo za tehniko »Javornik« opravljal Venceslav Žižmond-Dušan, blvši vodja tehnikе »Sabotin«, ki je postal kontrolor tehnik v srednjeprimorskem okrožju.⁸¹ Svojo nalogo, da obiskuje tehnikе, jim daja navodila in pomoč ter pazl, da tehnikе upoštevajo odredbe pokrajinske tehnikе, je Žižmond vestno opravljal. Dne 21. julija je obiskal tehniko »Javornik«. Na širšem celičnem sestanku jim je obrazložil delo v tehniki in poučaril, kako je potrebna tehnična in politična izobrazba. V razgovoru s člani okrožne gospodarske komisije in okrožnega komiteja KPS pa je zahteval, da sta oba organa dolžna skrbeti za tehniko »Javornik« v večji meri kot do tedaj.⁸²

V prvih mesecih v letu 1944, ko so bile zaloge tehničnega materiala ugodne, je tehniko »Javornik« uspešno delala. Dne 1. aprila so izdelali 500 izvodov glasila »Slovenka« in 400 izvodov »Radiovestnika«. Do 9. aprila so izdelali novih

⁷⁷ Ib.⁷⁸ Arhiv Gorilškega muzeja F 17/1.⁷⁹ Dušan Čehovin, Izjava 5. 2. 1900; Ivanka Ivančič-Rupnik, Izjava 17. 3. 1930.⁸⁰ Arhiv Gorilškega muzeja F 17/1.⁸¹ Arhiv Gorilškega muzeja F 20/2.⁸² Arhiv Gorilškega muzeja F 19/3.

400 izvodov »Radiovestnika« in 200 volilnih listkov za braniški okraj, образce za blagajniške knjige, »Kmečki glas« (500 izvodov), brošuro Oskarja Šavlija »Kaj je in kaj hoče OF slovenskega naroda« za vipavsko okrožje (1250 izvodov) in cenik za okrožno gospodarsko komisijo za Kras (450 izvodov). Pri delu so porabili 4850 listov papirja, ostalo pa jim ga je le še 20.000 listov. V naslednjih dneh je tehniko dobila nova naročila: »Ljudsko pravico« (št. ?), ki jo je naročil CK KPS, in »Partizanski dnevnik« št. 90 s člankom župnika Černetiča »Župnik govori«, ki ga je naročilo vipavsko okrožje. Komisija za agitacijo in propagando pa je odsvetovala ponatis celega glasila in predlagala, naj omenjeni članek izdajo v obliki letaka. Dne 8. aprila so izdelali še »Slovenski poročevalec« št. 18 v nakladi 1300 izvodov, 11., 13. in 15. aprila pa so izdali »Radiovestnika« v 400 izvodih, 13. aprila »Slovenski poročevalec« (št. ?) v 500 izvodih, v naslednjih dneh pa še 500 izvodov prej naročene »Ljudske pravice«, 700 izvodov letaka »Sodba londonskega radija« za okrožni NOO, 200 izvodov obrazcev za popis rokodelstva in 400 izvodov obrazcev za spremna pisma tudi za okrožni NOO. V tednu od 16. do 23. aprila so »Radiovestnika« razmnoževali 16., 18., 20. in 22. aprila po 400 izvodov, nadalje so razmnožili članek iz »Partizanskega dnevnika« »Duhovnik govori« v obliki letaka v 1000 izvodih (18. april), Glasilo »Slovenka« (št. ?) v 500 izvodih, za tem pa še štiri okrožnice, letak »Zaobljuba« in okrožnico o nalogah agit-prop. Do konca tedna, ko jim je ostala le še pičla zalogi papirja (8.000 listov), so izdelali še 400 karikatur in glasilo »Mladina« (št. ?) v 500 izvodih. V naslednjem tednu so v tehniki načeli že obvezno rezervo papirja in razmnožili nadaljnje štiri številke »Radiovestnika« (24., 26., 28. in 30. april), 3.500 gesel OF in 1.000 Titovih slik (25. aprila), 8.000 izvodov letaka »Slovenci-Slovenke«, 200 izvodov cenikov za okrožno gospodarsko komisijo za Vipavo, 400 izvodov pozivnic za vojaške obveznike za Komando vipavskega vojnega področja (26. april), zatem pa so izdelali 200 raznih obrazcev za štab Južnoprimskega odreda, 100 izvodov kadrovskih pol in 50 izvodov seznama mrtvih prav tako za štab odreda, 50 izvodov seznama mrtvih pa so razmnožili še za Komando mesta Ajdovščina. Do 30. aprila so izdelali še glasilo »Ljudska pravica« (št. ?) v 400 izvodih.⁸³

Tudi meseca maja je tehniko »Javornik« nadaljevala z intenzivnim delom. V svojem zadnjem tedenskem poročilu o opravljenem delu, ki ga je Lozej odposlal na oblastni komite KPS za Slovensko Primorje 4. maja 1944, je navedel, da so 1. in 3. maja izdelali dve novi številki »Radiovestnika« po 400 izvodov, 2. maja pa brošuro »Kaj pravijo Amerikanci o naši NOV« (104) prav tako v 400 izvodih, 4. maja pa še glasilo »Kmečki glas« (št. ?, izvodov ?) ter »Okrožni vestnik« v 1.000 izvodih. Naslednje poročilo je 9. maja poslal Dušan Čehovin in navedel, da so 3. maja izdelali tudi 400 izvodov glasila »Mladina«, 5. maja pa 450 izvodov »Slovenskega poročevalca« (št. ?) in po naročilu centralnega komiteja KPS pričeli razmnoževati »Ljudsko pravico«. To delo pa so potem na zahtevo pokrajinske tehnikе prekinili. V naslednjem tednu so razmnožili tri nove številke »Radiovestnika« (7., 10. in 13. maj), 13. maja pa še »Kmečki glas« št. 4 za vipavsko okrožje v 400 izvodih. V tistem tednu so izdelali še 200 pozivnic za štab Južnoprimskega odreda, 800 izvodov raznih obrazcev za Komando mesta Sežana in letake za prvi maj. »Kmečki glas« št. 4 so izdelali v prenizki nakladi. Pokrajinska tehniko KPS za Slovensko Primorje je zato naročilo ponovila, ponovno pa so naročili tudi 1.220 izvodov brošure »Kaj pravijo Amerikanci o naši vojski«, 19.

⁸³ Arhiv Gorilškega muzeja F 17/1.

maja pa 410 izvodov »Primorskega poročevalca« št. 6 za vipavsko okrožje in za pokrajinsko tehniko. V naslednjih dneh je pokrajinska tehnika naročila še razmnožitev pete številke »Kmečkega glasu« v 1.220 izvodih za okrožja Vipava, Kras in Gorica in 1.580 izvodov nemškega letaka »Kamaraden«, za štab Južnoprimeškega odreda pa brošuro »Minerstvo«. Zaradi pomanjkanja papirja in zaradi velikih potreb okrožja je to delo počasi napredovalo. V tednu od 14. do 21. maja so razmnožili 20.000 raznih gesel za posojilo in za volitve, 400 izvodov letakov, 300 izvodov okrožnice o roditeljskih svetih, 100 izvodov okrožnice za gospodarsko komisijo in 100 izvodov »Naredb«. Nadalje so razmnožili 1.800 izvodov okrožnice za volitve za vipavsko okrožje in 5.000 obveznic za posojilo. »Kmečki glas« št. 5 pa so razmnožili le v nakladi 400 izvodov, ker jim je pričela primanjkovati tudi

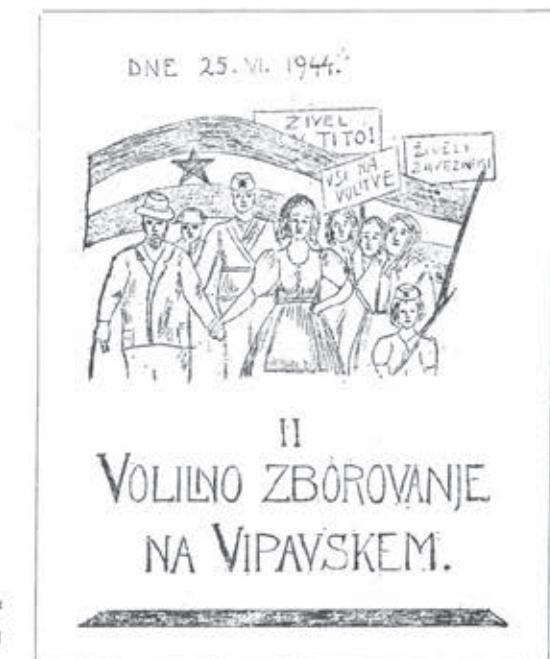
Ovitek brošure, izdelane v tehnički Javornik

The cover-page of a booklet of the Printing Works »Javornik«

obvezna rezerva. Od 23. do 27. maja so vsak drugi dan razmnožili po eno številko »Radiovestnika«, 500 izvodov letakov za posojilo in propagandne letake, namenjene domobrancem, izdelali so tudi 600 izvodov raznih okrožnic za volitve, 2.000 izvodov obveznic za pionirje, 400 izvodov »Primorskega poročevalca« št. 6, 1.600 nemških letakov o invaziji za okrožni NOO in ponatisnili »Kmečki glas« št. 4 za kraško in goriško okrožje. Za naslednji teden (27. maj do 4. maj) poročila o delu niso ohranjena, zatem pa je tehniko z enako zagnanostjo nadaljevala z delom. Po odprtju druge fronte in izkrcanju zaveznikov na atlantski obali 4. junija 1944 so v tehniki dnevno izdajali »Radiovestnik«. V tistem tednu je izšlo osem številk. Izdelali pa so še 3.200 raznih obrazcev za Komando vipavskega vojnega področja,

400 okrožnic in propustnic za okrožno izpostavo NZ, 200 okrožnic za okrožni komite SKOJ, 2.000 letakov za drugo fronto za okrožni NOO za Vipavsko, 2.000 letakov »Slovenci in Slovenke« in nadaljnji 20.000 raznih gesel za drugo fronto ter 300 obveznic za posojila svobode za pionirje po naročilu okrožnega NOO za Vipavsko.¹⁵

Prave težave zaradi pomanjkanja papirja so se pričele sredi junija. V tehniko so prihajala večja naročila (brošure in glasila) in v visokih nakladah. Dne 24. junija je Čehovlji naznani pokrajinski tehniki, da naročili, ki so jih prejeli ne morejo v celoti izpolniti. Do konca meseca so izdelali brošuro Daniela Miliča: »Vera je v nevarnosti« (193) v 850 izvodih, sedem številk »Radiovestnika« za

Letak iz tehničke »Javornik«

A leaflet of the Printing Works »Javornik«

vipavsko okrožje (vsako številko v 400 izvodih), 500 izvodov davčnih seznamov, 400 izvodov letakov za 22. julij in 1.000 izvodov raznih gesel prav tako za 22. julij, v delu pa so imeli brošuro Metoda Mikuža »Kri mučencev naše seme« (170), ki jo potem tudi izdali v nakladi 1.250 izvodov. Za izdelavo 2.800 izvodov »Slovenskega poročevalca« št. 14 pa jim je zmanjkal papirja. Kljub zagotovilom, da jim ga bo priskrbela pokrajinska tehniko in tako omogočila izid, glasilo ni izšlo do 10. julija. Zaradi velike obremenjenosti tudi drugih tehnik in velikega povpraševanja po Miličevi brošuri »Vera je v nevarnosti« je pokrajinska tehniko 5. julija to delo ponovno naročila v 870 izvodih, 7. julija pa še Kalininovo brošuro »O množičnem partijskem delu« za okrožja Kras, Vipava in Gorica v 505 izvodih.

¹⁵ lb.

Veliko naročil so tehnički pošiljale tudi številne okrožne organizacije. Do 6. julija so izdelali šest okrožnic za okrožni komite SKOJ za Vipavsko v 500 izvodih, blagaj-letak »Prvo in drugo volilno zborovanje na Vipavskem« v 2.200 izvodih, blagaj-

G-36

Na položaju dne 20. julija 1944.

Pokrajinski tehniki KPS

Na vprašanja, ki jih nastavljate v okrožnici z dne 1.7.1944. odgovorimo na sledeče:

1) Okolnosti, v katerih se tehnika nahaja so primerno dobre. Teren je skoraj popolnoma svoboščen (sovražnika ni bilo tu namreč že čez 7 mesecev in prej. Je bil samo enkfat); ljudstvo je zavedno in stodostotno za načelo stvar.

2) Tehnični kader tvori 3 tovarišev in 1 tovarišica, in sicer: tov. Dušan, 21 let, neporočen, študent na univerzi, vodja tehnike za nalogo, da z sestavlja radio vesti, primernega zdravje, partijo od 1.2.1944. Njegova želja je da bi šel na politični kurz.

tov. Vencel, 35 let, poročen, kmet-mirar, tipkar in kontrolor matric, slabotnega zdravja, partijo od 25.3.1944.

Tov. Ivan, 37 let, neporočen, organist, risar, bolan na želodcu in od reumatizma, partijo 9.5.1944.

tov. Zdravko, 20 let, neporočen, kmet, dela na ciklostilu, ima rano na želodcu, partijo od 9.5.1944.

tov. Jože, 17 let, neporočen, učen. mehanik, kurir in pomaga pri ciklostilu, dobrega zdravja, Skojeve, izgleda, da bo postal partijo.

Tov. Ivanka, 19 let, neporočena, kmetica, kuharica in v prostem času pomaga pri raznih delih, dobrega zdravja, Skojevka, izgleda, da bo postala partijka

3) Hrana je zadostna.

4) Možnosti pri dobavljanju tehničnega materiala so zelo majhne. Izrabimo jih dosledno.

5) V pogledu tehničnega prostora se zadovoljimo. Delamo v sobi.

6) Po splošnem mnenju tehničnega kadra ni preveč, temveč nam še primanjkuje Rabilni bi 1 tipkarico in 1 risarja.

7) Sestanki čelnega kadra se ne vršijo. Poskrbeli bomo, da sedaj se pa bodo redno vršili.

8) V tehniki postoji partizanska organizacija, s 3 člani, sestanki se vršijo redno, kaj se je razpravljajo v teh sestankih je razvidno iz poročil, ki vam bomo poslali. Ideološka sposobnost posameznikov je primerna. V tehniki postoji sledenje delitev dela: Tov. Vencel, tipkar in kontrolira tipkanje in matrice; tov. Ivan riše in je odgovoren za tisk; tov. Zdravko skrbi za intendanco, za nabavni sektor in za tehnični material; tov. Jože, vrši kurirske službe, skrbi za Arhiv in vodi zapisnik dela; tov. Ivanka kuha in vrši knjigovodstvo; tov. Dušan, po potrebi tipka sestavlja radijske vesti in vodi tehniko. Za red v prostoru skrbi tudi tov. Ivanka.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

za G-36

Dušan

Dopis tehnik

A letter of the Printing Works

niško knjigo v 500 izvodih, letak »Narodna oblast In duhovščina« v 800 izvodih, tri vrste karikatur za praznik Cirila in Metoda v 3.000 izvodih za okrožje, nadalje so razmnožili 400 nakazil za prehrano za Južnoprimski odred in za Komando vipavskega vojnega področja, 400 izvodov okvirnega načrta za pionirske tekmovalje, 200 izvodov dveh različnih okrožnic za okrožni komite SKOJ za srednjoprimsko okrožje in 1.000 izvodov letakov z opozorili o nemški taktiki ter »Slovenski poročevalec« št. 14, vendar le v nakladi 1.200 izvodov. Do 18. julija so izdelali še 400 izvodov letaka za žetveno kampanijo, 200 slik Stalina, večje število volilnih listkov, mesečnih poročil za komisijo za finance in okrožnic za novo tekmovalje ter »Objave« št. 16 in Kalininovo brošuro »O množičnem partijskem delu«. (109a, 109b). Izdelki so bili namenjeni predvsem za območje vipavskega okrožja. Med tem časom so tudi redno izdajali »Radiovestnik« v 400 izvodih. Med 4. junijem in 18. julijem so izdali 20 številk (od št. 30 do št. 50) za Vipavsko okrožje.⁶⁵

V drugi polovici julija se je vojaški položaj v gornji Vipavski dolini poslabšal. Pogosto zadrževanje partizanskih enot na gričevnatem območju med dolinami Raše, Branice in Vipave je povzročalo številne sovražne vpade iz postojank na Krasu in v Vipavski dolini. Dne 23. julija so se tehnički zbrali na izrednem celičnem sestanku in izdelali načrt za preselitev. Dogovorili so se, da pošlejo Kanteta in Pestelja na ogled za novo mesto, kamor bi se preselili. Na sestanku so razpravljali predvsem o varnostnih ukrepih in zelo kritizirali tiste člane, ki so zapuščali tehniko in pogosto zahajali domov.⁶⁶ Ponovno se je poslabšalo tudi oskrbovanje tehnik. K temu so pripomogle splošne gospodarske razmere na tem območju, deloma pa so bile vzrok tudi začetne težave po upravnopolitični reorganizaciji na Primorskem in nejasne pristojnosti organov oblasti za oskrbovanje tehnik. Tehnika se je ponovno selila. Njena začasna lokacija je bila pri Mariničevih v vasi Dolanci v Gornji Branici, avgusta pa so se preselili na Erzelj in hišo Ivanke Molk (na Tabor), kamor sta okrog 20. avgusta 1944 prispevali Makso Pimik in Mara Samsa.⁶⁷ Pod njunim vodstvom so v tehniki pričeli razmnoževati pesmarice z notami predvsem za potrebe zborovskega petja na Primorskem. Za izdelavo takih publikacij je bila potrebna večja strokovnost in natančnost, zmanjšala pa se je poraba papirja. Tehnika so začasno razrešili drugih obveznosti. Tak način dela je ob kritičnem pomanjkanju tehničnega materiala tehniki ustrezal.⁶⁸ Tehnika se je tudi kadrovsko okreplila. Vanjo so se vključile tri nove članice Valerija Likan iz Ajdovščine, Duška Božič in Sava Besednjak iz Branika. Vse tri so prišle z namenom, da se izučijo dela v tehniki in da bodo potem na voljo za tehnično delo. Število članov je tako narastlo na deset, kar pa ni bilo v sorazmerju s stanjem in dejavnostjo ostalih tehnik na tem območju. Na intervencijo kontrolorja Žižmonda sta se Besednjakova in Ferjančič v začetku septembra preselila v tehniko »Grmada« na Kras.⁶⁹ Sredi septembra so dokončno organizirali tudi tiskarno »Slovenija«, ki je tiskala osrednjo primorsko ilegalno literaturo. Tehnike, ki so bile razbremenjene dela, so poslej razmnoževali predvsem tiskovine, okrožnice in razne letake za svoja okrožja, prosti čas pa so izrabljali za izobraževanje svojih kadrov. Na predlog kontrolorja Žižmonda so še isti mesec v »Javorniku« pričeli organizirati študijske sestanke, na katerih so morali sodelovati vsi člani tehniko.⁷⁰

⁶⁵ Ib.

⁶⁶ Arhiv IZDG, tehnik F 36/2.

⁶⁷ Topografija NCB Gorilškega muzeja (Erzelj).

⁶⁸ Arhiv Gorilškega muzeja F 17/1.

⁶⁹ Slavica Plahuta, Oris delovanja narodnoosvobodilnih ciklostihih tehnik na Krasu, Gorltk 6 (1979) str. 186.

⁷⁰ Arhiv IZDG, tehnik F 35/2.

Dne 29. septembra so nemški vojaki iznenada napadli hišo Ivana Ferjančiča na Gočah, kjer je julija delovala tehnika »Javornik«. Hišo so požgali, tri Ferjančičeve sestre Hajdo, Zoro in Rozo pa so pri smodnišnici pri Vipavi ustrelili. Zaradi nevarnosti, da ne bi prišlo do novih izdaj, so ob tem dogodku tehniko ponovno selili. Nova lokacija je bila Krtinovca pri Štjaku. Bunker so si uredili v praznem vodnjaku pri Turkovih.⁷⁰ Prostor je bil zelo neugoden. Huda vlag je škodovala celo gradivu. Ohranjeni zapisniki celičnih sestankov kažejo, da so iskeli primernejše prostore. Tudi 4. novembra so na sestanku celice poudarili, da imajo z bunkerjem še vedno težave, ljudje pa so povsod v strahu pred okupatorjem in da bodo morali pregledati celoten teren po gornjevipavskih hribih, da bi dobili ustrezni bunker, kjer bodo lahko skrili tehnični material in za silo delali.⁷¹ Spodbudnejše vesti prinaša šele zapisnik 20. celičnega sestanka z dne 14. novembra 1944, ki pravi, da se je stanje šele tedaj umirilo in da bodo kljub težavam z delom nadaljevali.⁷² Tehnika se je ponovno preselila na Erzelj k Ivanka Molk.

Dne 20. novembra je na Gačniku zasedala konferenca vodilj primorskih ciklostilnih tehnik. Tehniko »Javornik« je zastopal njen vodja Čehovin. Vodstvo je ta čas prepustil Venclju Pestelju. Čehovin je odpotoval 14. novembra 1944.⁷³ Po njegovem odhodu se je položaj tehnikle zelo poslabšal. Sovražne ofenzivne akcije v očiščevalnem načrtu nemškega štaba v operacijski coni Jadransko Primorje, ki so se pričele jeseni 1944 in trajale do pomladi 1945, so bistveno pizadele tudi institucije narodnoosvobodilnega gibanja na območju zgornje Vipavske doline. Lokalni vpadi so bili med drugim usmerjeni v te kraje, kjer so se pogosto zadrževala partizanske enote. Velika nevarnost je pretila še iz starih in na novo nastalih sovražnih postojank na Krasu in v Vipavski dolini, od koder je okupatorjeva vojska kontrolirala celotno območje.⁷⁴ Po Čehovinovem prihodu zadnje dni novembra je postal stanje tako kritično, da so se tehniki dogovorili, da poskrijejo stroje in tehnični material in da se umaknejo na svoje domove, kjer se bodo posamično skrivali. Preselitev v kraje na drugi strani ceste Gorica—Ajdovščina, ki bi bila edina rešitev za nadaljevanje dela, ni bila možna. O težkih razmerah v »Javorniku« je razpravljal tudi ciklostilni oddelek pokrajinske tehnike in sklenil, da tehniko razpusti, tehnični kader pa porazdeli med tehniko »Sabotin« (Trošta in Pestelja) in sedežem pokrajinske tehnike (Kante, Fabjan, Čehovin, Rupnik in Likanova). Duška Božič pa je že pred tem morala zaradi bolezni zapustiti tehniko. Ciklostilni oddelek je tudi določil, da se arhiv in inventar tehnike prenese v »Sabotin«.⁷⁵ Okrožni tehnik Žižmond se s tako odločitvijo ciklostilnega oddelka ni strinjal. Primernejša bi mu bila premestitev tehnike, kajti po ukinitvi tehnike »Gromada« bi tako ostala v srednjeprimorskem okrožju le ena tehnika, v kateri sta bila nadaljnja varnost in delo prav tako negotova. Te svoje pomisleke je ciklostilnemu oddelku tudi sporočil, sicer pa je poudaril, da se bo ravnal po navodilih oddelka.⁷⁶

Po večdnevni hajki so se tehniki povrnili na starata mesta šele 7. decembra in pričeli z delom. Manjkala pa je Valerija Likan, ki je med hajko zapustila tehniko. Kot poroča Čehovin v poročilu 20. decembra, so jo na njeno željo tudi

⁷⁰ Ivan Trošt, Ustanovitev...

⁷¹ Arhiv IZDG, tehnik F 36/2.

⁷² Ib.

⁷³ Ivan Trošt, Ustanovitev... — Dušan Čehovin, Izjava 5. 2. 1980.

⁷⁴ Arhiv IZDG, tehnik F 36/2.

⁷⁵ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

⁷⁶ Arhiv Goriškega muzeja F 19/1, F 19/3.

⁷⁷ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

razrešili dela v tehniki. Po teh dogodkih se je dejavnost tehnike zmanjšala. Tudi naročil ni bilo veliko, zato so jih uspešno in hitro opravljali. Teže pa so uspevali pri izobraževanju kadrov. Sami so ugotavljali, da tem nalogam niso kos, čeprav so se med seboj zadolžili, da bodo posamezno odgovarjali za določene naloge. Čehovin je skrbel za politično izpopolnjevanje kadrov. Pestelj za strokovno izpopolnjevanje, Kante za konspiracijo, Fabjan za redno izvajanje političnih ur, Rupnikova pa za referate, ki naj bi jih člani pripravljali za vsak celični sestanek posebej.⁷⁸ Sredi decembra se je nevarnost od strani okupatorja ponovno povečala, vendar so svoražni napad in hajko med 18. in 23. decembrom uspešno preživeli v bunkerju. Dne 23. decembra pa so na celičnem sestanku ponovno poudarili, da je nujna najstrožja konspiracija, prepovedali so sleherni varnostni prekršek in nadaljevali z delom. Tudi kurirske zveze so ponovno stekle. Dne 28. decembra je Čehovin po večkratnih opominih kontrolorja Žižmonda sporočil, da tehnika deluje in da če ne bo drugih vzrokov, ni razlogov, da bi jo razpustili.⁷⁹ Opozorili so tudi ciklostilni oddelek pokrajinske tehnike, da tehnika spet dela, in preklicali dogovor, da odideta Trošt in Pestelj v tehniko »Sabotin« na Vogrsko, ki je bila po odhodu Petra Ježa in Neve Pupis brez ustreznega vodstva. Dne 7. decembra 1944 je Žižmond predlagal, naj v »Sabotin« pride le Pestelj. Toda odhod se je zavlačeval in je proti koncu januarja 1945, ko se je položaj tehnike ponovno poslabšal, tudi propadel. Ob Žižmondom obisku v tehniki »Javornik« sredi januarja 1945 so razpravljali o nujnosti, da se tehnika premesti iz okraja ali pa da se ukine. V tem primeru pa naj Čehovin pride v tehniko »Sabotin« in prevzame vodstvo.⁸⁰ Kljub zatišju pred februarsko sovražno ofenzivo je okupator organiziral številne vpade na to območje in tudi na sam Erzelj. Zato so se 25. januarja tehniki ponovno sešli na kolektivnem sestanku, ki se ga je udeležil tudi Žižmond, in razpravljali o nadaljnji usodi tehnike. Sklenili so, da si poiščejo nov bunker, ki bo odgovarjal vsem potrebam tehnike, če jim pa to ne uspe, da bodo zaprosili pokrajinsko tehniko, naj jih razpusti.⁸¹ Isti dan so imeli tudi celični sestanek, na katerem so izvedli nekaj organizacijskih sprememb. Za novega sekretarja celice so izvolili Čehovina, Kanteta pa so določili za vodjo kolektivnih sestankov.⁸² V naslednjih dneh pa se je po Vipavski dolini pričela februarska sovražna ofenziva. Tehnika se do tedaj ni preselila, njen položaj pa je postal zelo težaven.⁸³

Po reorganizaciji primorskih tehnik so v »Javorniku« še naprej intenzivno delali, zaradi pomanjkanja tehničnega materiala pa delo ni bilo enakomerno. Nekatere izdelke so izdelali z velikimi zamudami. »Slovenski poročevalec« št. 18, ki jim ga je pokrajinska tehnika poslala v izdelavo že 20. julija, so izdelali še 4. avgusta. Zatem so razmnožili še brošuri »Partizan, naš slovenski partizan« (9), ki jo je napisal Maks Ažnik, v 350 izvodih za južnoprimske odred in »Trinajst« T. Mrakova (158) v 600 izvodih. Do 20. avgusta so izdelali še zadnjih pet številk »Radiovestnika« (od št. 53 do št. 57). (To delo je poslej nadaljevala tehnika oddelka za informacije in propagando, za srednjeprimorsko okrožje). Nadalje so razmnožili 1.000 izvodov obrazcev za osebni popis prav tako za okrožni NOO za Vipavsko, 2.000 kadrovskih pol za razne enote, 1.000 različnih obrazcev za Komando mesta Ajdovščina, 2.000 volilnih listkov, 200 poverilnic in 120 izvodov izjav za okrožni NOO. Izdelali so še 100 izvodov propustnic za Komando mesta

⁷⁸ Arhiv IZDG, tehnik F 36/2.

⁷⁹ Arhiv Goriškega muzeja F 20/1.

⁸⁰ Ib.

⁸¹ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

⁸² Arhiv IZDG F 36/2.

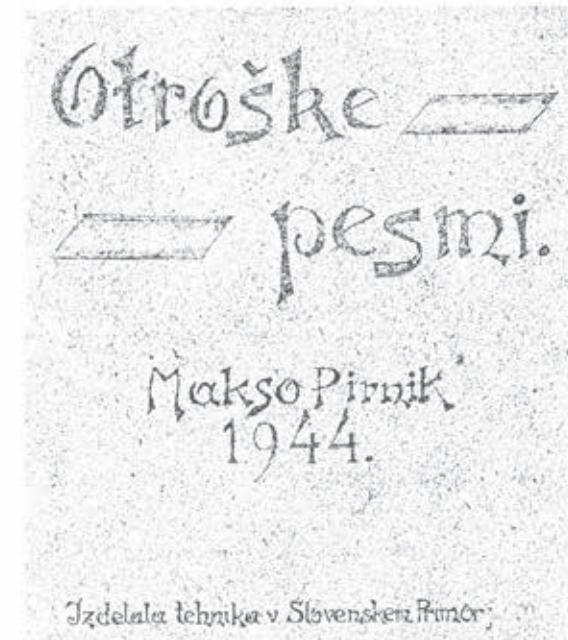
⁸³ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

Ajdovščina, 2.000 letakov »Sporazum« za okrožni NOO, 130 obrazcev za popis prometa za Južnoprimski odred, 300 izvodov raznih pesmi z notami, 400 izvodov nakazil za prehrano za Južnoprimski odred, nadalje so razmnožili 1.000 izvodov propustnic za okrožno izpostavo NZ, 400 izvodov letaka z naslovom »Odprto pismo primorskim duhovnikom«, »Slovenski poročevalci« št. 19 v 1.200 izvodih, naslednjo številko »Slovenskega poročevalca« pa v 1.100 izvodih. Proti koncu meseca avgusta pa so se posvetili razmnoževanju Pirnikovih pesmaric; tedaj jih je pokrajinska tehnika razbremenila ostalega dela. Izdelavo »Slovenskega poročevalca« št. 21 so zato ponudili tehnikam na Krasu. Nerešeno vprašanje oskrbovanja jim je še naprej povzročalo velike težave. Zbirko »Pesmi za mladenke« (264) so

zato izdelali v 1.500 izvodih šele 12. septembra, po tem ko jim je potrebeni papir posredovala tehnika »Grmada«. Publikacijo so potem razposlali prosvetnim referentom v vseh okrožjih na Primorskem po 350 izvodov, le na srednjeprimorsko okrožje 450 izvodov in v Trst 15 izvodov. Ostale izvode pa so razposlali na pokrajinski odbor OF, na odbor za proslavo Simona Gregorčiča, primorskim tehnikam in v arhiv Maksa Pirnika. Za temi so pričeli razmnoževati »Pesmi za šolsko mladino«, ki so jih potem razposlali po ključu, ki jim ga je posredovala Mara Samsa.

Potrebe po takih publikacijah so bile zelo velike, zato je 24. septembra ciklostilni oddelek ponovno naročil še dodatnih 144 izvodov brošure »Pesmi za šolsko mladino«. Med tem časom pa so kraške tehnike zavrnile razmnoževanje periodičnega tiska: »Kmečkega glasu« št. 29 in »Ljudske pravice« št. 18, ki ga je potem tehnika »Javornik« razmnožila šele v prvih dneh oktobra z veliko zamudo. V septembru pa so izdelali še 100 izvodov raznih pesmi za okrožni NOO za srednjeprimorsko okrožje, 300 izvodov letaka »Zadnji poziv« za vipavski okraj, 400 izvodov raznih gesel v nemščini in 100 izvodov raznih gesel in letakov ob 6. septembru za okraj Vipava. Izdelali so tudi 150 izvodov obrazcev za področno bolnico, 1.000 izvodov letaka »Titova deklaracija« za srednjeprimorsko okrožje, nadalje 1.000

Ovojni strani dveh takih pesmaric v Pirnikovi predbi, delo tehnike »Javornik«
Cover pages of two Song books edited by the composer Makso Pirnik in the Printing Works »Javornik«

izvodov volilnih listkov za vipavski okraj, 300 izvodov kartotečnih listkov za Komando mesta Ajdovščina, 100 obrazcev »Številčno stanje« za okrožno načelstvo NZ, 100 izvodov okrožnic za okrajski komite SKOJ za Vipavo, 700 izvodov okrožnic za okrožnega šolskega nadzornika. Nadalje so izdelali 300 izvodov obrazcev za »mesečne razčleme« za vipavsko okrajno finančno komisijo in 850 obrazcev za okrajno gospodarsko komisijo za Vipavo, po 100 izvodov propustnic za Komando mesta Ajdovščina in spremnih pisem za literaturo za vipavski okraj, 4.000 izvodov obrazcev in izkaznic za okrožno načelstvo NZ za srednjeprimorsko

okrožje. Do konca meseca septembra pa so še izdelali 400 izvodov Pirnikovih »Pesmi za mladino«, 1.200 izvodov obrazcev za ocenitev vojne škode in za popis okupatorjevih zločinov za vipavski okraj, 10 izvodov raznih letakov za vipavski okraj in 100 izvodov seznamov okrajnih komitev SKOJ ter 200 okrožnic za prostvenega referenta pri okrajnem OOF za Vipavo.³⁴

Dejavnost tiskarne »Slovenija« je zelo razbremenila tudi tehniko »Javornik«, ki je poslej skrbelo predvsem za okrožje in za njegove potrebe razmnoževala razne tiskovine, okrožnice in letake. V oktobru so poleg prej navedenih periodičnih glasil razmnožili še 300 izvodov okrožnic za okrožni komite SKOJ, 1.300 izvodov okrožnic za primorsko podružnico Denarnega zavoda Slovenije, 100 izvodov okrožnic za RKS, dve različni okrožni po 120 izvodov za okrožni odbor ZSM in 100 izvodov okrožnic za prostveni oddelek pri NOO za srednjeprimorsko okrožje. Nadalje so izdelali 400 izvodov cenika za okrožno GK, 900 izvodov obrazcev »Pregled prometa in vojnih obveznikov za Goriško vojno področje«, 100 izvodov obrazcev »Trebovanje« za Komando mesta Ajdovščina, 100 izvodov okrožnic za okrožni NOO in 4.000 potrdil za njegov finančni odsek, za prostveni odsek pa 150 izvodov okrožnic. Izdelali so tudi 1.800 izvodov letaka »Vipavci, Vipavke« za vipavski okraj, 100 izvodov okrožnic za okrožni odbor ZSM in 100 izvodov za okrožni komite KPS. Za vipavski okraj so izdelali še 400 karikatur iz »Pavlihe«, ob osvoboditvi Beograda pa 1.000 letakov »Padec Beograda«, 200 okrožnic ter 100 izvodov obrazcev za popis kurirskih linij. Izdelali so tudi 600 izvodov obrazcev za popis vojnih obveznikov za Komando mesta Ajdovščina, 200 izvodov okrožnic za okrožni odbor RKS in 1.200 pozivnic za srednjeprimorsko okrožje.³⁵ Novembrska sovražna ofenziva je delo tehnike zelo omejila. V tem mesecu so razmnožili le 2.000 propustnic za okrožno načelstvo NZ, 500 izvodov dopisa »Pismo okrajnega plenuma OF za Vipavo«, 500 izvodov poizvedovalnih list za okraj Vipava, 2.000 izvodov gesel za proslavo oktobrske revolucije, 900 potrdil za okrožno načelstvo NZ, 120 izvodov okrožnic za prostveni odsek pri okrožnem NOO, 300 izvodov kadrovskih pol za Komando mesta Ajdovščina. Nadalje so izdelali 500 izvodov obrazcev za prijavo okupatorjevih zločinov za vipavski okraj, 1.000 izvodov potrdil za okrajno gospodarsko komisijo, 400 izvodov letaka »Zadnji opomin« za ajdovski okraj ter 500 izvodov potrdil in 30 izvodov mesečnih poročil za finančni odsek pri okrajnem NOO za Vipavo. Izdelali so še 100 obrazcev za račune za okrajno GK in 200 izvodov propustnic za Komando mesta Ajdovščina.³⁶ Številne hajke in nevarnosti, ki so tehniki pretile v mesecu decembru, so njen dejavnost še skrčile. Razmnožili so 500 okrožnic za prostveni odsek, 100 izvodov obrazcev za okrajno GK, 1.200 izvodov raznih gesel za okrajni odbor OF za Vipavo, več potrdil in propustnic za okrožno načelstvo NZ ter 100 izvodov posebnega proglosa za trg Vipava. Tudi v januarju je zaradi neprestane nevarnosti pri delu vladalo večje mrtvilo. Delovne možnosti je še poslabšalo delovanje pošte, saj so naročila prejemali z veliko zamudo. Izdelali so 600 izvodov letaka »Vipavski domobranci« za okrajni odbor OF za Vipavsko, 2.500 izvodov obrazcev za potne dovolilnice za okrožno načelstvo NZ za srednjeprimorsko okrožje, nadalje so izdelali 8 različnih okrožnic za okrožni izvršilni odbor v 3.000 izvodih in 500 spremnih pisem za okrajno tajništvo OF za Vipavsko. Januarsko poročilo o opravljenem delu, ki ga je Čehovin odposlal 7. februarja, vsebuje tudi 1. številko glasila »Slovenka« letnika

³⁴ Ib.³⁵ Ib.³⁶ Ib.

1945. Delo pa so morali izdelati šele prve dni februarja, kajti naročilo so prejeli šele 1. februarja.³⁷

Tehnika pri odseku za informacije in propagando pri okrožnem NOO za srednjeprimorsko okrožje

Posebno tehniko je po upravnopolitični reorganizaciji na Primorskem poleti 1944 na Vipavskem organiziral odsek za informacije in propagando pri okrožnem NOO (OOF) za srednjeprimorsko okrožje (pozneje komisija za agitacijo in propagando), ki je skrbel za organizirano propagando in informativno službo v okrožju. Odsek je do decembra 1944 vodil načelnik Vid Vremec-Voljan, po njegovem odhodu v vojsko pa Marica Kragelj-Volga. Načrtno propagandno in informativno službo so opravljali tudi odseki okrajnih in krajevnih NOO (OOF). Pri propagandnih odsekih so delovale razne institucije. Okrožni je imel oddelek za dopisništvo, oddelek za kolportažo, oddelek za nabavo tiskarskega in drugega gradiva, oddelek za ustno in pismeno propagando, fotosekcijo ter radijski oddelek.³⁸

Prvi zamenki radijskega oddelka so nastali že avgusta 1944, ko so pričeli izdajati na ciklostil razmnožene radijske vesti. Sedež odseka je bil v zaselku Lisjaki pri Šmarjah.³⁹ Naslednji mesec je dejavnost oddelka napredovala, tedaj so ga tudi tehnično opremili. Nabavili so dva pisalna stroja in rotarko. Kot navaja poročilo odseka 15. 9. 1944, so pričeli izdajati tudi nekatere letake in uredili kolportažno mrežo, da razpečavanje tudi lastnega tiska ni zaostajalo. Do tega dne so na lastno pobudo razmnožili letake: »Zadnji poziv« v 5.030 izvodih ter letak »Invazija Nemčije se je pričela«, ki so ga sami sestavili, izdelali pa so ga v nakladi 570 izvodov.⁴⁰

Radijski oddelek je vodil Stanko Rijavec iz Ljubljane, ki je imel sorodnike v Gojačah na Vipavskem. Po kapitulaciji Italije je ostal na Primorskem kot aktivist. Bil je študent in je dobro obvladal knjižno slovenščino, njegovo tehnično znanje pa je s pridom uporabljal pri pripravah za izdajanje »Radiovestnika«, ki ga je potem pripravljal na podlagi vesti Radia svobodna Jugoslavija in zavezniških radijskih poročil — zlasti »Radia London« in »Radia Moskva«. Pri delu so mu pomagali Vlastimir Novaji-Saša, Čeh, ki je vodil fotosekcijo pri odseku za informacije in propagando, Evelina Humar-Mirka in Jelka Žigon. Poročilo z dne 15. septembra 1944 pa navaja še Gabriello Dragin. Delali so pri rotarki. Zelo zahtevno delo pri nabavljanju tiskarskih potrebščin je opravljala Pierina Čibej, kolportažo pa je vodila Tončka Velikonja-Sibirka.⁴¹ »Radiovestnik« so izdajali v nakladi 1.400—1.500 izvodov in z njim obveščali prebivalstvo okrožja o notranje in zunanje političnih in vojaških dogodkih. Z namenom, da bi bili čim bolj ažurni, so na se-stanku 21. septembra 1944 razpravljali o možnosti, da bi organizirali radijske sekcije tudi pri okrajnih odsekih in izdajali radijske vesti za svoje okraje, oziroma da bi list izdajala po dva okraja skupaj za bivša okrožja. Sklep so pričeli izpolnjevati le v komenskem okraju in začasno v mirenskem. Preden pa je prišlo do

³⁷ Ib.³⁸ Arhiv IZDG F 555/8.³⁹ Vid Vremec-Voljan, izjava, Goriški muzej.⁴⁰ Arhiv IZDG F 555/6.⁴¹ Vid Vremec-Voljan, izjava, Goriški muzej. — Arhiv IZDG F 555/6.

dogovora z goriškim okrajem za skupno izdajanje glasila, so novembra po aretaciji nekaterih članov propagandne komisije v mirenskem okraju z izdajanjem glasila prenehali. Ni pa ta dejavnost zaživelja v vipavskem in ajdovskem okraju, ki ju je še naprej oskrbovala okrožna komisija za agitacijo in propagando. Tudi načrt, da bo okrožna propagandna komisija izdajala le letake in tedensko okrožno glasilo, so izvajali le delno. Izdajali so le letake in še naprej »Radiovestnik«, ki so ga morali pošiljati skoraj po vsem okrožju.

Prevoz blaga za tehniko, ki je delovala pri komisiji za agitacijo in propagando (slika posneta oktobra 1944 ob presehlvi tehnikе v Gojače)

The transportation of material for the Printing Works which functioned with the Commission for propaganda and agitation (the photograph was taken in October 1944 during the removal of the Printing Works to Gojače)

V drugi polovici oktobra so sedež okrožne propagandne komisije prenesli v zaselek Malovše (Gojače), kjer so tudi druge vojaške in politične organizacije imele svoje sedeže oziroma dobro skrite bunkerje. Ob pomoči predsednika krajevnega NOO Antona Cigoja so si uredili bunker pri njegovih sestri, od koder pa so se zaradi varnosti preselili v bunker Danila Cigoja št. 59. Uredili so si tudi prostore za tehniko in tu delali do pomladi 1945. Pri delu so pomagale še Alma Petejan-Smoka iz Volčje drage, Tončka Cigoj iz Renč in Helena Mozetič, prav tako iz Renč. Ob prihodu četnikov, kozakov in drugih okupatorjevih sodelavcev, ki so se naselili tudi v Gojačah, so prenesli sedež komisije in njeno tehniko v Sveti na Kras. Del komisije pa je delal v Renčah.⁹²

Med februarsko sovražno ofenzivo, ki jo je posebno čutila gornja Vipavska dolina, je tehniko »Javornik« preživljala kritične trenutke. Takrat tehniko ni veliko delala, tudi naročil je bilo malo. Zelo problematična je bila disciplina. Tehniki so zaradi nevarnosti pogosto zapuščali sedež tehnikе in odhajali na svoje domove ter se tam skrivali posamično.⁹³ Do srede februarja 1945 so razumnožili le glasilo »Slovenka« št. 1 v 1.500 izvodih, za tem nekaj formularjev in okrožnic, kolikor so pa dopuščale razmere, so se člani strokovno in politično izpopolnjevali.⁹⁴

Po februarski sovražni ofenzivi se stanje na Vipavskem ni popravilo in tudi ni kazalo na izboljšanje. V strahu, da bodo zaradi zadrževanja partizanskih enot, zlasti Gregorčičeve brigade, na tem območju, prišle tudi na Erzelj večje sovražnikove enote, tehniki niso mogli pričeti nobene večje naloge. Primanjkovati

⁹² Evelina Humar-Mirka, izjava, Goriški muzej.

⁹³ Arhiv IZDG, tehnikе F 36/2.

⁹⁴ Ib.

jim je pričela tudi hrana, ki jim je je gospodarska komisija ni mogla nuditi zaradi splošnega pomanjkanja. To so bili glavni razlogi, da je 16. februarja Dušan Čehovin v dopisu Justinu Miklavcu predlagal razpust tehnikе. Navedel je tudi, da so v tehniki ostali le širje člani: Čehovin, Fabjan, Kante in Rupnikova. Trošt, ki je bil 1. februarja odpoklican v tehniko »Sabotin«, se v »Javornik« ni več javil in v tehniki o njem niso imeli nobenih poročil. Tudi Pestelj, ki ga je Žižmond proti koncu leta 1944 predlagal za vodjo tehniko »Sabotin« in ga tudi povabil na to delovno mesto, vendar je načrt zaradi njegove bolezni potem propadel, se v tehniko ni vrnil.⁹⁵

Vodstvo pokrajinske tehnikе KPS za Slovensko Primorje, zlasti pa okrožni tehnik Žižmond so bili glede ukinitev tehniko »Javornik« še vedno v dilemi. Dne 3. marca 1945 je okrožni tehnik Žižmond kljub stalni ogroženosti »Javornika« poudaril, naj bi se tehnika razpustila le v izjemnih primerih. Predlagal jim je, naj se preselijo na kraj v bližini, kjer so že delali.⁹⁶ Prav gotovo je bil Žižmond pod vtisom dogodka v spodnji Vipavski dolini, kjer je tehniko »Sabotin« preživljala hajko in so jo četniki in kozaci hudo ogrožali.⁹⁷ Tudi ciklostilni oddelki pokrajinske tehnikе je 24. marca sporočil Čehovinu, da nagel razvoj dogodkov na svetovnih bojiščih kaže na velike spremembe na Primorskem, zato je nujno, da se tehniko ohrani tam, kjer je, ali pa na ožjem območju.⁹⁸ Toda 7. marca je vodja ciklostilnega oddelka Mihevc načrtil Žižmondu razpust tehnikе in razmestitev njenih kadrov v »Sabotin« (Pestelja), na okrožje (Trošta), na sedež pokrajinske tehnikе (Fabjana) in v operativne enote (Čehovina), tehnični material pa naj bi spravili v tehniko »Sabotin«.⁹⁹ Ne glede na zunanje načrte so probleme v tehniki »Javornik« po svoje reševali. Po ofenzivi se vanjo nista vrnilla Trošt in Pestelj. Razmere pa so se potem še poslabšale, da nadaljnje delo ni bilo več mogoče. Dne 8. aprila, ko je bila tehniko že ukinjena, je Čehovin poročal, da jih je obveščevalna služba opozorila, da je okupator nameraval obkoliti Erzelj, zato so se umaknili v Gornjo Branico na svoje domove, kjer so se hoteli skrít pred četniki. Arhiv in ostali material pa so dobro zakrili. Dne 23. februarja 1945 pa so nemški vojaki iznenada presenetili Kanteta in Fabjana in ju ustrelili.¹⁰⁰ Ostala sta še Čehovin in Rupnikova, ki sta se hotela umakniti na sedež pokrajinske tehnikе KPS, vendar na karavli P—7 nista mogla dobiti direktne zveze. V Trnovskem gozdu je namreč divjala ofenziva. Dne 28. marca je Čehovin ponovno pisal na pokrajinsko tehniko KPS in sporočil, da se kot odgovorni za tehniko »Javornik« obrača na osrednje pokrajinsko vodstvo tehnik, naj ukrene vse potrebno in naj tudi določi njegovo nadaljnjo usodo. Predlagal je, naj ga dodelijo ali OZNI ali uredništvu »Partizanskega dnevnika«. Pojasnil je tudi razmere na Vipavskem, kjer ni bilo mogoče več delati in poročal o usodi ostalih sodelavcev tehnik.¹⁰¹ Novi vodja pokrajinske tehnikе Boris Race-Zarko, ki je zamenjal Cirila Lukmana-Anjota, mu je odgovoril že naslednji dan. Zahteval je bolj izčrpne podatke o koncu tehnikе in mu sporočil, da je tudi tehniko »Sabotin« prenehala z delom in srednjeprimorsko okrožje tako nima svoje tehnik. Naročil mu je, naj še naprej deluje na področju narodnoosvobodilnega tiska, ker mora vsako okrožje imeti svojo tehniko. Predlagal mu je tudi, naj se nemudoma napoti k Venceslavu Žižmondu na karavlo P—11, ki ima že ustrezna navodila in naj skupaj organizirata novo tehniko. Podobno

⁹⁵ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

⁹⁶ Arhiv Goriškega muzeja F 20/1.

⁹⁷ S. Plahuta, Osiri razvoja in delovanja tehniko »Sabotin« (H—37), GorLtk 4/5 (1977/1978) str. 100.

⁹⁸ Arhiv Goriškega muzeja F 17/1.

⁹⁹ Arhiv Goriškega muzeja F 20/1, F 19/3.

¹⁰⁰ Arhiv IZDG, tehnikе F 24a.

¹⁰¹ Arhiv Goriškega muzeja F 11/3.

zahtevo je Race poslal Žižmondu in mu svetoval, naj tehniko organizirajo na Krasu in naj uporabijo pripomočke in tehnični material štirih primorskih ciklostilnih tehnik: »Skale« (L—41), »Grmade« (J—39), »Sabotina« (H—37) in »Javornika« (G—36).¹⁰²

Čehovin se je napotil k Žižmondu. Sredi aprila pa je tehnika »Sabotin« ponovno pričela s skromnim delom. Nov prostor so si uredili v Starl gori pri Vogrskem. Na tem mestu je Čehovin dočakal osvoboditev, po njej pa se je s številnimi drugimi tehniki in tiskarji Slovenskega Primorja preselil v Trst. Rupnikova pa je dočakala osvoboditev v Gornji Branici.¹⁰³

**STAMPERIE CLANDESTINE NELLA VALLE DEL VIPACCO DURANTE LA LOTTA
DI LIBERAZIONE 1941—1945**
(Riassunto)

L'articolo dal titolo originale »Narodnoosvobodilne tehnike na Vipavskem 1941—1945« esamina lo sviluppo e l'attività delle stamperie clandestine sorte durante la lotta di liberazione nazionale nella parte superiore della Valle del Vipacco. Stampa clandestina veniva poligrafata a Vipava fin dal 1941, attività che nel 1942 si estese a Slep pri Vipavi, a Koboli presso Gornja Branica, a Lože. La prima stamperia organizzata, sorta con l'aiuto del movimento di liberazione nazionale della zona di Postojna, si era constituita nell'autunno del 1942 nei pressi di Podraga. Agli inizi del '43 la stamperia operava a Goče, ma scoperta nel marzo per il tradimento di Ivan Kerševan — Črni Martin, fu distrutta dalle autorità italiane. Nello stesso periodo interrompeva la sua attività pare la stamperia operante presso Alojzija Bratuž-Tanja di Podraga.

In armonia con lo sviluppo generale delle stamperie clandestine, sorte nel Litorale dopo l'armistizio dell'Italia, ebbe una stamperia propria anche il circondario di Vipava. La stamperia »Javornik« (G—30) era stata organizzata fin dal novembre del '43 con sedi mobili nei villaggi nel comprensorio dei fiumi Vipava (Vipacco), Branica (Branizza) e Raša (Rassa). Vi si stampavano periodici, opuscoli, volantini, stampati vari per le necessità degli organi politici militari della zona. Sono degni di particolare menzione i canzonieri con le rispettive notazioni stampati, presente in luogo il compositore Maks Pirnik, nei mesi di agosto e settembre 1944 per le necessità dei cori sloveni nel Litorale.

La stamperia era in attività fino al febbraio 1945 quando, dopo la morte di due suoi operatori ed in condizioni rese estremamente difficili dall'offensiva di febbraio, fu sciolta.

mag. Boris Mlakar

PROPAGANDA NASPROTNIKOV NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA NA PRIMORSKEM

Kot že mnogokrat ob podobnih prilikah, ko smo govorili o problemih iz zgodovine primorskih Slovencev, moramo tudi to pot naglasiti nekatere specifične poteze njihove usode v času, ki ga obravnavamo. Gre najprej za dejstvo, da so bili leta 1941 primorski Slovenci že dobrih 20 let pod italijansko suverenostjo ter tako odtrgani od razvoja sonarodnjakov v matični državi. Skoraj še bolj usodo je bilo dejstvo, da je v Italiji vladal totalitarni fašistični režim, ki je kot sredstvo in stopnjo v svojem imperialističnem napenjanju hotel doseči tudi italijanizacijo in fašizacijo Juliske krajine. Režim je vsaj na zunaj to dosegel in uničil vse in vsakršne slovenske organizacije, razen strogih cerkvenih. Odpor proti temu nasilju se je pričel takoj, vendar je moral pred surovo silo popuščati oziroma iskati druge, ilegalne oblike, pri čemer pa so velik udarec vse smeri odpora doživelje z 2. tržaškim procesom konec leta 1941.

Toda takrat je bila Primorska že vključena v vseslovenski in tudi jugoslovanski narodnoosvobodilni boj, ki sta ga organizirali OF in komunistična partija. Razvoj na Primorskem je sicer zaostajal za onim v osrednji Sloveniji, a s pomočjo, ki je prihajala iz Ljubljane, je gibanje hitro napredovalo in s splošno ljudsko vstajo po kapitulaciji Italije pokazalo svojo potencialno in dejansko moč. Vzroki za to zaostajanje so bili prav v »obglavljeni« strukturi primorske slovenske družbe, ki jo je povzročil fašistični pritisk, ali z drugimi besedami, zaradi pomanjkanja subjektivnih sil.

Kot vemo, je po aprilskem zlomu stare Jugoslavije v Ljubljanski pokrajini ostala skoraj nedotaknjena politična in duhovna nadstavba. Ta trditev ima sicer nekatere važne izjeme, a vendar v veliki meri drži. To je med drugim pomenilo, da so še naprej obstajala vodstva in tudi neokrnjene organizacije meščanskih strank. Vodstva so tedaj v sebični skrbi za svoj obstoj skoraj v celoti sodelovala z italijanskim okupatorjem. V narodnoosvobodilnem gibanju, ki je, vsaj v perspektivi, nastopalo z dejansko revolucionarnim programom, so meščanski vrhovi zaslutili nevarnost za svoje razredne položaje. To jih je kmalu od več ali manj oportunističnega sodelovanja z okupatorjem privedlo do odkritega narodnega izdajstva, do formiranja oborožene protirevolucije ter borbe proti NOG, seveda ob podpori in pod vodstvom okupatorja. Po drugi strani so imeli v rezervi tudi drugo karto, stike s kraljevsko vlado v Londonu, kar naj bi jih po zmagi zaveznikov ob nespremenjenih notranjih političnih okoliščinah privedlo spet na oblast. Pri tem so jih slovenski ministri v kraljevski vladi vsaj v začetku popolnoma podpirali. Tako je v Ljubljanski pokrajini grozila nevarnost državljanske vojne.

V načelu se je enak problem, vprašanje odnosov med NOG in starimi meščanskimi vodstvi, pojavljal tudi na Primorskem. Tako moramo vsekakor omeniti, da je tudi tu Osvobodilna fronta skušala v svoje vrste pritegniti vse pozitivne sile pod pogojem, da se bore proti okupatorju ter da priznavajo edino

¹⁰² Id.

¹⁰³ Dušan Čehovin, Izjava 5. 2. 1980; Ivanka Ivančič-Rupnik, Izjava 17. 3. 1980.

organizacijo OF kot predstavnico slovenskega naroda v tem boju. Ta dva pogoja sta bila v Ljubljanski pokrajini dejansko preizkusni kamen za nekatere politične skupine, ki so se skušale vključiti v OF z razdiralnimi nameni. Zaradi v začetku omenjenega položaja na Primorskem in zaradi slabo razvitega NOG pa se je tu v prvem razdobju problem kazal v malo drugačnih razsežnostih. Naj poglavitev med njimi naštejemo:

- a) Meščanska vodstva, če niso bila v emigraciji, so bila šibka, pod seboj niso imela trdne in razvezane strankarske organizacije ter so delovala zgolj na načelu več ali manj tajnih osebnih stikov.
- b) Vodstvo v Gorici je bilo močnejše ter važnejše kot tisto v Trstu.
- c) V Gorici je prevladala krščanskosocialna oziroma krščansko »socialistična« struja, v Trstu pa liberalna.
- d) Tudi ta krščanskosocialna struja ni bila enotna. Konservativnejša smer pod vodstvom dr. Janka Kralja je bila sicer v manjšini, obsegala je vsega nekaj laikov ter kvečjemu 20 starejših duhovnikov, je pa skušala prevzeti vodstvo in se je v ta namen povezala z Natlačenom in SLS v Ljubljani, vstopila v Slovensko zavezo in do neke mere sodelovala z Italijansko policijo.
- e) Množice na podeželju po veliki večini niso več čutile pripadnosti k tej ali oni stranki ali struji, pač pa je pri njih prevladoval narodnostni in socialni čut.
- f) Ljudstvo je bilo verno. Zato in pa kot zadnji branilci slovenske kulture so velik ugled imeli duhovniki kot edini celoviti Inteligenčni sloj.
- g) Vodstvo NOG na Primorskem je v začetku iskal stika predvsem s pristaši Janka Kralja, da bi jih pritegnilo k sodelovanju, toda sledil je razumljiv neuspeh.¹
- h) Osrednje vodstvo NOG položaja na Primorskem ni natanko poznalo ter je zato po kranjskem vzgledu tudi tu pričakovalo močno belo gardo.²

Vsi ti elementi so ob razmeroma nerazvitem NOG pred kapitulacijo Italije pripeljali do naslednjega razvoja:

Že omenjena vodična goriška skupina je postala jedro tim, primorske sredine, ki je med drugim obsodila belo gardo v Ljubljani, pozitivno gledala na NOG, v kolikor je v njem videla izraz protifašizma in narodnega gibanja v nasprotju z dejanskim ali namišljenim internacionalizmom komunistične partije, ki naj bi ne imela smisla za narodna vprašanja. Vodilna vloga komunistov jo je v ideološkem smislu tudi motila, vendar je poudarjala, da je mesto duhovnikov ob ljudstvu in glede na to, da je le-to vse bolj podpiralo OF, ni bilo čudno, da je v tem obdobju večina duhovnikov podpirala NOG ali bila do njega vsaj neutralna. Skupina je preko Vatikana še naprej vzdrževala stike z londonsko vlado, a se po drugi strani kmalu znebila četniških iluzij. Kot organizirana skupina je obstajala do kapitulacije Italije, ko se je razšla ter so poslej obstajali sredinci le kot posamezniki in iz svojih osebnih interesov. Pri tem je treba reči, da so posamezniki v odnosu do vodstva NOG in pri pogajanjih z njim še tudi pozneje nastopali ter postavljali politične zahteve v imenu nekakšne krščanske skupine.³ Precešen del se jih je vendar dejavno vključil v NOG.

Glavna vloga ter pozitivni pomen te sredine je bil v tem, da je delovala proti bratomornemu klanju s strani bele garde, da je bila proti sodelovanju z

¹ Janez Kramar, Prezgodnje konsekvence, Borec 1978 št. 10, 545–549.

² Janec 1942, korespondenca Edvarda Kardefja in Borisa Kraliča, Ljubljana 1963, dok. št. 159; Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, knj. 4, Ljubljana 1958, dok. št. 214. — O vseh teh naštetih dejstvih podrobnejše govorji predvsem razprava Franceta Škerla Primorska v narodnoosvobodilnem boju 1941 — marec 1943, neobjavljen rokopis v Arhivu IZDG v Ljubljani, ter podobno razprava — spomini Iva Juvarčiča Primorski Narodni svet — Goriška sredina in OF—NOB (Nekaj o zgodovini 1940—1943), Primorski dnevnik 5.—27. 8. 1970 št. 172—189.

³ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 533/II.

okupatorjem, da je propagirala enotnost vseh narodnih sil ter poudarjala nujnost nacionalne osvoboditve, pri čemer jo je od NOG ločila predvsem taktika, Ideološki pomisli ter misel, da je tudi v perspektivi londonska kraljevska vlada nosilec in simbol suverenosti Jugoslavije in s tem Slovenije. Pri osrednjem in tudi primorskem vodstvu NOG se ob vsem tem pojavljajo občasno precej ostre ocene delovanja in pomena primorske sredine. Tako se marca 1943 pojavi mnenje, da »sredina, ki izpoveduje v glavnem officialno londonsko smer, je v zvezi z mednarodnimi procesi postala direkten zaveznik bele garde in zbiratelj vsega tistega, kar se je šele v zvezi z novimi procesi začelo aktivirati proti ljudstvu«.¹

Domobranci na trgu v Šurjah

The Slovene collaborationists
(Domobranci) in the square
at Šurje (Ajdovščina)

Po tem mišljenju naj bi sredina imela nepretrgano tendenco, da preide na odkrite belogardistične pozicije. Pri tem je bilo seveda normalno, da je prva primorska konferenca OF v svoji resoluciji 14. februarja 1943 ostro obsodila politiko nek-

¹ Tone Ferenc, Kratek pregled razvoja KPS in OF v Slovenskem Primorju od decembra 1942 do septembra 1943, v: Prispevki za zgodovino delavskega gibanja I (1960) št. 1, str. 127.

danjih slovenskih primorskih voditeljev, pri čemer sta bila mišljena predvsem Josip Vilfan in Engelbert Besednjak.³

Skupina Janka Kralja pa je po drugi strani dejansko povsem zabredla v belogardistične vode.⁴ Tesno se je povezala s klerikalnim vodstvom v Ljubljani, ki ji je skušalo priskočiti na pomoč in to ne samo proti NOG, ampak tudi proti sredini, predvsem tako, da je slednjo obtoževalo, da je kriva za usmrnitve narodnih izdalcev s strani Varnostno obveščevalne službe, npr. eksekucije Lambertja Ehrlicha. Glavni očitek sredini je bil, da s svojim neodločnim stališčem slab protikomunistično fronto in sploh izdaja prave narodne interese. Ti, predvsem moralni očitki so bili za sredinske primorske duhovnike zelo skeleči. Ob vsem tem je bila Kraljeva skupina prešibka, da bi mogla sama storiti karkoli odločilnega proti NOG, in obstajajo podatki, ki kažejo na to, da se je Kralj pogajal z Italijani o formirjanju bele garde na Primorskem.⁵ To mu ni uspelo iz dveh razlogov: prvič so se Italijani na Primorskem čutili še tako v premoči, da te pomoči niso potrebovali ter so tu še skušali varovati svoj prestiž. Po drugi strani pa skoraj vsa takratna poročila kažejo, da bela garda v deželi ni imela skoraj nikakršne podpore. Nekatera poročila forumov NOG bi sicer kazala drugače, toda analiza teh poročil pa tudi poznejši razvoj je vse take trditve demantiral.⁶ Izraz bela garda so posebej partijski funkcionarji uporabljali v zelo širokem pomenu besede, večkrat pa so o tem dobivali napačna obvestila. Tako so se npr. pojavile vesti o oboroženi beli gardi v Sovodnjah, Šempasu, na Krasu, pri Sv. Luciji, toda iz tega pravzaprav ni bilo nič.⁷ Pač pa je videti, da so bile resnične vesti o tem, da so se na obmejnem področju Črnega vrha pojavljali belogardisti iz Rovt.⁸

Tako je vse skupaj v glavnem ostajalo na ravni propagande, ustne ali tiskane. Propagandni material je prihajal iz dveh centrov, iz Gorice in iz Ljubljane. Ustno propagando je izvajal tudi sam Kralj in hodil po nekaterih goriških vaseh, podobno so delali njegovi sodelavci.⁹ Nekateri duhovniki njegovega kroga so vero in prižnice izrabljali za blatenje NOG, predvsem pa KP, vse pač pod gesлом — boj brezbožnemu komunizmu, ker ga je obsodil sveti oče. Iz Ljubljane so prihajali Natlačenovi odpolanci, med njimi je bil posebej agilen kaplan Joško Godina, ki je med primorskimi duhovniki skušal dobiti čim več zvez ter jih prepričati, da je sodelovanje meščanskega vodstva v Ljubljani z okupatorjem le neobhodno potrebno taktiziranje in da je bela garda potrebna, ker je glavni sovražnik pač komunistična OF.¹⁰ Seveda je morala biti ta proitalijanska propaganda na Primorskem bolj prikrita, saj je bil italijanski fašizem med primorskim ljudstvom in duhovniki vse prej kot pa priljubljen. Zato je bilo potrebno namigovati na londonsko vlado, na četnike, zavezниke in podobno. Vsled tega je včasih zelo težko reči, ali je na Primorskem pred kapitulacijo Italije delovala tudi plavogardistična oziroma četniška propaganda, o kateri se večkrat poroča npr. v Idriji in na Postojnskem.¹¹ Res pa je, da sta se tam nekaj časa mudila tudi major Karel Novak, Mihailovičev komandant za Slovenijo, ter vodja njegovega obveščevalnega centra Marjan Strniša, a ni poročil o kakšnih konkretnejših rezultatih njunega delovanja.¹²

³ Metod Mikuž, Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji II. Ljubljana 1961 str. 226.

⁴ Arhiv IZDG, Zbirka Izidorja Čankarja, fasc. 8/I.

⁵ Zbirka Izidorja Čankarja, fasc. 7/III—IV, 8/I. — Zgodovinski arhiv CK ZKS, poročila VOS iz Ljubljane 1943.

⁶ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 218/IV. — Dokumenti, knj. 4, dok. št. 211.

⁷ Škerl, Primorska v NOB, str. 695.

⁸ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 218/II, V; fasc. 532/V.

⁹ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 532/V.

¹⁰ Zgod. arhiv CK ZKS, poročila VOS iz Ljubljane 1942.

¹¹ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 533/II. — Škerl, Primorska v NOB, str. 697.

¹² Zgod. arhiv CK ZKS, poročila VOS iz Ljubljane 1943.

V začetku leta 1943 obstaja zanimivo poročilo KP KPS za Primorsko, ki pravi, da so se pojavili novi agitatorji bele garde, in sicer šest kapelanov, ki so bili poslani iz »Jugoslavije«. Razdelili so se po parih po vseh treh škofijah, stanovali pri belogardistično usmerjenih duhovnikih ter živahnio agitirali. Ljudem so se skušali približati s poudarjanjem, da so žrtve nemškega terorja na Štajerskem ter ob tem hvalili italijanske oblasti, ki da so katoliške. Menda so pri tem dosegli nekaj uspehov.¹³

Na novo nabrušeni

kremplji starega volka

Začelo se je to tako: Od nekod iz podzemlja so se v juniju 1941 — prej ne — oglasile pozavne: Vsi v OF, vsi za OF, vsi v bandite, vsi za »našo narodno osvobodilno vojsko . . .« itd. Kmalu pa se je izkazalo, da na vsem tem ni prav nič narodnega, ampak da gre le za boljševizacijo slovenskega naroda in da banditi niso nič drugega kot navadne boljševiške tolpe. In ljudstvo se je jelo odvračati od OF, podpore banditom so usihale in vsak dan bolj usihajo. Mikavnost OF upada.

Stari volk iz Sibirije pa si je na novo nabrusil kremplje in z novo mikavnostjo dregnil v ljudstvo. Komunistično vodstvo danes Primorce posebej poziva v OF z izrecnim zahrbtnim namenom, da bi se polastili celo vodstva OF. Ista KOMINTERNA, ki je ta hudičev ples začela, sedaj v letakih ščuva Primorce, češ, da so v OF zapostavljeni, da med zločinci v grmovju nimajo nobene vodilne besede več, da so »zapostavljeni v vsakem oziru«, ker da to boljševiško zločinstvo vodijo samo »Kranjci«, da pa morajo tudi Primorci priti med barabami na prva mesta. Ista KOMINTERNA danes v letakih poziva Primorce, naj se potrudijo in pohite, da popravijo »krivico«, ki da se jim je zgodila, naj dejajo vsi v OF in v grmevje, zlasti, naj se vsi pri družijo »Štabu samostojnih primorskih banditskih odredov«. Da bo vaba bolj mikavna, letaki še vpijejo, da so »samostojni primorski banditski odre-

Stran propagandnega letaka, ki so ga izdali domobranci

The title page of a propaganda leaflet published by the Slovene collaborationist
(Domobranci)

Po svoje bolj vidna je bila pisana oziroma tiskana propaganda. Po različnih krajih so se občasno pojavili razni letaki npr. na Tolminskem, Višavskem in na Piškem. V začetku so prihajali izključno iz Ljubljane, in sicer od tamkajšnje sredine, ki se je dejansko že bila zvezala z belo gardo. Njihovo število ni bilo visoko,

¹³ Dokumenti, knjiga 5, dok. št. 65. — Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 540/V.

pri čemer imamo natančen podatek glede tiska le za list *Svobodna Slovenija*, ki naj bi ga tiskali posebej še za Primorsko in sicer v nakladi 500 izvodov. Na Primorskem je izhajal poleti 1942 list *Svobodno Primorje*, ki so ga klerikalci izdajali skupaj z maloštevilnimi liberalci, po njihovem medsebojnem sporu pa je prenehal izhajati. Vodstvo NOG na Primorskem je celo poročalo, da jim je list povzročal resne preglavice in postajal nevaren.¹⁶ Njegova naklada pa je bila zelo majhna. Podobno so nekaj časa izhajale nekakšne belogardistične okrožnice pod naslovom *Povelje*.¹⁷ Več škode so naredile razne brošure iz Ljubljane, ki so govorile o komunističnih grozodejstvih na Dolenjskem, zlasti o eksekucijah nekaterih duhovnikov, kar je izvalo diskusije tudi med primorskimi sredinskim duhovniki. Podobno so vplivale razne napake NOG na terenu ali razne sektaške izjave posameznikov.¹⁸ Kar se tiče brošur in knjig, je bila najznačilnejša V znamenju OF, vendar ni dosegla začelenega učinka, saj je bilo jasno, da bratomorno klanje koristi predvsem okupatorju, pri čemer je fašizem tudi na Primorskem pričel s požigi, umori in izgoni v taborišča. Po drugi strani NOG na Primorskem še ni izvajala hudih represalij nad nasprotniki, čeprav je v nekaterih primerih do tega že prihajalo, npr. obsodba Kraljevega sodelavca Iva Briga.

Več značilnih letakov je izdalo tim. Slovensko narodno vodstvo v Trstu, za katerim je verjetno stala Kraljeva skupina. Marca 1943 je izdalo letak z naslovom »Slovenči !!! Slovenskemu narodu ob dvanajsti urli« Opozarja na komunistično prevlado v OF, na takratne komunistične zločine ter na skrite cilje slovenskih in Italijanskih komunistov. Dobesedno pravi: »Dokazano je, da glavni cilj partizanstva ni narodna svoboda Slovencev — marveč ustanovitev avtonomne sovjetske republike Julisce krajine s sedežem v Trstu — pod okriljem sovjetske Italije.«¹⁹ S tem letak namiguje, da se vodstvo NOG pogaja z Italijani in da ne skrbi za prave narodne interese Slovencev, pri katerih ne more biti nobenega sodelovanja z Italijani, pri čemer računa na sovraštvo Primorcev do Italijanskega fašizma in deloma tudi na odpor do Italijanov, kajti pogosto je prihajalo do izenačevanja fašizma z Italijanstvom, kar je pač propagiral sam fašizem. Nadalje letak poziva Slovence, naj ostanejo enotni, zvesti slovenskemu narodu in naj takoj stopijo iz terenskih odborov OF ter iz partizanskih čet. Ne pove pa ničesar, kaj morajo storiti pozitivnega potem, nobenega programa in napotkov za orientacijo v teh vojnih časih, zgolj absolutno odklanjanje komunistov in OF. V istem času ter v podobnem duhu je sestavljen letak »Partizanski voditelji izdajalci«, ki skuša dopovedati bralcem, da so voditelji NOG izdali »fašistovskim oblastem na stotine zavednih Slovencev, samo ker so bili nasprotniki komunistične partije.«²⁰

Ob vsem tem so si bila vsa takratna poročila, partizanska kot protirevolucionarna, skoraj edina, da vsa ta razmeroma šibka propagandna dejavnost pred kapitulacijo Italije ni imela opaznega uspeha. Prepričala je samo tiste, ki so bili že prepričani, a teh je bilo malo. Politično je položaj že obvladovala OF, delno tudi že vojaško, sredina, ki je bila zaradi posebnih okoliščin še močna, pa je bila vsaj nevtralna, včasih pa odkrito naklonjena NOG. Za razvoj bele garde na Primorskem pred kapitulacijo Italije v vojaškem smislu ne objektivno in ne subjektivno ni bilo pravih pogojev, pri čemer pa je tudi pri propagandi nasprotnikom NOG odločilna pomoč morala priti iz Ljubljane.

¹⁶ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 532/I.

¹⁷ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 540/V.

¹⁸ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 532/IV.

¹⁹ Zbirka I. Cankarja, fasc. 8/I. — Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 532/I.

²⁰ Zbirka I. Cankarja, fasc. 8/I.

Sledila je že nekaj časa pričakovana kapitulacija Italije, ki je prav na Primorskem pomenila največji preokret v razvoju. Glavni elementi tega preobraza so bili nemška okupacija, skoraj popoln propad Italijanske fašistične oblasti razen v največjih mestih, splošna ljudska vstaja ter formiranje močne partizanske vojske in ljudske oblasti ter stalnega in obsežnega osvobojenega ozemlja. Jesenska nemška ofenziva tega ni bistveno spremenila, toda v položaju po njej se je nenadoma razširil manevrski prostor za delovanje nasprotnikov NOG, seveda ne v geografskem smislu. V svojem prizadevanju po pomiritvi dežele, kar je v jeziku okupatorja pomenilo uničenje NOG ali vsaj njegovo omejitev na najmanjšo mero, je le-ta posegel tudi po taktičnih, predvsem političnih ukrepih, in

Domobranci pri poljskih delih (gornja Vipavska dolina s Čavnom v ozadju, 1944?)

The Slovene collaborationists working in the fields [The Superior Vipava Valley; in the Background the Mount Čaven, Autumn 1944?]

sicer verjetno po zamisljih avstrijske upravne birokracije, ki se je sedaj v veliki meri iz Koroške in Gorenjske preselila v novo okupacijsko cono Jadransko primorje. Šlo je predvsem za upoštevanje narodnostnega stanja na tem ozemlju in iz tega izhajajoči Slovencem in Hrvatom »naklonjeno« nemško politiko. Nemci so nenadoma za razliko od prejšnje Italijanske oblasti postavljali slovenske župane, dovoljevali uporabo slovenskega jezika v omejenem obsegu, odpiranje slovenskih šol, širjenje slovenskega tiska itd. Ta dejstva oziroma možnosti so

od tedaj pa do konca vojne postala eden glavnih elementov propagandnih gesel nasprotnikov NOG v borbi za podporo med ljudstvom in za njegovo odvrnitev od NOG. S silovitim razmahom slednjega ter z vse bolj dosledno politično diferencijo tudi na Primorskem so razmerja med nasprotniki postala bolj jasna, zato pa so tudi nasprotja postajala vse ostrejša.

Kolaboracija in protirevolucija sta jeseni 1943 dobili tudi svoje organizatorja eno izmed glavnih sredstev že omenjene »pomiritve« dežele. Ob pobudi nekaterih posameznikov na Primorskem in reakcionarnega vodstva v Ljubljani ter ob pomoči Slovenskega domobranstva se je tudi tu organiziralo domobranstvo in sicer v obliki Slovenskega naravnega varnostnega zbora, ki mu je načeloval polk. Anton Kokalj, pristaš SLS. Seveda tudi značaj tega domobranstva ni nikdar presegel vloge drugorazredne pomožne nemške policije, ki je zaradi svoje šibkosti precej časa ostajala celo na stopnji nekakšnih vaških straž. Nikdar ni preseglo števila 2000 vojakov, za katere je bila značilna neborbenost, nedisciplina in stalne dezertacije, kar so bili do konca stalni problemi te najemniške vojske. Ta nezmožnost, premakniti se z mrtve točke v vojaškem pogledu je bistveno omejevala uspehe SNVZ tudi na propagandnem področju in obratno; zmanjšano propagandno delovanje je zmanjševalo možnosti za vojaški razvoj. Očitno je namreč bilo, da mora propaganda nasprotnikov NOG na Primorskem reševati osnovne eksistenčne probleme, med drugim najprej sploh priti v zavest prebivalstva ter ga nato skušati prepričati s svojimi argumenti. Že na tem mestu lahko

V domobranci vojašnici pri Sv. Ivanu v Trstu (?)
Domobranci in the barracks at Sv. Ivan — Trieste (?)

Za borbeno razpoloženje domobranstva ni dovolj le orožje, temveč tudi duševno spoznavanje sovražnika in poznanje narodne tradicije, za katero se bori. Zato goji narodno pesem in svetovno politično izobrazbo (iz Adria Illustrierte Nr. 17, 28. aprila 1945, (foto Scheidt)

For good fighting spirit, not only weapons are sufficient but you must know both, the enemy and your national tradition you are fighting for. For this reason we cultivate the folk song and the world-political education. (From Adria Illustrierte, photo Scheidt, April 28 1945 No 17)

poudarimo, da so bili njihovi uspehi minimalni,²¹ kajti na strani NOG so bili vsi argumenti, hkrati pa tudi že oblast, ki jo je v veliki meri izvajalo že ljudstvo samo.

Akcija nasprotnikov NOG in s tem nasprotne propagande se je tako do konca vojne koncentrirala v domobranski organizaciji, čeprav s tem še ni rečeno, da ni obstajala propaganda izven uradnih domobranskih okvirov. Pri tem velja omeniti Črno roko, Ljudsko fronto za osvobojenje slovenskega naroda od komunizma, četnike, Narodni odbor, Štab samostojnih primorskih partizanskih odredov, SNAPRA itd.²² Verjetno je marsikateri izmed teh pojmov bil v povezavi z domobranci, nekateri pa so gotovo bili enostavno rezultat provokacije s strani nemške propagandne službe.²³ Le-ta je namreč tudi sicer, zlasti pa v prvem razdobju formiranja SNVZ, delala za domobrance, organizirala s svojimi akcijskimi skupinami propagandne pohode, zlasti po Soški dolini, izvajala zanje rekrutacije ter zborovanja, do konca vojne pa domobranske in druge sovražne postojanke oskrbovala s propagandnim materialom. Gre za SS Standarte Kurt Eggers, Kommando Adria s sedežem v Trstu, ki ji je načeloval stotnik SS dr. Franz Hradetzky.²⁴

Centralni okvir je domobrantska propaganda dobila v štabu SNVZ. Tu se je formiral osrednji propagandni oddelek v začetku pod vodstvom znanega propagandista Antona Duhovnika, ki je bil sicer v nemški službi, nato pa kurata dr. Ignacija Kunstlja.²⁵ Sredi maja 1944 je polk. Kokalj ustanovil še kulturno-upravni

²¹ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 232/II; fasc. 540/VI.

²² Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 533/III, V; fond kontrarevolucije, fasc. 111a/V; fond part. in drugi tisk, mapa VIII—3.

²³ Arhiv IZDG, nerazvrščeno gradivo, Kommando Adria, mapa II.

²⁴ Arhiv IZDG, nemški fondi, fasc. 201, 202.

²⁵ Arhiv IZDG, fond kontrarevolucije, fasc. 4/I.

odsek, ki je s svojimi referati za ljudsko prosveto, šolstvo, tisk, civilno upravo, informacijsko službo in za socialno pomoč kazal na velike domobranske ambicije na Primorskem. Hoteli so namreč v vseh pogledih nadomestiti italijsko oblast, obnoviti nekdaj zelo razvijano slovensko kulturno življenje in s tem seveda konkurirati ljudski oblasti, ki jo je vzpostavilo NOG, skratka, predstaviti se primorskim Slovencem kot osvoboditelji izpod italijske oblasti. Na nižji stopnji so tudi posamezne domobranske enote imele svoje prosvetne odseke oziroma prosvetne vode in pisarne. Zaradi majhnega števila vojaških enot je bila vsa ta propagandna dejavnost vse prej kot kapilarna, povrh tega pa se je nujno omejevala na kraje pod nemško vojaško kontrolo, kajti izven teh so domobranci le redko nastopali sami.

Različni domobranski poveljniki ter propagandisti so skušali organizirati slovenske šole, ki so dejansko marsikje nastale, vendar ne zmeraj pod neposrednim domobranskim vplivom, pač pa v organizaciji nemških županov, oportunističnih veljakov ali sredincev. Slednji so res ponekod zašli v kolaboracijo z Nemci prav zaradi teh šol, saj so kot duhovniki ali izobraženci bolj čutili pomanjkanje slovenskih šol v času italijske oblasti. Propagandne pisarne so po večjih krajih skušale ustanoviti prosvetna društva, pevske zbore, godbe, organizirati proslave ali zborovanja. Med temi naj omenimo zborovanja v Št. Petru na Krasu, Idriji, Tolminu, Kobaridu in Gorici.²⁶ Imela so nekoliko drugačen značaj kot ona v Ljubljanski pokrajini, kjer je bil izrazito naglašen protikomunistični značaj prireditev. Tu so bila zborovanja prilagojena krajevnim razmeram in objektivnim možnostim, bila so manj množična, udeležba je bila bolj prostovoljnega značaja, saj tu domobranci niso imeli toliko moči, da bi ljudi lahko prisilili k udeležbi. Nadalje so bila skoraj povsem kulturnega značaja, kar je ponavadi »zmotil« le programski govor kakega domobranskega častnika. Združena so bila s kakšnim dogodkom, kot z otvoritvijo šole, ustanovitvijo društva, učiteljskim tečajem ali stoljetnico rojstva Simona Gregorčiča. Vse to seveda z namenom, približati domobranstvo ljudem ter jim pokazati praktične rezultate svojega delovanja. Kar se tiče šolstva, je organizirano prizadevanje za ustanovitev slovenskih šol pod neposrednim domobranskim okriljem potekalo le v okolini Trsta, kjer se je v tej smeri po nalogu polk. Kokalja trudil prof. Alojzij Geržinič, vendar ni dosegel nobenih vladnih uspehov, saj je skoraj povsod naletel na odpor ali pa na strah pred močjo NOG.²⁷ Drugače pa je bilo vse to kulturno prosvetno delovanje najbolj intenzivno na Tolminskem in v Gorici, kar gre verjetno pripisati dejству, da so tu delovali klerikalni Stražarji, ki so prihajali iz Ljubljane.²⁸

Propagando v ožjem smislu sta seveda predstavljala radio in tisk, medtem ko podobnih predavanj po šolah in podjetjih kot v Ljubljanski pokrajini na Primorskem vsaj za Slovence ni bilo, po največjih mestih so bila le za Italijane. Radijska propaganda je bila pravzaprav tudi manj pomembna, saj je program radia Trst v slovenščini obsegal le nekaj ur tedensko pa še ta je bil spet ozko kulturnega značaja. Drugače je bilo s tiskom. Letakov, lepakov, časopisov, časnikov, brošur in knjig so na Primorsku prihajale iz Ljubljane velike količine, na Primorskem samem pa sta za to skrbeli tudi nemška in domobraska propaganda služba. Rekli bi lahko, da se je tudi v tej intenzivnosti domobranske propagande kazal vpliv nemškega varuštva, vpliv ogromnega nacističnega propagandnega stroja.

²⁶ Npr. Tolminski glas 19. 8. 1944.

²⁷ Alojzij Geržinič, *Pouk v materinščini — da ali ne? Dolo za slovensko šolstvo na Tržaškem v zadnjih mesecih nemške okupacije*, Buenos Aires, Založba Sij, 1972.

²⁸ Zgod. arhiv CK ZKS, poročila VOS Iz Ljubljane 1943.

To je bilo jasno razvidno v Ljubljanski pokrajini, v določeni meri pa tudi na Primorskem.

Tu ne bomo analizirali vsebine posameznih listov, pač pa naj jih samo omenimo. Osrednje glasilo primorskih domobrancov je bil Goriški list, ki je začel izhajati v začetku maja 1944 ob prihodu domobranske čete v Gorico. postal naj bi nekakšno osrednje in uradno glasilo nasprotnikov NOG. Še iz ožjih propagandnih imenov so bili ustanovljeni drugi lokalni domobranski listi, ki so izhajali v glavnem na ciklostilu kot glasila posameznih domobranskih skupin ali celo samo čet. Omenimo najpomembnejše kot Straža ob Jadranu v Trstu in Postojni. Mi gremo naprej oziroma Idrijčan v Postojni in Idriji, Tolminski glas in Vipavec. zadnja dva sta bila tiskana v Gorici. Občasno so na Primorskem izhajali tudi drugi lističi domobranske, četniške ali pretežno verske usmeritve in vsebine.

Če ne omenjamemo notranje vloge vseh teh propagandnih sredstev, ki so stremela predvsem za tem, da dvignejo borbeno moralo domobrancov in njihovih častnikov, je bil, na kratko rečeno, njihov osnovni cilj, prepričati ljudstvo pa tudi »prisilno mobilizirane partizane«, da je NOG predvsem sredstvo v rokah KP, ki je brezbožna, protinarodna in prodaja slovenski narod v kremlje aziatskega boljševizma. Vseh nesreč, ki so se zgrmile nad Slovence, so krivi komunisti, kajti oni so jih nasilno zvlekli v borbo proti Nemcem in s tem v svetovno politiko, kjer pa Slovenci zaradi svoje majhnosti nimajo ničesar iskat, če pa že imajo, pa je njihovo mesto le ob strani Nemčije, ustvarjalke nove združene Evrope. Komunizem se po že ustaljenih predvojnih obrazcih označuje le za prednjo stražo Sovjetske zveze pri njenem imperialističnem prodiranju na zahod in jug. »Protikomunistični odbor Gorica v svojem pismu »spoštovanemu gospodu« oktobra 1944 še posebej opozarja na brezbožni, razredni in razdiralni značaj boljševizma.²⁹ Nekatere poteze te propagande so bile skoraj neposredno povzete po nacistični in se tudi niso razlikovale od domobranskih gesel v Ljubljanski pokrajini, če izvzamemo poudarjanje nevarnosti za vero, ki je bilo na Primorskem manj opazno. Razlike so bile seveda tudi v intenzivnosti in zunanjih oblikah, saj so domobranci v osrednji Sloveniji imeli precej več moči. Seveda so se povsod v propagandne namene pridno izrabljale tudi lokalne teme. Na Primorskem je bila nacionalna komponenta iz razlogov, ki smo jih že omenili, izredno pomembna in so jo domobranci tudi dobra izkorisčali.

V precejšnji meri se je ta problem osredotočil okoli odnosov z Italijani. Ti so izdali Nemčijo, zatirali Slovence, sodelovali s partizani in podobno. Sedaj so prišli domobranci, da primorske Slovence dokončno osvobode Italijanskega in komunističnega tiranstva, da jim pomagajo do političnih in kulturnih pravic, da odpravijo vse fašistične oziroma italijske ustanove, šole in celo fašistično miselnost in pričnejo tako rekoč s slovenskim narodnim preporodom. Govorili so seveda predvsem o kulturi in seveda mnogo manj o političnih in ničesar o socialnih spremembah. Skratka, poglaviti krvci za slovenske nesreče v preteklosti in deloma tudi v sedanosti so bili Italijani, ne glede na njihovo politično prepričanje. Njihov skupni imenovalec je bil italijski komunizem, ki naj bi mu komunistično NOG prodajalo Primorsko, vsaj tako so interpretirali dejstvo, da je sodelovalo z naprednimi Italijani v skupni borbi proti okupatorju.³⁰ Do Italijanov so se ponašali s šovinistično napadalnostjo in tako ni bilo slučajno, da je prihajalo med primorskimi domobranci ter republikanskimi vojaki oziroma nacionalističnimi meščani v mestih do pogostih sporov, celo spopadov, da ne omenjamamo

²⁹ Arhiv IZDG, Ital. fondi, fasc. 1037/III.

³⁰ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 436/III.

nekaterih atentatov.³¹ Tako stališče je do neke mere ustrezalo nekaterim sredincem, ki so bili tudi nacionalistično razpoloženi. Po drugi strani je domobraska propaganda seveda zasledovala tudi bolj konkretno cilje, npr. prepričati partizane o nesmiselnosti njihove borbe z navajanjem usode italijanskih ali francoskih partizanov recimo z letakom s tipičnim naslovom »Partizani, kaj vas čaka?«. SNVZ predstavljajo kot organizacijo, ki je nastala kot izraz spontane ljudske volje za obrambo pred »tolovaji«.³² Partizani naj bi zato pobegnili iz gozdov ter se javili domobrancem ali Nemcem, prebivalstvo pa naj bi odtegnilo podporo komunistom ter se obrnilo k domobrancem oziroma k »Slovenskim narodnim varnostnim stražam«.³³

Kot že rečeno, pa velja tudi za propagandno delovanje domobranov podobna ocena kot za njihovo vojaško prizadevanje — doseglo je minimalne uspehe. Na zunaj je bilo sicer zelo vidno in glasno, a prave podpore iz prepričanja skoraj ni dobilo. Uspehi so bili po nekaterih vaseh na Tolminskem in Vipavskem le navedzni, začasni, izvirajoči iz oportunitizma, neobveščenosti in nekaterih napak NOG. Odklonitev, ki so jo domobranci doživeli pri ljudstvu, uspehi NOG in NOV ter razvoj mednarodnega položaja so jih pripeljali do neizogibnega poraza, pri čemer ni prav nič pomagalo računanje na londonsko vlado ali na zaveznike v poslednjem obdobju. Njihovo prizadevanje je bilo lahko subjektivno vzeto v nekaterih primerih celo dobronamerno, a bilo je v celoti gledano moralno in politično zavoženo in v tem je bila tragika njihovega početja. Na njih je ostal pečat narodnega izdajstva.

PROPAGANDA OF THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT OPPONENTS' IN THE SLOVENE LITTORAL

(Summary)

In Primorska the NLM was confronted with opponents from slovene population, but their number was much smaller than in central Slovenia. This is due to the fact, that the social structure in Slov. Littoral was quite different as result of longlasting Italian occupation, national consciousness of slovene people and its willingness to fight against fascist occupant. Before Italian capitulation the opponents, guided by not numerous members of dr. Janko Kralj's circle from Gorica, inspite of great ambitions could not organize a real armed contrarevolution — Domobranci because of the peoples resistance as well as occupants determination not to admit, that they are incapable to destroy NLM. In such a way the italian character of the territory was easy to be proclamatated. Therefore the whole activity against NLM was concentrated on verbal and written propaganda and some help from contrarevolutionary centre in Ljubljana was very welcome.

After capitulation of Italy the situation for NLM became more difficult, because the more flexible german policy and considerable help from Ljubljana enabled the Domobranci in Slov. Littoral to form an organisation called Slovene National Security Staff.

To obtain greater support from people, this organisation with help of german propaganda office, used different propaganda methods as: dispersion of leaflets, film performances, anticomunist lectures, associations, meetings, slovene schools, editing of booklets etc. So in fact, the home guard activity, except of some military actions, was concentrated on propaganda with final aim to gain slovene people on their side.

Although the slovene character of their activity and the fight against Italy was stressed, they were not successful.

³¹ Zgod. arhiv CK ZKS, poročila VOS iz Ljubljane 1944. — Tone Ferenc, Kdo je razstrelil spomenik padlim v prvi svetovni vojni v Gorici? Goriški letnik 2 (1975) str. 143—153.

³² Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 436/III, fasc. 515/I; zbirka Alojza Iljje, fasc. 1/IV.

³³ Arhiv IZDG, part. fondi, fasc. 515/I.

Tomaž Pavšič

SPOMENIKI IN SPOMINSKE PLOŠČE OSPEBAM V OBČINAH AJDOVŠČINA, IDRIJA, NOVA GORICA, SEŽANA IN TOLMIN

79 KAFOL, Avgust

SPOMENIK V KOMNU

Opis

Spomenik iz kraškega kamna je visok 250 cm. V višini glave odraslega človeka je v kamniti steber naravne oblike vpet bronasti relief — medaljon Avgusta Kafola, premer je 37 cm. Ob robu je letnica 1957 in signacija avtorja.

V naravnih hrapavih površinah stebera je izdolbena gladka površina za napis; zglajena površina se učinkovito razliva tudi drugod po spomeniku.

Napis

**AVGUSTU KAFOLU
1882 — 1955
GOZDARJU KRASA**

Nižje spodaj je še napis:

**SVOJEMU ČASTNEMU
ČLANU POSTAVIL
DIT. GOZDARSTVA
IN LESNE INDUSTRIJE**

Drugi podatki

Spomenik stoji v parku na začetku odcepa ceste iz Komna proti Škrbini na levem strani.

Medaljon s podobo Avgusta Kafola je izdelal akademski kipar Ivan Sajevic. Odkrit je bil 24. 11. 1957.

Lit.:

PrimN 1957 št. 48 (28. 11.).
Gozdovi so življjenje. Delo 1974 (3. 7.).

80 KALAN, Milan

SPOMINSKO ZNAMENJE PRI MADONIH (BATE)

Opis

Spomenik je na živi skali, 6 m vzhodno od kolovoza, in je sestavljen iz dveh delov: spodnje plošče iz litega železa, ki je s 4 vijaki pritrjena na živo skalo, in zgornjega zidanega dela, ki predstavlja Triglav s kovinsko partizansko zvezdo

na srednji konici. Triglav je naslednjih mer: osnovica 56 cm, razdalja med skrajnima vrhovoma 32 cm, višina srednje konice 51 cm, stranskih dveh pa 47 cm, debelina 8 cm. Pod Triglavom je manjša konzola (široka 12 cm), na njej v cement zarisani črki S. S.

Kovinska plošča meri 35,5 cm višine in 61 cm širine. Na njej je naslednji napis:

NA TEM MESTU JE 27. 4. 1945

PADEL SEKRETAR RK SKOJ-A

GORJE—BLED

TOV

K A L A N M I L A N — K L E K

ROJ. 31. 1. 1927

NA BLEJSKI DOBRAVI

ZB NOV BL DOBRAVA

Drugi podatki

Spomenik je bil postavljen 4. 6. 1972, kar se da razbrati iz v cement zarisanega datuma ob vznožju Triglava, ki ima na vsaki strani po 1 partizansko zvezdo.

Lit.:

Vodnik str. 418.

81 KALIN, Boris

SPOMINSKO ZNAMENJE V SOLKANU (NOVA GORICA)

Napis

KIPAR
BORIS
KALIN
1905—1975
SOLKANSKI
ROJAK
KS
SOLKAN
1980

Drugi podatki

Spominsko znamenje je pritrjeno na steno hiše v Šolski ulici 10 (kiparjeva rojstna hiša).

Plošča iz lipiškega marmorja je na levi (s strani gledalca) visoka 172, na desni pa 192 cm, ker je zgornji rob oblikovan valovito; široka je 80 cm. Plošča je tudi različne debeline, od 11 cm zgoraj do 25 cm v spodnjem delu, z ozirom na to, da je kipar na njej izobilkoval rahle obrise človeške postave, z nekaj vodoravnimi globljimi zarezami v spodnjem levem delu. Kipar se je signiral na levem (gledalčevem) robu: Nemec N. Pritrjena je s kovinskimi nosilci.

Pobudo za postavitev plošče (spominskega znamenja) je dala Krajevna skupnost Solkan ob sodelovanju Kulturne skupnosti Nova Gorica.

Izklesal jo je akademski kipar Negovan Nemec.

Odkrita je bila 28. 6. 1980. Slavnostni govornik je bil akademik dr. Bratko Kreft. Pozdravni nagovor pa je imel ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič. Ob priliki otvoritve je izšlo tiskano vabilo — zgibanka.

Lit.:

Dr. Bratko Kreft govoril ob odkritju obeležja Borisu Kalinu. PDk 1. 7. 1980 St. 152 str. 3.
Oddolžitev slavnemu rojaku. PrimN 1. 7. 1980 St. 49 str. 5.

82 KARDELJ, Edvard

SPOMINSKA PLOŠČA V NOVI GORICI

Napis

N A T E M T R G U
J E 15. 9. 1968,
OB 25. LETNICI VSELJUDSKE
VSTAJE NA PRIMORSKEM,
GOVORIL TOVARIS

E D V A R D K A R D E L J

ZBOROVANJA SE JE UDELEZILO
NAD 100000 LJUDI

9. 6. 1980

SKUPSCINA OBCLNE NOVA GORICA

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na enega izmed stebrov pred vhodom v stavbo skupščine občine Nova Gorica in sicer na vzhodni strani, na Trgu Gradnikove brigade 1.

Temnosiva marmornata plošča višine 50 in širine 70 cm, v katero so vklesane črke, ima zraven na desni še eno podobno ploščo, razdeljeno na tri polja, iz še temnejšega sivega marmorja. Na tej drugi se v spodnjem delu ponovi pet peterokrakih zvezd s prve plošče.

Načrt za ploščo je naredil Ing arh. Roni Nemeč.

Odkrita je bila 9. 6. 1980; slavnostni govornik je bil dr. Boris Majer.

Lit.:

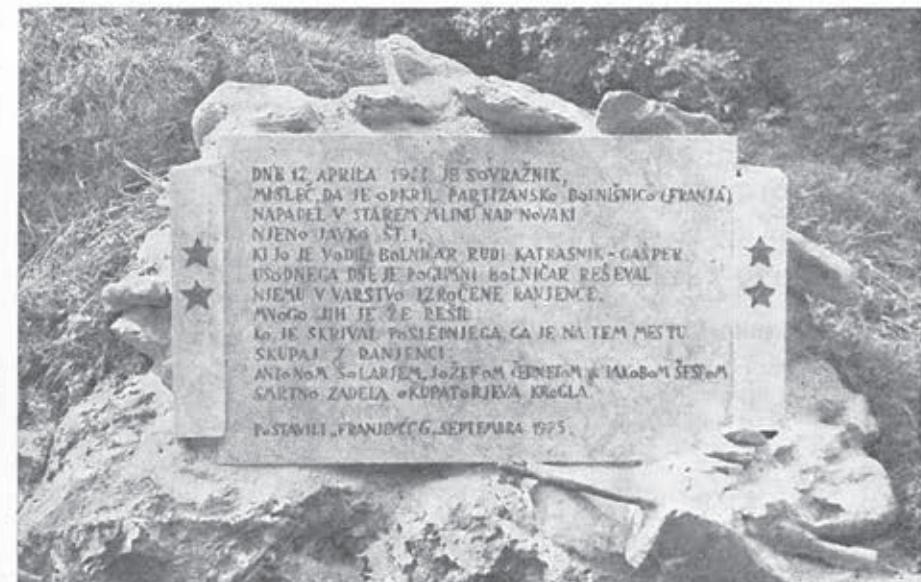
PrimN 13. junija 1980 str. 44 str. 1 in 2.

83 KATRAŠNIK, Rudi

SPOMINSKA PLOŠČA V DOLENJIH NOVAKIH

Napis

DNE 17 APRILA 1944 JE SOVRAŽNIK,
MISLEČ, DA JE ODKRIL PARTIZANSKO BOLNIŠNICO (»FRANJO«),
NAPADEL V STAREM MLINU NAD NOVAKI
NJENO JAVKO ŠT. 1,
KI JO JE VODIL BOLNICAR RUDI KATRAŠNIK—GAŠPER.
USODNEGA DNE JE POGUMNI BOLNIČAR REŠEVAL
NJEMU V VARSTVO IZROCENE RANJENCE.
MNOGO JIH JE REŠIL;
KO JE SKRIVAL POSLEDNJEGA, GA JE NA TEM MESTU
SKUPAJ Z RANJENCI:
ANTONOM SOLARJEM, JOŽETOM ČERNETOM IN JAKOBOM ŠESTOM
SMRTNO ZADELA OKUPATORJEVA KROGLA.
POSTAVILI »FRANJEVCI« 6. SEPTEMBRA 1975.

Drugi podatki

Spominska plošča (obeležje) je vzidana v skalo v zeleni ruši desno ob cesti, ki se v Dolenjih Novakah odcepi levo proti Poreznu, blizu hiše Dolenji Novaki 33.

Plošča iz rumenosivega marmorja je visoka 60, široka pa 80 cm. Utrjena je s kamni, pod desnim vogalom spodaj je vzidana cev puške; plošča držita ob straneh kamnita steberička, vsak z dvema zvezdama drugo nad drugo. Desno ob plošči je kamnita vaza. Črke v napisu so nekoliko stilizirane.

Odkrita je bila 6. 9. 1975.

Lit.:

Vodnik str. 377.

84 KAVČIČ, Anton

SPOMINSKA PLOŠČA V POLJU

Napis

PADLI V BORBI 17 IV 1943
PODOBNIK LEOPOLD
KAVČIČ ANTON
ŽBOGAR IZIDOR
SLAVA JIM!

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v naravno skalo, ki se dviga levo nad potjo (stara tovorna pot), ki iz vasi Polje vodi proti Stopniku (nad Krépako). Iz vasi do plošče je dobrih 500 m; kraju se pravi »pod Gradišarjevim robom«.

Plošča iz sivega kamna je visoka 25, široka pa 35 cm.
Odkrita je bila verjetno leta 1947 (po pripovedovanju domačinov).

Lit.:
Vodnik str. 463.

85 KAVČIČ, Anton (Glej GNIDOVEC Janez)

86 KENDA, Anton

SPOMINSKA PLOŠČA V IDRIJI

Napis

Topilničar rudnika Idrija
KENDA ANTON
+ 14. 1. 1914
padel v borbi proti fašizmu
20. XI. 1944
Sind. podr. rudarjev 22. 7. 1951

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Kap. Mihevca 17 b (rudniška »Topilnica«). Kamnita plošča je visoka 43, široka pa 48 cm; spodaj v sredini je manjša konzola za vence. V sredini nad naslovom je rudarski znak (prekrižani kladivi).

Lit.:
Bilten str. 55.
Vodnik str. 378.

87 KENDA, Jožef

SPOMINSKA PLOŠČA NA TEMELJINAH

Napis

TU JE BIL DOMA
JOŽEF KENDA
UČITELJ IN ZBIRATELJ
NARODNEGA BLAGA
1859—1929

Drugi podatki

Spominska plošča je bila vzidana na hiši Temeljine 6. Po potresu (1976) so ploščo sneli, ker so hišo podrli; ploščo je shranil gospodar Jože Kenda.

Marmornata plošča je visoka 43, široka pa 75 cm. Na straneh je višina manjša, ker ima obliko sploščenega sešterokotnika z navznoter zavijanimi stranskima pokončnima robovoma, kar je plastično naznačeno.

Odkrita je bila 6. 6. 1954.

Lit.:

[Ludvik Zorzan] Slavje v Temeljinah. PrimN 1954 (24. 4.).
[L. z. [Ludvik Zorzan], Odkritje spomenika v Temeljinah na Tolminskem. PrimN 1954 št. 129 (4. 6.).
S[avil Andrej]. Počastili so dva zaslужna moža. Ljudska pravica-Borba 1954 št. 130 (8. 6.) str. 10.
Ob odkritju spomenika C. Drekonju in spominske plošče J. Kendi. Soča 1954 št. 25 (10. 6.).
Tolminski zbornik (Tolmin 1956) str. 112, 116.
KLS I, str. 425.

88 KIDRIČ, Boris

SPOMENIK V AJDOVŠČINI

Opis

Bronasti doprsni kip, visok 56 in širok 60 cm, stoji na 136 cm visokem kamnitem podstavku (stebru), ki stoji na kvadru 50 x 40 x 10 cm.

Drugi podatki

Spomenik stoji na ploščadi (internem dvorišču) pred osnovno šolo Borisa Kidriča (»mala stavba«) na Cesti 5. maja.

Kip je izdelal akademski kipar Stane Keršič, vendar se ni signiral. (Podatke o avtorstvu posredovalo ravnateljstvo osnovne šole).

Opis

II. SPOMENIK V NOVI GORICI

Na 2,85 m visokem, v zgornjem delu spredaj ovalno prisekanem kamnitem stebru (obelisku) iz lipiškega kamnoloma s ploskvijo 41 x 70,5 cm, stoji v vdolbini bronasta Kidričeva glava (visoka 50 cm), delo Zdenka Kalina iz 1958. leta.

Na prednji strani stebra je iz bronastih črk napis:

BORIS
KIDRIČ
1912
1953

Na desni strani (od strani gledalca) pa:

TVOJ
NEUGASLJIVI
PLAMEN REVO-
LUCIONARJA IN
RODOLJUBA BO
Z VSO MOČJO
PLAMTEL TUDI
PO TVOJI
PREZGODNJI
SMRTI V SRCIH
SEDANJIH IN
BODOČIH
POKOLENJ
TITO

Drugi podatki

Spomenik stoji na Ploščadi Borisa Kidriča med Ljubljansko banko in Skupščino občine Nova Gorica. Črke so kovinske. Načrt za spomenik in neposredno okolico je izdelal inž. arhitekt Mihelj, medtem ko je načrt za celotno okolje (klopce, tlak, itd.) delo inž. Bogdana Mikuža. Spomenik je postavila Ljubljanska banka, podružnica v Novi Gorici, in Skupščina občine v Novi Gorici ob pomoči nekaterih delovnih organizacij (Manufaktura, Park hotel, itd.).

Spomenik so odkrili **9. 6. 1980.**

Lit.:

PrimN 17. 6. 1980 št. 45 str. 12. s. ef.

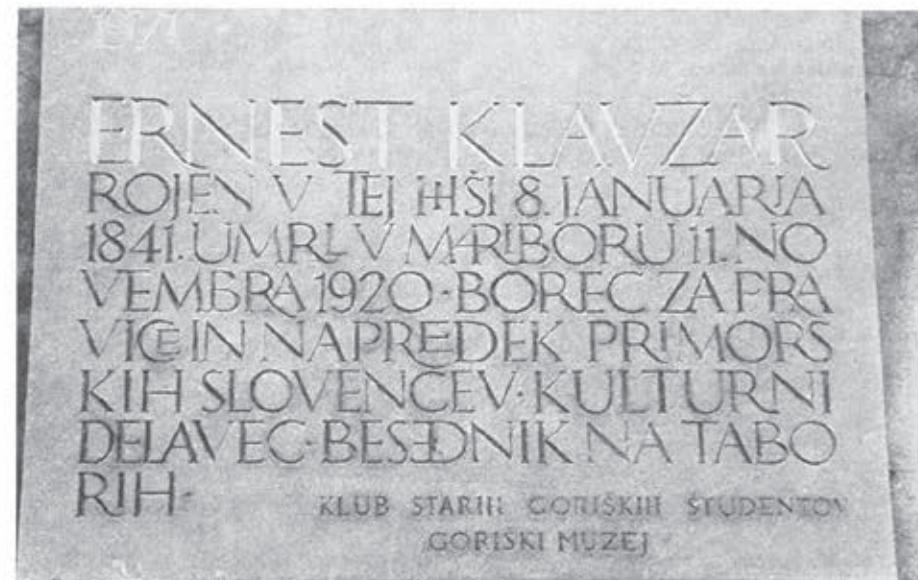
89 KLAVŽAR, Ernest

SPOMINSKA PLOŠČA V VIPAVI

Napis

ERNEST KLAVŽAR

ROJEN V TEJ HIŠI 8. JANUARJA
1841 UMRL V MARIBORU 11. NO
VEMBRA 1920 • BOREC ZA PRA
VICE IN NAPREDEK PRIMORS
KIH SLOVENCEV • KULTURNI
DELAVEC • BESEDNIK NA TABO
RIH • KLUB STARIH GORIŠKIH
STUDENTOV IN GORIŠKI MUZEJ

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Vipava 207.
Plošča iz kraškega kamna je visoka 80, široka pa 100 cm. Črke so rdeče pobarvane, razen imena in priimka, ki sta v zlati barvi.

Ploščo je zasnoval ing.arch. Janez Suhadolc.

Odkrita je bila **27. 6. 1971**, odkril jo je Janko Vehovar, slavnostni govornik pa je bil dr. Fran Vatovec.

Lit.:

Spominska plošča Ernestu Klaivžarju. PDK 1971 št. 151 (30. 6.).
Tomaz Pavšič, Kulturno delo Kluba starih goriških študentov (Nova Gorica 1973), s. 24.
Tomaz Pavšič, Njih delo bo ostalo. Jedrinski koledar 1974, s. 131.

90 KOBAL, Ljudmila

SPOMINSKA PLOŠČA V ČEKOVNIKU

Napis

NA TEM MESTU JE BILO DNE 30. 4. 1945. MUČENIH
IN USTRELJENIH OD OKUPATORJA 30 TALCEV
MED NJIMI POZNANI:
ING. SKOK STANKO ROJEN 2. 8. 1909. DOMŽALE
KOBAL LJUDMILA ROJENA 9. 9. 1924. VOJSKO
POLJANECK MARIJA ROJENA 12. 7. 1925. VOJSKO
VEČNA SLAVA

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v skalo na desni strani ceste Idrija—Vojsko nad zaselkom Nikova, ki spada pod kraj Čekovnik. Mestu, kjer je plošča, pravijo »na Golem griču«.

Plošča iz marmorja je visoka 70, široka pa 90 cm; v sredi nad napisom je vrezana peterokraka zvezda.

Lit.:

Vodnik str. 375 (tu navedena pod krajem Vojsko).

91 KOCIANČIČ, Štefan

SPOMINSKA PLOŠČA V VIPAVI

Napis

TUKAJ V VIPAVI
BLIZU TEGA ŠOLSKEGA POSLOPJA, V HIŠI ŠTEV. 152, POPRED 143,
SE JE RODIL 25. DEC. 1818
Č. KANONIK, CENTRALN. BOGOSL. SEMENIŠČA RAVNATELJ IN JUTRO-
VIH JEZIKOV PROFESOR V GORICI,
ŠTEFAN KOCIANČIČ,
KI JE — KOT ODLIČEN BOGOSLOVEC, JEZIKOSLOVEC IN
PISATELJ —
ČAS, UM, SRCÉ IN PERO veri IN omiki POSVETIVŠI,
UMRL V GORICI 9. APRILA 1883.
VZORNEMU ROJAKU, DIKI VIPAVSKI IN SLOVENSKI
V SPOMIN IN SLAVO
DALI SO TA KAMEN VZIDATI HVALEŽNI NJEGOVI UČENCI IN
SPOŠTOVALCI L. 1885.

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na stari šoli v Vipavi.

Plošča iz temnosivega marmorja z lepo oblikovanim okvirjem, vogali in robovi je visoka 66 (notranja mera 45), široka pa 96 (notranja mera 75) cm. Po materialu, črkah in izdelavi je enaka Grabrijanovi, ki je vzidana na desni strani nad vhodom, medtem ko je ta (Kociančičeva) vzidana na levi strani. Nad napisom v sredi grški monogram XP, levo in desno pa še A in Ω.

Prvič je bila odkrita 17. 9. 1885. Imela je enako usodo kot omenjena Grabrijanova plošča — pod italijanskim fašizmom je bila odstranjena, na pobudo Gorškega muzeja v Novi Gorici pa so jo ponovno postavili 28. 12. 1968. Slavnostni govor ob tej ponovni postavitvi je imel prof. Branko Marušič.

Lit.:

Branko Marušič, Štefan Kociančič in Jurij Grabrijan, Srečanja IV (1968) št. 17 str. 50—51.

Opomba:

Po izvinih listinah se je priimek pisal KOCIANČIČ in ne KOCIJANČIČ, kot je na plošči; glej zgoraj omenjeni Marušičev članek.

92 KOCIJANČIČ, Josip

SPOMINSKA PLOŠČA V KANALU

Napis

V TEJ HIŠI JE SNOVAL DELAL IN UMRL
JOSIP KOCIJANČIČ

16 • 3 • 1849

10 • 4 • 1878

V KANALU • USTA
NOVITELJ KANAL

SKE ČITALNICE 1867 SLOVEN

SKI SKLADATELJ • OB 90 LET

NICI ČITALNICE IN 10-LETNICI

NARODNE PRIKLJUCITVE 1957 •

POSTAVILO PROSVETNO DRUŠTVO SOČA

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Staničeva 18.

Plošča iz svetlosivega marmorja je visoka 82, široka pa 52 cm. Zgoraj levo pod imenom JOSIP ima vrezano stilizirano lilo.

Odkrita je bila 22. 9. 1957.

Lit.:

Kulturni obletnici. Ljudska pravica 1957 št. 70.
Pomenben jubilej v Kanalu. V nedeljo bodo odkrili spomenika Valentinu Staniču in Josipu Kocijančiču.
Tovarš 1957 št. 38 (20. 9.).
KLS I, str. 290.
Občina Nova Gorica 1947—1977 str. 58.

93 KODER, Anton

SPOMINSKA PLOŠČA V RUTU

Napis

TO JE ROJSTNA HIŠA

PRVOBORCEV N O B

BRATOV KODER

ANTON ROJEN 29. 3. 1910

PADEL 24. 2. 1944

NA SVINEM PRI KOBARIDU

JOŽE ROJEN 16. 3. 1911

PADEL 20. 2. 1942

NA STOLU V KARAVANKAH

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Rut 40.

Bronasta plošča je visoka 45, široka pa 55 cm. Črke so posebej izdelane in spojene na ploščo. Na vogalih so medeninasti okrasni žebliji.

Odkrita je bila 26. 10. 1971.

Lit.:

Maks Hožič, Rut sa je oddolžil svojim sinovom. PrimN 1971 št. 40 (1. 10.).
Srečko Sorli, V spomin padlim borcem. TV—15 1971 št. 42 (14. 10.).
Tolminski zbornik 1975 str. 126.
TV—15 26. 6. 1980 št. 25 str. 8. S sl. In sl. plošče.

94 **KODER, Jože** (Glej KODER Anton)

95 **KOFOL, Ignac** (Glej BOŽIČ Gabrijel)

96 **KOGOJ, Marij**

SPOMENIK V KANALU

Opis

Bronasti doprsni kip, visok 67 cm, stoji na kamnitem podstavku, visokem 165 cm. Na podstavku je navpično navzdol napisano (vrezano) ime:

M
A
R
I
J

K
O
G
O
J

Drugi podatki

Spomenik stoji na zgornjem delu Trga svobode, pred hišo Trg svobode 23. Doprsni kip je delo akademskega kiparja Borisa Kalina. Spomenik je bil odkrit **15. 10. 1967**, odkril ga skladatelj Matija Bravničar.

Lit.:

V Kanalu ob Soči bodo odkrili spomenik skladatelju Mariju Kogoju. Prim. dnevnik 1967 št. 223 (21. 9.). Spomenik M. Kogoju. Gospodarstvo 1967 št. 660 (20. 10.). KLS I, str. 209.

97 **KOGOJ, Valentin**

SPOMINSKA PLOŠČA V KANALU

Napis

DNE 22. 12. 1943 SO NEMCI,
PO ZAHRTNI IZDAJI NA TEM
MESTU USTRELILI BORCA-AKTIVISTA

KOGOJ VALENTINA

SLAVA NJEGOVEMU SPOMINU

KRAJEVNI ODBOR ZB NOV
KANAL

KANAL. 4. 7. 1958

Drugi podatki

Spominska plošča (ali bolje znamenje) stoji pred stanovanjskim stolpičem S 7 v Staničevi ulici, vzidana v prosto stoječ betonski okvir (steber, podstavek). Plošča iz poliranega kamna je visoka 46,5, široka pa 51,5 cm. V sredi nad napisom ima rastresko izsekan Triglav, nad njim pa je vklesana rdeča zvezda. Črke so črne barve.

Odkrita je bila **4. 7. 1958.**

Lit.: Vodnik str. 419.

Opomba:

Do dograditve stolpiča S 7 leta 1980 je plošča stala na dveh salinonih cevih; junija 1980, ko so jo zaradi gradnje morali predhodno umakniti, so jo prestavili za kakso 3—4 m bolj proti Bodrežu, odstranili so cevi in jo obzidali z betonom.

98 **KOLENC, Aleksi**

SPOMINSKA PLOŠČA NA LOKVAH

Napis

TEMNI SO BILI DNEVI
KO JE FAŠIZEM POŽIGAL MORIL
ŽRTVE NAŠE SO TRAJEN
SPOMIN

KOLENC FRANČIŠKA roj. 22. 3. 1873
KOLENC ALEKSI " 2. 1. 1931
KOLENC MARIJAN " 21. 4. 1931
PREMINULI 19. 1. 1944

Drugi podatki

Plošča ob času popisa (junij 1980) še ni bila postavljena. Stala pa bo na domačiji Lokve 22 kot nadomestilo za prejšnjo ploščo, ki jo je kot odškodnino za teren, kjer je postavil avtobusno garažo in je nekoč stala hiša, ob bombardiraju katere so našle smrt osebe, imenovane na plošči, leta 1956 (po Vodniku str. 420) ali 1957 po vaški kroniki postavil Avtopromet Gorica.

Novo ploščo je oskrbela družina, stanujoča na Lokvah 22 na svoje stroške. Je iz črnega marmorja, visoka 40, široka 60 cm. Črke napisa so vklesane in pozlačene. Plošča bo s 4 okrasnimi žebli pritrjena na steno.

Stara plošča, ki se je ob podiranju garaže, razbila, je sedaj spravljena v Goriškem muzeju (manjkata le oba stranska robova do črk). Od nove se loči le po tem, da je imela besedilo v 3 vrstah (beseda »spomin« je bila zadnja v tretji vrstici od zgoraj), da so bile številke, ki so označevali mesece, pisane z rimskimi števili, in da se je zadnja beseda »preminuli« glasila »preminili«.

Lit.:

Vodnik str. 420 (popraviti je treba, da niso to člani ene in iste družine, temveč je bil eden le sorodnik).

99 KOLENC, Frančiška (Glej KOLENC, Aleksij)

99a KOLENC, Marijan (Glej KOLENC Aleksij)

100 KOLLER, Josip

SPOMINSKA PLOŠČA V SOLKANU (NOVA GORICA)

Napis

Dem Andenken des Gebauers dieser Strasse
55
18(—), des hochverdiensten k.k. Forstmeisters
60

Josef Koller
die Derehrer.

— < — > —
Mnogozaslužnemu c. k. gojzdnemu nadzorniku Josip-u Koller-ju ustanovitelju te ceste 18(—) v spomin
55
novitelju te ceste 18(—) v spomin
60
čestitelji

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v živo skalo 3 m visoko na desni strani tika ob cesti, ki iz Solkana (Nove Gorice) pelje proti Grgarju; plošča je 100 m po cestnem odcepu.

Kamnita plošča je visoka 72, široka pa 111 cm. Nemški napis je pisan v gotici.

Odkrita je bila 8. 5. 1875.

Lit.:

Soča (Gorica) 1875 št. 19 (13. 5.).
Glas (Gorica) 1875 št. 20 (14. 5.).
KLS I., str. 219.

101 KOMAC, Andrej

SPOMENIK V TRENTI

Opis

Spomenik je podoben preprostem poljskemu znamenju. V odprtih pravokotnih nišah, ki se v vrhu zoži v dvokapno streho, je vzidana marmornata plošča z napisom, visoka 45 in široka 70 cm. Znamenje je zidano iz kamna in cementa; visoko je 150 cm.

Na plošči je napis:

ANDREJ KOMAC

izborni
lovec in vodnik
je tukaj umrl dne
10. XII. 1908
Zvestemu prijatelju
v spomin postavila.

A. in G. BOISDECHESNE

ANDREAS KOMAC

ausgezeichnet als
Jäger und Führer
verschied hier am
10. XII. 1908

Dem treuen Freunde
zum Andenken.

A. und G. BOISDECHESNE

Med dvojezičnima napisoma po sredi navzgor je zarisan križ z majhnim prečnim krakom tik pod imenoma.

Drugi podatki

Spominsko znamenje stoji ob stezi iz Trente na Vršič, na Hudi ravni pod Vršičem

Lit.:

Branko Marušič - zgodovine Trente, 1977, 12.
Planinski vestniki, 1909, 18, 90—94.
A. Bois de Chesne, Il giardino tra i monti, Trieste 1977, str. 43—50

102 KONJEDIC, Danijel

SPOMINSKA PLOŠČA NA BRJAH

Napis

TUKAJ SO PADLI 26. 3. 1945
VIKTOR MAHNE
POM. NAČ. NZ ZA SLOV. PRIMORJE
IN PRIPADNIKA NZ

DANIJEL KONJEDIC

IN

VIKTOR MARKIĆ

POSTAVIL 13. MAJA 1974
REP. SEK. ZA NOT. ZADEVE

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na šoli na Brjah (Osnovna šola Dobravlje, Oddelek Brje).

Bronasta plošča je visoka 54, široka pa 53 cm; črke so vzbočene in vogali so zaobljeni. V sredini pod ploščo je v zidu mala konzola za vence.

Lit.:

Lik Viktorja Mahneta in njegovih tovaršev PDk 1975 št. 115 (16. 5.).
Vodnik str. 356.

102a KONJEDIC, Danilo

SPOMINSKA PLOŠČA V PLAVAH

Napis

IZ TE HIŠE JE PADEL
V N. O. V.
KONJEDIC
DANILO
Z. B. PLAVE 29. XI. 1965

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na mali hišici v ovinku na poti za v Paljevo (zadnja na levo, brez številke).

Plošča iz sivega marmorja meri v višino 30, široka pa je 35 cm in ima v sredini nad napisom vklesano rdečo peterokrako zvezdo.

Odkrita je bila 29. XI. 1965.

103 KONJEDIC, Ladko

SPOMINSKA PLOŠČA V PLAVAH

Napis

IZ TE HIŠE JE PADEL
V N. O. V.
KONJEDIC LADKO
Z. B. PLAVE 29 · XI · 1965

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Ulica Ivana Gradnika 7.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 30, široka pa 35 cm; zgoraj v sredini nad napisom ima vklesano rdečo peterokrako zvezdo, na vogalih je pritrjena s kovinskimi viljaki.

Odkrita je bila 29. 11. 1965.

104 KOREN, Silvo

SPOMINSKA PLOŠČA NA KRNU (DREŽNICA)

Napis

SMER
S I L V A K O R E N A

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v skalo ob poti oziroma nad novo planinsko stezo, »direktno«, ki vodi iz Drežnice po najkrajši, bolj alpinistični smeri do koče in na vrh Krna. Plošča stoji približno na pol poti, blizu križišča s stezo, ki vodi na Planjo, nekako v višini okrog 1300 m.

Nekaj milimetrov debela, ob robovih v skalo zavihana bakrena plošča je visoka 45, široka pa 30 cm. Zgornji del sredine plošče izpoljuje reliefna »doprnsna« podoba gamsa (kot na znaku Slovenskega lovskega društva), ki ga z leve in desne oklepa po ena reliefna upodobljena planika. Gams in planiki sta kromirani in privarjeni na bakreno ploščo. Tudi napis je iz kromiranih črk, ki so prav tako privarjene na bakreno podlago. Črke v prvi vrsti napisa so nekoliko manjše kot črke v imenu in priimku.

Ploščo je v celoti izdelal Andrej Koren, oče pokojnega planinca Silva Korena, odkril pa jo je v imenu Planinskega društva Kobarid Jože Kutin 26. 8. 1979, tedaj ko so nižje spodaj odprli in poimenovali novo planinsko pot na Krn.

Lit.:

Nova pot na Krn. PrimN 1979 št. 39 (21. 9.).

Opomba:

Silvo Koren je bil prizadelen drežniški planinec, član PD Kobarid, ki se je 24-leten smrtno ponesrečil v Drežnici leta 1977, ko je pripravljal električno napeljavbo ob motornih dirkah.

105 KOS, Simon

SPOMINSKA PLOŠČA V RUTU

Napis

V TEJ HIŠI SE JE RODIL
28. 11. 1911
SIMON KOS
USTRELJEN 16. 12. 1941
NA OPĆINAH PRI TRSTU
KOT VODILNI ČLAN
PROTİFAŠISTIČNE ORGANIZACIJE
PRIMORSKE MLADINE

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Rut 43. Vlita je iz brona in je visoka 45, široka pa 55 cm. Na vogalih je pritrjena z umetniškimi medeninastimi žebliji, črke so posebej izdelane in spojene na ploščo.

Odkrita je bila 26. 9. 1971.

Lit.:

Maks Hožič, Rut se je oddolžil svojim sinovom. PrimN 1971 št. 40 (1. 10.).
Tolminski zbornik 1975 str. 126.
Vodnik str. 456.

106 KOSOVEL, Ivan

I. SPOMINSKA PLOŠČA V SELU

Napis

IVAN KOSOVEL
R. 18. 6. 1912 V SELU
JE KOT ORGANIZATOR PRVEGA
OBOROŽENEGA ODPORA V VELIKI
NARODNOOSVOBODILNI BORBI 1941 — 45
NA VIPAVSKEM DAROVAL 7. 3. 1943
SVOJE MLADO ŽIVLJENJE ZA OSVOBODITEV
ZASUŽNJENE PRIMORSKE IZPOD KRVAVEGA FAŠIZMA
IN NJENE PRIKLJUČITVE K MATERI JUGOSLAVIJI
NJEGOVA SMRT NAJ BO VZGLED POZNIM RODOVOM

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na nekdanji šoli, na hiši Selo 39.

Plošča iz sivega kamna je visoka 50, široka pa 87 cm. Nad njo je plastično narejen znak Triglava iz sivega kamna, nad njim je rdeča peterokraka zvezda. V kovinskem okviru je na plošči levo zgoraj Kosovelova slika (oval visok 11 cm). Na vogalih so v ploščo vklesane majhne zvezde.

Odkrita je bila 22. 6. 1947.

Lit.:

KLS I, str. 28.
Vodnik str. 345.

KOSOVEL, Ivan**II. SPOMINSKA PLOSCA V VRTOVINU***Napis*

V TEJ HIŠI JE V BORBI 7. 3. 1943. DAROVAL SVOJE ŽIVLJENJE
IVAN KOSOVEL-FRANC ORGANIZATOR IN NEUSTRAŠEN BOREC
OHRANILI TE BOMO V TRAJNEM SPOMINU
VRTOVIN 22. 7. 1951 KRAJEVNI ODBOR — Z. B.— N. O. V.
VRTOVIN

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na zid, desno od vhoda na dvorišče hiše Vrtovin 127.

Kamnitna plošča je visoka 50, široka pa 100 cm; nad napisom je vklesana peterokraka zvezda.

Odkrita je bila 22. 7. 1951.

Lit.:

Vodnik str. 345.

107 KOSOVEL, Srečko**I. SPOMENIK V SEŽANI***Opis*

Spomenik predstavlja nezglajen steber iz kraškega kamna, visok 225 cm. Na enem izmed vogalov, skoraj čisto pri vrhu je iz kamnite gmote izklesan pesnikov obraz, ki se na robovih zliva, oziroma prehaja v gmoto stebra. Izklesan pa je tako, da zunanjí navpični rob stebra ostaja, se pravi, da je v stebri votilna. Na stebri je vklesano ime in letnica:

S R E Č K O   1 9 0 4
K O S O V E L   1 9 2 6

Drugi podatki

Spomenik stoji pred novo osnovno šolo oziroma pred hišo Kosovelova 6. Izdelal ga je akademski kipar Janez Pirnat.

Odkrit je bil 25. 10. 1976, odkril ga je Josip Vidmar, slavnostni govor pa je imel Cyril Zlobec.

Lit.:

ef, Pomnik pesniku Krasa. PrimN 1976 št. 44 (29. 10.).
Napovedal je čas, ko bo vsak delavec človek in ko bo vsak človek delavec. PDk 1976 št. 251 (28. 10.), št. 252 (29. 10.).
Bogdan Pogačnik, Pesniku vizjije naših dří spomeník v rojstni Sežani. Delo 1976 št. 250 (25. 10.).
Amalia Gruber Bencu, Si celebrano a Sesana i cinquant'anni della morte del poeta Srečko Kosovel, Il Piccolo 1976 št. 9153 (23. 10.).
Pirnatov Kosovel, PrimN 1976 št. 4 2(15. 10.) (fotografija).
Vodnik str. 447.

Opomba:

Ob odkritju tega spomenika je izšlo veliko število časnikarskih poročil in priložnostnih zapisov.

KOSOVEL, Srečko**II. SPOMENIK (SKULPTURA) V HRUŠEVICI***Opis*

Blok kraškega kamna, na površini umetniško obdelan, leži na dvignjeni cvetlični gredici na dvorišču, koj za vhodom.

Začrtana je spirala, na traku katere je napis

s r e č k o k o s o v e l

V žarišču ali začetku spirale je plitva kotanjica, na sredi pa letnica 1904. Spirala je usmerjena v neskončnost, a je pri letnici 1926 pretrgana z vertikalno vdolbinou. Zgoraj nad spiralo je napis

z l a t i č o l n

Med črkama o in l je napis prav tako pretrgan z zarezo. Na spodnjem robu spirale je napis

i n t e g r a l b o r i

Kjer se kamen končuje v nekak ležeči stožec, je letnica 73. pravokotno nanjo pa še z manjšimi črkami NEGovan.

Drugi podatki

Spomenik je postavljen na dvorišče hiše Hruševica 6. Spomenik (ali bolje skulptura) je bil pripravljen za slovesno odkritje 19. 5. 1973, a zaradi nekaterih zapletljajev ni bilo nobenega govora.

Izdelal ga je akademski kipar Negovan Nemec.

Lit.:

B. Pogačnik, Pomnik Srečku Kosovelu. Delo 1973 št. 135 (20. 5.).

Opomba:

Ker je inicijativa za spomenik (in tudi sredstva) dal v glavnem zasebnik (gostilničar Grčo), so se na občinski politični ravni (SZDL Sežana) vnele nebijube polemike z odmevom v časopisu, ki pa so pozneje potihnilne.

KOSOVEL, Srečko

III. SPOMINSKA PLOŠČA V TOMAJU (NA ŠOLI)

Napis

LJUBIM JIH, TE PREPROSTE BESEDE
NAŠIH KRAŠKIH KMETOV ...

V TEJ HIŠI JE RASTEL, SE UČIL IN PESNIL
SREČKO KOSOVEL

Ob 25. obletnici smrti
27. maja 1951

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na stavbo osnovne šole, Tomaj 63.
Plošča iz sivega kraškega kamna je visoka 50, široka pa 70 cm in je pričvrščena s štirimi kovinskimi vijaki.
Odkrita je bila 27. 5. 1951.

Lit.:

KLS I, str. 339.
Vodnik str. 449.

KOSOVEL, Srečko

IV. SPOMINSKA PLOŠČA V SEŽANI

Napis

TV SE JE RODIL
18. MARCA 1904

SREČKO**KOSOVEL**

**SLOVENSKI
PESNIK**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na stari šoli, Bazoviška 9.
Plošča iz sivega marmorja je visoka 57 in široka prav tako 57 cm. Ima lep nakazan okvir, črke pa so v Plečnikovem slogu.

Odkrita je bila 21. 3. 1954.

Slavnostni govornik je bil dr. Bratko Kreft.

Lit.:

Vodnik str. 447.
KLS I, str. 209.

KOSOVEL, Srečko

V. SPOMINSKA PLOŠČA V TOMAJU (NA DOMAČI HIŠI)

Napis

V TEJ HIŠI JE UMRL
DNE 27. MAJA 1926
SLOVENSKI PESNIK
SREČKO KOSOVEL
OB 50. OBLETNICI
NJEGOVEGA ROJSTVA
ODKRILA 'SVOBODA'

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Tomaj 39.
Plošča iz sivega kraškega kamna je visoka 100 cm in prav toliko je tudi široka. Sama plošča je konkavne oblike in sicer od spodaj navzgor, tako da skoraj dela nekakšen napušč, črke pa so zanimive, prav nič ostre, pač dajo videz, kot bi jih nekdo rezal v sneg.

Odkrita je bila 21. 3. 1954.

Lit.:

Jože Pahor, Ob 50-letnici rojstva Srečka Kosovela (18. III. 1904 — 27. V. 1926). Ljudska pravica 1954 št. 8/9 (14. 5.).
KLS I, str. 393.
Vodnik str. 449.

108 **KOVACIČ, Viktor****SPOMENIK V DOLENJI TREBUŠI***Opis*

Spomenik je podoben preprostemu poljskemu znamenju oziroma mejniku. Na prineseni naravnih skali z ostrim vrhom, visoki 120 cm, je vzidana kamnita plošča, visoka 31, široka pa 22 cm. Na njej je vrezan napis:

Borec Nov**VIKTOR****KOVACIČ**

padel na tem
kraju 11. 9. 1943

Drugi podatki

Spominsko znamenje stoji ob levem bregu potoka Hotenjke, kakih 700 m od glavne ceste.

Odkrito je bilo leta 1960.

Lit.:

Vodnik str. 461.

109 KOŽLIN, Ignac

SPOMINSKA PLOŠČA V BILJANI

Napis

NA MEJI V VRTINCU VIHARJA
 STA BILA DVA ZVESTA STRAŽARJA
 V TEJ HIŠI NARODNE ČITALNICE »LIPA«
 STA UČILA BRICE V PETJU IN GLASBI
 BRATA:
KOŽLIN IGNAC — GLASBENIK
 1878—1955

KOŽLIN IZIDOR — ZBOROVODJA
 1881—1922

VODILA STA V BRDIH KULTURNI
 IN NARODNI PREPOROD

**KLUB STARIH
 GORIŠKIH ŠTUDENTOV**
 1976

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Biljana 30.
 Plošča iz sivega marmorja je visoka 80, široka pa 98 cm.

Odkril jo je 24. 10. 1976 Boleslav Simoniti, slavnostni govornik pa je bil prof. Tomaž Pavšič.

Lit.:
 B. B. [=Bogdan Božič], Spominska plošča bratom Kožlin. PrimN 1976 št. 44 (29. 10.).
 B. P. [=Brenko Podobnik]. V spomin na brata Kožlin. Delo 22. oktobra 1976.

101 KOŽLIN, Izidor (Glej KOŽLIN Ignac)

111 KRAVANJA, Ferdo (SKALAR, Peter)

I. SPOMENIK V PALJEVEM (PLAVE)

Opis

Spomenik je pravzaprav majhno nagrobno znamenje na mestu, kjer je Peter Skalar padel in je bil pokopan do leta 1948.

Več naravnih kamnov tvori nizek podstavek ali prag, na katerem se dviga steber ali prizma v višino 60 cm. Kamniti steber je sklesan tako, da se vrh zaključuje v nazobčanem znaku Triglava s skoraj enako visokimi konicami; steber je širok 30 cm, v globino (debelina) pa meri 20 cm.

Na prednji strani je zglajena površina za napis oziroma ime, ki ga tvorijo v kamen vpete kovinske črke:

**PETER
 SKALAR**

Na desni strani stebra (vedno s strani gledalca) so kovinske številke, ki povejo datum njegove smrti:

10. 10.
 1944

Na lev strani pa je datum rojstva:

8. 8.
 1912

Ob straneh stebra stojijo kot okras dva nižja naravna kamna, eden od teh služi za postavljanje cvetja ali vase.

Drugi podatki

Znamenje stoji na gozdnici jasi, do katere se pride po približno 800 m dolgi stezi, v breg nad predzadnjimi hišami v Paljevem (Paljevo 2), hodeč ob potoku in suhi drči navzgor.

Odkrito je bilo 6. 10. 1974.

Lit.:

Spominska plošča Petru Skalarju. PrimN 1974 št. 39 (20. 9.).
 Vodnik str. 423 (glej pod Plave).
 Ciril Zupanc, Ferdo Kravanja — Peter Skalar. Tolminski zbornik 1975 str. 33—39.

KRAVANJA, Ferdo (SKALAR, Peter)

II. SPOMINSKA PLOŠČA V BOVCU

Napis

OB 150 LETNICI ŠOLE IN 20 LETNICI OSVOBODITVE
 SE PREBIVALSTVO BOVŠKE ODDOLŽUJE JUNAKU

PETRU SKALARJU

BORCU ZA NACIONALNE IN SOCIALNE PRAVICE.
**ZDRUŽENJE BORCEV NOV
 BOVEC**

27. VI. 1965

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na stari šoli, na hiši Bovec 248.
 Plošča iz sivega marmorja je visoka 48, široka pa 98 cm. Črke so kovinske, na vogalih ima plošča kovinske okrasne žebanje.
 Odkrita je bila 27. 6. 1965.

Lit.:

Opomba:

V besedilu navedeni podatek o starosti šole ni točen; šola je bila ustanovljena že leta 1776 (po podatkih Šolskega muzeja v Ljubljani). Na hodniku šole je na podstavku kip Petra Skalarja v mavcu, ki ga je na podlagi slike napravil Spiro Balov leta 1965, ki je tedaj živel v Kalu-Koritnici (zdaj živi na Reki).

KRAVANJA, Ferdo (SKALAR, Peter)**III. SPOMINSKA PLOŠČA V CEZSOČI***Opis*

»NEMARA KJE DRAG ZAKOPAN SPOMIN
BILO BI TREBA DVIGNITI IZ BREZNA,
PRENESTI GA V BODOČNOST IZ DAVNIN«

FERDU KRAVANJI — PETRU SKALARJU,
BORCU ZA SOCIALNE IN NACIONALNE PRAVICE
V ČEZSOČI, 12. X. 1969.

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Čezsoča 61.

Kamnita plošča ima višino 65, širino pa 120 cm. Levo in desno sta manjši konzoli, v sredi pa je večja za venec.

Odkrita je bila 12. 10. 1969; odkril jo je dr. Joža Vilfan, ki je bil tudi slavnostni govornik.

Lit.:

P. A., Preslava v Čezsoči, TV — 15 1969 št. 40 (8. 10.).
Jože Vidic, Slavnost v Čezsoči, TV — 15 1969 št. 42 (22. 10.).
Ciril Zupanc, Ferdo Kravanja — Peter Skalar. Tolminski zbornik 1975 str. 33—39.

KRAVANJA, Ferdo (SKALAR, Peter)**IV. SPOMINSKA PLOŠČA V PALJEVEM (PLAVE)***Napis*

SREDI TIHH GOZDOV IN TRAT,
OB ZORI BLIŽAJOČE SE SVOBODE,
JE OD FAŠISTIČNE KROGLE —
10. 10. 1944 — ZA VEDNO UGASNILO
PLEMENITO ŽIVLJENJE REVOLUCIONARJA
FERDA KRAVANJA — PETRA SKALARJA,
SEKRETARJA OKROŽNEGA KOMITETA KPS,
ZA ZAPADNO PRIMORSKO,
KI JE ZADNJO NOČ PRESPAL
V TEJ TIHI DOMAČIJI.

OB 30 LETNICI SMRTI
AKTIVISTI OF ZPO

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Paljevo 3.

Plošča iz brona je visoka 60, široka pa 80 cm. Črke so vzbočene, rob plošče in vogali so poudarjeni, zgoraj v sredi nad napisom je vzbočena zvezda — znak Zveze borcev, na vsaki strani pa sta poševno proti zvezdi navzgor še dva lovoročna lista s po 7 listov.

Odkrita je bila 6. 10. 1974. Odkril jo je Alojz Rutar-Svečan, slavnostna govornika sta bila Franc Čopi-Borotin in Miha Ravnik.

Lit.:

Miro Cenčič, Nešim zamejcem pravice, ki jim pripadajo ... PrimN 1974 št. 42 (11. 10.).
Vodnik str. 423.
Ciril Zupanc, Ferdo Kravanja — Peter Skalar. Tolminski zbornik 1975 str. 33—39.

112 KREČIČ, Antoinette**SPOMINSKA PLOŠČA V AJDOVŠČINI***Napis*

ROJAKA FRANK IN ANTOINETTE
KREČIČ, DRŽAVLJANA ZDA, STA
NAKLONILA VSO SVOJO ZAPUŠČINO
MESTU AJDOVŠČINA ZA
»LJUDSKO BOLNICO«

S TEM VOLILOM IN PRISPEVKI
OBČINE AJDOVŠČINA IN
ZDRAVSTVENEGA DOMA NOVA GORICA
JE TA OBJEKT POSTAVIL
SKLAD
»FRANK KREČIČ«

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Tovarniška cesta 3. Stavba nosi uradni naslov: Zdravstveni dom Nova Gorica, Enota Ajdovščina.

Plošča iz marmorja okraste barve je visoka 58, široka pa 47 cm; robovi so naravno odlomljeni, samo lice plošče je izbrušeno, prlibita je na štirih daljših kovinskih »žebljih« ali nosilcih, tako da se ne dotika zidu.

Odkrita je bila decembra 1970.

Lit.:

Spominska plošča v zahvalo darovalcem. PrimN 1971 št. 1 (1. 1.).

113 KREČIČ, Frank (Glej KREČIČ, Antoinette)

114 KRISTANČIČ, Anton

SPOMENIK (SKULPTURA) V KRAJU BEZOVLJAK (k. o. ŠEMPAS)

Opis

Spomenik predstavlja naravno obdelano gabrovo deblo, visoko ca 2,45 m. Postavljeno je na betonsko podlago in nanjo pritrjeno s kotnim železom. Na vrhu, ki je ravno odrezan, je zaščiteno s pločevino, prevlečeno s katranom.

V gornjem delu, nekako v bračni višini, je s tremi kovinskimi vijaki na levi in z ukrivljeno pločevino zadaj na desni pritrjena lesena plošča 60 cm visoka in 45 cm široka, v katero so vrezane črke napisa:

★
TUKAJ STA PADLA
28. 10. 1942 BORCA
GREGORČIČEVŽGA
BATALJONA
ŠPACAPAN VLADIMIR
1924 — 1942
KRISTANČIČ ANTON
1923 — 1942
SLAVA JIMA
SVOJCI

V optični sredini zgoraj je partizanska zvezda. V spodnjem levem kotu pa je izrezana lotorova vejica. Na hrbtni strani plošče je vrezan datum: **28. VI. 1979** (datum odkritja) in črki JR, povezani v enoten monogram (verjetno začetnici rezbarja).

Drugi podatki

Spomenik stoji kakih 30 m na levi strani od kolovoza, ki pelje z Vogrskega skozi Bezovljak proti Batujam, v kraju Bezovljak, kjer se potok Vogršček najbolj približa kolovozu.

Lit.:

Pomnik padlima. PrimN 1979 št. 28 (6. 7.).

115 KROŠELJ, Vida

SPOMINSKA PLOŠČA V TOLMINSKEM LOMU

Napis

PRIMORSKA JE 12. NOVEMBRA 1942 IZGUBILA
PRVO PARTIZANKO. FAŠISTIČNI STRELI SO
STRLI HRABRO SRCE BORKI SOŠKEGA ODREDA
SKOJEVKI VIDI KROŠELJ NAD MALENČEVO
DOMAČIJO, KI JI JE DOTLEJ NUDILA
TOPLO ZAVETJE.
OB 35 LETNICI NJENE SMRTI
IN PRIHODA SOŠKEGA ODREDA
NA PRIMORSKO VIDINE SOBORKE

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na naravni skali pred vhodom k hiši Tolminski Lom 2 (pri Malenču).

Bronasta plošča je visoka 62,5, široka pa 48 cm. Pritrjena je na dveh kovinskih palicah, kakih 10 cm nad vrhnjo površino poličaste skale. Ima rob s poudarjenimi vogali in okrasnimi kovinskimi žeblji. V levem kotu zgoraj je petekraka zvezda, plastično vzbočena. Zvezda, črke in robovi so svetlo zglajeni, ostala površina je temno matirana.

Odkrita je bila **6. 11. 1977**.

Lit.:

M. Hožič, Spominska plošča prvi padil partizanki. PrimN 1977 št. 46 (11. 11.).
Prečuden cvet je v grapi črni. TV — 15. 1977 št. 45.
vodnik str. 452. [Glej pod Dolgi laj.]

116 KUGY, Julius

SPOMENIK V TRENTI

Opis

Spomenik je veličastnih razsežnosti. Podlaga mu je nizek prisekan stožec, ki mehko raste iz večje platforme; vrh stožca se zaključuje v nekak krožni pokrov ali krono. Celoten podstavek je iz belega kamna, kar se prilega okolju. Sestavljen je iz fugiranega, le zgornji pokrov ali prstan je iz rezanega kamna. Ob robu tega pokrova je kot na prstanu vrezan napis, ki se bere s prednje strani krog in krog:

DR · JULIJUSU · KUGYU · P · Z · SLOVENIJE · 1953

Na opisanem podstavku se dviga bronasta postava Julija Kugyja. Mož sedi na skali kot planinec, ki očaran zre planinsko lepoto. Na glavi ima klobuk, ogrenjen je s pelerino, pogled mu je obrnjen nekoliko navzgor k vrhovom Jalovca in Bavškega Grintavca.

Drugi podatki

Spomenik se dviga na razgledni točki, desno od ceste na Vršič, kmalu potem ko cesta zadnjič prečka reko Sočo.

Ustvaril ga je akademski kipar Jakob Savinšek, načrt za podstavek in ureditev okolice je napravil arhitekt Boris Kobe.

Slavnostni govornik je bil dr. Miha Potočnik, odkrit pa je bil spomenik **3. 8. 1953**.

Lit.:

Društvene novice. Proslava 60-letnice slovenskega planinstva in II. medrepubliški tabor planincev v Vratih. PV 1953, s. 545—546.
Francič Avčin, Ob odkritju spomenika Kugyu. PV 1953, X, s. 583—595.
Stalna planinska razstava v Tolminu. PV 1953 XI, s. 671—672.
Dr. Miha Potočnik o dr. Kugyu (Gовор об открытии памятника 2. августа 1953 в Тренти). PV 1953 XII, s. 743—744.

Opomba:

V naslovu članka dr. Miha Potočnika je pomota v dnevu odkritja (prav je 3. 8. 1953).

117 KUMAR, Danila

SPOMINSKA PLOŠČA V KOJSKEM

Napis

V TEM KRAJU SE JE RODILA IN ZAČELA ŠOLANJE

NARODNA HEROJINJA

DANILA KUMAR

1921 — 1944

V SPOMIN NA NJENO REVOLUCIONARNO POT,
KI SO JO PREKINILI SOVRAŽNIKOVI STRELI.

KOJSKO, 18. 3. 1979

KRAJANI
KS KOJSKO*Drugi podatki*

Spominska plošča je vzidana v preddverju (na desni strani vhoda) osnovne šole v Kojskem, ki ima uradni naslov: Socialistična republika Slovenija, Osnovna šola Dobrovo, Podružnična šola »SR Crna Gora« Kojsko. Stavba je prenovljena in nima številke (spomladi 1979).

Plošča iz rožnatega žilastega marmorja ima simbolizirano obliko valovito plapolajoče zastave. Pričvrščena je s štirimi kovinskimi žeblji s pravokotno piramidasto glavico; desna stran plošče ima majhni stopničasti zarezi, ki predstavlja tri barve naše zastave. Vijuga plošče (zastave) gre najprej dol, nato gor in spet dol; črke so rdeče pobarvane. Plošča je visoka 48, široka pa 80 cm.

Odkrita je bila 27. 4. 1979 (na plošči drug datum!). Odkril jo je Danilin brat Adrijan Kumar, slavnostni govornik pa je bil Danilo Štekar.

Lit.:

B. Božič, Spominska plošča v Kojskem. PrimN 1979 št. 19 (4. 5.).

118 KUMAR, Srečko

I. SPOMENIK V KOJSKEM

Opis

Spomenik z bronastim kipom dosega višino 242 cm. Kip je visok 122 cm, je zadaj signiran in predstavlja umetnika v dirigentskem zamahu; upodobljen je nekako od spodnjega roba suknjiča navzgor. Kip stoji na kamnitem podstavku, visokem 120 cm, na katerem je vklesan napis:

SREČKO KUMAR

1888 — 1954

Za spomenikom vodi nizek zid, na katerem sta pritrjeni dve plošči. Leva, iz črnega marmorja, je visoka 18, široka 35 cm, ima napis:

UČITELJSKI PEVSKI ZBOR

SLOVENIJE

»EMIL ADAMIČ«

1958

Desna plošča, iz sivega marmorja, je visoka 32, široka 50 cm, ima pa napis:

PEVSKI ZBOR

»SREČKO KUMAR«

REPENTABOR—TRST

OB DESETLETNICI

15. 4. 1973

SVOJEGA OBSTOJA

Drugi podatki

Spomenik stoji na najlepšem mestu sred uasi, odkoder je videti velik del Goriških Brd.

Izdelal ga je akademski kipar Boris Kalin.

Odkrit je bil 25. 5. 1956; spominski plošči sta bili dodani leta 1958 oziroma 1973.

Lit.: Albert Svilz, Pred odkritjem spomenika Srečku Kumarju v Kojskem. PDk 1958, št. 121, 122, 123 (22., 23. in 24. 5.).
Spominska plošča Srečku Kumarju. PrimN 1973 št. 16 (13. 4.).
Občina Nova Gorica 1947—1977 str. 58.
KLS I, str. 209.

KUMAR, Srečko

II. SPOMINSKA PLOŠČA V KOJSKEM

Napis

V TEJ HIŠI SE JE RODIL

SREČKO KUMAR

9. 4. 1888 — 9. 2. 1954

POBUDNIK IN OBLIKOVALEC

NAŠIH PESMI

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Kojsko 65.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 75, široka pa 50 cm; sredi pod ploščo je marmornata konzola v obliki črke L.

Odkrita je bila 25. 5. 1956.

Lit.: KLS I, str. 209.

119 KURINCIC, Jožef

SPOMENIK V KOBARIDU

Opis

Na cementnem podstavku ali stebru z osnovnico 20 x 21 cm in višino 100 cm je posajena (pritrjena) skulptura iz obdelanega živega kamna. Osnovica je enaka podstavku, v višino pa sega kip 30 cm. Kiparsko sta izdelana le levi in desni sprednji rob oziroma vogal s podobama dveh obrazov.

V višini 78 cm je na podstavku pritrjena 6 cm visoka in 21 cm široka medeninasta ploščica z naslednjim napisom:

**NA TEM MESTU SO ESESOVCI 1. XI. 1943 USTRELILI
PARTIZANA JOŽEFA KURINČIČA IZ KOBARIDA**

Pred podstavkom na tleh leži še kamnita plošča za sveče in cvetje; široka je 15, dolga 46, debela pa 5 cm ter je postavljena v vodoravni smeri od strani gledalca.

Drugi podatki

Spominsko znamenje stoji na koncu Markove ulice in sicer kakih 20 m naprej od ribogojnice, na desni strani ceste Kobarid—Robič, nasproti bivše ledenice, kjer je zdaj skladišče plinskih jeklenk.

Kip so izdelali dijaki 8. razreda osnovne šole Kobarid pod vodstvom likovnega pedagoga Miloša Volariča.

Spomenik je bil odkrit 26. 5. 1975.

Lit.:

Vodnik str. 462.

120 LAHARNAR, Ivan

SPOMINSKA PLOŠČA NA ŠENTVIŠKI GORI

Napis

**KMET — GLASBENIK GLEJ OBOJE:
ZEMLJO ORJE — PESMI POJE.**

SLOVENSKI SKLADATELJ

**I V A N L A H A R N A R
ROJEN V TEJ HIŠI 6. 5. 1866
UMRL 27. 12. 1944**

**KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
ROJAKI
1969**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Šentviška Gora 43.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 80, široka pa 100 cm.

Odkril jo je 15. 6. 1969 Matevž Bličič, slavnostni govor pa je imel prof. Makso Pirnik.

Lit.:

L. K., Šentviška gora. Spominska plošča Ivanu Laharnarju. Delo 1969 št. 161 (14. 6.).
Stene Jan, Spomin na samorodstnika. Delo 1969 št. 157 (20. 6.).
Tomaž Pavšič, Kulturno delo Kluba starih gorilskih študentov str. 18—19.
Tomaž Pavšič, Njih delo bo ostalo. Jadranski koledar 1974 str. 131.

121 LAMPE, Francišek

I. SPOMENIK V ČRNEM VRHU NAD IDRIJO

Opis

Spomenik na nizki cementni podlagi je lepo kamnoseško delo in sega v višino 330 cm. Zgleduje se po sosednjem Cigaletovem spomeniku, vendar je bogatejši po izdelavi in okrasju.

Na lepo oblikovanem podstavku je osrednji del, kubus 62 x 69 x 69 cm z napisimi na treh straneh; nad tem je prehodni del z okraski, na njem pa še prisekana piramida z nizkim piramidastim zaključkom.

Na osrednjem delu so napišeli na čelnih, desnih in levih strani. Na čelnih strani je tudi relief F. Lampeta iz belega marmorja, visok 50, širok 33 cm. Spomenik je iz sivega kamna.

Napis na čelnih strani:

**DR FRANCIS K
L A M P E
1859 — 1900
ROJEN ZALOGOM**

**DOMOVINI ŽIVEL
NARODU DELAL
BOGU SLUŽIL
PONOS ČRNOVRŠKE ŽUPNIJE**

Levi napis:

**BRANITELJ RESNICE
UČITELJ LEPOTE
OCE SIROT
MODROSLOVEC IN KNJIŽEVNIK
JERUZALEMSKI ROMAR**

Desni napis:

**ZGODBE SVETEGA PISMA
DOM IN SVET
DUŠESLOVJE
CVETJE S POLJA
MODROSLOVSKEGA**

Drugi podatki

Spomenik stoji na trgu oziroma na trati ob križišču v Črnom vrhu ter glede proti Zadlogu.

Spomenik je izdelal Alojzij Vodnik, kamnosek v Ljubljani, relief z obrazom F. Lampeta pa kipar Ivan Zajec.

Odkrit je bil 21. 8. 1910. Slavnostni govornik je bil dr. Mihael Opeka. Na sedanjem mestu stoji od 4. 4. 1967.

Lit.:
M. K. [=Maks Komac], Dva spomenika. Koledar GMD (Gorica) za leto 1956 str. 194—196.
KLS I, str. 69.
Sonja Čirkvica-Bahovec, Spomenika in arhitekturna plastika 19. stoletja na Slovenskem. ZUZ n. v.
XI—XII str. 71—122.
Jelisava Čopič, Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja, str. 8—9
(Ljubljana), tu navedena tudi ostala literatura.
Zupnijska kronika v Črnom vrhu.
Kronika Filipa Kosmača iz Zadloga.

Opomba:
Lampetov spomenik je doletela ista usoda kot spomenik Mateju Cigaletu: Italijanska oblast je leta 1934, z utemeljitvijo, da sta spomenika v napoto (stala sta ob cesti pred župno cerkvijo), dala spomenik prestaviti na drug prostor pred cerkvijo, kjer sta ostala vse do leta 1967, ko je Turistično društvo v Črnom vrhu poskrbelo, da sta bila postavljena v park sredi Črnega vrha, kamor spomenika teh dveh velikih mož tudi spadata.

LAMPE, Frančišek

II. SPOMINSKA PLOŠČA V ZADLOGU

Napis

V tej hiši je bil rojen dne 23. svečana 1859

F R A N Č I Š E K L A M P E

doktor bogoslovja in modroсловija
profesor bogoslovja in stolni kanonik

Slovencem je začel pisati Zgodbe Svetega pisma
in je v ta namen potoval v Sveti deželo.

Prvi je pisal svojim rojakom modroсловne knjige.

Zbiral pesnike in pisatelje in jim ustanovil
Ieposloven list s podobami »Dom in Svet«, v katerem
je sam priobčil mnogo tehtnih spisov, ki pričajo
o njegovem bistrem duhu, globoki učenosti in plemenitem srcu.

Nadvse je ljubil osirotnelo mladino in je do smrti
skozi petnajst let vodil sirotišnico »Marijanische«.

Matica Slovenska in Leonova družba
sta ga izvolili za podpredsednika.
Umrl je v Ljubljani v Marijanischu dne 24. kmenvca l. 1900.
Časten mu je spomin med hvaležnimi rojaki.
Duh njegov živi med nami!

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Zadlog 27.

Plošča iz belega marmorja je visoka 100, široka pa 75 cm. Črke so iz male abecede (razen imena in priimka), nekoliko stilizirane, posebej velika je začetnica pri imenu in priimku.

Odkrita je bila istega dne kot spomenik v Črnom vrhu, 21. 8. 1910. Slavnostni govornik je bil dr. Jože Debevc.

Lit.:
Glej pod prejšnjo enoto!

122 LAPANJA, Štefan

SPOMENIK V DOLENJI TREBUŠI

Opis

Spominsko znamenje je podobno večjemu poljskemu mejniku. Na štrleči naravni skali je vzidana kamnita plošča, ki je visoka 36, široka pa 30 cm; znamenje je visoko 100 cm.

Na plošči je napis:

ORGANIZATOR
O F
L A P A N J A
S T E F A N
P A D E L N A T E M
K R A J U 10. 2. 1943

Drugi podatki

Spomenik stoji v bregu nad cesto na Oblakov vrh, tik nasproti hiši Dolenja Trebuša 78.

Odkrit je bil leta 1960.

Lit.:
Vodnik str. 461.

123 LAVRIČ, Karel

SPOMENIK V NOVI GORICI

Opis

Bronast doprsni kip je visok 60 cm, zadaj je signiran, stoji pa na 145 cm visokem kamnitem stebru, ki je širok 40 cm, približno toliko sega v globino.

Na stebru oziroma podstavku je napis:

DR KAREL
LAVRIČ
1818—76

BUDITELJ
PRIMORSKIH
SLOVENCEV

Med letnicama rojstva in smrti ter spodnjim trivrstičnim napisom je vklesana navpično stoječa vojica s petimi ozkimi lističi.

Drugi podatki

Spomenik stoji pred hišo Erjavčev drevored 9.

Izdelal ga je akademski kipar Boris Kalin.

Odkrit je bil 19. 10. 1968.

Lit.:

B. Marušič, Pred sto leti je umrl dr. Karel Lavrič. PrimN 1976 št. 9 (27. 2.).
Kaplje 1968, št. 12—3, str. 207—209.

124 LEBAN, Mihail

SPOMENIK NA LOGARŠČAH

Opis

Spomenik predstavlja naravna skala, piramidaste oblike, na kateri je pritrjena bronasta plošča. Skala je visoka okrog 150 cm.

Bronasta plošča je visoka 52, široka pa 38 cm. V sredi nad napisom je plastično vzbočena peterokrata zvezda, pod njo pa je prav tako plastično izstopajoči Triglav s simetrično postavljenima črkama OF. Zvezda, črki OF in vse črke napisa ter poudarjeni rob z vogali so svetlo rumeni, medtem ko je ostala plošča temno matirana. Na vogalih so kovinski okrasni žebliji.

Napis na plošči:

V TEM KRAJU JE PADEL
12. 6. 1943
LEBAN MIHAEL — CIRIL
IZ POLJUBINJA
ČLAN POKRAJINSKEGA
ODBORA OF
ZA PRIMORSKO
KRAJ. ZZB NOV
LOGARSKE

Drugi podatki

Spominsko znamenje stoji nad potjo, ki pelje iz začetka vasi proti središču naselja.

Odkrito je bilo 16. 8. 1977.

125 LEBAN, Milko

SPOMINSKO ZNAMENJE V GMAJNI MED ŠEMPASOM IN VOGRSKIM

Opis

Znamenje je izdelano v obliki ob dveh straneh prisekane kope, iz grobo obdelanih kamnov in z izdelanimi fugami. V osnovnici meri 188 cm, v zgornjem zaobljenem delu pa okoli 100 cm. Visoko je 133 cm, široko ob bazi 80, ob vrhu pa 40 cm.

V nekaki optični sredini je zacementirana plošča (široka 53, visoka 64) z manjšo konzolo in napisom:

LEBAN
MILKO
NA TEM MESTU
JE DNE 28. XI. 1942.
PADEL KOMISAR I. BAT. »S. GREGORČIČA«
SPACAPAN MILKO — IGOR
SLAVA PADLEMU JUNAKU!

KRAJEVNI ODBOR ZB. NOV
OZELJAN.

Drugi podatki

Na plošči je v desnem zgornjem kotu peterokraka, v sredini levega roba (od strani gledalca) pa izklesana goreča bakla.

Spominsko obeležje je kaka 2 km južno od Šempasa, ob kolovozu, ki vzhodno od stare Šempanske osnovne šole pelje proti Vogrskemu.

Lit.:

Vodnik str. 422.

126 LEMUT, Josip

SPOMENIK V KROMBERKU (NOVA GORICA)

Opis

Spomenik predstavlja piramido iz neoblikovanega kamenja na nizkem cementnem podstavku in še na podstavku iz kamenja; dviga se 2 m visoko, na vrhu ima kamnito kroglo, nad njo pa na železni palčki še pločevinasto rdečo zvezdo.

Na sredi čelne strani piramide je vzidana marmorna plošča, visoka 44, široka pa 35 cm. Na njej je napis:

**TUKAJ JE PADEL TOVARIŠ
LEMUT JOSIP — ŠAŠA**
rojen v Sv. Lenartu na Golu 16. 8. 1918.
Padel v Krombergu
kot borec za svobodo 16. 8. 1942
zadet od krogle domačega izdajalca.
Spominja se žalujoča družina Lemut
in vsi Kromberžani
S l a v a m u!
S. F. S. N.

Drugi podatki

Spomenik stoji na samem, na majhnem gričku, desno od poti, ki spod Kekca pelje proti Ravnici (naselje spada pod Kromberk, ki pa je sedaj združen pod Novo Gorico); ta del je dobil naziv Pod Gabrijelom.

Odkrit je bil **17. 8. 1947.**

Lit.:

Ciril Zupanc, Kromberk—Loke v narodnoosvobodilnem boju (Nova Gorica 1974), str. 10.
Vodnik str. 409 (glej pod Kromberk).

127 LEVPUŠČEK, Dušan**SPOMINSKA PLOŠČA V BASKAH (GRGARSKE RAVNE)***Napis*

**V TEJ HIŠI JE DNE 11. XI. 1943
PADEL JUNAŠKE SMRTI
D U S A N L E V P U Š Č E K — S O Č A N
KOMANDIR KARAVLE P—10
PARTIZANSKI
BASKE, 29. VI. 1980   KURIRJI**

Drugi podatki

Bronasta plošča, lita v Ajdovščini, stoji na hiši v zaselku Baske (Grgarske Ravne 23). Plošča je visoka 53 cm, široka pa 66 cm. Nad besedilom je partizanska zvezda.

Odkrita je bila **29. 6. 1980.**

Lit.:

TV—15. junija 1980 št. 25 str. 13.

128 LIPIČAR, Leopold (Glej JAKULIN, Felicijan)**129 LIPUŠČEK, Janez** (Glej BOŽIČ, Gabrijel)**130 LOKAR, Artur****SPOMENIK V AJDOVŠČINI***Opis*

Bronast kip (glava) stoji na kamnitem podstavku oziroma stebru in je visok 27 cm. Kamniti steber je visok 140 cm, na njem pa je napis s kovinskimi črkami:

**A R T U R
L O K A R
1865—1926**

**NOTAR
AJDOVSKI
C O R
C O R D I U M**

Drugi podatki

Spomenik stoji v Lokarjevem drevoredu (v parku).

Kip je izdelal Veno Pilon.

Odkrit je bil **25. 5. 1976**. Odkril ga je dr. Danilo Lokar, slavnostni govornik pa je bil Milenko Vodopivec.

Lit.:

m. hožič, Spomenik dr. Arturu Lokarju. PrimN 1976 št. 22 (28. 5.).

131 LOVŠE, Samo**SPOMENIK NA LAZNI***Opis*

Spomenik predstavlja kamniti križ, visok 40 cm in prav takoliko širok, debelina krakov je 9 x 9 cm. Križ stoji na kamnitem podstavku, ki je visok 13 cm, tako da spomenik ali znamenje sega nad 53 cm visoko. Kamniti podstavek je spredaj širok 15, ob straneh pa 12 cm. Pod vsem tem je še nizka cementna podlaga (sprednja mera 52 cm, stranska 26 cm).

Na prečni osi križa je vklesan napis:

D R . L O V Š E S A M O

Na cementni podlagi je ob stranskih robovih komaj vidno in okorno zapisano, na levi

PADEL

na desni pa

18. 1. 1944

Drugi podatki

Spominski križ stoji na vrhu Studorja, t. j. osamljen, poraščen vrh na grebenu nad Gorenjo Trebušo. Do križa se pride od zadnje hiše na Lazni po označeni stezi (smeri) navzgor. Obeležje krajinsko izredno lepo učinkuje.

Lit.: Vodnik str. 420.

Opomba: Dr. Samo Lovše je bil sodnik sodišča IX. korpusa.

132 MAHNE, Viktor (Glej KONJEDIC Danijel)

133 MAKUC, Jakob

SPOMINSKA PLOŠČA V CERKNEM

Napis

NA TEM MESTU JE 27. 1. 1944 PADEL

JAKOB MAKUC

IZ GORIJ PRI CERKNEM, ŠPANSKI
BOREC, SEKRETAR RKKPS IN
ROOF ZA CERKLJANSKO.

ZZB CERKNO 27. 1. 75

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v skalo v zeleni ruši na levi strani poti, ki iz Cerkna vodi na Brdce, vzpetino, kjer je padlo mnogo tečajnikov in borcev ob napadu na partijsko šolo.

Granitna plošča je visoka 40, široka pa 60 cm. Nad ploščo na vrhu skale se dviga cementni podstavek za pločevinasto zvezdo, ki poševno leži na njem. Peterokraka zvezda ima polmer 25 cm.

Odkrita je bila 27. 1. 1975.

Lit.:

Vodnik str. 361 (tu podatek, da je bilo znamenje odkrito 27. 11. 1975).

134 MAKUC, Jože

SPOMENIK V RUTU

Opis

Spomenik je iz kamna in kovine. Na 93 cm visokem naravnem, le malo obdolanem kamnu, so na posebni osrednji železni palici, ki je zasajena oziroma vzidana v kamen, s pomočjo vodoravno in pravokotno položenih prečnic (polmerov) privarjene štiri puškine cevi s sprožilnim mehanizmom (petelinom in ohišjem). Cevi so izmenično obrnjene ena gor, druga dol in navpično stojijo v krogu okrog osrednje nosilne palice, tako da ustvarjajo navidezni (nezapolnjeni valji), okrog katerega je v dveh zavojih serpentinsto ovita bodeča žica. Puške in žica tako skupno simbolizirajo junaska borbenost in trpljenje žrtv. Kovinski del, puškine cevi in bodeča žica, so črno pobarvane. Kovinski del spomenika je visok okrog 94 cm, tako da spomenik v celoti (všteto z nosilnim stebrom) sega 275 cm visoko.

Na kamnu, ki ni le podstavek, ampak pravzaprav že del spomenika, je s štirimi bronastimi žeblji-nosilci pritrjena bronasta spominska plošča, ki je visoka 35, široka pa 50 cm. Plošča ima poudarjen rob in vogale, na njej pa je s črkami, ki niso naravnost ulite, ampak navarjene na ploščo, naslednji napis:

**TU JE BIL USTRELJEN
8. 5. 1943
JOŽE MAKUC
PARTIZANSKI KURIR
ZZB RUT—GRANT**

Drugi podatki

Spomenik stoji v travnatem pobočju nad kolovozom, ki pelje iz središča vasi Rut proti severo-vzhodu; do spomenika je iz vasi kakih 500 m.

Spominsko znamenje je delo dijakov osnovne šole Simon Kos iz Podbrda oziroma pionirskega odreda France Bevk.

Odkrito je bilo 15. 5. 1977. Odkrila sta ga pionirka Katjuša Trojer in borec Franc Bizajl, ob odkritju pa je spregovoril Mirko Maver.

Lit.:

B. Božič, Slavje v Čadru in Rutu. PrimN 1977 št. 21 (20. 5.).

135 MANFREDA, Andrej**SPOMINSKA PLOŠČA V KOBARIDU***Napis*

V tej hiši
se je rodil 8. XI. 1908
organizator in eden prvih upornikov
zoper fašistično nasilje

ANDREJ MANFREDA

ki je po herojski borbi
za pravice delovnega ljudstva
izbiral v zapori dne 7. VII. 1943
v Saluzzo

**POSTAVIL OBČ. L. O.
KOBARID
15. 9. 1957**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Gregorčičeva 20.

Marmornata plošča je visoka 100, široka pa 70 cm; kamnoseško je lepo izdelana: nad napisom je vrezana peterokraka zvezda, napisna površina in še pravokotnik na vrhu, ki ga zavzema zvezda, je ločen od obkrožajočega ju dela plošče, ki je izpolnjena z okrasom in sicer se ob levem robu navzgor dviga plamen iz plamenice, z levega navzdol pa visi pretrgana veriga suženjstva. Plošča ima dve nakazani konzoli; na desni je majhen napis (POSTAVIL OBČ. L. O./KOBARID/15. 9. 1957/).

Odkrita je bila 15. 9. 1957.

Lit.:

KLS 1, str. 408.
Tolminski zbornik 1975 str. 126.
Vodnik str. 455.
V. Vremec, Andrej Manfreda, Ljubljana 1973, 196.

136 MARAŽ, Karel**SPOMINSKA PLOŠČA NA HUMU***Napis*

DNE 18. 2. 1944
V BORBI ŽA OSVOBODITEV
ZATIRANE DOMOVINE
SO TUKAJ ŽRTVOVALI
MLADO ŽIVLJENJE
STEKAR ALOJZ IZ CEROVEGA
MARAZ KAROL IZ STEVERJANA

Drugi podatki

Spominska plošča je postavljena na zidu ob cesti proti Gornjemu Cerovemu in sicer na nasprotni strani ceste oziroma hiše Hum 13.

Kamnita plošča je visoka 57, široka pa 35 cm, v sredi nad napisom ima vrezan križ, oklepajo pa jo štirje kamni, široki po 15 cm, ki plošči tvorijo okvir in sicer spodnji in zgornji kamen (robnik) segata čez stranska dva.

Ploščo je izdelal brat ustreljenega Karola Maraža, Leopold Maraž, napraviti pa jo je dal ing. Remigij Koršič iz Števerjana, ki je vodil izdelavo zidov ob cesti. Odkrita je bila najkasneje leta 1947.

Lit.:

Vodnik str. 419.

137 MARKIČ, Viktor (Glej KONJEDIC Danijel)**138 MARUŠIČ, Darko****I. SPOMENIK V LOKOVCU***Opis*

Spomenik predstavlja piramido s prisekanim vrhom; Iz kamenja zidanja piramide je visoka 250 cm in stoji na nizki podlagi z osnovnico 190 x 190 cm. Na vrhu je 37 cm visoka zvezda.

Na piramidi je pričvrščena bronasta plošča, visoka 50, široka 69 cm. Na njej je napis:

**V TEM KRAJU JE DNE
17. XI. 1943. V SVOJI RANI
MLADOSTI PADEL OD
FAŠISTIČNE KROGLE NAR. HEROJ**

DARKO MARUŠIČ — BLAŽ

dne 22. 2. 1952 Množ. Org.—Sred. Lokovec

Ob začetku napisa na plošči, levo zgoraj, je zvezda oziroma znak Zvezze borcev.

Drugi podatki

Spomenik stoji na nizkem gričku ob cesti proti Dolenjemu Lokovcu, približno 1 km oddaljen od Srednjega Lokovca (sedaj samo Lokovec), blizu kmetije Podhrib.

Odkrit je bil 22. 7. 1952.

Lit.:

Občina Nova Gorica 1947—1977 str. 55.
Vodnik str. 410—411.

MARUŠIČ, Darko**II. SPOMINSKA PLOŠČA (NA SPOMENIKU) NA TRNOVEM***Napis*

**PADLIM BORCEM IX KORPUSA
MED NJIMI PADLEMU
NARODNEMU HEROJU
MARUŠIČ DARKU**

Drugi podatki

Na partizanskem groblju (grobniči) na razgledni točki nad Trnovim je poleg drugih spomeniških objektov tudi 10 m visok kamnit obelisk, steber iz več kosov, s stranicami 120 x 40 cm. Na tem stebru je v višini glave pritrjena plošča iz sivega marmorja, visoka 60, široka pa 100 cm, z gornjim napisom. Nad napisom je na plošči Izdolbena velika rdeča peterokraka zvezda. Plošča ima na vogalih kovinske žebanje.

Odkrita je bila hkrati s spomenikom 14. 9. 1958.

Lit.:

Občina Nova Gorica 1947—1977 str. 58.
Vodnik str. 415.

MARUŠIČ, Darko**III. SPOMINSKA PLOŠČA V OPATJEM SELU***Napis***HEROJU****DARKU MARUŠIČ - BLAŽU!**

**V BORBI MED NAMI PRVI SI BIL
ZA NAROD SVOJE ŽIVLJENJE SI DAL
IN MED NAMI NEBOŠ NIKDAR POZABLJEN
KER JUNASTVO TVOJE VES NAROD SLAVI**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Opatje selo 28.

Kamnita plošča je visoka 60, široka pa 94,5 cm; na sredi nad napisom je rdeča peterokraka zvezda, ob straneh pa sta poševno še dva hrastova lista.

Odkrita je bila 7. 9. 1952.

Lit.:

Vodnik str. 422.

139. MARUŠIČ, Drago**SPOMINSKA PLOŠČA V OPATJEM SELU***Napis*

**SVOBODA NE PRISIJE SAMA,
BOG SAM NAS NE OSVOBODI,
LE Z UMOM JASNIM, ROKO HRABRO
JUNAK PROSTOST SI PRIBORI.**

AŠKERC

**BOREC ZA PRAVICE GORIŠKIH SLOVENCEV,
DOBROVOLJEC V BORBI ZA JUGOSLAVIJO,
BAN DRAVSKE BANOVINE, ZVEZNI MINISTER**

DR. DRAGO MARUŠIČ

**ROJEN V OPATJEMSELU 10. 12. 1884
UMRL V LJUBLJANI 30. 9. 1964**

1969

**KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
OPAJCI**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Opatje selo 75.

Marmornata plošča z okvirjem (globokim kornišem) in dvema konzolama je visoka 80, široka pa 160 cm, notranje mere so 59 x 138 cm. Plošča je bila prvotno v veži bivše občine Opatje selo in je med dvema vojnoma poveličevala fašistično Italijo. Prejšnji napis je zbrisal in vklesal novega Ivan Zavadlav.

Odkrita je bila 6. 9. 1969, odkril jo je Ivan Zavadlav, slavnostni govornik pa je bil dr. Ernest Turk.

Lit.:

Tomaž Pavšič, Kulturno delo Kluba starih goriških študentov (Nova Gorica 1973), str. 20—21.
Tomaž Pavšič, Njih delo bo ostalo, Jadrinski koledar 1974, str. 131.

140. MAŠERA, Sergej**SPOMENIK V NOVI GORICI***Opis*

Spomenik je sestavljen iz umetniško izoblikovanih dveh nizkih podstavkov, na katerih s konico navzdol počiva nekaka cementna lupina, ki predstavlja ladjiški kljun oziroma premc; ta ima v sprednjem delu luknjo, skozi katero je pretaknjeno železno sidro z verigo.

V kompleks tega spomenika, ki je večjih razsežnosti, spada tudi bronasta plošča, visoka okrog 40, široka pa 68 cm, ki vodoravno leži na manjši cementni podlagi in z desnim zgornjim vogalom nekoliko zavihana navzgor, kot kaka stara listina.

Napis na plošči:

NARODNI HEROJ

S E R G E J M A Š E R A

**KAPITULACIJE NI POZNAL IN JE
RAJE POTONIL Z RUŠILCEM
17. 4. 1941.**

Drugi podatki

Spomenik stoji v Erjavčevem drevoredu, pred stavbo SGP Gorica (Erjavčev drevored 19).

Osnutek za spomenik je napravil akademski slikar Rafael Nemeč, po njem ga je oblikoval ing. Vasilij Željko.

Odkrit je bil 15. 9. 1973. Odkril ga je admiral Franjo Rustja, ki je bil tudi slavnostni govornik.

Lit.: bob [=Bogdan Božič], Sergeju Mašeri odkrili spomenik. PrimN 1973 št. 39 (27. 9.).
Vodnik str. 412 (tu podatek, da je bil odkrit 8. 9. 1973).

141 MEDVEŠČEK, Cvetko

SPOMINSKA PLOŠČA V ANHOVEM

Napis

**IZ TE HIŠE JE PADEL
V N. O. V.**

M E D V E Š Č E K C V E T K O

Z. B. ANHOVO

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Vojkova 95 (zaselek Robidni breg).

Plošča iz sivega marmorja je visoka 35, široka pa 40 cm. V sredi nad napisom je vklesana peterokraka rdeča zvezda; plošča je pričvrščena s kovinskimi vijaki.

Odkrita je bila leta 1961.

Lit.: Vodnik, str. 418.

142 MEDVEŠČEK, Maks

SPOMINSKA PLOŠČA V ANHOVEM

Napis

**IZ TE HIŠE JE PADEL
V N. O. V.**

M E D V E Š Č E K M A K S

Z. B. ANHOVO

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Vojkova ulica 53.

Plošča iz sivega kraškega kamna je visoka 35, široka pa 40 cm. Zgoraj v sredi nad napisom ima vklesano peterokrako zvezdo; plošča je pričvrščena s kovinskimi vijaki.

Odkrita je bila leta 1961.

Lit.: Vodnik, str. 417.

142a MELIHEN, Jožef (Glej BERGINC, Jožef)

143 MERMOLJA, Franc

SPOMENIK V GORENJEM LOKOVCU

Opis

Na živi, 52 cm visoki skali je spominsko znamenje v obliki kvadra, visoko 52 cm, široko 75 cm in 18 cm debeline. Spredaj je v fugiran pravokotnik vzidana marmornata plošča z napisom:

**OD MASOVSKIE KROGLE ZADET
JE TUKAJ PADEL 27. XII. 1944 PARTIZAN
FRANCE MERMOLJA MITJA
DIJAK VI. Gimn
R. 8. III. 1927 • V GORICI**

Pod ploščo, ki je visoka 33 cm in široka 47 cm, je majhna konzola, sredi katere je vdolbina za vazo ali rože. Znamenje se nahaja v travnatem bregu na vzhodni zahodni strani hiše Lokovec 201 (»pri Seneviku«). Pred znamenjem je s preprosto leseno ograjo naznačen majhen okrasni vrtič.

Lit.:

PrimN 3. februar 1978 št. 6 str. 7 (v članku o očetu).
Marica Mermolja-Šestan, Gorška mladina v NOB. PrimN 1. februar 1980 št. 8 str. 9 (Franc Mermolja je na skupinski sliki v sredini spredaj).

144 MESESNEL, France

SPOMINSKA PLOŠČA V VIPAVI

Napis

**V TEJ HIŠI JE PREŽIVEL SVOJO MLADOST
UMETN. ZGODOVINAR KONSERVATOR
UNIV. PROF. DR. FRANCE MESESNEL**

* 25. IX. 1894. V CERVIGNANU + 4. V. 1945. PRI TURJAKU

Drugi podatki

Spominska plošča posebne vrste je vzidana na hiši Vipava 60.

Obeležje ni plošča v pravem pomenu besede, ampak je pravzaprav arhitektonsko oblikovana okenska polica, nad vhodnimi vrtali, ki s tem postanejo pomembnejša, saj je plošča nad njimi kot nekaka izpahnjena umetniška preklada.

Kamnita polica z napisom je visoka 42, široka pri vrhu pa 145 cm; spodnja »gred«, ki ima na vsaki strani po eno konzolo, je široka 125 cm (visoka 8 cm). Polica je oblikovana kot trapez, ki ima krajevno spodnjo mero, kar se vidi že iz razporeditve napisa (tri vrste na glavnem delu, ena na spodnji »gredi«).

Osnutek zanjo je naredil arhitekt Tone Bitenc.

Odkrita je bila 23. 9. 1951.

Lit.:

Referat za spomenike velikih Slovencev. Varstvo spomenikov, IV. letnik — 1951/52 (izšlo 1953) str. 95.

145 MIHEVC, Jože

SPOMENIK V IDRIJI

Opis

Spomenik sestavlja več elementov: glavna pokončna bela kamnita plošča je visoka 280 cm, zadaj ima opornik; ta plošča je sestavljena iz dveh delov in sicer se prvi dviga bolj levo, vrhnji pa gre v desno smer, kar simbolizira plamen, hkrati pa ima plošča svojo statično nalogo.

Približno v sredi je na glavno (nosilno) ploščo pritrjena vodoravna plošča iz črnega marmorja, katere desna stran se zaključuje v topi kot, se pravi, da ima zlomljeno desno stranico v obliki nepravilne puščice. Ta plošča je visoka 55 cm, spodnja širina je 83, zgornja pa 77 cm, medtem ko zgornja poševna desna stranica meri 25, spodnja pa 35 cm.

Na njej je napis

Narodni heroj
J O Z E M I H E V C — R U D A R
Junaško je padel na Jelovici komandant
Vojkove brigade 20. junija 1944 star 22 let
Na Dan republike 1963

Nad to ploščo, levo v zarezi glavne ali nosilne plošče stoji še stranska ploščica, prav tako iz črnega marmorja. Visoka je 24,5, široka pa 60,5 cm, na njej pa je napis:

»Iz tvoje krvi
je vzklil cvet svobode«

Desno zgoraj raste iz glavne plošče še konzola iz črnega marmorja.

Drugi podatki

Spomenik stoji na trati levo pred vhodom v Osnovno šolo Jožeta Mihevcia, pred hišo Prelovčeva ulica 2.

Osnutek za spomenik je izdelal Ivo Prelovec.

Odkrit je bil 28. 11. 1963, slavnostni govornik pa je bil Ivan Puntar-Gubec.

Lit.:

Vodnik str. 387.
S. L. [=Srečko Logar], Odkritje spomenika Jožetu Mihevemu-Rudarju. Idrijski razgledi VIII—1963 št. 4, str. 76.
Vodnik str. 387 (tu naveden datum odkritja 29. 11. 1963).

146 MIKLAVIČ, Ciril (Glej FILI, Anton)

147 MOČNIK, Frančišek

SPOMINSKA PLOŠČA V CERKNEM

Napis

V tej hiši se je porodil 1. okt. 1814
D^x FR. MOČNIK
Vitez Fr. Jožefovega reda in železne krone
SLOVEČI MATEMATIK

Postavila »Zaveza slov. učiteljskih društev«
18. avg. 1894

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Cerkno 160.

Plošča iz belega marmorja je visoka 70, široka pa 100 cm. Črke so vrezane in izpolnjene s svincem; vogalni polkrogi so manjši od robov, zato imajo stopničko navznoter.

Odkrita je bila 18. 8. 1894, odkril jo je Ivan Lapajne, slavnostni govornik pa je bil Fr. Vodopivec.

Lit.:

Rojetna stoletnica dr. Frančiška viteza Močnika. Učiteljski tovarš LIV — 1914, št. 40, str. 1—4, KLS I, str. 68.

148 MOČNIK, Ivan (Glej CVEK, Ivan)

149 MOČNIK, Jakob (Glej CVEK, Ivan)

150 MODRIJAN, Gorazd

SPOMENIK V STANJELU

Opis

Spomenik ima obliko pokončne plošče iz sivega kraškega marmorja, ki jo oklepa širok rob kot okvir, nad kamnitim preklado pa kamnit Triglav zaključuje vrh spomenika, ki doseže 220 cm. Osrednji del spomenika je visok 103 in širok 72.

Ker spomenik hkrati označuje tudi grobišče, je spredaj grobni prostor omejen s štirimi kamnitimi stebri, ki so povezani z železno verigo.

Na spomeniku je vklesan napis:

**TUKAJ POČIVAJO BORCI
GORAZD MODRIJAN IZ TRSTA
SEVER STEFAN IZ REKE
IN 7 NEZNANIH JUNAKOV PADLIH
ZA OSVOBODITEV PRIMORSKE
V LETIH 1941—1945
VEČNA JIM SLAVA**

Štanjel 23. 8. 1953

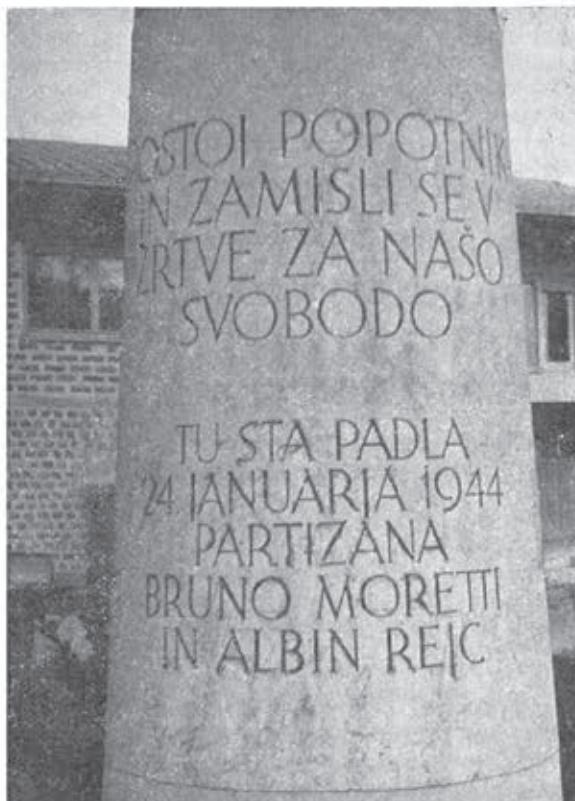
Drugi podatki

Spomenik stoji na levi strani (iz Sežane) ceste ob križišču Sežana—Štanjel—Komen pred Štanjelom.

Odkrit je bil 23. 8. 1953.

Lit.:

Jože Koren, Boj za ime in svobodo, Jadranski koledar 1978, str. 183—191.
Vodnik str. 448.

151 **MODRIJAN, Henrik** [Glej BUČIN, Alojz]

152 **MORETTI, Bruno**

SPOMENIK V TOLMINU

Opis

Spomenik je v bistvu kamnit obelisk iz potih kosov drug na drugem, ki se proti vrhu oža in nato zopet le malo razširi prav v vrhu, kjer se končuje v nekakšne štiri roglje. Obelisk je okrogle oblike, spodnji kos je brez napisa, potem pride kos z napisom, sledi tretji kos, četrti del ima vseskoz ob obodu (plašču) navpične okrasne zareze ali žlebove, zadnji, najvitkejši del pa se končuje v že omenjenem vrhu.

Podlaga obeliska je nizek, z belim fugiranim kamenjem tlakovani krog, na katerem stojijo štirje kamniti stebriči (podobni velikemu obelisku) za ograjo. Spomenik ima pri tleh premer 100 cm, dviga pa se 5 m v višino.

Napis na obelisku:

**POSTOJ POPOTNIK
IN ZAMISLI SE V
ŽRTVE ZA NAŠO
SVOBODO**

**TU STA PADLA
24. JANUARJA 1944
PARTIZANA
BRUNO MORETTI
IN ALBIN REJC**

Drugi podatki

Spomenik stoji v Brunovem drevoredu (na desni strani), ki je dobil ime po Brunu Morettiju, ob cesti, ki pelje v Dolje in proti Kobaridu.

Osnutek za spomenik je naredila arhitektka Jakica Acetto.

Odkrit je bil 22. 8. 1952.

Lit.:

Vodnik str. 465.
Kronika 1959, str. 125.

153 MOŽINA, Pavla

SPOMINSKA PLOŠČA V BRANIKU

*Napis***MOŽINA PAVLA — RASTJA**

1906 — 1945

DA NARODU OTMELA SUŽENJSTVO BI IN TRPLJENJE,
NEUSTRAŠNO ZRTVOVALA SVOJE SI ŽIVLJENJE.

SLAVA RASTJI!

ZVEZA BORCEV BRANIK

Spominska plošča je vzidana na hiši Branik 77. Kamnita plošča je visoka 52, široka pa 85 cm. Levo zgoraj pred imenom ima vklesano peterokrako zvezdo.

Odkrita je bila leta 1954.

Slavnostni govornik je bil France Bevk.

Lit.:

KLS I, str. 198.
Vodnik str. 418.

154 NAMOR, Jožef

SPOMINSKA PLOŠČA V KANALU

Napis

**V KLETI TE HIŠE SO NEMCI
DNE 30. 6. 1944
PO STRAHOTNEM MUČENJU
DO SMRTI POBILI**

**PODBRŠČEK FRANCA,
NJEGOVO HČERKO MILENO
IZ GORENJE VASI IN
NAMOR JOŽEFA IZ POTOKA.
SLAVA JIM!**

**KRAJEVNI ODBOR ZB. NOV:
KANAL**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Kidričeva cesta 5. Kamnita plošča je visoka 65, široka pa 38 cm.

Lit.:

Vodnik str. 408.

155 PAVLOVČIČ, David (Glej BRATUŠ, Leopold)

156 PERC, Mirko

SPOMINSKA PLOŠČA NA VOJSKEM

Napis

**TUKAJ JE PADEL 1. APRILA 1945
MIRKO PERC — MAK
NAČELNIK OZNE IX KORPUSA**

**POSTAVIL 13. MAJA 1974
REP. SEK. ZA NOT. ZADEVE**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Vojsko 30.

Bronasta plošča je visoka 42, široka pa 58,5 cm. Sredi nad napisom zgoraj je peterokraka zvezda, prav tako vzbočena kot tudi črke napisa. Rob in vogali so poudarjeni.

Odkrita je bila 13. 5. 1974. Odkril jo je rep. sekretar za notranje zadeve Marjan Orožen, slavnostna govornica je bila Marta Terpin.

Lit.:

Na Vojskem postavili spominsko ploščo Mirku Percu. PDk 1974 št. 118 (19. 5.).
Pavla Čelik, Spominsko slavlje. TV — 15 1974 št. 20 (23. 5.).
Vodnik str. 379.

157 PIRIH, Jožef (Glej JAKULIN, Felicijan)

158 PIRNAT, Makso

SPOMINSKA PLOŠČA NA JAVORNIKU

Napis

USTANOVITELJU PLANINSKEGA
DRUŠTVA V IDRIJI IN GRADITELJU
PRVE KOČE NA JAVORNIKU L. 1907

M A K S U P I R N A T U

V SPOMIN

AVGUST 1956 IDRIJSKI PLANINCI

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na pročelju Pirnatove koče na Javorniku (Javornik 1220 m).

Kamnita plošča je visoka 60, široka pa 70 cm.

Odkrita je bila avgusta 1956.

Lit.:

Janez Jeram, Delovanje Planinskega društva v Idriji. Idrijski razgledi I—1956 št. 3 str. 158—159.

159 PIRNAT, Nikolaj

SPOMINSKA PLOŠČA V IDRIJI

Napis

TU JE BIL ROJEN
10. DECEMBRA 1903

N I K O P I R N A T

KIPAR, SLIKAR
IN GRAFIK

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Trg maršala Tita 1 (občina).

Plošča iz rumenega marmorja je visoka 40, široka pa 61 cm.

Odkrita je bila 18. 8. 1951, slavnostni govornik je bil akademski slikar akademik Božidar Jakac.

Opomba:

Nikola (Niko) Pirnat je bil sin Maksa Pirnata.

160 PLATIŠE, Alojz (Glej BAVEC, Franc)

161 PLATIŠE, Jaka

SPOMINSKA PLOŠČA V POČAH

Napis

TU SE JE RODIL 19. APRILA 1910

J A K A P L A T I Š E — F R A N C

REVOLUCIONAR IN ORGANIZATOR
OSVOBODILNEGA GIBANJA
NA IDRŠKEM
USTRELJEN V TRSTU 1943 LETA

POSTAVILA ZVEZA BORCEV 1963

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Poče 22.

Plošča iz črnega marmorja je visoka 40, široka pa 55 cm.

Odkrita je bila leta 1963; odkril jo je Tomo Brejc, ki je bil tudi slavnostni govornik.

Lit.:

Bilten str. 41.
Vodnik str. 371.

162 PLENČIČ, Marko Anton

SPOMINSKA PLOŠČA V SOLKANU (NOVA GORICA)

Napis

temu trgu je dal ime solkanski
rojak
doktor medicine, profesor du-
najske univerze, tvorec novega nauka
o CONTAGIUM VIVUM

M A R K O A N T O N
P L E N Č I Č
1705—1786

postavili solkanci in
goriški muzej leta
1967

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Mizarška 1, vendar na tisti strani, ki gleda na Plencičev trg. Osrednji del napisa (MARKO ANTON/PLENČIČ/1705—1786) je poudarjen tudi z obkrožajočo zarezo v obliki kvadratnega ščita z zaobljenimi vogali in s konico spodaj; v to konico padata navpično tudi dve okrasni vejici (ena raste gor, druga dol) pod letnicama. Male črke, razen CONTAGIUM VIVUM, so vse v kurzivi.

Plošča iz belega marmorja je visoka 66, široka pa 39 cm.
Odkrita je bila 25. 9. 1967. Osnutek zanjo sta zasnovala arhitekta Janez in Matija Suhadolc.

Lit.: Branko in Ivan Marušič, Solkanski rojak dr. Marko Anton Plenčič (1705 — 1786) Nova Gorica—Solkan 1967.

163 PODBRŠČEK, Franc (Glej NAMOR Jožef)

164 PODBRŠČEK, Karlo

SPOMINSKA PLOŠČA V PLAVAH

Napis

IZ TE HISE STA PADLA
V N. O. V.
PODBRŠČEK
KARLO
FAFAEL
Z. B. PLAVE 29. XI. 1965

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Ulica Ivana Gradnika 18.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 34, široka pa 40 cm. V sredi, zgoraj nad napisom ima vklesano rdečo peterokrako zvezdo, na vogalih je pritrjena s kovinskimi vijaki.

Odkrita je bila 29. 11. 1965.

165 PODBRŠČEK, Milena (Glej NAMOR Jožef)

166 PODBRŠČEK, Rafael (Glej PODBRŠČEK Karlo)

167 PODGORNIK, Alojz (Glej BRATUŽ Jožef)

168 PODGORNIK, Anton

SPOMINSKA PLOŠČA V ČEPOVANU

Napis

MI SMO V SVETLE ZARJE VEROVALI
IN VZSLO JE SONCE ZMAGE IN SVOBODE
V ČEPOVANU SO BILI ROJENI JAVNI DELAVCI

FRANC PODGORNIK

1846 — 1904

UREDNIK IN ČASNIKAR

DR. KAREL PODGORNIK

1878 — 1962

SLOVENSKI POSLANEC V
DEŽELNEM ZBORU V GORICI IN
V POSLANSKI ZBORNICI V RIMU

ING. ANTON PODGORNIK

1881 — 1964

KMETIJSKI STROKOVNIK

V NAPREDEK LJUDSTVA SMO SEJALI ZRNA KLENA
V SPOMIN HVALEŽNI SMO VKLESALI NJIH IMENA

KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
ČEPOVANCI 1973*Drugi podatki*

Spominska plošča je vzidana na hiši Čepovan 51.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 120, široka pa 80 cm.

Odkrita je bila 22. 7. 1973; odkril jo je lastnik hiše Pavel Plesničar, slavnostni govorniki pa so bili dr. Joža Vilfan, prof. Branko Marušič in dr. ing. France Adamič.

Lit.: Branko Marušič, Franc Podgornik (1846—1904) branilec »kulturnega vseslovanstva«. PDK 1973 št. 176 (29. 7.). »V naši politično-kulturni zgodovini ima dr. Karel Podgornik zelo važno mesto«. PDK 1973 št. 172 (25. 7.). Tomaž Pavšič, Njih delo bo ostalo. Jadrinski koledar 1974 str. 131—132.

169 PODGORNIK, Franc (Glej PODGORNIK Anton)

170 PODGORNIK, Karel (Glej PODGORNIK Anton)

171 PODOBNIK, Frančiška

SPOMENIK V SREDNJI KANOMLJI

Opis

Spomenik je podoben nišastemu znamenju s stiliziranim Triglavom iz treh naravnih skal, ki so vzidane v vrh (streho) znamenja.

Sezidan je iz kamenja, fugiranega ali okrepljenega s cementom, v glavnem neobdelanega. Višina spomenika (do vrha Triglava) znaša 156 cm. V plitvi pravokotni niši je vzidana plošča iz temnega marmorja, visoka 42,5, široka pa 73,5 cm.

Na plošči oziroma na spomeniku je napis:

NA TEM MESTU
 SO DNE 30 MARCA 1945
 NACISTI PO ZVERINSKEM MUČENJU
 USMRTILI:
 PODOBNIK NEŽO *2. 1. 1888
 PODOBNIK FRANČIŠKO *11. 2. 1890
 PODOBNIK KATARINO *28. 4. 1892
 Z. B. KANOMLJE

Drugi podatki

Spomenik stoji ob ruševinah domačije na Lebanovšu, blizu hiše Srednja Kanomlja 45, oziroma slab kilometer od te hiše po novi gozdni cesti proti Kanomelskemu Razpotju (spomenik je v bregu na levi strani ceste).

Odkrit je bil 17. 8. 1969.

Lit.:

Bilten, str. 61.
Vodnik, str. 373.

172 PODOBNIK, Katarina (Glej PODOBNIK Frančiška)

173 PODOBNIK, Leopold (Glej KAVČIČ Anton)

174 PODOBNIK, Neža (Glej PODOBNIK Frančiška)

175 PODOBNIK, Zdravko

SPOMENIK V DOLENJI TREBUŠI

Opis

Preprosto znamenje v obliki večjega kamnitega mejnika je visoko 79 cm. Na njem je vzidana kamnita plošča, visoka 35, široka pa 35 (spodaj) oziroma 34 cm (zgoraj).

Napis na plošči:

Kurir NOV

P O D O B N I K
Z D R A V K O

padel na tem
kraju 27. 3. 1945

Drugi podatki

Spominsko znamenje stoji v Dolenji Trebuši ob cesti, na vzhodni strani gostilne Obrekar.

Odkrito je bilo 1960.

Lit.:
Vodnik str. 461.

176 POLJANECK, Marija (Glej KOBAL Ljudmila)

177 POLJŠAK, Leonard

SPOMINSKA PLOŠČA V ŠMARJAH

Napis

V VASI POTOK JE BIL 26. FEBR. 1895 ROJEN

L E O N A R D   P O L J Š A K

KULTURNI DELAVEC MED AMERIŠKIMI SLOVENCI. LETA 1916 JE BIL
 SOUSTANOVITELJ IN 45 LET PREDSEDNIK NAJSTAREJŠEGA
 PEVSKEGA ZBORA ZARJA V CLEVELANDU. TAM JE UMRL 5. FEBR. 1970
 LJUBIL JE SLOVENSKO PESEM IN MED NAMI BUDIL
 NARODNO ZAVEST.

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na glavni steni gasilskega doma, na hiši Šmarje 48.

Plošča iz sivega kamna je visoka 70, široka pa 100 cm.

Odkrita je bila 24. 7. 1972.

Lit.:

K. Bavdaž, Spominsko ploščo Leonardu Poljšaku. PrimN 1972 št. 30 (21. 7.).
 K. Bavdaž, Leonard Poljšak: vse življenje posvečeno napredku. PDk 1972 št. 171 (21. 7.).
 Bogdan Pogačnik, »Zarja« med mladimi. Delo 1972 št. 201 (26. 7.).
 B. [=Bogdan Božič]. V Šmarjah odkrili ploščo Leonardu Poljšaku. PrimN 1972 št. 31 (28. 7.).

178 PREGELJ, Ivan

SPOMINSKA PLOŠČA NA MOSTU NA SOČI

Napis

VSE PESMI MOJE TEBE POJÓ,
 VSE MISLI MOJE K TEBI GREDÓ,
 VSE SOLZE MOJE TEBI TEKÓ
 — O DOMOVINA!

SLOVENSKI PESNIK IN PISATELJ
 VELIKI GLASNIK TOLMINSKIE PRETEKLOSTI

DR. IVAN PREGELJ

ROJEN V TEJ HIŠI 27. OKTOBRA 1883,
 UMRL V LJUBLJANI 30. JANUARJA 1960

KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
 TURISTIČNO DRUŠTVO MOST NA SOCI
 1967

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Most na Soči 37.
 Plošča iz sivega marmorja je visoka 100, široka pa 80 cm.
 Odkrita je bila 17. 9. 1967; slavnostni govornik je bil Saša Vuga.

Lit.:

Tomaž Pavšič, Zastave pa ne, Kaplje 1967, št. 9 str. 141—3.
 Tomaž Pavšič, Kulturno delo Kluba starih goriških študentov str. 12—13.
 Tomaž Pavšič, Njih delo bo ostalo, Jadranski koledar 1974 str. 131.

179 PREGELJ, Marjo

SPOMENIK V RENČAH

Opis

Bronasti doprsni kip, visok 65 cm, stoji na kamnitem podstavku (stebru) s posnetimi robovi. Steber sloni na kvadratni plošči 77 x 77 cm debeline 10 cm, in sicer pomaknjeno nazaj, tako da je od prednjega roba plošče 28 cm, od zadnjega in stranskih dveh pa 19 cm. Steber je širok 40 cm, v globino pa meri 30 cm. Na čelni strani stebra je napis v treh delih:

MARJO PREGELJ
 D A R K O

1921—1943
 PARTIZANSKI
 JUNAK

ZB RENČE 4. 7. 1979

Drugi podatki

Kip je naredil akademski kipar Negovan Nemeč. (signiran Nemec N.). Stoji pred osnovno šolo v Renčah in je izročen v varstvo TVD Partizan v Renčah, ki se imenuje po Marju Pregljiju. Odkrit je bil na Dan borca, 4. julija 1979, slavnostni govornik je bil član CK ZKJ Miha Ravnik.

Lit.:

V Renčah odkrili spomenik, PrimN 13. 7. 1979 št. 26 str. 13. S sl.

180 PRELOVEC, Zorko

SPOMINSKA PLOŠČA V IDRIJI

Napis

TU JE BIL ROJEN
 11. FEBRUARJA 1887

ZORKO PRELOVEC

SLOVENSKI
 SKLADATELJ

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Prelovčeva 1 (ulica se imenuje po njem). Plošča iz sivega marmorja je visoka 48, široka 69 cm, na vogalih ima okrasne žebanje.

Odkrita je bila 18. 8. 1951. Slavnostni govornik je bil skladatelj Matija Bravničar.

181 PREMRL, Janko

I. SPOMENIK NA NANOSU

Opis

Doprnski kip J. Premrla-Vojka v partizanski uniformi, iz brona, visok 82 cm (do pasu), stoji na 110 cm visokem zidu iz naravnega, skoraj nič obdelanega kamenja.

Na čelni strani zidu je vzidana bronasta plošča, šesterokotnik 24 (30) x 29,5 cm. Na njej je napis:

NARODNI HEROJ

J A N K O P R E M R L —
 V O J K O

POSTAVILI BORCI NOV TER PLANINCI
 PRIMORSKE IN NOTRANSKE · 1976

Drugi podatki

Spomenik stoji na vrhu Nanosa, blizu Vojkove koče in je obrnjen proti koči.

Kip je delo akademskega kiparja **Marjana Keršiča-Belača**.

Odkrit je bil **26. 7. 1976**. Slavnostni govornik je bil predsednik skupščine SRS dr. Marjan Breclj.

Lit.:

Marjana Triller, »Nihče ni skrival solz«, Delo 1976 št. 172 (26. 7.),
Z Nanosa plamen upora. PrimN 1976 št. 31 (30. 7.).
Odkritja spomenika Janku Premrlu-Vojku na Nanosu. PDk 1976 (27. 8.).

PREMRL, Janko**II. SPOMINSKA PLOŠČA V IDRIJSKI BELI***Napis*

TUKAJ JE PADEL
NARODNI HEROJ
JANKO PREMRL
>VOJKO<
21. II. 1943

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana v živi skalni na lev strani ceste, 250 cm nad cestiščem, slabe 3 km od križišča in odcepa za Idrijsko Belo, oziroma 5 km od Idrije v smeri proti Ljubljani. Nad ploščo je v skalo vrezan še malo viden napis: **40 m!** — puščica kaže smer navzgor.

Bronasta plošča je visoka 44, široka pa 61,5 cm.

Odkrita je bila **16. 5. 1956** (po kroniki osnovne šole v Idriji).

PREMRL, Janko**III. SPOMINSKA PLOŠČA V IDRIJSKEM LOGU***Napis*

NOV ROD ZDAJ TVOJE SETVE KLASJE ŽANJE
V SVOBODNI ZEMLJI, KI TI GROB ZAGRINJA
IN PRVEGA MED PRVIMI SE TE SPOMINJA.

SMRTNO RANJEN V BORBI Z
FAŠISTI PRI IDRIJSKI BELI, JE NA
TEM MESTU DNE 22. FEBRUARJA 1943
UMRL NARODNI HEROJ
JANKO PREMRL — VOJKO KOMANDANT
I. PRIMORSKE BRIGADE

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na nevisoko štrlečo naravno skalo, pred spominsko »Vojkovo kočo« na Brinovem griču, t.j. v gozdu nad Idrijskim Logom v smeri proti Godoviču.

Plošča iz lisastega marmorja je visoka 55,5 široka pa 82,5 cm. Levo zgoraj, pred začetkom napisa je vrezana zvezda s srpom in kladivom.

Odkrita je bila **4. 7. 1957**.

Lit.:

Vodnik str. 368.

PREMRL, Janko**IV. SPOMINSKA PLOŠČA V PODNANOSU***Napis*

PADLEMU HEROJU
J A N K O P R E M R L — V O J K U
* 24. feb. 1920 + 23. feb. 1943

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na osnovni šoli (Osnovna šola Drago Bajc, Vipava Podružnica Podnanos) oziroma na hiši Podnanos 77.

Marmornata plošča je visoka 81, široka pa 206 cm; pravzaprav jo sestavlja skoraj neopazno združena dva dela, ki se stikata na sredi. Na levem delu je

kovinski napis, na desnem pa je v sredi kovinska razširjena partizanska zvezda, ki ima na sredi relief-medaljon s profilom J. P. Vojka brez pokrivala. Polmer zvezde je 16 cm, premer medaljona pa 23 cm. Plošča ima kamnit robnik (4 cm). Na sredini spodaj ima kamnito konzolo, ki je visoka 42, široka 36, v globino pa meri 20 cm.

Odkrita je bila februarja 1946.

Lit.:

KLS I, str. 27.
Vodnik str. 352.

182 PREMRL, Stanko

SPOMINSKA PLOŠČA V PODNANOSU

Napis

UTIHNILO JE MOJA STRUNA,
A MOJA PESEM NAJ ŽIVI!

Slovenski skladatelj

msg. S T A N K O P R E M R L

rojen v tej hiši 28. IX. 1880
umrl v Ljubljani 14. III. 1965

KLUB STARIH GORIŠKIH ŠTUDENTOV
KRAJEVNA SKUPNOST PODNANOS
1972

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Podnanos 60.

Plošča iz sivega marmorja je visoka 100, široka pa 80 cm. Pod mottom je vrezana stilizirana lira.

Odkrita je bila 4. 6. 1972. Odkril jo je Stane Žgur, slavnostni (glavni) govor pa je imel Avgust Berlot.

Lit.:

T. P. [=Tomaž Pavšič]. Na vrsti je skladatelj Stanko Premrl. PrimN 1972 št. 23 (1. 6.).
V spomin skladatelju Premrlu. Novi list 1972 št. 893 (1. 6.).
L. Z. [=Ludvik Zorlut]. Odkritje plošče Stanku Premrlu. PDk 1972 št. 130 (2. 6.).
Skladatelju Stanku Premrlu so odkrili spominsko ploščo. Novi list 1972 št. 894 (8. 6.).
Odkritje spominske plošče skladatelju Stanku Premrlu. Katoliški glas 1972 št. 23 (8. 6.).
B. B. [=Bogdan Božič]. Stanku Premrlu odkrili ploščo. PrimN 1972 št. 24 (9. 6.).
Tomaž Pavšič, Spominska plošča Stanku Premrlu. Gospodarstvo 1972 št. 806 (9. 6.).
Tomaž Pavšič, Kulturno delo Kluba starih goriških študentov str. 27–28.

183 PRESEN, Mihael

SPOMINSKA PLOŠČA V AVČAH

Napis

V SPOMIN
TOVARIŠU MIHAELU PRESEN —
ZVEZDI AKTIVISTU — ILEGALCU
FUNKCIJARJU OF IN KP TER
SODNIKU NARODNEGA SODIŠČA
ZA SEVERNOPRIMORSKO OKROŽJE
PADEL 22 DECEMBERA 1944

4. 7. 1980

BORCI NOV AVČE

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na rojstvo hišo Mihaela Presena, Avče 60, po domače »pri Prseničevih«.

Plošča je iz črnega marmorja, pod njo je vzidan nosilec za venec Iz belega marmorja. Spominsko ploščo so odkrili 4. 7. 1980. Slavnostni govornik je bil Branko Dolenc, izvršni sekretar komiteja občinske konference ZKS N. Gorica. Ploščo je odkril Janko Valentincič-Soški, Presenov soborec in edini od treh, ki je ob napadu Nemcev postal živ.

Lit.:

Cvetka Mrak, Zvezda — junak Soške doline, PrimN 1980 št. 46 str. 21.
Cvetka Mrak, »Ljubil sem preveč to zemljo«, TV—15 1980 št. 25 str. 9.

184 PRIMOZIC, Jože

SPOMINSKA PLOŠČA V NOVI GORICI

Napis

SKUPŠČINA OBČINE NOVA GORICA
PO PRIPRAVLJALNIH DELIH
MLADINSKIH IN FRONTNIH DELOVNIH BRIGAD
OD DECEMBERA 1947 JE 13. 6. 1948
PREDVOJNI REVOLUCIONAR, ORGANIZATOR OF
IN DRUŽBENOPOLITIČNI DELAVEC
TER ČASTNI OBČAN OBČINE NOVA GORICA
JOŽE PRIMOZIČ—MIKLAVŽ
1909 — 1979
TU VZDAL TEMELJNI KAMEN NOVE GORICE

NOVA GORICA
13. 6. 1979

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši (bloku) Kidričeva 33 in sicer na stranski fasadi, ki gleda na levo stran Kidričeve ulice.

Polirana granitna plošča je visoka 70, široka pa 80 cm. V sredi nad prvo vrsto napisa (Skupščina občine Nova Gorica) je upodobljen grb Nove Gorice (vrtnica) z višino 8 in širino 7 cm. Črke in grb so izrezane oziroma izpraskane iz polirane površine. Spodaj in ob straneh teče prav tako hrav (izpraskan) 4 cm širok rob, ki se na levem in desni strani zgoraj polkrožno konča v vogalih, tako da je zgornji rob plošče nedotaknjen.

Odkrita je bila 25. 6. 1979. Odkril jo je Stojan Žigon, slavnostni govornik pa je bil Miro Nakrst.

Lit.:
B. P. [=Branko Podobnik], Obelzeje Jožetu Primožiču-Miklavžu. Delo 1979 št. 147 (26. 6.).

185 REDELONGHI, Marko

SPOMENIK V BREGINJU

Opis

Spomenik je narejen v obliki grobišča, tako da se od glavnega dela spomenika levo in desno stopničasto spušča zid, ki zapira tri strani prostora (325 x 325 cm).

Glavni del spomenika se dviga 234 cm visoko, s tem, da je v ospredju fugiranega kamnitega zidu graniljasta plošča z višino 67 ter širino 90 cm; na njej je napis, nad njim pa je v sredi 12 cm velika nanesena (plastična) cementna, rdeče pobarvana peterokraka zvezda. Plošča ima ob robu vdolbeno tanko črto z navznoter zaobljenimi polkrogli na vogalih.

Sam spomenik je pri vznožju širok 128 cm, kamniti Triglav pa spodaj meri 60 cm.

Napis na plošči na spomeniku:

TU STA PADLA JUNAŠKE SMRTI DNE 5. 5. 1944

NARODNI HEROJ MARKO REDELONGI R. 24. 4. 1912

V ZAPOTOKU, SLOV. BENEČIJA — ITALIJA

IN NAMESTNIK KOMANDANTA BATALJONA

AVGUSTIN VREČAR R. 26. 8. 1917 V BORJANI, 113

PADLA STA, VENDAR STA ŽIVA,
V SPOMINU NEUMRLJAVA,
V PRST POKOPANA KOT SEME
SVOBODE VSEH LJUDSTEV SVETA

SLAVA NJUNEMU SPOMINU!

POSTAVILA Z. B. BREGINJ DNE 1. 5. 1957

Drugi podatki

Spomenik stoji na Brdcah (754 m) nad Breginjem. Do njega se pride po približno 1 km ceste proti mejnemu prehodu na Nadiži in potem desno po stezi v breg (1/2 ure hoda). Spomenik in spomeniški prostor zapolnjujeta malo katanjico, obrnjena sta proti jugovzhodu, spodaj je z gozdom poraščena strmina, nad spomenikom pa je manj zaraščeno sleme.

Odkrit je bil 1. 5. 1957.

Lit.:
KLS I, str. 389.
Ivan Kurinčič, Pred 25 leti je padel narodni heroj Marko Redelongi — Benečan. PrimN 1969 št. 49 (29. 11.).
Vodnik str. 450 (tu napačen podatek, da je bil odkrit 1. 5. 1947).

186 REJC, Albin (Glej MORETTI, Bruno)

187 REJC, Frančiška

SPOMINSKA PLOŠČA V SREDNJI KANOMLJI

Napis

V TEJ HIŠI SO BILI 1. APRILA 1945

ZVERINSKO MUČENI IN SEŽGANI

TRIJE ČLANI DRUŽINE

R E J C

OČE TOMAŽ STAR 74 MATI MARIJA STARA 64
IN HČI FRANČIŠKA STARA 22 LET

SLAVA NJIHOVEMU SPOMINU!

Z. B. NOV KANOMLJA 1960

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Srednja Kanomlja 40, na samotni domačiji v »Belobrdju«.

Plošča iz belega marmorja je visoka 42, široka pa 82 cm; nad napisom je v sredi vrezana peterokraka zvezda.

Odkrita je bila leta 1960.

Lit.:

Bilten, str. 61.
Vodnik, str. 373.

188 REJC, Marija (Glej REJC, Frančiška)

189 REJC, Tomaž (Glej REJC, Frančiška)

190 RESSEL, Jožef

SPOMENIK NA PREDMEJI

Opis

Kamnit, fugiran, zidek trapezaste oblike je visok 120 cm, spodnja stranica 170, zgornja 105 cm.

V ta zid je vzidana marmornata plošča, visoka 50, široka pa 70 cm. Na njej je vrezan naslednji napis:

R E S S L U J O Ž E F U
1793 — 1857
GOZDARJU

izumitelju ladijskega vijaka,
graditelju prve ceste
»SLOKARJI — STRGARIJSKI HRIB«

Drugi podatki

Spomenik ali obeležje stoji na levi strani, nekoliko nad cesto, ko se iz Ajdovščine pride na križišče na Predmejo, nasproti hiše Predmeja 3.
Odkrit je bil leta 1957.

Lit.:

KLS I, str. 27.

191 R U S J A N , Edvard

SPOMENIK V NOVI GORICI

Opis

Spomenik je največji spomeniški objekt v Novi Gorici. Narejen je iz betona (z vidnimi odtisi opaža) v obliki ptice z navzgor razpetimi, skoraj stisnjennimi krili, ki se je pravkar spustila na tla oziroma pristala — kot tak simbolizira Rusjanove drzne letalske podvige.

Betonski spomenik stoji na širši, iz kamnov in cementa urejeni podlagi, na kateri je levo od spomenika, zgoraj nekoliko pridignjena ležeča plošča iz lisastega kamna, debeline 8 cm; visoka je 100 cm in prav toliko široka.

Napis na plošči:

1 9 0 9

1 9 6 0

E D V A R D U R U S J A N U

P R V E M U

J U G O S L O V A N S K E M U   L E T A L C U

L. Z. J.

Drugi podatki

Spomenik stoji kmalu na začetku Erjavčevega drevoreda, na desni strani, v parku, ki so ga že skoraj povsem spodrinile nove betonske stavbe.

Izdelal oziroma zamislil ga je akademski kipar Janez Lenassi.

Odkrit je bil 11. 9. 1960. Odkril ga je generalmajor Nenad Drakulić.

Lit.:

Veličasten spomenik Edvardu Rusjanu. Tovarš 1960 št. 38 (25. 9.).
Občina Nova Gorica 1947 — 1977 str. 60.
Ivan Sedej, Prostor in tradicija, Sintozza 5—6, 1967, str. 42.
PrimN 1960, št. 36 (31. 8.) in št. 38 (14. 9.).

192 R U T A R , Janez

SPOMENIK V ZATOLMINU

Opis

Na podstavku iz dveh vrst (druga nad drugo) grobo obdelanih velikih kamnov (zgornja ima 3, spodnja vrsta pa 4 kamne), ki je visok 120 cm, se dviga skoraj pravokoten iz podobnih in prav tako fugiranih kamnov 230 cm visok zid; širok je 90 cm v globino pa meri 80 cm. Na tem zidu, ki je glavni del spomenika, je pod vrhom vzdana zglajena plošča iz slvorumenega kamna, visoka 45, široka pa 60 cm. Nad njo je v zid pripeta rdeča peterokraka zvezda s premerom 13 cm.

Tudi na plošči, zgoraj v sredi nad napisom, je vrezana manjša zvezda. Napis na spomeniku oziroma na plošči:

**NA TEM MESTU STA 9. X. 1943 DAROVALA
SVOJA ŽIVLJENJA ZA SVOBODA**

SKOJEVCA**S K O Č I R A N T O N**

" 8. 12. 1924 V NOB JE ŠEL 27. 12. 1942

R U T A R J A N E Z

" 27. 12. 1924 V NOB JE ŠEL 6. 1. 1943.

Vaše darovanje nam bo opora v nadaljni
borbi za izgradnjo socializma

**MLADINSKI AKTIV
AVTOPREVOZA TOLMIN**

Drugi podatki

Spomenik stoji pri Zatolminu, ob cesti v Polog, na kraju, ki mu pravijo »na Ralnah«; dviga se levo v bregu nad cesto.

Odkrit je bil aprila 1954.

Lit.:

KLS I, str. 431.
Vodnik str. 465.

193 R U T A R , Simon

I. SPOMENIK V TOLMINU

Opis

Doprnski kip iz brona stoji na 120 cm visokem kamnitem podstavku (stebru), 40 x 35 cm. Kip je visok 66 cm in je signiran (NEMEC N. 75).

Na podstavku je vklesan napis:

S I M O N R U T A R

1851 — 1903

**ZGODOVINAR
IN ZEMLJEPISEC
TOLMINSKI ROJAK
IN GLASNIK
TOLMINSKIE PRETEKLOSTI**

Drugi podatki

Spomenik stoji v malem parku za bivšo tolminske knjižnico, blizu kinegledališča oziroma nad cesto, ki prihaja iz Gorice in Bovca v glavno tolminske križišče (Ulica padlih borcev).

Kip je izdelal akademski kipar Negovan Nemec.

Odkrit je bil **10. 10. 1976**. Odkrila ga je Marija Rutar, slavnostni govornik pa je bil Ivan Jermol.

Lit.: Tomaž Pavšič, V Tolminu so odkrili spomenik domačemu zgodovinarju Simunu Rutarju, Primorski dnevnik 1976 (14. 10.).
Tolminci odkrili spomenik Simunu Rutarju, PrimN 1976 št. 42 (15. 10.).
Goriški letnik 3, 1976, str. 5—8.

R U T A R , S i m o n**II. SPOMINSKA PLOŠČA V KRNU***Napis***V TEJ HIŠI JE BIL DOMA****S I M O N R U T A R**

**SLOVENSKI ZGODOVINAR
ROJEN 12. OKTOBRA 1851**

**OB STOLETNICI ROJSTVA
POSTAVIL MUZEJ ZA TOLMINSKO**

Drugi podatki

Spominska plošča je vzidana na hiši Krm 17.

Plošča iz belega marmorja je šesterokotne oblike; ob straneh je visoka 49, v sredi pa 57 cm, njena širina pa je 71 cm. Ob straneh v sredi sta dva okrasna nosilca (konzoli), lepo valovito sklesana iz belega marmorja, s tremi črtami (vodoravno vrezanimi) in z zavihom nazaj na zunanjih koncih.

Odkrita je bila **26. 8. 1951**, slavnostni govornik je bil dr. Anton Melik.

Lit.:

Odkritje spominske plošče Simunu Rutarju, Slovenski poročevalci 1951 št. 198 (24. 8.).
Vedno mu bodo hvaljeni za njegovo delo. Nova Gorica 1951 št. 34 (30. 8.).
KLS I, str. 410.

MONUMENTI E LAPIDI A PERSONALITÀ NEI COMUNI DI AJDOVŠČINA (AIDUSSINA), IDRIJA (IDRIA), NOVA GORICA, SEŽANA (SESANA) E TOLMIN (TOLMINO)
[Riassunto]

La ricerca, stavolta, include i cognomi dalla lettera K alla R e l'autore si attiene al concetto già esposto nel primo articolo.

Com'è ovvio, predominano, e di gran lunga, i monumenti e le lapidi in onore ai caduti per la libertà. Degli altri, di maggior mole il monumento a Julius Kugy del Savinšek a Trenta e quello a F. Lampe degli autori A. Vodnik e I. Zajc a Črni vrh (Montenero d'Idria). Il primo posto, per importanza e popolarità dei personaggi, occupano i monumenti e le lapidi dedicate al poeta Srečko Kosovel e all'eroe partigiano Janko Premrl-Vojko. Scultori le opere dei quali s'incontrano con maggior frequenza, sono ancora il giovane Negovan Nemec e Boris Kolin, quest'ultimo scomparso da poco. Con qualche opera di rilievo sono pure presenti M. Keršič-Belač, J. Lenassi, J. Pirnat e I. Sajevič.

ŽIVLJENJE IN DELO VINKA VODOPIVCA

2. del: Bibliografija

Ustvarjalni opus Vinka Vodopivca je izredno obsežen. Težišče njegovega dela je v cerkveni glasbi. Največ del je nastalo po naročilu; skladbe je pošiljal na vse strani, zase je največkrat obdržal le osnutek, zato je včasih težko razbrati, za kakšno skladbo gre. Prvi seznam del je napravil skladatelj sam; leta 1935 navaja 481 skladb, vendar z opombo, da je seznam nepopoln. Drugi seznam Vodopivčevih del je napravila Rozina Konjedic v okviru diplomske naloge na Pedagoški akademiji. V njenem pregledu, ki obsega 606 enot, pa so bistvene vrzeli, zlasti s področja instrumentalne glasbe. Konjedičeva še ni upoštevala skladateljevih dnevnikov, kamor je od leta 1936 do 1948 zapisoval, kaj je ustvaril, komu je poslal skladbo... Dnevni predstavlja dragocen vir za iskanje pogrešanih skladb. Pred nekaj leti je Jožko Kragelj začel načrtno zbirati Vodopivčeve zapuščino. Njegovo delo sem dopolnila s skladbami, ki sem jih našla v Zagrebu in Novem Sadu. Pričujoča bibliografija obsega 1218 del, ki so kronološko razvrščena, žal pa je veliko rokopisov, kjer ni bilo mogoče ugotoviti letnice nastanka. Seznam seveda ni popoln; sodim, da je v rokah posameznikov še najmanj 300 skladb, ki jih pa zaradi pomanjkljivih podatkov zaenkrat še ni bilo moč dobiti.

Za rokopise, ki jih hrani Jožko Kragelj, ne navajam nahajališča; za ostale, ki sem jih našla drugod, navajam to v opombi.

Kljub nepopolni bibliografiji pa je moč ugotoviti, kako se je razvijala skladateljeva ustvarjalnost in kakšen je bil njegov odnos do posameznih kompozicijskih zvrsti v različnih časovnih obdobjih.

V bibliografiji uporabljam naslednje kratice: CG — Cerkveni glasbenik; NA — Novi akordi; NUK — Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana; NZ — Naši zbori; obj. — objavljeno; izd. — izданo; rkp. — rokopis; b. l. — brez letnice; komp. — komponirano; samozal. — samozaložba; razmnož. — razmnoženo; prepis. — prepisano.

INSTRUMENTALNE SKLADBE

I. ORKESTRALNE SKLADBE

1. *Velikonočna koračnica*. Za godbo na pihala. Komp. 1925. Rkp. (klavirska izvleček).
2. *Pastirčki prihajajo k jaslicam*. Za godbo na pihala. Komp. 1932. Rkp. (klavirska izvleček).
3. *Na bregu zelene Soče*. Komp. 1939. Rkp. (osnutek klavirskega izvlečka).

4. Na planincah luštno je! Koračnica. Komp. 1940. Rkp. v osnutku.⁶⁶
5. Po beli cesti. Koračnica. Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
6. Koračnica iz Kovacevega študenta. Komp. 1940. Rkp.
7. Jutranja zarja. Koračnica. Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
8. Vesela mladina. Koračnica. Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
9. Pomladni cvet odeva svet. Koračnica. Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
10. Marš I. Za pihalni radijski orkester.⁶⁷ Komp. 1942. Rkp. (osnutek klavirskega izvlečka).
11. Kromberška koračnica. Za godbo na pihala. Komp. 1946. Rkp. v osnutku.
12. Jaz bi rad rudečih rož. Koračnica za godbo na pihala. Komp. 1947. Rkp. v osnutku.
13. Rdeči sarafan. Koračnica za godbo na pihala po ruski narodni pesmi. Komp. 1947. Rkp. v osnutku.
14. Pogrebna koračnica. Komp. 1950. Rkp (ohranjenih le 9 taktov partiture).

Seznam pogrešanih orkestralnih skladb po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Jutro vstaja. Koračnica. Komp. 1939.
2. Majolčica. Komp. 1939.
3. Že raste roža gartroža. Koračnica. Komp. 1939.
4. Veseli fantje. Koračnica. Komp. 1939.
5. Sem deklica mlada vesela. Koračnica. Komp. 1939.
6. Akademška koračnica. Komp. 1939.
7. Koncertna polka. Komp. 1939.
8. Pomladno jutro. Komp. 1939.
9. Slovo od doma (iz Suite I).
10. Gospodov dan. Tristavčna suita. Komp. 1939.
11. Jutranja molitev. Komp. 1939.
12. Nedeljsko jutro. Komp. 1940.
13. Čez drn in strn. Komp. 1940.
14. Slovenskim mladenkam. Komp. 1945.
15. Pri fajfi tobaka. Komp. 1947.
16. Briška rebula. Koračnica. Komp. 1947.
17. Žalna koračnica. Komp. 1947.
18. Medanski zvonovi. Komp. 1948.
19. Nova Gorica. Koračnica. Komp. 1948.
20. Plemiška koračnica.

II. KOMORNE SKLADBE

1. Boter čmrlj. Intermezzo za pozavno solo. Komp. 1939. Rkp.
2. Ave Maria. Za I. in II. violino, violo, violončelo in klavir. Komp. 1940. Rkp. — ohranjena samo prva stran partiture (7 taktov).

⁶⁶ »Poslal Dolinarju za radijski orkester«. Beležnica za leto 1939. Isto opombo je Vodopivec napisal za skladbe št. 5, 6, 7 in 8.

⁶⁷ V času od 10. XI. 1942 do 17. III. 1945 je Vodopivec napisal 40 koračnic, ki jih je označeval z zaporednimi rimskimi številkami. Ohranjeni so le rokopisi klavirskih osnutkov. Samo pri I. in XII. maršu (ki ga je skladbe so brez podrobnejših oznak, s pomočjo katerih bi jih lahko pravilno razvrstila v bibliografiji).

Seznam pogrešanih komornih skladb po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Na sončni poljani. Za salonski kvintet (godala in rog). Komp. 1940.
2. Pavliha. Za fagot solo. Komp. 1940.
3. Pastirska pesem. Za flavto in klavir. Komp. 1948.

III. TAMBURAŠKE SKLADBE⁶⁸

1. Na zdar! Koračnica. Rkp. pogrešan. Posv. Janku Stjepušinu. Obj. v Tamburici II (1905) št. 11.
2. Zvečer (Idila). Rkp. b. l. Obj. v Tamburici VII (1910) št. 2.
3. U sumrače (bes. Božo Lovrič). Rkp. b. l. Obj. v Tamburici X (1913) št. 12.
4. Večerna pesem. Kvartet za štiri brače. Rkp. b. l. Obj. v Tamburici XI (1914) št. 1.
5. Divne li su (bes. Gjuro Arnold). Komp. 1923. Rkp.
6. Kamena djeva (bes. Antun Mihanović). Komp. 1938. Rkp.
7. Pomladno jutro. Komp. 1938. Rkp.
8. Snežinke. Koncertna mazurka. Komp. 1938. Rkp.
9. Svatba na Starem gradu. Suite v šestih stavkih: 1. Podoknica; 2. Gavota; 3. Menuet; 4. Prihod in odhod svatov na poroko; 5. Molitev po poroki; 6. Slovc od doma. Komp. 1938. Rkp. Obj. v Hrvatski Tamburici IV (1939) št. 1—4.
10. Veseli športaši. Komp. 1938. Rkp. Obj. v Hrvatski Tamburici III (1938) št. 10—12.
11. Boter čmrlj. Komp. 1939. Rkp.
12. Cvetoča poljana. Koncertni valček po motivih slovenskih pesmi. Komp. 1939. Rkp.
13. Chopinova mazurka op. 67, št. 3. Priredba. Komp. 1939. Rkp.
14. Karneval v Zagrebu pred 200 leti. Gavota. Komp. 1939. Rkp.
15. Koncertna polka. Komp. 1939. Rkp.
16. Koračnica hrvatskih krajišnika. Kuhač, št. 1598. Priredba. Komp. 1939. Rkp.
17. Na obali zelene Drave. Kuhač, št. 1129. Priredba. Komp. 1939. Rkp.
18. Paračinka. Kuhač, št. 1129. Priredba. Komp. 1939. Rkp.
19. Poputnica hrvatskog junaka. Koračnica. Komp. 1939. Rkp.
20. Radni dan hrvatskog seljaka. Suite v treh stavkih: 1. Jutro; 2. Opoldne; 3. Zvečer. Komp. 1939. Rkp. Obj. v Hrvatski tamburici V (1940) št. 7—10.
21. Slavjanska koračnica. Kuhač, št. 1600. Priredba. Komp. 1939. Rkp.
22. Vesele djevojke. Koračnica. Komp. 1939. Rkp.
23. Veseli momci. Koračnica. Komp. 1939. Rkp.
24. Koračnica iz spevoigre »Kovačev študent«. Komp. 1940. Rkp.
25. Veseli dijaki. Koračnica. Komp. 1940. Rkp.
26. Blagdan. Uvertura. Komp. 1943. Rkp.
27. Pesem brez besed. Komp. 1943. Rkp.
28. Tamburica kad zaplače (bes. Jakov Kapilović). Komp. verjetno 1943. Rkp. Obj. v Hrvatski tamburici VIII (1943), št. 5—7.
29. Omladinska suita. Pet stavkov: 1. Konja jaše aga; 2. Leptiri; 3. Kolo; 4. U mlinu; 5. Večernja pjesma. Komp. 1948. Rkp.
30. Karišik slovenačkih narodnih plesova. Priredba. Komp. 1949. Rkp.
31. Omladinska koračnica. Komp. 1949. Rkp.
32. Veselo na delo. Komp. 1949. Rkp.

⁶⁸ Vse rokopise tamburaških skladb hrani avtorica bibliografije.

33. Venček slovenskih narodnih pesmi II. Komp. 1949. Rkp.
34. Dekle je po vodo šlo. Rapsodija po slovenskih narodnih pesmih. Komp. 1951. Rkp.
35. Moje dekle je še mlado. Rapsodija po slovenskih narodnih motivih. Komp. 1951. Rkp.
36. Slovensko primorje. Koračnica. Komp. 1951. Rkp.
37. Fugato po slovenski narodni pesmi »Se davno mrači«. Za tamb. kvartet. Rkp. b. I.
38. Jutro. Intermezzo. Rkp. b. I.
39. Kvartet za četiri braća. Fuga. Rkp. b. I.
40. Venček slovenskih narodnih pesmi. Rkp. b. I.

Seznam pogrešanih tamburaških skladb

1. Na bregu Vipave
2. Pomladno cvetje
3. Pomladni glasi
4. Sila krepsti
5. Vesela družba
6. Zora mladosti
7. Glazba je naša ljubav
8. Preludij in fugato v C-duru
9. U proljetnoj noći
10. Poklade u Zagrebu
11. Živila novoporočenca
12. Vesele tamburice
13. Veselo na delo
14. Napred omladina

Iz skladateljeve korespondence z Mutakom in Andrićem je razvidno, da je prvih šest skladb nastalo do leta 1914, ostale pa po letu 1938, ko je začel ponovno sodelovati in pisati za hrvaške tamburaške orkestre.

IV. ORGELSKE SKLADBE

1. Slavnostna prediga. Komp. 1932. Rkp.

Pogrešane orgelske skladbe po podatkih iz skladateljevega seznama svojih skladb iz leta 1935.

1. 100 pred in poiger. Komp. do 1935.

VOKALNO—INSTRUMENTALNE SKLADBE

CERKVENE SKLADBE

I. MAŠE

1. Missa in honorem Nativitatis B. M. V. ad quattuor voces inaequales comitante organo. Labaci, Cecil. dr. 1914. Obj. v CG XXXVII, 1914, pril. 3—7, str. 9—27. II. izdaja — Gorica 1937.
2. Staroslovenska sv. maša v čast svetogorski kraljici. Komp. 1920. Posv. škofu Antonu Mahniču. Rkp. Izd. Gorški duhovniki, Gorica b. I.
3. Missa in honorem S. Theresae a Jesu infante. Quattuor vocibus inaequalibus organo comitante concinenda. Komp. 1930. Rkp. Samozal., Goritiae 1930.
4. Missa in honorem S. Vincentii martyris ad quattuor voces viriles brevis et facilis. Komp. 1932. Rkp. Samozal., Goritiae 1933.
5. Missa in honorem SS. Cordis Jesu ad quattuor voces inaequales organo comitante concinenda. Komp. 1932. Rkp. Samozal., Goritiae 1933.
6. Missa in honorem S. Vincentii a Paulo ad quattuor voces inaequales comitante organo canenda. Komp. 1934. Rkp. Izdal R. Pahor, Goritiae 1935.
7. Enoglasna latinska peta sv. maša za veliki teden. Komp. 1936. Rkp.
8. Vsi blaženi nebeščani. Sv. maša na bes. Frana Ksaverja Meška. Za mešani zbor in orgle. Komp. 1937. Rkp. Izdal R. Pahor, Ljubljana 1937.
9. Missa in honorem S. Catharinae brevis et facilis ad quattuor voces inaequales. Komp. 1938. Izdal R. Pahor, Ljubljana 1941.
10. Latinska maša v čast sv. Frančišku Asiškemu. Za mešani zbor. Komp. 1951. Posv. frančiškanskemu samostanu na Kapeli. Rkp. Ljubljana 1952.
11. Kratka in lahka latinska sv. maša v čast presvetemu Srcu Jezusovemu. Za mešani zbor. Razmnož. b. I.

II. GRADUALI, OFERTORIJI, REKVIEM, PASIJON

A)

1. Graduale in festo Immaculatae Conceptionis B. M. V. Za mešani zbor. Obj. v CG XXVII, 1904, priloga 11, str. 44—45.
2. Graduale in festo SS. apostoli Petri et Pauli. Za moški zbor. Obj. v CG XXIX, 1906, priloga 6, str. 21—22.
3. Haec dies. Gradual za velikonoč. Za mešani zbor. Komp. 1909. Rkp.
4. Graduale in festo SS. Cordis Jesu. Za mešani zbor. Komp. 1926. Rkp.
5. Graduale in festo Assumptionis B. M. V. Za mešani zbor. Komp. 1932. Rkp.
6. Graduale in festo Nativitatis B. M. V. Za mešani zbor. Komp. 1932. Rkp.
7. Graduale in festo S. Josephi. Za mešani zbor. Komp. 1933. Rkp.

8. **Graduale in festo Purificationis B. M. V.** Za mešani zbor. Komp. 1933. Rkp. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria pro majoribus festis totius anni«, 1. del (ur. V. Vodopivec), Gorizia 1933.
9. **Graduale in festo Immaculatae Conceptionis B. M. V.** Za mešani zbor. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
10. **Graduale in festo Epiphaniae Domini.** Za mešani zbor in orgle. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
11. **Graduale et sequentia in festo Pentecostes.** Za mešani zbor in orgle. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del (ur. V. Vodopivec), Gorizia 1934.
12. **Graduale et sequentia in festo Corporis Domini J. Chr.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
13. **Graduale in festo SS. apostoli Petri et Pauli.** Za mešani zbor in orgle. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
14. **Graduale in festo Christi Regis.** Za mešani zbor in orgle. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
15. **Graduale in festo Omnium Sanctorum.** Za mešani zbor. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
16. **Graduale.** Za mešani zbor. Komp. 1937. Rkp.
17. **Graduale in festo Immaculatae Conceptionis B. M. V.** Komp. 1940. Rkp.
18. **Graduale in festo S. Mathaei.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.

B)

1. **Offertorium.** Za moški zbor. Obj. v CG XXVII, 1904, pril. 5, str. 18.
2. **Offertorium in festo Corporis Christi.** Za mešani zbor. Komp. 1904. Rkp. Obj. v CG XXVII, 1904, pril. 5, str. 19.
3. **Offertorium.** Za mešani zbor. CG XXVIII, 1905, pril. 4, str. 15—16.
4. **Offertorium in festo S. Joannis de Deo.** Za mešani zbor. Komp. 1924. Rkp.
5. **Offertorium in festo SS. apostoli Petri et Pauli.** Za tenor in bas s spremljavo orgel. Komp. 1925. Rkp.
6. **Offertorium in festo Omnium Sanctorum.** Za tenor in bas s spremljavo orgel. Komp. 1925. Rkp.
7. **Offertorium in festo Corporis Domini.** Za moški zbor. Komp. 1925. Rkp.
8. **Offertorium in festo Immaculatae Conceptionis B. M. V.** Za tenor in bariton s spremljavo orgel. Komp. 1925. Rkp.
9. **Ofertorij za XI. nedeljo po binkoštih.** Za mešani zbor. Komp. 1929. Rkp.
10. **Offertorium in festo Christi Regis.** Za mešani zbor. Komp. 1929. Rkp.
11. **Offertorium in festo Assumptionis B. M. V.** Za mešani zbor. Komp. 1932. Rkp.
12. **Offertorium in festo S. Josephi.** Komp. 1933. Rkp. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
13. **Offertorium in festo S. Antonii Abbatis.** Za moški zbor. Komp. 1933. Rkp.
14. **Offertorium in festo Immaculatae Conceptionis B. M. V.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
15. **Offertorium in festo Epiphaniae Domini.** Za mešani zbor. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
16. **Offertorium in festo Purificationis B. M. V.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.

17. **Offertorium in festo Ascensionis Domini.** Za mešani zbor. Rkp. b. I. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 1. del, Gorizia 1933.
18. **Offertorium in festo Pentecostes.** Za mešani zbor. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
19. **Offertorium in festo Corporis Christi.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
20. **Offertorium in festo SS. apostoli Petri et Pauli.** Za mešani zbor. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
21. **Offertorium in festo Christi Regis.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
22. **Offertorium in festo Omnium Sanctorum.** Za mešani zbor s spremljavo orgel. Obj. v zbirki »Gradualia et offertoria« 2. del, Gorizia 1934.
23. **Offertorium in festo SS. Vincentii et Pauli.** Za mešani zbor. Komp. 1934. Rkp.
24. **Offertorium in festo Dom. passionis.** Za moški zbor. Komp. 1935. Rkp.
25. **Ofertorij.** Za mešani zbor. Komp. 1937. Rkp.
26. **Ofertorij za XXIV. nedeljo po binkoštih.** Za mešani zbor. Komp. 1939. Rkp.
27. **Offertorium in festo Ascensionis Domini.** Za mešani zbor. Komp. 1939. Rkp.
28. **Ofertorij za praznik posvečenja cerkve.** Za moški zbor. Rkp. b. I.
29. **Offertorium in festo SS. Nominis Mariae.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.
30. **Offertorium in festo S. Aloysii.** Za mešani zbor. Rkp. b. I. Pritejen tudi za moški zbor.
31. **Offertorium in festo SS. Cordis Jesu.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.
32. **Offertorium in festo S. Mathaei.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.
33. **Offertorium in festo Nativitatis B. M. V.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.
34. **Offertorium in festo Pentecostes.** Za mešani zbor. Rkp. b. I.

C)

1. **Requiem.** Media voce organo comitante concinendum. Samozal., Goritiae 1934.

D)

1. **Zahvala, o Jezus.** Pasijon za recitatorje in mešani zbor. (bes. Ksaver Meško). Mohorjeva knjižnica 81, 1936 str. 67—68.

III. SCENSKA GLASBA

1. **Mala Terezika deteta Jezusa pred nebeškimi vrati** (bes. F. Terčelj). Dramatiski prizor za dekleta. Ženski zbor ob spremljavi harmonija. Rkp. b. I. Izd. Prosvetna zveza, Gorica 1926. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1929. Obj. v Pevčevi pesmarici IX, 1929, str. 13.

IV. ZBORI

A) S spremljavo

a) Mešani zbori s spremljavo orgel (ali harmonija)

1. Jagnje božje. Komp. 1909. Rkp.
2. Svetogorski kraljici (bes. M. Elizabeta). Obj. v »Bogoljubu« Ljubljana 1916.
3. Nočni obisk (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
4. Kdo je hodil po planjavi. Komp. 1919. Rkp.
5. Tebe čaka (bes. M. Elizabeta). Komp. 1920. Rkp. Obj. v zbirki »Zdrava Marija«, Gorica 1933, pod naslovom »Vigred po zeleni halji«.
6. Sv. hostija (bes. M. Elizabeta). Komp. 1921. Rkp.
7. Lavretanske litanije. Izd. Katoliško tiskovno društvo, Gorica 1921. II. izdaja — Ljubljana 1941.
8. Lavretanske litanije št. 2. Komp. 1922. Rkp. Samozal., Gorica 1922.
9. Zame kelih je napolnil (bes. M. Elizabeta). Komp. 1922. Rkp.
10. Lavretanske litanije št. 3. Izd. Katoliška knjigarna, Gorica 1928. II. Izdaja — Ljubljana 1941.
11. Lavretanske litanije št. 4. Komp. 1928. Rkp. Izd. Katoliška knjigarna, Gorica 1929. II. izdaja — Ljubljana 1941.
12. Lavretanske litanije št. 5. Komp. 1928. Rkp. Samozal., Gorica 1931. II. Izdaja — Ljubljana 1941.
13. Mariji (bes. Filip Terčelj). Komp. 1928. Rkp. Obj. v CG LII, 1929, pril. 5—6.
14. Litanije presvetega Srca Jezusovega. Komp. 1930. Rkp. Izd. Katoliško tiskovno društvo, Gorizia 1933.
15. Lavretanske litanije št. 6. Z uporabo ponarodelih napevov. Samozal. Gorica 1931. II. izdaja-Ljubljana 1941.
16. Lavretanske litanije. Samozal., Gorizia 1933.

17. Quattuor Tantum ergo. Goritiae 1934.
18. Tantum ergo. Razmnož. b. I.
19. Presveti Bog. Razmnož. b. I.

b) Mešani zbor z orkestralno spremljavo

1. Zlatomašnik (Venec 966). Za mešani zbor in mali simfonični orkester (flavta, oboja, klarinet, fagot, rog in godala). Komp. 1950. Rkp.

c) Moški zbori s spremljavo orgel

1. O salutaris hostia. Rkp. b. I. Obj. v CG XXV, 1902, pril. 9, str. 33—34.
2. Sacerdos et pontifex. Komp. 1936. Rkp. Posv. prijatelju Ujčiču, beograjskemu nadškofu.

d) Ženski zbori s spremljavo orgel

1. Kako bi mogla po tej poti (bes. M. Elizabeta). Komp. 1933. Rkp.
2. Kristus kraluj (p. Krizostom). Komp. 1935. Rkp.

e) Mladinski zbori s spremljavo orgel ali harmonija

1. Zgodbice po »Naku za prvence« za uporabo pri učenju krščanskega nauka (bes. Srečko Gregorec). Uglasbili: Lojze Bratuž, Matija Tomc in Vinko Vodopivec. Ljubljena 1937. Vodopivec je za zbirko prispeval naslednje skladbe:

Jezus poti krvavi pot
Jezus se da prijeti
Peter z mečem brani Jezusa
Jezusa zvežejo
Judje tožijo Jezusa Pilatu
Jezusa s trnjem kronajo
Pilat obsodi Jezusa
Jezusa križajo
Jezusa v grob polože
Jezus vstane od mrtvih
Jezus se prikaže apostolom
Jezus postavi Petra za vrhovnega poglavarja
Jezus pooblasti apostole
Jezus gre v nebesa
O nebesih
Jezus pošlje sv. Duh
Kaj dela sv. Duh v nas
Jezus vzame svojo mater v nebesa
Katoliška cerkev ob času apostolov
Katoliška cerkev po smrti apostolov
O sodbi
Priprava na sv. obhajilo
Zahvala po sv. obhajilu

B) A cappella

a) Mešani zbori

1. Tantum ergo. Obj. v CG XXVII, 1904, pril. 4, str. 16.
2. Pred tabo na kolenih. Komp. 1904. Rkp.
3. Sveti Jožef. Obj. v CG XXVIII, 1905, pril. 2, str. 6.
4. Regina Coeli. Obj. v CG XXVIII, 1905, pril. 4, str. 13—15.
5. O zakrament ljubezni. Obj. v CG XXVIII, 1905, pril. 7, str. 26.

6. Litanije za veliki petek. Komp. 1908. Razmnož.
7. O Jezus, sladki moj spomin. Komp. 1909. Rkp.
8. Marijina svetinja. Komp. 1911. Rkp. Obj. v CG XXXV, 1912, pril. 2, str. 5—6.
9. Nebeški grad Jeruzalem (Venec 126). Komp. 1913. Rkp.
10. Jubilejna himna (313—1913). (bes. Domen Otilljev). Komp. 1913. Rkp.
11. Obhajilna. Komp. 1913. Rkp.
12. Srečanje (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
13. Tebe čaka (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
14. Obhajilna. Komp. 1918. Rkp.
15. Dve duši (bes. M. Elizabeta). Komp. 1919. Razmnož.
16. Zlata poroka. Komp. 1920. Rkp.
17. Tantum ergo V. Komp. 1920. Rkp.
18. Tantum ergo VI. Komp. 1920. Rkp.
19. Marijina zastava (bes. Vinko Vodopivec). Komp. 1920. Rkp.
20. Tu v kruhu vse svetosti. Komp. 1920. Rkp.
21. Ti sam Gospod. Obj. v zbirki »Slava presveti Evharistiji«, 75 evharističnih pesmi za mešani zbor. Uredil S. Premrl. Izdala Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1920.
22. Moj Betlehem si ti oltar. Obj. v isti zbirki kot »Ti sam Gospod«.
23. Pred oltarjem. Komp. 1921. Rkp.
24. Farni zavetnik. (Venec 490). Komp. 1921. Rkp.
25. Pred Bogom. Komp. 1921. Rkp.
26. Pred Bogom. Komp. 1922. Rkp.
27. Moj raj (bes. M. Elizabeta). Komp. 1922. Rkp.
28. Pokonci narodi. Komp. 1922. Rkp.
29. Pozdrav škofu (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
30. Zakaj (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
31. Žrtev ljubezni (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
32. Večno petje nočnih zvezd (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
33. V čast sv. Rešnjemu telesu. Komp. 1924. Rkp.
34. Darovanje in Svet. Komp. 1924. Rkp.
35. Marijino vnebovzetje (Venec 298). Komp. 1924. Rkp.
36. Božična. Komp. 1924. Rkp.
37. Pesem v čast male Terezije deteta Jezusa. Komp. 1925. Rkp.
38. Pesem v čast sv. Cecilije. Komp. 1925. Razmnož. Izdal R. Pahor, Ljubljana 1925.
39. Pesem za posvečenje nove cerkve ali novega oltarja (bes. Luka Jeran). Rkp. b. l. Izdal R. Pahor, Ljubljana 1925.
40. Pred Bogom. Komp. 1925. Rkp.
41. Pesem v čast Mali sv. Tereziji Deteta Jezusa II. Komp. 1925. Rkp.
42. Sv. Lucija. Komp. 1926. Rkp.
43. Pred Tabo na kolenih. Komp. 1926. Rkp. (fotokopija).
44. Molitev k sv. Frančišku (bes. Filip Terčelj). Komp. 1926. Rkp.
45. Kar je že dolgo želel svet. Izdala Slovenska prosvetna zveza, Trst 1926.
46. Prišlo je novo leto. Izdala Slovenska prosvetna zveza, Trst 1926.
47. »Kraljici Svetogorskia«. Zbirka Marijinih pesmi. Samozal., Gorica 1926, II. izdaja iz leta 1937.

Ave Marija, rajske dar (bes. M. Elizabeta). Komp. 1925. Rkp.
 Imakulata (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Mati božja, ave (bes. M. Elizabeta).
 Vse se klanja tvoji kroni (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Marija, vzor lepote (bes. Janez Volčič)
 Tebi Marija (bes. M. Elizabeta). Rkp. b. l.
 Dragih vseh najdražja ti (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Ko pride majnik (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
 Kraljica maja (bes. M. Elizabeta).
 Ti si večni praznik moj (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Marija nam pokaži raj (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Prošnja (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.

60. »Kristusu Kralju!« Zbirka 16 obhajilnih pesmi. Samozal., Gorica 1926, II. izdaja — Ljubljana 1936.

Velik je ta zakrament (bes. M. Elizabeta). Komp. 1923. Rkp.
 Ti o Jezus srčnomili
 Ti sam Gospod
 Vsi ponljivo počastimo
 Jezik poj skravnost častito
 K tebi Jezus, ljubeznivi
 Čuj skravnostno povabilo
 Moj Zveličar, tebe vžiti
 Moja sveta hostija (bes. M. Elizabeta)
 Duša moja, poj veselje
 O srečna duša
 Presveto Srce slavo
 Ena hostia je zame (bes. M. Elizabeta)
 Najlepši trenutki (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
 Pod oljčami (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
 Posvetitev Srcu Jezusovemu

77. Jožefova pesem. Komp. 1927. Rkp.
78. Rojstvo Marijino (Venec 167). Komp. 1927. Rkp.
79. Novi zvonovi (bes. Venceslav Bele). Komp. 1927. Rkp.
80. Nazareška pesem. Komp. 1927. Rkp.
81. Pozdrav novemu mašniku. Komp. 1927. Razmnož.
82. Raduj nebeška se Gospa. Komp. 1928. Rkp.
83. Velikonočni zvonovi. Komp. 1928. Rkp.
84. Jezus tvoj je vstal. Komp. 1928. Razmnož.
85. Pesem naša (Venec 440). Komp. 1928. Rkp.
86. K materi Mariji. Komp. 1928. Rkp. (fotokopija).
87. Usmiljeno Srce. Komp. 1928. Rkp.
88. Lilija med trnjem. Komp. 1928. Rkp. (fotokopija).
89. Vezi sv. Petra. Komp. 1928. Rkp. (fotokopija).
90. Vsi svetniki. Komp. 1928. Rkp. (fotokopija).
91. Sv. Mohor in Fortunat (Venec 249). Komp. 1929. Rkp. Obj. v zbirki »Božji spevi«, Gorica 1929.
92. Božje milostno Srce. Komp. 1929. Rkp. Obj. v zbirki »Božji spevi«, Gorica 1929.
93. Božje milostno Srce II. Razmnož., Ljubljana 1933.
94. Božje milostno Srce III. Komp. 1929. Rkp.
95. Mi tvoji smo (bes. M. Elizabeta). Komp. 1929. Rkp.
96. Raduj se, Kraljica nebeška. Komp. 1929. Rkp. Obj. v zbirki »Božji spevi«, Gorica 1929.

97. Farni zavetnik (Venec 490). Komp. 1929. Rkp.
 98. Kje sta srečala se prvič. Komp. 1929. Rkp.
 99. Tebi Stvarnik vsemogočni (bes. Stanko Stanič). Komp. 1929. Rkp.
 100. V živi veri pokleknimo (bes. Stanko Stanič). Komp. 1929. Rkp.
 101. Prihitimo, o kristjani (bes. Stanko Stanič). Komp. 1929. Rkp.
 102. Pridi, duša verna (bes. Stanko Stanič). Komp. 1929. Rkp.
 103. Ecce Sacerdos magnus. Komp. 1930. Rkp.
 104. Pozdrav škofu. Komp. 1930. Rkp.
 105. Tantum ergo. Komp. 1930. Rkp.
 106. Višarski Kraljici (bes. Venceslav Bele). Komp. 1930. Rkp.
 107. Kralju pesem moje duše (bes. M. Elizabeta). Komp. 1931. Rkp.
 108. Sv. Jakob. Komp. 1931. Rkp.
 109. Misijonski advent. Komp. 1931. Rkp.
 110. Prosite Gospoda žetve! Obj. v zbirki »Misijonske pesmi«, Gorica 1931.
 111. Apostolov Kraljica (bes. Fr. Meško). Obj. v zbirki »Misijonske pesmi«, Gorica 1931.
 112. Sveta Marija božja. Komp. 1932. Rkp.
 113. Zdravje bolnikov. Komp. 1932. Rkp.
 114. Ave Marija. Komp. 1932. Rkp.
 115. Nad mojo zibelko (bes. Stanko Stanič). Komp. 1932. Rkp. Obj. v zbirki »Zdrava Marija«, Gorizia 1933.
 116. Regina Martyrum. Komp. 1932. Rkp.
 117. Stotisoč pozdravov (bes. M. Elizabeta). Komp. 1932. Rkp.
 118. Romarska (bes. Venceslav Bele). Komp. 1932. Rkp.
 119. Zdrava, roža, mati Marija (bes. Venceslav Bele). Komp. 1932. Rkp.
 120. Angelci v svetih nebesih. Komp. 1932. Rkp. Obj. v zbirki »Zdrava Marija« (ur. V. Vodopivec), Gorizia 1933.
 121. Devica verna (bes. Pelikan). Komp. 1932. Rkp.
 122. Pozdravljam te. Komp. 1932. Rkp. (fotokopija).
 123. Litanije sv. Jožefa. Komp. 1933. Rkp.
 124. Verbum supernum. Komp. 1933. Rkp.
 125. Sv. mali Tereziji (bes. M. Dolorosa). Komp. 1933. Rkp.
 126. Ena lučka. Komp. 1933. Rkp.
 127. Za Bogom častimo (Venec 373). Komp. 1934. Rkp.
 128. Povzdignimo k Zveličarju. Komp. 1934. Rkp.
 129. Pod podobo kruha skrit. Komp. 1934. Rkp.
 130. Sv. Jožef (bes. S. Dolorosa Franko). Komp. 1934. Razmnož.
 131. Jezik moj, skrivnost opevaj. Komp. 1934. Rkp.
 132. Slovo (bes. Lojze Kocijančič). Komp. 1934. Rkp.
 133. Novomašniku (Venec 527). Komp. 1934. Rkp.
 134. Kraljica duhovnikov (bes. Ivan Tul). Komp. 1934. Rkp.
 135. Čudežna svetilka (bes. Ivan Tul). Komp. 1934. Rkp.
 136. Pozdravljen bodi, Jožef mili (bes. Ivan Tul). Komp. 1934. Rkp.
 137. Ni v nebesih večjega svetnika (bes. Ivan Tul). Komp. 1934. Rkp.
 138. Slavospev k sv. Jožefu (bes. Ivan Tul). Komp. 1934. Rkp.
 139. Ecce Sacerdos magnus. Obj. v zbirki »Ecce sacerdos magnus«, Goritiae 1934.

140. Škof. Komp. 1934. Rkp.
 141. Papež. Komp. 1934. Rkp.
 142. Gledam (Venec 748). Komp. 1935. Rkp.
 143. Velikonočni odpevi. Komp. 1935. Rkp.
 144. Pasijonska (bes. Ksaver Meško). Komp. 1935. Rkp.
 145. Nisem vreden (Venec 701). Komp. 1935. Rkp.
 146. Lepa si, Marija (Venec 770). Komp. 1935. Rkp.
 147. Veliki sv. Tereziji (bes. M. Dolorosa). Komp. 1935. Rkp.
 148. Sv. Janez od Križa (bes. M. Dolorosa). Komp. 1935. Rkp.
 149. Zvezde žarijo (bes. Gregor Mali). Komp. 1935. Rkp.
 150. Preljubi Kraljici. Komp. 1935. Razmnož.
 151. Je angel Gospodov. Komp. 1936. Rkp.
 152. Videl sem vodo. Komp. 1936. Razmnož.
 153. Sv. Marija Magdalena (bes. Gregor Mali). Komp. 1936. Rkp.
 154. Milo kliče otročice (Venec 94). Komp. 1936. Rkp.
 155. Tvoje čem trpljenje peti (Venec 90). Komp. 1936. Rkp.
 156. Moj Zveličar, tebe užiti (Venec 160). Komp. 1936. Rkp.
 157. O srečna duša, blagor ti (Venec 181). Komp. 1936. Rkp.
 158. Vezi sv. Petra (Venec 943). Komp. 1936. Rkp.
 159. Sveta Trojica (Venec 133). Komp. 1936. Rkp.
 160. Kristus Kralj. Komp. 1936. Rkp.
 161. O grešnik, zdaj odpri srce (Venec 80). Komp. 1936. Rkp.
 162. Po povzdigovanju (bes. Ksaver Meško). Komp. 1936. Rkp.
 163. Jagnje božje (bes. Ksaver Meško). Komp. 1936. Rkp.
 164. Velikonočna (Venec 116). Komp. 1936. Rkp.
 165. Novi župnik. Komp. 1936. Rkp.
 166. Štiri božične pesmi. Ljubljana 1936. Razmnož.

Glej čudno se nebo žari
 Kar je že dolgo želel svet
 Pokonci narodi. Komp. 1922. Rkp.
 Zveličar preljubi rod se nocoj

171. Pokropi me. Komp. 1937. Rkp.
 172. Pastirju častni ... (Venec 528). Komp. 1937. Rkp.
 173. Sv. Jožef (bes. p. Evstahij). Komp. 1937. Rkp.
 174. Za tvoj jubilej (Venec 966). Komp. 1937. Rkp. Posv. V. Beletu.
 175. Anton Padovanski (Venec 938). Komp. 1937. Rkp.
 176. Novomašniku (bes. L. Kocijančič). Komp. 1937. Rkp.
 177. Srce presveto. Komp. 1937. Rkp.
 178. Novi mašnik (Venec 527). Komp. 1937. Rkp.
 179. Nauči Jezus me živeti. Komp. 1937. Rkp.

180. Pesmi v čast presvetemu Srcu Jezusovemu. Komp. 1937. Rkp. Samozal., Ljubljana 1937.

O Jezus, kakor v rožniku (bes. V. Bele)
 O Jezus, ti v svoje presveto Srce (bes. V. Bele)
 Zakaj, zakaj je ranjeno? (bes. Srečko Gregorec)
 Srce častimo dobrotnivo (bes. V. Bele)
 Med nebom in zemljo (bes. po Mini Wörner — V. Bele)
 V tvojem Srcu ljubi Jezus
 Kakor ogenjčki ljubezni
 O Jezus v tvoje bi Srce
 Ob Srcu božjem tukaj zbrani
 Srce častimo dobrotnivo (bes. V. Bele)
 Srce presveto, ljubljeno
 Srce božje, k tebi vpijem
 Nauči, Jezus, me živeti

194. Sv. rožni venec.

Veseli del. Komp. 1937. Rkp.
 Častitljivi del. Komp. 1938. Rkp.
 Žalostni del. Razmnož., b.l.

195. Svetogorski Kraljici (bes. V. Bele). Komp. 1937. Rkp.
 196. O Marija Milostljiva I. (bes. S. Gregorec). Komp. 1937. Rkp.
 197. Zdrava morska zvezda. Komp. 1937. Rkp.
 198. Božični odpevi. Komp. 1937. Rkp.
 199. O Marija Milostljiva II. (bes. S. Gregorec). Komp. 1937. Rkp.
 200. Sv. Leopold. Komp. 1937. Rkp.
 201. Angeli varuhi (Venec 473). Komp. 1937. Rkp.
 202. Verne duše. Komp. 1937. Rkp.
 203. Mali Roži. Komp. 1937. Rkp.
 204. Štiri adventne pesmi. Komp. 1938. Razmnož.

Človeštvo kliče: O, gorje!
 O Modrost, ki si rojena
 O zgodnja danica
 Vso zemljo tema krije

208. Štiri adventne pesmi (bes. Filip Terčelj). Komp. 1938. Rkp.

Duše željno so drhtele
 K nebu povzdignimo
 Povejte zvezde jasne
 Že bliža se rešilni dan

212. Novomašniku (bes. Ljubka Šorli). Komp. 1938. Rkp.
 213. Sv. Lovrenc (Venec 470). Komp. 1938. Rkp.
 214. Litanije presvetnega Srca Jezusovega. Komp. 1938. Rkp.
 215. Mati božja v Velesovem. Komp. 1938. Rkp.
 216. Marijacelska (bes. V. Bele). Komp. 1938. Rkp.
 217. Varstvo sv. Jožefa (bes. s. Dolorosa). Komp. 1938. Rkp.
 218. Na Sveti goro Golgoto (bes. Gregor Mali). Komp. 1938. Rkp.
 219. Na Oljski gori je Gospod (bes. Gregor Mali). Komp. 1938. Rkp.
 220. Te Deum. Komp. 1938. Rkp.

221. Deset pesmi v čast presv. Srcu Jezusovemu. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1938.

Daj, ljubi Jezus, mi živeti (bes. V. Bele)
 Kakor ogenjčki ljubezni (bes. V. Bele)
 Med nebom in zemljo (bes. V. Bele)
 O Jezus, v tvoje bi Srce (bes. V. Bele). Komp. 1937. Rkp.
 Ob Srcu božjem tukaj zbrani (bes. Stanko Stanič)
 Srce presveto, ljubljeno (bes. V. Bele)
 Tempelj božji najsvetejši (bes. V. Bele)
 V tvojem Srcu, ljubi Jezus (bes. Stanko Stanič)
 Zakaj, zakaj si ranjeno (Srečko Gregorec)
 Gledam te, o božje Srce!

231. V svetišče svoje (bes. Ljubka Šorli). Komp. 1939. Rkp.
 232. Sv. Janez Krstnik. Komp. 1939. Rkp. pogrešan.
 233. Pri poroki (bes. Vera Lestan). Komp. 1939. Rkp.
 234. Pridite vsi k meni. Komp. 1939. Rkp.
 235. Tisočkrat pozdravljen (bes. Lado Piščanc). Komp. 1939. Rkp. Posv. msgr. Ivanu Kunšiču.
 236. Sv. Jožef (bes. Srečko Gregorec). Komp. 1939. Rkp.
 237. Devet blagoslovnih pesmi. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1939.

Hostija ti najsvetejša (bes. M. Elizabeta). Komp. 1930. Rkp.
 Molimo te v živi veri (bes. V. Bele)
 Pod podobo kruha skrit (bes. Stanko Stanič)
 Povzdignimo k Zveličarju (bes. Pelikan)
 Slavo Večnemu zapeti (Venec 148)
 Šotor ti zapuščaš tih (bes. Ivan Tul)
 V svetišče svoje (bes. Ljubka Šorli)
 Verujemo, o Jezus (bes. Ivan Tul)
 Z angeli te ljudstvo moli (bes. Pelikan)

246. Štiri darovanjske pesmi. Izd. R. Pahor, Zapuže 1939.

Bog sprejmi milostljivo
 O sprejmi...
 Kaj na ti podarim
 Tvoj mašnik zdaj

250. Marijino rojstvo (bes. S. Gregorec). Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
 251. Sv. Andrej (bes. S. Gregorec). Komp. 1940. Rkp. v osnutku.
 252. Novi župnik. Komp. 1940. Rkp.
 253. Sv. Mihael (bes. S. Gregorec). Komp. 1940. Rkp.
 254. Sv. Jurij (bes. S. Gregorec). Komp. 1940. Rkp.
 255. Lavretanske litanije. Komp. 1940. Rkp. v osnutku. Nemški tekst. Po naročilu samostana iz Pančeva.
 256. Lilija in vrtnica (bes. S. Gregorec). Komp. 1941. Rkp.
 257. Hlevček tih (bes. S. Gregorec). Komp. 1941. Rkp.
 258. Ob novi maši. Komp. 1941. Rkp.
 259. Nove orgle (bes. Ivan Delpin). Komp. 1941. Rkp.
 260. Veni Creator. Komp. 1942. Rkp.
 261. Litanije Srca Jezusovega. Komp. 1942. Rkp.
 262. Prečisto Srce Marijino (bes. S. Gregorec). Komp. 1942. Rkp.
 263. Zmagovita Brezmadežna. Komp. 1942. Rkp.
 264. Sv. Jurij (bes. S. Gregorec). Komp. 1942. Rkp.

265. Osem mašnih pesmi. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1942.

Bog Oče, zdaj oziraj (Venec) Rkp. b. I.
Bog pred tvojim veličastvom (Venec) Rkp. b. I.
O Bog v nebeški slavi (Venec) Rkp. b. I.
Oči večni v visokosti (Venec) Rkp. b. I.
Pred Bogom poklepnimo (Venec) Rkp. b. I.
Pred tabo na kolenih (Venec) Rkp. b. I.
Tebe molit, Oče večni (Venec) Rkp. b. I.
V ponižnosti klečimo (Venec) Rkp. b. I.

273. Srebrnomašniku. Komp. 1943. Rkp.

274. Marijina zastava (bes. Ivan Tul). Komp. 1943. Rkp.

275. Sv. Jožef (bes. S. Gregorec). Komp. 1943. Rkp.

276. Prihod sv. Duha (bes. S. Gregorec). Komp. 1943. Rkp.

277. Gospod je napovedal (bes. Filip Terčelj). Komp. 1943. Rkp.

278. O pridi, stvarnik Sveti Duh. Komp. 1943. Rkp.

279. Sv. Janez Krstnik (bes. S. Gregorec). Komp. 1943. Rkp.
(fotokopija). Posv. ajdovski cerkvi, v kateri »sem leta 1916 večkrat maševal
kot begunec.«

280. Lavretanske litanije št. 9. Komp. 1944. Rkp.

281. Pozdravljeni Kraljica Svetogorska! (bes. M. Elizabeta). Komp. 1944. Rkp.

282. Nagrobnica (bes. Ivan Tul). Komp. 1945. Rkp.

283. Marija Tolažnica (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1945. Rkp.

284. Lavretanske litanije št. 10. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1945, II. izdaja.

285. Sacerdotes Domini. Komp. 1947. Rkp.

286. O Marija Tolažnica. Komp. 1947. Rkp.

287. Catarina Labourè. Komp. 1947 za Buenos Aires. Podatek iz dnevnika. Rkp.
pogrešan.

288. Tri velikonočne. Trst 1947.

Poglejte, duše, grob odprt
Zvonovi radostno zvonijo
Jezus, premagavec groba

291. Sv. Kancij in Kancijan (bes. S. Gregorec). Komp. 1947. Rkp.

292. Reši me. Komp. 1948. Rkp.

293. Zdrava Marija. Komp. 1948. Rkp.

294. Sv. Mihael. Komp. 1948. Rkp.

295. Štiri pesmi za sv. birmo. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1948

Duhovniki Gospodovi. Komp. 1947. Rkp.
Duhovniki Gospodovi. Za moški zbor
Birmanska
Sveta birma

299. Himna sv. Frančiška. Komp. 1949. Rkp.

300. Sv. Jurij (Venec 442). Komp. 1949. Rkp.

301. Sv. Frančišek. Komp. 1949. Rkp.

302. Zlatomašniku. Komp. 1950. Rkp. Posv. duhovniku Josipu Milaniču iz Medane.

303. Vnebovzeta (bes. M. Elizabeta). Komp. 1951. Razmnož.

304. Kralj, ki prihaja (bes. Nada Konjedic). Komp. 1952. Rkp.

305. Sv. Gotard. Komp. 1952. Rkp.

306. Zlata poroka. Komp. 1952. Rkp.

307. Angelski zbori (bes. Breda Šček). Rkp. b. I.

308. Apostolov Kraljica. Razmnož. b. I.

309. Blažena noč (bes. M. Elizabeta). Razmnož. b. I.

310. Bodij moljeno, češčeno. Rkp. b. I.

311. Bodij pozdravljeni lučka (bes. V. Bele). Rkp. b. I.

312. Češčenje Križa. Razmnož. b. I.

313. Danes odprto I. Rkp. b. I.

314. Danes odprto II. Rkp. b. I.

315. Duša moja poj veselje. Rkp. b. I.

316. Duša pevaj (Venec 347). Rkp. b. I.

317. Farni zavetnik (bes. Filip Terčelj) I. Rkp. b. I.

318. Farni zavetnik (bes. Filip Terčelj) II. Rkp. b. I.

319. Glejam te, o božje Srce. Razmnož. b. I.

320. Glej, čudno se nebo svetli (Venec 617). Rkp. b. I.

321. Imenu najsvetejšemu (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.

322. Jezik poj (Venec 209). Rkp. b. I.

323. Jezus premagavec groba. Rkp. b. I.

324. Kot nekdaj gobavec (bes. St. Stanič). Rkp. b. I.

325. Kraljici majaj! (bes. M. Elizabeta). Rkp. b. I.

326. Kristjani, poklepnimo (Venec 20). Rkp. b. I.

327. Lauda Sion. Rkp. b. I.

328. Le spavaj sladko Detece (bes. S. Dolorosa). Razmnož. b. I.

329. Marija nam pokaži raj! (bes. M. Elizabeta). Rkp. b. I.

330. Mariji (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.

331. Mati božja, ave! (bes. M. Elizabeta). Rkp. b. I.

332. Mi tvoji smo. Razmnož. b. I.

333. Moj Betlehem. Razmnož. b. I.

334. Našla sem biser. Razmnož. b. I.

335. Ne glej na naše grehe. Rkp. b. I.

336. Nebeški Materi. Razmnož.

337. Ni izraza (bes. Stanko Stanič). Rkp. b. I.

338. Novo leto (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.

339. Novi mašnik (Venec 527). Rkp. b. I.

340. Novomašniku. Rkp. b. I.

341. Novomašniku (Venec 965). Rkp. b. I.

342. Novomašna. Razmnož. b. I.

343. Novomašniku (Zahvaljen . . .). Razmnož. b. I.

344. Novomašniku (Kar s tvojimi . . .). Razmnož. b. I.

345. Novomašniku (Naše duše . . .). Rkp. b. I.

346. Novi župnik. Razmnož. b. I.

347. O, bodij češčeno (bes. Ivan Tul). Rkp. b. I.

348. Odpevi k lavretanskim litanijam pri procesiji na Svetu goro. Rkp. b. I.

349. O Gospa, o Mati moja. Rkp. b. I.

350. O kje se bomo tolažili. Razmnož. b. I.

351. O pridi, Stvarnik sveti Duh. Razmnož. b. I.

352. Ob slovesu dušnega pastirja. Rkp. b. I.
 353. Ob sprejemu in slovesu prevz. knezonadškofa (bes. Filip Terčelj). Razmnož. b. I.
 354. Pesem v čast sv. Terezije Deteta Jezusa. (bes. Elizabeta Kremžar). Prepis. b. I.
 355. Pesem za Marijine hčere. Razmnož. b. I.
 356. Po Mariji, rajske roži (bes. Stanko Stanič). Rkp. b. I.
 357. Počastimo, o kristjani (Venec 131). Rkp. b. I.
 358. Podoknica (bes. Filip Terčelj). Razmnož. b. I.
 359. Pozdrav nadpastirju. Razmnož. b. I.
 360. Pozdrav novemu vikarju. Rkp. b. I.
 361. Pozdrav novim zvonovom (bes. Jakob Rejec). Razmnož. b. I.
 362. Prečisto Jezusa Srce. Razmnož. b. I.
 363. Pred skrivnostjo neizmerno (bes. Stanko Stanič). Rkp. b. I.
 364. Presveti Bog (bes. V. Bele). Rkp. b. I.
 365. Prišlo je novo leto (Venec 653). Rkp. b. I.
 366. Prošnja. Razmnož. b. I.
 367. Raduj Kraljica se nebes. Rkp. b. I.
 368. Sam nas vodiš dobro Jezus (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.
 369. So odprla se nebesa (Venec 170). Rkp. b. I.
 370. Srce častimo dobrotljivo (bes. V. Bele). Rkp. b. I.
 371. Srce na križu umorjeno. Razmnož. b. I.
 372. Strasti vihar (bes. Stanko Stanič). Rkp. b. I. Obj. v zbirki »Zdrava Marija«, Gorizia 1933.
 373. Svečnica (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.
 374. Svet (bes. Fran Ks. Meško). Izd. Župnijski urad Medana, b. I.
 375. Sveta Cecilija (Venec 486). Rkp. b. I. Obj. v zbirki »Božji spevi«, Gorica 1929.
 376. Sveta Družina (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.
 377. Sv. Florijan. Rkp. b. I. Posv. cerkvenemu pevskemu zboru na Ledinah.
 378. Sv. Jožef. Rkp. b. I.
 379. Sv. Lavrencij (Venec 470). Rkp. b. I.
 380. Sv. Trije kralji (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.
 381. Svetogorska mati mila (bes. V. Bele). Razmnož. b. I.
 382. V blaženi božični noči (bes. V. Bele). Razmnož. b. I.
 383. Oj, Betlehem (bes. V. Bele). Razmnož. b. I.
 384. V moji duši vlada mir (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I. Obj. v zbirki »Gospodov dan«, Gorica 1932.
 385. V poniznosti klečim I. Rkp. b. I.
 386. V poniznosti klečim II. Rkp. b. I.
 387. V spevih radostnih. Razmnož. b. I.
 388. Velikonočna. Razmnož.
 389. Štirje odpevi v čast brezmu. Srcu Marijinemu. Razmnož. b. I.
 390. Tantum ergo (13 variant). Rkp. b. I.
 391. Ti Gospod si vinska trta (bes. Filip Terčelj). Rkp. b. I.
 392. Ti sam Gospod (Venec 720). Rkp. b. I.

b) Moški zbori

1. **Ecce Sacerdos Magnus.** Komp. 1902. Rkp.
2. O Jezus, sladka mana. Komp. 1902. Razmnož.
3. O Jezus, ves moj blagor ti. Komp. 1904. Razmnož.
4. Tantum ergo. Obj. v CG XXVII, 1904, pril. 4, str. 15.
5. Jezik, poj skrivnost. Obj. v CG XXVIII, 1905, pril. 12, str. 47.
6. Regina coeli. Komp. 1908. Rkp.
7. Pred Bogom. Komp. 1921. Rkp.
8. Marijina himna (bes. Filip Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
9. **Dvajset obhajilnih in blagoslovnih pesmi.** Katoliška tiskarna, Gorica 1930.

Bodi češčeno Rešnje Telo! (bes. F. Terčelj)
 Tvoj ljubljenec Evangelist (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
 Pridi, pridi, duša verna (bes. St. Stanič). Rkp. b. I.
 O gostija večnega življenja (bes. St. Stanič). Komp. 1930. Rkp.
 Pusti so dnevi (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
 Nesimo Srcu božjemu (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
 Hostija ti najsvetješa. Rkp. b. I.
 Pozdravljen zlat pšenični klas (bes. V. Bele). Rkp. b. I.
 Ti, Gospod, si vinska trta (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
 V moji duši vlada mir. Rkp. b. I.
 O kraj časti presveti (bes. V. Bele). Komp. 1930. Rkp.
 Pod podobo kruha skrit (bes. St. Stanič). Rkp. b. I.
 Povzdignimo k Zveličaju (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
 Ne glej na naše grehe (bes. Š. Tonkli). Komp. 1930. Rkp.
 V borni ječi si zaklenjen (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
 Z angeli te ljudstvo moli (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
 Molimo te v živi veri (bes. V. Bele). Rkp. b. I.
 Kristus Kralj (bes. V. Bele). Komp. 1930. Rkp.
 Jezik poj (Venec)
 Najvišji, vsemogočni Bog (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.

29. Ti vabiš me prijazno (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
30. O Gospa, o Mati moja! Komp. 1930. Rkp.
31. **Pozdravljen Vladika** (bes. F. Terčelj). Komp. 1931. Rkp. pogrešan. Obj. v brošuri, ki je izšla ob 25-letnici škofovovanja Frančiška Sedeja, Gorica 1931.
32. **Presvete Rane** Komp. 1931. Rkp. Obj. v zbirki »Cantate Domino«, Gorica 1932.
33. **Trnjev venec** (bes. F. Terčelj). Komp. 1931. Rkp. Obj. v zbirki »Cantate Domino«, Gorica 1932.
34. **Veselo pojejo zvonovi** (Venec 692). Komp. 1931. Rkp.
35. **Zapoj veselo o kristjan.** Komp. 1931. Rkp. Obj. v zbirki »Cantate Domino«, Gorica 1932.
36. **O Gospa, o Mati moja.** Komp. 1931. Rkp. Obj. v zbirki »Ave Maria«, Gorica 1932.
37. **Slava ti, Kraljica maja!** Komp. 1932. Rkp.
38. **Stabat Mater.** Komp. 1932. Rkp.
39. **O Bog, ki si podaril.** Komp. 1932. Rkp.
40. **Zvonovi so zapeli.** Komp. 1932. Rkp.

41. Ljubezni polni Oče. Komp. 1932. Rkp. Obj. v zbirki »Laudate Dominum«, Gorizia 1932.
42. O Bog, v nebeški slavi I. Komp. 1932. Rkp. Obj. v zbirki »Laudate Dominum«, Gorizia 1932.
43. O Bog, v nebeški slavi II. Komp. 1932. Rkp.
44. Te Deum. Komp. 1933. Rkp.
45. Litanijske presv. Srca Jezusovega št. 2. Komp. 1933. Rkp.
46. Terra tremult. Komp. 1933. Rkp.
47. Pange lingua. Komp. 1933. Rkp.
48. Lavretanske litanijske. Izd. R. Pahor, Gorizia 1933.
49. Raduj se Kraljica nebeška. Komp. 1934. Rkp.
50. O sacram convivium. Komp. 1934. Rkp.
51. Ecce panis angelorum. Komp. 1934. Rkp.
52. Panis angelicus. Komp. april 1934. Rkp.
53. O esca viatorum. Komp. 1934. Rkp.
54. Jesu, dulcis memoria. Komp. 1934. Rkp.
55. Panis angelicus. Komp. okt. 1934. Rkp.
56. Štirje himni za obhod na praznik presv. Rešnjega Telesa. Opalogr. R. Pahor, Ljubljana, b. l.
- Praznika svetega v Bogu radujmo se. Komp. 1934. Rkp.
Beseda večna božji Sin. Komp. 1934. Rkp.
O Jezus, radost naših src. Komp. 1934. Rkp.
O večni in najvišji Kralj. Komp. 1934. Rkp.
60. Novemu župniku solkanskemu. Komp. 1935. Rkp.
61. Alma Redemptoris Mater. Komp. 1936. Rkp. Obj. v zbirki »4 antiphonae Marianae nec non 1 Ave Maria«. Goritiae 1936.
62. Ave Regina coelorum. Komp. 1936. Rkp. pogrešan. Podatek iz dnevnika. Obj. v zbirki »4 antiphonae Marianae ...« Goritiae 1936.
63. Sacerdos et Pontifex. Komp. 1936. Rkp.
64. Srebrna poroka. Komp. 1936. Rkp. pogrešan. Podatek iz dnevnika.
65. Tu es Petrus. Komp. 1936. Rkp.
66. Salve Regina. Komp. 1936. Rkp. Obj. v zbirki »4 antiphonae Marianae ...« Goritiae 1936.
67. Sv. Martin (Venec 485). Komp. 1936. Rkp.
68. Regina coeli. Komp. 1936. Rkp. Obj. v zbirki »4 antiphonae Marianae ...« Goritiae 1936.
69. Pokropi me. Komp. 1937. Rkp.
70. Svetogorski Kraljici. Komp. 1937. Rkp.
71. Ob Srcu božjem tukaj zbrani. Komp. 1938. Rkp.
72. Od tebe šli smo proč v temo (Št. Tonkli). Komp. 1938. Rkp.
73. Tvoja sveta dver. Komp. 1938. Rkp.
74. Oremus pro Pontifice. Komp. 1938. Rkp.
75. Adoro Te. Komp. 1938. Rkp.
76. Pie Pellicane (Venec 204). Komp. 1938. Rkp.
77. Sv. Peter (Venec 459). Komp. 1938. Rkp.

78. Pozdravljena Kraljica. Komp. 1938. Rkp.
79. Duše željno so drhte. Komp. 1938. Rkp.
80. K nebu povzdignimo. Komp. 1938. Rkp.
81. Vso zemljo tema krije. Komp. 1938. Rkp.
82. Že bliža se rešilni dan. Komp. 1938. Rkp.
83. Venite adoremus. Komp. 1938. Rkp.
84. Zlatomašniku. Komp. 1938. Razmnož.
85. Marija, pred teboj klečim. Komp. 1938. Razmnož.
86. Sv. Mihael. Komp. 1948. Rkp.
87. Sv. Mihael. Komp. 1952. Rkp.
88. Sv. Mihael. Komp. 1952. Rkp. Posv. prijatelju Mihaelu Kraglju.
89. Sv. Mihael. Komp. 1952. Rkp. Posv. škofu dr. Mihaelu Torošu.
90. Adoro Te. Rkp. b. l.
91. Beseda večna, božji sin. Rkp. b. l.
92. Bodij češčeno Rešnje Telo. Rkp. b. l.
93. Bodij srčno nam pozdravljen. Rkp. b. l.
94. Blažena noč (bes. M. Elizabeta). Razmnož. b. l.
95. Kdaj, o sladka Mati moja (Venec 845). Rkp. b. l. Obj. v zbirki »Ave Maria« Gorica 1932.
96. Kristjani, pokleknimo. Rkp. b. l.
97. Le spavaj, sladko Detece (bes. s. Dolorosa). Razmnož. b. l.
98. Mašna. Obj. v zbirki »Mengorski materi«, b. l.
99. Mengorski Materi. Obj. v istoimenski zbirki, b. l.
100. Mogočni spev. Obj. v zbirki »Mengorski materi«, b. l.
101. Odpevi k litanijsam presv. Srca Jezusovega. Rkp. b. l.
102. O Jezus, radost naših src. Rkp. b. l.
103. O večni in najvišji Kralj. Rkp. b. l.
104. Pastirčki, kam hitite (bes. S. Dolorosa). Razmnož. b. l.
105. Pevaj jezik (Venec 209). Rkp. b. l.
106. Pozdravljenia Brezmadežna (bes. Gregor Mali). Razmnož. b. l.
107. Praznik svetega. Rkp. b. l.
108. Prošnja (bes. F. Terčelj). Posv. msgr. Mihaelu Arku, zlatomašniku. Razmnož. b. l.
109. Štiri obhajilne pesmi. Razmnož. b. l.

Molim te ponižno (Venec 204)
O Jezus, ves moj blagor ti (Venec 226)
Večerje zadnje veseli (bes. V. Bele)
Zdaj se zbudi (Venec 178)

113. Štiri pesmi v čast presv. Srcu Jezusovemu. Razmnož. b. l.

Ljubi Jezus moj (bes. V. Bele)
O Jezus, v tvoje bi srce (bes. V. Bele)
Ob srcu božjem tukaj zbrani (bes. St. Stanič)
Tempelj božji (bes. St. Stanič)

117. Ti vabiš me prijazno (bes. F. Terčelj). Rkp. b. l.
118. Veselo danes vsi praznujmo. Razmnož. b. l.

c) Zenski zbori

1. Na sveti večer. Komp. 1917. Rkp.
2. Pesem v čast Male sv. Terezije Deteta Jezusa. Komp. 1925. Rkp.
3. Majniška (bes. F. Terčelj). Komp. 1930. Rkp.
4. Kako mi harfa poje (bes. M. Elizabeta). Komp. 1933. Rkp.
5. Anima Christi. Komp. 1942. Rkp. pogrešan. Podatek iz dnevnika.
6. Regina mundi. Komp. 1942. Rkp. pogrešan. Podatek iz dnevnika.
7. Alma Redemptoris. Komp. 1942. Rkp. pogrešan. Podatek iz dnevnika.
8. Poročna pesem (Venec 524). Komp. 1946. Rkp.
9. Kako si lepa (bes. M. Elizabeta). Rkp. b.l.

d) Otroški zbori

1. Bog (bes. Franc Dakskobler). Enoglasni otroški zbor. Komp. 1923. Rkp. Obj. v zbirki »Otroške pesmi« (ur. S. Kumar). Izd. Zveza slovanskih učiteljskih društev v Italiji, Trst 1924.
2. Pojdimo spati (bes. Karel Širok). Dvoglasni otroški zbor. Komp. 1923. Rkp. Obj. v zbirki »Otroške pesmi«, Trst 1924.
3. Starček rom na goro (bes. Karel Širok). Triglasni otroški zbor. Komp. 1923. Rkp. Obj. v zbirki »Otroške pesmi«, Trst 1924.

V. ENO IN DVOGLASNI SPEVI**A) S spremljavo****a) enoglasno z orglami (ali harmonijem)**

1. Pesem ob času vojske. Komp. 1914. Rkp. Obj. v CG XXXVIII, 1915, 1. dodatna priloga.
2. To si ti, moj Jezus (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
3. Ave Maria. Komp. 1920. Rkp.
4. Svetotajstvo. Komp. 1920. Rkp.
5. O Marija, o Marija (bes. Venceslav Bele). Komp. 1928. Rkp.
6. Litanije sv. Terezike Deteta Jezusa. Komp. 1928. Rkp.
7. Prošnja (bes. Filip Terčelj). Posv. tenoristu Jožku Bratužu. Komp. 1929. Rkp.
8. Pozdravljena nebeška Mati (bes. Filip Terčelj). Komp. 1931. Rkp.
9. Oče naš. Komp. 1932. Rkp.
10. Zdrava Marija. Komp. 1932. Rkp.
11. Poročna. Komp. 1933. Rkp.
12. Sacerdotes Dei. Komp. 1936. Rkp.
13. Jezus, ti si moja sreča (bes. M. Dolorosa). Komp. 1936. Rkp.
14. Ti si nas ljubila (bes. M. Dolorosa). Komp. 1937. Rkp.
15. Zdrava Morska Zvezda. Komp. 1937. Rkp.
16. Flos Carmeli! (bes. M. Dolorosa). Komp. 1937. Rkp.

17. Zlata poroka (Venec 524). Komp. 1938. Rkp.
18. Te Joseph celebrant (Venec 441). Komp. 1939. Rkp.
19. Veni Creator Spiritus. Komp. 1939. Rkp.
20. A solis ortus cardine. Komp. 1941. Rkp.
21. Darovanjska (Venec 16). Komp. 1944. Rkp.
22. Zakaj si mi nadvse najdražja (bes. M. Elizabeta). Komp. 1951. Rkp.
23. Gospod, duhovnikov nam daj (bes. p. Krizostom Sekovanič). Rkp. b.l.
24. O najsvetješa hostija. Prepis. b.l.

b) Dvoglasno z orglami (ali harmonijem)

1. Večerni zvon (bes. Valentin Marčič). Komp. 1910. Rkp.
2. Še ena noč (bes. M. Elizabeta). Komp. 1919. Rkp.
3. Sv. Ciril in Metod. Komp. 1921. Rkp.
4. Božična (bes. Stanko Stanič). Komp. 1928. Rkp.
5. Presveto Srce Jezusovo. Komp. 1930. Rkp.
6. Pri poroki. Komp. 1933. Rkp.
7. Jezus, ti si moja sreča. Komp. 1936. Rkp.
8. Haec dies. Komp. 1938. Rkp.
9. En sam pogled (bes. M. Elizabeta). Rkp. b.l.
10. Marijinemu Srcu. Prepis. b.l.

c) Enoglasno z zborom

1. Očitanja (bes. Filip Terčelj). Za bariton in mešani zbor. Komp. 1928. Razmnož.

d) Dvoglasno z zborom

1. V svitu večne luči (bes. M. Elizabeta). Za tenor, bariton in mešani zbor. Komp. 1926. Rkp.

B) A cappella**a) Enoglasni spevi**

1. Moj raj. Komp. 1918. Rkp.
2. Jutranja molitev. Komp. 1933. Rkp.
3. V tabernaklu si zaklenjen. Komp. 1933. Rkp.
4. Ecce Sacerdos Magnus. Komp. 1942. Rkp.
5. Marijin vrtec (bes. Ivan Tul). Komp. 1943. Rkp.

b) Dvoglasni spevi

1. Nevesti. Komp. 1917. Rkp.
2. Nevesti II. Komp. 1917. Rkp.
3. Kaj delaš tukaj (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
4. Pripravi tudi mene (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
5. Zakaj si mi nadvse najdražja (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
6. Tebi Marija (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
7. Moje noči (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
8. Moja zvezda (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
9. O, da ste moje (bes. M. Elizabeta). Komp. 1918. Rkp.
10. Jaz sem jo videla. Komp. 1918. Rkp.
11. Prišla sem k tebi. Komp. 1918. Rkp.
12. Pod zastavo Marije svetogorske (bes. Mirko Brumat). Komp. 1922. Rkp.
13. Žalostna Marija (bes. Karel Širok). Komp. 1923. Rkp.
14. Na nebu. Komp. 1932. Rkp.
15. Sv. Križ (bes. M. Elizabeta). Komp. 1933. Rkp.
16. Sv. Jožef ob jaslicah. Komp. 1934. Rkp.
17. Pri Jezusu (bes. M. Dolorosa). Komp. 1937. Rkp.
18. Tebe ljubim (bes. M. Elizabeta). Komp. 1937. Rkp.
19. Velikonočna. Komp. 1937. Rkp.
20. Pri Jezusu. Komp. 1937. Rkp.
21. Ave Maria. Komp. 1938. Rkp.
22. Pridi Sveti Duh. Komp. 1938. Rkp.
23. Moj srčni dar (bes. Lado Piščanc). Komp. 1939. Rkp.
24. Češčena Mati miljena (Venec 880). Komp. 1939. Rkp.
25. Fatimska Gospa (bes. Vinko Vodopivec). Komp. 1943. Rkp.
26. Pozdrav novemu župniku. Komp. 1944. Rkp.
27. 30-letnica solkanske Marijine družbe. Komp. 1944. Rkp.
28. Čast Marijina. Rkp. b.l.
29. Duše žrtve. Prepisano b.l.

POSVETNE SKLADBE

I. SCENSKA GLASBA

1. **Kovačev študent.** Spevoigra v treh dejanjih za soliste in mešani zbor. Libreto je napisal Ivan Kovačič. Izd. Katoliška bukvarna, Ljubljana 1910. Ponatis — Ljubljana 1927.

2. **Rožmarin.** Kitica narodnih spevov v prizorih za soliste, moški in ženski zbor. Komp. 1926. Rkp. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1926.
3. **Snubači.** Dramatski prizor iz narodnih pesmi za soliste in moški zbor. Komp. 1926. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1926.
4. **Roža** (Goriško narodno bes.). Dramatski prizor za sopran, bas in mešani zbor. Komp. 1927. Obj. v Pevcu XII, 1932. pril. 5, 6, str. 21—23.

5. **Ob potoku** (bes. F. Terčelj). Dramatski prizor za dekleta. Za soliste in zbor s klavirjem. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1928. Obj. v Pevčevi pesmarici VIII, 1928, str. 17.
6. **Srce in denar** (bes. Grivški). Spevoigra v enem dejanju za soliste in mešani zbor s klavirsko spremljavo. Komp. 1931. Rkp. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1931.
7. **Nedeljsko jutro** (bes. Pelikan). Dramatski prizor za dekleta. Ženski zbor s klavirsko spremljavo. Izd. Pevska zveza, Ljubljana 1932. Obj. v Pevčevi pesmarici XII, 1932, str. 20.
8. **Povodnji mož**. Groteska v enem dejanju. Po narodni pravljični priredil Dragotin Vodopivec. Za soliste in mešani zbor. Komp. 1932. Rkp. Izd. R. Pahor, Ljubljana 1936.
9. **Janeza Vidmarja prečudne sanje**. Zvočna igra. Komp. 1936. Rkp. pogrešan. Iz dnevnika je razvidno, da je leta 1937 delo dobilo II. nagrado ljubljanskega radia.
10. **Na trgu**. Za triglasni ženski zbor. R. Pahor, Ljubljana 1938.
11. **Trije šaljivi prizori**. Za dvoglasni ženski zbor s klavirsko spremljavo. Izd. Prosvetna zveza, Gorica 1923. — Ponatis R. Pahor, Ljubljana 1941.
Gospodične in dekleta. Komp. 1920. Rkp.
Hej, kokoš je čuden ptič!
Vino inoj voda.
12. **Pirhi**. Spevoigra za 7 zborov a cappella: mešani, moški (5) in ženski zbor. Komp. 1940. Razmnož.
13. **Bratec in sestrica**. Spevolgra v 5 slikah. Rkp. b. l. — osnutek.
14. **Desetnik**. Spevoigra za otroke. Rkp. b. l. — osnutek.

Seznam pogrešanih spevoiger:

a) po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Naš striček so bolni. Zvočna humoreska za radio. Komp. 1936.
2. Denarja ni. Komp. 1945.
3. V nemškem taborišču. Komp. 1945.
4. Zagovornik. Komp. 1945.

b)

1. Pevske in glasbene točke k Bevkovi igri »Bedak Pavlek«.
2. Pevske in glasbene točke k Abramovi igri »Vmeščanje Valuka«.

II. ZBORI

A) S spremljavo

a) Ženski zbor s klavirjem

1. **Svarilo** (bes. S. Gregorčič). Komp. med 1916 in 1918.¹⁹ Rkp.

¹⁹ Skladbo je nastala za ženski zbor v Čerknici, kamor se je skladatelj zatekel med prvo vojno.

- b) **Mladinski zbor s klavirjem**
1. **Delavske roke** (bes. Ima Slokan). Komp. 1948. Rkp.
- c) **Mladinski zbor z violinsko spremljavo**
1. **Pastir** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1948. Rkp.²⁰

B) A cappella

a) Mešani zbori

1. **Sijaj, sijaj lunica!** (bes. Zvonimir Masle). Izd. L. Schwentner, Ljubljana 1906; DZS, Ljubljana 1946. Obj. v NA V, 1906, št. 5, str. 57.
2. **Pesem »Slovenske straže«**, Komp. 1910. Rkp. Obj. v zbirki »Orlovske himne in Pesem Slovenske straže«, Ljubljana 1921.
3. **Ob suši**. Komp. 1913. Rkp.
4. **Skladbe za moški in mešani zbor**. Samozal., Gorica 1921.
Mešani:

Pri oknu (bes. S. Jenko). Komp. 1920. Rkp.
Le plakaj (bes. S. Gregorčič).
Naša zvezda (bes. S. Gregorčič). Komp. 1921. Razmnož.
Naročilo (bes. S. Gregorčič).

8. **Orlovska himna** (bes. Evgen Lampe). Komp. 1920. Rkp. Obj. v zbirki »Orlovske himne in Pesem Slovenske straže«, Ljubljana 1921.
9. **Svidenje** (bes. Krilan). Komp. 1921. Rkp.
10. **Knezov zet** (bes. S. Jenko). Komp. 1923. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici XI, 1931, pril. 1, 2, str. 1—6.
11. **Pričakovanje** (bes. Silvin Sardenko). Komp. 1922. Rkp. Posv. Srečku Kumarju. Obj. v zbirki »Prvi plameni« (ur. S. Kumar). Izd. Pevski zbor »Učiteljske zveze« v Julijski Krajini, Trst 1923.
12. **Mešani in moški zbori**. Samozal., Gorica 1923. Mešani:

Ujetega ptiča tožba (bes. S. Gregorčič). Komp. 1921. Rkp.
Ptiči (bes. S. Jenko). Komp. 1922. Rkp.
Pesem (Koljcov-Zupančič). Komp. 1921. Rkp.
Ves dan je pri oknu (bes. S. Jenko). Komp. 1920. Rkp.
Obj. tudi v Pevčevi pesmarici III, 1923, str. 26—27.
Kolo (bes. Jože Abram, iz igre »Zlatorog«). Rkp. b. l.

17. **Prstan** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1922 ali 1923. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici XII, 1932, pril. 5, 6, str. 25—28.
18. **Pri blagoslavljanju društvenega doma** (po Gregorčičevi »Kmetski hiši«). Komp. 1924. Rkp.
19. **Noč na Adriji** (bes. Egidij — psevdonim Andrej Pavlica). Barkarola, Komp. 1924. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici V, 1925, str. 4.
20. **Briška** (bes. F. Terčelj). Komp. 1925, popravil 1938. Rkp.
21. **Ohcet**. Komp. 1925. Rkp.
22. **Vipavska**. Komp. 1926. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici VII, 1927, pril. 5.

²⁰ Rkp. hrani Milenko Vodopivec.

23. **Poljske rože.** Zbirka mešanih zborov, Gorica 1927.
 Poljske rože (bes. Bogumil Gorenko). Komp. 1926. Rkp.
 Kmečka pesem (bes. Aleksandrov). Komp. 1926. Rkp.
 Žagar (bes. Jože Pogačnik). Komp. 1926. Rkp.
 Ena ptica priletela (narodna). Komp. 1925. Rkp.

VINKO VODOPIVEC

POLJSKE ROŽE

4 MEŠANI ZBORI

27. **Dobra žena** (narodno besedilo). Komp. 1927. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici X, 1930, pril. 3, 4, str. 15.
 28. **Boter polž** (bes. Mirko Kunčič). Komp. 1928. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici XII, 1932, pril. 11, 12, str. 44—46.
 29. **Kaj bi nagelj duhtel** (bes. Venceslav Sejavec). Komp. 1929. Rkp.
 30. **Pod rožnato planino** (bes. Julka Kacin). Komp. 1929. Rkp.
 31. **Izgubljeni cvet** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1933. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici XIII, 1933/34, pril. 9—10, str. 33—35.
 32. **Kadar zora se čez gore** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1933. Rkp.
 33. **V slovo.** Komp. 1935. Prepis.
 34. **Vrabček** (bes. Vida Jerajeva). Komp. 1936. Rkp. Izd. R. Pahor, Ljubljana b. l.

35. **V mraku** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1938. Rkp.
 36. **Štiri vesele koračnice** (bes. Cvetko Golar). Izd. R. Pahor, Ljubljana 1938.
 Že cvete roža gartroža
 Jutro vstaja. Komp. 1936. Rkp.
 Svatba na poljani. Komp. 1936. Rkp.
 Majolčica.
40. **Mejnik** (bes. A. Aškerc). Komp. 1941. Rkp. pogrešan. Izd. Glasbena Matica, Ljubljana 1943.
 41. **Teče reka Soča teče.** Komp. 1945. Rkp.
 42. **Ptičja svatba** (bes. Cvetko Golar). Komp. 1945. Rkp. Obj. v NZ III, 1948, snopič 5, 6, str. 74—75.
 43. **Pesem telovadcev.** Komp. 1946. Rkp.
 44. **Vrlemu možu** (bes. S. Gregorčič). Komp. 1947. Rkp.
 45. **V čolnu** (bes. Karel Širok). Komp. 1947. Rkp. Obj. v NZ VIII, 1953, št. 4, 5.
 46. **Volkašin.** Komp. 1948. Rkp.
 47. **Na Posavju** (bes. Anton Erjavec). Komp. 1944. Rkp. pogrešan. Obj. v NZ III, 1948, snopič 2, str. 17—19.
 48. **Franjo moj Črnigoj.** Komp. 1949. Rkp.
 49. **V pomladnjem jutru** (bes. Lojze Krakar). Komp. 1949. Rkp.
 50. **Majolčica** (bes. Cvetko Golar). Komp. 1950. Rkp.
 51. **Naša Soča** (bes. Ambrožij Sraka — psevdonim V. Vodopivec). Obj. v NZ VII, 1952, št. 5, str. 63—65.
 52. **Belokranjska balada** (bes. O. Župančič). Rkp. b. l.
 53. **Mornar** (bes. F. Prešeren). Rkp. b. l.
 54. **Pevska koračnica** (bes. Domen). Rkp. b. l. Obj. v reviji »Naš čolnič« II, 1924, pril. 4.
 55. **Podoknica** (bes. F. Terčelj). Rkp. b. l.
 56. **Smrkavi Tonček.** Rkp. b. l.
 57. **Vesela tovarišija** (bes. Ivan Tomšič). Razmnož. b. l.
 58. **Z vencem tem ovenčam slavo** (bes. S. Gregorčič). Prepis. b. l.
 59. **Zdravica** (bes. F. Prešeren). Rkp. b. l.

b) Moški zbori

1. **Moški zbori.** Izd. Katoliška bukvarna, Ljubljana 1909.
 Bratje v kolo (bes. S. Gregorčič).
 Z vencem tem ovenčam slavo (bes. S. Gregorčič).
 V mraku (bes. S. Gregorčič).
 Sijaj, sijaj lunica (bes. Zvonimir Masle).
 Lepi Jurij.
 Bratom Orliom (bes. Evgen Lampe).

7. Zarjavela D'vica (bes. F. Prešeren). Komp. 1918. Rkp.
8. Nesrečni lovec (narodno bes.). Komp. 1918. Rkp.
9. Ptička (bes. D. Kette). Komp. 1918. Prepis.
10. Eno Devo le bom ljudil (bes. S. Gregorčič). Komp. 1918. Rkp.
11. Troveznica. Komp. 1918. Rkp.
12. Kmečka pesem (bes. Aleksandrov). Komp. 1919. Rkp.
13. Dneva nam pripelji žar. Komp. 1919. Rkp.
14. Pesem koroških Slovencev. Komp. 1920. Rkp.
15. Skladbe za moški in mešani zbor. Samozal., Gorica 1921.
Moški zbori:

Pobratimlja (bes. S. Jenko). Komp. 1921. Rkp.
O večerni uri (bes. S. Jenko).
Fantovska pesem. Komp. 1919. Rkp.
Svarjenje (bes. J. Kersnik). Komp. 1919. Rkp.
Barčica (bes. O. Zupančič). Komp. 1921. Rkp.
Žabja svatba (bes. J. Stritar). Komp. 1918. Rkp.

21. Pesem Kmečke delavske zveze (bes. Butkovič). Komp. 1922. Rkp.
22. Mešani in moški zbori. Samozal., Gorica 1923. Moški zbori iz te zbirke:

Vojaci na potu (bes. S. Gregorčič). Rkp. (samo glasovi) b. I.
Na poljani (bes. Aleksandrov). Komp. 1918. Rkp.
Jaz bi rad rudečih rož (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1918. Rkp.
Zdravica (bes. F. Prešeren). Komp. 1918. Rkp.
Da veš! (bes. Ciril Vuga). Komp. 1920. Rkp.

27. Moje gosli (bes. S. Gregorčič). Komp. 1930. Rkp. Obj. v NZ VIII, 1953, št. 4—5.
28. Hej, kupil si jaz pipo bom. Obj. v Pevcu X, 1930, pril. 11, 12.
29. Zdravica na svatbi (bes. F. Terčelj). Obj. v Pevčevi pesmarici X, 1930, str. 11.
30. Naša pesem. Komp. 1930. Rkp.
31. Koleda I. Komp. 1933. Rkp.
32. Koleda II. Komp. 1933. Rkp.
33. Terezinka. Komp. 1933. Rkp.
34. Krokar in lisjak (bes. J. Stritar). Komp. 1934. Rkp.
35. Vasovalci (bes. Vida Jerajeva). Komp. 1936. Rkp.
36. Mravlja s kobilico (iz Kranjske Čbelice, II. zvezek). Komp. 1937. Rkp.
37. Ubežni kralj (bes. F. Levstik). Komp. 1938. Rkp.⁷
38. Mejnik (bes. A. Aškerc). Komp. 1938. Rkp.
39. Študentovska zdravica (bes. F. Levstik). Komp. 1938. Rkp.
40. Osem izbranih pesmi za moški zbor.⁷ Izd. R. Pahor, Ljubljana 1938.

Na poljani (bes. Aleksandrov).
Jaz bi rad rudečih rož (bes. Joža Lovrenčič).
O večerni uri.
Fantovska pesem (bes. J. Kersnik).
Pobratimlja (bes. S. Jenko).
Oj nikar, nikar ne hodi (bes. J. Kersnik).
Ob poti tam za vasjo (bes. Ljubka Šorli).
Žabe (bes. J. Stritar).

41. Mladinska himna (bes. Evgen Lampe). Izd. Sedejeva družina, Ljubljana 1939.
42. Moje gosli (bes. S. Gregorčič). Komp. 1939. Rkp.

⁷ Rkp. hrani NUK.

⁷ Gre za ponatis nejbolj priljubljenih Vodopivčevih kompozicij.

43. Ptička (bes. D. Kette). Komp. 1944. Rkp. Obj. v NZ III, 1948, snopič 2, str. 28—29.
44. Kraška jesen (bes. S. Kosovel). Komp. 1945. Rkp.
45. Ujetega ptičja tožba (bes. S. Gregorčič). Komp. 1946. Rkp.
46. Rokovnjači. Komp. 1946. Rkp.
47. Mojo srčno kri škropite (bes. S. Gregorčič). Komp. 1947. Rkp.
48. Števerjanska himna. Komp. 1947. Rkp.
49. Bolečina (bes. Ljubka Šorli). Komp. 1947. Rkp.
50. V čolnu (bes. Karel Širok). Komp. 1947. Rkp.
51. Informbirojevcem (bes. Miloš Macarol). Komp. 1950. Rkp.
52. Na delo (bes. A. Aškerc). Komp. 1950. Rkp.
53. Krejska (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1950. Rkp. Posv. Jožu Lovrenčiču.
54. Reka, šumi! (bes. Ljubo Simčič). Komp. 1950. Rkp.
55. Oj zbogom ti planinski svet (bes. S. Gregorčič). Komp. 1950. Rkp. — osnutek.
56. Briško vino (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
57. Eno devo le bom ljudil (bes. S. Gregorčič). Rkp. b. I.
58. Lepi Jurij. Razmnož. b. I.
59. Lovska pesem (iz Jos. Abramove žaloigre »Zlatorog«). Rkp. b. I.
60. Mojo srčno kri škropite (bes. S. Gregorčič). Rkp. b. I.
61. Ob potoku, tam za vasjo (bes. Ljubka Šorli). Rkp. b. I.
62. Po gostiji. Rkp. b. I.
63. Teče vodica. Razmnož. b. I.
64. Zarja (bes. A. Remec). Razmnož. b. I.

c) Ženski zbori

1. Pogled v nedolžno oko (bes. S. Gregorčič). Obj. v skladateljevi zbirki »Moški zbori«, Ljubljana 1909.
2. Slovenka sem. Komp. 1916. Rkp.
3. Teče reka Soča, teče (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1917. Rkp.
4. Dneva nam pripelji žar (bes. S. Gregorčič). Komp. 1918. Rkp.
5. Ptici (bes. S. Jenko). Komp. 1918. Rkp.
6. Po slovesu (bes. S. Jenko). Komp. 1921. Osnutek iz 1918, dokončno izoblikoval I. 1924. Rkp.
7. Ptici (bes. S. Jenko). Komp. 1921. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici I, 1921, str. 25.
8. Tone sonce, tone (bes. S. Gregorčič). Komp. 1922. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici II, 1922, str. 33.
9. Svarilo (bes. S. Gregorčič). Komp. 1923. Rkp.
10. Pesem o prosu (bes. Silvin Sardenko). Komp. 1923. Rkp. Obj. v Pevčevi pesmarici III, 1923, str. 27.
11. Srečne ptice. Komp. 1923, popravil 1934. Rkp. Posv. Anici Kraljevi, učenki VI. raz. v Slivnem.
12. Po slovesu (bes. S. Jenko). Komp. 1924. Rkp. Obj. v Zborih II, 1926, št. 4, str. 25 in NZ II, 1946, snopič 2, str. 13.
13. Rožmarin (bes. F. Terčelj). Obj. v Pevčevi pesmarici XII, 1932, str. 4.
14. Dekliška nagrobnica. Komp. 1933. Rkp.

15. Srečne ptičke. Komp. 1923, popravil 1934. Rkp.
16. Kaj bi nagelj duhtel (bes. Venceslav Sejavec). Komp. 1939. Rkp.
17. Sem deklica mlada, vesela. Komp. 1944. Rkp.
18. Izgubljeni cvet (bes. S. Gregorčič). Komp. 1945. Rkp.
19. Na polji (bes. S. Gregorčič). Komp. 1945. Rkp.
20. Mojo srčno kri škopite (bes. S. Gregorčič). Komp. 1945. Rkp.
21. Da veš! (bes. Cyril Vuga). Komp. 1947. Prepis.
22. Bolečina (bes. Ljubka Šorli). Komp. 1947. Prepis.
23. Zdravica (bes. F. Prešeren). Komp. 1948. Rkp.
24. Ni nas strah! (bes. Miloš Macarol). Komp. 1950. Rkp.⁷³
25. Zabja svatba. Komp. 1950. Rkp.
26. Vinska trta (bes. A. M. Slomšek). Komp. 1951. Rkp. (fotokopija).
27. Pesem o beli ovčki (bes. Nada Konjedic). Komp. 1952. Rkp.
28. Dekliška nagrobnica. Rkp. b. I.
29. Domača romanca (bes. F. Terčelj). Rkp. b. I.
30. Izgubljeni cvet (bes. S. Gregorčič). Rkp. b. I.
31. Nagrobnica. Rkp. b. I.
32. Pogum (bes. F. Terčelj). Prepis. b. I.
33. Pozdrav. Prepis. b. I.
34. Srečna ptička (bes. Anica Kralj). Rkp. b. I.
35. Slavospev veselju (bes. F. Terčelj). Izd. R. Pahor, Ljubljana, b. I.
36. Svetogorski venec (bes. Slavka Zorova). Razmnož. b. I.
37. Z vencem tem ovenčam slavo (bes. S. Gregorčič). Prepis. b. I.

Seznam pogrešanih ženskih zborov po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Bele cvetice. Komp. 1944.
2. Le plakaj. Komp. 1944.
3. Lepi Jurij. Komp. 1945.
4. Bela, rdeča je gredica. Komp. 1945.
5. Pogled v nedolžno oko. Komp. 1945.
6. Kraška jesen. Komp. 1945.

d) Mladinski zbori⁷⁴

1. Slovenska mati (bes. Hilda Cvirman). Komp. 1948. Rkp.
2. Soldaška (bes. F. Prešeren). Komp. 1949. Rkp. Obj. v NZ IV, 1949, snopič 1, str. 15—16.
3. V pomladnem jutru (bes. Lojze Krakar). Komp. 1949. Rkp.
4. Ptičja svatba (bes. Cvetko Golar). Komp. 1949. Rkp.
5. Na delo! (bes. A. Aškerc). Komp. 1950. Rkp.
6. Sinička. Komp. 1950. Rkp.
7. Pesem mladincev. Komp. 1950. Rkp.
8. Naša Soča. Komp. 1950. Rkp.
9. Kroparji (bes. O. Župančič). Komp. 1950. Rkp.
10. Dedek Samonog (bes. O. Župančič). Komp. 1950. Rkp.
11. Zarjavela Mina (bes. Ivan Rob). Komp. 1951. Rkp.
12. Koračnica dobravskih pionirjev. Rkp. b. I.

⁷³ Rokopise hrani Milenko Vodopivec.

⁷⁴ Vse omenjene rokopise mladinskih zborov, razen »Soldaške«, hrani Milenko Vodopivec.

e) Otroški zbori

1. Stari Medo (bes. O. Župančič). Komp. 1923. Rkp. Obj. v zbirki »Otroške pesmi« (ur. S. Kumar), Trst 1924.
2. Majočica (bes. Cvetko Golar). Komp. 1946. Rkp.⁷⁵
3. Žebljarska (bes. O. Župančič). Komp. 1948. Rkp.
4. Delavske roke (bes. Ina Slokan). Komp. 1948. Rkp.

Pogrešani otroški zbori po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Bela cesta. Komp. 1936.
2. Pastir. Komp. 1948.
3. Soldaška. Komp. 1948.

III. ENO IN DVOGLASNI SPEVI

A) S spremljavo

a) Enoglasno s klavirjem

1. Večer (bes. Josip Stritar). Komp. 1893. Rkp.⁷⁶
2. Pesem »Kmečke zvezе«. Komp. 1908. Rkp.
3. Barkarola (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1918. Rkp.⁷⁷
4. Žalost (bes. Joža Lovrenčič). Komp. 1918. Rkp. Obj. v Zborih VIII, 1932, št. 5, str. 5—6.
5. Pastir (bes. S. Gregorčič). Komp. 1926. Rkp.
6. Dekle, oj srček moj. Komp. 1927. Rkp.
7. Doma (bes. Vida Jerajeva). Komp. 1936. Rkp.
8. Srce človeško sveta stvar (bes. S. Gregorčič). Komp. 1944. Rkp.
9. Dekliška pesem (bes. Mirko Kunčič). Komp. 1947. Rkp.

Pogrešani samospevi po podatkih iz skladateljevega dnevnika

1. Vasovalci (bes. Vida Jerajeva). Komp. 1936.
2. Ujetega ptiča tožba (bes. S. Gregorčič). Komp. 1939.
3. Pismo. Komp. 1946.
4. Pesem. Komp. 1946.
5. Rezijanka. Komp. 1946.

b) Enoglasno z zborom

1. Lepi Jurij. Za bas solo in moški zbor. Komp. 1908. Rkp. Obj. v zbirki »Moški zbori«, Katoliška bukvarna, Ljubljana 1909.
2. Žebljarska. Za bariton solo in moški zbor. Komp. 1933. Rkp.

c) Dvoglasno s klavirjem

1. Pri znamenju (bes. Ciril Vuga). Komp. 1908 ali 1909.⁷⁸ Rkp.
2. Kupci (bes. Krilan). Komp. 1918. Rkp.
3. Na Cerkniškem jezeru. Komp. 1918. Rkp.
4. Pismo (bes. I. Resman). Komp. 1919. Rkp.
5. Pesem (Krilan-Župančič). Komp. 1919. Rkp.
6. Roža (goriško narodno bes.). Komp. 1927. Rkp.
7. Vrilm gasilcem. Komp. 1933. Rkp.
8. Mojo srčno kri škopite (bes. S. Gregorčič). Komp. avgust 1946. Rkp.
9. Mojo srčno kri škopite (bes. S. Gregorčič). Komp. december 1946. Rkp.
10. Dekliška pesem (bes. Mirko Kunčič). Komp. 1947. Rkp.
11. Slovenka sem. Rkp. b.l.

Pogrešana dvoglasna skladba s klavirsko spremljavo

1. Zjasni zvezde nam temne (bes. S. Gregorčič). Komp. 1948.

d) Dvoglasno z violinino

1. Vozniki (bes. Taras Vasilijev). Rkp. b.l.

B) A cappella**a) Dvoglasni spevi**

1. Le plakaj (bes. S. Gregorčič). Komp. 1917. Rkp.
2. Siromak. Komp. 1918. Rkp.
3. Obrazi XX. (bes. S. Jenko). Komp. 1918. Rkp.
4. Pri oknu (bes. S. Jenko). Komp. 1918. Rkp.
5. Na polji (bes. S. Gregorčič). Komp. 1924. Rkp.
6. Vojakove neveste poroka (bes. S. Gregorčič). Komp. 1944. Rkp.
7. Naša zvezda. Komp. 1944. Rkp.
8. Dekle med rožami. Komp. 1945. Rkp.
9. Slovo. Rkp. b.l.
10. Mlada ljubezen. Rkp. b.l.

⁷⁸ Nečitljivo.

**ZBIRKE SKLADB RAZNIH SKLADATELJEV, KI JIH JE UREDIL
VINKO VODOPIVEC**

1. Božji spevi. Pesmi cerkvenega leta za mešani zbor. Izd. Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1929.

BOŽJI SPEVI

PESMI CERKVENEGA LETA
Z A M E Š A N I Z B O R
UREDIL VINKO VODOPIVEC

IZDALA IN ZALOŽILA GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA - GORICA 1929

Vodopivec je prispeval 22 pesmi, od katerih je 5 ponatisnjena in jih zato ne navajam:

1. Zvezda krasna prisijala.
2. Zvezde svetlo sevajo.

3. Kaj se vam zdi I. (Goriška, harm. Vodopivec).
4. Kaj se vam zdi II. (Goriška, harm. Vodopivec).
5. Osml dan po rojstvu.
6. Imenu najsvetejšemu.
7. Prikazala se je zvezda.
8. O, presrečna hišica.
9. Sveta Devica v tempelj je šla.
10. Tam na vrtu Oljske gore.
11. Kaj sem ti storil.
12. Presvete rane Jezusa.
13. O Jožef, pevajo.
14. Plodne so njive.
15. Radostno se tebi klanja naša vas.
16. Najvišji vsemogočni Bog.
17. Kristus Kralj.

2. Gospodov dan. Zbirka mašnih, obhajilnih in blagoslovnih pesmi za mešani zbor. Izd. Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1930.

Vodopivec je objavil 12 skladb, od katerih so 3 ponatisnjene in jih ne navajam.

1. Presveti Bog.
2. Pridi skoraj Jezus moj.
3. Deva brezmadežna.
4. O preblaženi duhovi.
5. Ponižen, tih med nami.
6. O najsvetejša Hostija.
7. Bod pozdravljenia lučka.
8. Tantum ergo XII.
9. Tantum ergo XVI.

3. Jubilate Deo. Adventne in božične pesmi za moški zbor. Samozal., Gorica 1931.

Vodopivčeve skladbe:

1. Duše željno so drhte.
2. Blažena noč.
3. Pastirčki, kam vendar hittite.
4. Le spavaj sladko Detece.

4. Lauda Sion. Zbirka pesmi v čast sv. Duhu, Srcu Jezusovemu in sv. Rešnjemu Telesu za moški zbor. Samozal., Gorica 1931.

Vodopivčeve skladbe:

1. Veni, Creator Spiritus.
2. Mogočni spev.
3. Mogočno zvonijo zvonovi.
4. Mlaji so postavljeni.

5. Cantate Domino. Postne in velikonočne pesmi za moški zbor. Samozal., Gorica 1932.

Vodopivec je priobčil 5 skladb; za 3 skladbe so ohranjeni rokopisi in sem jih že omenila v poglavju »Moški zbori — a cappella«.

1. Pod oljkami.
2. Velikonočno jutro.

6. Svetе psmice. Zbirka mašnih, obhajilnih in blagoslovnih pesmi, pesmi cerkvenega leta, Marijinih pesmi, pesmi za razne priložnosti, odpevov pri litanijsah Srca Jezusovega in Matere božje za eno ali večglasno ljudsko petje ob spremljavi orgel. Izd. Mohorjeva družba, Gorica 1932. Ponatis 1955. Vodopivec je v zbirki priobčil pet skladb, od katerih so tri ponatisnjene iz zbirke »Božji ispevi«, novi pa sta naslednji dve skladbi:

1. Sam nas vodiš.
2. Raduj Kraljica se nebes (velikonočni odpev).

7. Ave Maria. Zbirka Marijinih pesmi za moški zbor. Samozal., Gorica 1932. Vodopivčevih skladb je 7, prvič jih omenjam 5:

1. Zapoj mi, duša, slavospev.
2. Zdrava, morska zvezda.
3. Mati želostna je stala.
4. Slava ti, Kraljica maja.
5. Vigred po zeleni halji.

8. Laudate Dominum. Zbirka mašnih pesmi za moški zbor. Samozal., Gorizla 1932.

Vodopivec je v zbirki objavil 2 skladbi; za obe sta ohranjena rokopisa in sta navedeni v poglavju »Moški zbori — a cappella«.

9. IX Tantum ergo ad quattuor voces viriles. Samozal., Goritiae 1932.

Vsebuje 3 Vodopivčeve Tantum ergo.

10. Zdrava Marija. Zbirka Marijinih pesmi za mešani zbor. Izd. Mohorjeva družba, Gorica 1933.

Vodopivec je priobčil 17 skladb; za 3 so ohranjeni rokopisi in sem jih omenila v poglavju »Mešani zbori — a cappella«.

1. Lepšega v nebesih ni.
2. Nad jaslicami sklanja se.
3. O Gospa, o Mati moja.
4. Po Mariji, rajske roži.
5. Stotisoč pozdravov.
6. Glej, o Marija.
7. K tebi zdravnici.
8. Tvoja sveta kri deviška.
9. Vihar divja.
10. En spev gre po dobravi.
11. Vigred po zeleni halji.
12. V moji duši drhti.
13. Cvetice prijetno dehtijo.
14. Čudodelna Mati mila.

11. Gradualia et offertoria pro majoribus festis totius anni. Za mešani zbor. Izd. R. Pahor v dveh delih, Gorizia 1933 (1. del), 1934 (2. del).

Vodopivec je v obeh zvezkih objavil 8 gradualov in 10 offertorijev.⁷⁹

12. 6 Ecce sacerdos magnus. Za moški zbor. Izd. R. Pahor, Goritiae 1934.

Vodopivec je v zbirki objavil dve skladbi.

13. Laudes eucharisticae in processione theophorica canendae partim ad 4 voces inaequales... partim ad 4 voces aequales... Izd. R. Pahor, Goritiae 1934.

⁷⁹ Skladbe so podrobnejše obravnavane v poglavju »Graduali in ofertoriji«, str. 58.

Vodopivčeve skladbe:

1. Hvali Sion (meš. zb.).
  2. Praznika svetega (meš. zb.).
  3. O Jezus, radost naših src (meš. zb.).
  4. O večni in najvišji Kralj (meš. zb.).
  5. Beseda večna (meš. zb.).
14. Štiri velikonočne pesmi. Za mešani zbor. Izd. R. Pahor, Gorizia 1934.

Vodopivčevi skladbi:

1. V nedeljskem jutru, v zori zlati.
  2. Zapoj veselo, o kristjan.
15. 20 Tantum ergo ad quattuor voces inaequales. Gorizia 1934.
Vodopivec je v zbirki objavil 6 skladb.

BIBLIOGRAFIJA VODOPIVČEVIH LITERARNIH PRISPEVKOV

Prispevke sem razdelila kronološko za vsak časopis ali revijo posebej. Članke, v katerih skladatelj ocenjuje razne nastope goriških pevskih zborov, nisem upoštevala.

A) NAŠ ČOLNIČ

1. Nabiratelji severnih — Slovanskih narodnih pesmi, let. III, 1925, str. 56.
2. Zbirke Slovanskih narodnih pesmi, let. IV, 1926, št. 1, str. 22—23.
3. Jazz — band, let. V, 1927, str. 82.
4. Nekaj o kitari, let. V, 1927, str. 116.
5. Emil Adamič — 50-letnik, let. VI, 1928, str. 73.

B) PEVEC

1. Mandolinski orkester, let. II, 1922, št. 12, str. 43—44.
2. Nekaj o tamburicah, let. V, 1925, št. 1—2, str. 13—14.
3. Ivan Laharnar, let. VII, 1927, št. 9—10, str. 33—35.
4. Jazz — band, let. VIII, 1928, št. 5—6, str. 28.
5. Odlomek iz glasbene zgodovine na Primorskem (1924—1928), let. XI, 1931, str. 5—8.
6. Problem zanimanja za umetnost, let. XII, 1932, št. 1—2, str. 11—12.
7. Ob 200-letnici Haydnovega rojstva, let. XII, 1932, št. 7—8, str. 28—29.
8. Clementi. Spevoigra, let. XII, 1932, št. 7, 8, str. 41—42.
9. Opera, let. XIII, 1933, št. 1—2, str. 3—5.
10. Orkester—zasedba, let. XIII, 1933, št. 3—4, str. 3—4.
11. Taktirka, let. XIII, 1933, št. 5—6, str. 5.
12. Vincenco Bellini, let. XIV, 1935, št. 7—12, str. 6—7.
13. Antonio Stradivari, let. XV, 1936/37, št. 10—12, str. 37—38.

C) CERKVENI GLASBENIK

1. Avtorsko pravo, let. L, 1927, št. 9, 10, str. 181.
2. Franz Schubert, let. LI, 1928, št. 3, 4, str. 48.
3. Nicolo Paganini, let. LXIII, 1940, št. 5, 6, str. 86—87.
4. Peter Iljič Čajkovski. Ignac Jan Paderevski. Let. LXIII, 1940, št. 9, 10, str. 148—150.
5. Violinske šole. Tamburice. Let. LXIV, 1941, št. 3, 4, str. 51—53.
6. Družina gorizianskih goslarjev, let. LXV, 1942, št. 1, 2, 3, str. 10—11.
7. Glasbeni jubileji (Mozart, Rossini, Vivaldi), let. LXV, št. 4, 5, str. 31—32.
8. Danilo Fajgelj, let. LXVII, 1944, št. 1, 2, 3, str. 10—11.
9. Slovanski violinisti, let. LXVII, 1944, št. 9, 10, str. 70—71; št. 11, 12, str. 83—85.

C) KAJ JE DOPRINESLA PRIMORSKA H GLASBENI KULTURI CELOKUPNEGA SLOVENSKEGA NARODA. Rkp.¹¹

D) JADRANSKI ALMANAH

1. O petju po naših društvih, 1923, str. 83—84.
2. Glasbeno življenje v letu 1923, 1924, str. 39—41.
3. Glasbeno življenje v letih 1924—1930, 1925—1930, str. 85—91.

E) MLADIKA

1. Krizantema v gumbnici. Niz naših kulturnih delavcev, 1921, str. 312—315.
2. Josip Ipavec, 1921, str. 79.
3. Pevska organizacija na Češkem, 1922, str. 78—79.
4. Dante in glasba, 1922, str. 249—250.
5. Petnajst zborovih pesmi, 1922, str. 63.
6. Vasiliј Mirk, Narodna romanca, 1922, str. 63.
7. Nove muzikalije, 1922, str. 256.
8. Glasbene drobtinice, 1922, str. 256.
9. Ivan Kokošar, 1923, str. 318.

F) PROSVETA

1. Tamburaški zbor, 1922, št. 1—2, str. 7—8.

¹¹ Rkp. je v Glasbeni zbirki v NUK, Vodopivčeva mapa. Nastal je leta 1938 po naročilu dr. Dolinarja za ljubljanski radio. Vodopivec je na 15 straneh prikazal zgodovinski pregled glasbenega življenja na Goriškem. Gre predvsem za naštevanje oseb, ki so kakorkoli delovali na glasbenem področju; bodisi kot produktivni ali reproduktivni umetniki; v tem pogledu je šel skoraj v prevelike podrobnosti, pomanjkljive pa so njegove oznake posameznih zgodovinskih obdobjij.

Viri in literatura:
(do 1977)

- Andrić Josip, Tamburaška glazba, Slovenska Požega 1961.
Anžič Anton, Vinko Vodopivec, Kraljici svetogorski. Mladika 1928, str. 351.
Anžič Anton, Vinko Vodopivec, 16 evharističnih pesmi. Mladika 1926, str. 351.
Bratuž Jožko, Vinko Vodopivec, 16 evharističnih pesmi za meš. zbor. Goriška straža 17. marec 1926, str. 3–4, 53–64.
Cvetko Dragotin, Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem III, Ljubljana 1950.
Doktorič David, Vinko Vodopivec, Lavretanske litanijske. Mladika 1921, str. 96.
Groebming Adolf, Dva poljudna skladatelja, Slovenska glasbena revija III, 1935.
Harej dr. Zorko, Gradivo za monografijo o Vinku Vodopivcu kot prispevki k kulturni zgodovini Primorske med obema vojnoma. Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1968, str. 118–120.
Kimovec Fran, Vinko Vodopivec »Mešani in moški zbori«. V Gorici 1923. Samozaložba, CG XLVI, 1923, št. 11/12, str. 118.
Kimovec Fran, Vinko Vodopivec. Staroslovenska maša. Mladika 1921, str. 95.
Klemenčič Josip, Božji spevi, pesmi cerkvenega leta. CG LII, 1930, 1–2, 25–27.
Klemenčič Josip, »Gospodov dan«, mašne, obhajilne in blagoslovne pesmi za mešani zbor. CG LIII, 1931, str. 3–4, str. 60–62.
Kragelj Jožko, Vinko Vodopivec. Ob dvajsetletnici smrti. Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1972, str. 53–64.
Kragelj Jožko, Vinko Vodopivec — ob 25-letnici smrti. Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1977, str. 84–86.
Krek Gojmir, Vinko Vodopivec »Moški zbori«. NA 1910, št. 3, str. 21–22.
Modri Janko, Ob sklepu koledarja (Spominski članek ob smrti Vinka Vodopivca). Koledar Mohorjeve družbe, Celje 1953, str. 118.
Mutak Vjekoslav, Tamburaški skladatelj Vinko Vodopivec, Hrvatska tamburica III, 1939.
Njikos Julije, Tamburaška glazba v Sloveniji, Zagreb 1976.
Pavšič Tomaz, Vinko Vodopivec — pevec ljudske duše, Jadranki koledar 1977, Trst 1977.
Premrl Stanko, Vinko Vodopivec, Lavretanske litanijske. Mladika 1922, str. 288.
Premrl Stanko, Vinko Vodopivec, Mešani in moški zbori. Mladika 1924, str. 118.
Spominski članek v časopisu »Soča«, 2. avgust 1952.
Slovenski gledališki leksikon, III. zvezek (Knjižnica Mestnega gledališča Ljubljanskega 58), Ljubljana 1972.
Premrl Stanko, Skladatelju Vinku Vodopivcu. Koledar Mohorjeve družbe, Celje 1952, str. 55–57.
Stepišnik Drago, Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem, Ljubljana 1968.
Tamburaški krugovalni koncerti, Hrvatska tamburica VIII, 1943.
Trobina Stanko, Slovenski cerkveni skladatelji, Maribor 1972, str. 69, 71, 188, 195, 269.
Ukmar Vilko, Naša zborovska storitev, NZ XII, 1957.
Vodopivec Vinko, 1878—1952, Primorski akademski zbor »Vinko Vodopivec«, (Nova Gorica 1972).
Zlatomašnik + Vinko Vodopivec, Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1953.

VSEBINA**INSTRUMENTALNE SKLADBE**

I. ORKESTRALNE SKLADBE	211
II. KOMORNE SKLADBE	212
III. TAMBURAŠKE SKLADBE	213
IV. ORGELSKE SKLADBE	214

VOKALNO — INSTRUMENTALNE SKLADBE

CERKVENE SKLADBE	215
I. MAŠE	215
II. GRADUALI, OFERTORIJI, REKVIEM, PASIJON	215
III. SCENSKA GLASBA	217
IV. ZBORI	218

A) s spremljavo

- a) mešani zbori s spremljavo orgel (ali harmonija)
- b) mešani zbori z orkestralno spremljavo
- c) moški zbori s spremljavo orgel
- d) ženski zbori s spremljavo orgel
- e) mladinski zbori s spremljavo orgel (ali harmonija)

B) a cappella

- a) mešani zbori
- b) moški zbori
- c) ženski zbori
- d) otroški zbori

V. ENO IN DVOGLASNI SPEVI**A) s spremljavo**

- a) enoglasno z orglami (ali harmonijem)
- b) dvoglasno z orglami (ali harmonijem)
- c) enoglasno z zborom
- d) dvoglasno z zborom

B) a cappella

- a) enoglasni spevi
- b) dvoglasni spevi

POSVETNE SKLADBE**I. SCENSKA GLASBA****II. ZBORI****A) s spremljavo**

- a) ženski zbor s klavirjem
- b) mladinski zbor s klavirjem
- c) mladinski zbor s spremljavo violine

B) a cappella

- a) mešani zbori
- b) moški zbori
- c) ženski zbori
- d) mladinski zbori
- e) otroški zbori

III. ENO IN DVOGLASNI SPEVI**A) s spremljavo**

- a) enoglasno s klavirjem
- b) enoglasno z zborom
- c) dvoglasno s klavirjem
- d) dvoglasno z violinsko spremljavo

B) a cappella

- a) dvoglasni spevi

ZBIRKE SKLADB RAZNIH SKLADATELJEV, KI JIH JE**UREDIL VINKO VODOPIVEC****BIBLIOGRAFIJA VODOPIVČEVIH LITERARNIH PRISPEVKOV****VIRI IN LITERATURA**

LA BIBLIOGRAPHIE DE VINKO VODOPIVEC
(Résumé)

Vinko Vodopivec a été un compositeur extrêmement fécond; la plupart de ses compositions ont été écrites sur commande. En majeure partie, elles n'ont pas été imprimées et il n'en est resté que des ébauches. Il faut dire qu'en 1935 l'auteur lui-même a fait la liste contenant 481 compositions tout en constatant qu'elle n'était pas complète. Dans les années suivantes, Vodopivec tenait le journal et y inscrivait jusqu'à 1948 ses œuvres et les commettants etc. Ainsi a-t-il été possible de faire pour cette période une bibliographie plus complète, ce qui ne vaut pas pour les autres époques de la vie créative du compositeur. C'est de cette manière qu'est faite la présente bibliographie embrassant 1217 œuvres qui sont groupées selon les différents genres. Elles se suivent dans l'ordre chronologique où il a été possible de l'établir. Par suite des données incomplètes on suppose qu'au moins 300 compositions se trouvent dans les mains des particuliers ou dans les différentes institutions ecclésiastiques c'est pourquoi elles n'ont pas pu être documentées.

Les deux parties de la présente bibliographie: les compositions instrumentales et les compositions vocaliques et instrumentales se divisent: les premières en musique orchestrale, musique de la chambre, musique pour les tambours et musique pour les orgues; les secondes tout d'abord en compositions religieuses et profanes. Suit alors la division plus détaillée, par ex.: messes, graduels, chants et choeurs, musique scénique etc. La liste des recueils de compositeurs divers, rédigée par Vodopivec et la liste de ses articles littéraires sont ajoutées à la fin.

Francesco Posa

NUOVO CATALOGO DEGLI INCUNABOLI POSSEDUTI DALLE BIBLIOTECHE DI GORIZIA

Nel 1961, edito dall'allora Biblioteca Governativa, venne pubblicato un catalogo degli incunaboli delle quattro biblioteche goriziane (Governativa ora Statale Isontina, Civica, Provinciale, del Seminario Teologico).

Il ritrovamento di altre edizioni quattrocentine: 4 da parte del sottoscritto per la Biblioteca Statale Isontina e 7 da mons. Fabbro per la Biblioteca del Seminario Teologico mi hanno convinto a redigere questo nuovo catalogo che corregge, anche, le lacune e le omissioni del primo.

L'inventario attuale, che è un pratico sussidio bibliografico per gli studiosi, segue, come il precedente le regole prescritte per le Biblioteche italiane, con riferimento all'Indice generale degli incunaboli delle biblioteche d'Italia.

In questo nuovo catalogo sono descritti 31 incunaboli per la Biblioteca Statale, 7 per la Biblioteca Civica, 15 per la Biblioteca del Seminario Teologico e 2 per la Biblioteca Provinciale, per un totale di 55 edizioni (una delle quali in duplice esemplare).

Ogni esemplare porta, in fondo a sinistra, la sua collocazione definitiva

Particolarmente degni di interesse, per rarità e valore, sono il Landrechbuch stampato ad Augusta probabilmente nel 1475 ed il Breviarium Aquileiense stampato a Venezia nel 1496. Tra le edizioni di interesse locale, oltre al precedente Breviarium, sono da segnalare il Breviarium Aquileiense stampato a Venezia nel 1481, le Constitutiones totius patriae Fori Julii stampate a Venezia nel 1497 e il De honesta voluptate et valetudine del Platina stampato a Cividale del Friuli nel 1480.

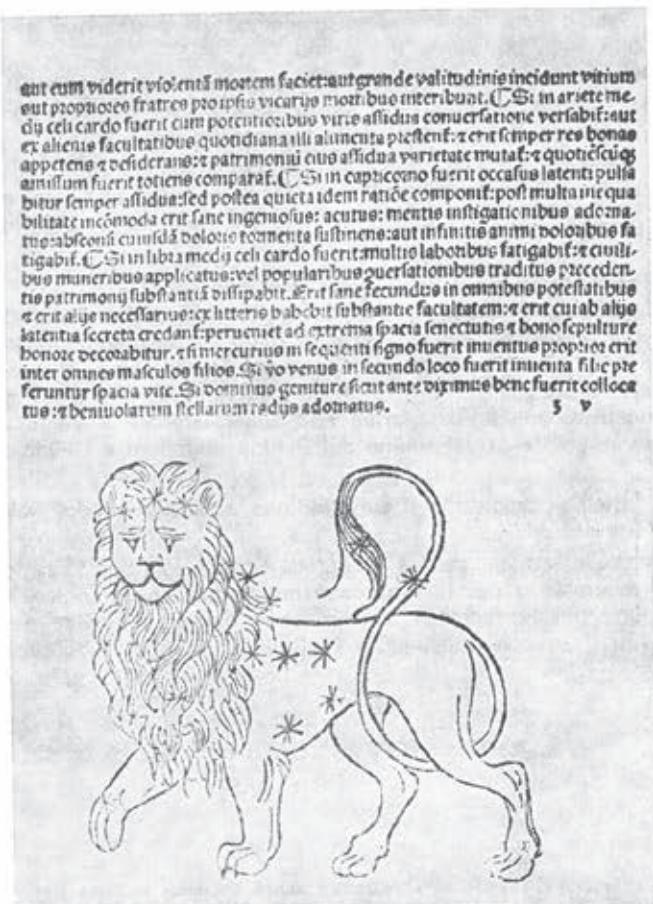
L'incunabolo più antico posseduto è il De Catilinae coniuratione del Sallustius stampato a Venezia nel 1470.

Degli incunaboli ritrovati citiamo per la Biblioteca Statale Isontina l'Oratio de laudibus Helenae di Isocrates e per la Biblioteca del Seminario Teologico il Repertorium utriusque Iuris del Bertachinus, il primo non citato dall'Indice generale degli incunaboli ed il secondo posseduto in Italia solo dalla Biblioteca Comunale di Assisi.

Pripomba uredništva:

Popis objavljamo v obliku, kakršna je uveljavljena v italijanskih popisih tovrstnega knjižnega gradiva, kar gre za izvirno objavo italijanskega pisca in ker posamezni nacionalni popisi inkunabul pri popisih različno ravnajo. Po drugi strani iz praktičnega razloga, ker bodo raziskovalci našli v katalogih knjižnic, ki te inkunabulo hranijo, popisem v zgoraj objavljeni obliki.

1. ALPHONSUS X rex Castellae.
Tabulae astronomicae. [Precede:] JOHANNES de Saxonia. Canones in tabulas Alphonsi.
Venezia, Johann Hertzog [Hamman], pr. kal. nov. [31 X] 1492. 4°, got. ill.
H * 869. GW 1258. BMC V, 424. IG 400.
(Gov. I 2; Sem. Inc. 1).
2. ANGELI, Giovanni.
Astrolabium planum in tabulis ascendens.
Venezia, Giovanni Emmerico da Spira, V. id. jun. [9 V] 1494. 4°, got. ill.
H * 1101. GW 1901. BMC V, 539. Pell. 760. Hrv. 61.
(Sem. Inc. 2).

aut cum viderit viuēntā mortem faciet: aut grande valitudine incident virium
aut propriece fratreis pro ipsius vicario mortibus interribunt. Si in ariste me-
diū celi cardo fuerit cum potentiis: ibus virtus astudis conuersatione verisib[il]e: aut
ex alienis facultatibus quotidiana illi alimenta p[ro]ficiet: et r[es] semper res bonas
appetere: et desiderare: et patrimoniu[m] suo affida: varietate mutat: et quotiescumq[ue]
amplius fuerit totiens comparat. Si in caput eōno fuit occasio latenti pulsa
bitur semper astudis postea quieta idem ratione componit: pos[et] multa in equa
bilitate incomoda erit sive ingeniosus: acutus: mentis instigac[er]nibus adcom-
mendat: absconis cu[m]dā dolos rocamenta sustinens: aut infinitis annis doloribus fa-
tigabis. Si in libra media celi cardo suerit: multis laboribus fatigabis: et civili-
bus munericibus applicatus: vel popularibus queritatisibus traditus: preceden-
tio patrumque substantia dissipabit. Erat sane secundus in omnibus potestatibus
et erat alio necessarius: ex litteris: et habebat substantiam: et erat cui ab alijs
latentia secreta credans: peruenient ad extrema spacia senectus: et bono sepulture
bonae decorabitur: et mercurius in sequenti signo fuit inventus: proprius erit
inter omnes masculos filios. Si vero venus in secundo loco fuerit inuenta: filii pre-
serunt spacia vite. Si domino geniture sicut ante virginem bene fuerit colloc-
tus: et benivolarum stellarum radix adomatus.

3 v

3. ANGELUS de Clavasio.
Summa angelica de casibus conscientiae.
Venezia, Giorgio Arrivabene, 2 V 1495. 8°, got.
H * 5398. GW 1939. IG 568. Proct. 4926. Pell. 3826. Hrv. 59. SI. 33.
(Gov. o 1).
4. ANTONINO (S.).
Confessionale «Defecerunt»; Titulus de restitutionibus; Conclusiones et deci-
siones in foro conscientiae. [Segue:] VERSUS decem p[re]ceptorum ac septem
peccatorum mortalium.
Venezia, Piero Quarengi, 15. II 1499. 4° got. ill.
H * 1206. GW 2138. IG 653. Hrv. 77.
(Gov. u 2).
5. AUGUSTINUS (S.), Aurelius.
De civitate Dei, comm. Thomas Valois e Nicolaus Triveth. Basilea, Johann
Amerbach, id. febr. [13 II] 1489. 2°, got. ill.
H 2064. GW 2887. BMC III, 751. IG 978. SI. 58.
(Gov. a 2). [Rilegato con: AUGUSTINUS (S.) Aurelius, De Trinitate].
6. AUGUSTINUS (S.), Aurelius.
Sermones ad heremitas. Venezia, Simone Bevilacqua, 4 XI 1495. 8°, got.
H * 2005. GW 3007. BMC V, 520. IG 1038. Pell. 1515. Proct. 5395. Hrv. 132.
(Gov. u 3).
7. AUGUSTINUS (S.), Aurelius.
De Trinitate. [Basilea], Johann Amerbach, 1489. 2°, got.
H 2037. GW 2926. BMC III, 751. IG 1054. Pell. 1541. Proct. 7581. SI. 63.
(Gov. a 2). [Rilegato con: AUGUSTINUS (S.) Aurelius, De civitate Dei].
8. BALBUS, Johannes.
Catholicon seu Summa prosodiae. Venezia, Johann Hertzog [Hamman], ed.
Peter Lichtenstein, pr. kal. mart. [28 II] 1497. 2°, got.
H * 2266. GW 3203. BMC V, 427. IG 1165. Hrv. 152. SI. 73.
(Gov. a 3).
9. BARTOLUS de Saxoferrato.
Super secunda parte Digesti novi. Venezia, Andrea Torresani, 22 XI 1486.
2°, got.
H * 2609. GW 3571. IG 1339.
(Sem. Inc. 3).
10. BERNARDUS (S.) Clarevallensis.
Modus bene vivendi. Venezia, Bernardino Benagli, 30 V 1492. 8°, rom.
H * 2893. GW 4047. BMC V, 373. IG 1541. Pol. 595. Hrv. 180.
(Gov. u 4).

11. BERNARDUS (S.) Clarevallensis.
Opuscula. [Precede:] THEOPHILUS de Brixia, Carmen de vita Sancti Bernardi. Venezia, Simone Bevilacqua, 17 X 1495. 8°, got. e rom.
H * 2922. GW 3908. BMC V, 520. IG 1548. Pol. 598. Hrv. 184. Sl. 89.
(Gov. u 1).
  12. BERTACHINUS, Johannes.
Repertorium utriusque iuris. P. I. Venezia, Giorgio Arrivabene, 23 V 1500.
2°, got.
H * 2987. GW 4161. IG 1614.
(Sem. Inc. 12).
  13. BONAVENTURA (S.).
Dieta salutis; Meditatio de nativitate Domini; De resurrectione hominis a peccato. Venezia, Piero Quarengi, 1 II 1497. 8°, got.
H 3531. GW 4730. BMC V, 513. IG 1890. Hrv. 232.
(Gov. u 5).
  14. BREVIARIUM.
Breviarium Aquileiense. Venezia, Franz Renner, 1481. 4° e 8°, got.
H 3786. GW 5257. BMC V, 196. IG 2069. Proct. 4178.
(Civ. c. 7).
  15. BREVIARIUM.
Breviarium Aquileiense. Pars hiemalis. Venezia, Andrea Torresani, 29 VII 1496. 8°, got.
H * 3787. GW 5258. BMC V, 312. IG 2070. Sl. 150.
(Cir. c 6).
  16. CAPREOLUS, Johannes.
Defensiones theologiae Sancti Thomae in libros Sententiarum Petri Lombardi. P. I — II. Venezia, Ottaviano Scoto, 1483. 2°, got.
H * 4410. GW 6032. BMC V, 278. IG. 2441. Hrv. 287.
(Sem. Inc. 10—11).
  17. CICERO, Marcus Tullius.
Opera [Parte IV]. Milano, Guillaume Le Signerre, ed. Alessandro Minuziano, 1498. 2°, rom. e gr.
H 5055. GW 6708. BMC VI, 790. IG 2797. Hrv. 328*.
(Gov. a 1).

18. COLUMNA, Guido de.
Historia destructionis Troiae. Strasburgo. [tip. del Jordanus = Georg Husner], circa festum Sancti Urbani [c. 25 V] 1489. 2°. got.
H * 5510. GW 7231. IG. 3101.
(Gov. e 1).

19. DICTYS Cretensis.
Historia Trojana. [Segue:] DARES Phrygius. Historia Trojana. Venezia, Cristoforo de'Pensi, kal. febr. [1 II]: kal. mart. [1 III] 1499. 4°, rom.
H * 6158. GW 8328. BMC V, 472. IG 3424. Hrv. 382.
(Sem. Inc. 4).

Co-ordinaciones uniformes y paralelas entre los partidos formales y sus decisiones finanzas
y presupuesto en la legislación de los países.

Von Magistrato Mr. Dandolo penitus Loredanis prend pice & relégé
l'empereur religieusement dans son château de la Malmaison & le
reçoit à Paris. Malmaison a été transformé en un hôtel de luxe
et il y a des salles de réception et de conférence.

Die Rubriken-Küchentest

Ao Laurentio & glorioso milordi remanserunt patre filii & fratris
lucis & fratribus eiusdem. Concedentes per quicunque ut
probato. Interim habuit enim bona doctrina ab aliis & se ipso
fuerunt quoniam dicitur leonis & constitutus est omnibus
bella exercitus per se non obstat. Quare ut etenim conatur pro ppha-
na per epata vel aliquo contra Iherosolimam apothecari. Vt & doc-
cere in distretto & eis a deo contigit. Ab ipsius precebrebus sum-
tum est & discipulorum fitim & regna gloriosum & heros
laudes & oblationes qui canentes exultantes. Ad me & ipsius permissum.
Ad discimus & glorificamus Deum & Virginem Mariam exaltantes in gloriam prece-
miserunt. Alius uero a facie & tandem bellicis nimbis equidam salutem
pannorumque applicando habuens iam adueniens in loco pro debitis partibus & gis-
peratus a nobis.

Dr. Ettore Gabutti - Università degli Studi di Padova - Italy

T diuine maiestatis preciis tribu utrare pectus eiusq[ue] fieri potest m
erita amissus cum plena et integra et amplem suorum operarum glori
belli. Contra nos & ordinarios nosq[ue] iustitiae impie munera ipsa
deus conqueritur. & concurrit longius regnus. Contra nos ex
dies infra tempore maiestatis plenariae dedicatio nisi ex causam et ratione propria
in pectoribus d[omi]ni d[omi]norum qui regno in calculo modulantes adhuc in Ihes
christianis d[omi]nans non i[n]tra curia invadere si fidei fletu. Tunc apostoli vng[ue] ad
epiphany inclusa uerba quae in litteris suis Se[ns]e Mar[ia] corporis et doloris intercep
te auctoritate abrogatione perfracta sunt & influentibus in ea pars dominicae reliquias
bus duodecim ap[osto]lorum gloriam euangelizandi. In h[ab]itu Mariae S[an]ctiorum vestrum et illarum
fundi Petri cantharidu[m]. E[st] enim domina nostra. Imbe herbo[rum] d[omi]ni deuotis
sequentes. Corpus christi tunc Ioannam baptiste & eiusdem decollationis fundi. Ante
deuotia seruanda Laurentiu[m] euvoribus fundoru[m] Ihesu. Tunc sacerdos Doceantur tan
tae Katharinae tunc Agnesi ex conuersio[n]e anglicana fundoru[m] Ihesu. Tunc Benedicti fan
dis Agathe quatuor decollationis eiusdem sacerdotis Gregorii Ambrusii Hieronimi & Au
gustini inuenientur. Intra etiam exaltationis eiusdem fundi Georgii, tunc Marie ma
dalenae laetoriae Hieronimicae & Fortunatae tunc Michaelis & tunc Leucie.
Edu[N]i Nicolas anderoru[m] milia uirorum & a domina oblati usq[ue] ad ultima resurre
ctionis & de circa primi cu[m] discoloribus pectoribus & cu[m] ex legente pectori
ca fuit. fine misericordia in nobis redimictrix. Quibus fortalitatis & debet fons iustitiae
in horis. Dei per quae omnis nostra rem in aliquo loco patet ferenda obiecta est
Iudicium hoc nec in causa procedatur & contraria sua facit nos non valere.

**Constitutiones totius
patriae Fori Julii
(Civ. c. 2)**

20. DIOMEDES.

De arte grammatica. [Seguono:] PHOCAS, De nomine et verbo; PRISCIANUS, Institutio de nomine, pronomine et verbo; CAPER, De orthographia; AGRO-ECIUS, De orthographia; DONATUS, De octo partibus orationis; De barbarismo; SERVIUS, Commentarius in artem Donati; SERGIUS, Explanaciones artis Donati. [Venezia], Nicolas Jenson, [c. 1475]. 2°, rom. e gr.

H 6214. GW 8399. BMC v. 182. IG 3471. Hrv. 391.
(Sem. Inc. 6.)

21. DURANDUS, Guillelmus.

Rationale divinorum officiorum. Norimberga, Anton Koberger, XIII kal. maj. [13 IV] 1480. 2°, got.

H * 6483. GW 9121. BMC II, 418. IG 3630.
(Civ. c 3.)

22. EUSEBIUS, Pamphilus.

De evangelica praeparatione [in latino], trad. Georgius Trapezuntius. Venezia, [Bartolomeo Zani ed. Ottaviano Scoto], 10—XI—1500. 2°, rom.

H * 6707. GW 9445. BMC V, 435. IG. 3760. SI. 267. Hrv. 436.
(Sem. Inc. 15.)

23. FORUM JULII.

Constitutiones totius patriae Fori Julii. Venezia, Cristoforo de' Pensi, 22 II 1497. 2°, rom.

C II, 1756. BMC V, 471. IG 4050. Val. 201 b.
(Civ. c 2.)

24. HORATIUS, Quintus Flaccus.

Opera, comm. Acron. Porphyron. Christophorus Landinus, Antonius Mancinellus. Venezia, [Filippo Pinzi], 13 VII 1498. 2°, rom. e got.

H 8896. BMC V, 498. IG 4891.
(Gov. a 4.)

25. JACOBUS PHILIPPUS, Bergomensis.

Supplementum chronicarum. Venezia, Bernardino Rizzo, 15 V 1490. 2°, got. ill.

H * 2808. BMC V, 402. IG 5078. Essl. 343. Sander 917. Pell. 2067. Hrv. 591.
SI. 574.
(Gov. a 5.)

26. IMITATIO CHRISTI.

Imitatio Christi. Venezia, [Johann Leoviller], ed. Francesco de' Madi, 1486.
8°, got.

H * 9090. BMC V, 406. IG 5111. Hrv. 577. SI. 359.
(Gov. u 7.)

27. JOHANNES de Sancto Geminiano.

De exemplis et similitudinibus rerum. Venezia, Giovanni e Gregorio de' Gregori, ed. Stefano e Bernardino de' Nalli, 10 IV 1497. 4, got.
H * 7545. BMC V, 350. IG 5355. Hrv. 626.
(Gov. i 4.)

28. ISOCRATES.

Oratio de laudibus Helenae e greco in latinum traducta Joanne Petro Lucense interprete. Venezia, [Antonio Mureto da Gussago, 1494]. 2°, rom.
H 9314. BMC V, 475. Hrv. 588.
(Gov. a 15.)

29. LANDRECHTBUCH.

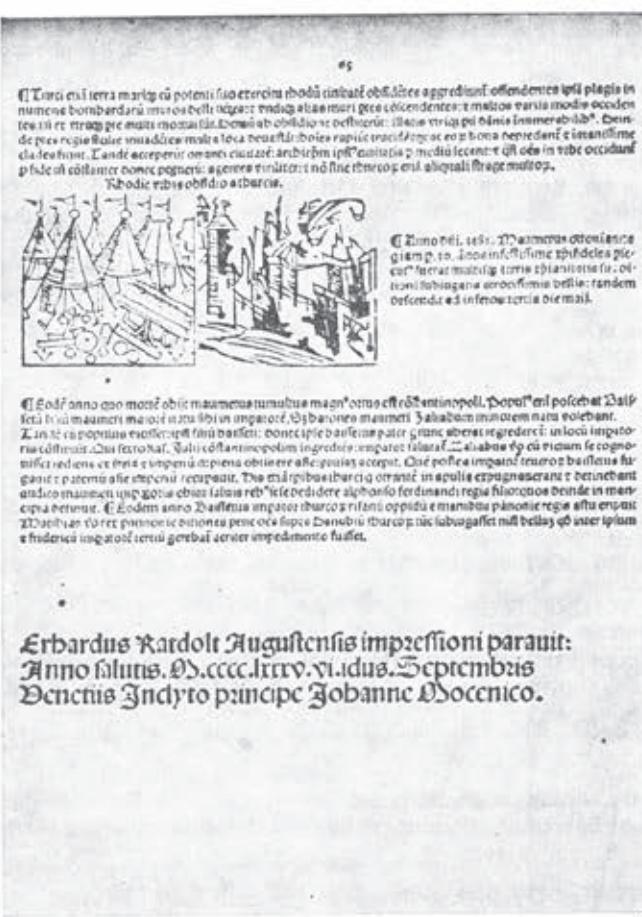
Landrechbuch. (Schwabenspiegel). [Augusta, Günther Zainer, 1475 o 1476?]. 2°, got. ill.
H * 9869. BMC II, 324. SI. 406.
(Gov. a 6.)

Landrechbuch
(Schwabenspiegel).
(Gov. a 6)

30. LEONARDUS de Utino.
Sermones aurei de Sanctis. Venezia, Giovanni de Colonia e Johann Manthen di Gherretzem, 1475. 4°, got.
H * 16132. BMC V 226. IG 5739. Hrv. 682. Sl. 792.
(Gov. I 1).
31. LIVIUS, Titus.
Historiae Romanae decades. Venezia, Bartolomeo de' Zani, ed. Marco Antoni Sabellico, 20 VI 1498. 2°, rom.
H 10142. IG 5781. Pol. 2500. Sl. 415.
(Gov. a 7).
32. MERULA, Giorgio.
De antiquitate Vicecomitum. [Milano, Guillaume Le Signerre], ed. Alessandro Minuziano. [non prima del 1500]. 2°, rom. e gr.
H * 11095. BMC VI, 791. IG 6375.
(Gov. a 8).
33. MINIATORE, Bartolomeo.
Formulario de epistole volgare missive e responsive. Venezia, Battista de Bossi, 20 IV 1492. 4°, rom. ill.
BMC V, 515. R. 1271. Hrv. 758. IG 6439. Essl. 334. Sander 786.
(Gov. u 6).
34. NICOLAUS de Lyra.
Postilla super totam Bibliam. P. I—II. Venezia, Ottaviano Scoto. V id. aug. [9 VIII] 1488. 2°, got.
H * 10365. Ag. 426. IG 6823. Hrv. 782.
(Civ. c 1).
35. NICOLAUS de Lyra.
Postilla super Psalterium. 2°, got.
[Mantova, Paul Butzbach, c. 1477]. 2°, got.
H 10376. IG 6836. R. 164.
(Sem. Inc. 9).
36. NIGER, Franciscus.
Modus epistolandi. Venezia, Giovanni Tacuino, 21 VII 1500. 4°, rom. e got.
H * 11884. BMC V, 535. IG. 6919.
(Sem. Inc. 13).

37. PETRUS Lombardus.
Libri quattuor sententiarum. Venezia, Annibale Fossi e soci, ed. Francesco de Maggi, 22 III 1486. 2°, got.
H 10191. BMC V, 407. IG 7638. Pol. 3118. Hrv. 881.
(Gov. a 9).
38. PLATINA, Bartholomaeus, Baptista (Rodolfo Bartolomeo Sacchi).
De honesta voluptate et valetudine. Cividale del Friuli, Gerardo di Fiandra (Geraert van der Leye), IX kal. nov. [24 X] 1480. 4°, got.
H * 13052. BMC VII, 1094. IG 7850. Proct. 7266.
(Gov. I 3).
39. PLINIUS, Cajus Secundus.
Historia naturalis. Parma. Andrea Portilla, VIII id. iul. [8 VII] 1481. 2°, rom.
H * 13094. BMC VII, 937. IG 7885. Hrv. 910.
(Gov. a 10).
40. PLINIUS, Cajus Secundus.
Historia naturalis. Venezia, Rinaldo da Nimega, 6 VI 1483. 2°, rom.
H * 13095. BMC V, 257. IG 7886. Hrv. 811.
(Gov. a 16).
41. PLINIUS, Cajus Secundus.
Historia naturalis, cum castigationibus Hermolai Barbari, a Johanne Bapt. Palmari edita. Venezia, Giovanni Alvise da Varese, 18 V 1499. 2°, rom. e got.
H 13104. BMC V, 572. IG 7892. Pol. 3203. Sl. 560.
(Sem. Inc. 5).
42. RAMPEGOLLO, Antonio (Antonius de Rempegollis).
Figuræ Bibliae, sive Speculum figurarum Bibliae. Venezia, Giorgio Arrivabene, 31 XII 1500. 8°, got. e rom.
H 13689. BMC V, 388. IG 8277. Hrv. 941.
(Sem. Inc. 6).
43. ROLEWINCK, Wernerius.
Fasciculus temporum omnes antiquorum chronicas strictim complectens. Venezia, Erhard Ratdolt, VI id. sept. [8 IX] 1485. 2°, got. ill.
H * 6935. BMC V, 290. IG 8420. Pol. 3376. Essl. 280. Hrv. 957. Sl. 590.
(Prov. Inc. 1).

44. SABELLICUS, Marcus Antonius Coccius.
De vetustate Aquileiensis patriae et carmina. [Padova], Antonio da Avignone, [1482—1483]. 4°, rom.
H * 14058. BMC VII, 1138. IG 8492. R 716. Proct. 7338. Ag. 546. Val. 88.
(Civ. c 4).
45. SALLUSTIUS CRISPUS, Caius.
De Catilinae coniuratione; De bello iugurthino. Venezia, Vindelino da Spira, 1470. 4°, rom.
H * 14197. BMC V, 155. IG 8527.
(Gov. e 2).

Rolewinck, *Fasciculus temporum.*
(Prov. Inc. 1)

46. SCOTUS, Michael.
Liber Phisionomiae. [Venezia, Jacopo da Fivizzano], 1477. 4°, rom.
H * 14550. BMC V, 242. Sl. 452.
(Civ. c 5).
47. STRABO.
Di situ orbis. [Venezia], Giovanni Rosso da Vercelli, 24 IV 1494. 2°, rom. e gr.
H * 15090. BMC V, 418. IG 9175.
(Prov. Inc. 2).
48. SVETONIUS, Caius Tranquillus.
Vitae XII. Caesorum, comm. Philippus Beroaldus. Milano, Leonhard Pachel, IV id. jan. [10 I] 1494. 2°, rom. e gr.
H 15127. BMC VI, 780. IG 9239.
(Gov. a 11).
49. SVETONIUS, Caius Tranquillus.
Vitae Caesarum, comm. Philippus Beroaldus. Venezia, Simone Bevilacqua, 1496. 2°, rom. e gr.
H * 15128. BMC V, 521. IG 9240. Hrv. 1020. Sl. 828. Polain 3630.
(Sem. Inc. 14).
50. THOMAS (S.) de Aquino.
Commentaria in omnes epistolae beati Pauli apostoli; ed. Petrus Bergomensis. Basilea, Michael Furter, ed. Wolfgang Lachner, 16 X 1495. 2°, got.
H 1339. BMC III, 783. Pell. 942. Slo. 658.
(Gov. a 12).
51. THOMAS (S.) de Aquino.
Quaestiones de duodecim Quodlibet. Venezia, Annibale Fossi e Marino Saraceno, ed. Francesco de Maggi, 31 V 1486. 4°, got.
H * 1406. BMC V, 408. IG 9566. Pell. 1010. Hrv. 1043.
(Sem. Inc. 7).
52. TURRECREMATA, Johannes de.
Questiones super Evangelia totius anni de tempore et de Sanctis. Brescia, Angelo de' Britannici, 2 VI 1498. 4° e 8°, got.
H 15718. BMC VII, 980. IG 9892. Hrv. 643.
(Sem. Inc. 8).
53. VALERIUS MAXIMUS, Caius.
Facta et dicta memorabilia, comm. Oliverius Arizignanensis. Venezia, Guglielmo [Anima Mia] da Piancerreto da Trino, 12 VIII 1491. 2°, rom. e gr.
H * 15791. BMC V, 412. IG 10071.
(Gov. a 13).

54. VALTURIUS, Robertus.

De re militari. Verona, Bonino de Bonini, 13 II 1483. 2°, rom. e got. ill.

H * 15848. BMC VII, 952. IG 10115. Sander 7482.

(Gov. a 14).

ABBREVIAZIONI — KRATICE

c.	okoli	non prima del	ne pred
comm.	komentator	ill.	ilustriran
cfr.	primerja	P. (ars)	del
e	in	precede	spredaj
ed.	izdajatelj (založnik)	rilegato con	privezano k
got.	gotica	rom.	latinica
gr.	grški črkopis	segue	sledi
		tip.	tiskarna

- Ag. = Ageno, F. — *Librorum saec. XV impressorum qui in publica ticinensi biblioteca adservantur*. — Firenze, 1954.
- BMC = Catalogue of books printed in the XV. Century, now in the British Museum. — London, 1908—1943.
- C = Copinger, W. A. — *Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum*. — London, 1895—1902.
- Essl. = Essling (Prince d'). — *Livres à figure vénitiens de la fin du XV. siècle et du commencement du XVI.* — Firenze—Paris, 1907—1914.
- H = Hain, L. — *Repertorium Bibliographicum in quo libri omnes ab arte typographica inventa usque ad annum MD typis impressi... recensentur*. — Stuttgart—Paris, 1827—1837.
- HC = Hain, *Repertorium etc.*, e Copinger, *Supplementum etc.*
- Hrv. = Badalić, J. — *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1952.
- GW = Gesamtkatalog der Wiegendrucke, hrsg. von der Kommission für den Gesamtkatalog der Wiegendrucke. — Leipzig, 1925—1978.
- IG = Indice generale degli incunaboli delle biblioteche d'Italia. — Roma, 1943—1972.
- Pell. = Pellechet, M. — Catalogue générale des incunables des bibliothèques de France. — Paris, 1897—1909.
- Pol. = Pollain, L. — Catalogue des livres imprimés au XV. siècle des bibliothèques de Belgique. — Bruxelles, 1932.
- Proct. = Proctor, R. — An index to the early printed books in the British Museum. — London, 1898—1908.
- R. = Reichling, D. — Appendices ad Hainii—Copingeri Repertorium Bibliographicum. — München, 1905—1914.
- Sander = Sander, M. — *Le livre à figure italien depuis 1467 Jusqu'a 1530*. — Milano, 1942.
- SI. = Gspan, A. e J. Badalić. — *Inkunabule v Sloveniji. Incunabula quae in Slovenia asservantur*. — Ljubljana, 1957.
- Val. = Valentinelli, G. — *Bibliografia del Friuli*. — Venezia, 1861.

NOVI POPIS INKUNABUL, KI JIH HRANIJO KNJIŽNICE V GORICI

Leta 1961 je takratna Biblioteca Governativa izdala popis inkunabul vseh štirih goriških knjižnic (Biblioteca Governativa [zdaj Biblioteca Statale Isontina], Biblioteca Civica, Biblioteca Provinciale, Biblioteca del Seminario Teologico).

Po objavi omenjenega popisa je prišlo na dan še nekaj tiskov iz 15. stoletja (štiri je odkrili podpisani v Biblioteca Statale Isontina), sedem pa msgr. Fabbro v goriški semeniški knjižnici (Biblioteca del Seminario Teologico), zato se mi je zdelo primerno, pripraviti nov popis, ki popravlja in/ali dopoljuje tudi pomanjkljivosti in napake prejšnjega popisa.

Tudi pričujoči popis, ki skuša biti praktičen bibliografski pripomoček za raziskovalce, se v popisu drži pravil, predpisanih za Italijanske knjižnice, in dela Indice generale degli incunaboli delle Biblioteche d'Italia.

Ta novi popis vključuje 31 inkunabul, ki jih hrani Biblioteca Statale Isontina, 7 inkunabul, ki so last Biblioteca Civica, 15 v knjižnici goriškega semenišča (Seminario Teologico) in 2 v Biblioteca Provinciale. Gre torej skupaj za 55 izdaj, ena od katerih je ohranjena v dveh primerkih.

Pri popisu vsakega primerka je spodaj levo navedena signatura. Med popisanimi so posebne pozornosti vredne inkunabule: *Landrechtbuch*, tiskana po vsej verjetnosti v Augsburgu 1475, in *Breviarium Aquileiense*, tiskana v Benetkah 1496. Posebnega krajevnega pomena pa so poleg omenjenega ogledskega brevirja še: *Breviarium Aquileiense*, tiskana v Benetkah 1481, delje *Constitutiones totius patriae Fori Julii*, prev tako tiskano v Benetkah 1497, ter delo *Platine De honesta voluptate*, tiskano v Čedadu 1480.

Najstarejša med vsemi temi inkunabulami je *Salustijevi delo De Catilinae Coniuratione* (Benetke 1470).

Med novo odkritimi inkunabulami velja omeniti Isokratovo delo *Oratio de Iudibus Helenae*, last Biblioteca Statale Isontina, ter *Repertorium utriusque Iuris*, ki ga je sestavil Bertachinus; prve inkunabule namreč ne navaja niti Italijanski Indice generale degli Incunaboli, drugo pa ima — poleg goriške semeniške knjižnice — v Italiji je še občinska knjižnica v Assisiu (Biblioteca Comunale di Assisi).

ZAPISKI

DIJAKI ZAGREBŠKIH ŠOL S PODROČJA PRIMORSKE V RAZDOBHU 1776/77—1917/18

Seznam je sestavljen po gradivu iz arhivov zagrebških šol (Historijski arhiv, Zagreb). Podrobneje govorji o šolanju slovenskih dijakov v Zagrebu moja razprava »Slovenci zagrebški dijaki v letih 1776/77—1826/27« (Zbornik za historiju školstva i prosvjetne, 2, 1965, str. 249—254) in njeni nadaljevanje »Slovenci zagrebški dijaki v letih 1828/29—1849/50« (prav tam, 8, 1974, str. 169—180) ter »Slovenci zagrebški dijaki v letih 1850/51—1917/18« (prav tam, 9, 1975, str. 94—109).

Razvrstitev na obdobja je podana zaradi primerjave z analizo moje citirane razprave. Številka zraven imena in rojstnega kraja pomeni starost ob prihodu na zagrebško šolo. Označbe pomenijo: G—gimnazija, R—realka, L—licej, P—preparandija, T—trgovska, za dobo pred 1850. pa: G—grammatica, H—humaniora, A—Academia (Philosophia). V oklepajih je naveden čas obiskovanja šole.

ARCHIGYMNASIUM + ACADEMIA 1776/77—1826/27

- Anelli Ivan (Trst) 16 G—1 (1826/27)
Bedijan Jožef (Gorica) 13 G—1 (1793/94)
Bolka Matija (Ajdovščina) 22 A—1 (1803/04)
Božič Frančišek (Idrija) 34 A—2 (1825/26)
Brenkovič Jožef (Šempas) 24 A—1 (1810/11)
Cozzi Mihael (Trst) 17 G—1 (1826/27)
Čemažer Valentin (Novaki—Cerkno) 20 G—3 (1825/26)
Čern Ivan (Tolmin) 20 A—1 (1809/10)
De Calice Jožef (Trst) 10 G—1/G—4 (1823/24—1826/27)
Gasparini Anton (Miren) 22 A—1 (1803/04)
Hafon Anton (Most na Soči—Tolmin) 19 G—2 (1826/27)
Jakomelo Jožef (Videm) 14 G—1/G—2 (1821/22—1822/23)
Jenčič Bernardin (Postojna) 16 H—1 (1810/11)
Jereb Frančišek (Trst) 23 G—1 (1823/24)
Jerig Anton (Lukovec—Štanjel) 20 A—1/A—2 (1810/11—1812/13)
Karis Jakob (Mereče—Nirska Bistrica) 20 A—1 (1825/26)
Kocjančič Andrej (Podgora—Gorica) 21 A—1 (1809/10)
Kolijer Franc (Trst) 17 G—1 (1817/18)
Komac Anton (Bovec) 23 A—2 (1826/27)
Kopačnik Frančišek (Podnanos—Vipava) 24 A—2 (1806/07)
Kragl Ivan (Tolmin) 20 A—1 (1810/11)
Laščak Ivan (Ročinj) 21 A—2 (1810/11)
Leskovic Lovrenc (Idrija) 20 H—1 (1821/22) A—2 (1824/25)
Leskovic Valentin (Idrija) 19 A—2 (1805/06)
Lisjak Frančišek (Gabrje—Vipava) 18 A—1/A—2 (1809/10—1811/12)
Marchini Franc (Trst) 12 G—1 (1825/26)
Mazzolini Tomaž (Slovenc pri Neblem—Biljana) 22 A—1 (1826/27)
Mislej Vid (Vipava) 18 A—1/A—2 (1802/03—1803/04)
Mižekar Jožef (Vipava) 20 A—2 (1814/15)
Močnik Gašper (Labinje—Cerkno) 16 G—3 (1826/27)
Morak Janez Krstnik (Idrija) 19 H—2 (1779/80)+A—1/A—2 (1780/81—1781/82)
Orel Franc (Skopo—Sežana) 19 G—2 (1824/25)
Serjon Ivan (Bukovo—Cerkno) 23 G—4 (1823/24)
Sirk Valentin (Tolmin) 19 A—1 (1784/85)
Sluga Mihael (Sežana) 13 G—1/H—1 (1822/23—1826/27)

Šafer Janez (Koče—Slavina, Postojna) 20 A—2 (1816/17)

Štobelj Ivan (Trst) 12 G—1 (1820/21)

Štrukl Franc (Šmihel—Postojna) 21 A—1 (1812/13)

Tarnoci Ivan (Trst) 15 G—3 (1823/24)

Vodopivec Andrej (Dornberk) 22 H—1 (1824/25)

Zdregl Ivan (Tolmin) 23 A—1 (1812/13)

ARCHIGYMNASIUM + ACADEMIA 1828/29—1849/50

Bucik Anton (Kanalski vrh—Kanal) 16 G—2/A—1 (1828/29—1834/35)

Bucik Anton (Gorica) 19 A—2 (1843/44)

Bugatti Jernej (Červinjan) 22 H—2 (1830/31)

Bunc Ivan (Škrbina—Komen) 20 A—1 (1828/29)

Deganutti Jožef (Tržič) 21 A—1 (1829/30)

Delcalice Jožef (Kozina) 15 H—2 (1828/29) + A—1/A—2 (1829/30—1830/31)

Flander Anton (Novaki—Cerkno) 26 A—1 (1828/29)

Furlan Andrej (Tomačevica—Komen) 20 A—1 (1832/33)

Gregorinič Anton (Barban—Semedela, Koper) 15 G—1/G—3 (1833/34—1836/37)

Haring Anton (Gorica) 22 A—1 (1841/42)

Koban Lukež (Podnanos—Vipava) 20 H—2 (1835/36)

Kolda Ivan (Gorica) 15 G—4 (1829/30)

Krašna Jakob (Budanje—Vipava) 23 A—1 (1831/32)

Lizzuli Ignacij (Trst) 18 H—2 (1829/30)

Marchesetti Aleš (Trst) 21 A—1/A—2 (1829/30—1830/31)

Medeotti Ivan (Gorica) 21 A—1/A—2 (1828/29—1830/31)

Povh Matija (Barka—Naklo, Sežana) 23 A—1 (1833/34)

Radičevič Franc (Trst) 9 G—1/G—3 (1844/45—1845/46)

Sluga Mihael (Sežana) 20 A—1 (1828/29)

Strnad Viljem (r. Mantova, biv. Trst) 19 A—2 (1844/45)

Svetličič Jožef (Jagrišće—Idrija) 22 A—1 (1828/29)

Ucman Frančišek (Tomaj—Sežana) 14 G—1/G—2 (1828/29—1829/30)

Vilhelm Ivan (Idrija) 11 G—1 (1832/33—1833/34)

GIMNAZIJA 1850/51—1917/18

Androvski-Unukič Albert (Gorica) 10 G—1/G—8 (1894/95—1901/02)

Benigar Anton (Trnovo—Ilirska Bistrica) 12 G—2 (1895/96)

Benigar Ivan (Trnovo—Ilirska Bistrica) 19 G—5/G—8 (1863/64—1866/67)

Bušić Mirko (Trst) 10 G—1 (1896/97)

Butteri Henrik (Trst) 19 G—7/G—8 (1856/57—1857/58)

Cop Anton (r. Ferrara, biv. Trst) 10 G—1/G—7 (1866/67—1872/73)

Dekleva Blaž (Zarečje, Ilirska Bistrica) 22 G—7 (1865/66)

De Re Rikard (Trst) 10 G—1/G—4 (1914/15—1917/18)

Fabijanič Milutin (Trst) 12 G—1/G—3 (1908/09—1911/12)

Geletič Enej (Gorica) 11 G—1 (1917/18)

Huber Anton (Gorica) 13 G—3/G—4 (1895/96—1896/97)

Jenko Tihomil (Podgrad pri Vremah, Sežana) 13 G—3/G—5 (1895/96—1897/98)

Kodarič Franc (Postojna) 12 G—1/G—2 (1878/79—1879/80)

Kosmač Franc (Cerkno) 11 G—1 (1856/57) + G—8 (1863/64)

Mandič Jožef (Trst) 12 G—3/G—6 (1895/96—1898/99)

Mandič Anton (Trst) 14 G—5/G—8 (1895/96—1898/99)

Maras Jožef (Gorica) 13 G—3 (1908/09—1909/10)

Marega Rikard (Trst) 10 G—1/G—5 (1886/87—1893/94)

Marot Spiridon (Trst) 12 G—2 (1852/53)

Mavri Frančišek (Rakov vrh—Gorica) 17 G—7 (1856/57)

Prister Emanuel (Trst) 11 G—1/G—2 (1894/95—1895/96)

Rendič Stanko (Trst) 12 G—2/G—4 (1893/94—1897/98)

Rob Ignacij (Staro selo—Kred, Kobarid) 16 G—1/G—3 (1878/79—1880/81)

Samsa Miroslav (Postojna) 10 G—1/G—4 (1901/02—1905/06)

Sancin Evgen (Trst) 14 G—3/G—5 (1889/90—1901/02)

Sancin Karel (Trst) 13 G—2 (1889/90)

Sekulić René (Gorica) 16 G—3/G—4 (1912/13—1913/14)

Stoni Rudolf (Trst) 11 G—1 (1913/14)

Strel Simon (Idrija) 15 G—3/G—7 (1856/57—1860/61)

Šivic-Sivichofen Alfons (Gorica) 10 G—1/G—2 (1859/60—1860/61)

Smuc Ivan (Vipava) 18 G—6/G—8 (1851/52—1853/54)

Svarc David (Gorica) 11 G—1 (1877/78)

Trevižan Franc (Solkan—Gorica) 12 G—1/G—3 (1882/83—1884/85)

Turk Rudolf (Palčje, Pivka) 15 G—2 (1903/04)

Vukotič Ivan (Opatje selo—Nova vas, Gorica) 12 G—1 (1859/60)

Zoljan Adolf (Trst) 12 G—1 (1874/75)

Zorzenoni Ettore (Trst) 11 G—1 (1884/85)

REALKA 1857/58—1917/18

Bradičič Matko (Trst) 14 R—3 (1817/18)

Cvek Rudolf (Bilje—Volčja draga, Gorica) 11 R—1 (1917/18)

Dušica Jurij (Trst) 10 R—1/R—4 (1895/96—1900/01)

Frank Frančišek (Reka—Cerkno) 16 R—3 (1905/06)

Gazali Jurij (Koper) 12 R—1 (1878/79)

Gjurski Angel (Trst) 11 R—1/R—2 (1878/79—1881/82)

Gvozdanovič Ladislav (Trst) 12 R—1/R—2 (1889/90—1892/93)

Hes Aleš (Planina—Logatec) 15 R—2/R—4 (1864/65—1867/68)

Karmana Lovro (Trst) 12 R—1/R—2 (1885/86—1886/87)

Kocjančič Jurij (Podgora—Gorica) 15 R—2 (1870/71—1871/72)

Koziner Klavdij (Trst) 10 R—1/R—2 (1889/90—1890/91)

Leskovic Ivan (Idrija) 16 R—1/R—2 (1858/59—1859/60)

Leskovic Oskar (Idrija) 17 R—2 (1863/64)

Novak Ivan (Trst) 14 R—1 (1876/77)

Löfler Gvido (Trst) 11 R—1 (1887/88)

Pisačič Avguštin (Trst) 15 R—6/R—7 (1874/75—1875/76)

Pjerotić Lino (Marijan del Friuli, Gradišče ob Soči) 10 R—1 (1917/18)

Pretner Hugo (Trst) 13 R—1/R—4 (1885/86—1889/90)

Prinčič Emil (Tržič) 13 R—1 (1858/59)

Prinčič Ulrik (Tržič) 14 R—1 (1860/61)

Prister Karel (Trst) 11 R—1/R—8 (1900/01—1907/08)

Roža Konrad (Marezige—Koper) 13 R—3/R—5 (1857/58—1860/61)

Stožir Ivan (r. Trento, biv. Trst) 11 R—1/R—4 (1901/02—1904/05)

Zanon Peter (Trst) 14 R—1 (1878/79)

Zoljan Adolf (Trst) 13 R—1 (1875/76—1876/77)

Zorman Jožef (Trst) 11 R—1/R—2 (1874/75—1876/77)

Zorzenoni Ettore (Trst) 11 G—1/G—3 (1884/85—1886/87)

ZENSKI LICEJ 1892/93—1917/18

Hanak Rožalija (Trst) 10 L—1 (1907/08)

Samsa Ludmila (Trnovo—Ilirska Bistrica) 14 L—4/L—5 (1903/04—1904/05)

Zaccaria Ana (Trst) 11 L—1/L—3 (1911/12—1914/15)

PREPARANDIJE 1849/50—1917/18

Beseljak Marija (Idrija) 18 P—2/P—4 (1893/94—1895/96)

Eržen Katarina (Cerkno) 18 P—1/P—3 (1886/87—1888/89)

Hes Aleš (Planina—Logatec) 18 P—1/P—2 (1868/69—1869/70)

Jazbec Frančiška (Videm) 20 P—3 (1884/85)

Kabakovič Ludmila (Gorica) 15 P—1/P—4 (1899/900—1902/03)

Kete Katarina (Prem—Ilirska Bistrica) 16 P—2 (1887/88)

Kirn Marija (Bač—Knežak, Ilirska Bistrica) 18 P—1/P—4 (1914/15—1917/18)

Krajnc Marija (Staro selo—Kred, Kobarid) 21 P—2/P—3 (1875/76—1876/77)
 Kranjc Ivan (Koseze—Illirska Bistrica) 21 P—1/P—2 (1869/70—1870/71)
 Maslo Jožefa (Smrje—Illirska Bistrica) 19 P—1/P—3 (1886/87—1888/89)
 Molk Ludvik (Trst) 15 P—1/P—4 (1887/88—1890/91)
 Perič Antonija (Nabrežina—Komen) 16 P—1/P—3 (1885/86—1887/88)
 Petrič Justina (Trst) 17 P—1/P—3 (1882/83—1884/85)
 Plut Emilia (Trst) 15 P—1/P—2 (1894/95—1895/96)
 Rendič Drina (Trst) 17 P—1/P—4 (1901/02—1904/05)
 Šircelj Ivana (Prem—Illirska Bistrica) 20 P—2/P—4 (1888/89—1889/90)
 Tomašič Frančiška (Vipava) 15 P—1/P—2 (1876/77—1877/78)
 Žnidaršič Anton (Illirska Bistrica) 21 P—1/P—2 (1853/54—1854/55)

TRGOVSKA ŠOLA (AKADEMIJA) 1883/84—1917/18

Huber Anton (Gorica) 15 T—1/T—3 (1897/98—1899/900)
 Jenko Stojan (Podgrad pri Vremah, Sežana) 17 T—1/T—2 (1904/05—1905/06)
 Švarc Milan (Gorica) 16 T—1 (1885/86)

Ljubomir Andrej Lisac

POZABLJENI PUSTNI OBIČAJI MED SOČO IN IDRIJO

Verjetno tega zapisa sploh ne bi bilo, da se ne bi tisto zimo leta 1949 zbrali vaški fantje iz Gorenjskega polja pri Kanalu in se dogovarjali o pustovanju. Mlajši nismo poznali tradicije, zato je bilo treba začeti vse nanovo. Sicer pa smo želeli pripraviti pustovanje tako, da bi imelo vsaj nekaj iz našega takratnega življenja, skratka: da bi bilo aktualno.

Meno pa je vedno mikala preteklost, takšna ali drugačna. Zato me je misel na pusta vznemirjal še potem, ko smo ga tisto leto že pokopal.

Ker sem v semestralnih počitnicah risal v vseh ob Idriji pod kanalskim Kolovratom, sem v pogovoru z domačini zvedel marsikaj zanimivega. Najbolj pa me je prevzela priča Tinca iz Podравna (Valentin-Tinc Perkon). Iz njegove priprovedi je pred menoj zrasla, čeprav nekoliko medlo, le čista slika pustne maske, ki ga je plašila v otroštvu. Dojel sem jo tako živo, da sem tistega, strah vzbujajočega RAMAŠTONA čutil ob sebi. Ko smo zvečer ob ognjišču pekli »burice« (glej seznam narečnih izrazov kot tudi druge neznane besede v slovarčku na koncu) in plili »katanjo«, sem ga v skicirko kaj lahko ujel. Na obrazu je imel masko iz tolčene bakrene pločevine. Te maske je izdeloval kotlar iz Velendola, iz velikih ust so štrleli zobje divljega prašiča in iztegnjen Jezik. Glavo mu je pokrival velik klobuk s krancljem kostanjevih »grič«. Oblečen je bil v ovčji kožuh; ta je imel na robovih prišite verige, ki so ob hoji drsele po tleh. Na nogah je imel živordeče škorince in ob straneh prišite lisičje repe. V desnici je vihtel dolg bič, ki je bil strah otročadi. Ko sem naslednje dni hodil po samotnih strmih poteh, sem v mislih prenrekaterikrat slišal bič in verige ramaštona, ki so razbijali nepozabno tišino v dolini Idrije.

Preden sem zopet odšel v Ljubljano, sem se, kot vedno, oglasil tudi pri »nonotu« Jakopčevem (očim mojega očeta Anton Lovišček 1865—1951) v Anhovem. Ko sva končala že ne vem kolikokraten pogovor o ljubljanski megli in mrazu, ki ju je prvič in zadnjič doživel na železniški postaji v Ljubljani, ko je kot vojak odhajal na soško fronto, sem začel vrtati v njegov, občudovanja vreden spomin vsaj, kar je zadevalo dogodke iz njegovega otroštva. Sveda ga je motilo, ker sem si stvari zapisoval, in trdil je, da se počuti kot v pisarni na orožniški postaji, čeprav tam nikoli ni bil.

Ko se nama je pogovor zasukal na pusta, ki je mene takrat čisto obsedel, so se mu v velikih modrih očeh pričale iskre. Pokrižal se je, rekoč, da je imel pri stvari, o kateri mi bo govoril, prav gotovo peklenjšček svoje kremlje vmes. Sicer je potem dodal, da bi o teh stvareh, bogu na ljubo, najraje molčal. Ker pa sem vztrajal, je pristal, a le zato — tako je dejal — ker me ima rad. Kaj da bom pa s tistim pisanjem, je pa že moja skrb.

¹ Narečni izrazi v narekovaju kot tudi druge neznane besede so pojasnjeni v slovarčku na koncu članka.

Zatrjeval mi je, da se »bruljerije« prav dobro spominja, najbolj pa seveda tiste, ko mu je bilo štirinajst let. Zračunala sva, da je to moralno biti leta 1879. Takrat so po vseh Goljevica, Kamenca, Anhovo, Gorenje polje tudi to leto, kot leta pred tem, v pustnem »škalcirju« hodili skupaj bruljerji, škožuharji in frodljarji, čeprav so starci ljudje govorili, da včasih ni bilo tako. Bruljerji (maska, narejena iz »brulja« [beku, Salix viminalis]) so bili samo v Anhovem, škožuharji (maska, narejena iz škožuhovlja [koruznega ličkanja]) na Gorenjem polju, frodljarji (maska, narejena iz frodlja [posušenega kostanjevega listja]) pa na Goljevcih. Zakaj in kdaj so se združili, tega ni vedel povedati.

BRULJER je bil glavna in vodeča maska. Stopal je tudi na čelu škalcirja. Na glavi je imel usnjeno klobuk, ki je bil razmeroma visok in v večjim krajcem. Te klobuke je izdeloval kanalski klobučar Kolman. Nanj so bili pritrjeni kozlovli rogovi. Okoli klobuka so bili na vrvici prvezani trakovi lubja beke, po domače brulja. Obrazna maska je bila narejena iz svinjskega mehurja, ki so ga svežega napolnili z zrakom in ga pustili, da se je posušil. Obrvi, brada in brki so bili iz živalskega kožuha. Oči, nosnice in usta so bile izrezane. Nos je bil odebelen. Okoli vrata je imel okoli 5 cm visok leseni obroč, ki je bil naluknjan. Iz luknenj pa so visele raznobarbne volnene nit. Na sebi je imel laneno² »satno« in »žuko«, ki je bila v celoti prekrita z okoli 20 cm dolgimi trakovi lubja beke, ki so bili združeni v snopiče in so se kot slammata streha prekrivali. Ti so bili prišiti z dreto ali zlepilni s smolo, »beskom« ali voskom. Okoli pasu je imel prizvanjo vrv, ki je ob boku z enim koncem segala skoraj do tal. »Latne³ so bile prav tako kot suknjič prekrite z lubjem beke. Na nogah je imel »košpe«. Te so bile pri vsakem drugačne barve: bele, rdeče, modre. Leseni podplati so bili močno podkovani, kar je prislo do izraza, ko so tolkli in plesali po kamnitih tlakih v hišah.

Podobno je bil oblečen FRODLJAR, le da je bil brez rogov. Namesto lubja beke je imel obleko prekrito s kostanjevimi listi, ki so jim rekli frodelj. Okoli klobuka in gležnjev je imel na vrvici posušene vejice praproti. Kostanjeve liste enake velikosti so nabirali v mesecu avgustu v času polne lune. Zložene enega nad drugim, so jih povejali v »m« in jih nato za delj časa pustili v gnojnici, nato pa so jih sprali z vodo in jih posušili na seniku.

ŠKOŽUHAR je bil popolnoma enak frodljaru, le da je imel celotno obleko prekrito s koruznim ličkanjem ali, kot se to po domače pravi, s škožuhuljem.

Maske, ki so imele nalogo, da počnejo norčije, da tekajo po dvoriščih, gasah in njivah ter pobirajo, kar so jim gospodinje dajale (ajaca, klobase, slanino, vino), so bile tudi najbolj slikovite, ker so imele obleko narejeno iz vseh treh materialov (beka, kostanjevi listi in ličkanje), v različnih kombinacijah, kot si jih je pač zamislil izdelovalec. Teh mask je bilo v sprevodu več, vendar so štiri imele posebna imena. TUHAR je imel bič, FRULJAR raztegljive lesene škarje, medtem ko je imel BODLER meh, napolnjen z obarvano vodo, ki ni šla tako kmalu s kože (barva naj bi bila rastlinskega izvora). OBODIČAR pa je imel čisto posebno nalogu. Okoli vrata in preko obeh ramen mu je segal poseben jarem, ki je bil z vrvico prvezan na vrat in pod obe pazduhi. Na jarmu so visele ali bile nanj nabodene: repa, koren, česen, jabolko, hruška, ječmen, rž, pšenica, koruza in drugi pridelki.

Edina ženska maska, ki pa jo je nosil tudi moški, je bila BRAJA. Na glavi je imela črno ruto. Na obrazu enako masko kakor vsi ostali, le da je imela kljunu podoben rdeč nos. Na sebi je imela do tal segajočo črno krilo. Okoli vrata in pasa je imela prizvanja raznobarbna kurja peresa. Na hrbtni je nosila koš, »oprtn«, v katerega so odlegali to, kar so nabrali po hišah.

Obleke, maske in vse druge detajle sem takrat tudi narisal, vendar, vse kaže, da so risbe izgubljene.

Sveda se je pustno vzdušje začelo vsaj mesec dni prej, ko so v hiši, kjer je bilo običajno najmanj otrok, obnavljali oblačila, razpravljali in odločali, kdo bo kakšno oblačilo nosil. Prav gotovo je veljalo največje zanimanje maski bruljerja, pa čeprav so že vsi vnaprej dobro vedeli, da bo nosil najmočnejši. Če pa tega niso vedeli, so se kandidati poskušali v moči, največkrat kar na borjaču v prisotnosti vseh fantov in stricev (=samskih), ki so edini lahko sodelovali v bruljeriji. Dekleta so bila prisotna le toliko, da so opravila vsa potrebna šivilska dela, vendar v drugi hiši in tako, kakor je naročil bruljer, ki je tudi sicer vodil vse priprave za bruljerijo. Večeri priprav so

² Laneno blago so takrat tkali v Anhovem v sedanji Čargovi hiši ob znamenu.

³ Ded mi ni pojasnil, ali so bili nazvani za srajco, latne, suknjič in hlače splošno v rabi, ali le za oblačila ob pustu.

bili povezani tudi z zbijanjem šal na račun fantov in deklet iz sosednjih vasi, pa tudi izredna prilika za popivanje, ki je potem marsikatero mladeničko glavo tako razgrelo, da je po neobičajni poti poskušal k dekletu, kar je povzročilo hudo kri pri očetih, ki so se pomirili šele pri poroki, če je do nje prišlo.

Tistega 1879. leta so se pripravile na bruljerijo končale, kakor pač vsako leto, dan prej. Obleke in vse, kar je sodilo zraven, je bilo zaklenjeno in zavarovano tako, da ni bilo mogoče, da bi jih odnesli fantje iz sosednje vasi, kot se je to včasih primerilo in povzročilo splošen pretep in pretep, ker krivci niso hoteli biti neznani. Znaki teh spopadov so bile brazgotine, ki so jim ostale na nekaterih vidnih in nevidnih delih telesa. Seveda je bilo treba po končanem pretepku kljub temu odrajati zahtevano odkupnino, ki so jo vedno izražali v hektolitrih vina.

Na dan bruljerije, ko je bila še trda tema, so se udeleženci zbrali za ognjiščem v hiši, kjer so hranili oblačila. Preden so se pričeli bruljeti, so spili nekaj »štamperov mathanca«. Ta jih je tako ogrel, da so pričeli peti in vriskati.

Ko se je združilo, so bili že vsi pripravljeni na borjaču. V primerni razdalji in varno skriti za zidovi, so to početje opazovali otroci, za katere je bil ta dan nekaj izrednega in ga niso takoj kmalu pozabili.

Ko je na določeni znak, ob glasu harmonike, »piščuke«, »lesnika« in bobna gospodar odprl porton borjača, je škalcir po točno določenem redu (tega žal takrat nisem zapisal) nastopil svoj vsakoletni obhod od hiše do hiše, začenši pri prvih na jugu, pa vse do zadnje na severu vasi. Vmes pa vse polno norčil, skakanja, zibanja in tekanja za otročadjo. Še posebno radi so se fruljerji lotili deklet. Zato so si mnoge za pust med nogami krila sešile.

Najbolj vestno pa so opravili svoje poslanstvo fruljer, tuhtar in bodlar na vsakem dvorišču z namenom, da očarajo gospodinjo, da bi jim v »optan«, ki ga je nosila maska »braja«, dala čimveč dobro. Pa tudi muzikantje so se ob tej priliki še posebej izkazali. Seveda so jih zato posebej nagradili, saj so dobili tudi večje količine pijače. Zato ni bilo čudno, da so proti popoldnevi prihajali iz instrumentov vedno bolj čudni glasovi v neobičajnih ritmih.

Ko so opravili še pri zadnji hiši na severu, se je bruljerija odločila, da nadaljuje pobiranje po hišah tudi na Robidnem bregu, ki so sodile v področje Goljevčanov. Takrat so namreč fantje iz Robidnega brega plačevali fantovščino fantom iz Goljevice. Nenapisana meja je bil potok Potočič. Kdor ga je v takih okoliščinah prostopil, je zagotovo sprožil spor. Do Švinkovega mlina je šlo vse gladko. Vendar je bilo že jasno, da bo v kratkem drugače, kajti na obronkih njiv na Robidnem bregu so tekali bruljerji iz Goljevice in s posebnimi vzlikami izzivali. Kratek posvet, in že so Gorenjepoljčani prestopili nevidno mojo. Kmalu nato se je začel neizbežni pretep. Harmonikar, neki Benečan, ki je igral pri Goljevčanah, je z mostu omahnil v potok, kmalu zatem so prevrnili še kamnitico plastiko Janeza Nepomuka.¹ Stokanje v potoku je pripomoglo do premirja. Benečana, za katerego so potem govorili, da je doma umrl, so odnesli.

Kljud neštetim buškam se je bruljerija nadaljevala pozno v noč. Seveda so na večerjo kasnoje prišla tudi dekleta in drugi vaščani, ki so se hoteli ta dan sprostiti in nasmejati. Ko so prišli godci zopot k sebi, se je začel tudi plies.

Pepečnična sreda je bila sicer bolj turobna in za sežig bruljerja ravno pravšna. Kmalu potem, ko se je zadnji udeleženec, opotekaje se, prikazal s skednja ali štale, so pričeli pripravljati bruljerja za sežig.

Na sredi vasi so dali na klade lestev, nanjo pa položili bruljerja, ki so ga predtem nagatili s suhim listjem. Pričel se je poslovilni obred. Med jokom in stokom je bilo slišati posebne molitvice, kot: »huda buda, kosla cula, tebe uzala, n'm bo dala tuj pepeu, peu, peu, teu« in podobno. Ko so si mrtvaški oder ogledali vsi radovedenči, so lestev z bruljerjem dvignili in jo na ramenih odnesli proti mostu, ki je bil na koncu vasi. Spotoma so zopot jokali, peli in tolkli na boben. Po starem običaju so bruljerja trikrat položili na tla in ga posipali s cestnim prahom ter govorili: »tiša biša, huc, huc, brr, krr.«

Ko so dospeli na most, so ga položili na tla. Z najbljžjega ognjišča so prinesli žerjavico. Fant, ki je nosil to obleko, je snel rogove (teh niso smeli sežgati) in mu šele nato smel dati žerjavico v nedrje. Ko je bruljer gorel, so stali molče okoli njega. Kadar je ogenj ugasnil, je bruljer pobral pepel in ga dal v laneno vrečico, s katero je potem naslednje leto tolkel na vsak hišni prag in pri tem izgovarjal besede: »Lanski bruljer je mene ukazu, da usujem suj pepeu na vš pr'ag, da v'm bo zemlja več dala, to k'r obodičar okul nuse.«

¹ Kipa danes ni več na mostu; zdi se, da je izginil med prvo svetovno vojno ali pa tudi že prej.

S sežigom se je bruljerija vsaj za večino končala, le nekateri so z veseljačenjem in petjem nadaljevali, kar je pri gospodarjih sprožilo negodovanje, kajti kmečko delo je zahtevalo prav vse roke.

O tej bruljeriji so še dolgo govorili. Nekateri, ki so v njej sodelovali, so morali tudi na orožniško postajo v Kanal, menda zaradi harmonikarja Benečana, ki je, kakor rečeno, baje z posledicami padca umrl. Največ pa so se ubadali z razbito plastiko Janeza Nepomuka, kajti njegove glave v potoku ni bilo moč več najti. Čeprav so manj vraževnimi dokazovali, da jo je pač odnesla povodenj, je večina le imela to za mnenje, da je tej bruljeriji botroval sam hudič in da je zato treba s tem nehati, sicer bi se še kaj hujšega primerilo.

Katerega leta so to izvirno bruljerijo opustili, ni znano, niti ne zakaj. Gotovo je le to, da so kasneje prišle iz Gorice neke gosposke maske, ki so se kmalu tako udomečile, da so prastare še v pozabu.

Se sem poizvedoval, ali se ni morda ohranilo kako oblačilo ali maska iz tistih časov. Ded mi je zatrjeval, da je bila na njihovem podstrešju še pred prvo svetovno vojno skoraj cela oblačna škožuharja, ki jo je nosil njegov stric, da pa je soška fronta, ki je divjala vsa štiri leta prav v teh vaseh, uničila hiše in vse, kar je bilo v njih ...

Z bruljerijo je bila povezana »strašnica«, s katero ni poznal ne izvora ne namena. Bil je to ptič, narejen iz koruznega storža (brez zrnja). Na pecelj je bil s paličko nasajen želod, ki je predstavljal glavo. Na sredini storža je bilo levo in desno nasajeno po eno kurje pero, prav tako na repu. »Strašnico« je nosila braja, ki jo je v eni hiši obesila pod napo nad ognjiščem. Kako je hišo izbrala, ded ni vedel povedati. Spominjal se je le, da je »strašnica« na tistem mestu bingljala še zelo dolgo, nakar so jo razrezali na koščke in jo dajali bolni živini kot zdravilo. Pomagala naj bi predvsem pri teiltvi.

Povsem fantovsko opravilo, ki so ga izvedli le tisti, ki so plačevali fantovščino, je bilo nastavljanje »mušča«. Dekletu, za katerega so vedeli, da ima ženina v drugi vasi, so na predvečer sv. Matije obesili na gank ali strešni napušč s slamo nagačene hlače bruljerja, ki je imel med hlačnicami nataknjeni rep. Že navsezgodaj zjutraj je med smehom mimoidočih poskušal gospodar ali hlapec odstraniti mušča. To kdajpakdaj ni bilo lahko, še posebno ne, če je bil ta pritrjen na dimnik.

Pavel Medvešček

Sloverček narečnih izrazov:

besk — lepilo iz plodov bele omelje
bruljerija — splošni izraz za pustovanje
burice — kostanjevi plodovi brez ježic
grič — kostanjevi ovčnjica, ježica
katanja — vinska trta (in vino) samorodnica,
amerikanca, izabels
košpe — lesene cokle
latne — hlače
lesnika — neke vrste kitara

mathanec — zeliščno žganje
m'c — sveženj
mene — meni
nono — starci oče
optan — pleter koš
piščuka — lesena piščalka
satno — lanena sracija
škalcir — pustna povorka
žuka — suknjič

OROŽNIŠKA POREČILA O DOGAJANJU NA JUGOSLOVANSKO-ITALIJANSKI DEMARKACIJSKI ČRTI LETA 1921

I

Prispevek se naslanja na dokumentacijo, ki jo hrani Arhiv SR Slovenije v Ljubljani. Žal pregledano gradivo ni niti popolno niti ne zajema celotne jugoslovanske-italijanske razmejitvene črte, ampak se omejuje na ohranjena opozorila nekaterih orožniških postaj, poslanih poveljstvu V. orožniške brigade v Ljubljani. Podrobnejše zajema le prostor med Bohinjem in delom Notranjske, medtem ko imamo za ostali prostor le nekaj posamičnih poročil. Vsebinsko se poročila dotikajo nekaterih incidentov, prehodu tega ali onega kraja v jugoslovanske oziroma Italijanske roke pa tudi vesti o Italijanskem vojaštvu ter siceršnjih Italijanskih ukrepov (seveda v okviru vesti, ki so tako ali drugače prešle demarkacijsko črto in kasneje mejo).

Sem moremo pritegniti tudi nekatere spomenice posameznih slovenskih občin, objavljene v takratnem osrednjem slovenskem tisku o prihodnji razmejitvi. Iz lista Slovensec 3. marca 1921 št. 50 tako izvemo o taki spomenici občine Rateče—Planica, poslani Ljubljanski deželnemu ter osrednjemu beograjski vladu. Spomenica, podpisalo jo je 66 posestnikov, je opozarjala, da so Italijani zasedli dve tretjini občine ter prosili deželno vlado, da naj »prej ko mogoče« pošlje v Rateče komisijo, da bi se poučila »o krajevnih legi naše občine, zaslišala naše pritožbe in znala zagovarjati pri glavnem komisiji (mišljena je bila napovedana razmejitvena komisija) naše zahteve«. Spomenica je izražala željo, da bi bili v komisijo imenovani »res pravl Izvedenci, to je takl, ki naš kraj poznajo«.

Ko se se 27. februarja 1921 Italijani umaknili iz Logatca, najdemo v istem listu navdušen opis Italijanske predaje oblasti (Slovenec 1. marec 1921, št. 48), temu pa je sledila objava spomenice iz Planine pri Rakeku. Ko se je ta spomenica dotikal razmejitve z Italijo, je menila, da so Italijani zato »tako nemarno začrtali mejo, da bi tamkajšnjim občanom »pograbilo vse gozdove in vse polje«. Tako ni v katastrskih občinah Grčarevec, Dol, in Gornja Planina niti enega posestnika, ki bi mu gozd »in skoraj vse polje« ne ležalo v Italiji. Po »sedanjem začasni razmejitvi«, nadaljuje spomenica, bi občina izgubila dve tretjini svoje davčne moči. Občina je tudi med vsemi občinami logaškega okrožja gospodarsko najbolj prizadeta, za samo Planino pa beremo, da ima štirideset hiš pod Italijo (»pod suženjskim jarmom«). V nadaljevanju poročila izvemo, da so Planinci do tega časa že štirikrat prosili »jugoslovanske kompetentne oblaste« in to »še za časa okupacije [italijanske zasedbe], deloma pa tudi po osvobojenju, naj vso silo in moč zastavijo v to, da če ne gre drugače, rešijo pri področni razmejitvi vsaj... občinski kataster, tako da bi bila meja med Jugoslavijo in Italijo tam nekje blizu Postojne«.

Sredi leta 1920 so pričele na jugoslovansko stran pritekati vesti o večanju števila Italijanskih vojakov. Tako je zagrebška deželna vlada 21. junija sporočila o stalnem dotoku redne Italijanske vojske na brkinsko območje. Menila je celo, da je sedaj na območju Julijske krajine dva do trikrat več Italijanskih vojakov kot v času D'Annunzijevga pohoda na Reko. Vedela je tudi povedati, da Italijanski vojaki kopljajo strelske jarke vzdolž ceste Volosko—Reka—Kastav. Vzrok naj bi bil vnovičen D'Annunzijev poskus zaseseti Reko (po sporočilu, poslanem komandi dravske divizijske oblasti z dne 10. julija 1921). Zagreb je tudi sumil, da ima D'Annunzio v Trstu pripravljene posebne čete, imenovane squadre d'assalto. Teh naj bi bilo pet, zbranih iz vse Italije, ter polimenovanih po D'Annunziju ter po kvarnerskih in dalmatinskih krajih. Vse te enote naj bi bile zbrane v Trstu ter štele skupaj 2000 mož. Vsaka skupina je imela, po poročilu »zaupne osebe iz Pulja«, svoje posebne označke: skupina Carnaro (Kvarner) rdeče kravate, Spalato (Split) modre, Arbe (Rab) temnorumene, Veglia (Krk) modre in skupina D'Annunzio črne kravate. Zanimivo je, da so bili slovenski viri (tu mislimo na zadnovo poročilo okrajnega glavarstva Logatec) skeptični do zagrebškega opozirila.

Vsekakor bolj verodostojna so bila lokalna poročila, na primer tisto orožniške postaje Planina, po katerem je Italija »okrog 15. avgusta« okreplila obmejno straže vzhodno nad Planino proti železniški progi Rakek—Postojna. V ta namen so namestili v Malnih pri Planini 45 mož s strojno puško, pripadnikov 11. Italijanskega alpinskega pešpolka. Še pred tem je orožniška postaja Hotederščica poročala, da se je na njenem območju zmanjšalo število tamkajšnjih štabnih Italijanskih obmejnih stražnikov iz sestava 23. pešpolka od 36 do 12, medtem ko so ostale vojake premestili v Godovič. Po poročilu naj bi bila tedaj v tem kraju »približno« četa Italijanskih vojakov, kakih 10 mož finančne straže ter karabinjerska postaja s štirimi možmi. Enako število mož je imela karabinjerska postaja tudi na Črem vrhu (poročilo z dne 24. junija 1921). Le malo zatem so iz Hotedršice poročali o Italijanskih vojaških vajah v Vipavski dolini (šlo je za strelske topniške vaje; poročilo z dne 6. junija).

Nadalje je bilo v Grčarevcu osem Italijanskih finančnih stražnikov, ki so varovalo mejo med Podgoro in Grčarevskim vrhom. V sami Postojni pa so bile po zbirnem poročilu poveljstva pete orožniške brigade z dne 27. junija 1921 11. Italijanski alpinski pešpolk, dve bateriji poljske artillerije, kakih 30 karabinjerjev ter 25 do 30 finančnih stražnikov. Izvedelo se je tudi, da Italijani gradijo strateško cesto med Planino in Ravberkomando, namenjeno prevozu lesa iz Hrušice.

Tako ta, kot ostala poročila so bila pripravljena po naročilu poveljstva pete orožniške brigade s sedežem v Ljubljani. To velja tudi za poročilo orožniške postaje Rakek z dne 24. junija, iz katerega med drugim izvemo, da je bil v Sv. Petru na Krasu (Pivka) oddelek bersaljerjev (35 mož), enako število pa je bilo ugotovljeno tudi za Knežak, medtem ko sta bili v Prestranku dve topniški bateriji. Poleg tega so Italijani postavili nove karabinjerske postaje in oddelke finančne straže na Ravberkomandi, v Gornji Planini, v gozd Skocjan ter na Javoriku pri »Debelem kamnu«. Dalje izvemo, da pri

»prehodu meje brez legitimacij na delajo Italijanske obmejne straže skoraj nobenih težkoč«. Če dva dni pa je postaja Babno polje podala takole sliko: v Leskovi dolini je 45 Italijanskih alpincev ter 15 mož finančne straže; ti imajo stražo na cesti, ki vodi od graščine Snejnik v Leskovo dolino, ter ob cesti, ki vodi tamkaj iz Babnega polja.

Podbobno kot v Grčarevcu je imel 23. Italijanski pešpolk vojake tudi v Idriji (kakih 300 mož), 20 vojakov te vojaške enote je bilo dalje v obmejni vasi Breznica ter 30 v Gornjem Vrsniku. Poleg tega je bila po jugoslovanskih podatkih v Idriji topniška baterija, 17 karabinjerjev (nadaljnih 6 v Spodnji Idriji) ter 20 finančnih stražnikov. Slednji so bili tudi v vseh Udine (6 mož) ter Gor. Vrsnik (9 mož). (Poročilo orožniške postaje Žiri z dne 24. julija 1921). Iz dokumentacije tudi razberemo, da so jugoslovanski varnostni organi poizvedevali, ali imajo Italijani na prostoru Idrija — državna meja večja muničijska skladisča.

II.

Le nekaj dni po delu na notranjskem koncu je prišla jugoslovansko-italijanska razmejitvena komisija tudi na področje Poljanske in Selske Sore. Tako je 2. junija 1921 jugoslovanska stran prevzela prostor zahodno od Podboršta do črte Možic—Porezen—Spodnji Novaki—Davča. Kot član razmejitvene komisije je bil pri tem navzoč tudi major Viktor Andrejka, vojaški topograf major Marković, deželno vlado za Slovenijo pa je zastopal Viktorjev brat Rudolf. Poročilo Viktorja Andrejke o prevzemu oblasti pravi, da so Italijani med zasedbo selške Sorice »upravo naravnost divje izsekovali gozdove, in to v krajih, ki imajo brezvonomo značaj varstvenega gozda. Ravnovs sledil tega je tudi... deželna cesta (mišljena je bila cesta od Podboršta do začasne meje) po hudournikih na mnogih krajih zasuta, kjer drvi voda po izsekanih goljavah nevzdržno navzdol...« Dalje izvemo, da je bila Sorica za Italijanske zasedbe »sredisce tihotapstva v našo državo«, ker pa je »ta odsek v razmejitvenem in strateškem oziru zelo važen in ker je občina Sorica ena najbolj eksponiranih obmejnih točk napram Italiji, je absolutno potrebno, da se uvede v Sorico telefonska zveza...« (poročilo z dne 16. junija 1921). Sledilo je poročilo, da so Italijanske finančne stražnike po izpraznitvi Sorice premestili »na nova mesta ob sedanji provizorični meji«. Beremo, da so stražniki iz Podboršta odšli na cesto ob »bivši kranjsko-primorski meji« (k tako imenovanemu Pahmanu), iz Zabrdja v planinsko kočo na Porezen ter iz Sorice v Podbrdo. Poleg tega sta prišli v Cerkno dve alpinski četi (po 90 mož) devetega alpinskega pešpolka iz Gorice (poročilo orožniške postaje Sorica z dne 10. junija 1921). Zaupniki so še sporočili, da je bila postavljena na hribu Lajner (severovzhodno od Sorice) petčlanska Italijanska finančna straža pod poveljstvom nižjega časnika (poročilo iste orožniške postaje). V Petrovo brdo sta 20. in 21. julija 1921 prišli dve stotniji že omenjenega alpinskega pešpolka (poročilo iste orožniške postaje z dne 21. julija).

Nadalje izvemo, da so imeli Italijani na zahodnem pobočju Blegoša na koti 1224 trinajst alpincev. Podobno je bilo v Podplečah pri »Joškovcu« na deželni cesti Hotavlie—Cerkno (tu je bilo osem vojaških stražnikov in eden alpinec). Dalje izvemo, da na Cerkljanskem ni fašistov, pa tudi to, da »ljudstvo iz strahu, da bi jih kdo izdal Italijanskemu območju, nerado poroča glede vojaštva in drugih razmer onstran meje« (poročilo orožniške postaje Žiri 24. julija 1921).

Istega dne kot so Italijani izpraznili Sorico, jim je morala Jugoslavija prepustiti vasi Breznica, Gornji in Doljni Vrsnik ter Žirovnico. O predaji je orožniška postaja Žiri poročala, da se je »evakuacija tega teritorija od naše strani in zasedba od strani Italijanov izvršila v najlepšem redu in ni prišlo nikjer do kakih nasprotstev in nesporazumijenja«. Sočasno s predajo in izpraznitvijo Sorice so Italijani drugega Junija prepustili Jugoslaviji vrh Blegoša, tamkajšnjo koto 1378 ter zasedeni del vasi Leskovec. Po umiku je Italijanska vojska (poročilo govori o 200 alpinčih) primerno označila novo, zaenkrat še začasno mejo. Ob tem je zanimivo pripomba, da se je »občinstvo (gledalci) zadržalo povsem mimo, dočim neovsobojeno prebivalstvo kraja Oselica tare skrb, da ne bi ostalo definitivno pod Italijo« (poročilo orožniške postaje Gorenja vas z dne 3. junija 1921). Pač pa je prihodnje dni prišlo prav na Blegošu do incidenta. 15. junija je namreč 31 Italijanskih alpincev prekorailo mejo črto pri Slugovi dolini (kota 1224) ter so na vrhu Blegoša postavili trigonometri. ki pa ga je že prihodnji dan nekdo uničil. V tej zvezli je predsedstvo deželne vlade za Slovenijo na sugestijo jugoslovanskega predstavnika v razmejitveni komisiji generala R. Maistra 4. oktobra sporočilo okrajnim glavarstvom v Kranju, Radovljici in Logatcu, da so takoj dolžni obmejnim občinam »izdati razglas, da je pod kaznivo prepovedana vsaka poškodbila ali uničenje trigonometričnih signalov, mejnikov, ki jih postavlja naša ali Italijanska razmejitvena komisija«. O tem so bila okrajna glavarstva dolžna obvestiti tudi prizadete orožniške postaje.

O dogajanju na območju Cerknega je prvega junija poročala orožniška postaja Sovodenj naslednje: »Dne 26. maja 1921 so v Cerknem v zasedenem ozemlju, po starem običaju tamkajšnji Slovenci postavili mlaje in na njih razobesili slovensko zastavo. — Istege dne okoli 16. ure so se trije italijanski avtomobili s 7 vojaki in 1 karabinjerjem, oboroženi z ročnimi bombarji, puškami in štrimi strojnimi puškami pripeljali iz Gorice ter tamkajšnje ljudstvo dejansko prisili, da je moralo samo sodelovati pri odstranitvi omenjenih mlajev in zastave. Zatem so se italijanski vojaki podali v vas Lajše nad Cerknem ter tudi tamkaj odstranili postavljene mlaje in zastave. Poročilo nadaljuje, da se je še isti večer »iz smeri Gorica« pripeljalo v Cerkno 40 fašistov s tremi sodi bencina, ki so tamkajšnjim domaćinom grozili s požigom.

Zanimivo je tudi vedeti, kaj so na jugoslovanski strani izvedeli o gibanju italijanske vojske ter o ostalem na tolminski strani. Pri tem se moramo poslužiti poročila orožniške postaje Bohinjska Bistrica z dne 25. julija 1921. V njem beremo: »V Tolminu, Kobarišu in Bovcu se nahajajo po dve stotinki alpincev, ki se večinoma ukvarjajo s poopravljanjem cest in poti ter razstreljevanjem še vedno raznešene municije in zbiranjem vojnega plena. Ogromni vojni material, ki se je nahajal med Knom in Bogatinom in Dupljo planino so Italijani že pripravili in še našega na Kraj planini (Planina na Kraju na Komni) veliko pokradli. V Grahovem, Podmelcu, Sv. Luciji, Tolminu, Kobarišu, Šrpenici in v Bovcu se nahajajo po 10—15 mož močne orožniške postaje ter z vojaki. Isto tako so v Nemškem rovtu, Kneži, Tolminski Ravni, Libušnji, Drežnici, na Zagri in v Trenti po 10 do 15 mož močne finančne straže. Poleg tega so poleti zahodno od Bogatina in Triglava 10 mož močne orožniške ekspoziture, ona pod Triglavom pa je tudi okrepljena z desetimi vojaki. Meja je obojestransko dobro zastražena. Prehranjevalne razmere so normalne, cene živeža so okoli 25 % nižje od naših, tekstilnega blaga pa za okoli 20 %. Kljub temu pa so prehranjevalne razmere težke, ker ni nobenega posebnega dela in zaslužka in še to, kar je, posebno v trgovini, so si prisvojili priseljeni Italijani; za domače je v tem oziru slabo. — Italijanski letoviščarji živahno obiskujejo v spremstvu častnikov obmejne straže Triglav; vedejo se dostojno in tudi pri vpisovanju v spominsko knjigo ne uporabljajo več izizzivanj, kot se je to godilo lansko leto.«

V tej zvezni najbrže ni odveč omeniti opozorilo poveljstva dravske divizijske oblasti z dne 27. julija 1921 o najavljenem izletu milanske podružnice italijanskega planinskega kluba na Triglav, ki so se ga imeli udeležiti tudi fašisti. Zadevnemu poročilu, je priložena notica povzetna po tržaškem tisku, v kateri beremo: »Med 28. julijem in 2. avgustom bo v našem okrožju turistično potovanje milanske podružnice italijanskega planinskega društva. Udeleženci bodo v soboto 30., v nedeljo 31. ter v ponedeljek 1. avgusta odšli na Triglav. Izletu, ki bodi patriotskega značaja, bo prisostvoval tudi oddelek planinskega društva Julijske Alpe. — Tisti, ki se želijo pridružiti imenovanim oddelkom, naj prijavijo soudeležbo planinskemu društvu za Julijske Alpe ... do vključno 22. t.m. Skupaj z notico je javljal zaupnik še to, da se nameravajo poleg fašistov udeležiti se izleta tudi karabinjerji. V programu izleta naj bi bilo tudi »slavesno razvitje Italijanske zastave na vrhu Triglava, premazanje Aljaževega stolpa, pokvarjanje žigov, knjige za tuje itd.«.

Sledilo je poročilo o izletu. Na vrh Triglava se je tedaj povzpelo 55 civilistov. Ti so tamkaj slavili edinstven italijanskega naroda; vsak udeleženec je ob tej priložnosti tudi dobil spominski »kolajno«, dar Italijanskega vojnega ministrstva (poročilo poveljstva dravske divizijske oblasti z dne 26. avgusta 1921).

Zaupniki so tudi poročali, da je v Podbrdu četa Italijanskih vojakov, v samem Tolminu pa je bil Italijanski bataljon. Karabinjerske postaje so bile v Podbrdu, Podmelcu, Grahovem, Sv. Luciji in Tolminu. V teh krajih so bile dolje postaje finančnih stražnikov z osem do deset stražnikov. O položaju civilnega prebivalstva poročilo pravi, da je to »zelo nezadovoljno, vedno večja je brezposelnost, posledica pomanjkanja denarja, revščina«.

In kaj povedo poročila o dogajanju v Kanalski dolini? V Trbižu je bil po vseh, ki so prišle na jugoslovansko stran, bataljon alpincev (kakih 400 mož). Na območju Belopohskih jezer je imela tedaj Italijanska vojska strelnje vaje. Dalje beremo, da je v Beli peči »razpoloženje civilnega prebivalstva... za našo državo ugodno, sicer pa gravitira nemško prebivalstvo okraja Trbiž k Avstriji« (poročilo orožniške postaje Rateče z dne 25. julija 1921).

III.

Končno najdemo v pregledanem gradivu še pojasnilo o incidentu, ki se je pripeljalo v bližini Nemškega Ruta 29. julija 1921, ko je italijanski obmejni stražnik ranil pomožnega orožnika Franca J. Cerarja. Videti je, da sta tedaj dva italijanska finančna stražnika na svojo roko prekoračila demarkacijsko črto ter sta ju na naši strani ustavila dva jugoslovanska orožnika. Pri tem je enemu Italijanu uspelo pobegniti prek te črte, medtem ko je

drugi med telesno preiskavo s trikratnim streliom iz samokresa ranil omenjenega pomožnega orožnika (poročilo orožniške postaje Bohinjska Bistrica z dne 30. julija 1921).

V tej zvezni so se v naslednjih dneh pripeljali iz Podbrda v Bohinjsko Bistrico predstavniki italijanske vojske ter sporočili, da je Cerar ranil sottobrigadiere Giorgio Benetti, ki da je na begu. Sporočili so tudi trditve dveh Benettijevih tovarišev, da sta bila krivca incidenta jugoslovanska orožnika, ki da sta prestopila demarkacijsko črto; bila naj bi tudi napadalca na italijanska vojaka (poročilo orožniške postaje Bohinjska Bistrica z dne 5. avgusta 1921).

Tone Zorn

POSVETOVANJE PREDSTAVNIKOV SLOVENSKIH KRAJEVNIH ZBORNIKOV

(Grad Kromberk, Nova Gorica, 29. junija 1979)

Na povabilo Goriškega muzeja so se 29. junija 1979 zbrali na gradu Kromberk na svoje prvo posvetovanje predstavniki slovenskih krajevnih zbornikov in sicer prof. dr. France Adamčič (Zbornik občine Grosuplje), Vlado Novak (Celjski zbornik), Vojko Hrmelj, Janez Praprotnik, Janez Sumrada (Notranjski listi), Janez Dolenc (Tolminski zbornik), Jože Hočevar, Salvator Zitko (Slovensko more in zaledje), dr. Jože Koropec (Casopis za zgodovino in narodopisje), Branko Marušič, Marijan Brecelj, Marko Vuk (Goriški letnik).

Opravičili so se predstavniki Kranjskega zbornika in Ivo Svetina, svetovalec za knjižničarstvo in založništvo pri Kulturni skupnosti Slovenije. Predstavniki Ptujskega zbornika so svojo udeležbo najavili, vendar niso prišli, skupščina občine Krško pa je kot izdajatelj Krškega zbornika sporočila, da je bila njihova izdaja enkratna in da zato ne sodi v sklop redno izhajajočih zbornikov. Uredništvi Idrijskih razgledov in Loških razgledov sta se s posvetovanjem strinjali, vendar tudi njuni predstavniki niso bili navzoči. Odsotnost predstavnikov Kronike, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, pa je zakrivil organizatorjev spodbujal.

Sestanek je odprl ravnatelj Goriškega muzeja Branko Marušič ter na kratko orisal njegov namen, ki naj pripomore k utrditvi mesta in vloge krajevnih zbornikov v našem družbenem življenju, hkrati pa bi se na njem pogovorili o skupnih problemih, ki tarejo tovrstne publikacije. Vabila na posvetovanje, ki je bilo, kot kaže, prvo te vrste v Sloveniji, je Goriški muzej, izdajatelj Goriškega letnika, poslal na 14 naslovov (Loški razgledi, Celjski zbornik, Savinjski zbornik, Zbornik občine Grosuplje, Slovensko more in zaledje, Notranjski listi, Jeklo in Ľjudje, Časopis za zgodovino in narodopisje, Kranjski zbornik, Idrijski razgledi, Tolminski zbornik, Ptuzski zbornik, Krški zbornik, Kamniški zbornik), od teh se je vabilo vključno z Goriškim letnikom odzvalo sedem zbornikov, torej polovica.

B. Marušič je nato predal besedo Marijanu Brecelu iz Goriškega muzeja, ki je prebral referat z naslovom »Izhodiščne misli za posvetovanje o krajevnih (domozemanskih) zbornikih in revijah«. Referent je najprej spregovoril o splošnih vsebinskih in oblikovnih značilnostih krajevnih zbornikov in omenil nesporazum, do katerega prihaja pri vrednotenju pokrajinskih zbornikov v primerjavi z osrednjimi strokovnimi revljami, češ da so krajevni zborniki manj vredni od slednjih. Ponavadi gre za poljudnejši pristop, zaradi drugačnega občinstva, kateremu so omenjeni zborniki namenjeni, vendar se kljub temu zahteva potrebna strokovnost. M. Brecelj je nadalje načelil vprašanje sodelavcev, tako domačih kakor tudi tujih, založb, ki so pri krajevnih zbornikih dokaj raznovrstne, v zadnjem času pa je tu čutiti močan poseg občinskih kulturnih skupnosti. Referent se je nadalje dotaknil vprašanja, kam gredo zborniki in v zvezi s tem podrobnejše spregovoril o Goriškem letniku, točneje o zamenjavah z institucijami doma in po svetu, ki lahko postanejo pomemben vir lepih knjižnih pridobitev.

Ob koncu je predavatelj predlagal, da bi se takša strečanja ponavljala vsako leto, in to vsakokrat v drugem kraju.

V razpravo je nato posegel prof. France Adamčič, urednik Zbornika občine Grosuplje in povedal, da zbornik tiskajo v nakladi 1000 izvodov, glavni naročnik pa da so delovne organizacije in odbori ZZB NOV, tako da gre 60 % naklade med delovne ljudi. Glavni vir dohodkov so oglasi in prodaja delovnih organizacijam.

Jože Hočevar iz Kopra je posredoval nekaj podatkov o zborniku Slovensko more in zaledje. Pobudo za ustanovitev so dali kulturni zavodi južne Primorske, osnovni namen pa je širiti pomorsko miselnost v slovenskem prostoru, Usmeritev je predvsem družboslovna in humanistična. Prvo številko so tiskali v 500 izvodih, založila jo je založba Lipa. Večje število izvodov so poslali v zamenjavo, ostanek pa so prodali na knjižnem trgu. Značilno je, da delovne organizacije zanj ne kažejo previlejnega zanimanja.

Janez Dolenc iz Tolmina, urednik Tolminskega zbornika, je kot osnovno značilnost navedel visoko naklado, 3500 izvodov (2. številka), ker se je izkazalo, da je tudi za prvo

številko, ki je že davno pošla, še vedno zanimanje. Od tega so prodali 2500 izvodov, večino med prednaročnico (1500), ostala je rezerva 1000 izvodov za sprotne povpraševanja. J. Dolenc je postavil vprašanje, ali je Tolminski zbornik ob Goriškem letniku, ki pokriva tudi tolminsko občino, še potreben. Odgovor je po njegovem pritrdirjen, vendar naj bi se Tolminski zbornik razlikoval po zasnovi. Prilagojen naj bo nivoju občinstva, kateremu je v prvi vrsti namenjen, zato naj bo slog bolj poljuden, vendar mora publikacija paziti, da bi ne padla na prenizko raven. Zbornik tudi v bodoče ne namerava uvesti znanstvenega aparata (povzetki v tujem jeziku, opombe ipd.), saj je prvenstveno namenjen domaćim bralcem, v tujino pa go pošiljajo le manjši del.

O Celjskem zborniku je spregovoril njegov odgovorni urednik Vlado Novak. Ustanovljen je bil leta 1951 ob 500-letnici Celja, vsebinsko pa je danes usmerjen tako, da bi kar najširše dokumentiral razvoj celjskega območja, tako s strokovnimi razpravami, po-ročili ali vsaj kronističnimi zapisi. Opazno je, da so zadovoljivo zastopane humanistične vede, zlasti zgodovina, geografija itd., manj pa je prispevkov iz živih, aktualnih področij, npr. šolstva, gospodarstva, urbanizma, kulture, športa, saj je tod težko najti ljudi, ki bi bili pripravljeni pisati. Delovne organizacije se za zbornik ne zanimajo, niti takrat ne, ko so v njem omenjene. Denarni ga podpira Kulturna skupnost Celje, naklada je 800 izvodov, do zamen pa prihaja indirektno preko posameznih institucij. Distribucijo in administracijo opravljajo sami. Zbornik izdaja poleg svoje redne publikacije tudi izredne izdaje monografskega značaja.

O Notranjskih listih je Janez Sumrada povedal, da so prvotno bili zamišljeni kot enkratna publikacija ob 500-letnici Loža, nato pa je prišlo do zamisli o širši periodični publikaciji, ki naj nosi številko 1. Naslov Notranjski listi so zborniku dali zato, ker so ga hoteli razširiti na celotno notranjsko-kraško regijo (občine Vrhnik, Logatec, Postojna, Hrška Bistrica, deloma Idrija). Značilno je, da v krajin onstran nekdajno rapaljske meje ni bilo večjega odziva. Želja uredništva je bila, približati zbornik delovnim ljudem v razumljivem jeziku, anketa med bralci pa je pokazala, da so na lep odziv naleteli tudi znanstveni članki, vendar s pripomočem, naj bi v prihodnji nujno potrebne tukje ob koncu članka razumljivo pojasnili. Ob prvi številki je prišlo tudi do kritike, da zbornik ni v zadostni meri upošteval gospodarskega življenja (gospodarstvo, trgovina s soljo), več pozornosti naj bi v bodoče bilo namenjeno tudi sodobnemu razvoju. Želja uredništva je, da bi večina sodelavcev bili domaćini, vendar zaradi pomanjkanja domače intelligence to ni mogoče, zato se obračajo na širši krog piscev. Notranjski listi bodo glede vsebine in oblike obdržali sedanjo konцепциjo. Prvo številko so tiskali v nakladi 3000 izvodov. Večino naklade so od-kupile delovne organizacije, poleg tega so organizirali prodajo na dveh mestih v občini Cerknica in po slovenskih knjigarnah. Izdajatelj bo še nadalje ostala občinska Kulturna skupnost. Poleg zbornika nameravajo izdajati tudi monografije.

B. Marušič je poudaril, da obstajajo med zborniki številni skupni problemi, pa tudi nekatero specifičnosti. Dočneje za Goriški letnik je dejal, da na njegovo podobo vpliva tudi obmejni položaj, saj služi tudi razčiščevanju s stališči italijanskih znanstvenikov, z re-cenzijami pa redno beleži publicistično dejavnost na sosednji italijanski strani. Značilno je, da revija Studi Goriziani, ki izhaja v Gorici, redno poroča o vsebinu vseh številk Goriškega letnika.

Razprava se je nato dotaknila vprašanja dotoka prispevkov, njihove kvalitete, pris- stopa k sodelavcem, diplomskeih nalog, pripravnih za objavo, nepokritih slovenskih pokra-jin itd. J. Hočvar je omenil, da vprašanje financiranja krajevnih zbornikov na republiški Kulturni skupnosti ni rešeno, saj tu stoji na stališču, da gre v glavnem za regionalne pobude, ki naj jih zato v tem okviru tudi finančira.

O Časopisu za zgodovino in narodopisje iz Maribora je poročal dr. Jože Koropec. Financiranje in dotok prispevkov potekata v redu, izhaja pa v nakladi 800 izvodov, vendar se kaže potreba po zvišanju naklade oz. ponatisu kakšne povojne številke, ki je pošla. Glede vsebine prihaja do krize poročil in ocen, prav tako se čuti pomanjkanje solidnih prispevkov za zgodovino po letu 1945. V jubilejnih zbornikih sodelujejo gostje iz ostalih jugoslovenskih republik in iz tujine, in to v originalnem jeziku z daljšim povzetkom v slovenščini. Vlado Novak je še dodal, da krajevni zborniki kljub regionalni omejitvi krepijo slovensko nacionalno zavest, saj gre tu za raziskave, kako se je določeni del slovenskega ozemlja včenjal v nacionalni in družbeni razvoj. Zato bi bilo potrebno razumevanje tudi s strani republiške Kultурne skupnosti.

Na koncu posvetovanja so bili sprejeti naslednji sklepi:

1. objavi naj se v Kroniki referat Marijana Breclja, prebran na srečanju;
2. naslednje posvetovanje slovenskih krajevnih zbornikov bo leta 1980 v Grosupljem;
3. po zgledu Notranjskih listov naj zborniki izdelajo vprašalnik za bralce, rezultate ankete pa naj bi obravnavali na prihodnjem srečanju v Grosupljiju;

4. slovenski krajevni zborniki si bodo medsebojno izmenjavali svoje publikacije;
5. uredništva naj streme za tem, da se pospešijo raziskave zgodovine po letu 1945;
6. Kulturna skupnost Slovenije naj krajevne zbornike odslej obravnava bolj enakopravno v primerjavi z osrednjimi strokovnimi revijami;
7. uredniki krajevnih zbornikov naj posvečajo večjo skrb jezikovni kulturi povzetkov v tujih jezikih, saj so opazni primeri, da so le-ti včasih napisani v slabem jeziku.

Ob srečanju na gradu Kromberk je Goriški muzej priredil razstavo slovenskih krajevnih zbornikov kot nazorno dopolnilo problematiki, obravnavani na posvetovanju.

Marko Vuk

GORIŠKA SREČANJA 1979

V petek in soboto 9. in 10. novembra 1979 sta Goriški muzej in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja iz Ljubljane pripravila posvetovanje, ki sta ga posvetila 60-letnici KPJ, 35-letnici 2. in 3. pokrajinske partijske konference KPS za Slovensko Primorje ter 35-letnici izvolitve PNOO za Slovensko Primorje. Posvetovanje je bilo v veliki sejni dvorani skupščine občine Nova Gorica in sicer kot prvo tovrstnih posvetovanj, ki naj bi se poslej pod naslovom »Goriška srečanja« leta za letom vrstila v Novi Gorici. Udeleževalo se ga je do 150 poslušalcev, med temi so bili predvsem zgodovinarji, ki uče na osnovnih in srednjih šolah po Primorskem, pa tudi nekateri ugledni slovenski zgodovinarji, dalje udeleženci NOB ter mnogi slovenski družbenopolitični delavci in predstavniki slovenske manjšine iz Trsta, Gorice in Celovca.

Posvetovanje je pričel predstavnik Goriškega muzeja Branko Marušič, ki je predstavil posvetovanje ter cilje porarajoče se inštitucije »Goriška srečanja« z naslednjim uvodnim nagovorom:

»Pred enaindesetimi leti so se v takem jesenskem času zbrali v Novi Gorici, ki je tedaj še skoraj nič ni bilo, slovenski zgodovinarji na svoje 5. zborovanje in v svoji zaključni resoluciji napisali željo, da bi se v Novi Gorici ustanovila študijska knjižnica, muzej z arhivom in zgodovinsko društvo. Danes, po trideseth letih, ugotavljamo, da so nekdajne želje postala resnilitost in še več, da želimo na temeljih uresničenih želja slovenskih zgodovinarjev ustvariti nove oblike dela na področju humanističnih in zgodovinskih ved. Med te nove oblike dela sodi uresničenje nekajletne želje, da bi se tudi v Novi Gorici ustvarilo središče za pripravo vsakoletnih sestankov, ki bi bolj lokalno usmerjeni obravnavali različne družbenoslovne vsebinske sklope. Željo danes uresničujemo, ko pristovujemo otvoritvi posvetovanja, ki ga oba prireditelja, Goriški muzej in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja iz Ljubljane, posvečata letosnjemu osrednjemu jugoslovenskemu jubileju — 60-letnici ustanovitve KPJ ter dogodkom, ki so bolj povezani z zgodovino primorskih Slovencev — 35-letnici 2. in 3. pokrajinske konference KPS za Slovensko Primorje ter 35-letnici izvolitve PNOO za Slovensko Primorje.«

Vsebinsko to posvetovanje, ki naj bi začenjalo vsakoletni sklic pod naslovom »Goriška srečanja«, posvečamo zgodovini, točneje nekaterim poglavjem iz zgodovine delavskega gibanja pred prvo svetovno vojno na Primorskem, nekaterim pomembnim problemom iz časa med obema vojnoma, s tremi referati se bomo zaustavili pri NOB, dva prispevka pa posvetili prav tako izjemnemu času po osvoboditvi leta 1945.

Izbiro tém, ki so na programu posvetovanja, so narekovali tudi jubilej, prav v taki meri pa tudi spoznanja, da smo doslej na našem področju še zelo malo storili za take vrste soočanja s preteklostjo ter za obujanje njenih tradicij. Spoznanje, proučevanje in obujanje preteklosti je mnogostrano. Ta mnogostranstvo se kaže tudi v šolski proslavi ali pa še v najbolj skromno zasnovanem krajevnem prazniku, zelo tehten prispevek k temu pa so gotovo znanstvena publikacija in srečanje oziroma strokovni sestanki, kjer je očitna tudi neposrednost prikazovanja raziskovalnih dosežkov in njih skoraj istočasno soočanje s strokovno kritiko. Poudarjam še enkrat očitno pasivnost, ki jo naše področje kaže na polju znanstvenih srečanj, pasivnost, ki postane zlasti zelo vidna, če jo primerjamo z nekaterimi drugimi slovenskimi regijami, zlasti pa s hrvaško Istro ter sosednjo deželjo onstran državne meje.

Posvetovanja v okviru »Goriških srečanj« naj bi odpravila očitno praznino, povečala naj bi zanimanje za zgodovinske, humanistične in sploh družbenoslovne vede. Prav zato naj bi na prihodnjih srečanjih zgodovini sledila literarna zgodovina, razpravljanje o umetnostni podobi našega področja, ljudski kulturi itd. Naš namen gotovo ni tekmovanje z obstoječimi osrednjimi slovenskimi inštitucijami, pač pa le želja po poglabljanju in

sposnavanju krajevnih razmer, skratka povezovanje, če lahko tako rečemo, krajevnih dosežkov osrednje slovenske znanosti. In še nekaj velja poudariti. Živimo ob meji in zato morajo imeti rezultati našega poznavanja in znanja tudi mednaroden pomen. Tudi s takimi posvetovanji želimo odpravljati nastale rezlike in do goleto ločenost našega področja od matične domovine zaradi svojstvenih zgodovinskih prilik."

Sledila je izvolitev delovnega predsedstva. Vanj so prišli Branko Babič, dr. Milica Kacinc-Wohinz, Branko Marušič, Miro Nakrst in dr. Joža Vilfan. Posvetovanje je v imenu skupščine občine pozdravil Miro Nakrst, predsednik družbenopolitičnega zborna, Branko Babič, ki je predsedoval dopoldanskemu delu prvega dneva zasedanja, je pozval k besedi prvega referenta dr. Franca Rozmana, znanstvenega sodelavca Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Ta je prebral svoj referat Delavsko gibanje na Goriškem in kmčko vprašanje. Sledil je mag. Boris Gombač, asistent na Istem Inštitutu, ki je govoril o Delavskem gibanju v Trstu med razdrednim in nacionalnim na primeru Narodne delavske organizacije. Kustos Goriškega muzeja Drago Sedmak pa je obravnaval list Nuova Idea, prvo socialistično glasilo na Goriškem. Referati niso pobudili diskusije in po kraješem odmoru je sledil popoldanski del, ki mu je predsedoval dr. Joža Vilfan.

Svoje referate so brali: znanstvena sodelavka IZGD dr. Milica Kacinc-Wohinz O stališčih KPJ in KPJ do nacionalnega vprašanja v Julijski krajini med obema vojnami; družbenopolitični delavec in zgodovinar France Klopčič Stališče KPJ do Slovencev v Julijski krajini in njen vpliv na KPJ (1920—1928); Petar Strčić, znanstveni sodelavec Centra za historijo radničkega pokreta z Reke, Josip Broz — Tito i Istra izmedju dva rata; dr. Tone Ferenc, znanstveni svetnik IZDG, Razvoj KPS na Primorskem 1941—1945 (kratki pregled). Sledila je diskusija, v kateri so sodelovali Branko Babič, dr. Joža Vilfan, dr. Jože Pirjevec, Angel Kosovel, Branko Marušič, in referenti Klopčič, Kacinc-Wohinzova, Strčić.

Dopoldanski del drugega dne posvetovanja je vodil Branko Marušič. Referate so brali: kustos Goriškega muzeja Slavica Plahuta Narodnoosvobodilne tehnike v srednjeprimorskem okrožju (problematiska), mag. Boris Mlakar, asistent na IZDG. Propaganda ne-sprotnikov narodnoosvobodilnega boja na Primorskem, Metka Gombač, arhivistka na IZDG, Tržaško in goriško okrožje (1945—1947) ter kustos Goriškega muzeja Nelida Silić-Nemec Problematika NOB spomenikov na Primorskem. V diskusiji so sodelovali Branko Babič, dr. Milica Kacinc-Wohinz, Franc Beltram, Ivan Jan, dr. Tone Ferenc, Lidija Šentjurc, Anica Štucin, France Klopčič, Jožica Židanik.

Posvetovanje je zaključil predsedujoči, ki je podprtjal njegovo korist, se zahvalil vsem, ki so prispevali k uresničevanju posvetovanja, in zagotovil, da bodo referati objavljeni v 7. zvezku »Goriškega letnika«. Vse navzoče je povabil na naslednje posvetovanje v okviru »Goriških srečanja« 1980.

Napoved, da bodo referati objavljeni, je le deloma uresničena, saj prinaša pričujoča številka referate dr. F. Rozmana, D. Sedmaka, dr. M. Kacinc-Wohinzove, F. Klopčiča, B. Mlakarja in Petra Strčića. Referati N. Silić-Nemčeve, S. Plahutove in M. Gombačeve so medtem že objavljeni v reviji »Primorska srečanja«, dr. Ferenc referata ni pripravil za tisk, prispevek B. Gombača pa bo objavljen v prihodnji številki »Goriškega letnika«.

Klub slabemu vremenu so udeleženci obiskali Goriška Brda in si ogledali nekatere temkajšnje kulturne spomenike (Kojsko).

»Goriška srečanja 1979« sta finančno omogočili Kulturna skupnost Nova Gorica in Skupščina občine Nova Gorica.

Branko Marušič

NEKROLOGI

Ludvik ZORZUT

(24. 8. 1892 Medana — 27. 4. 1977 Kanal ob Soči)

Ludvik Zorlut bere svojo prigodnico v Goriškem muzeju ob Gorkicevi 85-letnici (januar 1973)

Ko smo na Primorskem pred tridesetimi leti začeli na novo ustvarjati vse tisto, kar so nam nove prilike odvzele in hkrati ponudile, je bilo tudi kulturni odmerjeno posebno mesto. Cisto znova je bilo potreba ustvariti tudi muješko, arhivsko, spomeniškavarstveno in poklicno knjižničarsko službo. To težko in odgovorno naloge so pričeli opravljati mnogi navdušenci, med njimi tudi Ludvik Zorlut, ki se je kot poverjenik za spomeniško varstvo pri od-

delku za prosveto tedanje goriške oblasti s sedežem v Postojni lotil profesionalnega dela vsaj za štiri tedanje okraje v severnih predelih Primorske. Toda pokojnik ni deloval le na polju ohranjevanja kulturne dediščine, kar je sicer bilo za tedanje primorske razmere nekaj povsem novega, njegov vsebinski delokrog je bil mnogo bolj širok. Tako ga najdemo med pobudniki za ustanovitev današnje Goriške knjižnice (1949). Po razpustu Oblastnega odbora je deloval pri odseku za prosveto goriškega okraja in je svojo aktivnost osredotočil predvsem v snovanje novega muzeja za Goriško kot okrajne ustanove. 1. januarja 1952 je posjal njegov prvi upravnik in sicer osem mesecov, preden je bila ustanova tudi formalno potrjena. Ludvik Zorlut je osnovatelj vsaj dveh novogoriških kulturnih zavodov, ki delujejo danes medobčinsko (Goriški muzej, Pokrajinski arhiv), hkrati pa je sestvarjalec profesionalnega knjižničarstva na Goriškem ter pričetnik spomeniškavarstvene službe, ki se je osamosvojila leta 1962 z ustanovitvijo Zavoda za spomeniško varstvo Gorica. Pokojni Ludvik Zorlut je bil potemtakem utemeljitelj ali sotemeljitelj vseh tistih novogoriških poklicnih kulturnih zavodov, ki danes zelo razvijajo in uspešno skrbijo za ohranjanje kulturne dediščine. Njegova skrb, da bi kali pognale, ni prenehala niti tedaj, ko je odšel v pokoj in ko se je potem še četrstoletje posvečal domoznanski publicistiki in seveda pesnikovanju.

Zelo široko razvijano dejavnost pokojnega Zorzuta so cenila tudi osrednja slovenska društva narodopiscev, zgodovinarjev, arhivarjev, zemljepiscev in konservatorjev. Nobeni izmed teh panog ni sicer poklicno pripadal, a vendar se je prevzetih službenih ali kako drugačnih nalog zavzeto priučil, da je mogel delovati in sodelovati, če že drugače ne, vsaj kot marljivi informator. Vrsto let je bil pojem za delo na proučevanju zgodovine in narodopisja v lokalnem obsegu. Njegovo udejstvovanje se zrcali v zavidljivo visokem

številu objav, v vestnem spremeljanju vseh novosti na strokovnih področjih in končno v marljivosti, ki jo je ohranil do zadnjega.

Ludvik Zoržut dolguje goriška kultura priznanje za delo, ki ga je opravil v nelahkih razmerah. Priznanje pa mu morajo dati tudi osrednja slovenska društva s področja humanističnih in zgodovinskih ved za njegovo dolgoletno članstvo, za sodelovanje in ne nazadnje za njegov izviren družabni prispevek na mnogih strokovnih srečanjih. Tudi zavoljo tega ga bomo pogrešali in se ga spomnili kot podobo iz preteklosti, ki ostaja zaradi svoje izvirnosti neponovljiva in zato tudi nepozabna.

Ludvik Zoržut, v imenu vseh, s katerimi ste do zadnjega ohranjevali plodne delovne stike in se resnično zanimali za njihovo delo, se vam za vse storjeno najtoploje zahvaljujem. Slava vašemu spominu!

Besedę ob grobu (Medana 29. 4. 1977)

Branko Marušič

OB SMRTI TREH DRUŽBENOPOLITIČNIH DELAVCEV

V razdobju slabih dveh let (april 1977 — januar 1979) so umrli trije znani primorski družbenopolitični delavci, katerih mnogostransko javno udejstvovanje je tesno povezano z življenjem, problemi in uspehi Goriškega muzeja. Bogomil Vižintin in Jože Primožič sta bila predsednika muzejskega sveta oziroma sveta Goriškega muzeja, Jože Štrukelj pa je deloval kot njegov član. Z naslednjimi kratkimi zapisi želimo počastiti njih življenje in delo.

Jože ŠTRUKELJ-Miloš

(13. 4. 1891 Solkan — 20. 4. 1977 Šempeter pri Gorici, bolnišnica)

Jože Štrukelj ob obisku v Gradu Kromberk

Jože Štrukelj je bil po poklicu kovinar. V Gorici si je po prvi vojni ustvaril lastno delavnico, v Solkanu pa je živahnno deloval v tedanjem družvenem življenju. Kot nasprotnik fašizma se je kmalu pridružil narodnorevolucionarnej organizaciji TIGR in od tod ga je pot vodila v narodnoosvobodilno gibanje. Pred kapitulacijo Italije je bil zaprt, od septembra 1943 pa se je aktivno vključil v boj. Dodeljene so mu bile mnoge pomembne funkcije; bil je predsednik Goriškega okrožnega NOO(OF) in predsednik podružnice Denarnega zavoda Slovenije za Primorsko. Tako po osvoboditvi je postal predsednik goriškega okrožja (tajnik Bogomil Vižintin), sodeloval je na pariški mirovni konferenci in deloval za gospodarsko obnovo tedanje cone B. Pred priključitvijo je Štrukelj preselil svojo delavnico iz Gorice v Solkan, kjer je postala temelj kasnejši tovarni Gostol. Po priključitvi je aktivno

deloval predvsem na gospodarskem področju v občinskih in okrajnih organih. Več let je bil tudi poslanec republike Ljudske skupščine. Jože Štrukelj je med narodnoosvobodilnim bojem ter med povojo socialistično izgradnjo s svojim ugledom in zgoraj veliko pripomogel k utrjevanju pozicij NOB ter pri premagovanju številnih težav povojnih let.

Leta 1962 je postal član Muzejskega sveta Goriškega muzeja (svetu je tedaj predsedoval Bogomil Vižintin). Svojo funkcijo je opravljal do leta 1964, ko je bil svet zaradi statutarnih sprememb ukinjen. Za Goriški muzej je bil tisti čas gotovo prelomen. Ustanova je imela za sabo sicer že eno desetletje življenja, vendar kopico problemov: od prostorske stiske (neurejen grad Kromberk) do personalnih nesoglasij. Toda prav v tem času je muzej nastopil novo etapo k boljšemu in uspešnejšemu razvoju. Ustalitev razmer, razreševanje problemov in prevzem novih nalog so gotovo najbolj učinkovite posledice zavzetega dela članov Muzejskega sveta in zato tudi Jožeta Štruklja.

Jože Štrukelj je objavil nekaj spominov na svojo življenjsko pot; v Goriškem zborniku (1957) je obudil spomine na osvoboditev Gorice in na tiste dni »ko je bila Gorica v naših rokah«. Pisal pa je tudi o podružnici denarnega zavoda za Primorsko (Borec 1969).

O njegovem življenju in delu so pisali: Delo 13. 4. 1971, št. 100; PDk 14. 4. 1971 št. 87; PDk 22. 2. 1977 št. 90; PrimN 29. 4. 1977 št. 18; Gostol 7 (1977) št. 5.

Bogomil VIŽINTIN-Milo

(12. 9. 1905 Renče — 17. 9. 1978 Komen)

Milo Vižintin govor na pogrebu Franceta Bevka v Novi Gorici
(20. septembra 1970)

Kot mnogi Renčani je tudi Bogomil Vižintin postal zidar. Da bi se izognil fašističnim šikanam, je dvajsetleten odšel v Jugoslavijo. Živel je precej časa v Beogradu, dokončal obrtno šolo in se konec dvajsetih let vrnil domov. V javno življenje je stopil že leta 1920, ko je pričel aktivno delovati v živahnem društvenem življenju Renč po prvi svetovni vojni. Po vrnitvi Iz Jugoslavije je opravljal lastno zidarsko obrt in deloval v organizaciji TIGR. Leta 1941 je bil med prvimi organizatorji OF na Primorskem. Od marca 1942 pa vse do kapitulacije Italije je s krajšim presledkom prebil v fašističnih zaporih. Od septembra 1943 pa do konca vojne je opravljal številne naloge. Tako je bil borec in aktivist, zlasti v okraju Mirren ter v srednjeprimorskem okrožju; tu je bil tudi tajnik okrožnega NOO. Kmalu po osvoboditvi je postal tajnik goriškega okrožja. Politične naloge pa je opravljal v Gorici tudi še potem, ko je bila postavljena nova državna meja med Italijo in Jugoslavijo.

(tajnik DFJ v Gorici). Zaradi spletka po resoluciji informbiroja je moral zapustiti Gorico in je najprej deloval v Ljubljani pri glavnem odboru OF, nato pa se je preselil v Novo Gorico, kjer je s političnim delom nadaljeval predvsem v goriškem okraju. Bil je tudi skoraj dvajset let poslanec v slovenski skupščini. O njegovi aktivnosti lepo pričajo besede, ki niso le posmrtni poklon: »Čeprav mu življenje ni omogočilo mnogo šolske izobrazbe, mu je v zameno ponudilo trajno življenjsko diplomo izkušenega napredno marksistično razgledanega in s socialističnim humanizmom prežetelega delavca, revolucionarja in zavednega Slovenca. To ga je vodilo prav v središče revolucionarnega in narodnoosvobodilnega boja na Goriškem in celotnem Primorskem« (Delo 21. 9. 1978).

Vičintin je postal predsednik muzejskega sveta Goriškega muzeja 1. marca 1962. Vidno je sodeloval pri reševanju številnih problemov, povezanih s strokovnim in organizacijskim življenjem te ustanove. Tudi po prenehjanju svojega mandata (1964) je vse do smrti ohranil intenzivne stike z muzejem, zlasti z njegovim oddelkom NOB v zvezi s pripravami za sestavo monografije o srednjoprimskem okrožju. Za to delo je bil živo zainteresiran tudi kot predsednik odbora aktivistov tega okrožja.

Tudi pri Vičintinu je treba poudariti njegov prispevek zgodovinopisu NOB na Primorskem. Omeniti moramo vsaj dva njegova članka o pričetkih NOB na Primorskem v prvem (1957) in drugem (1968) Goriškem zborniku (v drugem članku je svojo pripoved znotrat razširil). Omembje je vreden tudi njegov zapis o društvenem življenju v Renčah pred in po prvi svetovni vojni (Srečanja 1972 št. 37–8) in seveda drugi prispevki, ki jih je objavljala v periodičnem tisku. Zadnja leta življenja je vneto sodeloval pri zbiranju gradiva za monografijo o srednjoprimskem okrožju.

O njegovem življenju in delu so pisali: Nova Gorica 8. 3. 1951 št. 9; PrimN 26. 11. 1971 št. 48–9; Nedeljski Dnevnik 1975 št. 223; Delo 12. 9. 1975 št. 213; PrimN 26. 9. 1975 št. 39; PDk 19. 9. 1978 št. 221; Delo 21. 9. 1978 št. 218; PDk 21. 9. 1978 št. 223; PrimN 22. 9. 1978 št. 39; PrimN 21. 9. 1979 št. 39.

Jože PRIMOŽIČ-Miklavž

(1. 3. 1909 Planina pri Cerknem — 19. 1. 1979 Šempeter pri Gorici, bolnišnica)

Kot mlad kmečki delavec je Jože Primožič leta 1928 emigriral v Jugoslavijo. Služboval je v raznih krajih, na Jesenicah pa se je aktivno vključil v napredno delavsko gibanje. Kot odločen protifašist se je odločil za sodelovanje v španski državljanski vojni. Pri odhodu iz Jugoslavije ga je zajela policija, ga zaprla in preko Avstrije izgnala v Italijo. Tu je bil obsojen, vendar amnestiran, odslužiti pa je moral vojaški rok. Po prihodu iz vojske je živel v domačih krajih. Aprila leta 1942 se je vključil v narodnoosvobodilno gibanje in je poslej deloval kot partizski delavec na Cerkljanskem ter v severnem in zapadnem primorskem okrožju.

Jože Primožič-Miklavž prejema zlati znak ZSS iz rok Branka Babiča
(Nova Gorica 14. julija 1977)

Njegovo delo je dobilo nove oblike in še večje razsežnosti po osvoboditvi. Imel je vrsto odgovornih funkcij kot sekretar Poverjeništa Enotnih sindikatov Julisce krajine v Ajdovščini, bil je sekretar okrajskih komitejev KPS za okraj Postojna, Gorica, Ilirska Bistrica, med leti 1949 in 1951 je bil pomočnik ministra za novoosvobojene kraje v Beogradu. Predsedoval je okrajskim ljudskim odborom v Ilirske Bistrici, Postojni in Tolminu. Leta 1955 je bil zaradi bolezni upokojen. Poslej je njegova aktivnost nekoliko ponehala, med leti 1962–1967 je bil brez funkcij. Kasneje se je začel zopet udejstrovati v javnem življenju in med sprejete obveznosti sodi tudi predsedovanje svetu Goriškega muzeja. Jože Primožič je bil tudi član CK KPS, udeleženec kongresov KPS in KPJ, bil je zvezni in republiški poslanec in do smrti član sveta republike.

Član sveta Goriškega muzeja je Jože Primožič postal 20. januarja 1977, zaradi ponovne bolezni je zaprosil za razrešitev dolžnosti, preden mu je potekel mandat. V čas sodelovanja v tem svetu sodi tudi pričetek priprav za Muzej revolucije za Primorsko. Tovariš Primožič je postal 26. marca 1976 prvi predsednik pripravljalnega odbora, ki so ga sestavljali predstavniki primorskih občin. Kot vsako življenjsko nalogo, je tudi obveznosti, ki jih je spejal v zvezi z organizacijo Muzeja revolucije za Primorsko, opravljal z izjedno vestnostjo. Jože Primožič je bil odličen poznavalec NOB na Primorskem. Svojega znanja ni črpal le iz lastnih spominov in iz spominov soborcev, temveč je prebiral mnoga zgodovinska dela in študiral objavljene vire. S soprogo Milico sta zbiral gradivo za monografijo severnoprimskega okrožja. Pripravil je zelo obsežen rokopis pripomb h Krajevnemu leksikonu Slovenije, kot recenzent je sodeloval pri nekaterih izdajah, vezanih na zgodovino NOB na Primorskem. Zapustil je nekaj objav v tisku (skupaj z Ženom Milico), nedokončani pa so ostali njegovi spomini.

O njegovem življenju in delu so pisali: PrimN 8. 3. 1951 št. 9; LdP 4. 3. 1959 št. 51; PrimN 24. 8. 1968 št. 35; PDk 1. 3. 1969 št. 50; TV—15. 3. 1969 št. 9; PrimN 8. 3. 1969 št. 11; Železar 26. 12. 1974 št. 51–2; PrimN 19. 11. 1977 št. 47; PrimN 13. 8. 1976 št. 33; Dnevnik 26. 1. 1979 št. 5; Komunist 2. 2. 1979 št. 5; TV—15. 8. 2. 1979 št. 5.

Branko Marušič

Marija RUTAR

(11. 12. 1903 Tolmin — 13. 12. 1979 Tolmin)

Rojstvo in smrt sta dva odločilna mejnika našega življenja, ki objemata začetek, rast, vzpon, višek in počasno drsanje navzdol v noč, v smrt. Njuna pomembnost se včítuje v družinskem krogu, v vsaki človeški skupnosti, pri kateremkoli ljudstvu. Rodi se človek — vanj sta položena up in prihodnost, umre človek — z njim premnogokrat izgine v ničnost bogastvo duha in srca.

Marija Rutar. Mejnika življenja. Goriški letnik 3/1978, 248–254.

Marija Rutar se je rodila v Tolminu. Od osmih otrok v družini tolminskega kolarja se jih je šest izšolo za učitelje. Med njimi Marija, ki je leta 1924 dokončala tolminsko učiteljišče in po tedanjih pravilih diplomirala istega leta v Vidmu. Prva služba jo je čakala v Starem selu pri Kobariu. Do leta 1930 je učila na Tolminskem, v Jaznah in Otaležu, nato pa jo je pot vodila v pregnanstvo skupaj z drugimi slovenskimi učitelji v Italiji. Premeščena je bila v Marche sredi Apeninskega polotoka. Svoje vtise iz pregnanstva je pokojna Rutarjeva prijateljem rada pripovedovala. Pregnanstvo pa je vplivalo tudi na njeno pisanje. Dotika se ga v Obisku na Ponci in v črtici Sreča, ki je bila posthumno objavljena v Primorskem dnevniku. V rodnem Tolminu se je vrnila spet leta 1944. Se pred koncem vojne, zlasti pa takoj po njej, je Rutarjeva poleg učiteljskih dolžnosti opravljala številne odgovorne funkcije pri Rdečem križu, pri sindikatu prosvetnih delavcev, pri ZB in pri prosvetnih družtvih. Tri leta je bila upravnica ljudske knjižnice v Tolminu (1945–1948), od leta 1950 do 1954 pa predsednica pripravljalnega odbora Muzeja za Tolminsko. Prvi oddelek tega muzeja, posvečen narodnoosvobodilni borbi, je bil odprt 22. julija 1951. Od tedaj naprej je življenje in delo pokojne povezano z razvojem muzeja v Tolminu.

Muzejski odbor je razen priprav za muzej izvajal še druge kulturne akcije, od katerih naj omenimo postavljanje spominskih plošč in spomenikov zaslужnim tolminskim rojakom — zgodovinarju Simunu Rutarju, skladatelju Hrabroslavu Volarču, revolucionarju Stanetu Zagaru, pisatelju Cirilu Drekonji in zbiralcu narodnega blaga Jožefu Kendi. Muzejski odbor je vodil tudi postavitev Gregorčičeve spominske sobe v pesniški rojstni hiši, s čimer je zvezana znamenita otvoritev 29. julija 1951, na kateri je govoril

France Bevk. V tem obdobju je mladi Tolminski muzej sodeloval s Slovenskim etnografskim muzejem pri terenskih akcijah v Breginjskem kotu in na Bovškem.

Čeprav se je leta 1954 v muzeju začasno zaposila šolana etnologinja, Je Marija Rutar še naprej intenzivno zbirala etnografske predmete, ki so postali temelj muzejskih zbirk v Trenti in v Tolminu. Tolminski etnografski oddelek je bil odprt 21. maja 1955. Vsi, ki so doslej spoznavali in ocenjevali delo Marije Rutarjeve, se strinjajo, da je zbirka odraz njene osebnosti in njena ljubezen do obrtniške dejavnosti, kar si lahko razlagamo z njeno navezanostjo na očeta, ki je bil zadnji tolminski kolar. Obrtniški dejavnosti je posvetila svoj prvi resnejši etnološki prispevek — Izumrle domače dejavnosti na Tolminskem. Posebej v očetov spomin pa je napisala spis Zadnji tolminski kolar. Iz zbirke razberemo še posebno nagnjenje do lesa, ki je osnovni oblikovni material številnih domačih izdelkov na Tolminskem.

Marija Rutarjeva vodi družbenopolitično vodstvo SRS po muzejski zbirki v Tolminu (aprila 1973)

Marija Rutar je brez prave etnološke izobrazbe logično razdelila področje etnološke obravnavne na tisti del, ki ga lahko predstavimo z razstavo, in na tisti del, ki ga moramo predstaviti s pisano besedo. Njen kriterij pri zbirjanju kulturne dediščine je bil estetski kriterij z zavestjo, da izdelek kaže izdelovalca. Čim lepši je izdelek, tem spretnejši in kulturnejši je moral biti tisti, ki ga je ustvaril. Na ta način je Marija Rutar Tolmince in njihovo kulturno dediščino vedno prikazovala v najlepši luči. Zbrani predmeti tako hkrati održajo tudi ljubezen zbiralki do rodnenih dežele.

Leta 1958 je bil Tolminski muzej priključen Goriškemu muzeju v Novi Gorici kot temeljna muzejska zbirka. Marija Rutar, čeprav upokojena 1956, je še naprej vodila zbirko kot honorarna sodelavka. To službo je opravljala do leta 1978. Leta 1971 je zasluzeno dobila Valvasorjevo nagrado, ki jo je tisto leto, ob 150-letnici muzejstva na Slovenskem, prvič podelila skupnost slovenskih muzejev sedmim muzejskim delavcem.

Ob 70-letnici so številni jubilarni spisi prikazovali pokojno kot starostno primorskih muzealcev. Mogoče so ji tiste pohvale dale moči, da je po letu 1973 napisala še dobro polovico vseh svojih objav.

Dolga leta (1958–1972) je delo Marije Rutarjeve predstavljalo glavni delež etnologije v Goriškem muzeju in s tem dalo pečat zlasti tolminski in trentarski zbirki, pa zbirki na Vrsnem. Vsi mlajši sodelavci Goriškega muzeja smo prve terenske izkušnje pridobili ob mentorstvu Marije Rutarjeve. S svojo prislovično tolminske trmo nam je dajala zgled, kako tudi v nemogočih razmerah lahko pridobimo informacijo ali muzealijo.

V vsaki hiši je značila zaplestljivosti ljudi v prijeten razgovor. Številna na novo pridobljena poznanstva po vsej Tolminski so ji bila pri njenem delu v veliko korist. Njeni informatorji so sami prihajali k njej v Tolmin in ji nosili starine na prodaj ali zastonj. Vsi so jo poznavali kot »Marijo iz muzeja«. Takšno se je spominjammo tudi mi — učiteljice, zbiralke ljudskega blaga, samorastniške etnologinje, tolminske kulturne delavke.

Naško Križnar

BIBLIOGRAFIJA MARIJE RUTARJEVE

1956

Kulturno življenje v Tolminu od 1848 do druge svetovne vojne. — Tolminski zbornik 1956 str. 55–63. (s slikami).

1959

Tolminski muzej. — Kronika, letnik VII št. 2 str. 125–127. (4 fotografije).

Veliki tolminski kmečki punt. — Zbornik tolminskega gledališča za 40-letnico KPJ in 250. predstavo. Tolmin 1959, str. 20–24.

1969

Gorska kmečka domačija iz XVIII stol. na Tolminskem. — Srečanja 1969 št. 20 str. 76–77. (s slikami).

1970

Izumrle domače dejavnosti na Tolminskem. — Jadranski koledar 1970 str. 137–144, (2 fotografiji).

»Ljudski oder« v Tolminu in »Zvezda« na Čiginu. — Primorski dnevnik 18, VII. 1970 št. 157. (ilustr.).

Ljudsko glasilo »stulca«. — Srečanja 1970 št. 23/24 str. 63.

Običaji na Tolminskem. — Srečanja 1970 št. 23/24 str. 37–41.

1971

Kresni ognji na Tolminskem. — Jadranski koledar 1971 str. 246–251.

Od tolminskega mesta do breginjskih vasi. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1971 št. 1 str. 5–6.

Pogrebna družica v Kredu. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1971 št. 2 str. 13.

Uvera Bovčanov o učinku strele na les. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1971 št. 3 str. 24.

Naše gore, naša mladost. — Planinski vestnik 1971 št. 8 str. 377–380.

1972

Poročilo o etnografskem delu Goriškega muzeja v letu 1971. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1972 št. 1 str. 1–2.

Plavljenje lesa po Tolminki in Godiči. — Srečanja 1972 št. 35/36 str. 44–48.

Ženitovanje na Tolminskem. — Jadranski koledar 1972 str. 245–252. (3 fotografije).

Leban Pavla, Tolminske zabavljice. — Po pripovedovanju zapisala Marija Rutar. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1972 št. 2 str. 15–16.

1973

Tolminske opekarne. — Jadranski koledar 1973 str. 235–238.

Muzej za Tolminsko v Tolminu. — Glasnik Slovenskega etnografskega društva 1973 št. 1 str. 3–4.

1974

Nekaj o nekdanjem prometu na Tolminskem. — Jadranski koledar 1974 str. 171–182. (6 fotografij).

Post pri nas nekdaj. — Glasilo tolminskih župnij 1974 št. 1 (marec) str. 1.

Rožnica. — Glasilo tolminskih župnij 1974 št. 3 (avgust) str. 1–2.

Praznik svetega Rešnjega Telesa. — Glasilo tolminskih župnij 1974 št. 2 (junij) str. 3.

Božični čas nekoč. — Glasnik tolminskih župnij št. 5 (december) 1974 str. 1.

1975

Zadnji tolminski kolar. — Tolminski zbornik, druga knjiga, 1975 str. 305—314. (3 fotografije). Ob 50-letnici mature. — Jadranski koledar 1975 str. 223—225. Delo krajevnega RKS v Tolminu med NOV. — Tolminski zbornik, druga knjiga, 1975 str. 121—123. Tolminska je pesem. (Doprinos h gradivu o kulturnem življenju v Tolminu). — Tolminski zbornik, druga knjiga, 1975 str. 289—299. Nekdanji ženitovanjski običaji na Tolminskem. — Glasnik tolminskih župnij 1975, nadaljevanja v št. 1 (marec) str. 4; št. 2 (marec) str. 4; št. 3 (junij) str. 4; št. 4 (sept.) str. 4; št. 5 (november) str. 4; št. 6 (december) str. 4.

1976

Nekdanji tolminski sejmi. — Jadranski koledar 1976 str. 253—256. (1 fotografija). Mejniha življenja. — Goriški letnik 3 (1976) str. 248—254. Nekdanje šege ob smrti. — Glasilo tolminskih župnij 1976 št. 2 str. 1—2.

1977

Obisk na Ponci. — Jadranski koledar 1977 str. 216—230. (4 fotografije, 5 listin). O rihah in drčah na Tolminskem. — Goriški letnik 4/5 (1977/78) str. 185—187. Naša znamenja. — Glasilo tolminskih župnij 1977, nadaljevanja v št. 2 (marec) str. 3; št. 3 (november) str. 4; št. 4 (december) str. 4. Navade ob vseh svetih. — Glasilo tolminskih župnij 1977 št. 3 (november) str. 4.

1978

Vejniki ali frodel. — Jadranski koledar 1978 str. 250—256. (2 fotografiji). Naša znamenja. — Glasilo tolminskih župnij 1978, nadaljevanja v št. 1 (februar) str. 3; št. 2 (marec) str. 3; št. 3 (maj) str. 4; št. 4 (avgust) str. 4; št. 5 (oktober) str. 4; št. 6 (december) str. 4.

1979

Kako so lovili ribe na Tolminskem. — Jadranski koledar 1979 str. 251—256. Ljudska prehrana na Tolminskem. — Goriški letnik 6 (1979) str. 47—53. (5 fotografij). Sreča. — Primorski dnevnik 30. decembra 1979 str. 15. (portret Marije Rutarjeve — risba po fotografiji B. Blaško).

Pisali so o Mariji Rutar

Peter Breščak, Nagrade ob jubileju. — Delo 16. 10. 1971 št. 282 str. 2. Tomaž Pavšič, Priznanje Mariji Rutar. — Primorske novice 22. 10. 1971 št. 43. Tomaž Pavšič, Jubilej Marije Rutar. — Delo 8. 12. 1973 št. 331 str. 6. Branko Marušič, Jubilej Marije Rutar. — Primorski dnevnik 9. 12. 1973 št. 288 str. 4. Naško Križnar, Jubilej Marije Rutar. — Primorske novice 14. 12. 1973 št. 51 str. 7. Tomaž Pavšič, Odšla je Marija Rutar. — Primorski dnevnik 16. 12. 1979 št. 291 str. 4. Branko Marušič, Marija Rutar. — Delo 21. 12. 1979 št. 295 str. 10. [Marko Vuk] M.: Umrla je zaslužna učiteljica. — Novi list 10. 1. 1980 št. 1257 str. 5. Tomaž Pavšič, Zadnje besede Mariji Rutar. — Primorska srečanja 17/18 1980 str. 314. Naško Križnar, Marija Rutar. — Glasnik SED 20 (1980) 25—27. fotografija in bibliografska.

* Avtorstvo člankov v Glasilu tolminskih župnij, ki so nepodpisani, pa podatkih Tolminske muzejske zbirke.

OCENE IN POROČILA

ARCHEOGRAFO TRIESTINO, Ser. IV, vol. 38 (87), Trieste 1978, 301+(V) str.

38. letnik četrte serije te ugledne tržaške revije odmerja pretežni del svojega prostora objavi doslej neizdanega dnevnika prvega tržaškega guvernerja Zindendorfa (1739—1813) in sicer za čas prvega leta njegovega blvanja v Trstu (junij 1776—junij 1777), kjer je prebil šest let. Visoki cesarski uradnik je zapustil izredno obsežen osebni dnevnik, ki šteje 57 zvezkov (Haus-Hof u. Staatsarchiv, Dunaj). Dnevnik je zanimiva podoba Evrope druge polovice 18. in začetka 19. stoletja. Objavitev dnevnika za čas Zinzendorfovega blvanja v Trstu, Cesare Pagnini ga primerja z dnevnikom znanega Giacoma Casanova. Zinzendorfov dnevnik še ni bil v celoti objavljen, pač pa pripravlja prof. salzburške univerze H. Wagner skrajšano izdajo. Dnevnik je pisani v francoščini in v originalu ga objavlja tudi tržaška revija pod naslovom »Il periodo triestino del diario inedito del Conte Carlo de Zinzendorf, primo Governatore di Trieste (1776—1777)« (str. 3—247). Objavitev je prispeval krajši uvod, sam dnevnik je opremil z najnujnejšimi opombami in dodal še imensko kazalo. Dnevnik je zelo zanimivo branje, zanimivo, ker podaja piščeva opazanja ne le o življenu v Trstu, marveč tudi v tržaškem zaledju. Preostalih 50 strani revije prinaša pregledi G. Rossi Sabatinija o različnih izdajah, posvečenih tržaški zgodovini. Podoben je zapis G. Secoliča o literarnem snovanju v Trstu. S. Alfieri pa obravnava dve knjigi umetnostnega zgodovinarja G. Gherardija, pisca knjige o istrskih freskah. Kot vsaka številka tudi 38. prinaša tržaško bibliografijo in sicer za leto 1977 (avtorja S. Pesante in A. R. Rugliano).

Branko Marušič

ATTI. Centro di ricerche storiche, Rovigno, vol. VII/1976—7, 462 str.; vol. VIII/1977—8, 450 str.; vol. IX/1978—9, 655 str.

Italijanska unija za Istro in Reko je januarja leta 1970 ustanovila Center za zgodovinske raziskave (Centro di ricerche storiche), ki opravlja pomembno raziskovalno in izdajateljsko dejavnost (ZC 31/1977, 215—6; Kronika, 25/1977, 142—3; PDK, št. 57, 13. 3. 1972). Med izdajami Centra zaslužijo pozornost štiri knjižne zbirke in sicer: »Atti«, »Quaderni«, »Monografie« in »Documenti«. Center izdaja knjige tudi izven navedenih knjižnih zbirk, posebna publikacija pa izide tudi ob vsakoletenem notečaju »Istria nobilitissima«. Zbirko »Atti« objavlja Center v sodelovanju s tržaško ljudsko univerzo, tiska se v Italiji in kot založnik nastopa tržaška založba LINT. Za razliko od ostalih publikacij rovinjskega centra imajo »Atti« izrazito mednarodno objektivno izdajanja in urejanja, kar potrjuje tudi uredniški odbor, v katerem so mnogi istrski in tržaški znanstveniki italijanske narodnosti kot A. Agnelli, A. Forlani, A. Pauletich, G. Cervani, I. Moncalvo, G. Radossi, slednja dva sta tudi odgovorna urednika.

Ker smo o prvih šestih zvezkih rovinjskih »Atti« že poročali (Kronika 1977), velja ta pregled vsebin sedmega, osmega in devetega zvezka. V sedmem zvezku je na prvem mestu daljša študija Giancarla Muciaccia »Gli statuti di Valle d'Istria« (7—112), v kateri pisec komentira statut Bal iz leta 1467; razprava je pravno zgodovinske narave in dopoljuje članek M. Bertoše, ki so ga »Atti« objavili v tretjem zvezku. Gino Bandelli razpravlja v članku »La questione dei castellieri« (113—136) o razvoju istrske arheološke znanosti na primeru kaštelirjev. Plodoviti istrski zgodovinar Miroslav Bertoša prikazuje v članku »L'Istria veneta nel Cinquecento e nel Seicento« (137—160) demografske prilike v 16. In 17. stoletju. Giuseppe Rossi Sabatini je prispeval študijo o deležu italijanske historiografije zadnjega desetletja v spoznavanju in proučevanju starejše istrske zgodovine. Pregled je vzporednica podobni objavi, ki jo je M. Bertoša prispeval za šesto številko

«Atti». Giovanni Radossi in Antonio Pauletich pa sta napisala vsebinski repertoar rovinjske kronike A. Angelini; tudi ta članek se nanaša na objavo obeh avtorjev v predhodni številki. Med zapiski omenimo še opozorilo Arduina Agnelli na študijo G. Francescata in F. Salimbenija »Storia, lingua e società in Friuli» (prva izdaja Videm 1976). »Atti« prinašajo povzetke v srbohrvatskem in slovenskem jeziku.

Osmi zvezek ima več gradiva o sodobnejši zgodovini. Na prvem mestu je sicer prikaz rimskih spomenikov na področju Buzeta in Roča. Prispevek je napisala Vesna Jukić-Girardi. Branko Marušić objavlja daljšo razpravo o Istrski skupini sakralnih arhitekturnih spomenikov (Il gruppo istriano dei monumenti di architettura sacra con absida inscritta; 39–185). Miroslav Bertoša pa se znova vrača k Istri pod beneško republiko zlasti v zvezi z doganjajem Italijanske historiografije (La crisi economica di Venezia nei secoli XVI e XVII alla luce della recente storiografia italiana; 187–219). Mario Budincin govorl o kulturni in literarni zgodovini Pirana v 18. in 19. stoletju. Pomembna pa je vsekakor razprava Elia Apicha »Qualche testimonianza e qualche considerazione per la storia del socialismo in Istria« (233–276), ki je osredotočena predvsem na Pulj; v razpravo je vključena tudi objava nekaterih virov. G. Radossi in A. Pauletich nadaljujeta z objavo rokopisnega gradiva Antonija Angelinija iz Rovinja (19. stoletje), kar sta pričela že v šestem zvezku. Ita Cherin je napisala po ustnih virih pripoved o Rovinjčanah v avstrijskih begunskeh taboriščih med prvo svetovno vojno. Njen prispevek sodi v rubriko »Folclore«, kjer najdemo še kratek zapis o poročnih običajih na Vodnjanskem in drugi del muzikološkega prispevka L. Benussija o rovinjskih podoknicah (priči del izšel v sedmem zvezku).

Deveti zvezek je obsežnejši. Gradivo ima razvrščeno tako kot predhodna dva v rubrike: »Documenti«, »Saggi«, »Folclore«. G. Radossi razpravlja o statutu občine Buzet iz leta 1575. Avtorja L. Lago in C. Rossit pa razpravlja o prikazovanju Istre v nekaterih atlasih iz 16. stoletja. Štirje članki so posvečeni prazgodovini in antiiki. Nikša Petrić objavlja »Introduzione alla preistoria dell'Istria« (183–248), dva članka je prispevala V. Jukić in sicer o Premanturi v antiiki in o izkopavanju rimske vile v Červar Portu pri Rovinju. Za antično podobo Kvarnerja je zanimiv prispevek Luja Margetiča »Plinio e le comunità della Liburnia« (299–358). Srednjeveško zgodovino začenja Miroslav Pahor s prikazom organizacije oblasti v občini Izola po dokumentih iz leta 1253 in 1260 (L'organizzazione del potere nel comune di Isola secondo i documenti del 1253 e del 1260; 359–375). Dve razpravi sta posvečeni osebam in sicer filozofu iz 16. stoletja Francescu Patrizi (Petriću) s Cresa (avtor S. Cavazza) ter koprskemu zdravniku iz konca 16. stoletja G. Brattiju (avtor G. Zanier). Tudi M. Bertoša objavlja dva prispevka, ki govorita o Istri pod beneško republiko; oba segata v prva desetletja 17. stoletja. V prvem so prikazana prizadevanja beneške oblasti, da bi s posebnimi ukrepi izboljšala življenjske pogoje prebivalstva Istre (»ekološka iniciativa«). Podobna iniciativa so bili tudi katastrski popisi, o katerih govorl Bertoša v svojem drugem članku. Nekaj neobjavljenih pisem koprskega pisca Gianinalda Carlija objavlja Elio Apih, Antonio Miculian pa piše o dalmatinskih problemih v 19. stoletju pod naslovom »L'evoluzione politica in Dalmazia dai moti del 1848 all'unificazione nazionale« (523–547). Marino Budincin objavlja deset dokumentov v zvezi z začetki socialističnega gibanja v Rovinju (Dieci documenti sulle origini del movimento socialista a Rovigno alla fine del XIX secolo; 549–574); gradivo je iz konca 19. stoletja ter je shranjeno v tržaškem državnem arhivu. Petar Strčić podaja pregled jugoslovenske historiografije o Istri in kvarnerskih otokih v 19. in v začetku 20. stoletja za obdobje 1965–1975. Podoben pregled je Strčić pred tem objevil v puljski reviji »Istra« (1976). Članek je koristna informacija za Italijansko zgodovinsko znanost. Objavljeno je še tretje nadaljevanje članka o rovinjskih podoknicah izpod peresa Benussija. Povzetki v srbohrvatskem in slovenskem jeziku zaključujejo obsežno in pomembno izdajo rovinjskega Centra.

Branko Marušić

ATTI E MEMORIE DELLA SOCIETÀ ISTRIANA DI ARCHEOLOGIA E STORIA PATRIA,
vol. XXV NS (LXXVII), Trieste 1977

Dobro polevico tega obsežnega zvezka napojuje po obsegu in vsebinsko tehtno delo »I manoscritti concernenti Pola in biblioteche Veneziane«, ki mu je avtor Giorgio E. Ferrari. Uvodni razpravi, v kateri avtor bolj našteva kot podrobnejše razčlenjuje raznolika in pestrata področja iz zgodovine in življenja Pule, zaobjeta v zbranih rokopisih (zgodovina, antična Pula, zgodovina in razvoj občine, cerkvena zgodovina, versko življenje, vojaška zgodovina, etnografski in demografski podatki, klimatske razmere, kartografija ipd.), sledi zajeten katalog (Catalogo descrittivo dei codici veneziani riguardo a Pola) rokopisov iz

različnih beneških ustanov (Biblioteca Marciana, Biblioteca Correr dei Civici Musei Veneziani — zbirka Cicogna, Biblioteca Querini Stampalia). Devet slik z reprodukcijami rokopisnih dokumentov in zemljepisov ni bistveno, vendar pa ilustrativno zanimivo dopolnilo kataloga, zato pa je zaključno analitično kazalo sestavni del kataloga in zares dober pripomoček bralcu in raziskovalcu.

Na treh straneh (str. 311–313) razlagajo Mario Doria topomin »Káščerga« (il toponimo istriano »Caschierga«). Jezikoslovní del vsebine te številke AMSI pa dopoljuje še prispevek F. Crevatin »Pagine di storia linguistica istriana: V« (str. 317–322; Pagine I so bile objavljene v Boll. Dial. Veneti dell'Istria 2 [1973–74] 31 sqq. Pagine II – IV pa v AMSI XXIV NS [1976] sqq). Tokrat F. Crevatin pojasnjuje toponime Crklada, Pinguente (lat. Piquentum) — Buzet, Pádna (it. Padena), Marezige, Gažon, Pomjan, Puče, Smarje, Kubed, Koštabona, Predloka, Sočerga, vse z namenom dognati razmerje med romansko in slovansko obliko toponima in iz njega izpeljive ugotovitev, da je do slovansko-romanskega stika prišlo v notranjosti Istre v 8.–9. stoletju, medtem ko je v neposredni okolici Kopra bil ta spoj kasnejši (13. do 14. stol.), kar ima oporo tudi v znanih zgodovinskih podatkih.

Arheološki del tega letnika AMSI vsebuje tri prispevke. Paola Càssola Guida s svojim prispevkom »Nota su alcuni esemplari di coltellini dell'età del ferro del tipo S. Antonino« (str. 325–329) dopoljuje delo V. B. Peroni »Il coltellini nell'Italia continentale« (München 1976, Prähistorische Bronzefunde VII, 2) z novimi primerki nožev »tipa S. Antonino« z grobišča v San Vito al Tagliamento (Pordenone), ki sodi v cas. 8. do 7. stol. pr. n. št., dodaja pa še nož te vrste z grobišča Picugi v Istri, Franca Maselli Scotti je v svojem prispevku za to številko AMSI (Terra sigillata di Stramare) obdelata t. s. iz Milj (lokilita Stramare), ki je le del obsežnejšega rimskodobnega gradiva s tega najdišča. Tri tabele narisanega gradiva (oblike, ornament, žig) ter katalog najdb (28 kosov) dopoljujejo razglabljanja avtorice o t. s. nasprotno in o njenem, količinsko nemajnem pojavu na tem najdišču.

Pa še prispevek F. Maselli Scotti (Scavi della Soprintendenza archeologica di Trieste, str. 455–459) je arheološki, od ostalih dveh se loči po tem, da je to poročilo o izkopavanjih na Kijuču pri Katinari, kjer je ob vodnem zbiralniku bila odkrita stavba pravokotne oblike (5,5 x 4 m), tlakovana z odlomki apnenca, lončenina iz nje pa jo postavlja v mlajše obdobje kraških prazgodovinskih kaštelirjev (Slivje, Mali Repen, Salež), znak na steni ene izmed posod pa povezuje to najdišče (ali stavbo) z Mostom na Soči. Rimskodobna lončenina od tod pa sodi v poavguštejski čas.

V Borgo S. Sergio (Trst) je bilo ob rimskodobni stavbi odkritih 216 m vodovoda, ki je napajal antični Trst (Tergeste) z vodo iz Glinščice (Valle Rosandra). Tretje najdišče, ki ga omenja, je v ustju Timave. Izredno obsežen rimskodobni stavni kompleks iz 1. do 3. stoletja n. št. izpirčuje kvalitetne stavbe prvine (solidna zidava, mozaiki, suspenzure, ogrevanje, freske), ki bi mogle biti sestavina obsežne vile ali pa celo mansia.

Fiordelisa Cartelli je prispevala za ta zvezek AMSI razmišljanje o poligonalnih apsidah na področju gornjega Jadranja (Absidi poligonali nell'alto Adriatico, str. 353–359), G. Neto pa je objavil tisti del dnevnika Marina Sanudo (La campagna istriana della primavera 1508 nel diario di Marin Sanudo), ki obravnava pohod beneške vojske v Furlanijo in proti Istri spomladi leta 1508. Sergio Cella objavlja beneške dokumente iz obdobja od leta 1552 do 1577, ki se navezujejo na Istro, z zelo raznoliko vsebino (preskrba z lesom za gradnjo ladij in za kurjavo, preskrba s soljo, varnost plovbe, sodni procesi).

Svoje poglede na zgodovinopisje Trsta (Storiografia Triestina, 414–422) si je F. Salimbeni zamislil in jih zapisal ob bibliografski razstavi tržaškega zgodovinopisja v Biblioteca del Popolo, vzpodbujen s predstavitvijo razstavljenega gradiva, ki jo je ob otvoritvi podal Alfieri Seri. V čas prve svetovne vojne pa segajo razmišljanja F. Luigi Ferraria o problemih in perspektivah »Italijanske« dežele Benečije, ki jih je pripravil P. Ziller, razmišljanja, ki so posebej zanimiva na tistih mestih, kjer F. L. Ferrari opredeljuje položaj Slovencev v Italiji in pa odnose slovenske manjšine z italijansko večino.

Za AMSI je že tradicionalno zaključek vsakega zvezka namenjen ocenam, med njimi je tokrat tudi ocena B. Forlati Tamara B. Marušičeve študije »Il complesso della Basilica di Santa Sofia a Due Castelli« (Atti VI, 1975–76).

Društvene vesti ter seznam članov in zamenjav zaključuje 25. zvezek revije v novi seriji.

Drago Svoljšak

FORUM IULII. Annuario del Museo archeologico di Cividale del Friuli, 4/1980, 68 str.

Poleg vesti o delovanju državnega arheološkega muzeja v Cedadu (nabava gradiva, konservatorski posegi na gradivu, ugledni obiskovalci muzeja, razstava dejavnost, publikacije, knjižni fond itd.) prinaša četrti letnik štiri razprave. Prvo je prispeval Volker Bierbrauer pod naslovom »La croce d'altare della chiesa altomedioevale di Ibligo—Invillino«. Nemški arheolog iz Münchna je predstavil fragment rezultatov nekajletnih raziskav nemških arheologov na področju Karnije (kraj Invillino pri Tolmezu); razpravlja o oltarnem križu langobardske cerkve in ga datira v čas od druge polovice 8. do sredine 9. stoletja. Sledi drugi del kataloga zlatnikov iz bizantinskega in »barbarskega« obdobja, ki jih hrani čedalski državni muzej (prični del kataloga, ki sta mu avtorja G. Bernardi in G. Drioli, je bil objavljen v 3. letniku (1979). Umetnostnozgodovinska razprava Amelia Tagliaferrija razpravlja o mojstrih, ki so v 17. in 18. stoletju obnavljali in olješevali samostan S. Maria in Valle v Cedadu. Tudi četrta razprava je posvečena umetnosti. N. Fazzini Giorgi je predstavil šest del, ki jih je ustvaril Giacomo Carneo konec 17. stol. in se hranijo v vili grofov Claricini-Dornpacher v kraju Bottenico med Cedadom in Vidmom. Slikar Carneo je sin mnogo bolj slavnega očeta Antonija. Pisec sodi o njem, da je zanimanja vreden slikar ter »živa in umetniško samostojna osebnost«.

Branko Marušič

HISTORIJA RADNICKOG POKRETA, NOR-a I SOCIJALISTICKE REVOLUCIJE U ISTRI, HRVATSKOM PRIMORJU I GORSKOM KOTARU, 1 (1978) Rijeka 1978, 2 (1979) Rijeka 1979

Bogati publicistični dejavnosti Hrvatske Istre, Hrvatskega primorja in Gorskega kotara se je leta 1978 pridružila še znanstvena publikacija Historija radničkega pokreta, NOR-a i socijalističke revolucije u Istri, Hrvatskom primoru i Gorskom kotaru (nadalje Historija). Publikacija, ki jo je Centar za historiju radničkega pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskega kotara (nadalje Centar) pričel izdajati ob 12-letnici svoje ustanovitve in 10-letnici svoje osamosvojitve, ima regionalen značaj in objavlja izsledke zelo intenzivnega znanstvenoraziskovalnega dela delavcev Centra in zunanjih sodelavcev o problematički KP, NOB, socialistične revolucije ter druga tematska vprašanja političnega, ekonomskoga, družbenega in kulturnega življenja tega območja. Publikacija ima tri temeljne rubrike: članki, gredivo in priloge, kjer objavljajo bibliografije, ocene, vesti in informacije. Do sedaj sta izšla dva zajetna zbornika.

Prvi zvezek za leto 1978 (384 strani), ki ga je uredil uredniški odbor (Viša Basta, Ivo Kovačević, Zdenko Pleše, Mihail Sobolevski, Peter Strčić) z glavnim in odgovornim urednikom Ivom Kovačevićem, je posvečen 35-letnici združitve Istre, Reke, Zadra in otokov s Hrvatsko v novi Jugoslaviji, 35-letnici ustanovitve 13. primorsko-goranske udarne divizije in 35-letnici ustanovitve Drugega pomorsko obalnega sektorja (POS).

Prvi del zbornika »Razprave in članki« prinaša na 234 straneh sedem daljših strokovnih razprav o zgodovinskih dogodkih, označenih v posvetilu. Prispevki so zelo zanimivi, posebno še v luči primerjave razvoja dogodkov v bližnji preteklosti Slovenskega primorja, ki je doživjalo podobno usodo kot večji del Hrvatske (Primorje in Istra).

Prva razprava dr. Vinka Antica »Pazinska odluka o sjednjenu Istre s domovinom« obravnava na podlagi številnih virov in literature zgodovinsko odločitev okrožnega NOO za Istro 13. septembra 1943 v Pazinu, da se Istra priključi k matični Hrvatski. Odlok, nekateri ga označujejo kot »izjavo«, so potem potrdili ZAVNOH, PNOO na svojem ustavnem zasedanju in AVNOJ na svojem drugem zasedanju. Razprava se odlikuje po širokem uvodnem prikazu reševanja ne le istrskega, ampak celotnega »Jadranskega vprašanja« po prvi svetovni vojni v okviru bilateralnih dogоворov med kraljevinama Italijo in Jugoslavijo in v širšem mednarodnem smislu. Poseben poudarek je avtor dal konkretnim prizadevanjem in akcijam KPI in KPJ oziroma narodnih partij ter Kominterne za rešitev tega vprašanja.

Drugi prispevek mr. Vitomila Grbca »Od prvih naoružanih grup do partizanske divizije« obravnava na podlagi analize bogate literature in raznih virov priprave, nastanek, razvoj in aktivnost oboroženih partizanskih enot v Hrvatskem primoru, Gorskem kotaru in v Istri. Prve oborožene skupine so nastale na inicijativi KPH že leta 1941. Njihova organizirana taborišča (»partizanski logori«) so ponekod v historiografiji tega območja postala pojem za obliko vojne organizacije, bila pa so zelo pomembna zarišča organizi-

ranega upora. Avtor obravnava vse enote do ustanovitve 13. primorsko-goranske divizije (okrog 20. aprila 1943) in pri tem podaja podobo razvoja partizanske vojske v primorsko-goranski in istrski regiji, ki je sicer imela bistvene razvojne značilnosti ostalih partizanskih enot v NOV, poseben počet pa so ji dajali geografski, politični in strateški činitelji.

Naslednji prispevek Mihaela Sobolevskega »Kulturnoprosvetni rad u 13. primorsko-goranskoj diviziji u toku NOR« obravnava sicer ožji, a zelo pomemben izsek iz življenja te divizije. Avtor opozarja, da je bilo kulturnoprosvetno delo prisotno že v enotah, preden je prišlo do formiranja divizije. Po ustanovitvi pa je divizija predstavljala pomemben dejavnik v kulturnem udejstvovanju borcev pa tudi prebivalcev, kjer je delovala. Pisec obravnava tudi obliko organizacije in razne vrsti kulturnega udejstvovanja.

Predzadnji trije prispevki obravnava dejavnost mornarice v NOVJ, ki je pripadala II. primorskoobalnemu sektorju (POS). Razprave Andelka Kalpića »Izrastanje i značenje snage mornarice NOVJ na Kvameru«, mr. Kazimira Pribilovića »Flotila II. POS od osnivanja do povlačenja na Dugi otok« ter dr. Ivana Vasiljevića »Flotila II. POS u sukobima na moru« se med seboj dopoljujejo in obravnavajo ustanovitev, organizacijo in dejavnost mornariških enot od septembra 1943, ko je bila v Crikvenici ustanovljena prva pomorska enota tega sektora, do maja 1945, ko je to ladjevje sodelovalo v okviru 4. armade pri osvobajjanju Istre in Slovenskega primorja.

Zadnjo razpravo »Istrani u 3. prekomorski udarni brigadi« je pripravil njen bivši starešina Radule Buturović, ki je tudi soavtor slovenske monografije Tretja prekomorska brigada (izšla 1967 v Knjižnici NOV in POS, 25—II). Na podlagi lastnih in drugih spominov, arhivskih virov in že objavljenega gradiva je prikazal borbeno pot enote in zlasti dejavnost istrskih borcev od ustanovitve brigade decembra 1943 do konca vojne, ko je tudi ta brigada v okviru 4. armade sodelovala v operacijah za osvoboditev Trsta, Reke in Ilirske Bistre.

V rubriki Gradivo prinaša ta prvi zvezek Historije Izbor desetih dokumentov o ustanovitvi in o enomesecnem delu 13. primorsko-goranske divizije. Zbral, uredil in z opombami dopolnil jih je Mihail Sobolevski. Dokumenti kažejo proces formiranja, vojno in politično delo ter prve borbene akcije divizije. Nekateri od njih so bili objavljeni že v medijevnem periodičnem tisku, nekateri pa v povojnih zbornikih dokumentov ali pa jih hrani Arhiva Vojnoistorijskega instituta v Beogradu (AVII) oz. Instituta za historijo radničkega pokreta v Zagrebu (AIHRP).

»Izvještaj Marka Belinića o Istri krajem 1943 godine« je znanstveno obdelal Petar Strčić. Poročilo, ki je zelo pomemben vir za zgodovino NOB v Istri ob koncu leta 1943, Strčić konfrontira s številnimi drugimi sodobnimi viri pa tudi s poznejšo literaturo in z osebnimi izjavami takratnih soustvarjalcev dogodkov v Istri. V uvodu pa Strčić predstavlja avtorja poročila ter razmere, v katerih je poročilo nastalo. Dokument hrani AIHRP v Zagrebu.

Rubrika se zaključuje z dokumentom »Izvješće glavara gradske uprave Sušak-Rijeka o zbiranjima u tadašnjoj Rijeci i Sušaku v vrijeme i nakon kapitulacije Italije«. Iz poročila, ki ima sicer štiri dele, je Antun Giron za objavo pripravil le drugo prilogo k prvemu delu, ki vsebuje dnevnični članci splošnega vojnega poverjeništva NDH pri Italijanski Drugi armadi »glavno-stožernega bojnika« Stefanovića od 8. do 28. septembra. Dnevnički podaja pregled dogodkov po kapitulaciji Italije in Reki in zlasti psihozo, ki je vladala med vladajočimi krogovi v Reki — predstavniki NDH in nemškega štaba za zvezne po tem dogodku. Dokument hrani AIHRP v Zagrebu.

Rubriki »Prikazi i ocjene«, v kateri avtorji ocenjujejo in poročajo o številnih publikacijah pokrajinskega in republiškega značaja, sledi rubrika »Informacije«. V njej Ivo Kovačević prikazuje desetletni razvoj in dejavnost Centra.

Leta 1979 je izšel drugi zvezek Historije (516 str.). Publikacijo je uredil uredniški odbor v sestavi: Višna Basta, Ivo Kovačević, Mihail Sobolevski in Petar Strčić, ki je postal tudi glavni in odgovorni urednik. Zbornik je posvečen 60-letnici KPJ-ZKJ, SKOJ in revolucionarnih sindikatov.

V prvem delu prinaša deset razprav in člankov; prvi trije obravnavajo partijsko problematiko, sledita dva z vojaško, naslednjih pet pa se ukvarja s kulturno dejavnostjo v Hrvatskem primoru, Istri in Gorskom kotaru.

Razprava dr. Slavoljuba Cvetkovića »Osnovna kretanja u razvoju KPJ od 1919—1937. godine« obravnava problematiko pri razvoju in dejavnosti KPJ od njene ustanovitve do leta 1937, ko je na vodstvo partije prišel Josip Broz-Tito. Avtor poudarja, da je bilo to obdobje polno težkih problemov v državi pa tudi v partiji, vendar pa je ob zaključku dobe partija izšla močna in notranje trdna.

V drugem prispevku »Značaj osnivanja organizacija i rukovodstva KPH za Istru« avtor Ljubo Drndić najprej prikazuje delovanje KPI na istrskem območju od njene ustanovitve leta 1921 do leta 1941. KPI je bila članica Kominterne in v skladu z njeno tedanjim politiko zastopala stališče, naj KPI deluje na teritorialnem principu. Zato je po Rimskih dogovorih leta 1924 morala prenesti z delom samostojno KP Reke, na območje se je razsvrnila Kvarnerska federacija KPI. Napad Nemčije in Italije na Jugoslavijo leta 1941 in mednarodni položaj pa sta zahtevala spremembo stališč Kominterne. Na podlagi nove politične usmerjenosti sta vodstvi KPH in KPS že isto leto organizirali vstajo in pričeli voditi borbo za osvoboditev in revolucijo tudi na območju, ki ga je zasedala Italija. V teh pogojih so aprila 1943 formirali pokrajinsko vodstvo KPH za Istru.

Krajši prispevek Ivana Cuculića »Formiranje Okružnog komiteza za Gorski kotar (12. 10. 1942)« obravnava ustanovitev partiskskega komiteja, ki je potem predstavljal partijsko vodstvo na območju Gorskega kotara, ki je bil pred tem neposredno podrejen centralnemu vodstvu KPH, njegovo dejavnost pa je od leta 1939 vodil pokrajinski komite KPH Delnice.

Prispevek Mladena Plovančića »Diverzantska dejavnost na primorsko-goranskem področju 1941« je zanimiv prikaz ne le zgodovinskih dogodkov v letu 1941, ampak tudi tehničnih priprav za akcije. Avtor prikazuje izdelavo eksplozivnih naprav in njihovo delovanje. Za ležje razumevanje spremljajo tekst številne skice in legende.

Vojško problematiko obravnava tudi razprava Ivana Cuculića »Bjelolasiski marš 2. brigade 13. primorsko-goranske divizije NOVH (19.–20. II. 1944). Marš, ki ga je historiografija poimenovala tudi kot »Ledeni marš« ali »Marš bole smrti«, je bila ena najbolj episkskih akcij NOB v jugozahodni Hrvatski. V njem so se bori 2. brigade 13. primorsko-goranske divizije z nečloveškimi napravi in izjemno težkih zimskih pogojih prebijali iz Gornjega kraja v Mrkopalj čez del Kapelskoplanskega masiva. Pohod je bil v literaturi že večkrat omenjen in tudi obdelan. Cuculić pa ga je tokrat prikazal v celoti in pri tem upošteval dogodke, ki so pohod pogojevali, detailno pa je obdelal tudi samo pot.

Dругi del razprave prinaša prispevke s področja kulturnoprosvetne dejavnosti. Dr. Zlata Knezević je pripravila razpravo »Pisana riječ kao tumač borbe, komunikacija i nosilac moralnih vrijednosti u Istri i Hrvatskom primorju«, Mario Mikulić je prispeval prispevek »Prosvjetna i kulturna politika Oblaenog NOO-a za Istru«, Antun Giron pa »Kulturno-prosvjetna dejavnost Okružnog NOO-a za Gorski kotar«. Sledita še prispevka Giacomo Scottija »Kulturno-odgojna i informativna dejavnost u talijanskih jedinicama NOVJ Istre i Rijeke ter Ljube Karabaića »Kulturno-prosvjetni rad u NOB-i na otoku Krku«. Za območje Hrvatskega primorja, Istre in tudi Gorskega kotara ima kulturno-prosvetna dejavnost poseben pomen. Razvoj kulture in šolstva, številni viri informacij, leposlovnji prispevki s poudarjeno narodno in politično vsebino niso bili le odgovor na okupatorjevo in kvislinsko propagando, ampak so predstavljali preporod kulturne dejavnosti po Italijanskem fašističnem zatiranju, izjemno veliko so tudi pripomogli k osvobajanju človekove osebnosti. Avtorji poudarjajo, da se je prebivalstvo spremenjalo iz pasivnih spremjevalcev zgodovinskih dogajanj v zavestne politične ustvarjalce dogodkov na tem območju. Kljub težavam (pomanjkanje kadrov, ponekod nepismenost, nepoznavanje knjižnega jezika, posebni pogoji dela itd.) je kulturno-prosvetno delo prodrl v množice prebivalstva in se je ob podpori organov nove ljudske oblasti uspešno širilo. Dejavnost se je razvijala predvsem v treh smereh, ki so jih avtorji tudi obdelali: 1. na področju izdajanja lastnega tiska, 2. na področju kulturno-umetniškega ustvarjanja in 3. na področju vzgoje in izobraževanja.

Naslednja rubrika zbornika so »Biografije«. Prvi prispevek »Ivan Dujmić Barba u revolucionarnem radničkem pokretu izmedu dva svjetska rata«, ki ga je pripravil Mihael Sobolevski, obravnava revolucionarno življenje in delo predvremenega revolucionarja in komuniste Dujmića, ki je deloval v Bakru, pomembnem delavskem središču, in v njegovih okolicah. Giacomo Scottij prikazuje življenjsko in borbeno pot mladih aktivista Rudolfa Tomšića-Karla in njegove družine, ki se je v celoti aktivno vključila v narodnoosvobodilno gibanje. Tudi njegov brat in sestra sta sodelovala v številnih mladih borbenih skupinah. Rudolf Tomšić pa je leta 1944 postal član oblastnega odbora USAOH in oblastnega komiteja SKOJ, bil pa je tudi sekretar mestnega komiteja SKOJ za Reko. Dne 9. februarja 1945 so nemške oblasti Rudolfa in njegovega brata zajele, dne 10. marca pa so Rudolfa skupaj z dvanaestimi drugimi mladinci ustrelili.

Tretja rubrika prinaša gradivo. Mihael Sobolevski v »Prilog gradi o sudjelovanju KPH na izborima za Ustavotvornou skupštinu v Gorskom kotaru i Hrvatskem primorju 1920. godine« objavlja in obdeluje 26 samostojnih dokumentov in zapisov, ki so jih tedaj objavili v glasilu Novi svijet. Nekatere dokumente hranita AIHRP v Zagrebu in

Arhiv Hrvatske prav tako v Zagrebu. Avtor je pripravil tudi uvod o dejavnosti KPH in statistični pregled volitev po okrajih.

Olga Đuketić-Majić in Petar Strčić sta pripravila »Zapisnik prve sjednice MK Rijeke (1. IX. 1943).« Zelo zanimiv je uvod, v katerem nakazuje razvoj delavskega gibanja na tem območju pred pričetkom NOB, zatem pa še dejavnost mestnega komiteja KPH v vzhodnem sušaskem delu mesta od leta 1941 dalje. KPI pa je v zahodnem delu mesta poskušala organizirati borbeno dejavnost še po juliju leta 1943, ko je na Reko poslala svojega predstavnika Ermana Solirija-Marina, ki pa je deloval v skladu s politično usmeritvijo KPH. Na nastala nesoglasja kaže tudi zapisnik ustanovne seje mestnega komiteja KPH, ki naroda, ki mu je partija pripadala, ni označil, njegovi člani pa so bili Hrvati in Italijani. Dokument hrani AIHRP v Zagrebu.

Antun Giron pod naslovom »Prva konferenca prosvjetnih radnika Hrvatskog primorja (1943)« objavlja okrožnico prosvetnega odseka okrožnega NOO za Hrvatsko primorje (7. 12. 1943), namenjeno vsem okrajnim prosvetnim odsekom, z vabilom na okrožno učiteljsko konferenco ter resolucijo, sprejeto na tej konferenci. Oba dokumenta, ki ju hrani Zgodovinski arhiv na Reki, kaže izjemno skrb organov ljudske oblasti za kulturno-prosvetno delo na tem območju Hrvatske.

V predzadnjem delu zbornika »Bibliografije« objavlja Marija Sentić pregled izdajateljske dejavnosti organov narodnoosvobodilnega gibanja v Istri, Gorskom kotaru in v Hrvatskem primorju v letih 1944–45. Pregled tiska — brošure in drobni tisk — je opremila z vsemi potrebnimi bibliografskimi oznakami, navedla vsebino in druge podatke. Tisk obravnava po pokrajnah, posebej pa obdeluje Italijanski tisk. Petar Strčić je prispeval zelo obsežno bibliografijo publikacij, ki so bile objavljene v domovini in v tujini, in se nanašajo na problematiko delavskega, antifašističnega, komunističnega in narodnoosvobodilnega gibanja v Istri, Kvarnerskem primorju in v Gorskom kotaru. (Radnički, antifašistički, komunistički i narodnoosvobodilački pokret Istre, Kvarnerskog primorja i Gorskega kotara. Prilog bibliografiji. Knjige i brošure). Razširjeno in dopolnjeno bibliografijo je Strčić objavil kasneje (1980) tudi v posebnih publikacijah »Štampana riječ o otporima i borbama« (156 str., kot 9. zvezek serije Posebna izdanja, ki jo publicira Isti Centar). Sledijo še prispevki Antona Girona »Bibliografija Petra Strčića o radničkem pokretu i NOB-u« (364 enot). Petra Strčića »Izbor radova prof. Hermanna Buršića« in »Prilog za bibliografiju Davora Mandića«.

Publikacijo zaključujejo rubrike »Prikazi i ocjene« ter »Bilješke i vijesti«, v katerih razni avtorji ocenjujejo pomembnejše izdaje s tega območja.

Slavica Plahuta

MEMORIE STORICHE FOROGIVIESI. Giornale della Deputazione di Storia Patria per il Friuli 58 (1978), Udine 1979, 230 str.

Ugotovitve predhodnih poročil o tej ugledni videmski reviji, ki jih je priobčil Goriški letnik, da je vsebina vsakega posameznega letnika posvečena predvsem starejši zgodovini Furlanije, potrjuje tudi osemینpetdeseti zvezek za leto 1978, dotiskan konec septembra 1979.

Pretežni del vsebine tvorijo seveda razprave objavljene v razdelku »Memorie«, v treh razdelkih »Appunti e notizie«, »Recensioni« in »Rassegna bibliografica« pa pisci poročajo, polemizirajo in recenzirajo številne razprave, članke in knjige, ki so bolj ali manj povezani s problemi Furlanije in so izšli v novejšem času. Kot vselej prinaša publikacija v rubriki »Atti« nekrologe in poročila o dejavnosti Izdajatelja (Deputazione di storia patria per il Friuli — Društvo za furlansko krajevno zgodovino). Med temi dokumenti najdemo tudi novi društveni statut (modificiran z odlokom predsednika deželenga sveta za Furlanijo — Julijsko krajino 11. 9. 1978).

Med razpravami je na prvem mestu postumna objava Giuseppeja Vale »Qualso e filiali« (11–72) iz leta 1933; pisca poznamo zlasti kot objavitelja Santoninovega popotnega dnevnika (1943). Qualso je kraj severno od Vidmu v bližini Nem in Tarčenta, članek je posvečen predvsem cerkveni zgodovini kraja in njegove okolice. Giulio Trettel razpravlja o pomenu besede »signum« v delu ogloskega škofa Kromacijla (388–407). Tito Miotti piše o trdnjavni Marano v laguni istega imena. Miotti je plodovit pisec o grajskih arhitekturah na področju Furlanije (doslej je izdal tri obširne inventarje furlanskih gradov. Ob priliki predstavitev druge knjige (februarja 1979 v Vidmu), piše Amelio Tagliaferri. Tudi članek Andrea Benedettija o preiskavi glavarja Tomasa di Colloredo proti pordenonskemu pravniku Princivalle Mantica (1447–1506) sega v starejšo zgodovino in je tudi izšel postumno. Razpravo »Per un'analisi della situazione linguistica e culturale del

Friuli nel '500» (111—132) sta napisala G. Francescato in F. Salimbeni, pisca knjige »Storia, lingua e società in Friuli« (1976). Avtorja razpravljalata le o razmerah, kjer so v 16. stoletju govoriti furlansko, zato v njuni razpravi niso upoštevani predeli, kjer so bivali Slovenci, Nemci in »Buzjaki« (okolica Tržiča). Zadnji dve razpravi govorita o procesih proti Judom in čarovnicam. V prvih nam P. C. Ioly Zorattini prikaže izsek iz dejavnosti svetega Uficija za Oglej in Concordijo (deloval je v času 1551—1798), v drugi pa govor Luigi Di Biasio o eksekuciji dveh žensk v Krimnu 1647, ker sta bili obtoženi čarovništva. Grad Vipolze je služil tedanjim krmenskim civilnim oblasti tudi kot zapor, saj so bile ženske (7), obtožene čarovništva, zapre prav v tem gradu.

Poročanje o številnih publikacijah obsega skoraj četrtnino zvezka, nekrologi pa se spominjajo zgodovinarja Francesca Spessotta (1890—1978), ter Giovannija (1899—1978) in Antonia Faleschinija (1897—1979), slednji je znan kot zgodovinar furlanskega mesteca Osoppo.

Branko Marušič

PAZINSKI MEMORIAL, zv. 1—9. Pazin 1972—1979.

Prvih devet knjig predstavlja objavljene referate z vsakoletnih znanstveno-zgodovinskih srečanj v Pazinu, ki jih priepla Katedra čakovskoga sabora za novejšo zgodovino istrskega Hrvatov. Zborniki predstavljajo izredno plodno zgodovinarsko delo na področju Istre. Poleg členkov, opremljenih z znanstvenim aparatom, je tudi veliko spominov. Teh je toliko, da se nekateri podatki ponavljajo. Pazin kot nekdanji center Istre s tem programom oživila svojo tradicionalno vlogo na kulturnem področju. Glavni urednik je Petar Strčić, ki je bil poleg dr. Olega Mandiča in Galijana Labinjana gonilna sila Pazinskega memoriala.

Prvi zbornik iz leta 1970 (Pazin 1971, 222 strani) je bil posvečen 100. obletnici časopisa »Naša Sloga«. V prvem članku z naslovom Okoli ustanovitve »Naše Sloga«, obravnavna Petar Strčić pomen poreško-puljskega škofa Juraja Dobrila za začetke publicistike pri istrskega Hrvatih. Dobrila je iskal sugestije pri dr. Janezu Bleiweisu. Uresničil je svojo zamisel in leta 1868 je bil pod uredništvom Slovence Franja Ravnika v Ljubljani tiskan koledar z naslovom Istranin. Pod vplivom škofa Jerneja Legata je Dobrila leta 1870 pričel izdajati 14-dnevnik »Naša Sloga«.

Mirjana Gross raziskuje značaj prvih 10 let »Naše Sloge« kot preporodnega lista. Prikeljan je predviden odnos časopisa do Italijanov. Prva leta je prevladovala Strossmayerjeva jugoslovanska ideja, nato pa se je uveljavilo pravaško hrvatstvo. Skozi obravnavo »Naše Sloge« se vidijo obrisi politične zgodovine tega obdobja.

Radojica Barbalič se ukvarja s pomorsko problematiko v »Naši Slogi«, medtem ko objavlja Tatjena Blažeković bibliografske podatke o »Naši Slogi«. Po vzoru Bleiweisovih Novic je bil dodan podnaslov »poučni gospodarski in politični list«.

Jakša Ravlič obravnavna Petra Studenca kot prvega hrvatskega narodnega preporoditelja v Istri. Podrobno opisuje, kako je duhovnik Studenec leta 1845 obiskal prijatelje v okolici Ptuja. Ivo Mihovilovič proučuje časopis »Istra«, ki je izhajal kot glasilo zveze jugoslovenskih emigrantov iz Julijanske pokrajine od leta 1929 do 1940. To je izredno pomemben vir za proučevanje zgodovine primorskih emigrantov. Avtor članka je bil štiri leta njegov urednik. Uredništvo v Ljubljani je delovalo kot izvor informacij o Primorski tudi za druge časopise. Navedene so mnoge znane osebnosti, ki so objavljale v »Istri«. Izhajanje lista je Mihovilovič razdelil na tri idejno-politična obdobja. Božo Milačević prikazuje tržaški hrvatski tisk med dvema vojnoma s poudarkom na Istri. Opisan je začetek ponovnega izhajanja časopisa »Pučki prijatelj«. Pri tem analizira avtor ločitev goriške Edinosti od tržaške junija 1922 in akcijo dr. Josipa Vilfana, da bi organiziral skupščino istrskega pododborja političnega društva »Edinost« v Kozini. Na skupščini sta bili prisotni protrežka in progoriška skupina, katere pripadnik je bil tudi avtor.

Tudi Ante Ivec obravnavata tržaški/hrvatski tisk med vojnoma in veliko podatkov je enakih kot pri Milanoviču. V Italijanščini pisani članek Lucijana Giuricina obdeluje italijski tisk v Istri. Nikola Crnković proučuje partizanski tisk v Istri, posebej gleda na odnos do Italijanov. Prvi partizanski časnik v Istri je bil »Glas Istre«. Avtor se omejuje na hrvatski del Istre.

Pazinski memorial št. 2 (Pazin 1971, 286 strani) je posvečen 30. obletnici vstaje narodov in narodnosti Jugoslavije in 100. obletnici prvega hrvatskega tabora v Istri in na Kvarnerskih otokih. Pričujoči prikaz zajema le najbolj zanimive članke.

Dušan Jardas spominsko obravnavata ustanovitev prve istrske čete junija 1942, ki se je zaradi obkolitve in poskusa uničenja 5. decembra 1942 spet vrnila v Brkline. Ivo Kovačič raziskuje Kastavčino leta 1941. Že v avgustu 1941 je Vinko Brozina prišel v z Antonom Dolganom-Brankom in Jožetom Zidarjem-Jadranom in na ta način vzpostavil zvezo med hrvatskim delom Istre in Ilirska Bistrico.

Berto Črnja objavlja svoje spomine na mladinsko organizacijo med NOB v Istri. Posebej se zaustavlja ob ustanovitvi prve Istarske brigade Vladimir Gortan na Učki. Na konferenci se je tedaj zbral 800 mladincev hrvatske in italijanske narodnosti. Izdajati so pričeli list »Jedinstvo mladih«. Funkcionar iz obdobja NOB Ivan Motika objavlja svoje spomine na NOB v Istri 1941—1943. Med drugim obravnavata predajo italijanskih garnizonov v Pazinu in Žminju po kapitulaciji Italije. Ob ustanovitvi Istarsko-slovenskega partizanskega odreda je bil imenovan za namestnika komandanta (komandant je bil Slovenec Viktor Dobrila). V načrtu je bila predaja italijanskih vojakov v Puli, vendar so jih Nemci prehiteli. 25. septembra 1943 je bil sklican pokrajinski NOO za Istro, kjer so se odločili, da se Istra priključi matični Hrvatski in Jugoslaviji.

Ettore Poropat obravnavata gospodarske razmere v Istri od svetovne gospodarske krize do leta 1941. Razpolaga s konkretnimi podatki in ob tem pogrešamo podobno obravnavo Primorske.

Nekdanji član TIGR Vjekoslav Ladavac obuja spomine na delo organizacije TIGR (Borba) leta 1929. Spis je del avtobiografije. Organizacija TIGR je imela pravilnik in se delila na sedem okrožij (sedmo je bilo istreško). Sledi opis akcije 24. marca 1929, ko so tigrovci hoteli preprečili prebiscit za fašiste v Pazinu. Med streljanjem je bil po nesreči zadet Ivan Tuhtan, kar je bil povod za odsodbo tigrovcev in uboj Vladimirja Gortana.

Podpredsednik nekdanjega emigrantskega društva Istra Franjo Debevc obravnavata istrsko emigracijo v Jugoslavijo med vojnami. Nastalo je 15 hrvatskih in 20 slovenskih emigrantskih društev. Leta 1934 se je v sklopu društva »Istra« ustanovila v Zagrebu delavska sekcijsa in leta pozneje tudi mladinska sekcijsa.

Petar Strčić objavlja članek z naslovom Prvi hrvatski tabor v Istri in na Kvarnerjkih otokih. To je znanstveno temeljiti prikaz tega edinega hrvatskega tabora. Prikazan je pomen Slovence Franja Ravnika za Kubedski tabor in za priprave na Kastavski. Član odbora Kastavskoga tabora so bili tudi Slovenci Karel Lavrič, Viktor Dolenc in Jakob Velikonja (po rodu z Mosta na Soči). V proglašu tudi poudarjajo, da se zbirajo po vzoru bratov na Goriškem. Avtor priznava slovenskim pisecem pravico, da ga imajo kot tabor s hrvatsko-slovenskim značajem. Prvi dve točki tabora (protest proti italijanskemu hotenju po združitvi Istre, Trsta in Goriške; in zahteve po združitvi Jugoslovanov) sta bili prepovedani. Govorilo se je le o uvajanju materinščine v šole in urade, o problemih razvoja pomorskega gospodarstva in o zahtevi po razširitvi brezkarinske cone na vzhodni del Istre.

Sledi razprava na obravnavane teme in dodan je tudi fotografski material.

Pazinski memorial št. 3 (Pazin 1972, 264 strani).

Tone Crnobori predstavlja Pulo med leti 1940 in 1942. V začetku zvemo, da so bile italijanske enote že junija in septembra 1940 pripravljene za vdor v Jugoslavijo. Avtor širše obravnavata tedanjno politično situacijo in vanjo vgrajuje podatke, ki se nanašajo na Isto, oziroma Pulo. V Puli je bila leta 1944 aktivna tudi skupina buržauzno-demokratične usmeritve. V začetku julija 1941 je prišel na obisk v južno Isto k tovarišem v Marčan in Modulin Ernest Arbanas iz Trsta, ki je bil dijak srednje šole v Zagrebu in član SKOJ. Povezan je bil z Oskarjem Kovačičem-Tonijem, članom CK KP Slovenije, zadolženim za politično delo v Trstu in Slovenskem primorju. To je pomenilo začetek organiziranja NOB. V Vodnjansčino je prišel tudi sam Kovačič. Za zvezo s KP Slovenije v Trstu je bilo že Miloš Vitasovič, krojač iz Vodnjana. Avtor omenja vasi, v katerih je bilo že vzpostavljeno sodelovanje s KP Slovenije. 16. decembra 1941 pa je OVRA aretirala okoli 30 aktivistov.

Giacomo Urbinc objavlja v italijanskem Jezusu spomine na odpor v Puli (1941—1943). Septembra 1942 je bila v Puli ustanovljena prva celica KPJ. 9. septembra 1943 so v Puli organizirali generalni štrajk in miting. Karabinjerji so streljali na mirni pohod in ubili tri ljudi, 40 pa so jih ranili.

Herman Buršič raziskuje uničenje organizacije NOG v Pazinščini leta 1942. Začelo se je s hišno preiskavo v stanovanju malega slovenskega trgovca Franca Gregoriča in dijaka Čedomila Bertoša. Najden je bil letak, ki je pozival Istrane k vstaji, in Bertoša je na policiji spregovoril o tovarših. Avtor obravnavata nadaljnjo preiskavo OVRE, ki je imela v tem primeru precej uspeha. Eden prvakov KPI v Pazinu je imel celo teorijo, da je treba policiji vse odkriti: »Čim več nas bo v zaporu, tem bolj bo trpel fašistično gospodarstvo.« Dragovan Šepić obravnavata tematiko z naslovom Zavezniki, NOB in vprašanje

jugoslovansko-italijanske meje. Ko je predsednik jugoslovanske vlade v Londonu po radiu London razglasil, da bo Jugoslavija po vojni dobila Istro, Trst, Gorico in Zadar, je Foreign Office na protest italijanskih antifašistov to zanikal in pojasnil, da bo Anglia le pomagala, da pride do nekih popravkov na jugoslovansko-italijanski meji. Stalin je bil leta 1941 za to, da Julijkska krajina pripade Jugoslaviji. CK KPI je negativno ocenil odlok AVNOJ o zedinjenju Istre in Slovenskega Primorja z Jugoslavijo. Pozneje je bil med našo in Italijansko partijo dosežen sporazum o odložitvi diskusije o mejah in o vojaškem in političnem sodelovanju. Avtor nato prikazuje pogovore med maršalom Titom in maršalom Alexandrom in podpis Beograjskega sporazuma 2. junija 1945, s katerim se je uredila demarkacijska črta med zavezniško in jugoslovansko cono v Slovenskem Primorju in Istri.

Zorica Stipetić prikazuje Keršovanijevo interpretacijo hrvatske zgodovine. Otokar Keršovani je originalno komentiral prelomev trenutke v hrvatski zgodovini in v tedanjih zgodovinarskih delih pogrešal socialno razsežnost. Nekdanji član TIGR Slavko Zlatić objavlja odломke iz svojih spominov na tajni organizaciji TIGR in Borba. Ženske niso mogle biti aktivne članice Borbe. Borba ni od nobene organizacije prejemala denarne pomoči in se je usmerila na napade na raznarodovalne ustanove. Povezala se je s TIGR, ki se je ustanovila na tajnem sestanku na Nanosu leta 1928. Zorko Jelinčič in brata Rejec so ustanovili TIGR, ne da bi vedeli za Borbo. Avtor je bil vodja sedmega — istrskega okrožja. Na koncu je prikazana akcija Vladimirja Gortana in tovarisev.

Bosiljka Janjatović je v članku raziskala odmeve sojenja in odsodbe Vladimira Gortana in tovarisev v jugoslovanski javnosti. Demonstracije so bile kanalizirane in usmerjene v proslavljanje »jugoslovenske zavesti« Vladimira Gortana.

Hrvoje Matković prikazuje politično delo Matka Laginje od leta 1918 do 1920. Laginja je bil predsednik nove stranke Hrvatske zajednice in postal ban Hrvatske in Slavonije. Kot umirjenega in uglednega politika ga je pokopala politična radikalnost Stjepana Radića. Petar Strčić je prestudiral gospodarsko problematiko v prvi Vitezčevi »Poslanici«. Leta 1873 je bil Vitezčić izvoljen v dunajski državnih zbor. Objavljala je tiskana poročila o svojem delu, iz katerih je razvidno, da je veliko napravil za razvoj pomorstva, ladjedelnosti in ribištva. Boril se je tudi zoper odpravo brezkarinske cone v Istri.

V zanimivi razpravi so sodelovali Slavko Zlatić, dr. Božo Milanović, Tone Crnobori, dr. Oleg Mandić. Dodana je slikovna priloga 1972. Ob predstavitvi hrvatskega zgodovinarja dr. Danila Kleina je zanimivo, da se je rodil v Trstu in je bila njegova mati Iz Branika. Med ocenami je veliko Italijanskih publikacij, ne posegajo pa v slovenski kulturni prostor.

Pazinski memorial 4 (Pazin 1976, 265 strani) tvori celoto s knjigo št. 5. V obeh so prispevki znanstvenega srečanja iz leta 1973, na katerem so zgodovinarji govorili o političnih razmerah v Istri med vojnami, o arhivskem gradivu o Istri v jugoslovanskih arhivih, glavna tema pa je bila Istra leta 1943. Znanstveno srečanje je bilo posvečeno 30. obletnici združitve Istre s Hrvatsko in Jugoslavijo. Soorganizator je bil tudi Pokrajinski muzej Koper. Referata sta imela tudi dr. Julij Titl iz Pokrajinskega arhiva Koper in prof. Janez Kramar (Vstaja Istrskih Slovencev), vendar ta referat ni objavljen.

Vojmir Kljaković (iz Beograda) je svojemu sestavku dal naslov Tito in Istra in govor o aspektih borbe za vrhnitev Istre v sestavo Jugoslavije. Titu je bilo za kasnejše zedenjenje z Jugoslavijo izredno važno sodelovanje Slovencev in Hrvatov v NOB. Avgusta 1944 je prišlo v Caserti pri Neaplju do srečanja Tito—Churchill, po katerem se je Churchill odpovedal izkrcanju v Dalmaciji in posegu v Podonavje. Šavo Vukelić (iz Beograda) obravnava istrske brigade leta 1943 in operativni štab NOVH za Istro. Avtor omenja zakasnitve pri pripravi na kapitulacijo Italije in pri umiku pred nemško ofenzivo. 24. septembra 1943 je bila v Žminju ustanovljena prva brigada Vladimir Gortan. V Buzetu je bila nato ustanovljena 2. brigada, ki je tudi osvobodila Koper. Operativni štab za Istro je obiskal komandanta glavnega štaba Slovenije Franc Rozman. Organizirana je bila zveza med štaboma in dogovorili so se za pomoč v organizaciji VOS, ki je v Sloveniji bolje funkcionalira.

Mario Mikolić (iz Pule) načenja tri vprašanja iz NOG Istre leta 1943. CK KP Slovenije je takoj po okupaciji dobil nalogu od CK KPJ, naj se poveže s KP Italije in ustanovi komite za Istro in Gorico. S tem bolje razumemo politično delo Oskarja Kovačiča v Istri. Avtor nadaljuje z opisovanjem organiziranja KPH pod vodstvom Josipa Matasa. Obstajala je močna skupina članov KPI pod vodstvom Eduarda Dorigo, ki je vodila politiko nasprotovanj NOB. Ivan Motika (iz Zagreba) objavlja spomine na NOB v Istri leta 1943, iz njih izvemo, da je Istrsko-slovenski partizanski odred deloval do 22. septembra 1943, do prihoda Operativnega štaba za Istro pod vodstvom Save Vukelića, Herman Buršić (iz Pule) prikazuje razvoj in delno učenje organizacije NOG v Pazinčini leta 1943. Opozara na subjektivna poročanja tedanjega funkcionarja Lovra Milenić-Silva. Med ob-

sojenimi aktivisti NOB imenuje Antona Mrakiča, ki je bil rojen v Plecu (vsekakor je to naš Bovec). Precej prispevkov je spominskega značaja in so izredno pomembni za lokalno zgodovino.

Vjekoslav Ladavac (iz Pule) obravnava pristop gortanovcev v NOB. Jeseni 1932 je bil premeščen v zapor v Lucco (Toskana), kjer je bilo še nekaj tigrovcev — Slovencev. Sestavili so pevski zbor, ki ga je vodil Janko Obad. Fabijan Trgo (iz Beograda) objavlja prispevek v pomenu končnih operacij JA za priključitev Istre in Slovenskega primorja z Jugoslavijo. Angleži so upali, da bo 4. armada zaustavljena z bojem proti četnikom v Istri.

Zora Vučaklja (z Reke) je pripravila učno gradivo za osnovno šolo s praktičnim prikazom dela v učni urki z naslovom Istra v NOB. Pri tem se pritožuje, da v učnem načrtu in učbenikih ni upoštevana lokalna zgodovina. Podrobno je analizirana zgodovina Istre od načstarejših časov do zaključka NOB.

Pazinski memorial 5 (292 strani) vključuje večje število avtorjev iz Trsta. Teodoro Sala (iz Trsta) obravnava izredno zanimivo snov in sicer predloge za asimilacijo »stjerodnih« v provinci Istri. Prav italijansko-jugoslovanski sporazum iz leta 1937 v Beogradu je povzročil nove načine poitalijančevanja. Avtor navaja, koliko zemljišč je nakupil Zavod za poljedelstvo obnovo in nanje vselil Italijane. Na srečo neče kmetije za Italijanske prebivalce niso bile ekonomsko zanimive. Prefektura v Gorici je navedla, naj bi z bonifikacijo Kobariča in Sempasa ter zemljiško preuređitvijo Gornje Vipavske doline ustanovili tri poljedelske centre s skupno površino 150, 200 in 250 hektarov. Tam bi ustvarili 60 gospodarskih enot z družinami, dosenjenimi »iz starih provinc«. Z ekonomskim pospeševanjem »naj bi prevzeli udz v svoje roke«. Pri razširitvi Tovarne cementa Soča, bi se v novo naselje vselilo 400 Italijanskih delavcev.

Dr. Bogdan Krizman (Zagreb) prikazuje Italijo v zunanjji politiki jugoslovanske države do Marsejskega atentata (1918–1934). General Pietro Badoglio je leta 1918 pravil načrt, po katerem naj bi v vseh pokrajinal Jugoslavije pospeševali notranje spopade. Opisan je prvi stik Anteja Pavelića s fašističnim Rimom leta 1927 in pogovor s članom Velikega fašističnega sveta Davanzatijem.

Dr. Miroslava Despot (Zagreb) utemeljuje razvojno pot gospodarstva v Istri od srede 19. stoletja do začetka 20. stoletja. Hrvatsko-slovenska narodna stranka je pričela svoje delo s prizadevanji za rešitev naših kmetov iz rok Italijanskih oderuhov. Prva posojilnica je bila ustanovljena v Kopru 1883. Prikazana je gradnja železnic v Istri. Podrobno je opisana udeležba Istranov na gospodarsko-industrijskih razstavah. Obravnava vso problematiko prve Istrske razstave v Kopru leta 1910. Slovenci in Hrvatje so jo bojkotirali, pri tem pa so ilete težke besede na krškega škofa Antonia Mahniča, ki je krškim župnikom dovolil sodelovati na razstavi. V razpravi je bila pozornost avtorice obrnjena tudi na slovenski del Istre.

V zadnjem delu prinaša zbornik zbirnik pregled arhivskega gradiva o Istri; tu omenjam le material, ki se nanaša na Goriško oziroma Slovenijo. V arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja Hrvatske v Zagrebu se nahajajo tudi dokumenti o društvenih slovenskih in hrvatskih emigrantov v Jugoslaviji. V arhivu Jugoslavije (Beograd) je nekaj dokumentov o stanju šolstva naših manjšin pod Italijo po podatkih iz julija 1921. Ohranjena so poročila velikega župana iz Ljubljane, ki se nanašajo na stanje na Primorskem leta 1929.

Dr. Julij Titl prikazuje v slovenščini arhivsko gradivo o Istri v Pokrajinskem arhivu Koper. Avtor podrobno obravnava gradivo (Piran teda ni bil vključen). V zgodovinskem arhivu (Reka) so dokumenti okrajnega glavarstva Volosko, ki se začne leta 1827 in spadajo vendar tudi slovenske občine okrog Ilirske Bistrike. Ohranjeni so tudi spisi poverjenika občine Podgrad za politične informacije 1919–1920 in da področje Postojne 1919–1923. Tudi po letu 1924 so naši kraji spadali pod kvarnersko provinco in veliko materiala prikazuje boj Slovencev proti fašizmu.

Pazinski memorial 6 (Pazin 1977, 318 strani) prinaša material znanstvenega srečanja leta 1974, katerega tema je bila Istra v letu 1944. Knjigi 6 in 7 tvorita celoto. Povzetki člankov so večinoma v italijanščini ali angleščini.

Mario Mikolić (Pula) v članku NOB Istre (jesen 1943 — jesen 1944) spregovori o obveznem delu v okviru organizacije TDTD in o odnosu duhovnikov do NOB. Iz Italije so bili poslaní agenti Partito d'azione, ki naj bi pripravili ljudi na prihod zavezniških. Dr. Oleg Mandić je pripravil sestavek z naslovom Vtisi delegata ZAVNOH s poti po Istri začetek leta 1944. Bil je proti prevladi političnih delavcev iz drugih pokrajin v Istri.

Pazinski memorial knjiga 7 (Pazin 1977, 276 strani) prinaša najprej razpravo dr. Fikreta Jelić-Butić (iz Zagreba) o Istri in Reki v politiki NDH po kapitulaciji Italije. Rade

Peleš (iz Zagreba), kot nekdanji član tehnike, opisuje puljski Hrvatski list v letih 1944–1945. Impresiven je prispevek Tone Crnoborja (iz Pule), ki obravnava šolstvo v Istri od leta 1941 do 1945. To je temeljiti prikaz idejnega temeljev fašistične šole.

Miroslav Bertoša (iz Pule) objavlja važno delo z naslovom *Carlo Combi* in njegovi pogledi na zgodovino Istre in etnični sestav njenega prebivalstva. Avtor izraža potrebo, da hrvatsko in slovensko zgodovinopisje vsestransko prouči in prikaže stvarno znanstveno oceno politične in publicistične dejavnosti Istrskih političnih emigrantov od leta 1859 do 1865, ker je to razdobje najvažnejše poglavje zgodovine iridentizma. Avtor natančno prikazuje Koprčana Carla Combija, ki so ga iridentisti imenovali »vitez in apostola italijanstva Istre«. V letih 1857 do 1859 je Combi izdal tri zvezke zgodovinskega zbornika s karakterističnim naslovom »Porta orientale«. Bil pa je predvsem politik. Na koncu je prikazana razprava in v tej številki je kot zgodovinar Istre prikazan arheolog Boris Bačić, ki si je pridobil srednješolsko in fakultetno izobrazbo v Ljubljani.

Pazinski memorial 8 (Pazin 1978, 315 strani) objavlja prispevke znanstvenega srečanja v Pazinu leta 1975 na temo *Prispevek Istre k zmagi nad fašizmom*.

Nikola Anić (iz Beograda) prikazuje osvoboditev Istre leta 1945. Posebej je zgovorna nevedba, kako so želeli Angleži zaustaviti 4. armado. 25. aprila 1945 je Churchill sporočil generalu Ismayu, da je »prišel čas, da se prekine s pomočjo, ki jo dostavljajo Titu.« Postopoma je prenehala tudi zaveznika zračna in pomorska pomoč. Na popolnoma originalen način pristopa k zgodovinski problematiki dr. Oleg Mandić (iz Zagreba). V članku *Osnovne smeri socioloških procesov v Istri pod fašizmom* prikaže silnice, ki so se v Istri uprele raznerodovanju. V uvodu razišče nastanek in bistvo fašizma. Skupna komponenta je bilo nezadovoljstvo vseh slojev v Italiji. Narodna manjšina je že sama po sebi predstavljala neko vrsto opozicije takšni totalitarni nacionalni državi in iz tega je izšel izraz »tujerodni prebivalci«. Poudarja pomen narodne zavesti, ki se je ustvarila v Istri do prve svetovne vojne, kajti ta je bila osnova za kasnejši odpor proti poitalijančevanju. Na srečo so se novi naseljenici koncentrirali v mestih. Leta 1938 je Italijanska vlada proučevala projekt, po katerem naj bi prebivalce Istre in Slovenskega Primorja, ki se niso odrekli svoje narodnosti, prisilno preselili v južno Italijo in na Sardinijo. Nosilci odpora na vasi so bili »narodnjaki«, ugledni ljudje, ki so bili ekonomsko neodvisni. Izjavljal so pasivne oblike nasprotovanja fašizmu in so ohranili temelj, na katerem se je leta 1941 na iniciativo KPJ pričela organizirati narodna vstaja. Avtor jih za Istro polmensko navaja in dodaja, da je njihovo delo v veliki meri pozabljeno.

Ive Mihovilović (iz Zagreba) ugotavlja, da je bil protijugoslovanski imperializem osnovna komponenta italijanskega fašizma. Jadransko vprašanje je Mussolini kot emotivno komponento temeljito izkoristil. Izjavljal je celo, da je bila njegova fašistična revolucija začeta v maju 1915. Tone Crnobori (iz Pule) obravnava na osnovi dokumenta iz novembra 1943 kolaboracioniste v Istri. Davor Mandić (iz Pule) je zbral anekdote v istrskem partizanskem tisku.

Pazinski memorial 9 (Pazin 1979, 416 strani) objavlja referate z znanstvenega srečanja leta 1976. V tem času je umrl pomemben član uredniškega odbora dr. Oleg Mandić.

Dr. Gian Carlo Bertuzzi (Trst) obravnava neke aspekte ekonomskega sodelovanja italijanskih in jugoslovenskih partizanov v Furlaniji v letih 1944–1945. Snov je obdeloval na podlagi dokumentov intendanture partizanske divizije »Garibaldi Netisone«. 4. skupina intendanture je pokrivala področje med reko Idrijo in Nadižo (v članku na srbohrvatskem jeziku sta imeni Judrija in Natisone) in je tesno sodelovala z okrajno gospodarsko komisijo Koberid. Omenja tudi nekatere nesporazume.

Kar trije članki so posvečeni Istranom v španski državljanski vojni. Ker se je narodni heroj Jože Gregorčič rodil v Voloskem, je tudi on prikazan med njimi. Dr. Silvano Benvenuti (iz Trsta) je na podlagi dokumentov iz Centralnega državnega arhiva v Rimu predstavil delavske in socialne borbe v Istri med dvema vojnoma. Pri tem se ne omejuje le na hrvatski del Istre.

Tone Crnobori, ki je že v sedmi knjigi Memoriala obravnaval šolstvo, raziskuje sedaj fašizacijo in militarizacijo šolstva v Istri med dvema vojnoma. Prikazana je Gentilejeva šolska reforma in vzgoja za šovinizem. Višek je predstavljal člen v zakonu iz leta 1939, ki je dovoljeval državi, da odvzame otroke tistim staršem, ki bi jih ne vzgajali v skladu z načeli in moralu fašistične nacionalne ideologije. Dr. Dragovan Šepić (Zagreb) objavlja referat z naslovom *Italijanski antifašisti v emigraciji in vprašanje Julijske krajine*. V njem navaja vse politične skupine italijanskih antifašistov, ki so delovale v emigraciji. Tvorec rapallske pogodbe Carlo Sforza je branil ta »rapalški kompromis«. Predsednik Zveze jugoslovenskih emigrantskih društev Ivan Marija Čok in tajnik Albert

Rejec sta večkrat obiskala Antifašistično koncentracijo v Parizu, vendar ni znano, da bi bil dosežen kakšen sporazum glede pravice Slovencev in Hrvatov pod Italijo do samoodločbe. Mogoče je bil dosežen neki sporazum z vodstvom »Giustizia e Libertà« ker vemo, da so člani TIGR, ki jih je predstavljal Rejec, dobavljali borcem te organizacije v Julijski krajini eksploziv, potreben za sabotažno akcijo. Med TIGR in KPJ je bil podpisani sporazum o sodelovanju v boju proti fašizmu. Edino sporazum med KPJ in KPJ je predvideval spremembo jugoslovensko-italijanske meje.

Dr. Lino Legija (iz Ljubljane) v članku z naslovom *Odgovor slovenskih pisateljev na fašistično zatiranje* obravnava številne slovenske pisatelje, ki so duhovno spremišljali svoje rojake v preizkušnji. Dr. Josip Bratulić (iz Zagreba) prikazuje Nazorjevega »Velega Joža« v narodnem boju Istre. Delo je izdala Matica slovenska in ilustriral ga je Saša Santel, tedaj profesor v Kopru. Avtor primerja »Velega Joža« z Levstikovim »Martinom Krpanom«. Dr. Hrvoje Matković (iz Zagreba) zgodovinsko vzporeja italijanski fašizem in šestojanuarsko diktaturo. Iz primerjave izhaja, naj šestojanuarske diktature ne nazivamo fašistično.

Izredno privlačen je prispevek dr. Danila Klena (z Reke) o poročilih italijanske obveščevalne službe o Istri v letu 1919. Po zasedbi naših krajev so Italijani organizirali posebne centre za politične informacije v Cervignanu, Gradiški, Trbižu, Gorici, Tolminu, Logatcu, Postojni, Sežani, Kopru, Poreču, Pazinu, Puli, Voloskem in Lošinju. Na temelju poročil, ki so jih ti centri zbrali, je urad za informacije sestavil redna poročila z naslovom »petnajstdnevni zbirni pregled o duhovnem razpoloženju prebivalstva Julijske krajine«. Avtor navaja v tem prispevku samo podatke o slovenskem in hrvatskem delu Istre (v celoti je pričel objavljati tekst v Vjesniku Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XXI, Reka 1977).

Člankom sledi razprava ter ocene, poročila in beležke.

Peter Stres

SOT LA NAPE 31 (1979) št. 1, 2/3, 4, Udine

XXXI. letnik trimesečnika Furlanskega filološkega društva so urejali Renato Appi, Giuseppe Bergamini in Luciano Spangher, načeloval pa jim je Luigi Ciceri (=direttore responsabile). Noben prispevek se neposredno ne tiče predelov našega narodnostnega ozemlja na Zahodu, hkrati pa v nobeni številki tudi ni več kakih napadov na zahteve Beneških Slovencev (in Rezjanov) po večjih narodnih pravicah in sploh na narodno preporodne težnje Slovencev v videmski pokrajini (=Cicerjevi »nedeljivi Furlanji«), ki jih je v prejšnjih letnikih vneto spodbujal prav urednik Ciceri. Njegove znane polemike so kritizirali na raznih zborih Filologiche, kjer so njeni predstavniki tudi zanikal, da bi Ciceri s polemikami izražal uradno mnenje Filologiche.

Stev. 1. Prvi zvezek je kar obsežen (168 strani) in tudi dokaj pester, čeprav ne prinaša kakih posebnih novosti. V začetku številke Bruno Cadetto (predsednik SFF, bivši videmski župan) razpravlja o težavah in pričakovanjih v zvezi z novo ustanovljeno univerzo v Vidmu, ki ima sedaj pet fakultet z osmimi diplomskimi usmeritvami in ji zlasti manjka medicinska fakulteta, četudi se že kažejo neki zarodki le-te pod pokroviteljstvom medicinske fakultete v Trstu.

Kar precej je prispevkov, pisanih v furlanščini; seveda je ta najprikladnejša (že po tradiciji) za pisanje literarnih in folkloričnih spisov. Morda pa je krivda tudi te revije, da pisci iz Furlanije vztrajno ohranjajo prakso, da se v furlanščini ne pišejo niti prava strokovna dela niti sodobno kakovostno leposlovje, četudi imamo nekaj dokazov, da je furlanščina tudi za tako pisanje dovolj razvit jezik. Nam Slovencem se včasih združno, da celo pomembni ljudje iz SFF ne štejejo furlanščine za vodilno jezikovno izrazilo zavednih Furlanov, ampak jo, čeprav se hkrati zanjo borijo. (In včasih celo molčijo ob nelojalem napadanju na beneškoslovenske zahteve po knjižni slovenščini) pehajo na neko nižjo raven etnografskega životarjanja. Sicer je pa to njihova stvar!

Najdaljši prozni tekst v furlanščini je prispeval Elio Bartolini (pravzaprav ga je v furlanščino priredil Alan Brusini). Gre za spis o furlanskih tkalkah pred prvo svetovno vojno. V njem spoznamo pristen odziv furlanskega ljudstva, mladine in starejših, na zgodovinske dohodeke, zlasti ko polproletarske mlade Furlanke doživljajo kapitalizem in prve socialistične dosežke. Pisec nazorno prikazuje čustveno in družbeno občutje tudi z navejanjem raznih ljudskih pesmi in popevk tistega časa. Mnogo krajev sta prispevka Rossane Paroni-Bertoia, ki ima poleg proze tudi prav zanimive pesmi. Med kratkimi prispevki lahko naštejemo še spis Eline Zanier Faleschini, ki v karnijskem giviglianskem narečju piše o gorskih posebnih in tihotapcih. Furlanske pesmi pa objavlja tudi Amadeo Giacomin. Rekli bi, da se kaže večji umetniški razvoj v furlanski pesmi kot v prozi.

Z literarno-muzikološkega in celo zgodovinskega gledišča je zanimiva študija Maria Macchija o neki stari nabožni hvalnici iz 15. stoletja iz karnijskega Cerciventa, ki jo avtor primerjalno raziskuje tudi v zvezi s podobno pesmijo iz istrskega Rovinja in z raznimi starimi popvki posvetne ali celo laskivne vsebine.

Nazorna in ljubka etnološka razprava Umberta Sansona nam predstavlja planšarje v furlanski občini Budola. Dopoljujejo jo slike in risbe. Na podlagi treh ohranjenih pisem iz let 1838 in 1848 (2) nas Domenico Molfetta seznaní z odmevi zgodovinskih dogodkov in oseb v teh ohranjenih listinah iz Karnije. V nekem smislu soroden je prispevek Guglielma Biasuttija, ki s spiski krstnih imen Italia, Italio, Vittorio, Carlo idr. dokazuje, kako se je tudi furlansko ljudstvo navduševalo za italijanski risorgimento.

Kot vedno, sodeluje v številki tudi Luigi Ciceri in sicer predstavlja svojo bogato osebno zbirko preslic (za prej). Kratek, a pedagoško utemeljen je prispevek dijaka Roberta Chiavulona o legendi o izglnuli vasi Borta v Karniji.

Strokovno najbolj dodeljan je gotovo prispevek Alberta Rizzija o novoodkritih in rešenih freskah v potresnih razvalinah Gumina (Gemone) (Affreschi scoperti e salvati a Gemona, str. 47–63) z mnogimi slikami. V podobno področje posega tudi krajši prispevek Maura Bigota o spominski cerkvici sv. Polone pri Krminu, ki bo kmalu obnovljena in odprta za javnost. Krmina pa se tiče tudi spis Eralda Sgubina, v katerem opíše nekaterje zapuščene umetnostnozgodovinske zanimive hiše na pobočju Krimske gore (Mont Quarin), ki so potrebne obnove in zaščite.

Zvesti goriški »dopisnik« in tudi član uredništva Luciano Spangher nadaljuje s svojimi osebno domotožnimi, a lskrivimi in podrobnnimi opisi delov goriškega mesta; tokrat v svoji goriški furlanščini predstavlja goriški grajski griček z gradom in obkrožajočimi ga hišami in njihovimi ljudmi (Il ciascel di Guriza e il so Borg).

V zadnjem delu je kot ponavadi (Vite de societät, Notiziari-Recensions) zapovedeno gradivo o delovanju Filologiche v prvih treh mesecih leta 1979. V recenzijskem delu revija poroča o celi vrsti zanimivih knjig in publikacij (npr. o ponatisu Zoruttiijevih poezij iz leta 1845).

Revija se s krajšimi nekrologi spominja pokojnih Antonia Faleschini (1897–1979) in Pieria Menisa (1892–1979).

Stev. 2–3. Čeprav je številka dvojna, je po obsegu celo tanjše od prve. Začne se s pesmimi Elde Gottardis (Un sorell per pec'), sledi pa prispevek Tarcisia Venutija o zgodovinskih dogodkih v zvezi z obremboznimi židovi in cerkvijo v Morteglianu.

Alberto Rizzi se je osebno podal v Črnogorsko primorje, da bi spoznal posledice potresa in način obnove. Napisal je bistro opažanje o primerjavi potresov v Furlaniji in v Južni Dalmaciji v odnosu na škodo, ki so jo utrpeli kulturni spomeniki. Z globokim poznavanjem stvari je opozoril tudi na tiste daljne in neodpravljive posledice potresa, ki so skupne tako Crnogorcem (Bokeljanom) kot Furlanom (emigracijo).

Prozni prispevek Jolande Mozzon v furlanščini nima ničesar skupnega s Furlanijo. Domenico Molfetta predstavlja dva zaslужna moža iz Cerciventa iz slavne družine Morassijev; gre za F. M. Morassija, duhovnika in profesorja filozofije (1824–1871) in Candida Morassija, visokega uradnika (1761–1839). Isti avtor objavlja tudi pred kratkim najden rokopis iz leta 1723, ki v baročni zgodovnosti pripoveduje o burnem življenju plemeča in hudodelca Lucia della Torre.

Paolo Montina in Vanni Zoz predstavljata z raznih vidikov grozeče pečine in kamnite plazove ter naravne jame pri kraju Portis blizu Pušje vesi (Venzone).

O čarovniških procesih sredi 18. stoletja (povezanih s preganjanjem prostozidarstva) v Buttriju (furl. Burri, slov. redko Buren), vasi na pol pota med Krminom in Vidmom, poroča več avtorjev (Felluga, Munini, Pisenter, Zottar) in Carla Cantarosso, ki objavlja tudi originalne zapisnike iz leta 1745 in 1753.

Eraldo Sgubin se v furlansko pisarem prispevku domotožno razneži o neki sliki Ermeta Zardinija, krmskega slikarja in pesnika (1868–1940). Luciano Spangher je osvetil osebnost Ranierijskega Maria Cossarja (1894–1963), gorškega Furlana, ki je naredil srednjo šolo na znamenitem koprskem učiteljišču, sicer pa se je uveljavil kot pedagog in še posebno etnograf in poznavalec krajevne zgodovine v Gorici in primorskih deželah.

Stopetdesetletnici rojstva goriškega jezikoslovca G. I. Ascolija (1829–1879) je posvečen članek Manlie Cortelazza.

Zadnji del številke prinaša tudi poročilo o 56. kongresu SFF, ki je bil leta 1979 v kraju Valvason. Posebno bi nas zanimalo znanstveno zborovanje o J. I. Baudouinu de Courtenay, ki je bilo v dneh 23.–24. septembra 1979 na Ravanci v Reziji. Žal je poročilo skoplo in nepopolno; čudimo se, da je ob njen objavljen le kratek referat z naslovom Delo ruskih znanstvenikov v Furlaniji, ki ga je imela prof. Natalija Krasnovskaja leta 1969 (!) na ladinskem kongresu.

Stev. 4. Zadnja številka letnika obsega borih 80 strani. Začenja se z Lionellom Fioretijem oziroma njegovim šopkom furlanskih pesmi pod naslovom *Cadenza furlana*. Eno pesem, a skoraj čisto na koncu številke, je prispevala stalna sodelavka Maria Forte.

Paolo Montina živo opisuje staro zgodovino kraja Braulins ob Tilmentu, z njegovimi grajskimi razvalinami, staro cerkvijo in vsaj v okolici zelo znano jamo.

Dve furlanski nabožni pesmi z notami (Ave Marie, Prejere) predstavlja Felice Cimatti. Neutrudni Luigi Ciceri pa to pot kramlja o dveh osebicah iz lutkarskega življenja (Facanape e Faggiolino); na drugem mestu v številki pa ima še prispevek o tobakarstvu (zvečenju, kajenju, nosiljanju) in predstavi nekaj zanimivih pip in trafikantskih izveskov (tabel); in še tretji njegov prispevek poživlja (slikovno) revijo, t.j. nadaljevanje objavljanja izbora zanimivih votivnih slik in sličic — sedaj predstavlja slike iz Marijinega svetišča v kraju Muris pri Percetu.

Etnografsko-muzikološke drobtine z obiska v Givianu je zapisala Elina Zanier Faleschini. O mlinih in žagah v porečju gornjega Buta, ki mu v tistih krajih pravijo kar Reka (Flum), se razpiše Domenico Molfetta; zanimive so zlasti slike o splavljanju lesa in dokumenti o rečnem prevozu.

Glasbenik in dirigent Mario Macchi na podlagi zelo stare furlanske pesmice raziskuje daljno preteklost oziroma genezo tako imenovane furlanske villotte (kratke ljudske pesmi).

Več drobnih zanimivosti najdemo v zadnjem delu, v katerem Luigi Ciceri (L. C.) poroča tudi v 150-letnici G. I. Ascolija v Gorici, ki so jo priedila Mitteleuropska srečanja oziroma njihova revija Iniziativa Isontina.

Če se še enkrat ozremo na celotni letnik, smemo reči, da revija uspešno nadaljuje svojo dolgoletno tradicijo, ki se kaže tudi v privlačni berljivosti. V tem letniku je bilo največ prispevkov, ki so obravnavali gorato področje Karnije.

Tomaž Pavšič

STUDI GORIZIANI, Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia, gennaio-giugno 1979, vol. XLIX, 1., str. + pril.

S precejšnjo zamudo je izšla 49. številka časopisa »Studi Goriziani«, označena za čas januar-junij 1979. Običajni predstavitvi vsebine izpod peresa glavnega urednika sledi članek Celsa Macorja v spomin furlanskemu pesniku Francu de Gironcoli (1892–1979), ki se je rodil v Gorici in umrl na Dunaju. Z njim je odšla še ena osebnost iz starejše generacije uglednih goriških rojakov Italijanske narodnosti, ki so obiskovali državno gimnazijo v Gorici in študirali še na Dunaju v zadnjih letih obstoja avstro-oogrsko monarhije (na primer Antonio Morassi, Carlo Battisti, Giovanni Brusini). Franco de Gironcoli je bil po poklicu zdravnik in specialist v urologiji; ustavnih je mednarodno revijo »Urologia« in jo urejeval več kot štirideset let. Šele ob koncu druge svetovne vojne je začel pisati pesmi v furlanskem jeziku in tako je bila leta 1944 natisnjena prva zbirka. Zanimivo je, da je bil de Gironcoli verjetno prvi Furlan, ki je prevajal iz slovenščine. S pomočjo Jožka Savlija je prevedel tri pesmi koroškega pesnika Gustava Januša; Savli mu je tudi pomagal pri prevajanju »Tolminskega punta« Alojza Gradnika, ki ga pa na žalost ni dokončal (prim. J. Savli, Franco de Gironcoli, Zaliv 1979, št. 1–2, str. 132–136). Poleg pesmi in strokovnih člankov s področja urologije obsega njegova bibliografija tudi raznovrstne študije ter spomine in prikaze osebnosti z umetnostnega, kulturnega in znanstvenega področja.

Zgodovinar Fulvio Salimbeni je prispeval razpravo »Gorizia e l'Isontino nella prima guerra mondiale« (Gorica in Posočje v prvi svetovni vojni). Gre za pregledano in popravljeno besedilo, ki ga je avtor prebral 31. oktobra 1978 ob predstavitvi dveh zgodovinskih knjig Camilli Medeota, »Cronache goriziane (1914–1918)« in »Friulani in Russia e in Siberia (1914–1919)«. Knjigi sta izšli prva leta 1976, druga pa 1978. Članek ni le ocena obeh Medeotovih del, marveč je obilno podprt z opombami, ki nas seznanjajo zlasti s knjigami v italijsčini o prvi svetovni vojni. Omenjeni knjigi obravnavata dogajanje med prvo svetovno vojno na Goriškem ter v daljni Rusiji in Sibiriji, kamor je usoda kot avstrijske vojake zanesla številne goriške rojake. Iz Salimbenijevega pisanja je razvidna bogata žetev v Italijanski historiografiji, ki govorí o prvi svetovni vojni, zato je želeti, da bi tudi pri nas začeli bolj intenzivno preučevati to zgodovinsko dogajanje, tesno povezano s kraji ob slovenski zahodni meji.

Ottelo Silvestri, ravnatelj Državne in Mestne knjižnice v Gorici, je objavil članek »Il sistema bibliotecario provinciale« (Pokrajinski knjižnični sistem) ob 10-letnici izpolnitve in 25-letnici obstoja tega v goriški pokrajini. Sistem ima središče v Gorici, ki skrbi za redno delovanje in koordinacijo med 24 občinskimi knjižnicami v pokrajini.

Raimondo Strassoldo je napisal razpravo »Feste paesane nel Friuli orientale e sul Carso: un'analisi sociologica« (Vaški prazniki v vzhodni Furlaniji in na Krasu: sociološka analiza). Avtor podaja uvodoma več strokovnih definicij o praznovanjih, pri čemer navaja v opombah številno italijansko in tujo literaturo. V naslednjem poglavju govori o globljem pomenu praznovanj v sodobni družbi. Sledi analiza vaških praznikov, ki je nastala s pomočjo preučevanja časniških virov in posebnih vprašalnikov, ki so krožili med organizatorji praznovanj. Posebno poglavje je namenjeno etničnim razlikam v pojmovanju praznovanj, kjer spregovori o Furlanih in Slovencih. Pisec ugotavlja, da skušajo vaški prazniki poleg družabnih in rekreativnih ciljev, predvsem velja to za praznike v slovenskem okolju, deloma pa tudi za Furlane, utrditi etnično identiteto, ki je različna od tiste pri večinskem narodu.

Revijo zaključuje običajna rubrika »Segnalazioni bibliografiche« z ocenami knjig domoznanskega značaja, ki se nanašajo na Goriško in Furlanijo. Na koncu najdemo še vestnik knjižnih novosti dejelnega pomena, ki jih je v letu 1978 pridobila Državna in Mestna knjižnica v Gorici. Opazno je, da je v tej številki pri razpravah popolnoma izpadla umetnostna zgodovina, že dalj časa pa pogrešamo tudi kakšen prispevek o slovenski problematiki oziroma slovenskega avtorja. Vsekakor je to škoda, saj imajo »Studi Gorišani« kot obmejna revija lepo možnost razvijati znanstveni dvogovor na stičišču različnih narodov in kultur.

Marko Vuk

VJESNIK HISTORIJSKIH ARHIVA U RIJECI I PAZINU sv. XXII (1978), 236 str.

Leta 1979 je z letnico 1978 izšel dvaindvajseti zvezek glasila zgodovinskih arhivov na Reki in v Pazinu, tokrat posvečen šestdesetletnici ZKJ, SKOJ in revolucionarnim sindikatom. Publikacija obsega 236 strani z že ustaljeno vsebinsko ureditvijo. Najobsežnejši je na 161 stranah prvi del, ki obravnava arhivsko gradivo.

Antun Giron kot dopolnilo že objavljenemu gradivu o nastanku, organizaciji in delovanju okrožnih NOO Hrvatske od 1943 do 1945, objavlja zapisnik s seje načelnikov upravnega oddelka kotorskih NOO na področju Hrvatskega Primorja. Iz gradiva, ki ga hrani Historijski arhiv Rijeka in je bilo šele v zadnjem času urejeno, je razvidna predvsem organizacijska struktura okrožnih NOO za Hrvatsko Primorje.

V znamenju partizanskih obletnic je tudi drugi članek, ki sta ga prispevala Ines Krota in Ivo Zurak in obravnavata v njem delovanje in aktivnost Delavske zveze za Reko in njeno področje v letu 1901 in 1902. Dejavnost se kaže pretežno iz zapisnikov javnih skupščin, kjer so v glavnem razpravljali o programih in statutih in na splošno o vseh socialnih in ekonomskih vprašanjih ter o problemih Italijanskega, hrvatskega in madžarskega jezika. Zveza je trajala le kratek čas, a je pomembna zaradi svoje narodne in socialne strukture in vedno številnejšega članstva. Zapisniki so arhivirani v ročkem zgodovinskem arhivu in jih avtorja nameravata še objavljati.

Jakov Jelinčič nadaljuje z objavljanjem korespondence med Giovannijem Koblerjem in Carlom de Franceschijem, ki jo je pričel v prejšnjem, enaindvajsetem zvezku. Tokrat je predstavljenih 17 pisem, pisanih v obdobju od 22. V. 1874 do 26. XII. 1876. leta. Vsa pisma so pisana v italijanščini in so v originalu tudi objavljena. Večinoma obravnavajo problematiko reške in le obroblno istrske zgodovine.

Najobsežnejši in za slovensko zgodovino posebej zanimiv je prispevek Danila Klena o Italijanski vojni obveščevalni službi v bivši Julijski krajini 1919. leta. Poročila, ki so jih civilne oblasti in policija pošiljala v center pokrajine in obratno, je avtor začel objavljati v prejšnji številki *Vestnika*. V tem nadaljevanju Poročila obravnavajo v glavnem situacijo v času pariške mirovne konference, vprašanje meja in odziv med prebivalstvom ter v časopisu, predvsem Jugoslovanskem.

Najstarejše arhivsko gradivo osvetjuje članek Luja Margetića o pogodbah med Petrom Zrinskim in Bakrščani ter Grobničani 1642. leta in njihove dopolnitve 1686. leta. Pogodbe so bogate s podatki, pomembnimi za pravno in ekonomsko zgodovino Hrvatske.

V drugem delu zvezka (str. 165—201), kjer so običajno objavljeni inventarji in registri, srečamo tokrat le nadaljevanje oziroma tretji del popisa arhivskega gradiva iz arhiva nadškofije v Senju in arhiva stolnega kapitla v Senju.

Poglavlje Saopšenja (str. 205—210) priča poročila s skupščin in posvetovanj arhivskih delavcev na področju Istre, Hrvatskega Primorja in Gorskega Kotorja. Na str. 213—225 je objavljen Samoupravni sporazum o izdajanju Vjesnika arhiva u Rijeci i Pazinu ter posebnih izdaj Vjesnika.

Na koncu je še popis časopisov in knjig, ki sta jih v letu 1978 prejela bodisi z nakupom bodisi z zamenjavo reški in pazinski Historijski arhiv.

Vlasta Tul

KAZALO — CONTENTS

JOSIP BROZ — TITO

Razprave — Studies

Branko Marušič	Uvod	7
	Preface	
Drago Svoljšak	Bronasta figurica iz Tolmina	9
	Bronze Figure from Tolmin	
Jernej Zavrtanik	Nova arheološka najdba v Solkanu	19
	New archeological Finding at Solkan	
Zmaga Kumer	Pevsko in plesno izročilo z Gore nad Vipavsko dolino	23
	The Singing and Dancing Traditions from Gora above the Vipava Valley	
Drago Sedmak	Nuova Idea — prvo socialistično glasilo na Goriškem	47
	The Nuova Idea — the First Socialist Periodical in the Gorica Area	
Franc Rozman	Delavsko gibanje na Goriškem in kmečko vprašanje	55
	The Workers' Movement in the Gorica Area and the Peasant' Question	
Petar Strčl	Iz odnosa Josipa Broza Tita prema Istri izmedu dva svetovska rata	65
	About Josip Broz's Opinion Concerning Istra in the Period from World War I to World War II	
France Klopčič	Nacionalna politika slovenskih komunistov in njen odmev v Komunistični stranki Italije v letih 1923—1930	75
	The Stand of Communist Party of Yugoslavia and Communist Party of Italy regarding the National Minority in the Julian March in the Years 1923—1930	
Milica Kacin-Wohinz	O stališčih KPI in KPJ do nacionalnega vprašanja v Julijski krajini med obema vojnoma	91
	The Stands of CPI and CPY regarding the National Minority in the Julian March in the Period from World War I to World War II	
Slavica Plahuta	Narodnoosvobodilne tehnike na Vipavskem 1941—1945	103
	The National Liberation Movement Printing Works in the Vipava Area in 1941—1945	
Boris Mlekar	Propaganda nasprotnikov narodnoosvobodilnega boja na Primorskem	129
	The Propaganda of the Opposers of the National Liberation Movement in the Slovene Littoral	
Tomaž Pavšič	Spomeniki in spominske plošče osebam v občinah Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Sežana in Tolmin. Drugi del: K—R	141
	Monuments and Memorial Plaques to Personalities in the Communes of Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Sežana and Tolmin. Part Two: K—R	

Slavica Kovač-Mlakar Življenje in delo Vinka Vodopivca. Drugi del: Bibliografija Vodopivčevih del	211
<i>Bibliography of Vinko Vodopivec</i>	
Francesco Posa Nuovo Catalogo degli Incunaboli nelle Biblioteche di Gorizia	253
<i>New Catalogue of Incunables in the Libraries of Gorica/Gorizia (Italy)</i>	

Zapiski — Notes

Andrej Ljubomir Lisac Dijaki zagrebških šol s področja Primorske v razdobju 1776/77 — 1917/18	267
<i>Students from the Slovene Littoral studying at Zagreb High School in the Period from 1776/77 to 1917/18</i>	
Pavel Medvešček Pozabljeni pustni običaji med Sočo in Idrijo	270
<i>Forgotten Carnival Customs in the Area between Soča and Idrija</i>	
Tone Zorn Orožniška poročila o dogajanju na jugoslovansko-italijanski demarkacijski črti leta 1921	273
<i>A Police Report about Events on the Yugoslav-Italian Demarcation Line in 1921</i>	
Marko Vuk Posvetovanje predstavnikov slovenskih krajevnih zbornikov	277
<i>The Conference of the Representatives of the Slovene Local Miscellanea</i>	
Branko Marušić Goriška srečanja 1979	279
<i>Goriška srečanja 1979 (The Gorica Meetings 1979)</i>	

Nekrologi — Necrologies

Ludvik Zorlut (Branko Marušić)	281
Ob smrti treh družbenopolitičnih delavcev (Branko Marušić)	
<i>The Death of three Socio-political Workers</i>	
Jože Strukelj-Miloš	282
Bogomil Vižintin-Milo	283
Jože Primožič-Miklavž	284
Marija Rutar (Naško Križnar)	285

Ocene in poročila — Reviews and Reports

Archeografo triestino 38/1978 (Branko Marušić)	289
Atti. Centro di ricerche storiche Rovigno 7/1976—77 (Branko Marušić)	289
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria 25/1977 (Drago Svolšak)	290
Forum Iulii 4/1980 (Branko Marušić)	292
Historija radničkog pokreta, NOR-a i socijalističke revolucije u Istri, Hrvatskom Primorju i Gorskem kotaru 1/1978; 2/1979 (Slavica Plahuta)	292
Memorie storiche forogliulesi 58/1979 (Branko Marušić)	295
Pazinski memorial 1—9/1970—1979 (Peter Stres)	296
Sot la nape 31/1979 (Tomaž Pavšič)	301
Studi Goriziani 49/1979 (Marko Vuk)	303
Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 22/1978 (Vlasta Tul)	304

GORIŠKI LETNIK
Zbornik Goriškega muzeja
7 (1980)

Povzetke in sinopsise se prevedli: v angleščino in nemščino Aleš Komavec, razen na straneh 18, 22, 140 ter sinopsisev k Makar B. in Kovač-Makar S., ki jih je prispevala Jolanda Juršič, v francoščino Suzana Brocetj, v italijanščino Stanko Murovec.

Sinopsise je z UDK vrstilci opremil bibliotekarski svetovalec Miloš Rybář. Avtorji nekaterih člankov uporabljajo v njihovi stroki udomačene kratice. Preostale so privzete po SBL in PSBL. Za vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.

Ovitek: Ana Širk
Izdal Goriški muzej, Nova Gorica (predstavnik Branko Merušić)
Tisk: GP »Sodra« Semperit pri Gorici — september 1980
Neklada 1000 izvodov

Po mnenju republiškega sekretariata za prosveto in kulturo je knjiga opruščena temeljnega davka od prometa proizvodov

UDK 903.2.08(497.12 Tolmin)

Svojšek Drago, višji kustos-archeolog, Goriški muzej,
YU 65000 Nova Gorica, Grajska 1

BRONASTA FIGURICA IZ TOLMINA

Goriški letnik 7 (1980) str. 10, cit. 11
slov. (nem., slov., it.)

Bronasta figurica, najdena v Tolminu, predstavlja stilizirano upodobitev ženske in sodi v skupino podobnih plastik, ki so najpogosteje na področju Japodov v Liki, zunanjega prostora pa so izraz vezi Japodov sosedni. Figurica, ki je bila uporabljana kot pristek na obratilu, sodi na konec HaC stopnje ali v HaD.

UDK 394.3 + 398.8(497.12 Gora)

Kumer Zmaga, dr., Glasbeno narodopisna sekcija ISN SAZU,
YU 61000 Ljubljana, Wolfova 8/II

PEVSKO IZROČILO Z GORE NAD VIPAVSKO DOLINO

Goriški letnik 7 (1980) str. 24, cit. 9.
slov. (angl., slov., it.)

Avtorica poroča o izsledkih etnomuzikološkega raziskovanja območja Gora nad Vipavsko dolino tj. o pevskem repertoarju, priložnosti za petje, o instrumentalnem in plesnem izročilu, vse pa glede na stanje danes in v preteklosti ter na koncu objavila za ponazoritev del na brancu gradiva.

UDK 904(497.12—15) "05"

Zavrtanik Jernej, študent arheologije, YU 65000 Nova Gorica, Zaboji kraj 13

NOVA ARHEOLOŠKA NAJDBA V SOLKANU

Goriški letnik 7 (1980) str. 4, cit. 10
slov. (nem., slov., it.)

Solkan (Nova Gorica) In njegova bližnja okolica je raznovrstno arheološko področje z izpričano histskodobno in rimskeodobno poselitvijo na Sv. Katarini ali na Ledinah v Novi Gorici, prav tako pa staroseško grobišče z Ledin in Langobardsko v Solkanu potrjuja poselitev v zgodnjem srednjem veku. Novo dokazalo za ta čas je tudi bronasta ločna fibula iz prve polovice 6. stoletja.

UDK 07(453.31)"1902/1904"

Sedmak Drago, kurzor, Goriški muzej, YU 65000 Nova Gorica, Grajska 1

NUOVA IDEA — PRVO SOCIALISTICO GLASILLO NA GORISKEM

Goriški letnik 7 (1980), str. 8, cit. 30
slov. (lit., slov., angl.)

Avtor poroča o delavskem lalu Nuova Idea, ki je izbalil v Gradisču ob Soči in v Gorici od decembra 1902 do maja 1904 kot tehnik. In skočil boljti organizirati delavce v Goriško-Gradisčanski. Cepav je lalu izbalil v Italijanskem Jaziku, ko po njem segali in ga brali tudi slovenski žlastiti iz Nabrežine in Podgorje. Med uredniki pa sta bila tudi dva Slovence — Anton Gorkiš in Franco Milost. Veselinski se je gospodar natančno na posmejneščina delavščka glasila v Avstro—Gorski žlasti na triakška lista II Laboratorie in Redeti grader. Veliko pa je poročalo tudi o delavskih razmerah v Italiji. — Cepav je imel organizacijski in budilni pomen, je glasilo dalo časovo za nadaljnji razvoj delavstva na Goriškem, ki je postal stevilnejše lasti po letu 1907.

Zavrtanik Jermelj, stud. in archeologija, YU 6500 Nova Gorica, Žablj kraj 13
UDC 07(453.31)'1902/1904''
Sedensk Drago, Custodian, Gorški muzej, YU 6500 Nova Gorica.
Grajska 1

NUOVA IDEA — THE FIRST SOCIALIST PERIODICAL IN THE GORICA AREA

Gorški letnik 7 (1980), pp. 8, notes 30
slov. (it., slov., eng.)

The author reports about the periodical *Nuova Idea*, which was issued in Gorica in 1862 and in Gorica from December 1862 until May 1864. Its main purpose was to influence the workers' consciousness and to organise the workers' movement in the Gorica—Gradisca area. Although published in Italian language, it was read also by Slovene workers in particular those from Nutždina and Podgora. Among the editors were also Slovenes Anton Gorički and Faustus Milost. The weekly was strongly influenced especially by the proletarian papers in the Austro-Hungarian Empire, but about workers' circumstances in Italy its significance lies in the fact that it exerted a certain mission in the field of workers' movement organisation and awakening of the workers' consciousness. For that reason the paper represented a base for the further political development of the workers who were becoming more and more numerous in the Region of Gorica, especially after 1907.

Rozman Franc, dr., znanstveni sodelavec, Institut za zgodovino delavskoga gibanja, YU 61000 Ljubljana, Trg Osvoboditev 1

DELAVSKO GIBANJE NA GORISKEM IN KMECKO Vprašanje

Gorški letnik 7 (1980), str. 10, cit. 36

slov. (nem., slov., eng.)

UDC 904(497.12—15)'05"

Zavrtanik Jermelj, stud. in archeologija, YU 6500 Nova Gorica, Žablj kraj 13

UN NUOVO REPERTO ARCHEOLOGICO A SOLKAN (SALCANO)

Gorški letnik 7 (1980) pp. 4, note 10

slov. (ted., slov., it.)

Sokan è i suoi immediati dintorni costituiscono un'interessante zona archeologica per la varietà dei reperti che testimoniano, a Sv. Katarina e a Lodine, insediamenti delle epoche halstattiana e romana. Insediamenti dell'alto Medioevo invece trovano la loro conforma nei sopraccenni venuti alla luce a Solkan ed appartenenti ai conquistatori longobardi e in quelli rinvenuti a Lodine ed appartenenti ad abitatori trovati in sede dai nuovi venuti. Ne è prova anche la fibula arcuata in bronzo.

Rozman Franc, dr., znanstveni sodelavec, Institut za zgodovino delavskoga gibanja, YU 61000 Ljubljana, Trg Osvoboditev 1

DELAVSKA POLITIKA SLOVENSKIH KOMUNISTOV IN NJEN ODMEV

Gorški letnik 7 (1980), str. 15, cit. 51

slov. (angl., slov., it.)

UDC 903.2.08(497.12 Tolmin)

Svetljanek Drago, cust. sup.-archeologo, Gorški muzej, YU 6500 Nova Gorica, Grajska 1

FIGURINA IN BRONZO DA TOLMIN

Gorški letnik 7 (1980) pp. 10, note 11

slov. (ted., slov., it.)

UDC 394.3+398.8(497.12 Gora)

Kumer Zmaga, dott., Glasbeno narodopisna sekcijska ISN SAZU, YU 61000 Ljubljana, Wolfova 8/II

CANTI E BALLI NELLA TRADIZIONE DI GORA

Gorški letnik 7 (1980), pp. 24, note 9

slov. (ingl., slov., it.)

UDC 398(497.12-13 litra) "1925/1941":905 Broz J.

Štrdič Petar, Direktor, Historijski arhiv, YU 41000 Zagreb, Opatička 29

IZ ODNOSA JOSIPA BROZA TITA PREMA ISTRI IZMEDU DVA SVIJETSKA RATA

Gorški letnik 7 (1980) str. 10

hrv. (engl., hrv., talij.)

Josip Broz je svoja prva znanja o priljkama u Istri pod okupacijom pod Kraljevine Italije dobio u Kraljevcu, kada je 1925—26. došao ovim raditi u brodogradilište. Cvio je, zatim, podatke iz raznih izvora, a i sam je putovao istrom i Slovenskim primorjem (30ih godina). Sva ta znanja pomogla su da Tito rano stvori čvrstu sliku o Istru. U radnji se govor i o Titojem kontaktima s nekim Istrancima, a rasprskivanjem jednog od njih koji je pokazao dijelovati na trockiskiškoj liniji i dobiti kada je Tito vodio veliku bitku za kontrolaciju redovne KPJ. I koji se Istranim, u doba rata, pokazao kao naciščastički čovjek. Det je i krati uvod u titoova stajališta prema Istri neposredno pred napad Italije protiv Jugoslavije.

UDC 323.1(453.3=86)329.15(45+497.1)"1934"

Kacela-Wohlbeg Milica, dr., visji znanstveni sodelavec, Institut za zgodovino delavskoga gibanja, YU 61000 Ljubljana, Trg Osvoboditev 1

O STALIŠČIH KPI IN KPJ DO NACIONALNEGA VPRASANJA V JULIJSKI KRAJINI MED OBEMA VOJINAMA

Gorški letnik 7 (1980) str. 11, cit. 33

slov. (angl., slov., it.)

Avtorica razpravlja o stalih Italijanskih in jugoslovanskih komunističnih partijskih skupinah in hrvatske množine pod Italijo (Julijanska kralina). S tem vprašanjem se je ukvarjal predvsem KPJ zaradi potob slovenskih članov KPJ. Poskus epiciranja levenskega o pravici samoodbojnega naroda je sodeloval pri praktičnem delu kazni mnogo odločen. Kasnejša sta KPJ in KPJ pomenili svojja stališča, kar se najbolje kaže v izjavni KPJ v Avstriji, Italije in Jugoslaviji (1934), ki je slovenskemu narodu priznala pravico, da se bori za združenje Slovenijo. Ta stališča so bila za slovenski komunisti osnova za kasnejši obravnavi narodnosvodilni programi.

UDC 329.15(497.12-45)323.1"1923/1930"

Klopčič France, visji znanstveni sodelavec (upok.), YU 61000 Ljubljana

NACIONALNA POLITIKA SLOVENSKIH KOMUNISTOV IN NJEN ODMEV V KPI V LETIH 1923—1930

Gorški letnik 7 (1980), str. 15, cit. 51

slov. (angl., slov., it.)

Pod velikim nacionalnim programom KPJ iz 1924. ki je temeljil na samoodbojnem narodu, na pravici narodu do odcepitve in do ustavnovitve lastne države ter na ideji federacije svobodnih narodov, so tudi slovenski pravnički komunisti pospešili delo k nacionalnemu programu. Slovenski prevozniči, nacelom o temu nekajga zastugi za novo usmeritev KPJ v Maribor, na dokladih men. J. Šmidračevi, so vodili delavsko revolucijo. Slovenskev pod vodstvom delavskih razredov, na pravniči revoluciji, Slovenija je dosegla v sredini Evrope in na Balkanu: o odvisnosti te revolucije od dogovora v Genfju Evropi in na Balkanu: slovenskega vprašanja ni šlo omrežiti s perspektivo italijanske revolucije. Delavski potek zgodovine je potrdil Mariborske ocene in njene predviđevaljive. Referat obravnjava tudi t. „stržanske odicije“ (derivažioni trtesnički, ideološko risongirana, pomankljive ocene Italijanskega imperijalizma).

4000 3000 2000 1000

**NOUVEAU CATALOGUE DES INCUNABLES POSSÉDÉS PAR LES
BIBLIOTHÈQUES MUNICIPALES DE LA PROVINCE D'ORISTANO**

BIBLIOTHEQUES DE GORICA

Sobrino et al. • *Neurokinin-1 Receptor*

Ce nouveau catalogue, completé et corrigé a été nécessaire par suite des exemplaires d'incinérables récemment trouvés, conservés dans les bibliothèques de Gortica, et précisément: Biblioteca Statale Isontina (ex Biblioteca Governativa), Biblioteca Clivica Biblioteca Provinciale et Biblioteca del Seminario Teologico. Le catalogue embrasse 56 incunables dont le plus ancien et celui de Venise de 1470. Seulement un figure dans deux exemplaires. Parmis les plus importants sont: Landrechtbuch (1475), Breviarium Aquilejense (1481), Constitutiones patris Forti Juli (1497) et Platina: De honesta voluptate et valetudine (1480).